AZ OLTÁR ÁLDOZATA

DE LA TAILLE SZERINT

A «MYSTERIUM FIDEI»-BŐL RÖVIDITETTE ÉS FORDITOTTA

DR GYULAI GAAL GYÖRGY

PLÉBÁNOS

«A miseáldozat... Urunk kinszenvedésének megjelenítése,... és egyszersmind... felajánlása.»

Canisius szent Péter egyháztanító.

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA

1941

AZ OLTÁR ÁLDOZATA

DE LA TAILLE SZERINT

A «MYSTERIUM FIDEI»-BŐL RÖVIDITETTE ÉS FORDITOTTA

Dr GYULAI GAAL GYÖRGY
PLÉBÁNOS

«A miseáldozat... Urunk kinszenvedésének megjelenítése,... és egyszersmind.. felajánlása.»

Canisius szent Péter egyháztanító.

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA
1941

Vincenzo McCormick S. J.,
a római Gergely-Egyetem rektorának kegyes engedelmével.

Minden jog fenntartva.

Ezt a könyvet az esztergomi főegyházmegyei hatóság nehézkes stílusa miatt nem engedélyezte, csupán 50 levonat elkészítését engedte meg, az esetleges újrastilizálás céljából.

Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

De la Taille Atya

boldog emlékének hódolattal

ajánlva

ELŐSZÓ

Amikor De la Taille atya a Mysterium Fidei-t írni kezdte, mindenek előtt okát adta annak, hogy miért magyarázta a mi Urunk által bemutatott áldozatot az általunk az Egyházban mindennap ünnepelni szokott áldozat előtt: és hogy miért magyarázta ennélfogva az utolsó vacsora tulajdonságát a mise alapítása előtt. Azt hiszi ugyanis, hogy ezt könnyen meg fogja érteni mindenki, aki megfontolja, hogy minő az áldozati adomány evésében az áldozathoz való viszony, és hogy a mi misénkben milyen vonatkozás áll fenn ahhoz, amit Krisztus az utolsó vacsorán előbb vitt véghez, amiről azt mondotta: Ezt cselekedjétek. *Ennélfogva azt hiszi, hogy könnyen meg fogja neki bocsátani mindenki, hogy az iskolákban megszokott rendet nem tartotta meg, és kutatásainak a dolgok természetétől vezettetve, más lefolyást és utat szabott.*

Talán csodálatosabbnak fog látszani, hogy soha kifejezetten, külön cím alatt nem védelmezte Krisztusnak az eucharisztiában való jelenlétét, hanem csak alkalom adtán, az Atyák bizonyos kijelentései alapján űzte el a nehézség némi árnyékocskáját. Ám egyrészt nem vállalkozott arra, hogy mindenről tárgyaljon, ami az eucharisztiához tartozik, hanem az apológiai helyeket többnyire elhagyva, azok ellen fordult, ahonnan hittudományi világosság derül az értelmet kereső hitre, másrészt más, súlyosabb okok sem hiányoztak, hogy miért nem vette fel munkájának anyaga közé azt, amivel már oly sok és oly kiváló hittudós bőven foglalkozott. Mindenek előtt úgy látszott neki, hogy elég nyilvánvaló az Úr jelenlétének a valósága mindabból, amit fejtegetései közben leginkább az Úrnak és az Egyháznak az áldozatáról felhozott és megvitatott. Ehhez jön még az, hogy valóban nagyon csekélyértékűen lehet csak tagadni, hogy erről a dologról az Egyház

hite már az első századtól fogva állandó volt. Ki értene manapság egyet a tizenhatodik század újítóinak kibúvó-kereséseivel? sőt maguk a protestánsok, különösen a liberálisok (ahogyan őket nevezni szokták) oda jutottak, hogy megvallják (ahogyan majd a maga helyén rámutatunk), hogy a Szentírás, és különösen Pál apostol a valóságos jelenlétet tanítja. Ez azonban teológusnak elegendő: mert hiszen a teológiának az isteni kinyilatkoztatás tanujelei a forrásai: amelyeknek ha valaki a tekintélyét tagadja, ahhoz nem lehet hittudományi beszédet intézni: amely mindig hivőhöz intéződik. A szent tudomány azonban, a hivők javát szem előtt tartva, arra is ráadja magát, hogy megoldja azokat a megokolásokat, amelyeket az ellenfél «hoz fel a hit ellen», aki «semmit sem hisz abból, amit az Isten kinyilatkoztatott» (S. Th. I. 1. 8). *Ez ok miatt azokat is perbe fogta, akik Szent Pált úgy értelmezik, mintha az ő felfogása az Úrétól távol állana: és azokkal is perlekedett De la Taille atya, akik úgy vélekednek, mintha a mai Egyház elmélete a régebbi Egyház elméletével ellentétes volna.*

A tanítás kifejtése közben rendesen külön tárgyalta azt, amit a Szentírás mond vagy vázol, és azt, amit a mi Atyáink és Egyháztanítóink kifejezettebben tanítanak: ha pedig úgy látszik, hogy ezeknek túl sok jeles mondását állította egymás mellé, könnyen meg fogja ezt érteni, aki meggondolja, hogy a teológus feladata nem az, hogy saját kitalálásait hozza napfényre, hanem hogy azt, amit az Atyáktól és egyháztanítóktól végre is tanult, kendőzetlenül terjessze elő, és csupán csak csiszolja ki, rendezze el, és ha szükséges, különböztesse meg. Néhány Középkori, akár Keleti, akár Nyugati író véleményét pedig, akik nem tartoznak az elsők közé, sőt egyházszakadással vannak megrontva, nem oly szándékkal idézte néha, hogy mint a hit hivatott tanítómesterei hitet alapozzanak, hanem hogy az őseiktől reájuk átszármaztatott tanításról bizonyos történelmi tanubizonyságot tegyenek. Közben az egyiknek, vagy a másiknak, például Kabasilas Miklós írásainak a dicséreteit ne tartsad túlzottaknak, mivel alig volnának valakire méltók, ha oly nagy jártassággal és gondossággal tűnt volna ki az Egyház egységének, mint a hit szent-

ségeinek a tekintetében. Azért nem hibáztatandóknak, hanem ellenkezőleg követendőknek gondolták magukat a katolikus hittudósok a régi századokban, amikor az ő írásait ajánlották, Mózes felfogása szerint: Ki adja meg, hogy az egész nép prófétáljon? *és Pál apostolé szerint:* hacsak minden módon . . . Krisztus hirdettetik.

Mindenesetre nem annyira vitatkozás céljából írt De la Taille atya, mint azért, hogy az igazságokat érthetőbbekké tegye: és nem azért, hogy a tehetségeket gyakorolja és a kimíveltség dícséretével felékesítse, hanem hogy épüljön a hit, gyarapodjék a hit megismerése, hogy az Isten ajándékának minden hasznát felfogjuk: és magasztaltassék kegyelmének dicsősége, amellyel minket szeretetébe fogadott szeretett Fia által. Ebben van számunkra a megváltás a vére által a bűnbocsánat kegyelme gazdagságának megfelelően, amely igen bőségesen jutott nekünk osztályrészül minden bölcsességgel és ismerettel. Megismertette ugyanis velünk jószántából akaratának a titkát, amelyet kinyilatkoztatott általa, azt tudniillik, hogy meghozva az idők teljességét, helyreállítson Krisztusban mindent, ami az égben és a földön van (Ef. 1. 6).

A hittudomány ugyanis a kinyilatkoztatott és pedig a jámborság ápolásának céljából kinyilatkoztatott igazságnak valamilyen bölcselkedő tudománya. Azért Pál apostol a jámborságnak megfelelő igazság ismeretének *nevezi* (Tit. 1. 1). *Ennélfogva nincs semmi helye a teológiában annak, ami a jámborság ápolására alkalmatlan. Közben azonban, ámbár a mi előhaladásunkra leghasznosabb és leghathatósabb dolgokról szól, mégis tudomány, és pedig tulajdonképeni tudomány, azaz őselveitől függő, élő szervezet módjára egymás között összefüggő és egymásba kapcsolódó részekkel bíró rendezett ismeret a teológia. Azért a hittudománynak egy részét, a teológia hatáskörébe eső egy részecskét sem lehet a másik rész és a másik tag nélkül teljesen felkutatni és megszilárdítani. Emiatt ugyan szemrehányást tesznek az érvelő módszernek egyes nem nagy kedvelői, mintha ezáltal szisztémákba esnénk. Mindenesetre vesszenek a szisztémák, ame-*

lyek «a hittudomány romlásai», ahogyan igen bölcsen írta valaki (B i l l o t *bíboros*, Az Egyház szentségeiről, 4. 1. 426). *Azonban más a szisztéma, és más a tanítás egysége. A tanítás egysége igenis összefügg, ahogyan az igazság összefügg: amelynek egy eleme sem mondhat ellent a másiknak, és ha a szükségesekről tárgyalunk, egyiket sem adhatjuk fel a másik kára nélkül: úgy hogy az egészet megrendíted, ha csak egy követ is kimozdítasz a helyéből. Itt az igazságnak van a legnagyobb dícsérete, és nincs semmiféle alaptalan előítélet. A szisztéma, az más: nincs levezetve a tudományos rendszer alapelveiből (amelyek a hittudományban a hitcikkelyek), s többféle folyományt von maga után, melyek összefoglalásából a megismerés új csirája és sarjadéka áll elő: a dolgoknak bizonyos feltétel alatti magyarázása azonban, amelynek nem kell bebizonyítva lenni, és nem lehet érvelés kiindulópontja, csak arra való, hogy a dolgoknak a művész felfogása szerint bizonyos formát és összhangot kölcsönözzön, amelynek alapján könnyen össze lehessen egyeztetni, és alkalmasan rendbe lehessen szedni azokat. Ha ez a módszer a fizikai és matematikai tudományokban hasznos, sőt szükséges, ahol végre is a természetes hatóokok megmérhető következményeinek mennyiségi viszonyai között nyomoznak, de nem kutatják ki a dolgoknak vagy erőknek a lényegét, melyeket ennélfogva megegyezés alapján oly jelképes külső alakkal ajándékoznak meg, aminő az idő és a körülmények szerint a vitatott célnak jobban megfelel: bizonyos, hogy a hittudományban másként áll a dolog, ahol tulajdonképen azt kérdezzük, hogy micsoda és miképen áll önmagában az a dolog, ami a hitnek tárgya. Tehát nem hittudomány az, amely a szisztémákat el nem veti: de megköveteli az élő test tagolását és kapcsolatait: amelyeket ha ebben a könyvben megtalálsz, tudd meg, hogy nem bánja De la Taille atya: sőt bevalló vádlottad ő neked, olyannyira, hogy nem hiszi, hogy könyvének, a «Mysterium Fidei»-nek egyetlen részét is tökéletesen megértheti, aki az egészet el nem olvasta. Tehát tőled, bölcs olvasó, bocsánatot kér a te ítéletednek alávetett mű hiányaiért, a bírálókat pedig arra kéri, hogy ne ítéljék el addig, amíg türelmesen meg nem hallgatták*

őt elejétől végig. Az egész művet pedig és annak minden részecskéjét habozás nélkül aláveti az egész püspöki kar, és leginkább a Római Pápa ítéletének.

Ami pedig a rövidítést és a fordítást illeti, meg kell vallanom, hogy nem úgy rövidítettem meg a művet körülbelül negyedrészére, hogy bizonyos részeket elhagytam volna belőle, amelyek nélkül nem lehetne azt megérteni, hanem az egész munkának az áldozat mibenlétét tárgyaló, önmagában befejezett első részét fordítottam le, elhagyván az áldozat értékéről és a Szentségről szóló második és harmadik részt: hogy ne legyen lehetetlen a művet kiegészíteni, ha szükségesnek fog látszani.

Az idézett művek címeit pedig a bevett szokástól eltérően azért fordítottam le magyarra, mert azok a legtöbb helyen a szöveg részét alkotják, s el akartam kerülni, hogy fordításom idegen szavaktól hemzsegjen. Egyébként megtalálja az olvasó ennek a könyvnek a végén az idézetek pontos és rendbe szedett jegyzékét.

Kelt Dágon, 1940, Nagykarácsony ünnepén,

A FORDÍTÓ

Ezeket a rövidítéseket vettem át De Taille atyától:

A. H. = *Analecta Hymnica Medii Aevi*, ed. G. M. DREVES S. J. és C. BLUME S. J. accedente H. M. BANNISTER, 1—55. köt. 1896—1915.

B. = BRIGHTMANN, *Liturgies weastern and estern*, 1. köt. *Eastern liturgies*, 1896.

C. S. C. O. = *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, accur. L. B. CHABOT etc.

D. = H. DENZINGER, *Enchyridion Symbolorum* etc. 10. ed. BANNWART.

D. A. C. = *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, Dom. CABROL, et Dom. LECLERCQ.

D. B. = *Dictionnary of the Bible*, edited by J. HASTINGS.

D. T. C. = *Dictionnaire de Theologie Catholique*. A. VACANT, E. MANGENOT.

F. D. = *Didascalia et Constitutiones Apostolicae*, ed. FUNK, 1906.

F. P. = *Patres Apostolici* 2, 1901, ed. FUNK.

J. T. S. = *Journal of Theological Studies*.

L. B. = LE BRUN, *Explication . . . de la Messe*, 1777—1778.

G. P. = *Patrologia Graeca*, accurante J. P. MIGNE.

L. P. = *Patrologia Latina*, accurante J. P. MIGNE.

P. S. = *Patrologia Syriaca*, R. GRAFFIN.

R. = RENAUDOT. *Collectio liturgiarum Orientalium.*

R. S. R. = *Recherches de Science Religieuse.*

S. Th. III. 2. 3. 4m. = SANCTUS THOMAS, *Summa Theologica*, III. pars, 2. quaestio, articulus 3, ad 4m.

T. a. S. = *Text and Studies. Contributions to biblical and partistic literature*, J. ARMITAGE—ROBINSON.

T. u. U. = *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur.* O. v. GEBHARDT, ADOLF HARNACK, CARL SCHMIDT.

M. F. XXXIV. Eluc. = *Mysterium Fidei. De Augustissimo Corporis et Sanguinis Christi Sacrificio atque Sacramento*, auctore MAURITIO DE LA TAILLE S. J. in Pontif. Univ. Gregoriana de Urbe sacrae theologiae lectore. Parisiis, G. Beauchesne, 1931. ed. 3. Elucidatio XXXIV.

TÉTELEK SORA.

I. *Tartozunk Istennek imádó és engesztelő áldozattal: amelyben a felajánlás ténylegesen különbözhetik a feláldozástól és mindig ténylegesen különbözik az Isten elfogadásától és az emberek részesedésétől.*

II. *Krisztus kínszenvedése tulajdonképeni áldozat volt, amelyből nem hiányzott az igazi áldozat egyetlen látható vagy láthatatlan eleme sem.*

III. *Arról, hogy Krisztus főpapi módon felajánlotta a testét a kínszenvedés vérontásos feláldozására, elő-*

ször az utolsó vacsora elmondása önmagában tekintve győz meg minket.

IV. *Ugyanarról meggyőz minket az utolsó vacsora összehasonlítása a mózesi szövetség és a törvényes húsvét előképeivel.*

V. *Ugyanarról győződünk meg, ha az utolsó vacsora elbeszélését a Zsidókhoz írt levél mellé állítjuk, amely Krisztus főpapságát Melkizedek rendje szerint beszéli el.*

VI. *Ezt ajánlja végezetül az utolsó vacsorának az eucharisztia megígérésével való összehasonlítása.*

VII. *Megerősíti ezt az utolsó vacsora három körülménye.*

VIII. *Érthetőbbé tesszük ebből az Atyáknak és hittudósoknak arról szóló tanítását, hogy milyen viszonyban állott Krisztus a meghalás kötelességéhez.*

IX. *Következtetjük ebből, hogy milyen az egység az utolsó vacsora és a kínszenvedés között: milyen az egység a kenyér és bor látszólagos áldozata és Krisztus testének és vérének valóságos áldozata között: és hogyan függ össze az eucharisztiás áldozat igazságának tana Urunk valóságos jelenlétének a tanával.*

X. *Világosabbá teszi ezt a Trienti Zsinat története és tana.*

XI. *Nem nagyon illő ok nélkül volt Krisztus az eucharisztia ételének és italának részese.*

XII. *Krisztusnak az utolsó vacsorán felajánlott és a kínszenvedésben megadott áldozata valamilyen befejező tökéletességet nyert a feltámadásban és mennybemenetelben és megmarad mindörökké, amint*

azt a Szentírásból, az Atyákból és teológiai megfontolásból tudjuk.

XIII. *Ezzel a feláldozottsági állapottal összefüggőnek látszik Krisztusnak, mint oltárnak örök méltósága.*

XIV. *Összefügg Krisztus örök közbenjárásának átszármaztatott hittétele is.*

XV. *Ezek szerint könnyen mondhatunk ítéletet Krisztus mennyei áldozatára vonatkozó eltérő véleményekről.*

XVI. *Krisztus megalapította az eucharisztia ritusát, hogy mi azt ünnepeljük.*

XVII. *Amelybe az általunk a földön bemutatandó mennyei áldozat igazi tekintetét adta bele.*

XVIII. *Nem volt ismeretlen az első két század Atyái előtt, hogy az eucharisztia ünneplésében Krisztus testét és vérét áldozzuk mi Istennek.*

XIX. *Bővebben megmagyarázzák a későbbi Atyák és hittudósok, hogy mi magát a kínszenvedés áldozati adományát mutatjuk be Istennek, a kínszenvedés valamilyen szentségi megemlékezésében.*

XX. *Ide tartozik az is, hogy az Atyák az eucharisztia eledelét úgy ismertetik, mint a vérontásos áldozatból való részesedést.*

XXI. *Azt is átlátták az Atyák és Egyháztanítók, hogy a misében magát a mennyei áldozatot mutatjuk be.*

XXII. *Következendőkép úgy értették, hogy az eucharisztiás evés által magából a mennyei áldozatból részesülünk.*

XXIII. *Ámbár Krisztus a mi összes áldozataink főpapja,*

mégsem idéz ő fel az egyes áldozatokhoz viszonyítva új áldozatbemutató tevékenységet.

XXIV. *Különféle módon vétenek az eucharisztiás áldozat helyes megítélése ellen: amikor vagy beveszik a szentáldozást az áldozat meghatározó elemei közé, vagy az a véleményük, hogy Krisztus a mi áldozatunkban nincs illetve semmiféle belső feláldozottsági tulajdonsággal, vagy azt hiszik, hogy mi illetjük őt misézésünk által ilyen tulajdonsággal.*

I. KÖNYV.

URUNK ÁLDOZATÁRÓL.

I. TÉTEL.

TARTOZUNK ISTENNEK IMÁDÓ ÉS ENGESZTELŐ ÁLDOZATTAL: AMELYBEN A FELAJÁNLÁS TÉNYLEGESEN KÜLÖNBÖZHETIK A FELÁLDOZÁSTÓL ÉS MINDIG TÉNYLEGESEN KÜLÖNBÖZIK AZ ISTEN ELFOGADÁSÁTÓL ÉS AZ EMBEREK RÉSZESEDÉSÉTŐL.

I. FEJEZET.

AZ ÁLDOZATRÓL ÁLTALÁBAN.

Mielőtt ahhoz a ponthoz érnénk, hogy Krisztus testének és vérének az áldozatát magyarázzuk, előre kell bocsátanunk egyet-mást az áldozat természetéről általában. Ennélfogva először tárgyalnunk kell az áldozat *imádó* tulajdonságáról, másodszor pedig annak *engesztelő* értelméről. Minekutána pedig *az áldozatbemutatásról* szólottunk, az áldozatból való *részesedéshez* kell érnünk.

1. §. Az áldozat imádó értelméről.

KÉT ÁLLITÁS tartalmazza az imádó áldozatoknak a tanát: 1. tartozunk Istennek önmagunk olyan valamilyen belső és láthatatlan odaadásával, amelyet nagy bűn nélkül nem vonatkoztathatunk senki másra: 2. külsőleg és érzékelhetően jelölnünk kell ugyanezt.

I. FELOSZTÁS. — ELSŐ ÁLLÍTÁSUNK.

Minden azért van teremtve, hogy Istent érje el oly módon, ahogyan az természetének megfelel. Az eszes lények pedig, inkább mint a többiek, megismerés által is részesülnek az Istenből, sőt mivel Isten úgy rendelte, bírni is fogják őt, ha arra méltók lesznek: s erre indítja, segíti és egész a célig vezeti őket az Isten. Megfelel tehát a végső Jóság érdemének és jogának (aki nem más, mint az első ok, akit egy cél sem ragyog túl, hanem ő maga az utolsó cél), hogy az ember az ő teremtőjét, gondviselőjét és boldogítóját azzal a belső hódolattal tisztelje, amely-

lyel illik tisztelni a Legnagyobb Jót, akitől minden jó származott ; és semmi sem jó, ha nem visz hozzá közelebb : és benne tetéződik, aki egyedül jó és minden jónak a jósága.

Azért írja Szent Tamás : «A többi dolgok között, amik az imádással összefüggnek, a maga nemében egyedülinek látszik az áldozat : ... a külső áldozat pedig szem elé állítója az igazi belső áldozatnak, amellyel magát az emberi lélek az Istennek feláldozza. FELÁLDOZZA PEDIG MAGÁT A MI LELKÜNK AZ ISTENNEK, TUDNIILLIK MINT TEREMTÉSE KEZDETÉNEK, MINT MŰKÖDÉSE SZERZŐJÉNEK, MINT BOLDOGSÁGA UTOLSÓ CÉLJÁNAK : ami mind jól illik a dolgok legfőbb okához. Fentebb kimutattam pedig [m. ugyanis], hogy az eszes lélek teremtő oka egyedül a legjobb Isten : egyedül ő hajlíthatja az ember akaratát is, amire csak akarja, ahogyan fentebb magyaráztam. Az is világos az előbbiekből, hogy egyedül az ő élvezéséből áll az ember utolsó boldogsága» (*Summa c. Gentes*, III. 120. 7. §).

Az tehát az ember első és legfontosabb kötelessége, hogy magát az Istennek felajánlja, tulajdonába átadja és neki magát alárendelje : aminek az imádás nevét adták.

Mivel pedig az Isteni Jóság az összes hozzánk jutott javaknak oka és elterjesztője, azért illő az imádáshoz, hogy hálákat adva elismerjük azokat a jótéteményeket, amelyekkel minket az Isten elhalmazott. Tehát minden imádás hálaadással kapcsolódik össze.

Azonkívül, mivel ugyanez az első Jóság az egyedüli forrás, ahonnan a legfőbb jót és a többi hozzá közelebb vezető javakat remélhetjük, azért bárki magát a legfőbb jó elérésére szenteli, az egyszersmind kéri ehhez Isten segítségét és ajándékait : amelyek annál megfelelőbben jutnak neki osztályrészül, mert az Isten nem hagyja magát nagylelkűségben fölülmúlni. Ezen alapszik a szenteknek a mondása : «Minél szorosabban Istenhez köti magát valaki és minél nagylelkűbbnek bizonyul a legnagyobb fenség iránt, annál bőkezűbbnek fogja őt maga

iránt tapasztalni és ő maga napról-napra alkalmasabb lesz, hogy gazdagabb kegyelmeket és lelki ajándékokat kapjon» (Loyolai Szent Ignác, *A Jézustársaság alkotmánya*, 3. rész, 1. fej. 22. §). Tehát minden imádás valamilyen kérést tartalmaz.

II. FELOSZTÁS. — MÁSODIK ÁLLÍTÁSUNK.

Azonban emberi természetünk és a dolgok jelen állapota miatt, amelyben csak érzékszervein keresztül fog fel valamit és érző tehetsége közreműködésével gondolkozik az ember, egyenest szükséges volt, hogy az Isten imádásának ez a legelső kötelessége is valamilyen érzékelhető szertartásokba öltözzék, amelyek alkalmasak legyenek az Isten uralkodásának és a mi feltétlen függésünknek jelzésére, ahogyan arra minket Szent Tamás figyelmeztet: «MIVEL PEDIG TERMÉSZETES AZ EMBER SZÁMÁRA, HOGY ÉRZÉKEIN KERESZTÜL NYERJE A MEGISMERÉST ÉS IGEN NEHÉZ AZ ÉRZÉKELHETŐ DOLGOKTÓL ELVONATKOZTATNI, azért úgy rendelte Isten az ember számára, hogy az érzékelhetőkben is isteni dolgokról történjék neki a megemlékezés, hogy ezáltal az ember figyelme jobban Isten felé forduljon, akinek az elméje nem bírja az isteni dolgokat önmagukban szemlélni. Ezért alkalmaztak ÉRZÉKELHETŐ ÁLDOZATOKAT, amelyeket az ember Istennek felajánl, nem mintha Istennek azokra szüksége volna, hanem HOGY AZ EMBERNEK SZEME ELÉ ÁLLITTASSÉK, HOGY ÖNMAGÁT ÉS MINDENÉT HOZZÁ, MINT CÉLHOZ ÉS MINT TEREMTŐHÖZ, KORMÁNYZÓHOZ ÉS MINDENEK URÁHOZ KELL VONATKOZTATNI» (*S. c. Gent.* III. 119. 1. §).

Azonkívül tökéletesen méltányos, hogy az ember ezt az ő egyedülálló Istenhez rendelődését úgy a lelke, mint a teste részéről érvényben állónak vallja és mutassa: s ennélfogva illett, hogy legyen egy ennek bizonyítására alkalmas testi szertartás, «hogy tudniillik az ember minden szerint szolgáljon Istennek, amije Istentől vagyon, tehát nemcsak lelkével, hanem testével is», amint a hangos

imádságról tárgyalva mondja Szent Tamás (2—II. 83, 12. c.).

Azonfelül nem magának élő teremtmény az ember, hanem társaságra és pedig többféle társaságra született, amelyek teremtője, törvényhozója, istápolója és tökéletesítője maga a legjobb és legnagyobb Istenség. Azért társas jellegűnek is kell lenni a mi istentiszteletünknek, pedig nem lehetne társas vagy közös, ha külső tanubizonyságok nem jelölnék és erősítenék meg. Tehát a látható áldozat a mi jelen állapotunk lélektani követelményének, természetünk Istennel szemben fennálló erkölcsi kötelességének és valamilyen társadalmi szükségességnek felel meg.

Azért minden oldalról szükséges volt, hogy az ember, aki az elesés után már kétségkívül érzékiségbe vetette magát és benne elmerült, érzéki dolgokkal tisztelje Istent és a legelső ok, mindenható gondviselő és utolsó cél iránt érzett egyedülálló tiszteletét, engedelmességét és feléje való törekvését, a maga nemében egyedüli külső szertartással tanusítsa. És helyesen mondja Tiszteletreméltó Péter: «Ha megszűnnék [a világ] Istennek áldozni, magának Istennek a létezése szűnnék meg» (*Tárgyalás a Petrobruziánusok ellen.* L. P. 189, 793).

Ebből látható, hogy milyen nagy bűn és szentségsértés valaki másnak, mint Istennek áldozatot bemutatni, ami nem egyéb, mint valamely teremtménynek a Teremtő méltóságát odaítélni, vagy mint ha az emberek államában a királyi fölség saját tiszteletét valamely magánembernek ítélnénk oda. Igy szól hozzá a dologhoz Szent Tamás: «Azt minden államban megtartva látjuk, hogy a legfőbb kormányzót valamely egyedülálló jellel tisztelik, amit ha bárki másnak felajánlanának, az felségsértés volna. Azért az isteni törvény halálbüntetést szab ki azokra, akik az istentiszteletet másoknak mutatják be» (2—II, 85, 2). Az istentiszteletnek ezen az egy jelén kívül azonban tiszteletünk és odaadásunk többi jeleivel Istenen kívül másokat, például a szenteket is elhalmozhatjuk. Azért mondja szent Ágoston: «A keresztény nép a vértanuk

emlékezetét vallásos ünnepléssel üli meg . . . de úgy, hogy egy vértanunak sem, hanem magának a vértanuk Istenének, jóllehet a vértanuk emlékezetére állítunk oltárokat. Mert melyik püspök mondotta valaha, amikor a szent testek helyein oltár mellett állott, hogy áldozatot mutatunk be neked, Péter, Pál vagy Ciprián? Hanem amit áldozunk, azt az Istennek áldozzuk, aki a vértanukat megkoronázta, azok emlékeinek közelében, akiket megkoronázott . . . TEHÁT A VÉRTANUKAT A SZERETETNEK ÉS TÁRSULÁSNAK AZZAL A TISZTELETÉVEL TISZTELJÜK, AMELYLYEL EBBEN AZ ÉLETBEN IS TISZTELJÜK AZ ISTEN SZENT FÉRFIAIT, AKIKNEK A SZIVÉT AZ EVANGÉLIUMI IGAZSÁGÉRT ILYEN SZENVEDÉSRE HAJLANDÓNAK ÉREZZÜK . . . De azzal a tisztelettel, amelynek görögül latreia a neve, latinul pedig egy szóval kifejezni nem lehet, mert az olyan szolgaság, amellyel sajátlagosan Istennek tartozunk, sem nem tisztelünk, sem tisztelendőnek nem tanítunk senkit, csak az egy Istent» (*Fausztus ellen*, 20. könyv, 21. fejezet. L. P. 42, 384—385.).

Tehát természete által vezettetve, vagy talán Isten parancsára az ember már létezésének kezdetétől fogva AJÁNDÉKOKAT ÉS ADOMÁNYOKAT SZOKOTT A VAGYONÁBÓL ISTENNEK FELAJÁNLANI, HOGY EZZEL AZ Ő BELSŐ ODAADÁSÁT JELEZZE ÉS TANUSITSA, amint azt azokban az áldozati adományokban látjuk, amelyeket Ábel a nyáj juhaiból, Kain pedig a föld gyümölcséből Istennek bemutatott.

Ezek az adományok, amint azt később a kiöntött olajról, az italáldozatul hozott borról, a kenyerek kitételéről és más hasonlókról tudjuk, AZÁLTAL LETTEK SZENTEK, HOGY A TÖBBI DOLGOKTÓL ELKÜLÖNITVE, A PROFÁN HASZNÁLATTÓL TÁVOLTARTVA, ANNYIRA ELVONATTAK AZ EMBERI BIRTOKLÁSTÓL, HOGY ISTENNEK MINTEGY ISTENI HASZNÁLATBAN MEGSEMMISITENDŐ SAJÁT SZEMÉLYES JAVAIVÁ LETTEK.

Ezt a felajánlást (annak természete miatt) áldozatnak nevezték: «Mert az áldozat olyan adomány, úgymond P á r i s i V i l m o s, amely feláldozás által szentté

lesz . . . és áldozatot bemutatni sajátlagosan ennyit tesz, tudniillik magát az adományt feláldozva szentté tenni» (*A Törvényekről*, 24. Össz. műv. 1674. 1. köt. 72. l.).

Biztos tehát, hogy KÜLSŐ AJÁNDÉK JELENBEN TÖRTÉNŐ ODAADÁSA NÉLKÜL SEMMIFÉLE JELEN ÁLDOZATBEMUTATÁS NINCS: jóllehet nem fejeződik be az áldozat a külső ajándékkal, hanem leginkább a belsővel és láthatatlannal. Ezek előrebocsátása után azt kell mondanunk, hogy helyesen tanította Szent Ágoston az áldozat meghatározását, amelyet tőle nyertek a skolasztikusok, mint például Szent Tamás (2—II. 85, 2: III. 22, 2. c; III. 82, 4. c. stb.) és a liturgia tudósai, például Durandus Mimiatensis (*Az isteni szolgálatok megfontolása*, 1. könyv, 9. fej. 2.), amely ez: «*A látható áldozat tehát a láthatatlan áldozatnak szentsége, azaz szent jele*» (*Isten Városáról*, 1. 10, 5. f. L. P. 41, 282). Ez a meghatározás két elemet foglal össze: amelyek közül az egyiknek jel, a másiknak jelzett dolog tekintete van. Jeleztetik a mi belső meghódolásunk: jelez pedig a szentté tett dolog, vagy tőlünk kiinduló ajándék. Mindkét elem egyesül, hogy igazi áldozatot egészítsen ki: és csak színlelve mutatunk be áldozatot, ahol hiányzik az első, vagy nem tulajdonképeni módon, ahol a második elem hiányzik.

Mivel pedig a színlelést távoltartó igazság a láthatatlan elemből járul hozzá az áldozathoz, azért van az, hogy Szent Ágostonnál és utána más régi hittudósoknál a belső áldozatnak a neve igazi áldozat: «Az, amit mindenki áldozatnak nevez, úgymond Szent Ágoston, jele az igazi áldozatnak. Az irgalmasság az igazi áldozat» (*Isten Városáról*, 1. 10, 5. f. L. P. 41, 273.). «Ennélfogva igazi áldozat minden cselekedet, amelyet azért végzünk, hogy szent szövetségben Istent kövessük nyomon, amely tudniillik a jónak arra a céljára irányul, amellyel valóban boldogok lehetünk» (*i. m.* 1, 10, 6. f. 283. oszl.). Hasonlóan ír Párisi Vilmos: «Tehát az igazi és főáldozat, amit mindenekelőtt és leginkább kell Istennek bemutatnunk, és amit Isten leginkább és mindenekelőtt kíván,

és amit ha be nem mutatunk, nem fogadja el, amennyiben neki valamit felajánlunk, az mi magunk vagyunk valamennyien . . . Tehát mi magunk vagyunk az első és eredeti áldozat, amivel tartozunk, aminek a bemutatása nélkül semmi sem kedves vagy szívesen fogadott Isten előtt, amit neki felajánlunk, amelynek kiengesztelése által kedvesek és szívesen fogadottak a többiek» (*i. m.* 28. f. 99—100. l.).

Mivel pedig a sajátlagosság a külső elem részéről járul hozzá az áldozathoz, azért van az, hogy az újkoriak a külső áldozatot nevezik igazi áldozatnak.

Egyébként az Atyák és egyházi írók mindkét elemet szokták az igazi és tulajdonképpeni áldozatban hirdetni és ajánlani. Például Gázai Prokópius, az Atyák hittudományának hű tanulmányozója és hirdetője, ezt jegyzi meg az áldozatról általában: «Többek között azt tanítják az áldozatok, hogy a mi kötelességünk, hogy mindenki gyujtsa meg a lelkét és mintegy ajándékot áldozza azt fel és szentelje fel Istennek» (*Lev. felett*, 2. stb. G. P. 87, 698).

Alexandriai Ciril pedig szorosabb értelemben a keresztények áldozatairól: «A mi áldozatainkban ugyanis, MINTEGY KÉPEKBEN, bizonyos módon a lelkeinket áldozzuk fel és ajánljuk fel Istennek, mialatt a világnak, és a test bölcsességének meghalunk, a bűnök kiölésének magunkat alávetjük, és Krisztussal együtt majdnem keresztre szegeztetünk, hogy a szent és tiszta életmódhoz megtérve, az ő akarata szerint éljünk» (*Az imádásról lélekben és igazságban.* 1. 11. G. P. 68, 769).

Hasonlókép ezt találjuk Cezareai Özsébnél, amikor a miseáldozatot magyarázza: «Áldozunk tehát a fölséges Istennek dícsérő áldozatot: áldozunk Istennek isteni lélekben elrejtett, magasztos, szentséges áldozatot, áldozunk új módon, az új testamentum szerint tiszta áldozatot. Ám a töredelmes lélek az áldozat Istennek . . . Áldozunk tehát és meggyujtunk: egyrészt annak a nagy áldozatnak az általa alapított szentségek szerint emlékezetét ünnepelve, és az Istennek üdvösségünkért hálákat

adva, szent énekeket és imádságokat mutatván be neki: másrészt pedig neki, és az ő főpapjának (aki az Ige) magunkat egészen felszentelve; testestül-lelkestül mintegy [feláldozva] előtte fekve» (*Evangéliumi bizonyítások*, 1. k. 10. f. G. P. 22, 92—93).

Nemkevésbbé érthetően szőtte át a Latinoknál Nagy Szent Gergely a miseáldozat dícséreteit, amelyekről beszél, ezzel a figyelmeztetéssel: «De szükséges, hogy amikor ezt [a szent misztériumot] végezzük, magunkat Istennek szívünk töredelmével megöljük: mert akik Urunk kínszenvedése szent titkait ünnepeljük, utánoznunk kell amit teszünk. Akkor lesz tehát igazán értünk áldozat az Istennél, ha önmagunkat áldozati adománnyá tettük» (*Párbeszédek*. 4. k. 59. f. L. P. 77, 428).

Nagy Szent Leó pedig akkor, amikor magának Krisztusnak az áldozatáról tárgyal, azt mondja, hogy a próféták a keresztet mintegy oltárt jelezték előre, «ahol az üdvösség áldozata által AZ EMBERI TERMÉSZET FELÁLDOZÁSÁT ÜNNEPELJÜK» (*55. Beszéd*, 3. L. P. 54, 324).[1]

Nem kétes tehát, hogy helyesen értelmezzük az áldozati Isten-imádást, ha benne, úgymint a szentségben, valamit mint *jelet*, és valamit mint jelzett *dolgot* megkülönböztetünk. A külső ajándék odaadásának van ugyan már magában véve *dolog*, azaz igazi ajándékozás tekintete, de az mégsem *csak dolog*, hanem *dolog és jel*. A belső ajándék felajánlásának pedig *csak* jelzett *dolog* tekintete van. Később kell majd tovább mérlegelnünk, hogy lehet-e vagy sem valamely áldozatban valami *csak jel* módja szerint.

Közben azokból, amiket az imádás hálaadó és kérő természetéről elmondottunk, az következik, hogy minden áldozatnak, mint az imádás külső jelének, hálaadó és kérő kettős jelentése van.

[1] Szépen írja erről Thomassinus: «A kereszt tehát a világnak mintegy oltára volt, amelyen a föld minden tájékáról, minden idők minden nemzedékéből gyülekező hivők Egyháza, fejének misztériumában Istennek feláldoztatott» (*Az Ige megtestesüléséről*, 10. k. 10. f.).

2. §. Az engesztelő áldozatokról.

I. FELOSZTÁS. — A VÉRES ÁLDOZATOK ÉRTELMEZÉSE.

A kötelességnek ehhez az első forrásához, amely az önmagában tekintett imádásból ered, hozzájön egy másik, amelyet az ember kiengesztelendő bűneiből veszünk: ebből keletkezik az áldozatok engesztelő tulajdonsága. Miután ugyanis a bűnös ember a megbántott Isten előtt gyűlöletes volt, kellett hogy minden istentisztelet és minden bemutatott adomány elsősorban bűnbánatnak legyen tanusítója, és jóvátételnek és valamilyen kiegyenlítésnek legyen felajánlója, nehogy talán sértésnek ízeljen a méltatlantól és ellenségtől jövő ajándék vagy szívesség. Mert ahogyan az ártatlan ember az imádás istentiszteletével magát Istenhez megtértnek és rendezettnek vallja, úgy a bűnösnek, aki a köteles rend ellenére Istentől elfordult, szüksége van arra, hogy a megsértett isteni jog kárát jóvátegye. Pedig nem szűnik meg a jogtalanság, vagy válik megtettből meg nem tetté, hacsak a bűnért méltó elégtételt nem ad a bűnös. Ez annál méltóbb lesz, minél nagyobb szeretet-erőfeszítést követel meg az Istenhez megtértben, és a rossztól elfordultban. Annál nagyobb erőfeszítésre van pedig szükség, minél nagyobb legyőzendő nehézség jön közbe, azaz minél nagyobb a jónak legyőzendő természetes vágya, vagy minél nehezebb művet kell végrehajtani. Igy aztán nemcsak a vétség (vagy sértés, jogtalanság vagy bűn) adóssága váltatik meg kárpótlás felajánlása által, hanem elégtétel bemutatása által a köteles büntetés is kialszik.

Itt két tekintetet kell megkülönböztetnünk, melyek közül az egyik az, amelyiket szoros értelemben *engesztelésnek* mondunk, amennyiben a mintegy váltó igazságosság rendjének helyreállítása által az Isten megbékéltetik: a másik az, amelyiket szorosabb értelemben *elégtételadásnak* nevezünk, amennyiben maga a vádlott, megelőzve a bíró büntetését, kipótolja a megtorló igazságosság

gyakorlását. Tehát az előbb említett kiegyenlítésnek két nagyon különböző tekinetete van, egy mintegy kárpótoló, és egy mintegy büntetéskiálló tekintete: mindazonáltal az a szokás, hogy gyakran mindkettőt az engesztelés közös nevével nevezzük meg.

Világos már az eddigiekből, hogy mily nagy szerepe van az engesztelésben akár a szeretetből vállalt *halálnak*, akár a *szenvedésnek:* mert semmi sem áll annyira ellen még az ártatlan ember természetes vágyának is, mint akár szenvedni, akár meghalni, s azért a szeretet győzelmének semmi sem nyit tágabb és nemesebb teret (*Ján.* 15. 13: *Fil.* 2. 8).

Azonkívül, mivel a bűn mintegy saját következményeképen azt okozza, hogy a lélek legott alávettessék a testnek, mint trónjáról letaszított uralkodó felfuvalkodott szolgáinak, azért a bűn leküzdéséhez szükséges volt, hogy megölessék a bűnök ivadékait csiráztató test. Azonkívül minden bűn önmagától örök halált érdemel; melynek az időbeli halált nem csak bevezetőjének gondoljuk, hanem az ezzel kezdődik, mint saját kiegészítő részével. Azért mondja az Apostol: *A bűn zsoldja a halál.*

Nem lehetett tehát alkalmasabb szertartással bűnbánatot tanusítani és kiegyenlítést felajánlani, mint állat megölésével és a vér kiontásával, amelyben az emberek általános felfogása szerint a test élete székel. Ezért van az, hogy minden nemzetben csaknem az összes áldozatok véresek voltak, amit maga a Szentírás is helybenhagy: *Vérontás nélkül nincs bocsánat* (*Zsid.* 9. 22).

Tehát úgy látszik, hogy a véres áldozatokat nem lehet egyszerűen az imádás tekintetéből levezetni, mintha az élet kioltása maga miatt tisztelné az Istent, ahogyan azok gondolják, akik azt állítják, hogy nem lehetett volna tökéletesen elismerni és tisztelni az Isten legfőbb hatalmát, és élet és halál fölötti uralkodását másképpen, mint életünk kioltásával és a halál okozásával: amit azonban, mivel nem volt szabad és nem illett megtenni, állat levágásával helyettesítettek. Sőt ellenkezőleg, Isten műveinek

az elrontásában, s az élet és létezés elvesztésében semmi sincs, ami *magában véve* dicsőítené a Teremtő és Gondviselő Istent, és a dolgok utolsó Célját: Ezekiás király tanusága szerint, akinek ezek a szavai: *Az élő, csak az élő vall meg tégedet* (*Iz.* 38. 19) és Krisztusé szerint, aki így szólott: *Már pedig az Isten nem a holtaké, hanem az élőké* (*Luk.* 20. 38). Azért igen bölcsen mondja a mi I r é n ü n k: «Az Isten dicsősége az élő ember» (*Eretnekségek ellen*, 4. k. 20. f. G. P. 7, 1037). A bűn feltétele alatt azonban szükséges a testnek nem csak gyógyító, hanem büntető megölése is. Hiszen méltók vagyunk már a halálra, amint írva van, hogy az Úr megfenyegetett: *Halált kell halnod*, Pál pedig a megemlékezést mintegy ránk erőlteti: *A bűn zsoldja a halál.*

Tehát amint a büntető halál is dícsérheti és dícséri az Isten igazságosságát, úgy a véres áldozat is eleget tesz szentségileg és jelképesen az Isten igazságosságának, azaz megmutatja a kívánságot, hogy eleget akarunk tenni, amennyiben rajtunk áll, hozzáadván a reményt, hogy a megbékéltetett igazságosság helyébe irgalmasság fog lépni.

Ezt helyesen fejtegeti P á r i s i V i l m o s, amikor az áldozatoknak az első okához, amely puszta imádás, ezt a másikat fűzi hozzá: «A második ok az ő igazságosságának és irgalmasságának hatalmas és erős hatása volt, amit ezek az áldozatok okoztak. Mert azáltal, hogy levágták, feláldozták és megölték ezeket az állatokat, magukat a halálra méltóknak mutatták: és ezzel a cselekedettel világosan elismerték, hogy az Isten, ha bűneik érdemei szerint akarná őket megítélni, igazságosan megölhetné őket. Abban pedig, hogy az ő haláluk, az a haláluk, amelyet megérdemeltek, állatok megölésével volt kicserélve, Istennek velük szemben való irgalmasságát világosan olvashatták» (*i. m.* 2. f. 29. l.).

Következtesd már tehát, hogy melyik pártnak a javára kell eldöntenünk a hittudosóknak azt a vitáját, hogy szükség van-e a felajánlott dolgok (akár formai, akár egyenlő értékű) megsemmisítésére mint ilyenre ahhoz, hogy igazi áldozat álljon elő. Ahol ugyanis az első és leg-

fontosabb cél csak az imádás, ott úgy látszik, hogy nem szükséges a megsemmisítés, hanem elég, ha Szent Tamás szavai szerint (2—II. 85. 3, 3m) a felajánlott dolgokkal valami történik, amiből megértjük, hogy azok emberi birtoklásból Isten tulajdonába mennek át, hogy minket ott elzálogosítsanak. Ebben Suarezzel értünk egyet (*Az Eucharisztiáról*, 73. vita, 5. köv. 4—5), aki tagadja, hogy szükség van megsemmisítésre. Ahol azonban engesztelés az első cél, ott összefüggőbbnek gondoljuk az áldozati adománynak valamilyen megsemmisítését vagy megölését; és így fogjuk fel (tehát némi megszorítással élve) Bellarmin Szent Róbert (*A Miséről*, 1. k. 2. f. utolsó §), Vasquez (220. vita, 3. f. 22 stb.), Lugo (19. vita, 1. köv. 7), és nagyon sok újkori hittudós szavait, akik között kitűnik Billot bíboros.

Az engesztelés pedig, mivel az isteni jog megsértéséért felajánlott kiegyenlítés az értelme; a jog megsértésének bizonyos praktikus elismerése: és ennyiben imádó lelkületet tartalmaz az isteni fölséggel szemben. Sőt nem is egyéb, mint az imádásnak a bűnös állapotához illő valamilyen formája. Azért ez sincs hálaadás és kérés nélkül. Sőt különös hálaadást tartalmaz a méltatlant és bűnöst tekintetbe vevő különös irgalomért: és nemcsak bocsánatkérést mutat, hanem a bocsánat elnyerése után, amikor már eltávolíttatott az emberekre áradó isteni jóság és bőkezűség akadályozója, úgy gondoljuk, hogy a többi javakat is kieszközli. Tehát minden engesztelő áldozat hálaadó és kérő is.

II. FELOSZTÁS. — AZ ÁLDOZATI FELAJÁNLÁS ÉS FELÁLDOZÁS KÜLÖNBÖZŐ TULAJDONSÁGAIRÓL.

Az eddigiekből az következik, hogy nem teljes az áldozat, ha csak a dolog megváltoztatása, vagy amennyiben előfordul, megsemmisítése van benne: hanem általában arra is szükség van, hogy a bármennyire megváltoztatott, vagy akár megsemmisített dolog az Istennek fel is

ajánltassék, és pedig érzékelhető, liturgiai, szertartásos áldozatbemutatással (ami papnak dolga, aki nélkül nincs áldozatbemutatás). Nem szükséges ugyan, hogy ez az érzékelhető felajánlás mindig valóban különbözzék a dolog megváltoztatásától, hanem elég, amint az néha történik, ha a külső körülmények alapján a megölő, vagy bármiképen megváltoztató szertartással összekapcsolva gondoljuk. De ahol különbözik, ott kell hogy felajánlás, odaadás és felszentelés jelzésére alkalmas szertartásból álljon. Ilyen volt a Zsidóknál leginkább a vérnek az oltár párkányára való öntése, vagy az oltár szarvaira való kenése, amint az az *Exodus*, *Levitikus*, *Numeri* és *Deuteronomii* könyveiből nagyon ismeretes. Úgy gondolták ugyanis, hogy a marhát, amelyet a szent épületeken kívül akár egyszerű hivő is levágott, azáltal terjesztették Isten elé, hogy a papok a vért az oltárhoz, mintegy az isteni hatalom helyettesítő székéhez vitték, akinek valamilyen jelenléte azt megszentelte.

Az állítás értelme az, hogy mivel az áldozat ajándékozás egy neme, azért szükséges, hogy érzékelhetően véghez legyen vive az ajándékoknak valamilyen jelenidejű érzékelhető felajánlása és odaadása.

Ugyanezt látjuk a *Levitikus* 1. 2. stb.-ből is, ahol az áldozatra szánt állatok levágása a papokon kívül másoknak is meg volt engedve, jóllehet a megölt áldozatok felajánlása és az áldozat bemutatása egyedül a papok joga volt (v. ö. *Ex.* 28. 1 : *Zsid.* 5. 1—4).

De leginkább Krisztus áldozatában látjuk ezt, aki legkevésbbé sem magát ölte meg, hanem megengedte, hogy az istengyilkos Zsidók őt megöljék, pedig ő maga hozta áldozatul és ajánlotta fel magát szeplőtelenül Istennek (*Zsid.* 9. 14); ami hogy miképen történt, később fogjuk megfontolni. Lehet tehát istentelen az áldozat megölése és ennek mint megölendőnek vagy megöltnek a felajánlása vallásos és istenfélő cselekedet. Ugyanis a Zsidók cselekedete a legnagyobb bűn volt, az Úr Krisztus főpapi áldozata pedig a legszentebb cselekedet volt.

Már pedig ha a feláldozás (immolatio) szót szoros értelemben vesszük, akkor inkább az áldozati adomány megsemmisítését vagy megölését jelenti, mint a felajánlást, de nem viszony nélkül valamilyen felajánláshoz.

Az áldozat (sacrificium) tehát tulajdonképen két részből áll: tudniillik a felajánlás (oblatio) külső cselekedetéből és a feláldozás-(immolatio)ból: mert az áldozati adományt VAGY FELÁLDOZÁSRA AJÁNLJUK FEL, VAGY FELÁLDOZÁS ÁLTAL AJÁNLJUK FEL, VAGY MINT MÁR FELÁLDOZOTTAT AJÁNLJUK FEL. Sem a felajánlás, sem a feláldozás önmagában véve nem elég ahhoz, hogy valaminek igazi áldozati adomány-állapotot kölcsönözzön, hanem szükség van mind a kettőre.

Az íróknál azonban gyakran előfordul, hogy a felajánlást és a feláldozást nem fogják fel ennyire szoros értelemben, hanem az egész áldozatbemutatás (sacrificatio) helyett használják azokat, amelynek részei. Ez annál illőbb a dolgok természetéhez, mert nagyon sok áldozatban nem különböznek egymástól a felajánlás és a feláldozás a dolog részéről, hanem csak ész szerint: úgy, hogy bármelyik a valóságban egész áldozat. Azonkívül, ahol mindkettő egymástól megkülönböztetve szerepel, egyik sem tartozik az áldozathoz a másikhoz való viszony nélkül. Ezért van az, hogy a felajánlást és feláldozást szinonimáknak tartották, s a felajánlás feláldozást és a feláldozás felajánlást jelentett. Ilyen értelemben mondják, hogy Krisztus feláldozta magát (immolavit se) a mi üdvösségünkért, jóllehet nem ölte meg magát, hanem csak felajánlotta magát a halálra: és hogy felajánlotta magát (obtulit se) a kereszt oltárán, mert itt áldoztatott fel és mutattatott be, mint áldozati adomány, hogy végrehajtsa felajánlását, amelyet úgy látszik, előtte főpapi szertartással ígért. Mi azonban, amennyire az lehetséges lesz,[1] a felajánlásnak és feláldozásnak nem csak neveit, hanem

[1] Amennyire ezt a magyar nyelv törvényei megengedik, hiszen ismeretes, hogy nincs oly sok szavunk az áldozati árnyalatok kifejezésére, mint a latinnak vagy a görögnek.

fogalmait is meg fogjuk egymástól különböztetni, és mindkettőt az áldozatbemutatástól, mint annak részeit.

Az *áldozatbemutatás* (sacrificatio) ugyanis a pap áldozó cselekedetét nevezi meg, aki ajándékot terjeszt Isten elé, és ennyiben egyenesen felajánlást jelent, és csak oldallagosan jelenti a feláldozást vagy megölést. Tehát az igazi áldozathoz elég lesz, ha valamit VAGY MINT FELÁLDOZANDÓT, VAGY MINT FELÁLDOZOTTAT FELAJÁNLUNK.[1]

A megölések miatt véresek az áldozatok. Tehát azokat az áldozatokat mondjuk vérnélkülieknek, amelyekben nincs megölés; mert akár nincs semmiféle feláldozáshoz kötve a felajánlás, ahogyan az élettelen dolgok áldozataiban történik; akár az én új felajánlásom, feltételezve valamely vérontásos áldozatot, amelyből az áldozati adomány még mindig fennálló feláldozottsági állapotot nyert, egy régi feláldozáshoz viszonylik, mintegy megismételve azt az elsődleges felajánlást, amelynek erejében történik: ebben az esetben az áldozat vérontásnélküli, de lényeges viszonyban áll egy vérontásos áldozathoz, amint mi azt a maga helyén meg fogjuk magyarázni.

[1] *Az áldozat* (sacrificium) szó pedig a szent íróknál vagy a feláldozott (vagy feláldozandó) áldozati tárgy felajánlását, vagy a felajánlott (vagy felajánlandó) áldozati tárgy feláldozását szokta megnevezni el nem különítve aszerint, hogy az áldozatnak melyik részét jelezzük egyenesen és melyiket oldallagosan. Ha azt kérdezed, hogy melyik függetlenebbül igaz és sajátlagosabb ezek közül a felfogások közül, akkor azt felelem, hogy abban az esetben, ha a felajánlás megelőzte a feláldozást, úgylátszik, hogy az áldozatnak saját és álladéki igazsága inkább van meg a feláldozásban, amely által végre befejezzük és véghezvisszük azt, amire a felajánlás rendezve volt: hogy végre szilárd és befejezett *létezést* nyerjen az áldozat. Megfordítva kellene felelnünk, ha feltételezve a feláldozást, a felajánlás fejezné be az áldozatot.

Azonkívül az *áldozat* (sacrificium) szót szenvedőlegesen, a feláldozott dologra is használják.

3. §. Az áldozat elfogadásáról.

Ha elvégeztük a felajánlást és (ahol szükséges) a feláldozást, akkor az áldozatnak még két *külsődleges befejezés* felel meg : az egyik Isten részéről, a másik az emberek részéről. Isten részéről tudniillik az áldozat *elfogadására* várunk, az emberek részéről pedig *a részesedés* illik az áldozathoz.

I. FELOSZTÁS. — AZ ISTENI ELFOGADÁS SZÜKSÉGES VOLTÁRÓL.

Amit valakinek odaadunk, az arra törekszik, hogy elfogadtassék. Ha tehát az emberek valamilyen ajándékot állítanak Isten elé, tehát a felajánlók az Isten elfogadását kérik. Ha ez hiányzik, akkor az ajándék nem ment át az Isten tulajdonába, és ennélfogva nem szent, hanem avatatlan : az áldozati adomány nem jutott Isten elé, nem ment be a mennybe ; sőt nem is lett áldozatai adománnyá. MERT CSAK AKKOR LESZ ÉRVÉNYES, MINT ÁLDOZATI ADOMÁNY, HA ISTEN AZT FÖLVESZI ÉS AZ ISTENI DOLGOK ÁLLAPOTÁBA ÉS MÉLTÓSÁGÁBA ÁTVISZI.

Ha azonban az Isten elveti, ha megveti és nem veszi figyelembe, mi más lesz az akkor már, mint testi álladékok üres tömege, mi más, mint állatok kíméletlen lemészárlása, mi más, mint testeknek és vérnek bűze és ocsmánysága? Érvénytelen az *az áldozat*, amelyet az Isten nem érvényesített. Érvénytelen az *a papság*, amelyiknek az ajándéka nem juthat Isten elé, és Isten ajándékait nem képes viszont megszerezni az embereknek.

Ha azonban az elfogadás megtörtént, akkor már lekötelezve gondoljuk Istent az emberekkel szemben, az elfogadott áldozat erejénél fogva. Ugyanis amennyiben engesztelés vagy kérés az áldozat célja, ez a bemutató részéről valamilyen megkísértett egyességre lépés, vagy szerződés, vagy szövetség Istennel : mert hiszen valamit felajánl abból a célból, hogy Isten azt elfogadván vagy

bocsásson meg (engesztelő áldozat), vagy tegyen jót (kérő áldozat). De nem áll fenn az egyesség, ha Isten azt el nem fogadja, ami fel volt ajánlva. Ha ezt nem teszi meg az Úr, akkor semmi sem történt: nincs szövetség kötve Isten és az emberek között. Ha azonban elfogadta Isten, akkor már kétoldalú szerződés áll fenn: és biztosan és szükségképpen osztályrészül jut az embernek az, amire az áldozat rendezve volt.

II. FELOSZTÁS. — AZ ISTENI ELFOGADÁS KÜLSŐ JELZÉSÉRŐL.

Mivel pedig Isten belső dolgai láthatatlanok az emberek előtt, azért az emberek mindig arra törekedtek, hogy az isteni elfogadás külső jelét maguknak megszerezzék: és ezt annál inkább, mert ahogyan az egyesség általában, úgy az áldozati egyesség, vagy szerződés Isten és az emberek között, nem fejeződik be, mielőtt mindkét fél az átadást és elfogadást nem jelzi. Ez a jelzés kétféleképpen történt: tudniillik emberi, vagy isteni erővel.

Emberi erővel két módon történt különösen.

Az első módon mintegy elkezdve, mialatt az áldozati állat vérét az oltárra öntötték. Ez a mód tehát a valóságban összesett a felajánló szertartással, de attól a tekintetek szembenállása által különbözött: mert amit az ember adott, azt az oltár elfogadta: az oltár pedig, az isteni hatalom jelenlététől mintegy elárasztva, az Istenséget helyettesítette: tehát úgy vélték, hogy amit az oltár magára vett, azt az Istenség vette magához.

A második, tökéletesebb mód pedig az égőáldozatoké volt. Miután ugyanis az áldozat, például az oltár szarvainak bevérezése által be volt mutatva, a húsdarabokat farakásra téve tűzzel égették el, oly célból, hogy úgy képzeljék, hogy a tűz jelképében maga az Istenség pusztítja el és mintegy nyeli el az áldozati adományokat.[1]

[1] Szépen írja Döllinger a Görögök áldozatairól: «Das Feuer war das Aneignungsorgan, gleichsam der Mund der

Azonban mindkét mód erőtlen volt, amennyiben tévedésnek volt kitéve: ugyanis mialatt az emberek jelről gondoskodtak, hiányozhatott Isten részéről az igazság: amennyiben az ember Istentől elfogadottnak jelezte, ami gyűlöletes volt az Isten előtt.

Isteni erő pedig égből jött tűzzel szokta az Isten elfogadását értésünkre adni (*Gen.* 15. 17, *Bir.* 6. 19—20, *Krón. I.* 21. 26, *Kir. III.* 18. 38), hogy az a tűz «az áldozatok egy részét mintegy helyette megegye», úgymond Párisi Vilmos (*i. m.* 24. 72. l.). Ez a mód már tökéletesebb volt,[1] amennyiben az Istentől eredő jel hiú és üres nem lehetett. De amint látni fogjuk, még nem volt a legtökéletesebb mód, mert az előképek rendjét nem lépte át. Ugyanis az égből jött tűz által megemésztett testi áldozatok még nem mentek át valóban az Isten szentségébe, hanem csak előre jelezték a tökéletes áldozati adományt, amelyet egykor az isteni dicsőség tüze fog elnyelni és átvinni a szentek szentjébe, az isteni szentség szentélyébe.

4. §. Az áldozatokból való részesedésről.

I. FELOSZTÁS. — A RÉSZESEDÉS ÉRTELMEZÉSE.

Azáltal, hogy az emberek az Istennek felszentelt ajándékokból és áldozati adományokból mindig szoktak valamit, amennyiben az lehetséges volt, evés vagy ivás által saját használatukra fordítani, semmi módon sem szabad azt gondolnunk, hogy ők az áldozat megszentségtelenítői voltak: sőt ellenkezőleg, befejezéshez juttatói.

Gottheit, dem das Opfer dargebracht wurde, oder das die Supstanz desselben im Gestalt des Rauches ihr zuführte» (*Heidentum und Judentum*, 1857. 208. l.).

[1] Egyébként ez az istenibb és tökéletesebb mód a Zsidók égőáldozataira is kiterjedt: mert az Istentől eredő szent tüzet (*Lev.* 9. 24, *Krón. II.* 7. 1—3, *Makk. II.* 1. 19—22) a törvény parancsára (*Lev.* 6. 13) meg kellett őrizni, és meg volt tiltva minden más tűz használata (*Lev.* 10. 1).

Ugyanis az volt az áldozat legfőbb célja, hogy az emberek akár az áldozati adományokkal kiengesztelt, akár a mi ajándékainkért cserébe az övéit adó Isten javaihoz hozzájussanak. Az Isten javainak ezt az emberekkel való közlését igen alkalmasan jelezték lakomával, amelyen Isten az ő saját eledelével táplálta az embereket. Mert akkor nem mintegy közönséges asztalhoz közeledtek, hanem isteni oltár-asztalhoz, Isten vendégeivé téve, aki őket a saját vacsorájához hívta, és asztaltársaivá fogadta. És ha talán bárányt vagy kenyeret vagy kelyhet osztottak szét maguk között, azt nem tartották közönséges eledelnek, hanem Isten kenyerének, Isten bárányának és Isten kelyhének. Ezt maga Szent Pál általános dogmának jelenti ki úgy a pogányok, mint a Zsidók összes áldozatairól (hogy a mienket itt ne említsem), amikor a Korintusiakhoz először a Zsidókról ír: *Tekintsétek a test szerint való Izraelt: nemde akik az áldozatokat eszik, az oltárnak részesei* (*Kor. I.* 10. 18); azután a pogányokról: *Nem akarom pedig, hogy az ördögök társai legyetek. Nem ihatjátok az Úr kelyhét és az ördögök kelyhét. Nem lehettek részesei az Úr asztalának és ördögök asztalának* (*Kor. I.* 10. 20—21). Ahogyan tehát a bálványoknak áldozott hús élvezőit az ördögök asztaltársainak tartották, úgy az Istennek áldozott ajándék evése Isten asztaltársává tesz. A közös asztalnak pedig nagy ereje van, hogy azokat, akik vele élnek, valamilyen szoros egység kötelékével összekösse. A szent lakomának ezt az eredményét Párisi Vilmos ötödiknek mondja az áldozatbemutatás okai között e szavakkal: «Az ötödik ok az Istennel való bizalmas viszony, és a hozzá való közeledés. Az ajándékok bemutatása és a szent asztalról való részesedés ugyanis a közelebb jutásra nagyon felbátorít, és Isten családjává teszi a részesedőket: azének gondoljuk ugyanis a családot, aki neki enni ad, és akinek az asztaláról él. Világos tehát, hogy ezek az áldozatok az Isten-közelségnek és a vele való bizalmas viszonynak a bélyegét nyomják a részesedőkre, mialatt őket valahogyan Isten asztaltársaivá tették.

A közös asztal pedig, mint amely a legfőbb közösség a létezés okainak kicserélése után, mely az apa és anya, leginkább okozója bizalmas viszonynak. Azért, mivel Isten nem tudott velük evés által viszont közösködni, néha tüzet küldött az égből, mely az ő részét mintegy helyette megegye» (*i. m.* 2. f. 30. l.). Azért az áldozatból részesedő embert így beszélteti az isteni hatalomhoz: «A feláldozottságoknak ezen közössége által, azáltal, hogy asztalodhoz odabocsáttatom, többi imádóiddal együtt a családodhoz és imádóidhoz tartozónak vallom magamat» (*i. m.* 24. f. 72. l.).

Ez az isteni közlekedés leginkább a mennyei javak *jövendő* elnyerését jelképezte, amelyekre az igaz áldozatok készítették elő, és amelyekbe az Istennek áldozott ajándékokból való evés avatta be az embert.

De valamilyen *jelenben történő* megszentelés is jelezve volt. Ugyanis az Istennek szentelt dolog a maga nemében álló valamilyen megszentelődést nyert el. Tudniillik mivel Istennek a többi dolgoknál már inkább sajátja, mintegy isteni dologgá változott, elárasztva magának az isteni hatalomnak nem tudom miféle szentségével és felkentségével. Tehát *felszentelés volt az áldozatbemutatás.* Nem is állott másból az adományok és ajándékok áldozati formája vagy tulajdonsága, mint ebből a szentségből, amelynek a dolog, áldozat által magára véve mindaddig örvendett, amíg romlatlan maradt. Az áldozatnak ezt a szentségét pedig arravalónak gondolták, hogy mintegy behatoljon a részesedők közé, és azokat az Istennek szenteltség sorsközösségére ne csak szánja, hanem oda a jelenben be is vegye. Ugyanis az ember az Istennek áldozott adománnyal való egyesülése által mintegy maga is Istennek áldozott adománnyá lett: s benne leginkább tökélyre jutott az áldozat jelentése, amely semmi egyebet nem nyilvánított ki, mint hogy az ember magát belsőleg felszentelte, felajánlotta, és következésképpen Istennel összekapcsolta.

Az Isten javaival való egyesüléssel végezetül a részesedők között bizonyos egység is összekapcsolódott az

áldozatból való részesedés következtében, amint bölcsen jegyzi meg Párisi Vilmos, amikor az előbbiekhez az áldozatoknak ezt az okát adja hozzá: «A hatodik ok, úgymond, az Isten népének egyesülése vagy egysége, tudniillik, hogy a sok személyből egy ház és egy család legyen. Ugyanis leginkább az eledel közössége okozza a szabad emberek egy házát és egy családját: így a lelki emberek egy házát és egy családját is leginkább a lelki ételek és italok közössége hozza létre» (*i. m.* 2. f. 30. l.).

Ime, felsorolva látod az összes okokat, hogy miért nemcsak nincs ellentmondásban a lakomaszerű részesedés a bemutatott áldozat természetével és tulajdonságával, hanem nagyon is illik ahhoz.

II. FELOSZTÁS. — A BEMUTATOTT ÁLDOZATNAK ÉS AZ ELŐKÉSZÍTETT LAKOMÁNAK KÜLÖNBÖZŐ TEKINTETEIRŐL.

Nem lehet tagadni, hogy többnyire ugyanazzal a cselekedettel mutatjuk be Istennek az áldozatot, és készítjük magunknak a lakomát. De mégsem lehet a lakoma tekintetével meghatározni és megmagyarázni az áldozati tekintetet, mint előbb lévővel a később lévőt, hanem megfordítva. Ugyanis nem azért áldozat valami, mert lakoma, hanem azért lakoma, mert áldozat: hiszen csak annyiban szentek az áldozati eledelek, amennyiben a mi felajánlásunk és Isten elfogadása által isteniekké lettek: és azért csak annyiban áll rendelkezésünkre a szent lakoma, amennyiben áldozatot feltételezünk és értünk előbb. Tehát valamely áldozat igazi sajátlagosságának felkutatásához és védéséhez nem elég, ha rámutatunk a lakomai tekintetre, ha hiányzik az adomány felajánlása. Mert senki sem visz véghez áldozatot, ha az nem tőle indul ki felajánlás, és pedig érzékelhető felajánlás nemében: mert bármennyire hangsúlyozod az én számomra (akár magam által) készített lakomát, mégsem bizonyítod, hogy áldozatot mutattam be, amíg tagadod hogy felajánlottam. Ha tehát az

Egyháznak áldozata van, akkor kell hogy az Egyház valóban fel is ajánljon. Ha Krisztus testének és vérének az áldozata az Egyházé, akkor kell, hogy Krisztus testét és vérét valóban és érzékelhetően felajánlja. És nincs neki áldozata, ha csak lakomája van, felajánlás nélkül, Krisztus testéből és véréből, bármennyire fel volt az áldozva hajdan a kereszten, természetesen Krisztus által. Helyesen mondja tehát Suarez: «Jóllehet a régi áldozatokban a felajánlott és feláldozott dolgokat néha saját használatára fordította a pap és a nép, mégsem volt ez közös minden áldozatban, amint az égő áldozatról tudjuk, sem ott ahol megtörtént, nem tartozott az áldozat lényegéhez, hanem az áldozat befejezése után[1] annak jelölésére történt, hogy az ember az áldozat által az isteni dolgok sorsközösségébe befogadtatott» (*Az Eucharisztiáról*, 73. vita, 5. követk. 6.).

Már megérted tehát, hogy mennyire helytelenül cselekszik valaki, aki az Atyáknak majdnem végtelen sok idézetét gyüjtve arra, hogy az Egyház áldozatának az felel meg, hogy lakoma előkészítése legyen, ebből azt akarja bizonyítani, hogy az Atyák véleménye szerint nem az volt az eucharisztia áldozatának az értelme, hogy az Egyház Krisztus testét és vérét tulajdonképen felajánlja, hanem hogy miután azt az áldozati adományt Krisztus egyszer bemutatta, már az Egyház szolgái előttünk eledel állapotába juttassák.[2] Mert jóllehet ugyanazzal a cselekedettel ajánlja fel az Egyház Krisztust Istennek, és adja nekünk, hogy vegyük, mindazonáltal ennek az alanyilag egyetlen cselekedetnek két egymás között nagyon különböző tekintete van, amennyiben két egymással szembenálló végmozzanat felé mutatnak, tudniillik az Isten felé és mifelénk. Ugyanis a lakoma, amely készül,

[1] Értsd: miután az áldozatbemutatás belsődleges befejezése után az áldozat külsődleges befejezése következett, amely az elfogadás jelzéséből állott.

[2] Ezt kísértette meg egész művében szerencsétlenül Renz (*Die Geschichte des Meßopfer-Begriffs*, 1901).

nekem készül. A test és vér pedig, amely bemutattatik, Istennek van bemutatva.

Ezt mindenkinél tökéletesebben magyarázta, szokása szerint Párisi Vilmos: «Isten Egyháza, úgymond, az ő háza és temploma is, és mivel a templomban szükséges az ő istentisztelete azzal a három következménnyel, amelyeket előbb megneveztem (a dícséret, engesztelés és kérés tulajdonságaival), azért az oltár és az áldozat. És mivel a nagy család otthonába ebédlőasztal kell, amilyen a házhoz és a családhoz illik, nem szükséges, hogy mi azt bizonyításokkal támogassuk és világítsuk meg, hogy alanyilag egy dolog volt az asztal és az oltár, ahogyan ugyanaz a templom és a ház is. De oltárnak mondjuk a felajánláshoz és megszenteléshez, és teljesen Istenhez rendelődve és viszonyítva, akinek a tiszteletére és imádására van felszentelve, asztalnak pedig a lelki étkezéshez, és teljesen a családhoz rendelődve és vizsonyítva, amelynek felüdítésére van állítva és előkészítve: ahogyan alanyilag egy dolog az áldozat, amennyiben Istennek van bemutatva, és mégis megszentelő eledel, a magukhoz vevőkhöz viszonyítva» (*Az Eucharisztia Szentségéről*, 2. f. 1. k. 437—438. l.).

Helyesen tanította tehát a *Trienti Zsinat*, hogy azon a helyen, ahol Szent Pál az ördögöknek az asztaláról és Isten asztaláról beszél, mindkét helyen az asztalon oltárt kell érteni (22. ülés. 1. f. D. 939), és adja hozzá a kánont: «Ki van közösítve, aki azt mondja, hogy a misében nem mutatunk be Istennek igazi és tulajdonképeni áldozatot, vagy hogy feláldoztatni itt nem más, mint hogy Krisztus nekünk eledelül adatik» (D. 948).

Legyen elég ez mondva az áldozatról általában, ahogyan a *Trienti Zsinat* «az emberek természete által megkövetelt . . . látható áldozatokat» (*i. h.* D. 938) érti és meghatározza.

II. TÉTEL.

KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSE TULAJDONKÉPENI ÁLDOZAT VOLT, AMELYBŐL NEM HIÁNYZOTT AZ IGAZI ÁLDOZATNAK EGYETLEN LÁTHATÓ VAGY LÁTHATATLAN ELEME SEM.

II. FEJEZET.

A KÍNSZENVEDÉS ÁLDOZATÁRÓL.

1. §. Ennek az áldozatnak igazságáról.

Hallgatással mellőzve méltán az újkori protestánsok kitalálásait, amelyekkel távol akarják tartani Krisztus urunknak minden szándékát, hogy a halálát, mint áldozatot mutassa be a bűnök bocsánatára, mi a hitből tudjuk, hogy Krisztus halála nemcsak megváltó, azaz Istennek értünk egészen és tetézve is eleget tevő halál volt, hanem hogy annak magától Krisztustól kiinduló igazi áldozati tekintete és formája is volt. Ezt a katolikus hit sérelme nélkül soha senki nem tagadhatja, sem kétségbe nem vonhatja.

Nemcsak Izajás próféta jövendölte meg azt sok századdal előtte (53. 10. a valószínűbb görög olvasás szerint, v. ö. Condamin, *Izajás könyve*, 323 és 343. l.), hanem közvetlenül szenvedése előtt maga Krisztus is nyiltan megvallotta, hogy szentelni, azaz áldozni fogja magát másokért *(ὑπὲρ αὐτῶν [ἐγὼ] ἁγιάζω ἐμαυτόν Ján.* 17. 19, hogy azokat a szavakat ne említsem itt, amelyekből később kell kimutatnunk, hogy az utolsó vacsorán áldozott).

Ennek az áldozatnak az igazságát Szent Pál a bálványoknak áldozott hús evése és Krisztus testének és vérének részesedése közti összehasonlításon kívül világos szavakkal is állítja, amikor azt mondja, hogy Krisztus, mint a mi húsvéti bárányunk *(τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός Kor. I.* 5. 7), megöletvén adta magát oda áldozatul, jóillatú áldozatul az Istennek *(παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας*

Ef. 5. 2), úgy hogy ő engesztelő áldozat (*ἱλαστήριον Róm.* 3. 25), bűnért való áldozat (*ἁμαρτίαν Kor. II.* 5. 21) lett, akinek a vére által megtisztulunk (*καθαρίσῃ Tit.* 2. 14).

Vele egyetért Szent János, akár amikor engesztelésnek mondja őt a mi bűneinkért (*ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν Ján. I.* 4. 10, és 2. 2. v. ö. *Makk. II.* 3. 33 és hetv. *Num.* 5. 8, hetv. *Ez.* 44. 27), akár amikor azt mondja, hogy az ő vére tisztított meg (*καθαρίζει Ján. I.* 1. 7) vagy mosott meg (*λύσαντι Jel.* 1. 5) minket a bűneinktől: amely szavak, valamint szent Péternek az a mondása is, hogy mi Krisztus vérével vagyunk meghintve (*ῥαντισμόν Pét. I.* 1. 2), a mózesi áldozatok szertartásaira utalnak világosan.

Nem kisebb az áldozati szertartásra való utalás a *bárány* elnevezésben, amelyet Krisztus sajátjává tesz mindkét apostol, Péter és János: a szeplőtelen és érintetlen bárány elnevezésben tudniillik (*Pét. I.* 1. 18—19), aki elveszi a világ bűnét, mint aki Isten báránya (*Ján.* 1. 29), azaz Istennek szentelt és megölt bárány (*ἐσφαγμένου Jel.* 5. 6 és 12, 13. 8).

De ha ez mind hiányoznék, bőven elég volna a *Zsidókhoz írt Levél* kiváló és gazdag tanubizonysága, amely végig csak arra törekszik, hogy Krisztus egyetlen áldozatából, ellentétben a többiekkel, amelyek a törvényben vázolták, bebizonyítsa a régi papság megszüntetését, és az újnak helyébe való állítását. Az előképnek és az igazságnak ennél az összehasonlításánál az áldozati sajátlagosság védelmére semmi alkalmasabbat és érvényesebbet nem kívánhatunk.

Azonkívül Krisztusnak a Szentírásban, akár a Zsoltáros (104. *Zs.* 4. id. *Zsid.* 5. 6 és 10, 6. 20, 7. 15, 17, 21), akár a *Zsidókhoz írt Levél* szerzője által (*ἱερεύς* 5. 6, 7. 15, 17, 21, *ἱερέα μέγαν* 10. 21, *ἀρχιερεύς* 2. 17, 3. 1, 4. 15, 5. 10, 6. 20, 7. 26, 9. 11, *ἀρχιερέα μέγαν* 4. 14) annyira magasztalt papsága nem állhatna fenn, ha nem mutatott volna be Krisztus tulajdonképeni áldozatot: *Mert minden főpap ajándékok és áldozatok bemutatására rendeltetik, miért is*

szükséges, hogy ennek is legyen valamije, amit bemutasson (*Zsid.* 8. 3. v. ö. 5. 1). Kétségkívül, ha egyszer az áldozati sajátlagosságot a kínszenvedésből eltávolítod, akkor nem fogod tudni, hogy honnan tulajdonítsad Krisztusnak az áldozati adományt, mivel az eucharisztiában nincs másféle áldozati tekintet, mint ami a kínszenvedéshez való viszonya miatt van beleadva.

Krisztus teste és vére áldozatának ezt a tanát a szentírókon kívül az Egyház többi hittudósai is állandóan tanították az apostoli időktől kezdve napjainkig. Például a *Barnabásénak* mondott *Levélnek* az az igen régi szerzője (az Úr 72. éve körül) : «Keresztre feszítve pedig, . . . ő maga a lélek edényét [azaz testét] volt áldozatul hozandó (*προσφέρειν θυσίαν*), hogy az Izsákban történt előkép is beteljesedjék, aki oltáron volt feláldozva. Mit mond tehát a prófétánál? . . . Ha majd az új nép bűneiért fel fogom magamat áldozni, testemet inni fogjátok ecetes epével» (*Barn.* 7. 5—3. V. ö. 8. 2—3, 5. 1—2. F. P. 1. 58—60, 62, 50).

Római Szent Kelemen Krisztust «a mi főpapunk»-nak (*Kor. I.* 64. F. P. 1, 182), vagy «lelkeink főpapjának» (*u. o.* 61. 3, 180. l.) nevezi és azt is mondja, hogy «a mi áldozataink főpapja» (*u. o.* 36. 1, 144. l.) «a vérét adta értünk, és a testét a testünkért, és a lelkét a lelkeinkért» (*u. o.* 49. 6, 162. l.). Akit Szent Polikárp is «örök főpapnak» nevez (*Levél.* 12. 2. F. P. 1. 310).

Jusztin pedig, azon a kiküldöttön kívül a második kost Krisztus előképének gondolja, «aki áldozat (*προσφορά*) volt minden bűnbánatot tartani akaró bűnösért» (*Párbeszéd*, 40. G. P. 6, 564).

«Amikor Izsákot az apja, mint áldozatot vezette, úgymond Tertullián, s a fát maga magának vitte, Krisztus végét már akkor jelezte, akit az Atya saját kínszenvedése fáját hordozó ÁLDOZATNAK ENGEDETT MEG» (*Zsidók ellen*, 10. L. P. 2, 626). Akinek az Izsák helyett feláldozott kosban jelezve, «minden nemzetért ÁLDOZATTÁ KELLETT LENNI, akit úgy vittek a megölésre, mint a juhot» (*u. o.* 13. 636. oszl.).

Ezen idők után pedig mit hirdettek dúsabban és szakadatlanabbul az Egyházban, mint Krisztus áldozatát? Az egyházi igehirdetés nagyon sok példáját gyüjtötte a jeles J. Rivière az ő ismeretekben gazdag művében, amelynek címe *A Megváltás Dogmája. Történelmi kutatás próbája* 2 (1905) : melyekhez szabad lesz ezt a kevés, de kiváló példát hozzáadni.

Halljuk először Veronai Zenót: «Ez, mondom, a tökéletes bárány, mert benne AZ A NAGY PAP, szent titok szerint ÁLDOZATI ADOMÁNYÁBAN ELREJTVE, ma Istenné tette az embert, akit feláldozott» (2. Könyv, 55. tárgyalás, húsvét napjára. L. P. 11, 511).

Szent Ephrem-nél gyakran találjuk az áldozat dícséreteit, melyeknek példaképét a *Kovásztalanok Himnuszai* nyujtják: «Tudván az igazság báránya, hogy az elvetett papok és beszennyezett áldozatbemutatók neki nem elegendők, saját testének papja, és az áldozatbemutatók fejedelme lett. A nép áldozatbemutatói megölték az áldozatbemutatók fejedelmét. A mi áldozattá lett papunk áldozatával megszüntette az áldozatokat, és kiterjesztette segítségét minden helyre. Egy bárány sem nagyobb az égi báránynál. Mivel a papok földiek voltak, és a bárány mennyei, azért ő maga volt a saját áldozati adománya és papja. Ugyanis nem voltak méltók a beszennyezett papok arra, hogy feláldozzák a szeplőtelen bárányt, a békeszerző áldozatot, aki az égnek és földnek békét hozott, vérével mindent kibékítve» (*A Kovásztalanok Himnuszai*, 2. himn. 2, 3, 5, 6. vszak. Lamy kiad. 1. k. 576—578. l.).

Szent Hilárius szerint Krisztus áldozata azzal múlta fölül a törvény áldozatait, hogy ezek átok kiszabása mellett meg voltak parancsolva, az pedig legszabadabb akarattal volt bemutatva. «Tehát feláldozta magát az átkozottak halálára, hogy a törvény átkát feloldja és áldozatul hozta magát önként az Atya Istennek, hogy az önkéntes áldozattal feloldja az átkot, amely a szükséges áldozat és az abbahagyás bűne miatt volt kiróva. Erről az áldozatról megemlékezik egy másik helyen a Zsoltá-

rokban : *Áldozatot és ajándékot nem akartál, de testet alkottál nekem,* hogy a felvett testnek kedves áldozatát mutassa be a törvény áldozatait visszautasító Atya Istennek. Erről az áldozatról így emlékezik meg a szent Apostol : *Mert ezt egyszer cselekedte meg, önmagát feláldozván Istennek:* hogy az emberi nem egész üdvösségét ennek a szent és tökéletes áldozati adománynak a bemutatásával megváltsa» (53. *Zsolt. felett,* 13. L. P. 9, 345).

Sőt annyira el volt terjesztve az Egyházban Krisztus igazi áldozatába vetett rendületlen hit, hogy közös alapnak fogadták el a hitvitákban, amelyek a katolikusok és eretnekek között arról folytak, hogy milyen alapon kell a megtestesült Igének a papságot tulajdonítani : tagadván tudniillik a katolikusok az Ariánusok ellen, hogy Krisztus az ő felsőbbrendű természete szerint pap (l. Epifánius, *Eretnekségek,* 69. 37—39. n. G. P. 42, 260—261 : Ambrus, *A Hitről,* 1. 3. 11. f. 87. n. L. P. 16, 607) : Nesztórius ellen pedig azt vitatván, hogy ő jóllehet (emberi természete szerint) pap, egyszersmind mégis Isten (l. Alexandriai Ciril, *Nesztórius ellen,* 1. 3. 3. f. G. P. 76, 116—125), Eutyches követői ellen pedig az egy papban két össze nem keveredett természetet mutatva ki (l. Teodorétus, *Eranistes,* 1. Párbeszéd, G. P. 83, 57 : Nagy Szent Leó, 125. *Levél.* 4. f. L. P. 54, 1064).

Ennek az áldozatnak az igazságáról szóló egész tanítást pedig könnyen összeszerzed Ágoston műveiből, aki a következőket jelenti ki : «Halálával, mint amely egyetlen és LEGIGAZIBB ÉRTÜNK BEMUTATOTT ÁLDOZAT VOLT, mindent megtisztított, ami a bűné volt» (*A Szentháromságról* 1. 4. 13. f. 17. n. L. P. 42, 899). «Egyedülálló és EGYEDÜL IGAZ ÁLDOZATTAL omlott értünk Krisztus vére». Ezt az «EGYEDÜL IGAZ és egyedülálló ÁLDOZATOT régen nagyon sok áldozati előkép jelentette előre» (*A Törvény és Próféták Ellenzői ellen,* 1. k. L. P. 42, 624). Tudniillik az összes áldozatok, amelyek valaha az ördögöknek is bemutattattak, «ennek az EGYETLEN, LEGIGAZIBB el-

jövendő áldozatnak voltak hirdetői, amelyet minden hivő bűnéért be kellett mutatni . . . Tehát az IGAZI ÁLDOZATOT, amellyel egyedül az igaz Istennek tartozunk, mellyel az ő oltárát egyedül Krisztus töltötte meg, az állatok áldozataival utánozva, az ördögök önhitten maguknak követelik . . . A Zsidók pedig az ő állatáldozataikkal, melyeket Istennek bemutattak,... a jövendő áldozat prófétálását ünnepelték, amelyet Krisztus mutatott be. Azért a keresztények már ugyanennek a végrehajtott áldozatnak az emlékezetét ünnepelik, Krisztus teste és vére szentséges felajánlása és vétele által» (*Fausztus ellen*, 20. k. 18. f. L. P. 42, 382—383). Továbbá : «Itt tehát az IGAZI ÁLDOZATRÓL talán bővebben tárgyalván, megmagyaráznám, hogy azzal nem tartozunk másnak, mint egyedül az igaz Istennek, amit neki az egyetlen igazi pap mutatott be, a Közvetítő Isten és az emberek között ; amely áldozat igérő képeit állatok áldozataiban kellett ünnepelni, a jövendő test és vér ajánlása miatt, amely áldozati adomány által egyedül történjék a testtel és vérrel elkövetett bűnök bocsánata . . . Tehát ennek az IGAZI ÁLDOZATNAK, valamint vallásos hirdetőit a Zsidók, úgy szentségtörő utánzatait ünnepelték a pogányok» (*i. m.* 22. k. 17. f. 409. oszl.). Eszerint : «Ezek mind sok és változó módon egyetlen áldozatot jeleztek, amelynek most emlékezetét ünnepeljük. Ennélfogva akkor, amikor ez megnyilatkozott, és a maga idejében bemutattatott, azoknak a látogatottsága megszűnt, de jelentő tekintélye megmaradt» (*i. m.* 6. k. 5. f. 231. oszl.). Végre : «Ennek az áldozatnak a testét és vérét Krisztus eljövetele előtt a hasonlat áldozatai ígérték : Krisztus kínszenvedésében maga az igazság megadta : Krisztus mennybemenetele után az emlékezet szentségei által ünnepeljük . . . Eszerint a Zsidók és pogányok áldozatai között nagy különbség van, azáltal, hogy csak az a különbség, hogy kinek vannak azok feláldozva és bemutatva : azok tudniillik az ördögök fennhéjázó istentelenségének, . . . ezek pedig az egy igaz Istennek, hogy bemutattassék neki az áldozat igazságát ígérő hasonlat,

akinek magát Krisztus testének és vérének a kínszenvedésben megadott igazságát kellett bemutatni» (*i. m.* 20. k. 21. f. 385—386. oszl.).

Látod, hogy mennyire távol áll az Atyák hagyományától, ha valaki átvitt értelművé teszi ezt az áldozatot, amelyből eredt, bármi igazság és utánzás valaha a régi áldozatokban volt, és bármi sajátlagosság van a mi miseáldozatunkban is: azt tudniillik, amelyben egyedül van meg egyszerre tetézve és tökéletessé téve az áldozatnak minden imádó és engesztelő jelentése és hatása.

Szükségtelen volna az összes Atyákat követni, mert az Egyháznak ezt a dogmáját (*Trid.* 22. Ülés. 1. és 2. fej.: v. ö. 3. és 4. kánon, D. 938—940, 950—951) a Szocinián-usokon és kevés protestánson kívül egész a mi korunkig soha senki más, mint racionalista nem tagadta. Közelfekvő, amit G i h r mond: «Világosan tanítják az isteni kinyilatkoztatások, és a keresztények a legrégibb időktől fogva mindig hitték és vallották, hogy Krisztus engesztelő halála igazi és tulajdonképeni áldozat volt» (*A Szentmiseáldozat* 4, 33). «Tehát Krisztus papi szolgálata valahogyan alapja és talpköve az ő összes jótéteményeinek velünk szemben, amelyeket csak Krisztus halála ugyanannyi következményének gondolhatunk, aki magát engesztelőáldozatul adta oda az emberekért az Istennek. És valóban, ebből a kereszten véghezvitt engesztelő áldozatból a megváltás, a kiengesztelés és a teljes elégtétel önként következik. Ez ellen a hittétel ellen, hogy tudniillik Krisztus igazi pap, és igazi áldozatot mutatott be a kereszten Istennek, többek között a Szocinián-usok és az összes Racionalisták küzdenek» (M a d u r e i r a, *Speciális dogmatikai tanítások*, 2. k. 1. értekezés, 3. f. 23. §. 195. l.).

A mi embereink közül tudomásunk szerint először az előbbdícsért J. R i v i è r e homályosította el egy kissé ezt a hittételt (a *Revue Pratique d'Apologetique* 1911 okt. és nov. számában). Igaz ugyan, és egy hittudós előtt sem volt soha ismeretlen, hogy a Megváltó Krisztus valamilyen erkölcsi cselekedettel (R. P. A. nov. 162. l.),

szabadságának valamilyen gyakorlásával (u. o. 163. l.), szeretete erényével és érdemével (u. o. 164), valamely szabadon és szeretetből vállalt engedelmességgel (u. o.) váltott meg minket : de azt is tudják minden idők összes hittudósai, hogy nem akárminő ilyen erkölcsi, szabad, szerető vagy engedelmes cselekedete által, hanem olyannal vagyunk mi megváltva, hogy Krisztus úgy vetette magát alá a kínszevedésnek, hogy azzal teste és vére igazi áldozatát mutassa be. Ezt a semmi módon sem METAFORAI (u. o. 174. és okt. 32. l.), sehogysem nem tulajdonképeni értelmű, és ennélgfova csak abban a tág értelemben gondolt áldozatot, hogy Krisztus halálának Isten előtt valamilyen saját értéke volt, amely által alkalmas lett arra, hogy nekünk az Isten kegyeit megnyerje (u. o. okt. 27. l.) : hanem oly szoros értelemben felfogott áldozatot, hogy Krisztus főpaptól az ő kínszenvedésének valamilyen érzékelhető felajánlása induljon ki, hogy azzal Istent a leglényegesebb imádással tisztelje és az emberekkel kiengesztelje : soha senki, kiváltképen a hittudomány főemberei közül nem ítélte alkalmatlannak arra, hogy a hittudományi bölcselkedés művészi kidolgozását hordozza (u. o. 32. l.), hacsak vigyázatlan szavakkal nem élt, vagy a bölcsesség józanságának a határairól egy kis ideig[1] meg nem feledkezett.

2. §. Ennek az áldozatnak belső értelméről.

Krisztus leginkább kétmódon feje az embereknek : elüljárói, azaz uralkodói tisztjénél fogva, és a kegyelmet belénk ömlesztő erejénél fogva (S. Th. III. 8).

A kegyelmet belénk ömlesztő erővel már megtestesülése született jogánál fogva, az emberségnek az Istenséghez való kapcsolása által tökéletesen bírt : Isten azonban úgy rendelkezett, hogy ezzel csak kínszenvedése által

[1] Később enyhítette tantételeit ez a kiváltképpen katolikus hittudós, második művében, amelynek címe : *Le Dogme de la Rédemtion. Étude theologique*, 1914, 2[illegible]—216. és 301—308. l.)

bírjon mintegy hozzáférhetően. Tehát ennek az erőnek a gyakorlását Krisztus áldozata következményének kell tartanunk.

Elüljárói tisztjét azonban már az áldozat előtt akadálytalannak gondoljuk: miszerint neki mint prófétának és királynak nemcsak az felelt meg, hogy tanítva és törvényeket hozva vezesse az embereket, hanem az is, hogy mint pap álljon az emberek helyett, akiket személyében megjelenített az igaz Ember és Isten, aki nemcsak Isten részéről ereszkedett le az emberekhez, hanem az emberek közül is legközelebb állott az Istenhez.[1] Lehetett tehát neki helyettünk áldozatot bemutatni, akiket «mind vitt Krisztus, aki a mi bűneinket is vitte» (Ciprián, 63. *Levél*, 33. n. L. P. 4, 383). És leginkább önmagát áldozhatta fel, aki az emberi nemnek a sorsát úgy viselte fejileg, ahogyan az Isten ügyét személy szerint képviselte. Ennek az áldozatnak már két elemét kell megfontolnunk, a látható és láthatatlan elemet tudniillik.

I. FELOSZTÁS. — A LÁTHATATLAN ELEMRŐL.

A láthatatlan elem, amit Krisztusnak, a mi fejünknek a kínszenvedése jelez, az emberi nemnek az Isten tiszteletére való felszentelése és a bűnöktől való elidegenítése volt, amint minket előbb arra Nagy Szent Leó figyelmeztetett («Krisztus keresztjének tehát igazi és előre hirdetett oltár szerepe van, amelyen az üdvösség áldozata által az emberi nem feláldozását ünnepeljük» 55. *Beszéd*, L. P. 54, 324), most pedig Szent Tamás figyelmeztet, mialatt a következő nehézséget oldja meg: «Krisztus kínszenvedése nem jel: tehát úgy látszik, hogy Krisztus kínszenvedése nem áldozat». — «Krisztus kínszenvedése . . . úgymond, jele egy általunk megtartandó

[1] Az angyaloknak azért nem papja, főpapja vagy áldozatbemutatója, mert nem vett fel angyali természetet. Jóllehet megvilágítójuk és uralkodójuk. Az embereknek azonban mint ember, *született főpapjuk*.

dolognak *Pét. I.* 4. 1. szerint: *Mivel tehát Krisztus testben szenvedett, ti is ugyanazzal a gondolattal fegyverkezzetek fel, mert aki testben szenved, megszűnik vétkezni, hogy már nem az emberi vágyaknak, hanem Isten akaratának éljen a testben a még hátralevő időben»* (III. 48, 3, 2m). Sőt kissé följebb ezt írta Szent Péter: *Krisztus meghalt egyszer a mi bűneinkért, az igaz bűnösökért,* HOGY MINKET ISTENNEK BEMUTASSON (*Pét. I.* 3. 18). Ime a láthatatlan áldozat, amelynek a látható áldozat szentsége volt. Ennek a jelzett láthatatlannak, amely a bűnök elátkozását hozza magával, alkalmasan felel meg Isten részéről az emberi nem megújítása és a mennyei örökségbe való visszavétele *Jézus Krisztus feltámadása által, aki Isten jobbján van* [Vulg: *elnyelvén a halált, hogy az örök élet örökösei legyünk*] (*u. o.* 3. 21—22).

Krisztus áldozata leginkább abban különbözik a régiek áldozataitól, hogy azokban a látható elem a láthatatlant jelölte ugyan, de nem hozta létre: sőt ezt gondoljuk előbb levőnek. Ebben az áldozatban azonban létre is hozza az áldozat ereje azt, amit jelöl. Ugyanis a keresztáldozat nem feltételezi a mi bűnöktől való elidegenülésünket, hanem ez következik abból.

Ezeket az egyedül ránk vonatkozó jelentésről mondottuk: nem kell azonban kételkednünk, hogy magára Krisztusra vonatkozóan is van valami jelezve, és pedig eredetileg. Amennyiben tudniillik a keresztáldozatot pusztán mint imádó és hálaadó áldozatot tekintjük, annyiban magának Krisztusnak belső felszentelése van jelezve az Atya tiszteletére és dícséretére: amennyiben pedig mint engesztelő áldozatot vesszük figyelembe, annyiban az általunk megsértett isteni tisztelet jóvátételére vonatkozó akarat volt jelezve. Bölcsen bocsátja tehát előre Suarez a magát Krisztust illető jelentést a minket illető jelentés előtt e szavakkal: «A jelentés minden áldozatban lényeges, mert nélküle nem lehet igazi imádó istentisztelet, ami az áldozat lényegéhez tartozik: ez a jelentés Krisztus áldozatában is megtaláltatott. Jelentette ugyanis a belső

áldozatot, mellyel Krisztus az ő életét felajánlotta az Isten kiengesztelésére: jelentette a bűn lerontását és magának a halálnak a halálát is, amelyet ez az áldozat végre volt hajtandó» (*A Megtestesülésről. Magyarázat S. Th.* III. 48. 3-*hoz*, 2. n: v. ö. 1. Rész, 46. vita, 1. köv. 2. n.). Hasonlóan vélekedik Le Grand: «Krisztus áldozata... úgy Krisztusra mint emberre, mint ránk való tekintettel Isten legfőbb uralkodásának és a mi iránta való tökéletes alávetettségünknek volt kifejezője... Krisztus az ő áldozatával az akár neki, akár az embereknek adott jótéteményekért és ajándékokért hálát adott» stb. (*Isten Igéjének Megtestesüléséről.* 10. értekezés, 1. f. 4. köv.).

Attól sem kell félnünk, hogy ezáltal Alexandriai Ciril *X. átkával* ellentétben azt fogjuk gondolni, hogy Krisztus önmagáért mutatott be áldozatot. Tudniillik két módon mondjuk, hogy valaki valaki*ért* áldozatot mutat be: először úgy, hogy valakinek az áldozatát Isten elé terjeszti: ilyen értelemben mondjuk, hogy a pap a szentmise-szolgáltatóért misézik: másodszor úgy, hogy valakinek az érdekében mutat be áldozatot: ilyen értelemben mondjuk, hogy a pap azért misézik, akiért a mise-szolgáltató akarja, hogy a mise fel legyen ajánlva. Az első értelemben magában véve semmi sem akadályoz, hogy azt mondjuk, hogy Krisztus önmagáért áldozott: ugyanis nem másnak az áldozatát terjesztette Isten elé, hanem a sajátját: de azért jobb, ha tévedések elhárítása végett kerüljük az efféle kifejezést. A második módon azonban, melyet Ciril elítélt, sehogysem áldozott Krisztus szerintünk önmagáért. Mert ilyen módon nem mutatnak be valakiért áldozatot, hacsak az áldozatnak az nem a célja, hogy Isten irgalmazzon, vagy javakat adjon. Ilyen célja Krisztusnak az áldozattal önmagát illetőleg nem volt, hanem hogy az Isten nekünk irgalmazzon és nekünk adjon javakat. Ámbár az utolsó cél szerető akarása miatt, amelyből az értünk áldozásnak ez az akarata kiindult, Krisztusnak maga is érdemszerző volt. Amint tudniillik

a te számodra érdemszerző lehet egy másért mondott imádság, jóllehet nem magadnak eszközölsz ki, aki magadnak semmit sem kérsz, úgy Krisztus érdemeket szerzett azzal az áldozattal, amelyet nem magáért, hanem értünk mutatott be. Igy kell tehát értenünk Szent Tamást (III. 22, 4, 2m) és Szent Bonaventurát (*Megkülönböztetések*, III. 18, 2. 3. kérd. 6-ra).

De azért nincs ellentmondásban, ha hozzáveszed, hogy Krisztus az áldozattal eszközölte ki a maga számára a dicsőséget, nem ugyan úgy, mintha személy szerint rászorult volna az áldozatra, hanem ahogyan feje volt azoknak, akik rászorultak. Mivel ugyanis el volt határozva, hogy úgy lépjen be Krisztus a mennybe, mint a mi fejünk, és a fejnek nem lehet nyitva az, ami a test elől el van zárva, azért Krisztus nem léphetett be a mennybe másképpen, mint áldozata által, amely által egyedül lett szabaddá a mi számunkra a dicsőségbe vezető út. És annyiban szerezte meg magának áldozata által a dicsőséges állapotot, amennyiben tudniillik nekünk, akik vele összefüggünk, élünkön áll fejileg. Ezzel a megoldással, úgylátszik, tökéletesen eleget teszünk Ciril átkának,[1] és méltányos értelmezésük van adva azoknak a nem kisszámú jeles mondásoknak, amelyeket később (XII. Tételben) kell Krisztus feltámadásáról és mennybemeneteléről az Atyákból megfontolnunk. Egyelőre legyen elég, ha azt megjegyezzük, aminek egész munkánk felett világítani kell: hogy más Krisztusnak szemlélése egyéni tulajdonsága szerint és más feji állapota szerint: amint az ő személyén belül is másképpen áll a dolog isteni természetéhez képest és másként emberi természetéhez képest.

[1] «Ki van közösítve, aki azt mondja, hogy önmagáért is bemutatta magát áldozatul és nem inkább egyedül miértünk (UGYANIS NEM SZORULT RÁ ÁLDOZATRA, AKI A BŰNT SEHOGYSEM ISMERTE)» (G. P. 71, 120).

II. FELOSZTÁS. — A LÁTHATÓ ELEMRŐL.

Az áldozat látható elemét három dolog egészíti ki: az áldozati adomány, az áldozati adomány feláldozása és a feláldozott vagy feláldozandó áldozati adomány felajánlása. Ezekről egymásután beszélnünk kell.

I. BESZÉDSZAKASZ. — AZ ÁLDOZATI ADOMÁNYRÓL.

Az áldozati adományt tekinthetjük vagy áldozatot megelőzően, amely anyagi szemlélés, vagy amennyiben áldozatnak van alávetve, amely formai szemlélés.

I. TAG. AZ ÁLDOZATI ADOMÁNY ANYAGI SZEMLÉLÉSE.

Aszerint az első szemlélés szerint két dolog kínálkozik megjegyzésre: hogy az áldozati adomány a viszonyokhoz mért és tiszta volt.

Tiszta volt tudniillik a bűnnek minden foltjától, ragályától és tartozásától, nemcsak mivel az Ige szentségével volt elárasztva (amely semmi tisztátalant nem tűr meg maga mellett, hanem minden legcsekélyebb rendetlenséget az Isten Fiának a személyétől feltétlen összeegyeztethetetlenség által távoltart), hanem azért is, mert nem oly módon származott Ádámtól, ahogyan az eredeti bűn, vagy kétségkívül annak tartozása tovább terjed.[1]

[1] Az eredetileg ártatlan léleknek az a természete (1—II. 82, 3. Im: és 85, 3, 3m), hogy az alsóbbrendű részeket az elmének alárendeli. Tehát a lázadó test magában véve nem alkalmas hordozója természetes módon az Istenhez fordult léleknek. Tehát ahol oly módon történik a nemzés, amely természetesen tovább terjeszti a testi vágyat, ott tovább terjed az eredeti bűnnek legalább a tartozása: úgy, hogy csak kiváltság akadályozhatja meg a testi vágynak és bűnnek továbbterjedését. Mivel pedig Mária fogantatása szülei részéről alá volt vetve a közös törvénynek, amely szerint a fogantatásban részt vesz az az állapotbeli testi vágy, amely a szülőkben nemcsak bizonyos anyagi kiegészítő része az eredeti bűnnek, hanem arra is szolgál, hogy a gyermekben saját

Azután a viszonyokhoz mért és ennyiben óhajtott és igen kedves volt az az áldozati adomány, és valamint egy lelkületű, úgy egy értékű és szeretetreméltóságú volt magával a pappal. Mert mindenesetre bármilyen felajánlás indult volna ki Krisztustól, az az Istenségtől végtelen méltóságot, a szeretetből pedig minden bűn kiengesztelésére legelégségesebb értéket nyert volna :[1] de azáltal, hogy ÖNMAGÁT áldozta fel, jobban megmutatta a szeretetét és az elégtételadásra vonatkozó szándékát : az volt tudniillik a vállalt kínszenvedés ereje, hogy a szeretet

képét és hasonlatosságát hozza létre, ha valami meg nem akadályozza : azért az eredeti bűn tartozását Mária magára vonta : aki ennélfogva a lelkivel szembenálló testi vágytól és a folttól nem találtatott mentnek másképpen, mint kiváltság által. HA AZONBAN EGYSZER FELTÉTELEZZÜK MÁRIA SZŰZANYASÁGÁT, akkor már nincs szerepe Krisztus fogantatásában a testi vágynak, mint az örökölt bűn vagy tartozás átszármaztatójának : és ennyiben Krisztus emberi természete (ha gondolatban elvonatkoztatunk is az Igével való személyes egyesüléstől) szülségképpen tisztának találtatott, minden egyedülálló kiváltság nélkül is ; nem úgy, mint aki meg van szabadítva vagy meg van óvva, hanem mint aki szabad (S. Th. 1—II. 82 és 83, Ágoston, *Homilia a* 149. *Zsoltárhoz*, 2-hez. 6. L. P. 36, 1953).

[1] Ha csodálkozol, hogy miért nem tudott a mi bűneinkért puszta ember eleget tenni és csak az Isten-ember volt erre képes ; mindkettőnek a szeretethez való viszonyában található különbségéből értsd meg a feleletet. Bűnünkkel ugyanis, amely által az utolsó célunktól elfordulunk, az Isten végtelen szeretetreméltóságát, amennyiben rajtunk áll, cselekedetünkkel megtagadjuk, és ennélfogva azt a szeretetet, amellyel ennek az oly nagy Jóságnak minden teremtett és teremthető természet tartozik, mintegy másfelé vonjuk, és elragadjuk akaratunkkal. Pedig egy puszta teremtmény sem képes Istennek minden teremtett és teremthető szeretetet megadni, amellyel őt szeretni lehet. Tehát egy sem képes a mi gonoszságunkkal egyenlő értékű kiegyenlítést felajánlani. Hanem erre egyedül az Isten képes az ő teremtett természetében, akinek szükségképpen osztályrészül jut a legnagyobb teremthető szeretet (*M. F.* XLI. Eluc), nemcsak bármely másik teremtett szeretethez viszonyítva, hanem feltétlenül, minden teremthető szeretethez viszonyítva is. Ezért egyedül Isten tanusít olyan szeretetet, amilyent bűnükkel távoltartunk.

által legyőzendő nehézségeket fokozta (S. Th. III. 46. 6. c. és 6m). Tehát igen nagy jelentő erő növekedett hozzá ahhoz az áldozathoz azáltal, hogy Krisztus egyszerre volt annak papja és áldozati adománya. És mivel az áldozat saját minősége a jelentés sajátlagosságán alapszik, azért a mi Megváltónk áldozata minden áldozatok között áldozat nemében a legtökéletesebb és az isteni Fölség megbékéltetésére a leghathatósabb volt. Eszerint a megfontolás szerint egy előkép sem közelítette meg jobban az igazságot, mint Ábrahámnak saját fián, Izsákon megkísértett áldozata (amelyről olvasd el Szalézi Szent Ferenc *Tárgyalását az Isten szeretetéről*, 12. k. 10. f.: «Istenem, ki tudná megkülönböztetni, hogy melyik volt nagyobb a két szeretet közül, Ábrahámé-e, aki hogy Istennek tessék, feláldozza ezt az oly szeretetreméltó fiút: vagy azé a fiúé, aki, hogy Istennek tessék, fel akar áldoztatni, és e célból össze engedi magát kötni, rá engedi magát fektetni a farakásra és mint szelíd bárányka, békével várja jó atyjának szeretett kezétől a halálos ütést?»). Tehát a célnak leginkább megfelelt a mi üdvösségünk áldozati adománya.

Közelfekvően írja Ágoston: «Ki tehát oly igaz és szent pap, mint az Isten egyetlen Fia, akinek nincs szüksége arra, hogy áldozatával saját bűneit tisztítsa meg, sem az eredetit, sem azokat, amik az életben hozzáadatnak? És mit lehetett oly illően az emberektől fölvenni, hogy értük feláldoztassék, mint emberi testet? És mi oly alkalmas erre a feláldozásra, mint a halandó test? És mi oly tiszta a halandók világias bűneiért, mint minden testi vágy érintése nélkül a szűz méhében és méhéből született test? És mit lehetett oly szívesen felajánlani és elfogadni, mint a mi áldozatunk testét, amely papunk testévé tétetett?» (*A Szentháromságról*, 4, 4. k. 14. f. L. P. 42, 901).

Egyetért Szent Tamás: «Ez a legtökéletesebb áldozat. Először ugyan mivel abból, hogy emberi test, illően áldoztatik fel az emberekért, és veszik azt azok a

szentség alatt. Másodszor abból, hogy szenvedni képes és halandó volt, alkalmas volt a feláldozásra. Harmadszor, mivel azáltal, hogy bűn nélkül volt, hathatós volt a bűnöktől való megtisztításra. Negyedszer, mivel abból, HOGY MAGÁNAK A BEMUTATÓNAK A TESTE VOLT, KEDVES VOLT ISTEN ELŐTT, A SAJÁT TESTÉT FELÁLDOZÓNAK ELMONDHATATLAN SZERETETE MIATT» (III. 48, 3. 1m).

Abból pedig, hogy Krisztus egyszerre volt pap és áldozati adomány, megértjük, hogy hogyan volt ő a mi bűneinkkel mintegy megterhelve és bűneink büntetésétől mintegy lesujtva (*Iz.* 52. 12—53. 13). A nép bűneiért áldozatot bemutató papot ugyanis úgy gondoljuk, hogy a *bűnöket* viszi, amennyiben úgy jár közben Istennél, mint a nép KÖVETE. A bűnért megölt áldozat pedig HELYETTESÍTŐ halálával nemcsak a *büntetést* jelzi, amelyet a bűnös megérdemelt, hanem azt kérlelve távoltartja, és távoltartva ki is pótolja. Igy tehát Krisztus ment, hordozván a mi bűneinket, anélkül, hogy az Atya (ellenállván igazságossága) a mi bűneink terhét rátette volna, hanem maga a Fiú terhelte meg magát velük, amikor (szeretettől indíttatván) úgy akar cselekedni, mint a mi papunk és oda akarja magát adni áldozatul: ennyire *bűnhordozóvá* és *büntetéshordozóvá* TETTE MAGÁT az áldozó Krisztus.

Tehát Isten igazságosságával és Krisztus ártatlanságával az áldozat tulajdonsága egyezteti össze a kínszenvedés bűnhödés- és engesztelés-természetét. «Ami az emberek szemében bűnhödés, az az Atya szemében áldozat volt» (Alulf, *Magyarázatok Szent Pál apostolnak a Zsidókhoz írt leveléhez*, 9. f. L. P. 79, 1381). Látod már, hogy hogyan következik alkalmasan Krisztusnak az emberi nem helyébe való állítása, amelyre a helyettesítő elégtételnél szükség van, az ő papságából és teljesül az áldozatban: és hogy mennyire szükséges az áldozati magyarázást felkarolnunk, nehogy az elégtétel szorosan vett bűnhödő magyarázatába essünk.

II. TAG. AZ ÁLDOZATI ADOMÁNY FORMAI SZEMLÉLÉSE.

Az áldozati adomány második szemlélése szerint pedig, ahogyan formailag áldozatnak van alávetve, talán csodálatosnak látszik, hogy hogyan növekedhetett meg Krisztusban az a külön szentség, amelyből állónak mondottuk (I. Fejez.) a feláldozottsági állapotot. Ugyanis kell, hogy az Istenség felkentségének következtében már az áldozat előtt benne legyen az ő emberi természetében a mindenmódú szentség. Azonban aki a dolgot jól megfontolja, annak nem fog úgy látszani, hogy ez a nehézség sajátlagosan ehhez a helyhez tartozik : hanem hasonlókép kiterjed a tanítás sok fejezetére : például amikor azt kérdezzük, hogy hogyan érdemelhette meg Krisztus azokat, amikre neki születésénél fogva joga volt, például a test megdicsőülését és hasonlókat (S. Th. III. 19. 3) : és azt szokják felelni, hogy ezeket ő nem úgy érdemelte meg, hogy meg nem illetőkből megilletőkké, vagy kevésbbé megilletőkből inkább megilletőkké változtatta, hanem az egy módon megillető dolgokat több módon megilletőkké tette. Erről olvasd el Toletust (S. Th. III. 19. 4. magy. 2. köv). Igy a jelen kérdésre azt kell felelni, hogy a mindenmódú szentség, jóllehet a megtestesülés címén Krisztusban volt, nem növekedhetett ugyan, de több címen benne lakozhatott : amint azt Dietzi Rupert tanítja (*Lev. felett*, 2. k. 5. f. L. P. 167, 791) : «Az igaz sátor mennyei nagy főpapja először a Szentlélek által, azután saját vére által szenteltetett meg».

Igy kell értenünk Szent Tamást arra az ellenvetésre való feleletében, amelyet önmagának hoz elő : «Minden áldozati adomány azáltal, hogy Istennek bemutattatik, Istennek szenteltetik. De Krisztus embersége kezdettől fogva meg volt szentelve és Istennel össze volt kapcsolva. Tehát nem mondhatjuk egybeillően, hogy Krisztus, mint ember, áldozati adomány volt». Igy felel : «Azt kell mondanunk, hogy Krisztus emberségének kezdettől való szentsége nem gátolta, hogy maga az emberi természet,

amikor a kínszenvedésben Istennek áldozatul adatott, új módon meg ne szenteltessék, tudniillik mint a jelenben akkor bemutatott áldozati adomány : mert az áldozati adomány jelen megszentelődését a régi szeretetből és egyesítő kegyelemből szerezte meg AKKOR, amely őt feltétlenül megszentelte» (III. 22. 2. 3m). Tudniillik Krisztusnak a régi szentsége AZÓTA vonatkozásban állott az áldozatbemutatással, aminek következtében áldozati adománnyá lett (v. ö. u. o. 2m). Az a szentség ugyanis, amelyet növelni nem lehetett, oly módon van, ahogyan akkor volna, ha ebből az áldozatbemutatásból keletkezett volna.

Azért Krisztus új címen *Isten Szentje*, azon a címen tudniillik, amelyen *Isten Báránya*.

II. BESZÉDSZAKASZ. — A FELÁLDOZÁSRÓL.

Már a feláldozás (immolatio) részéről úgy kell értenünk Krisztus áldozatát, hogy bármennyire az ő halála áldozatának mondjuk, mégsem a test és lélek elválásában történt. Mert a lélek a holttesttől válik el : úgy, hogy az elválásnak már nincs alávetve élő test, mert hiszen az életet kívülről *nem-létezésének* első pillanata határolja, ahogyan a bölcselők mondják, a halál pedig belülről *beállása* első pillanatával kezdődik. A léleknélküli test pedig nem alanya semmiféle szabadon vállalt szenvedésnek, mivel száműzve van tőle minden akár felidézett, akár parancsolt akaratiság. Krisztus feláldozásának pedig a jelenben elfogadó és szenvedő részéről önkéntesnek kellett lenni : mert a szabadakaratúságból származott az áldozati adomány értéke és a pap érdeme : mert hiszen akarat szerint, valamint a valóságban is, egy volt a pap és az áldozati adomány. Azért a feláldozást (immolatio) a kínszenvedésre kell értenünk, amennyiben út volt a halálba (S. Th. III. 50, 6).

Ebben megegyezik ez a feláldozás a többiekkel, ahol halált okozó erőszak alkalmazásáról van szó. Azért tulaj-

donképpen kínszenvedés áldozatának mondjuk azt, ha a feláldozásról nevezzük el.

Mindazonáltal nem érdemetlenül mondjuk a halál áldozatának, minthogy ez a kínszenvedés nem volna feláldozás, ha nem volna halált okozó. Akkor ugyanis egy dologra értjük a kínszenvedést, mint utat a halálba, és a halált, mint a kínszenvedés végét. Mert amint helyesen jegyzi meg Caietanus *(e h.-hez)*: «Jóllehet a léleknek se nem fölidézett, se nem parancsolt cselekedete a halál a maga befejezett létében maga szerint egyedül tekintve», mindazonáltal, «amennyiben keletkezésének végmozzanata, annyiban ugyanazon érdem alá esik, ami alá a keletkezése esik : ugyanis a vértanu ugyanazzal az egy cselekedettel akarja, hogy őt megöljék, és hogy megölve legyen. Igy értékes az Úr színe előtt az ő szentjeinek a halála és így volt érdemszerző Krisztus halála».

Ilyen értelemben, ahogyan azt mondjuk, hogy Krisztus az ő halálát felajánlotta, úgy később magunkról is azt fogjuk mondani, hogy ugyanezt felajánljuk, amikor Krisztusnak a kínszenvedésből való, mindörökké megszentelt testét és vérét bemutatjuk.

III. BESZÉDSZAKASZ. — A FELAJÁNLÁSRÓL.

Annak a meghatározásához, hogy hogyan ajánlotta fel Krisztus az ő kínszenvedését és halálát, (a hittudósok egybehangzó véleménye szerint) az is tartozik, hogy szabadon szenvedte el azt. Például Tiszteletreméltó Péter: «Azért mondjuk, hogy önmagát felajánlotta, úgymond, mert nem kényszerből, hanem önként adta a lelkét a halálra» (*Tárgyalás a Petrobruziánusok ellen.* L. P. 189, 797) : és Szent Tamás : «Krisztus nem önmagát ölte meg, hanem szabadon kitette magát a halálnak . . . ezért mondjuk, hogy ő magát felajánlotta» (III. 22. 2. 1m).

Egészen odáig terjedt ez az önkéntesség, hogy jóllehet Krisztus nemcsak távoltarthatta volna és megbilincsel-

hette volna ellenségeit, sőt ellenségei dühöngése közben el is fojthatta volna a szenvedéseket, vagy elfogadván a fájdalmakat, megakadályozhatta volna a halál beállását (ugyanis ilyen nagy volt az Istenséggel egyesült emberi léleknek a hatalma), ő mégis ellenségei elé menve engedte, hogy ártsanak neki, és miután tapasztalta a szenvedéseket, a halál törvényének magát alávetette.

Ezt a tant Cezareai Özséb után (*Theophania*, 3. töredék. G. P. 24, 609—612) Hilárius a *Szentháromságról* írt tizedik könyvében (23. fej. stb. L. P. 10, 361. stb.) tüzetesen megvizsgálta, a középkori Elemózsiás Fülöp pedig kora ellenmondói ellen alapos és elmés fejtegetésekkel megszilárdította (5, 6, 7. *Levelek*. L. P. 203, 40—44, 52—56, 62—65. oszl.).

Ugyanezt tanította Szent Ágoston (*A Szentháromságról*, 4. 15—17. n. L. P. 42, 898—899. V. ö. ifj. Arnóbiust, a 27. *Zsoltárhoz*, L. P. 53, 360: és Nagy Szent Leót, 54. *Beszéd*. 2. f. L. P. 54, 519—520). Ágostont pedig Bonaventura (*Megkülönböztetések*, III. 16. 1, 3. kérd.) és Szent Tamás (III. 47, 1), Caietanus *(e h.-hez)*, Suarez (*A Megtestesülésről*. 1. k. 46. vita, 1. köv. 3. n.) és általában az újabbkoriak követik.

Tehát a szabadság egészen a kínszenvedésig terjedt, amelynek természete szerint okozni kellett a halált, de tudta azt, ha Krisztus megakadályozta volna, nem okozni és a halálig, amelynek jóllehet természete szerint határolni kellett a kínszenvedést, mégis tudta azt, ellenállván Krisztus, nem határolni. Krisztus hatalmában volt tehát, hogy legyen kínszenvedés és hogy halálos legyen. Tehát minden oldalról szabad volt a feláldozás.

De az akarattól való függés, ha egészen eddig terjed is, az áldozati felajánlás meghatározásához mégsem elég akárminő, hanem olyanra van szükség, amely az ajándék Isten felé igazítását foglalja magában és pedig mint ilyent kifelé megmutatva. Felajánlással ugyanis valamely megmaradó álladékot adunk az Istennek: az áldozati fel-

ajánlásnak pedig érzékelhetően kell történni. Azért bölcsen tartanak ki állhatatosan az újkoriak eme külsőség követelése mellett, amelyet a régiek burkoltan tanítottak. Például Franzelin bíboros, amikor Krisztus áldozatának ebben a művében «magáról a gyötrelmeknek és a halálnak önkéntes elvállalásáról ÉS ÖNMAGA FELÁLDOZÁSÁNAK ISTEN FELÉ VALÓ IGAZÍTÁSÁRÓL» tárgyal, megjegyzi, hogy szükséges volt, «hogy a szándék külső cselekedetben magát megmutassa» (*A Megtestesült Igéről*, 50. tétel). Egyetért Gihr: «A mi Megváltónk papi cselekedete és önmagának feláldozása először a lélekben és szívben találtatott: de mégsem maradt belső vagy láthatatlan: ugyanis Krisztus áldozatos lelkülete és akarata kifelé is megmutatkozott» (*i. m.* 38. l.). Még nyiltabb Pesch: «Van [Krisztus áldozatában] Istennek történő érzékelhető felajánlás: ugyanis Krisztus ... önmagát szeplőtelenül áldozatul hozta. Ez a felajánlás nem csak belső szándék, hanem külső és érzékelhető is» (*A Megtestesült Igéről* 2, 545. n.).

Ezzel talán Caietanus tekintélyét lehet szembeállítani, aki így ír: «Azokban az áldozatokban ugyanis, amelyek cselekvésből állanak, megtaláljuk a szent cselekedetet kifelé, amint nyilvánvaló az állatok és az oltár áldozataiban. De azokban az áldozatokban, amelyek szenvedésből állanak, a szent cselekvényt belső tevékenység szerint találjuk meg: amellyel önként felajánlja az ő szenvedését. És így Krisztus szentet cselekedett belső tevékenységgel; az ő megölői pedig a külső cselekedettel nem szentet, hanem a legnagyobb szentségsértést követték el» (S. Th. III. 48. 3. magy.).

Azonban Caietanusnak ebből az elkülönített véleményéből az a nagyon egybe nem illő dolog következnék, hogy már nem mondhatnánk, hogy Krisztus tulajdonképpeni áldozatot mutatott be, mert hiányoznék minden külső szentet tevő cselekvény, és ennélfogva nem volna meg a láthatatlan áldozatnak a látható szentsége. Azért egészben véve úgylátszik, hogy Caietanussal szemben

a másik véleményt kell fenntartanunk, amelyre szükségszerű érv kényszerít.

De már leginkább azt kell kérdeznünk, hogy hol vagy mikor vitte véghez Krisztus önmagának mint áldozati adománynak ezt az önkéntes, cselekvőleges felszentelését az Isten tiszteletére ÉRZÉKELHETŐEN, SZERTARTÁSOSAN, LITURGIÁVAL (v. ö. I. Tétel). Ami ugyanaz, mintha azt kérdeznénk, hogy minő KÜLSŐ CSELEKEDETTEL MŰKÖDÖTT Krisztus kínszenvedéséhez viszonyítva, MINT PAP, mily SZERTARTÁSSAL mutatta be áldozatát, minő áldozati dolgot vitt ő véghez, aminek következtében áldozati adomány lett. A hittudósok ugyan gyakran megjegyzik, hogy Krisztus azért terítette földre a katonákat a kertben, vagy halálához közel azért kiáltott fel nagy szóval, hogy megmutassa kínszenvedése és halála önkéntességét. Szent Ephrem szerint például (*Az Evangéliumi konkordancia fejtegetése*, Mősinger kiad. 1876, 236. l.): «Akaratuk ellenére meghajoltak előtte, hogy tapasztalják, hogy ő szabadon adja magát a kezeikbe». Szent Tamásnak is ez a véleménye a földreterítésről, Aranyszájú Szent Jánost követve (*Ján. felett*, 83. homilia, 1. G. P. 59, 448): «Mialatt tudniillik megmutatta a hatalmát, hogy az ellene jövő ellenségei előtte hátrafelé a földre estek, ez tanítsa a hivőket arra, hogy akarva fogták el őt: *Feláldoztatott, mert ő maga akarta*» (*Ján. 18 felett*, 1. felolvasás, 6): a kiáltásról pedig ez: «Hogy Krisztus megmutassa, hogy az erőszakkal okozott szenvedés az ő lelkét el nem ragadta, teste természetét erejében megőrizte, hogy halála pillanatában is nagy szóval kiáltson» (III. 47. 1. 2m). Suarez szerint a földresujtás azért történt, «nehogy azt higgyék, hogy ő fenségéből és hatalmából kiesett, vagy hogy akarata ellenére és kénytelenségből szenved» (*A Megtestesülésről*, 2, 34. vita, 3. feloszt. 7). A kiáltással pedig, hogy megmutassa, hogy «ő az élet és halál ura, s nem feltétlen szükségességből, hanem szabadon vállalja a halált, amelynek könnyen ellenszegülhetne» (u. o. 38. vita, 1. feloszt. 9.).

De habár ebből az önkéntesség nyilvánvaló, de nincs kifejezve az ajándékot Isten felé igazító szándék és semmi sincs mondva, amiből szükségképpen megértenénk, hogy Krisztus, mint áldozati adomány, fel van ajánlva, oda van adva, vagy fel van szentelve az Isten tiszteletére. Mert ugy-e végezhette volna Krisztus ezt a két dolgot és ámbár meghalván, mégsem mutatott volna be áldozatot? Vagy talán, ha ezeket elvennénk, nem maradna már meg Krisztus kínszenvedésének semmiféle áldozata? Ki hitte ezt valaha? Kinek jutott valaha eszébe, hogy Krisztus csak akkor cselekedett kínszenvedéséhez viszonyítva, mint pap Melkizedek rendje szerint, amikor a katonákat a kertben földre terítette, vagy halála pillanatában nagy szóval kiálta? Urunknak ezek a bármennyire tiszteletreméltó, bármennyire szent és üdvözítő cselekedetei mégsem hozták magukkal az új és örök papságnak mintegy példaképi gyakorlását.

Elhagyván tehát ezeket a cselekedeteket, talán Urunknak bizonyos szavaihoz folyamodol és elsősorban azokhoz, amelyeket haldokolva mondott: *Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet:* amelyek elolvasása után ezt írta Eusebius Emesinus: «Fent a magasban a lelke, a kereszten a teste étünk. Feláldozta, mint a juhot mindazt, aminek benne test természete van» (Első töredék, G. P. 86, 541). De szeretném ha mérlegelnéd, amit Krisztusnak erről a szaváról Suarez bölcsen megjegyez: «Krisztus a kereszten áldozva sem mondott ilyen szót [ami áldozati felajánlás kifejezésére alkalmas volna], mert ha valami ilyent gondolhatnánk, leginkább ezt: *Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet:* ez azonban inkább kérőé, mint felajánlóé volt» (*Az Eucharisztiáról*, 75. vita, 2. köv.). Azonkívül, hogy az áldozati felajánlást pragmatikainak, azaz cselekedetből állónak és nem csak szóval kimondandónak értjük (jóllehet véghezviheti beszéd azt a dolgot, amin a felajánlás alapszik, amint mi azt később meg fogjuk magyarázni).

Vagy más szavakhoz folyamodol, amelyeket a halál-

lal tusakodó Krisztus a kertben imádkozott: *Ne az én akaratom legyen meg, hanem a tiéd?* És valóban, az Úrnak ebben a szavában találta meg Stöckl Albert az áldozati felajánlás formáját (*Az áldozat lényege és története.* Mainz, 1861, 379—380. l.): «Atyám, ne az én akaratom legyen, hanem a tiéd. Ez volt az a nagy, szabad áldozati szó (Opferwort), amellyel a Megváltó az ő szenvedése útját megnyitotta és arra az áldozat jegyét rányomta». De először, mint fennebb, hiányzik a szavakból, ha feltételezzük is, hogy áldozatbemutatást jelentenek, a cselekvő áldozatbemutatás tulajdonsága. Másodszor, ezek a szavak nem is hangzanak felajánlásnak, amelynek szabadnak és a felajánló rendelkezésére állónak kell lenni, amely javakkal tudniillik nem tartozik Istennek; hanem egy valamilyen elkerülhetetlen törvénybe való beleegyezés szavai: *Ha lehetséges, muljék el . . . mindazonáltal* stb. . . . *Ha nem mulhatik el, . . . legyen,* stb. Harmadszor, egy Atyának vagy Egyháztanítónak sem jutott eszébe soha, hogy ezek a szavak áldozati cselekvényt tartalmaznának. Pedig alig hihető, hogy Urunk áldozatának formai eleme csak a mi korunkban vált ismeretessé.

Azonkívül az akár a kereszten, akár a kertben mondott szavakról, mint fentebb azokról a cselekedetekről, ismét azt kérdezzük: mi történnék, ha elvennénk azokat? talán elveszne az áldozat? Vagy megfordítva, fennállva azok, ugy-e mégis hiányozhatnék a halálból az áldozati tulajdonság (amint biztosan hiányzott Szent István haláláből, amikor mondotta: *Atyám vedd magadhoz lelkemet*)?

Végre talán elhagyván Urunk részleges cselekedeteit és beszédeit, az Úr taglejtéseinek, mozdulatainak és beszédének általános összefoglalása ellen fordulsz, amelyből a kínszenvedés alatt eléggé nyilvánossá lett, hogy ő az isteni törvénynek valamilyen engedelmességéből adta magát a halálra a mi előhaladásunkra: amiből eléggé tisztán látható az áldozatos lelkület és elrendezés? Felelek kérdezve: nemde a kerttől a Kálváriáig minden lefolyhatott volna ugyanúgy, anélkül, hogy igazi áldozat lett

volna bemutatva? Ugy-e minden idők vértanuinál, akár Krisztus után, akár Krisztus előtt is hasonlókat tapasztalunk és mégsem volt közülük egynek a halála sem áldozat, hacsak metaforás vagy átvitt értelemben nem? Továbbá AZ ÁLDOZATNAK ÖNMAGÁT KELL MEGÉRTETNI MINT ILYENT; aminek az oka az, mert az áldozat a jelek nemében van, mintegy valamilyen pragmataikai beszéd, amely láthatatlan dolgot tesz felismerhetővé: s ennélfogva maga által, közvetlenül és először kell neki ismeretesnek lenni. Pedig nem maga által ismeretes valamely áldozat, s azért nem alkalmas jel és ennélfogva nem is áldozat, ha áldozati LÉTEZÉSÉBEN egészen meghatározatlan. Pedig meghatározatlan, ha ugyanaz áldozat nélkül lehetséges. Tehát Urunk kínszenvedését nem határozza meg eléggé tulajdonképeni áldozat nemében ez az összefoglalás.

Az pedig nem tartozik a jelen kérdéshez, hogy az Úr egykor kijelentette (például e szóval, *Én őértük szentelem magamat* . . . .), vagy hogy a Szentírás több helyen hirdeti, vagy hogy az Atyák tanítják Urunk kínszenvedésének áldozati tulajdonságát. Ugyanis nem ezek a kijelentések tették, hogy áldozat legyen, hanem azért történtek, mert áldozat volt. Áldozat tehát a tényállásnak ezen közlései nélkül is. És ha áldozat, akkor azok nélkül is kétségtelennek kell neki lenni: mert az áldozatnak az a lényege, hogy önmaga által megkülönböztethető, amint monddottuk.

Ahogyan tehát a részleges események, úgy Úrunk kínszenvedésének általános összefoglalása A KERTTŐL A KERESZTIG sem mutatja magában véve azt, amiből papi áldozatbemutatás formája és tulajdonsága keletkeznék, vagy világos volna, tehát máshol kell azt keresnünk, ahol tudniillik a Szentírás azt világosan megmutatja és az Atyák és régi Egyháztanítók következetesen felismerték. Át kell tehát mennünk a következő fejezetre.

III. TÉTEL.

ARRÓL, HOGY KRISZTUS FŐPAPI MÓDON FELAJÁNLOTTA A TESTÉT A KINSZENVEDÉS VÉRONTÁSOS FELÁLDOZÁSÁRA, ELŐSZÖR AZ UTOLSÓ VACSORA ELMONDÁSA ÖNMAGÁBAN TEKINTVE GYŐZ MEG MINKET.

III. FEJEZET.

A KÍNSZENVEDÉSNEK KRISZTUS ÁLTAL AZ UTOLSÓ VACSORÁN TÖRTÉNT FELAJÁNLÁSÁRÓL.

Az a célunk, hogy kimutassuk, hogy amikor Krisztus az utolsó vacsorán az ő kínszenvedése képét készítette, akkor az ő kínszenvedésének az igazságát mutatta be Istennek főpapi módon. Ezt :

Először az utolsó vacsorának a kínszenvedéssel való egybevetéséből :

Másodszor az utolsó vacsorának az ószövetséggel és a régi húsvéti vacsorával való egybevetéséből :

Harmadszor az utolsó vacsorának a *Zsidókhoz írt levéllel* való összehasonlításából :

Negyedszer az utolsó vacsorának az eucharisztia megígérésével való egybevetéséből fogjuk kimutatni.

Azután tanításunkat az utolsó vacsora néhány körülményével *meg fogjuk szilárdítani.*[1]

[1] A közvetlen tanubizonyságokhoz közvetett tanubizonyság jön hozzá azokból, amiket a mi eucharisztiás ünneplésünkről ezután fogunk mondani (XIX. Tét. stb.) : amelyről, ha egyszer bebizonyítjuk, hogy annyiban áldozat, amennyiben mi benne magát Krisztust ajánljuk fel, aki kínszenvedése következtében áldozati adomány lett, már az fog következni visszafelé, hogy az utolsó vacsorán, az időbeli különbségek szerint, Krisztus az ő testét a kínszenvedés feláldozására ajánlotta fel. Mert mi ugyanazt tesszük, amit ő cselekedett, kivéve azt a különbséget, amely a kínszenvedéshez való megfordított sorrendből keletkezik : amennyiben Krisztus akkor még nem volt feláldozva, hanem feláldozandó volt : most pedig már nem feláldozandó, hanem feláldozott.

1. §. Az utolsó vacsora és a kínszenvedés egybevetése.

I. FELOSZTÁS. — A SZENTÍRÁS SZERINT.

Máté, 26. fejezet.

26. Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον καὶ εὐλογήσας ἔκλασεν καὶ δοὺς τοῖς μαθηταῖς εἶπεν· λάβετε φάγετε· τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου.

26. Midőn pedig vacsoráltak, vevé Jézus a kenyeret, megáldá, megszegé és tanítványainak adá, mondván: Vegyétek és egyétek, ez az én testem.

27 Καὶ λαβὼν ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες·

27. És vevén a kelyhet, hálát ada és nekik adá, mondván: Igyatok ebből mindnyájan;

28. τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ αἷμά μοῦ τῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

28. mert ez az én vérem, az újszövetségé, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.

29. Λέγω δὲ ὑμῖν, οὐ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου.

29. Mondom pedig nektek; Mostantól fogva nem iszom a szőlő ezen terméséből addig a napig, mikor azt az újat iszom majd veletek Atyám országában.

Márk, 14. fejezet.

22. Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν λαβών ἄρτον εὐλογήσας ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν· λάβετε τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου.

22. Midőn pedig esznek vala, vevé Jézus a kenyeret, és megáldván, megszegé és nekik adá, mondván: Vegyétek, ez az én testem.

23. Καὶ λαβὼν ποτήριον εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες.

23. És vevén a kelyhet, hálát adván, nekik adá, és iványak abból mindnyájan.

24. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ ἐκχυννόμενον ὑπὲρ πολλῶν.

24. És mondá nekik: Ez az én vérem, az új szövetségé, mely sokakért kiontatik.

25. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

25. Bizony mondom nektek, hogy többé már nem iszom a szőlő ezen terméséből addig a napig, mikor azt mint újat iszom majd az Isten országában.

Lukács, 22. fejezet.

15. Καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· ἐπιθυμίᾳ ἐπιθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν·

15. És mondá nekik: Vágyva vágytam ezt a húsvéti vacsorát enni veletek, mielőtt szenvedek.

16. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ φάγω αὐτὸ ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

16. Mert mondom nektek, hogy soha többé nem eszem azt, míg be nem teljesedik az Isten országában.

17. Καὶ δεξάμενος ποτήριον εὐχαριστήσας εἶπεν· λάβετε τοῦτο καὶ διαμερίσατε εἰς ἑαυτούς·

17. És felvevén egy poharat, hálát adván, mondá: Vegyétek ezt és osszátok el magatok között.

18. λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως οὗ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ.

18. Mert mondom nektek, hogy mostantól fogva nem iszom a szőlő terméséből, mígnem eljövend az Isten országa.

19a. Καὶ λαβὼν ἄρτον εὐχαριστήσας ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου,

19a. És vevén a kenyeret, hálát adván, megszegé és nekik adá, mondván: Ez az én testem,

19β. τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

19b.[1] mely értetek adatik: ezt cselekdjétek az én emlékezetemre.

[1] *A Luk.* 19*b*—20. *körüli vita.*

Néhány újabbkori kritikus tagadja Westcott—Hort után (*Az Ujszövetség görög eredetiben.* Bevezetés. I. Függelék. 2. kiad. 63. és 64. l.) Luk. 19*b*—20. verseknek *τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον κτλ.* eredetiségét.

Mindenekelőtt be kell tehát mutatnunk a szöveg körüli kérdés állását, ahogyan azt a paleografia tudósaitól átvettük.

Megtaláljuk a 19*b*—20. verseket: 1. az összes görög tanukban, kivéve az egy Beza (D) kódexet, amely kétnyelvű; 2. a fordítások

20. Καὶ τὸ ποτήριον ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον.

20. Hasonlóképen a kelyhet is, miután vacsorált, mondván: Ez a kehely az új szövetség az én vérem által, mely értetek kiontatik.

közül a szír Peschittho-ban, a latin Vulgátában és a Régi Latin fordítás c, q, f tanuiban.

Elismerik azonkívül a 19*b*—20. verseket nemcsak a görög írók, mint például Özséb *(Evangéliumok Kánonjai,* G. P. 22, 1280—1281), Vazul *(Moralia,* 21. szabály, 3. f. G. P. 31, 739) és Alexandriai Ciril (e h.-hez, G. P. 72, 908—912, v. ö. 905. C, ahol azt látjuk, hogy Ciril a 17—18. sorokat nem ismerte), hanem Tertullián is, *(Marcion ellen.* 4. k. 40. f. L. P. 2, 461), aki innen merít bizonyítékot.

Egyszerűen elhagyják a 19*b*—20. sorokat a görög kódexek, közül a D, a latinok közül pedig nemcsak a *d*, hanem *ff*$_2$, *i*, 1 is.

A latin *b* és *e* pedig elhagyván a 19*b*—20-at, úgy helyezi át a 17—18. sorokat, hogy nyomban a 19*a*-hoz kapcsolja azokat.

A kuretoriánus szír fordítás a 19. versből csak a görög *διδόμενον* szót nem fordítva, az egészen elhagyott 20. sor helyébe ugyanezt a 17—18. sort teszi.

A sinai szír fordítás pedig a 19. sort érintetlenül mutatva úgy köti alája a 17—18-at, hogy 1. a 19. és a 17. közé a 20. sorból ezeket a szavakat illeszti be: *ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι*; 2. a 17. és 18. közé pedig ezt illeszti: *τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου ἡ καινὴ διαθήκη.*

Azonban ezekből a teljes vagy részleges elhagyásokból azt következtetik a föntidézett bírálók, hogy a 19*b*—20. sort a *Kor. I.* 11. 24—25-ből illesztették be ide.

Azonban útjában áll ennek a következménynek és általában kedvez a 19*b*—20. sorok eredetiségének:

1. az, hogy nem szabad hitelt adnunk ugyan sok, de nem az összes fordításnak, az összes görög kódexekkel szemben (az egy *D*-n kívül, ahol a görög szöveg nem független a latintól).

2. Könnyen megokolhatjuk, feltételezve a sorok eredetiségét, hogy miért estek ki bizonyos kódexekből: ha azonban tagadjuk az eredetiséget, alig tudjuk megérteni, hogy miképpen csúsztak be a többi kódexekbe.

Feltételezve az eredetiséget, könnyen megmagyarázhatjuk a hiányt, mondottuk. Ugyanis a fordítók a 17—18. sorok szükségtelen ismétlésének tartották, amint a *b*, *e* és a szír (kur. és sin) fordításokból nyilvánvaló. *Azért látjuk, hogy néhány más kódexben,*

Kor. I. 11. fejezet.

23. Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέ-

23. Mert én az Úrtól vettem, amit közöltem is vele-

különösen a szír Peschittho-ban, amelyek megtartják a 19b—20, verseket, hiányoznak a 17—18. sorok.

Nehezen magyarázhatjuk meg azonban a jelenlétet, ha az eredetiséget nem fogadjuk el. Ugyanis először: ha szent Pál szerint változtatták meg azokat, miért hiányzik egyformán az összes kódexekből a kehely átváltoztatása után a *τοῦτο ποιεῖτε κτλ?* Továbbá honnan csúszott be az összes hosszabb formát mutató kódexekbe ez a *τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον?* Másodszor: hogyan változtathattak a görög könyvmásolók ilyen nagy egyetértéssel azon célból, hogy kiküszöböljenek egy látszólagos nehézséget (amely ellenfeleink szerint a rövidebb formában a kenyér és kehely közti rend látszólagos megfordításából származott), oly módon, hogy a nehézséget inkább növelni, mint csökkenteni látszottak, két kelyhet hozva már fel?

3. A figyelmes olvasó látni fogja végezetül, hogy a mondások sora és rendje a hosszabbik formát követeli két ok miatt: *először* azért, hogy a 19-nek úgy feleljen meg a 20. sor, ahogyan a 15—16. sorpárnak a 17—18. sorpár felel meg; *másodszor*, hogy a törvényes és előképes húsvéti vacsorával az új és igazi húsvéti vacsora állíttassék szembe oly módon, amely ki lesz fejtve a IV. Tételben.

Tehát majdnem az összes katolikusokon kívül, akik közül leginkább Berninget *(A szent Eucharisztia alapítása*, 1901. 25—27. l.), Batiffol-t *(Történelmi és pozitív teológiai tanulmányok*, 2. sz. 3., 22—28. l.), Lebreton-t *(Apológiai Névtár*, az *Eucharistie* névről, 1553—1554. oszl.), Ruch-et (D. T. C.-ben, art. *Eucharistie d'après la sainte Ecriture*, 1073—1077. oszl.) kell említenünk, nagyon sok nem katolikus és racionalista is megtartja az egész szövegrészt. Például Franciaországban J. Réville *(Les origines de l'Eucharistie*, 1908, 98—102. l.), Goguel *(L'eucharistie des origines à Justin martyr*, 1910, 108—117. l.): Németországban Weizsäcker *(Das apostolische Zeitalter der christlichen Kirche* 2, 1892, 575. l. stb. — burkoltan), Jülicher *(Zur Geschichte der Abendmahlsfeier in der ältesten Kirche. — Theologische Abhandlungen C. v. Weizsäcker gewidmet.* 1892, 325. l. 1. n. «Külső és belső okok miatt a két sort mégis hamisítatlanul lukácsinak, és azok törlését hibás módszernek tartom»), Schulzen *(Das Abendmahl im N. T.* 1895. 18. l.), P. A. Hoffmann *(Abendmahlsgedanken Jesu Christi*, 1896, 9—21. l.: «Ezek után a 19b—20. soroknak Westcott-Hort-i tör-

δωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο ἔλαβεν ἄρτον	tek, hogy az Úr Jézus azon az éjtszakán, amelyen elárultatott, vevé a kenyeret,

lését, mint nagyon is bizonytalant el kell utasítanunk. Általa teljesen érthetetlen szöveg állna elő; másrészt a sorok elmaradása bizonyos kéziratokban nagyon is megmagyarázható». Régebben Clemen *(Der Ursprung des hl. Abendmahls*, 1898. 21—22. l.), Holtzmann *(Handcommentar zum Neuen Testament. Die Synoptiker*3. 409. l.), Tischendorf-Gebhardt, Nestle, W. Larfeld *(Griechische Synopse der vier neutestamentlichen Evangelien*, 1911), H. von Soden *(Die Schriften des Neuen Testaments*, 2. Teil, 1913, 369. l.). Angliában Scrivener *(Introduction to Crit. of N. T.* 1874, 579. stb., v. ö. 482. l.) már Westcott-Hort előtt megvizsgálta a helyet, és az elfogadott szöveg mellett foglalt állást. Manap Plummer (D. B. art. *Lord's Supper*, 3. 146. és *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. Luke* 4. 496—497. l.) a külső tekintélyek igen nagy súlya miatt nem meri elejteni a hely eredetiségét (the overwhelming external evidence of almost all M. S. S. and Versions». *Commentary*, 496. l.), de azért nem dönti el a kérdést.

A hely eredetiségét nem fogadták el Franciaországban Loisy *(L'Evangile et l'Eglise* 2, 115—116. l. *Autour d'un petit livre* 237—238. l. *Les évangiles synoptiques* 2. k. 526—528. l.). Németországban Brandt *(Die evangelische Geschichte und der Ursprung des Christentums*, 1893, 301. l.), Erich Haupt *(Über die ursprüngliche Form und Bedeutung der Abendmahls-Worte*, 1895, 6—9. l.), B. Weiss *(Die Evangelien des Markus und Lukas*, 1901, 634. l.), Zahn *(Einleitung in das Neue Testament* 2. 2. k. 359—360. l.), Andersen *(Das Abendmahl* 2. 37. l.), F. Dibelius *(Das Abendmahl*, 1911, 97—101. l.), és újabban Clemen, miután megváltoztatta véleményét *(Der Einfluß der Mysterienreligionen auf das älteste Christentum.* 1913, 19. l.). Közben Angliában Sanday (D. B. 2, 636—637.) és J. Armitage Robinson (art. *Eucharist*, Cheyne *Enziklopaedia Biblica*-ban, 2, 1418—1419. oszl.).

Ezek a dícsért írók ezenkívül sok más írót idéznek.

Meg kell még jegyeznünk, hogy Spitta *(Zur Geschichte und Litteratur des Urchristentums.* 1, 1893, 297—298. l.) csak a 20. vers eredetiségét nem fogadja el.

Tudnunk kell azonban, hogy ha nem volna is eredeti a szöveg, akkor is szabadna belőle hittudományi bizonyítékot merítenünk, amely nem volna ugyan szentírási, hanem hagyományra támaszkodó érv.

24. καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασεν καὶ εἶπεν· τοῦτο μού ἐστιν τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

24. és hálát adván megtöré és mondá : Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely értetek adatik : ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

25. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἐὰν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

25. Hasonlóképen a kelyhet is, miután megvacsorált, mondván : Ez a kehely az újszövetség az én véremben : ezt cselekedjétek, valahányszor isszátok, az én emlékezetemre.

26. Ὁσάκις γὰρ ἐὰν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρι οὗ ἔλθῃ.

26. Mert valahányszor ezt a kenyeret eszitek, és ezt a kelyhet isszátok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jő.

Ha megtekintjük az utolsó vacsorának ezeket az elbeszéléseit, mindenek előtt azt vesszük észre, hogy a testet és vért külön jelölő szavak és dolgok valamilyen vérontásos halált állítanak pillantásunk elé. Maga a testnek és vérnek külön említése és megjelenítése ugyanis, különösen pedig az, hogy a vér kiontottnak, a test pedig odaadottnak van mondva, kiváltképpen megölést juttat eszünkbe.

Másodszor bizonyos engesztelő tekintet is hozzá van kapcsolva ezekben a szavakban, *sokakért, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον (Mát.* 28. v.) és leginkább a *ὑπέρ* szócskával, *τὸ ἐκχυννόμενον ὑπὲρ πολλῶν (Márk,* 24. v.) : — *értetek, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν (Kor. I.* 24. v.): különösen a hozzáfűzött meghatározással, *a bűnök bocsánatára (Mát.* 28. v.).

Ezekből az következik, hogy itt valamilyen áldozathoz tartozó dolog történik, úgy hogy jóllehet nincs végrehajtva semmiféle vérontás, mégis el van itt takarva valaminő vérontás. Tudniillik Krisztus kínszenvedése áll előttünk, vérontás nélküli ritusba burkolva, valamilyen engesztelő haszonnal.

Azt kell most jobban kifejtenünk, hogy ez nem egyéb,

mint a vérontásos feláldozásnak vérontás nélküli felajánlása.

Először tehát azt mondjuk, hogy megtaláljuk Krisztusnak PUSZTÁN MEGJELENÍTŐ HALÁLRA ADÁSÁT az utolsó vacsorán.

Másodszor azt állítjuk, hogy a jövendő halálnak ebben a megjelenítésében Krisztusnak valamiféle ÁLDOZATI FELAJÁNLÁSA foglaltatik.

Harmadszor szerintünk ez a burkolt felajánlás nem csak megjelenített vagy mutatkozó, hanem VALÓSÁGOS ÉS JELENIDEJŰ.

Negyedszer az áldozati adomány felajánlása magára AZ IGAZI FELÁLDOZÁSRA TÖRTÉNIK, amely mint jövendő van megjelenítve.

Egy szóval : a feláldozás valamilyen képében itt és most felajánlja magát Krisztus arra a feláldozásra, amelynek képe áll elő.

Első állításunk. Van itt pusztán megjelenítő halálra adás.

Mert hiszen halált, éspedig vérontásos halált jelentenek a kenyér és bor fölött kimondott szavak : de világos, hogy akkor, amikor Krisztus beszél, ámbár megjelen a test és vér, de nincs végrehajtva semmiféle megölés. Tehát megjelenül Krisztus halála, de nem történik meg. Azt kell tehát mondanunk, hogy az utolsó vacsorán Krisztusnak csak hasonlat szerinti vagy megjelenítő halálra adása van, amely abból a jelképes erőből áll, amely a látható alakokhoz a szóbeli megszabás részéről jön hozzá, amikor a testre, mint halálra adottra, a vérre, mint a testből kifolyóra rámutat.

Második állításunk. Van itt valamilyen felajánlás.

Azt mondottuk, hogy a felajánlás meghatározásához elég, ha valamely érzékelhető szertartással megmutatja magát az ajándékot Isten felé igazító akarat.

Továbbá az utolsó vacsorán az egész szertartás szabadnak mutatkozik : hiszen nemcsak önként kezdi azt el

Krisztus, hanem szabadon is folytatja és az apostoloknak meg is parancsolja annak ismétlését.

Különösen szövetséget újítva mutatja magát akarónak (mert a szerződésnek teljesen szabadnak kell lenni) és főleg az adás *(διδόμενον)* kelt bizalmat a szabadság, valamint a bőkezűség iránt.

Az ajándéknak Isten felé igazítását egyrészt egy előre bocsátott hálaadás és áldás *(εὐχαριστήσας, εὐλογήσας)* mutatja ezen ajándékok és adományok (t. i. a kenyér és bor), mint *εὐχαριστήριον*-ok, azaz Istennek visszaadandó Isten ajándékai fölött : másrészt leginkább a testnek odaadása, amely nem ugyan az apostoloknak történik, hanem az apostolok*ért*, minden esetre áldozatul Istennek : és a vér italáldozatul való kiöntése az apostolok*ért* és *sokakért* a bűnök bocsánatára : amelyekkel Isten igazságosságával szemben büntetésre voltunk kötelezve : amelyet az engesztelő áldozat vesz el, mialatt a váltságdíjat Istennek kifizeti. Leginkább ebből következett az ajándéknak és vételárnak Isten megajándékozására és kiengesztelésére való szánása.

Harmadik állításunk. Van itt valamilyen igaz és jelenidejű felajánlás.

Először azt mondjuk, hogy *igazi* felajánlás. Mert van itt valamilyen csak látszólagos felajánlás és van itt valamilyen igazi felajánlás. Látszólagos a kenyér és bor felajánlása, valóságos a test és vér felajánlása. Azt mondjuk, hogy mutatkozik a kenyér és bor felajánlása, de nem történik meg. Azaz Krisztus kifelé úgy viseli magát, mintha a kenyér és bor *εὐχαριστήριον*-jait ajánlaná fel Istennek, úgy mint Melkizedek. «Mert amikor a kezébe vett kenyeret és bort bemutatta az Atya Istennek, úgy mutatkozott, mintha ezeket az adományokat felajánlaná és megszentelné» (Kabasilas Miklós. *A Liturgia fejtegetése*, 2. f. G. P. 150, 377), amint mi azt már mondottuk. De nem azokat ajánlotta fel, amik a szentségi vacsora pillanatában már nem léteztek, amikor nem azt

mondotta Krisztus: ez kenyér, hanem *ez test*, és nem: ez bor, hanem *ez vér*. Tehát nem a kenyeret ajánlotta fel, ami már nem volt, hanem ha valamit felajánlott, akkor azt ajánlotta fel, amit mondott: a testét és vérét. Tehát csak látszólagos volt a kenyér és bor felajánlása, benne rejtőzött az érzékek elől, de föltárult a hit előtt a test és vér felajánlása. Ez tehát nem volt úgymint az, valamely titokzatos ajándékozásnak puszta képe, hanem maga álladékilag valamely igazi és tényleges ajándékozás volt.

Továbbá úgy volt valóságos a testnek és vérnek a felajánlása, hogy nem csak előre hirdette vagy ígérte, hanem itt és most végre is hajtotta azt. Azaz Krisztus már most átadatott az Isten tulajdonába és birtokába: *a jelenben* történt a felajánlás.

Ez két dologból következik.

Következik *először* abból, hogy nem az van mondva, hogy a test adva lesz, hanem hogy most adatik *(διδόμενον)*. Most van tehát véghezvive az Istennek átadás, amiből az áldozatt áll.

Következik *másodszor* abból, hogy 1. a felajánlás tulajdonsága alatt jelenidejű engesztelő erő van gyakorolva, amely 2. nyilvánvalóvá teszi, hogy ez a felajánlás a jelenben történik.

1. Azt, hogy a kiengesztelő cselekedet itt és most van végrehajtva, három módon következtetjük.

Az első módon *általában* az annak kijelentésében mindenütt használt jelenidejű participiumokból:

τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον (*Luk.* 22. 19).

τὸ ἐκχυννόμενον ὑπὲρ πολλῶν (*Márk.* 14. 24).

τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν (*Mát.* 26. 28), amelyek eléggé mutatják, hogy most van értünk valami végrehajtva, most van letéve valami nekünk hasznos dolog, most van kitakarva valamilyen üdvös eredmény, most történik a kiengesztelés.[1]

[1] Renz, aki minden áldozati felajánlást távol igyekszik tartani az utolsó vacsorától *(i. m.* 1. k. 120—141. l.), a jelenidejű participiumok erejét, a mi apologétáink közösebb véleményével

Látjuk a második módon *különösen* abból, hogy nem csak a vérről, hanem magáról a kehelyről van mondva, hogy értünk kiöntetik (*τοῦτο τὸ ποτήριον . . . τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον Luk.* 22 20), pedig a kehelynek, mint ilyennek az engesztelő szerepét nem lehet nem jelen időre vonatkoztatni, mivel ezután a kínszenvedés lefolyása alatt nem lesz többé alkalom a kehely kiöntésére.[1]

Ugyanazt a harmadik módon *közvetve*, az újszövetség tekintetéből fogjuk következtetni, amely itt és most köttetik, amint azt lejjebb, a negyedik tételben bizonyítani

ellentétben, azzal próbálja gyengíteni, hogy a szentségi szavakat a kínszenvedés igazi és vérontásos feláldozásához kell viszonyítani. Védi ugyan általában az utolsó vacsorán történt áldozati felajánlást a jeles Lebreton (*Dictionnaire apologétique*, art. *Eucharistie* 1564. oszl.), azonban ő is tagadja a jelenidejű participiumokból merített bizonyíték hathatósságát, s Aranyszájú Szent Jánoshoz küld vissza minket (*Mát. fölött*, 82. hom. G. P. 58, 738), aki mindent a kínszenvedéshez viszonyít, amikor arról az adásról és kiontásról tárgyal. De részünkről azt hisszük, hogy semmit sem lehet következtetni a jelenidejű igék jelentősége ellen abból, hogy a kínszenvedésre vonatkoznak, mert hiszen jelenidejű felajánlást fejeznek ki a jövendő kínszenvedésre, amint azt majd a negyedik állításból tudni fogjuk: ugyanis a *διδόμενον*-t úgy kell értelmezni: «mely halálra adatik», úgymint *Gal.* 1. 4. és *Róm.* 8. 32-ben (v. ö. Holtzmann, *Handcommentar zum Neuen Testament. Die Synoptiker.* 3. 409. l.). És azért a *τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυννόμενον* nemcsak valamilyen jelenidejű megjelenítő feláldozást hoz magával, hanem a jövendő igazi feláldozásra való jelen idejű rászánást is jelez. Úgy hogy a szavak a kínszenvedést veszik tekintetbe, és az utolsó vacsorán történt valamely dolgot neveznek meg.

[1] Azonban Knabenbauer Atyának (*Commentarius in Evangelium secundum Lucam*, e h.-hez, 574—575. l.) úgylátszik, hogy a *τὸ ἐκχυννόμενον*-t nyelvtanilag nem a *ποτήριον*-hoz, hanem a *αἷματι*-hoz kell viszonyítani (mintha talán hozzá kellene érteni az alany és a határozó között a *ὅ ἐστιν*-t). Ezzel kapcsolatban utal a *Jelenések könyve* 1. 5. és 2. 20-ra. Ezeken a helyeken találunk ugyan valami hasonlót, de úgy, hogy ennek a szófűzésnek a szövegben mentségét találjuk, nem úgy, mint Lukácsnál. A *Jelenések könyvének* az első helyén ugyanis úgy látszik, *ὁ μάρτυς* valahogyan párhuzamosan áll az előtte levő

fogjuk : amiből az következik, hogy a mi kiengesztelődésünk itt és most történik.

2. Azt pedig, hogy ennek a kiengesztelődésnek, mint feláldozottságinak jelen idejű felléptetése jelen idejű áldozatbemutatást bizonyít, azért kell biztosnak tartanunk, mert nem az áldozat előre kialakításával vagy ígéretével függ össze magában véve az áldozat engesztelő ereje, hanem az áldozati cselekvénnyel, amely által az áldozati adomány mint feláldozott vagy feláldozandó a jelenben felajánltatik.

ὁ ὤν κτλ (4. v.)-al ; a második helyen pedig a *ἡ λέγουσα* megmagyarázásának úgy látszik, a következő tagban *διδάσκει κτλ* : találjuk árnyékát. De ezekhez a helyekhez más hasonló helyeket adhatunk hozzá a *Jelenések könyvéből* (9. 14. és 14. 18.), amelyekről el kell ismernünk, hogy ilyen megokolásukat nem adhatjuk. De mégis azt kell felelnünk, hogy a *Jelenések könyvében* az ilyen szófűzések nem egyebek, mint az írónak az esetek egybehangzásának nyelvtani szabályaival való általános nemtörődésének egyes esetei *(Jel.* 1. 4, 4. 1, 4. 7—8, 5. 6, 9. 13, 11. 4, 13. 11—14, 14. 19, 17. 3, 19. 1, 21. 9) ; ebben az ő irálya hasonlít sok más, nem nagyon művelt kortársának beszédmódjához, ahogyan azt a nemrég kiadott egyiptomi papiruszokon látjuk (v. ö. Moulton, *Grammer of N. T. Greek*, 9. l.). De szent *Lukács* nyelve nem szokott ilyen lenni. Azért kételkedés nélkül kijelenti Viteau *(Étude sur le grec du N. T. — Sujet, complément et attribut*, 102. l.), hogy a *τὸ ἐκχυννόμενον* nyelvtanilag a *ποτήριον*-hoz van viszonyítva, és metonimiával magyarázza azt. Vele egyetért Zorell *(Novi Testamenti Lexicon Graecum*, s. v. *ἐκχέω*). Nem vélekedik másként Plummer *(Commentary*, 499. l.), Holzmann *(i. m.* 410. l.) és Götz *(Die heutige Abendmahlsfrage* 2. 148. l.) sem. Ezek közül egyiknek sem jut eszébe, hogy ennek a helynek másféle nyelvtani szerkezete lehetséges volna. Ha neked alig látszik hihetőnek, hogy az *ἐκχυννόμενον* inkább az edényről, mint a folyadékról van mondva, már hat példakép áll rendelkezésedre a *Jelenések könyvéből*, ahol az *ἐκχέω* (amelynek, a szokástól eltérően *ἐκχύνω*, a szenvedő jelenidejű participium *ἐκχυννόμενος* felel meg) magára az edényre van alkalmazva : *ἐκχέετε τὰς φιάλας τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ εἰς τὴν γῆν (Jel.* 16. 1, v. ö. 16. 2, 4, 8, 10). Egyébként még ha Knabenbauer atyának egészen egyedülálló véleményére is kellene magunkat elhatározni, mégsem veszne el több, mint egy támogató érvünk.

Negyedik állításunk. Arra a feláldozásra történik a felajánlás, amely mint jövendő jelenül meg.

Ezt közvetve és közvetlenül tudjuk.

Közvetve abból tudjuk, hogy ha Krisztus nem volna arra a valóságos feláldozásra felajánlva, amely mint jövendő jelenül meg, akkor azt kellene mondanunk, hogy a feláldozás puszta képére volt felajánlva, amely a feláldozásnak semmiféle igazsága. Ám ha nincs az áldozati adománynak mint valóban feláldozottnak vagy feláldozandónak felajánlása, akkor nincs igazi áldozat: ha pedig nincs igazi áldozat, akkor nem lehet semmiféle jelen idejű engesztelő erőt kitakarni. Már pedig kimutattuk, hogy itt és most jelen idejű engesztelő erőt takart ki Krisztus: tehát a kínszenvedésben valóban feláldozandó Krisztus felajánlása történik.

Ugyanezt *közvetlenül* kétmódon tudjuk.

Először ugyanis világos, hogy a test az igazi megölésre van szánva azáltal, hogy Krisztus a vért hasonlat szerint Isten előtt kiönti, a testet pedig hasonlat szerint megöli A BŰNÖK BOCSÁNATÁHOZ VALÓ VISZONNYAL. Ugyanis a vér JELEN IDEJŰ ENGESZTELŐ jelképes kiöntése és a test jelképes megölése által, Urunk testének jelképes bevérezése által, Krisztus a test igazi halálát és a vér igazi kiontását nem csak ígéri, nem csak fogadja Istennek az áldozati adományt, hanem már Istennek szenteli arra a jövendő igazi kiontásra és megölésre. Tehát amint Krisztus a jelenben itt és most átmegy Isten tulajdonába, úgy már az ő kínszenvedésére felszenteltetik. Tehát magában a megjelenítő feláldozásban (amelyet helyesen neveznél jelképesnek, szentséginek vagy misztikainak) Krisztusnak valamilyen jelenben történő felajánlása van keresztülvive a vérontásos feláldozásra.[1]

[1] Helyesen alkalmaz tehát a görög szöveg mindenütt jelen időt *(διδόμενον, ἐκχυννόμενον)*, a vulgáta fordítás latin szövege pedig megtartja ugyan a jelen időt az adásnál *(quod pro vobis datur:* Luk.), de mégis jövő időben mondja a kiontást *(effundetur: Márk; fundetur: Luk.)*. A jelen idő ugyanis a megjelenítő feláldo-

De ez még világosabb lesz később (XIII. Tétel.), amikor ki fogjuk mutatni, hogy Krisztus testének az Úr áldozatában oltár szerepe volt. Mialatt tehát Krisztus maga szentségileg ráönti a vért az ő oltárára (I. Tét.), azáltal mint áldozata életét Istennek misztériumban felajánló nagy pap viselkedik.

Világos *másodszor* abból, hogy nem lehetett másképpen érteni, hogy Krisztus azt mondotta, hogy az ő teste *értünk* adatik, mint hogy a halálra adatik.

Tehát minden oldalról nyomós okok bírnak rá minket arra, hogy azt mondjuk, hogy Krisztus teste és vére a kínszenvedés vérontás nélküli utánzásában, a kínszenvedés vérontásos elviselésére le volt kötelezve Istennel szemben : más szóval, Krisztus magát a kínszenvedés áldozati adományát mint ilyent ajánlotta fel főpapi módon a feláldozásnak abban a szentségi ritusában Istennek.

Összefoglalás.

Úgy jelent meg Krisztus az utolsó vacsorán, mintha kenyeret és bort adna Istennek : s ezáltal nyilvánvalóvá tette, hogy ad valamit Istennek : nem azt, ami mutatkozott, hanem ami rejtőzött : nem kenyeret, hanem amit kenyér helyett a kezében viselni mondott, tudniillik a testét : nem bort, hanem a vérét, amelyről azt mondotta, hogy bor helyett a kehelyben elegyítette. Odaadta a testét, odaadta a vérét : mindkettőt külön-külön, ami az alakokba és szavakba beleadott jelölés módját illeti. Odaadta magát a halál képmásában : a halálra adta magát értünk és a halálon át odaadta magát áldozatul az Istennek.

Amikor pedig azt mondjuk, hogy Krisztus áldozatul adta magát oda az Istennek, akkor ennek nem az az értelme, hogy ő ezt a fogadalmát csak szóval közölte. Sőt, valamint minden igaznevű áldozatban általában, úgy a megváltás

zást jelzi, amelyben a felajánlás történik, a jövő idővel jelzett valóságos feláldozásra. Van tehát igazság mindkét olvasásban, úgyhogy az egyik a másiktól nyer világosságot, de nagyobbat a latin a görögtől.

áldozatában, a szertartásos felajánlás, amely a belső felajánló akaratnak volt a jelzője, nem állott ennek az akaratnak puszta szóbeli közléséből, például ebből a szóból, *felajánlok* vagy valami hasonlóból: hanem VALAMILYEN LITURGIAI SZERTARTÁSBÓL, amellyel maga a pap élt, amellyel a feláldozandó áldozati adományához viszonyítva, az Istennek ajándékot adni és felszentelni akaró jelenidejű szándék magát PRAGMATIKAILAG megmutatta. Az eucharisztia ritusa dolgoknak és szavaknak volt ugyan összefoglalása, de úgy, hogy a szavak nem maguk által egyedül alkották az Istennek történő áldozatbemutatást, hanem csak rámutattak a testnek és vérnek a jelenlétére (és végrehajtották azt) a kenyér és bor színe alatt, a bűnök bocsánatára. Ez a szavak által okozott jelenlét áldozati szertartást alkotott az utolsó vacsorán, amely által Krisztus mint áldozati adomány, a jelenben átadatott az Isten tulajdonába és felszenteltetett az értünk való engesztelő halálra.

II. FELOSZTÁS. — UGYANEZ A BIZONYÍTÉK A SZENTHAGYOMÁNYBÓL.

Mielőtt az Atyákat megszemlélnénk, előre kell valamit bocsátanunk. Azokban a dolgokban, amelyeket semmiféle vita nem vert fel az eretnekekkel, az Atyák nem nagyon gyakran mondották ki véleményüket azon a tanító és vitát eldöntő módon, amely mintegy kényszerítené az eszünket, mialatt a jelentés úgy elárulja magát, hogy már nem marad lehetséges kibuvó. Tehát néhány hely kivételével, amelyek magukban véve is bizalmat keltenek a szerző véleménye iránt, a többiekben az lesz a teológus kötelessége, mondja meg őszintén, hogy mi a vélemény kéznél levőbb iránya, és mit hoz felénk és mit nyújt mintegy nekünk önként a magára hagyott betű. Ha azt fogjuk találni, hogy a tanuságtételek számtalan esetben mindig ugyanabban az értelemben találnak célt és egy tanuságtétel sem látszik inkább a másik irány felé

hajlani, ebből az Atyák közös véleményének meghatározására nem jelentéktelen új bizonyíték áll rendelkezésünkre: amely tudniillik azon a «tetézett valószínűségen» alapszik, amelyről Newman bíboros kimutatta, hogy átlépheti a vélemény határát, hogy bizonyosság álljon elő: tudniillik abból, hogy lehetetlen a tanujelek általános és állandó egybehangzásának más magyarázatát adni, ha el nem fogadjuk, hogy az Atyák bizonyos igazságokba be voltak avatva. Gyarapodni fog a bizonyosság, ha (amint az eucharisztia tanában látjuk) az Atyák tanításához hozzájön a liturgiák hasonló összhangja. Ezt a figyelmeztetést szemünk előtt kell tartanunk úgy ebben, mint a következő tételekben, egészen addig, amíg a mise megvizsgálásához nem fogunk érni (XIX. Tét. stb.), ahol mivel az Atyák inkább időztek, élénkebb világosság is lesz, amelyet az utolsó vacsorára hátrafelé ki kell terjesztenünk.

I. BESZÉDSZAKASZ. — KÖZVETETT TANUBIZONYSÁGOK.

Először. Akkor utalnak az Atyák közvetve arra, hogy az utolsó vacsorán a kínszenvedés áldozata volt bemutatva, amikor megkülönböztetvén az áldozatbemutatást (és felajánlást) a megöléstől (azaz feláldozástól), ezt úgy tulajdonítják az istengyilkos Zsidóknak, hogy azt Krisztusnak tartsák meg, aki a kenyeret és bort az utolsó vacsorán felszentelte.

Ez van írva Szent Ephrem-nél *(Kovásztalanok Himnuszai,* 2. himn. Lamy kiad., 1. k. 576—578. l.):

2. Versszak.

«Tudván az igazság báránya, hogy az elvetett papok és beszennyezett áldozatbemutatók neki nem elegendők, SAJÁT TESTÉNEK PAPJA ÉS AZ ÁLDOZATBEMUTATÓK FEJEDELME LETT.»

3. Versszak.

«A nép áldozatbemutatói MEGÖLTÉK AZ ÁLDOZATBEMUTATÓK FEJEDELMÉT. A mi áldozattá lett áldozatbemutatónk áldozatával megszüntette az áldozatokat és kiterjesztette segítségét bármely helyre.»

5. Versszak.

«Egy bárány sem nagyobb a mennyei báránynál. Mivel a papok földiek voltak, a bárány meg mennyei, ő maga volt a saját áldozati adománya és papja.»

6. Versszak.

«Mert hiszen nem voltak méltók a beszennyezett papok, hogy BEMUTASSÁK a szeplőtelen BÁRÁNYT, a békeszerző áldozatot, amely a mennynek és földnek békét hozott, vérével mindent kibékítve.»

7. Versszak.

«Kezeivel KENYERET TÖRT teste áldozatának szentségében : KELYHET ELEGYÍTETT, vére felajánlásának szentségében. Maga a mi kiengesztelődésünk papja MUTATTA BE MAGÁNAK AZ ÁLDOZATOT.»

8. Versszak.

«Magára öltötte magának Melkizedek külső alakjának a papságát. Ő nem állatokat adott, hanem kenyeret és bort áldozott. Megszűnt a régi papság, nem maradtak fenn az italáldozatok.»

Másodszor. Talán ugyanarra a tanításra utalnak, amikor a mi részünkről a vértanuság elszenvedését az eucharisztiás lakoma beteljesítésének mondják : mert ez valahogyan megerősíti, hogy Krisztus részéről a kínszenvedés az utolsó vacsora feláldozási beteljesítése volt.

Például Ágoston: «Lássuk, úgymond és halljuk még az Urat: *A téged félők előtt, amit fogadtam, megteljesítem.* Melyek az ő fogadalmai? AZ ÁLDOZAT, AMIT AZ ISTENNEK BEMUTATOTT. Tudjátok, hogy minő áldozat? Ismerik a hívők a fogadalmakat, melyeket megteljesített az őt félők előtt: ugyanis ez következik: *Egyenek a szegények és töltekezzenek.* Boldogok a szegények, mert azért esznek, hogy töltekezzenek: esznek ugyanis a szegények: akik azonban gazdagok, azok nem töltekeznek, mert nem éheznek. Egyenek a szegények: innen való volt Péter, az a halász, innen való volt János is, a másik halász és Jakab, az ő testvére: innen való volt a vámos Máté is. A szegények közül valók voltak ők, akik ettek és töltekeztek, OLYANOKAT SZENVEDVÉN, AMINŐKET ETTEK. A SAJÁT VACSORÁJÁT ADTA, A SAJÁT KÍNSZENVEDÉSÉT ADTA: az töltekezik, aki őt utánozza. Utánozták a szegények: mert ők úgy szenvedtek, hogy Krisztust követték nyomon» (21. *Zsolt.* 27-*hez.* L. P. 36, 178).

Harmadszor. Az is ide tartozik, hogy a bűnök elvételét, mely a megváltás műve, néha világos szavakkal magának az utolsó vacsorának tulajdonítják. Ennek példaképét Nazianzi Szent Gergelynél találod, amikor a Zsidó szertartás többi körülményei között azt is jelképesen magyarázza, hogy este kellett a bárányt megenni: «Mi esszük a bárányt. Mégpedig este, mert a századok végén Krisztus kínszenvedése: mert hiszen A TANÍTVÁNYOKKAL EGYÜTT RÉSZESÜLT IS ESTE A SZENTSÉGBŐL, SZÉTŰZVE A BŰNÖK SÖTÉTSÉGÉT» (45. *Beszéd a szent Húsvétra,* 16. n. G. P. 36, 644). Látod, hogy hogyan magyarázza nem csak a kínszenvedés esti idejét az utolsó vacsora esti órájával, hanem azt is mondja, hogy az utolsó vacsorán vitte véghez Krisztus a bűnök bocsánatát.

Ha nem tévedünk, ugyanennyit ér, ha azt mondják, hogy a halál volt legyőzve az utolsó vacsora által (mert hiszen Krisztus, Szent Pál szerint ugyanazzal az áldozattal küzdötte le a halált és tette ártalmatlanná a bűnt). Pedig ezt fedezi fel Alexandriai Ciril (*Az imádságról*

lélekben és igazságban. 3. G. P. 68, 285—293),[1] amikor Dávid történetéből hoz fel példát, aki áldozattal fékezte meg az Öldöklőangyalt, amelyet drágán vett udvaron felállított oltáron mutatott be, amelyet ő ugyan kicsinek épített, de később Salamon kibővített (*Kir. II.* 24. 11 stb.). Amennyiben Cirill úgy beszéli el az allegóriát, hogy nem csak azt állítja, hogy akkor volt leküzdve a halál, amikor az Úr az ő vacsoráját ette, hanem azonfelül úgy véli, hogy magán az eucharisztia oltárán mutatta be az Úr

[1] «Tehát *reggeltől*, azaz ennek a világnak legrégibb korától fogva lelegelte a halál azokat, akik a földön voltak, *egész az ebéd órájáig* [hetv. szerint], tudniillik az étkezés idejéig. Mert amikor eljött hozzánk A SZENT ÉTKEZÉSNEK, tudnilílik annak a Krisztusban való misztikainak AZ IDEJE, amelyen azt a mennyből szállott éltető kenyeret esszük, ártalmatlanná tétetett a halál, amely azelőtt iszonyú és legyőzhetetlen volt (*Kor. I.* 15. 26), MERT ISTEN KIENGESZTELŐDÖTT . . . Kiszabadított minket tehát Krisztus, akire Dávid szerepében ráismerünk. Mert amikor látta, hogy a halál felemésztette a földlakókat, szószólónk lett az Atyánál: UGYANIS FELÁLDOZTA MAGÁT ÉRTÜNK ÉS A HALÁLNAK MAGÁT ÖNKÉNT ALÁVETETTE és megfékezte az öldöklőangyalt . . . A szérűn értsd az Egyházat . . . Ezt a lelki szérűt, tudniilíilk az Egyházat vette meg Krisztus ötven sékelért, tehát nem csekély váltságdíjért (önmagát adta ugyanis érte) : és benne oltárt állított. Mivel pedig ő maga a liturgus [*ἱερουργός*] (főpappá lett ugyanis) és ő maga az áldozati adomány, feláldozta önmagát (ahogyan [Dávid tette] a cséplő ökör képében és alakjában) és égőáldozat és engesztelő áldozat lett . . . Miután pedig oltárt emelt, amelyre rá kellett tenni az engesztelő áldozatot és az égőáldozatot, megszűnt a csapás : mert meghallgatta az Úr a földet és megakadályozta a romlást. Mialatt ugyanis Krisztus értünk magát feláldozza [*ἱερατεύσαντος*], ártalmatlanná lett a halál, és a pusztulás megszűnt . . . Az pedig, hogy mondva van, hogy az oltár kicsi volt ugyan kezdetben, de később nagyobb lett, a maga idejében az evangélium későbbi előhaladását és a szent Egyházaknak eredeti szorultságát jelzi ugyan, de későbbi kiemelkedését : ugyanis valahogyan napról-napra kibővülnek az oltárok, mialatt a régebbi Egyházakhoz mások csatlakoznak, és a népek rengeteg sokasággá növekednek, akiket a Krisztusban [történt] áldozat váltott meg, akiknek ő [Krisztus] a liturgusok és szent áldozati adományuk, édes illatú engesztelőáldozatuk és mintegy csodálatos oltáruk.»

azt az áldozatot, amellyel a halált legyőzte: azt mondja ugyanis, hogy olyan oltáron volt bemutatva, amely mindjárt ezután mintegy felnövekedett, mialatt lassan-lassan terjed a népeken át az eucharisztia ünneplése.

Megénekelte a halálnak az utolsó vacsorán történt vereségét egy középkori *Imádság szentáldozásra* (A. H. 51, 297. Angol miseimádságok gyüjteménye, VIII—IX. század):

«Mert igazi eledel
A te tested, mindenható:
És a te véred, Jézus,
Annak itala, ki híved.

«E (szent) titok erejével
Megváltottál a haláltól,
Hogy kitartón és józanul
Benned éljünk, Jézus Urunk.

Kérünk tehát, méltass minket,
Hogy e szent és mély titoknak
Részeseivé lehessünk,
Szent neved dicsőségére».

De sokkal régebben, a legeslegrégibb anaforánkban, azt hisszük már ugyanezt hozta magával maga az utolsó vacsora elmondását bevezető beszéd: «Aki midőn átadatott önkéntes kínszenvedésének, hogy a halált feloldja, az ördög bilincseit széttörje, a poklot tapossa, az igazakat megvilágítsa, a határkövet felállítsa és a feltámadást kézzel foghatóvá tegye, vevé a kenyeret és neked hálát adván, mondá: *Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely értetek megtöretik*» stb. (*Veronai latin töredékek*, Hauler kiad. 1900. 106—107. l.). Tudniillik úgylátszik, hogy az előszámlált célok, amelyek mindenesetre mind a megváltást énekelik meg, mégis magára az eucharisztia készítésére vonatkoznak, mint a véghezvitt dolog okára: mintha az Úr azért akart volna ezzel a szertartással élni, hogy minket megváltson a haláltól, az ördög hatalmától, a pokol büntetésétől és visszaadjon a világosságnak és az életnek.

Negyedszer. Eléggé ide rendelődik az Atyáknál, hogy Urunk halálának háromnapi idejét néha az utolsó vacsora

órájától számították, azért mert annak a megölését már úgylátszik, megtörténtnek kell gondolni, aki eledelül osztatott szét halott módjára. Ebben, ha kevésbé is elégítenek ki a háromnapi idő magyarázásával, ami az utolsó vacsora megfontolandó erejét illeti, biztos, hogy semmi mást, mint nagyon igazat nem tanítottak. Ugyanis az utolsó vacsorán kezdődött el Urunk kínszenvedésének az áldozata: amikor az Úr a halál elviselésére magát felajánlotta és a mintegy elővételezett halál áldozati adományát a tanítványainak átadta.

Igy ír először Aphraátes: «Aki pedig a testét megette és a vérét megitta, az A HALOTTAKHOZ SZÁMÍT. Az Úr pedig saját kezeivel nyújtotta a testét evésre és mielőtt keresztre feszítették, a vérét inni adta... Attól az időtől fogva, hogy a testét ételül, a vérét meg italul adta, három nap és három éjjel következik» (*XII. Bizonyítás, Húsvétról*, 6. és 7. n. P. S. 1. rész, 1. köt. 517. és 520. oszl.).

Aphraátes barátja, Szent Ephrem, az *Evangéliumi Konkordancia fejtegetésében* nem csak egyszer, hanem kétszer (Mősinger kiad. 221. és 267. l.) jellemezte ezt az időszámítást (jóllehet, amint a többi műveiben szokta, úgy ebben az *Evangéliumi Koncordancia fejtegetésében* 226. és 267. lapon azt a másikat említi, amely Krisztus halálával veszi kezdetét). «Attól a pillanattól számítjuk az ő három napját, amely alatt a halottakhoz számított, amikor a testét a tanítványai számára megtörte és a testét a tanítványainak odaadta» (221. l.). «Attól a naptól kezdve, hogy a testét és vérét nekik adta, ez a háromnapi idő beteljesedett» (267. l.).

De Nisszai Szent Gergely a többieknél inkább él ezzel az időszámítással, amikor arról vitatkozik, hogy ki kezdte el a megváltás áldozatát: vajjon Krisztus-e, avagy Judás, vagy a Zsidók, vagy talán Pilátus, hogy Krisztusnak tulajdonítsa az egész mű végrehajtását: «Aki a hatalmával mindent rendez, nem a neki kényszerűséget okozó ÁRULÁSRA, nem a Zsidóknak, mint

gyilkosoknak rohamára, NEM VÁR Pilátus igazságtalan ítéletére, NE HOGY AZOKNAK A GONOSZSÁGA MINTEGY AZ EMBEREK EGÉSZ ÜDVÖSSÉGÉNEK EREDETE ÉS OKA LEGYEN, HANEM ELHATÁROZÁSÁBAN MEGELŐZI AZT, AZ EMBEREK SZÁMÁRA LÁTHATATLAN ÉS ELMONDHATATLAN FAJTA ÁLDOZATTAL ÉS FELÁLDOZTA ÉS BEMUTATTA MAGÁT ÁLDOZATUL, AKI EGYSZERRE VOLT PAP ÉS ISTENNEK AZ A BÁRÁNYA, AKI ELVESZI A VILÁG BŰNÉT. MIKOR végezte ezt el? AKKOR amikor világosan megmutatta, hogy ennivaló táplálék az ő teste, azért mert már be volt fejezve a bárány feláldozása. Ugyanis nem lett volna evésre alkalmas az áldozat teste, ha eleven lett volna. Tehát amikor megengedte a tanítványoknak, hogy egyék a testet és igyák a vért, akkor AKARATÁNAK BIRTOKÁBAN, a szent titok végrehajtójának hatalma szerint, a test elmondhatatlanul és láthatatlanul fel volt áldozva. A lélek meg a tanítványokban vala (akikben azt a vele egyesült isteni hatalommal együtt letette a szétosztó hatalma), keblüknek azon a tájékán tartózkodván. Tehát ha valaki az időt attól az órától méri, amelyen a nagy főpap az ő áldozatát az Istennek bemutatta, aki az ő bárányát A KÖZÖS BŰNÉRT elbeszélhetetlenül és láthatatlanul feláldozta, az nem téved el az igazságtól» (*I. Beszéd feltámadására.* G. P. 46, 612).

Nyilvánvaló, hogy nem szabad a Nisszainál a testnek és vérnek ezt az elválását realisztikus módon magyarázni, mintha Krisztus látható teste ezentúl nem lett volna eleven. Hanem amint Aphraátes-nál és Ephrem-nél Krisztus csak mintegy halottnak számított, úgy itt is csak bizonyos erkölcsi megítélés szerint volt Krisztus halottnak és az ő teste lélek nélkül gondolva, azért, mert az ő lelke az eucharisztia vétele által úgy volt a tanítványokban, hogy a teste láthatóan mégis másutt tartózkodott, vagy megfordítva. Ezzel eléggé jelezve volt és a jelenben oda volt adva maga a halál, amely jövendő végmozzanata volt Krisztus már akkor elkezdett áldozatának. Tudniillik a halálnak, mint bemutatottnak volt a *következménye*, hogy Krisztus testét ették, az evés pedig *jele* volt a halál-

nak, amelyre Krisztus átadatott. Tehát azért történt a vacsorázás, mert Krisztus az ő halála áldozatát már bemutatta: amiből az következett, hogy ami az akarat szerepét illeti, *κατὰ τὸ θελητόν*, már az áldozat, már maga a halál visszavonhatatlanul megtörtént. Ennél semmi sem alkalmasabb a mi utolsó vacsora-magyarázásunk megvilágítására.

Nisszai Szent Gergely után ugyanennek a véleménynek kiváló mintaképét találjuk Prokópius megfontolásaiban a *Genezis* és *Exodus* könyveihez.

Ő ugyanis arra a kérdésre, hogy miért kellett a húsvéti bárányt a törvény szerint este és nem délben megölni, azt feleli, hogy ez azért történt, mert Krisztus az utolsó vacsorán kezdte el a mi megváltásunknak azt a húsvéti áldozatát, amelyet a kereszten kellett befejezni. «Miért nem ölik meg a báránykát délben, hanem inkább esteledvén? Halljuk az Újszövetségi Szentírást és mindent egybeillőnek fogunk találni. Ugyanis azok, akik Krisztust keresztre feszítették, ezt délben vitték véghez. De Jézus, a mi főpapunk, a báránykát, amelyet felvett, este áldozta fel, amikor tanítványaival a húsvéti vacsorát végezte, s azoknak a szent misztériumokat szétosztotta. (Mert amikor véget szab a törvénynek, az evangélium kezdetét rendeli.) És aki belül ugyan pap, de kivülről bárány volt, FELÁLDOZTA ÖNMAGÁT. HA KRISZTUS ÁLDOZATÁNAK A KEZDETÉT A VACSORÁBAN LÁTJUK, akkor meg fogjuk tartani a három napnak és három éjjelnek az idejét, ami alatt Jónás előképe szerint a föld szívében szenderegve nyugodott. De ezen számítás szerint azt a napot is hozzászámítjuk, amelyre a feltámadás esett . . . Krisztus bűn nélküli ÁLDOZATUL ADTA MAGÁT ODA az Atya Istennek édes illattal és mint bárány, a mi bűneinkért a kereszt oltárán FELÁLDOZTATOTT» (*Ex.* 12. 5-*höz*, G. P. 87, 566—567).

Akkor pedig, amikor arról a kérdésről vitatkozik, hogy a világ teremtésekor vajjon az éjjel előzte-e meg a nappalt, vagy talán megfordítva, így bizonyít: «Úgylátszik pedig, hogy azoknak, akik a nappalt elébe helyezik

az éjszakának, ellentmond az ünnepek időszámítása és mindenek előtt a mi Üdvözítőnk eltemetésének és feltámadásának háromnapi ideje. Ugyanis a törvény mindig és mindenütt elébe helyezi az éjtszakákat a nappaloknak, amint azt a kovásztalanok ünnepén láthatjuk . . . Hasonlóképp kell az Úr kínszenvedésének és feltámadásának háromnapi idejét elkezdeni és összeszámítani. Azt a napot, amelyen a mi Üdvözítőnk szenvedett, adjuk hozzá a kovásztalanok megelőző éjtszakájához. A következő vasárnapot pedig számítsuk össze a harmadik éjtszakával, amelyen feltámadt» (*Gen.* 1. 5-*höz.* G. P. 87, 56).

Ötödször. Az eddigiekkel szorosan összefügg, ha azt mondják, hogy Krisztus vére az utolsó vacsora eucharisztiás szertartása által volt rászánva a vérontásos kiontásra : mintha ezentúl fel lett volna szentelve az Úr a halálra. Ilyen módon H i l á r i u s, amikor azt a kérdést teszi fel, hogy akarata ellenére történt-e annak a kínszenvedése, aki azt mondotta : *Muljék el tőlem e pohár:* «Vajjon nem akart ő szenvedni (úgymond)? De akkor miért szentelte fel előbb a testének kiontandó vérét a bűnök bocsánatára» (*Mát.-hoz,* 31. fej. 7. n. L. P. 9, 1068). Ezt a helyet utánozta szent Paschasius Radbertus, az Eucharisztia Tudora, akit később (VII. Tételben) fogunk idézni.

Hatodszor. Annyira egy az utolsó vacsora és kínszenvedés elválaszthatatlan áldozata, hogy a régiek úgy vélték, hogy MAGÁT AZ EUCHARISZTIÁT ÁLDOZTA FEL KRISZTUS A KERESZTEN. Például N a g y A l b e r t : «[Ez a szentség] különös kegyelem találója Istennél : mert mindenkiért kegyelmet talált, feláldoztatván a kereszten» (*Könyv az eucharisztia szentségéről.* 1. Megkül. 4. f.). És valóban, ha az eucharisztiás vacsorán a halál áldozata volt bemutatva, akkor már a halálban fejeződött be és teljesedett be az eucharisztia áldozata : úgy, hogy a vacsora csak a vérontásos feláldozástól nyerte az áldozati tekintetet, amelyre rendezve volt. Ennélfogva lehetett azt mondani, hogy az eucharisztia a kereszten volt *bemutatva.* Igy a tizenötödik században M a u b u r n u s

János apát, az *Ur Jézus teste és vére szentségének hét nevéhez írt* valamely *énekében* (A. H. 48, 523. v. ö. 15, 22), a hatodik névről, amely *áldozat:*

«Üdvözlégy, szent kereszten Bemutatott áldozat... Üdvözlégy Krisztus Urunk Főpapi áldozata».

Hasonló értelemben mondja Beda (*Luk.* 22. 15-*höz.* L. P. 92, 595. l. XII. Tétel) és Amalárius (*Az egyházi szolgálatokról.* 1. 15. L. P. 105, 1032. l. XX. Tétel), hogy az eucharisztia a kereszten volt felszentelve. Waldes Tamás úgy véli, hogy a kínszenvedéssel volt felszentelve (l. XIX. Tétel). Szent Quodvultdeus azt mondotta, hogy Krisztus eucharisztiás teste a kínszenvedésben *készült* (XX. Tétel).

Hetedszer. Szent Tamás az utolsó vacsora áldozati tekintetéről ugyan külön cím alatt sohasem vitatkozott, de azért úgylátszik, hogy mégsem hagyott minket minden vezérség nélkül.

Ugyanis a *Vélemények* negyedik könyvéhez írt Megfontolásaiban, amikor a tizenkettedik megkülönböztetés betűjét értelmezi, amely ez: *Vajjon Krisztus mindennap feláldoztatik-e, vagy csak egyszer volt feláldozva:* két dolgot különböztet meg a szent Tanítómester abban az áldozatban, amellyel egyszer engesztelt ki minket Krisztus: *először* azt, amit a Zsidók cselekedtek Krisztussal, Krisztus megfelelő gyötrelmeivel; *másodszor* azt, amit Krisztus cselekedett az Istennel szemben, tudniillik *áldozatot bemutatni, felajánlani.* Azt határozza pedig meg, hogy az első tag nem ismétlődik általunk Krisztus áldozatában, a második tag azonban igenis ismétlődik: tudunk mi tudniillik mindennap áldozatot bemutatni és felajánlani, oly igazán, ahogyan az Krisztus által egyszer történt. Annak pedig, hogy miért tehetjük mi ezt meg, két okát rója fel összekapcsolva a szent Tanítómester: az egyiket az áldozati adomány részéről, a másikat a bemutatás módjának a részéről. Az áldozati adomány részéről azt az okot tulajdonítja, hogy a Krisztus által bemutatott áldozat

adománya örök [ezt a megokolást később, a XIX. és XXI. Tételben fogjuk megfontolni] : a bemutatás módjának a részéről pedig azt az okot rója fel, hogy olyan volt a Krisztus által egyszer történt bemutatásnak a módja, hogy Krisztus fejünk alatt mi is be tudunk mutatni mindennap. Ime a hely : «Tudnunk kell, hogy mindazokról a szavakról, amelyek a Zsidóknak Krisztushoz való viszonyát és Krisztus szenvedését jelentik, nem mondjuk, hogy mindennap történnek. Ugyanis nem mondjuk, hogy Krisztus mindennap megfeszíttetik és megöletik : mert a Zsidók cselekedete és Krisztus szenvedése elmulott. Azokról azonban, amelyek Krisztusnak az Atya Istenhez való viszonyát jelzik, mint például felajánlani, áldozatot bemutatni és effélékről azt mondjuk, hogy mindennap történnek : azért, mert ez az áldozati adomány örök és oly módon mutatta be azt egyszer Krisztus, hogy az ő tagjai is bemutathassák mindennap». Már pedig ha mi azt cselekedjük mindennap, amikor bemutatunk, amit Krisztus cselekedett, amikor a halála áldozatát egyszer bemutatta ; ha a mi áldozásunk módja Urunk áldozásának a módját követi, akkor ugy-e azt fogjuk gondolni, hogy Krisztus az eucharisztia ritusával mutatta be halála áldozatát?

Most pedig át kell menjünk a közvetlenebb bizonyítékokra.

II. BESZÉDSZAKASZ. — KÖZVETLEN TANUBIZONYSÁGOK.

Először. Az Úr 430. és 450. éve között a tanítás világos kijelentését találjuk Hezichius jeruzsálemi presbiternél, aki a *Levitikus* 8.-hoz írt Megfontolásainak 2. könyvében (G. P. 93.) a következőket fejezi ki világosan : 1. KRISZTUS AZ UTOLSÓ VACSORÁN NEMCSAK ÁLDOZATOT MUTATOTT BE (*Lev.* 8. 22. *Feláldozta Mózes a második kost.* «Miért neveztetik most ez a kos *másodiknak?* Mert tudniillik az Úr *először* az előképes bárányt ette meg az apostolaival, s azután saját áldozatát mutatta be és *másodszor*,

mint bárányt, önmagát ölte meg» 882. oszl.), SŐT 2. LEGINKÁBB OTT ÜNNEPELTE («A húsvéti ünnepség közös vacsoráját ülte meg Krisztus a tanítványaival . . . Leginkább akkor ünnepelte Krisztus az ő áldozatát» 882. oszl.), 3. AHOL A KELYHET A MI ÜDVÖSSÉGÜNKRE KIITTA ÉS A SAJÁT VÉRÉT A TESTÉRE, MINTEGY OLTÁRRA ÖNTÖTTE («Amikor ő maga ivott és az apostoloknak inni adott, akkor az ő láthatatlan vérét az oltárra, tudniillik a testére öntötte» 883. oszl.) ; 4. AMELY SZENTSÉGI MEGHINTÉSSEL FELAJÁNLOTTA ÉRTÜNK AZ Ő KÍNSZENVEDÉSÉT («Mert maga Krisztus a mi megszentelődésünkre, saját vérének meghintésével tudnillik, az ő kínszenvedését értünk felajánlotta» 885. oszl.) ; 5. MÁR AZ UTOLSÓ VACSORÁN KIENGESZTELŐDÉST OKOZVA («Azon a napon ugyanis, amelyen átadta a vacsora szentségét, ugyanazon a napon imádkozott, azaz engesztelésről és bűnbocsánatról is szólott, mondván : *Ez az én vérem, az újszövetségé, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára*» 888. oszl.).

Ugyanaz a Hezichius, különbséget téve a felajánlás és a feláldozás között, megjegyzi 1. hogy Krisztust senki más nem ajánlhatta fel, mint ő maga : 2. nem is áldozhatta volna őt fel más, ha kezeikbe nem adta volna magát a szenvedésre : 3. azzal a szentségi feláldozással adta magát a kezeikbe, amelyet az utolsó vacsorán vitt véghez. «Ugyanis SENKI SEM AJÁNLOTTA ŐT FEL : de nem is áldozhatta fel, ha oda nem adta volna magát a szenvedésre. EZÉRT nem csak azt mondotta : *Hatalmam vagyon odaadni a lelkemet és hatalmam vagyon ismét visszavenni azt:* hanem megelőzvén önmagát az apostolok vacsoráján feláldozott, amit tudnak azok, akik a szentség jelentőségét felfogják» (*Lev.* 4.-*hez.* 1. k. 821. oszl.).

Végezetül, amikor sajátlagosan és világosan az Üdvözítő áldozatáról beszél, amely által a Zsidók és pogányok üdvösséget nyertek, ezeket jelenti ki és beszéli el : «Ő maga áldozta fel a saját testét, ő maga lett saját áldozatának Sionban főpapja : amikor az újszövetség vérének a kelyhét odaadta» (*Lev.* 16 11-*hez.* 5. k. G. P. 93, 993).

Hasonlókép másutt, ahol azt magyarázza, hogy hogyan nyujtotta ki az *Ur hatalma pálcáját*, t. i. a keresztet, *Sion városából*, t. i. az utolsó vacsora terméből: «Itt áldozta fel magát ugyanis az Egyszülött, úgymond, ITT KEZDTE EL A SZENVEDÉSÉT» (109. *Zsolt.* 2-höz. G. P. 93, 1324).

Nem kétes tehát Hezichius felfogása, aki a többieknél tovább időzött az Úr vacsorájának fejtegetésénél.

A többieknél pedig mi mást jelent, ha azt mondják, hogy Krisztus az utolsó vacsorán felajánlotta a vérét, mint hogy az életét, vagy ami ugyanaz, a halálát és üdvöthozó kínszenvedését ajánlotta fel? Amikor ugyanis magunk között azt mondjuk, hogy valaki a vérét felajánlotta a hazáért vagy barátaiért, akkor ugy-e azt értjük, hogy az életét adta oda és a halálra adta magát? Ezt kell tehát hogy jelentse, amit szent Ambrusnál olvasunk: «Láttuk a papok fejedelmét hozzánk jönni: láttuk és HALLOTTUK, hogy a vérét értünk felajánlotta» (38. *Zsolt.-hoz*, 25. L. P. 14, 1051).

Nagyon rokoni a régi keleti liturgiákban, hogy azt mondják, hogy Krisztus az utolsó vacsorán elárultatott ugyan, DE IGAZABBAN ÖNMAGÁT ADTA ODA A VILÁG ÉLETÉÉRT ÉS ÜDVÖSSÉGÉÉRT: mintha arra történnék utalás, hogy ő vacsorázva adta magát értünk önként a halálra Istennek. Például *Szent Jakabnak* abban a nagyon régi görög liturgiájában, az anaforán belül: «Alászálla a menynyekből és testté lőn Szentlélektől és az istenanya szűz Máriától, az apostolokkal tartózkodván, üdvösségünk egész rendjét betöltvén; és midőn arra készült, hogy értünk bűnösökért az ő önkéntes és éltető kereszthalálát ártatlanul magára vállalja, *azon az éjtszakán, amelyen elárultatott*, VAGY HELYESEBBEN ÖNMAGÁT ODAADTA A VILÁG ÉLETÉÉRT és üdvösségéért, szent, szeplőtelen, feddhetetlen és halhatatlan kezeibe vevén a kenyeret, felemelvén szemét az égre, megmutatván neked, Atya Isten, hálát adván, felszentelvén, megtörvén, szent tanítványainak és apostolainak adá e szavakkal: *Vegyétek*» . . . stb.

Ugyanennek rövidebb formáját *Szent Márknak* ugyan-

csak igen régi liturgiája mutatja: «Jézus Krisztus AZON AZ ÉJTSZAKÁN, AMELYEN ÖNMAGÁT a mi bűneinkért ODAADTA és A HALÁLT MINDENKIÉRT MAGÁRA VÁLLALTA, testben szent tanítványaival és apostolaival asztalhoz telepedvén, vevén a kenyeret» stb. Ilyen rövidebb formát mutatott később a kilencedik században a Görögök liturgiája, úgy az, amelyet *Szent Vazulról*, mint az, amelyet *Aranyszájú szent Jánosról* neveztek el.

Manapság pedig úgy az Antiochiai Szírek *Szent János evangélistáról* nevezett anaforájában, mint az akár katolikus, akár szakadár Görögök *Szent Vazul* liturgiájában a rövidebb forma, ugyanazoknak a Görögöknek *Aranyszájú Szent János* liturgiájában pedig a hosszabb forma használatos.

Bizonyos, hogy nyugaton a mi őseink a kereszt fájáról szerzettnek magasztalták azt az italt, amelyet Krisztus vacsorázva felajánlott: például egy *Rövid versben Krisztus testéről* hétfőre, Úrnap nyolcadában (A. H. 10, 40. *Missale Suessionense*, ny. Páris, 1516).

«A magasban dicsőség
Úr Krisztus emlékeért,
Ki az élet kenyerét
Nekünk adja.

E kenyeret szűz vitte,
E BORT fia, KERESZTNEK
TŐKÉJÉRŐL SZEREZVE,
FELAJÁNLTA.

Tehát a kereszt vérét ajánlotta fel Krisztus az utolsó vacsorán.

A régi ambrusi ritus pedig azt mondja, hogy Krisztus azáltal adta magát át nagycsütörtökön a szenvedésre, hogy a szentségben magát áldozatul hozta: «Hogyan eshetnénk kétségbe irgalmad fölött, akik oly nagy ajándékot kaptunk, hogy ilyen áldozati adományt vagyunk méltók neked bemutatni: a mi Urunk Jézus Krisztus testét tudniillik, AKI MAGÁT A VILÁG MEGVÁLTÁSÁRA ANNAK A JÓSÁGOS ÉS TISZTELENDŐ KÍNSZENVEDÉSNEK ÁTADTA? AKI AZ ÜDVÖSSÉG ÁLDOZATÁNAK FORMÁJÁT ALKALMAZVÁN, ELŐSZÖR HOZTA MAGÁT ÁLDOZATUL és először tanított áldozatot bemutatni» (*Az ambrusi mise régi kánonja nagy-*

csütörtökre, egy IX. vagy X. századból származó kéziratból. Muratorinál, *Tárgyalás liturgiai dolgokról.* 10 f. L. P. 74, 944).

Másodszor. Azonkívül világos szavakkal tanították az Atyák és egyházi írók ezt a három dolgot: Krisztus egyszer ajánlotta fel magát: az utolsó vacsorán ajánlotta fel magát: A FELÁLDOZÁSRA ajánlotta fel magát. Amiből világos, hogy a kínszenvedés jövendő feláldozására ajánlotta fel magát Krisztus az utolsó vacsorán. Például Cassiodorus, a későbbi korok összes íróinak ez a példaképe, ezeket írta, amikor a mi nagy papunknak, Melkizedek képében, kenyérben és borban bemutatott áldozatára emlékezett: «*Te pap vagy mindörökké Melkizedek rendje szerint.* A próféta is megemlíti, hogy ezt az Atya megígérte a Fiúnak. Mert kire lehet helyesen és nyilvánvalóan alkalmazni, ha nem az Üdvözítő Úrra, aki AZ Ő TESTÉT ÉS VÉRÉT A KENYÉR ÉS BOR ADÁSÁBAN üdvösen FELSZENTELTE? ahogyan ő maga mondja az Evangéliumban: *Ha nem eszitek az ember fiának testét és nem isszátok az ő vérét, nem leszen örök élet tibennetek.* De ne gondoljon ebben a testben és vérben semmi véreset és semmi romlandót az emberi elme, . . . hanem éltető és üdvös álladékot, amelyet maga az Ige tett magáévá, amely által a bűnök bocsánata és az örök élet javai nyujtatnak nekünk. Ezt a rendet titokzatos hasonlóság szerint a legigazabb király alkalmazta, amikor az Úrnak a kenyér és bor gyümölcseit bemutatta. Ugyanis tudjuk, hogy az állataldozatok, amelyek Áron rendje szerint voltak, érvényüket vesztették: és inkább Melkizedek alapítása marad szokásban, amelyet a szentségek kiszolgáltatásában az egész világon ünnepelnek . . . Papnak pedig kiváltképen Krisztust mondjuk, AKI EGYSZER AJÁNLOTTA FEL MAGÁT ÉRTÜNK A FELÁLDOZÁSRA» (*Fejtegetések a Zsoltároskönyvhöz.* 109. *Zs.* 5-*höz*, L. P. 70, 796—797).

Bővebben ír hasonló értelemben a *Zsidó levélhez* írt, tévesen Primáziusnak tulajdonított megfontolás ismeretlen szerzője, csaknem Cassiodorus szavait követve, miután

némely dolgot Szent Ágostonnak a 109. *Zsoltárhoz írt Homiliájából* (17. n. L. P. 37, 1460) kikölcsönzött: «Meg kell pedig fontolnunk, hogy Krisztus nem aszerint pap, ahogy minden idők előtt az Atya Istentől született, egyenlően örök és egylényegű nemzőjével, az Atyánál maradó igaz Isten, hanem aszerint, hogy az idők végezetén szűz méhéből született és emberré lett, az áldozati adomány miatt, amelyet értünk áldozott, a tőlünk kapott teste és vére miatt tudniillik. Annak pedig, hogy miért mondjuk, hogy ő *Melkizedek rendje szerint* és nem Áron rendje szerint volt pap, különböző okai vannak: az első az, hogy mivel Melkizedek a törvényes parancsok szerint nem volt pap, hanem papságának valamilyen egyedülálló méltósága szerint KENYERET és nem oktalan állatok vérét ÁLDOZVÁN ISTENNEK: az ő papságának rendje szerint lett Krisztus nem időbeli, hanem örök pap: AKI NEM TÖRVÉNYES ÁLLATOKAT ÁLDOZOTT FEL ISTENNEK, hanem ÚGY, MINT AZ, KENYERET ÉS BORT, az ő testét és vérét tudniillik: azért mondotta: *Az én testem* (úgymond) *bizonnyal étel, az én vérem bizonnyal ital.* És ezt a két ajándékot, tudniillik a kenyeret és a bort az ő Egyházára bízta, hogy az ő emlékezetére bemutassa: amiből nyilvánvaló, hogy az állatáldozatok, amelyek Áron rendje szerint voltak, érvényüket vesztették és inkább az marad meg, ami Melkizedek rendje szerint volt, mert azt Krisztus megerősítette és Egyházának megtanította, hogy fenntartsa... Harmadik oka is van annak, hogy miért nem Áron, hanem *Melkizedek rendje szerint* mondjuk Krisztust papnak, tudniillik mivel ahogyan Melkizedekről és az ő papságáról egyszer olvasunk az isteni Írásokban, úgy Krisztus EGYSZER AJÁNLOTTA FEL MAGÁT ÉRTÜNK A FELÁLDOZÁSRA» (Ál-Primázius. *Zsid.* 5. 6. *felett.* L. P. 68, 716—717).

Csaknem ugyanezekkel a szavakkal nyilvánítják ki ugyanezt Alcuinus (*Zsid.* 5. 6 *felett.* L P. 100, 1033—1034) és Rabanus Maurus (*Zsid.* 5. 6. *felett.* L. P. 112, 743). Jól beleillik az összhangba Herbipolisi Szent Brunó: «*Te pap vagy.* Ezt helyesen alkalmaz-

hatjuk Krisztusra, aki a testét és vérét a kenyér és bor adásában üdvöthozóan felszentelte nekünk. Sajátlagosan papnak mondjuk Krisztust, AKI MAGÁT ÉRTÜNK EGYSZER AJÁNLOTTA FEL A FELÁLDOZÁSRA» (109. *Zsolt. 4-hez.* L. P. 142, 408).

De nem csak az Atyák, hanem a Liturgiák is azt hirdetik, hogy az Úr A FELÁLDOZÁSRA ajánlotta fel magát, amikor az ő testének és vérének a felszentelésével a mi áldozatunk formáját alapította: «... Oltárodat (Urunk) körülvesszük és magának a szeplőtelen báránynak a megismerésével dicsekszünk, AKI MAGÁT ÉRTÜNK FELAJÁNLOTTA A FELÁLDOZÁSRA, HOGY AZ Ő TESTÉVEL ÉS VÉRÉVEL, amelyekkel bűneinktől megváltattunk, MINT MENNYEI ÁLDOZATOKKAL TÁPLÁLKOZUNK az örök életre» (*Prefáció húsvét után szerdára, Sacramentarium Gelasianum,* 1. könyv, 48. f. L. P. 74, 1115). Felajánlotta magát a feláldozásra, hogy mi őt felajánljuk, mint feláldozottat és feláldozott testével és vérével felfrissüljünk.

Végre abban a káld anaforában, amelyet a szakadárok tévesen *Mopsuestai Tódorénak*, a katolikusok pedig *Másodiknak* mondanak (v. ö. Miksa szász herceg. *A Káld Mise,* XVII. l.), ezek az utolsó vacsorát és kínszenvedést mint egy dolgot átfonó szavak találhatók (amelyeknek régiségét az *Örök Lélek* olvasása ajánlja: v. ö. V. Tétel): «*Az Örök Lélek által hozta magát áldozatul szeplőtelenül Istennek* és szentelt meg minket TESTÉNEK EGYSZER TÖRTÉNT ÁLDOZATÁVAL és békítette ki KERESZTJE VÉRÉVEL azokat, amik a mennyben és amik a földön vannak. Aki odaadatott a mi bűneinkért és feltámadott, hogy igazzá tegyen minket. Aki azon az éjtszakán, amelyen elárultatott, az apostolaival ezt a nagy, félendő, szent és isteni titkot ünnepelte: vevén a kenyeret, megáldotta stb.... Ime, Urunk, MOST FELAJÁNLJUK EZT A FELAJÁNLÁST, a te nagy és félendő neved színe előtt» (Le Brun. *L'Explication de la Messe,* 3. k. 1778. 539—541. l.). Egyszer ajánlotta fel a testét, s ez az egyetlen áldozat szentel meg minket. Most pedig azt cselekedvén, amit ő cseleke-

dett az utolsó vacsorán, ugyanazt a felajánlást visszük véghez, amelyet ő tett meg. Következtesd: az utolsó vacsorán és a kínszenvedésben elválaszthatatlanul történt az, ami által megváltattunk, amennyiben az utolsó vacsorán ajánlotta fel Krisztus az ő testét a kereszten kiállandó vérontásos halálra.

IV. TÉTEL.

UGYANARRÓL MEGGYŐZ MINKET AZ UTOLSÓ VACSORA ÖSSZEHASONLÍTÁSA A MÓZESI SZÖVETSÉG ÉS A TÖRVÉNYES HÚSVÉT ELŐKÉPEIVEL.

2. §. Összehasonlítás az utolsó vacsora és a régi szövetség és a régi húsvét között.

I. FELOSZTÁS. — A SZENTIRÁS SZERINT.

Hajdan a Zsidó néppel szövetséget kötött az Úr. A törvény kihirdetése és a bikák feláldozása után ugyanis Mózes meghintette a népet a vérrel, e szavakkal: *Ez a szövetség vére, melyet az Úr kötött veletek* (Hetv. *Ex.* 24. 8. és *Zsid.* 9. 20. *τὸ αἷμα τῆς διαθήκης)*. Tudniillik áldozattal volt kötve a szövetség.

Krisztus az utolsó vacsorán a kenyeret felszentelvén, a kelyhet e szavakkal nyujtotta: *Ez az én vérem, a szövetségé, τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης* (*Mát., Márk*). Sőt új szövetséget mond: *τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη* (*Kor. I. ἐστὶν) ἐν τῷ* (*Kor. I. ἐμῷ) αἵματι* (*Luk. μου)*.

Ki előtt kétes, hogy Krisztus új szövetséget állít szembe a régivel és új szövetséggel teszi tartalmatlanná a régit? Vagy minő, ha nem áldozati cselekvénnyel kell a vérrel kötött szövetséget érteni? Ugyanis a régiek még a polgári szövetségeket is áldozati vérontással szentesítették: azért találunk ilyen és hasonló kifejezéseket a profán íróknál: «Azt mondották, hogy ezt az én véremben kötött szövetséget szentesíteni lehet» (C i c. *Pro Sestio.* 10, 24): «Nem akartad megszegni azt a szövetséget, amelyet a provinciák szövetségre lépésekor az én véremben kötöttél» (u. a. *Pis.* 12, 28): «Hannibál vérével fogom szentesíteni a római szövetséget» (L i v. 23, 8). De leginkább az Istennel kellett a szövetséget áldozattal kötni: és különösen akkor volt szükség új áldozati adományra, amikor az állatok vérével ünnepelt ószövetség helyébe új szövetség lépett.

Tehát biztos, hogy akkor áldozat van bemutatva, amikor vérrel kötött új szövetségről van szó az Isten és miköztünk (v. ö. Batiffol, i. m. 68. l.: Rivière, *Le dogme de la Rédemption. Ess. d'ét. hist.* 94. l.: Lebreton, i. m. 1565. oszl.). De ki előtt lehet már ismeretlen, hogy a kínszenvedés áldozatával és egyedül azzal kötötte Krisztus az újszövetséget? Ugyanis nem mással, mint a megváltás művével békítette ki Krisztus az eget és a földet, engesztelt ki minket az Istennel és tett a szövetség örököseivé: a megváltás műve pedig a kínszenvedés tulajdonsága. Tehát már itt, a kínszenvedés gyötrelmei előtt, a kínszenvedés áldozatát ünnepli Krisztus: itt adatik Krisztus a halálra és semmi mást nem vitt véghez a mi főpapunk az utolsó vacsora áldozatában, mint az ő vérének a vérontásos kiontásra való vérontás nélküli felajánlását.[1]

Ugyanerről hasonló módon meggyőz az utolsó vacsorának a régi húsvéti vacsorával való összehasonlítása. Ugyanis miután az Úr a húsvéti eledelt magához véve e szavakkal élt: *Mert mondom nektek, hogy soha többé nem eszem azt, míg be nem teljesedik az Isten országában* (*Luk.* 16. v.): a közönséges bor kiivása után pedig

[1] Ha valaki úgy ítélné, hogy az utolsó vacsorán véghezvitt áldozat nem maga a kínszenvedés áldozata, hanem csak annak valamilyen bevezető élénk megjelenítése az Úr testében és vérében, annak több más hátrányon kívül (amelyekről már szóltunk), azt is gondolni kell, hogy nem szövetség van itt kötve, hanem csak élénken *meg van jelenítve* a szövetség kötése. De amikor Mózes azt mondotta: *Ez szövetség vére*, akkor igazi szövetség jött létre. Amikor tehát Krisztus, az előképet beteljesítve, azt mondja: *Ez az én vérem szövetség vére*, akkor szükséges, hogy sokkal inkább szövetség jöjjön létre. Tehát nemcsak meg van jelenítve a szövetség kötése, hanem végre is van hajtva. Azt kell tehát következtetnünk, hogy nemcsak élénken meg van jelenítve, hanem valóban be van mutatva a kínszenvedés áldozata.

Egyébként két kibúvót kísérelhetnek meg az ellenfeleink.

Először azt, hogy az utolsó vacsorán csak meg volt jelenítve a szövetség kötése, de nem történt meg: a kereszt által kellett annak megtörténni, amit a vacsora megjelenített. Felelek: Krisztus

hozzátette: *Mert mondom nektek, hogy mostantól fogva már nem iszom a szőlő termésében, mígnem eljövend az Isten országa* (*Luk.* 18. v.): mindazonáltal nyomban hozzálátott a felszentelt kovásztalannak és bornak az új húsvéti vacsorájához. Mi mást kellett ebből a figyelmes hallgatónak következtetni, minthogy már eljött az Isten országa és hogy végre beteljesedett a húsvéti előkép, abban a kenyérben és kehelyben tudniillik, amelyet övéi között ismét szétoszt az Úr? Tehát amire a többi evangélisták utalnak, az Lukácsból nyíltan következik: hogy az eucharisztia igazi húsvéti vacsora volt: tudniillik az előképnek megfelelő igazság, és ennélfogva maga az igaz Bárány igazi húsvéti áldozata volt.

Másrészt senki nem kételkedik, hogy a törvényes húsvéti vacsora saját ellenképe teljesen maga a kínszenvedés áldozata volt, amelyen az igaz Bárány megöletett és az Úrnak átvonulása történt az Atyához. Azért figyelmeztet Szent Pál: *τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός* (*Kor. I.* 5. 7): Krisztusnak ezen a húsvéti feláldozásán mindenki mindig a halálos kínszenvedést értette.

Tehát Krisztus húsvéti áldozata egyszerre áll az utolsó vacsorából és a halálból. Tehát a halál és az utolsó

világosan állítja, hogy már akkor szövetséget köt: *Ez a kehely az újszövetség (novum testamentum* EST) *az én vérem által.* Talán azt mondod, hogy az *est* szón csak *significat*-ot kell érteni. De vigyázz, nehogy tovább vezessenek téged ezen az úton a mi hitünk ellenfelei, mint vártad, és oda vigyenek, ahová te nem akarsz jutni.

Másodszor ezt: az utolsó vacsorán történt ugyan a szövetség megkötése, de nem maga a vacsora által, a mise alapítása által történt: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.* Felelek: Ha elvonatkoztatunk a mise alapításától, amely a befejezett dolog után következett, akkor is igaznak kell lenni az Úr beszédének, amelyet Krisztus magáról a vacsoráról mondott.

Tehát ki kell tartanunk a régiek meggyőződése mellett: hogy már az utolsó vacsorán meg volt alapítva a szövetség, amely a kereszt vérével volt aláírva, s az egész kínszenvedésen át folytonos keletkezésben volt, míg a halál után befejezett létében nem állott fenn. Olvasd el a IX. és X. Tételeket.

vacsora elválaszthatatlanul volt a húsvéti előkép teljes és tökéletes, egyetlen és egyedülálló beteljesítése, amelynek mint valóban egyetlennek, egyetlen megemlékezését visszük véghez a misében, mialatt egyformán emlékezünk a vacsorázó és meghaló Krisztusra.

Egyébként az, hogy egyszerre készítették a régi húsvéti vacsorát megölt bárányból, kovásztalan kenyérből és kehelyből,[1] csodálatosan előképezte a jövendő ellenkép tulajdonságát, amely a kenyér és bor alakjában bemutatva és részesedve, Krisztus halálával fejeződött be.

Nem csoda tehát, ha Szent Pál (i. h.) magát a mi igazi húsvéti bárányunk feláldozását a kovásztalanokra való emlékezéssel szőtte át (a *καὶ γάρ* szóval) :[2] amikor ugyan a pogányságból megtért és azért a zsidó jelképes beszédben nem nagyon otthonos, de (ahogyan *Kor. I.* 10. és 11. fejezetéből látjuk) az eucharisztia titkába jól beavatott kereszténveknek írt. Ugyanis az eucharisztia vacsoráját említi, amelynek az alapján kellett, hogy jól ismerjék a Korintusiak a kovásztalanok tanát :[3] és azért nem lehet egybe nem illőnek tartani a kovásztalan kenyérrel a kínszenvedést összefűző beszédet. Mintha ezt mondaná az Apostol : Gondoljatok a kovásztalan kenyér jelentésére : amely tisztaság a romlás és igaztalanság minden szennyétől. Gondoljatok erre, mondom, mert Krisztus az ő halálának a húsvéti áldozatát, amellyel

[1] Nem írott törvény ugyan, hanem jogszokás hozta be a borospoharat, és pedig négyet.

[2] *Nem tudjátok-e, hogy egy kevés kovász az egész tésztát erjedésbe hozza? El a régi kovásszal, hogy új tésztává legyetek, amint-hogy kovásztalanok vagytok. Mert (καὶ γάρ) a mi húsvéti bárányunk, Krisztus, megöletett. Üljünk tehát ünnepet, de ne régi kovásszal, sem rosszaság és gonoszság kovászával, hanem egyenes lelkület és igazság kovásztalanságával.*

[3] Mellékes, hogy az apostolok kovásztalannal miséztek-e vagy sem. Bizonyos, hogy az eucharisztiás katekézis főleg történelmi volt, és az utolsó vacsorán történt események elbeszéléséből állott, amelyben előkelő szerep jutott a kovásztalanok ritusának.

megváltattunk, kovásztalan kenyérben mutatta be : hogy kovásztalan kenyér által megváltva, mint kovásztalanok éljünk Krisztusban : azaz, hogy Krisztus áldozata által megszabadulva az igaztalanság foltjától és befolyásától, a Krisztussal való egyesülés által igazságunk és romolhatatlanságunk legyen. Tehát Szent Pál arra mutat rá, amikor egyszerre említi a vacsorát és a kínszenvedést, hogy Krisztusnak ez az egyetlen húsvéti áldozata egyformán történt az utolsó vacsorán és a kínszenvedésben : azaz, hogy az utolsó vacsora és a kínszenvedés egyetlen áldozat részei.

Ha valaki ezzel a húsvéti áldozatból merített bizonyítékkal szemben azt mondja, hogy össze lehetett volna szerezni egyetlen áldozati ünnepléssé és a régi húsvét egyetlen és elválaszthatatlan beteljesítésévé a kínszenvedést és az utolsó vacsorát, anélkül, hogy az utolsó vacsorán a kínszenvedés áldozata lett volna bemutatva ; hanem csak azért, mert a kínszenvedés áldozati adománya az utolsó vacsorán evés által befejezéshez jutott (mintha tudniillik Krisztus kínszenvedésének az áldozati lakomája akkor történt volna, amikor még nem volt végrehajtva az áldozatbemutatás) : annak két módon felelek.

Először ugyanis azt felelem, hogy a *még föl nem ajánlott* áldozati adományból áldozati lakomát tartani nem lehet. Ugyanis felajánlás nélkül nem lesz valami áldozati adománnyá : felajánlás nélkül nem lesz Isten dolgává : sőt éppen felajánlás által lesz Istennek szentelve az, ami be van mutatva : tehát felajánlás nélkül nincs feláldozva, nincs megszentelve és nem lesz megszentelővé. Ugyanis csak annyiban kívánatos az áldozati adomány teste, amennyiben megszentelő, amennyiben megszentelt, amennyiben Istennek áldozott. Annak pedig, hogy már a vérontásos *feláldozás* előtt úgy adhatta magát az Úr, mint lakomát, az volt az oka, mivel olyan volt a felajánlás módja, hogy az áldozati adomány, miután egyszer a feláldozás jelképei alatt odaállott, nemcsak rá volt szánva a feláldozásra, hanem már alkalmassá is volt téve az

evésre és ivásra. Tehát a felajánlás fajtája miatt előzhette meg a lakoma a feláldozást.

Másodszor feleletemet katolikus férfiúhoz intézem. Hinni kell a katolikusnak, hogy azt ajánlotta fel Krisztus az Istennek, amit az utolsó vacsorán a tanítványainak adott : amennyiben mindig hitte az Egyház, hogy az Úr igazi áldozatot mutatott be az utolsó vacsorán, amit az Atyáknak ennek a könyvnek első fejezeteiben megfejtendő oly sok és jeles tanubizonyságából tudunk és a *Trienti Zsinat* is kijelentett a 22. Ülés 1. fejezetében (D. 879). Már pedig megengeded, hogy a kínszenvedés áldozatából részesültek lakoma módja szerint az utolsó vacsorán : tehát a kínszenvedés áldozata volt az utolsó vacsorán bemutatva és van az emberek elé téve, hogy részesüljenek belőle.

II. FELOSZTÁS. — UGYANAZ A BIZONYITÉK A SZENTHAGYOMÁNYBÓL.

Ezt a tanítást mindannyiszor helyeslik az Atyák, valahányszor úgy látszik nekik, hogy az utolsó vacsorán nem csak előre volt jelezve, előre volt hirdetve vagy meg volt jelenítve az újszövetség, hanem valóban meg is volt kötve és szentesítve is volt, a kínszenvedés előleges ítélete nélkül azonban. Erre nem homályosan oktat minket Szent Ephrem : «Amikor tehát az apostoloknak szolgált, úgymond, . . . és egészen addig leereszkedett, hogy lábaikat mosta, . . . AKKOR MÁSIK SZÖVETSÉGET SZENTESÍTETT, amellyel ezt a húsvéti áldozatot érvénytelennek nyilvánította és a népek húsvéti áldozatát alapította az örök életre». Azután *Izajás* 6. 1—8-at magyarázva azt képzeli, hogy az Úr ezeket mondja : «Az oltár ez az asztal, a templom a nagy ebédlő, az Úr én vagyok . . . Én vagyok az élő Atyának a Fia : ebben a hatodik évezredben leszállottam az égből, hogy ÚJ SZÖVETSÉGET ADJAK az Egyházamnak». Azután felkiált : «Ó fényes éjtszaka, amelyben kibontattak a misztériumok, LEPECSÉLTETETT A RÉGI

SZÖVETSÉG és meggazdagíttatott a népek Egyháza ! Áldott este, áldott idő, amikor a vacsora felszenteltetett !» (3. *Beszéd nagyhétre*, 3—7. n. Lamy kiad. 1. k. 416—428. l.).

Ismét hasonló véleményre engednek következtetni az Atyák mondásai, amikor az utolsó vacsorát úgy fonják körül a kínszenvedéssel, hogy a régi húsvéti áldozat egyetlen egyedülálló beteljesítésévé tegyék azt. Hasznos erről ugyancsak Szent Ephrem-et hallani, aki azt állítja, hogy az utolsó vacsorán volt bemutatva az igaz Bárány igazi húsvéti áldozata, aki mindenkiért áldozati adomány lett: az igazi húsvéti áldozat, amely minket a romlás és szolgaság Egyiptomából az üdvösség helyére bevezetett: az a húsvéti áldozat tudniillik, amelynek emlékezete által ünnepli az Egyház azt az áldozatot, amely által megszentelődik. «Az időbeli asztal helyett, amelynek az emberek szolgálnak, én oltárt és engesztelő áldozatot hoztam nektek ... Ma elvonult Egyiptom húsvétja, amit előképben ünnepeltek: ezentúl én leszek a húsvéti áldozat ... Az asztal volt az ő oltára, amely mindent megszentelt. Ennek a húsvétnak estélyén az utolsó vacsora terme templom volt: az asztal szent oltár: a papok az asztalhoz telepedett apostolok voltak: az asztalhoz telepedettek feje maga Jézus, AZ ÁLDOZAT, ÉS A BEMUTATÓ: a tanítványai a részesedők. EZEK CSODÁLTÁK AZ ÁLDOZATOT, AMIKOR MEGLÁTTÁK AZ ÚJ HÚSVÉTI BÁRÁNYT: mert még sohasem ettek valami hasonlót ... ENNEK A HELYNEK A HÚSVÉTI VACSORÁJA MEGSZÜNTETTE EGYIPTOM HÚSVÉTJÁT, amit az elsőszülöttek miatt vittek véghez, ne hogy megölessenek: EZT A HÚSVÉTI VACSORÁT PEDIG A MEGÖLT ELSŐSZÜLÖTT MIATT VISZIK VÉGHEZ. Az előbbi húsvétot a nép megszabadulásának az emlékére ünnepelték: EZ A HÚSVÉTI VACSORA PEDIG BEVEZETTE A NÉPEKET ARRA A HELYRE, AHONNAN KIJÖTT A NÉP. Az előbbi húsvét áldozati adománya bárány volt: A MI ÁLDOZATI ADOMÁNYUNK pedig maga a pásztor, aki mindenkit táplál. Azt a húsvéti áldozatot Mózes alapította a megszabadulás emlékezetére: ezt pedig a mi Urunk ALA-

PÍTOTTA, HOGY AZ Ő EMLÉKEZETE ÁLTAL MEGSZENTELŐDJÜNK . . . Ezentúl tiszta és szeplőtelen húsvéti vacsorát fogtok enni, kenyeret, . . . melyet a Szentlélek készített és főzött. Tűzzel és lélekkel kevert borom van, hogy nektek nyujtsam, Isten teste és vére tudniillik, AKI MINDENKIÉRT ÁLDOZATI ADOMÁNY LESZ» (2. *Beszéd nagyhétre*, 6—10. Lamy kiad. 1. k. 380—390. l.). «Jézus, amikor legottan forró lett az ő szeretete, fölkelt a helyről, ahol volt és elkezdte teljesíteni a titkokat és VÉGHEZVINNI AZ IGAZI HÚSVÉTI ÁLDOZATOT. Fölkele tehát a vacsorától, . . . vevén egy kendőt, stb. . . . Ennek a húsvétnak éjtszakáján pedig törvényt hozott az Egyháza számára, HOGY A BÁRÁNYNAK, A MI ISTENÜNK FIÁNAK EMLÉKEZETÉT CSELEKEDJE, AKI MIELŐTT ÉRTÜNK MEGÖLETETT, TESTÉT ÉS VÉRÉT ODAADTA» (3. *Beszéd nagyhétre*, 1. n. és 4. *Beszéd nagyhétre*, 7. n. Lamy kiad. 1. k. 390. és 426. l.). Látod, hogy minő adomány Krisztus abban az áldozatban, amelyet Krisztus az utolsó vacsorán mutat be. A halálából áldozati adomány («a megölt elsőszülött miatt»): nemsokára megölendő, már Istennek felajánlott bárány: sőt annyira fel van ajánlva, hogy a feláldozást megelőzően, nyomban szétosztatik az apostolok között ez az ezentúl igazi, egyetlen, örök húsvéti vacsora, akinek a testével és vérével táplálkozunk és megszentelődünk.

Elhagyván egy időre Aranyszájú Szent János t (*Kor. I.-hez.* 34. hom. 2. n. G. P. 61. 288), akinek hasonlóról tanuskodó szavát alkalmasabb helyen, később fogjuk meghallgatni, nem tudom, hogy nem tanusítják-e ennek a tanításnak valamilyen nyomát Jeruzsálemi Szent Szofrón *Anakreonitikái:*

«Magát a megváltó bárányt A misztikai vacsorán,
Nyujtotta az emberi nemnek Képezve saját halálát»

Anakreonitika. 8. G. P. 87 ter, 3774.

Tudniillik halálának a szentségi alakításában adta magát Krisztus, mint megváltó bárányt (ῥύσιον ἄρνα),

azaz kínszenvedése megváltó áldozati adományát, enni az apostoloknak.

Ha nem tévedünk, a katolikus Atyák nézetét fejti ki Euthyumius Zigabenus, amikor a Bárány evését annak megölésével kapcsolja össze az új húsvétban, amely a régit megszünteti. «Ahogyan ugyanis a festők, úgymond, egy táblán vonalakat adnak alapul, és vázolnak, és színeket tesznek rá, és elkészítik a képeket, úgy Krisztus is UGYANAZON AZ ASZTALON hagyta jóvá az alakító és vázoló húsvétot, és TETTE HOZZÁ AZ IGAZIT ÉS TÖKÉLETESET. És mivel A TÖRVÉNYES BÁRÁNY MEGÖLÉSE A VISZONYOKHOZ MÉRT BÁRÁNY HALÁLÁT KÉPEZTE ELŐRE, azért egészen el kellett enyészni az árnyéknak, amikor megjelent a nap, és távozni kellett az alakításnak, AMIKOR MEGÉRKEZETT AZ IGAZSÁG» (*Mát.* 26. 26-*hoz*, G. P. 129, 664—665). Az alakításnak megfelelő igazság a kínszenvedésben megölt Bárány. Ezt az igazságot teszi Krisztus az apostolok elé az utolsó vacsorán. Hogyan? ha nem magát a kínszenvedés áldozati adományát szentelte fel és juttatta Krisztus az apostoloknak az utolsó vacsorán? Ezek szerint már a halál van közel hozva, és a halálból frissülnek fel a vacsorázók.

A Latinok közül Tertullián (*Marcion ellen*, 4, 40. L. P. 2, 460) a kínszenvedésben és az utolsó vacsorán összekapcsolva látja a régi húsvétot beteljesedni. «Azt is tudja [Krisztus], hogy MIKOR kellett neki SZENVEDNI, akinek a szenvedését a törvény előképezi. Ugyanis a Zsidók számos ünnepei közül a húsvét napját választotta ki. Ennek a szentségében jelentette ki ugyanis Mózes: *Az Úr Húsvétja ez*». Ime, följegyezve látod a húsvétnak a kínszenvedéshez való viszonyát. De nyomban összefűzi: «Azért akaratát is kinyilvánítja: *Óhajtva óhajtottam ezt a húsvéti Vacsorát enni veletek, mielőtt szenvedek.* Ó törvény lerontója, aki még a húsvétot is meg óhajtotta tartani! Talán a zsidó állatka gyönyörködtette őt? Vagy ő maga volt az, akit mint juhot kellett a megölésre vinni, és *ahogy a bárány megnémul nyírója előtt, akként nem nyit-*

ván fel száját, ÜDVÖTHOZÓ VÉRÉNEK AZ ELŐKÉPÉT BE ÓHAJTOTTA TELJESÍTENI?» Tehát az eucharisztia húsvéti vacsoráját vágyta enni. Sőt AZÉRT húsvéti vacsora az eucharisztia, MERT húsvéti áldozat a kínszenvedés. Urunknak egyetlen igaz és saját húsvéti áldozata, amely vérontás nélküli ritusból és vérontásos halálból elválaszthatatlanul áll: amely egyedülállóan beteljesíti Krisztus vérének, azaz halálának előképét. Ezt tanítja Tertullián.

Nagy Szent Leó hasonlókép okát adja annak, hogy miért kellett a kínszenvedésnek húsvét napján történni: tudniillik mert maga a kínszenvedés a húsvéti előképet teljesítette be: és a módot is említi, ahogyan az előkép beteljesítése végre volt hajtva: tudniillik az ő testének és vérének áldozati felajánlása által, amit az Úr tett meg az utolsó vacsorán. Ez nem csekély módon győz meg minket arról, hogy Leónak az utolsó vacsora és a kínszenvedés egyetlen, egyedülálló áldozatnak látszott, amely az előképes bárány felajánlásának, feláldozásának és részesedésének mindhárom mozzanatában megfelelt: «Azt hisszük, úgymond, hogy isteni elrendelés miatt történt, hogy a Zsidók szentségsértő fejedelmei és istentelen papjai, akik sokszor keresték az alkalmat, hogy Krisztuson dühöngjenek, csak a húsvéti ünnepek alatt nyertek lehetőséget, hogy eszeveszettségüket gyakorolják. Mert kellett, hogy nyilvánvalóan bekövetkezzék, amit sokáig ígért az alakító misztérium: hogy a jelentő bárányt eltávolítsa az igazi bárány, és hogy a sokféle áldozatok különbségeit EGYETLEN ÁLDOZAT PÓTOLJA KI. Mert mindaz, amit a bárány megöléséről Isten Mózes által előre meghatározott, Krisztust prófétálta, és tulajdonképen KRISZTUS MEGÖLÉSÉT hirdette. HOGY TEHÁT az árnyképek a testnek adják át a helyüket, és megszünjenek a képek az igazság jelenlétében, a régi fegyelmet új szentség távolítja el, az áldozat áldozatba megy át, a vért vér veszi el és a törvényes ünnep, mialatt megváltozik, teljesül». Amikor tudniillik a Zsidók lelkeit nem annyira az ünnep megülésének, mint Krisztus megölésének a szándéka

tartotta megszállva, «Jézus eltökélésében elhatározottan, az Atya elrendelésének végrehajtásában rettenthetetlenül, befejezte a régi testamentumot és az új húsvétot alapította. Amikor ugyanis a tanítványok vele együtt asztalhoz telepedtek, hogy megegyék a titokzatos húsvéti vacsorát, mialatt Kaifás fogadótermében arról tárgyaltak, hogy hogyan lehetne Krisztust megölni, ő testének és vérének a szentségét szabályozva, megtanította, hogy minő áldozati adományt kell Istennek bemutatni» (58. *Beszéd*, 1—3. L. P. 54, 332—333 : v. ö. 60. *Beszéd*, 2, 344. oszl.).

Leóval egyetértően fejtegeti nekünk Szent F u l g e n c i u s a szövetség felváltását és a húsvéti áldozat beteljesedését, amikor arra az önmagának feltett kérdésre, hogy miért említett Lukács két kelyhet, azt feleli, hogy így az első kehellyel jelzett Ószövetség Új-Testamentumba ment át, amely a második kehelyből áll, valamint a húsvéti áldozat a kínszenvedésnek és utolsó vacsorának az igazi húsvétjában egyszerre ért véget. «De nekem úgy látszik, úgymond, hogy keresztény hitünkhöz illő valamilyen másik misztériumot is találhatunk itt : úgy, hogy a két kehelyben a két szövetséget kelljen érteni. Különösen, mert ezt úgy bebizonyította nekünk maga az Igazság, hogy semmi nehézségük sem marad a kérdezőknek : ugyanis maga az Úr a kelyhet, amelyet inni adott, Új-Szövetségnek méltatta nevezni : amint azt az evangéliumi írás mutatja. Mert úgy találjuk, hogy erről három evangélista, Máté, Márk és Lukács kétség nélkül tanuskodik . . . Ezért van, hogy Szent Pál is nem másnak mondja, hogy az Úr a kelyhet nevezte, mint Új-Testamentumnak, amikor ennek a vacsorának legszentebb titkáról beszél. Tehát az apostoli és evangéliumi mondás tanuskodása szerint, a kehely nevét, legalább ezen a helyen nincs megengedve, hogy másra magyarázzuk, mint az isteni Szövetségre . . . A többi helyeken tehát az igaz hit szabálya szerint bármely más módon is érthetjük a kehely nevét : az evangéliumnak ezen a helyén azonban, amelyről most vitatko-

zunk, nem szabad mást értenünk, mint amit magának az Úrnak és mesternek a beszédei tanítanak, aki így szól: *Ez a kehely az új szövetség az én vérem által* (*Luk.* 22. 20) és azon szabály szerint, ahogyan ezt a kelyhet Új-Szövetségnek mondja, nem ok nélkül értjük abban a kehelyben, amelyet előbb adott, az Ószövetséget. Maga az Úr adta tehát mindkét kelyhet, aki mindkét Szövetséget juttatta a híveknek. Azért ugyanazon a vacsorán A ZSIDÓ HÚSVÉTOT IS MEGETTE, AMELYET FEL KELLETT ÁLDOZNI ÉS TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK A SZENTSÉGÉT IS ODAADTA, amelyet a hívek üdvösségéért alapítani kellett: megette a Zsidók húsvéti vacsoráját, amely ígérte Krisztust, HOGY A MI HÚSVÉTI BÁRÁNYUNKHOZ JUSSON, AKI KRISZTUS, AKI MEGÖLETETT . . . Megette tehát a régi húsvéti vacsorát, amely ELŐRE JELENTETTE, HOGY SZENVEDNI FOG, mielőtt ÉRTÜNK ÖNKÉNT SZENVEDETT» (14. *Levél*, 40—43. L. P. 56, 428—431). Jól esik észrevenni, hogy a három párhuzamos tag közül, amelyek által a régi húsvéti áldozattal az új húsvétot állítja szembe, az elsőt világosan az eucharisztia vacsorájának mondja *(testének és vérének szentségét adta)*: a harmadikat nyiltan a kínszenvedésben látja *(önként szenvedett)*: a másodikat pedig, úgylátszik, egyszerre veszi észre az utolsó vacsorán és a kínszenvedésben *(. . . hogy a mi húsvéti bárányunkhoz jusson, aki Krisztus, aki megöletett)*: mintha ebből a kettőből támadna a mi Megváltónk egész húsvéti áldozata.

Az Ünnepekről, szombatokról és neoméniákról írt művecskének ismeretlen szerzője (amennyire következtetni lehet) Leó kora után, egyetlen el nem választható húsvéti áldozat összeszerzésében foglalta össze az utolsó vacsorát és a kínszenvedést. Ő ugyanis, jóllehet tagadja, hogy az igazi Bárány fel lett volna áldozva, vagy meg lett volna ölve első hónap tizenötödike előtt (5. és 6. n.), mindazonáltal állítja, hogy az Úr, amikor kínszenvedéséhez jutott, a hónap tizennegyedikén a vacsorán áldozott, ahol a régi húsvétot az új húsvéttal tartalmatlanná tette (5—7. n.). Az pedig, hogy a tizenötödikén végrehajtott feláldozást,

vagy halálra adást és a tizennegyedikén tartott áldozatbemutatást egyetlen el nem választható áldozatnak tartja, abból a kérdésből világlik ki, amelyet arról tesz fel (5. n.), hogy miért adatott enni az igazi Bárány, az előképes húsvéti vacsorán megszokott rend ellenére, mielőtt meg lett volna ölve vagy fel lett volna áldozva.[1] Ezzel a kérdéssel, úgylátszik, nyiltan feltételezi, hogy az eucharisztiás vacsora eledele magának a kínszenvedés áldozatának volt az adománya. Ha ugyanis a szerző egy másik, valamely vérontásost megelőző vérontás nélküli áldozat adományának gondolná, mi mást tagadna, mint a kérdés feltételét, számbavéve, hogy nem volt a bárány enni adva mielőtt feláldoztatott, mint a vérontás nélküli áldozat adománya? De sehogysem élve ezzel a felelettel, hanem megengedvén a rend megfordítását, a tényállás két okát hozza fel, melyek ha neked nem elegendők, jobb nincs.[2]

Érdemes megjegyezni a Szent Eligius Noviomagensis neve alatt terjesztett 15. homiliában (amely azonban valószínűen a IX. században íródott), hogy hogyan vonatkoztatja a törvényes bárány előképes viszonyát a kínszenvedés vacsorájához. «Nem elég ugyanis az

[1] Ugyanezt a kérdést lejjebb (XXII. Tétel) egy sokkal későbbi író, Canterburry-i Baldwin fogja feltenni, és fogja jobban megoldani.

[2] 1. Nehogy azt higgyék, hogy ezután is buzgón szemmel kell tartani a törvényes húsvétot.

2. Nehogy az igazság megelőzze a jelképet, hanem a jelkép az igazságot. Ezt a művecskét ugyan Pitra bíboros adta ki a *Spicileg. Solesmens.* 1. köt. 9—13. lapjain, aki (nem tudom, hogy nem-e túl nagy bizalommal) azt hiszi, hogy a húsvétról való első vita idejében, Viktor pápa alatt íródott. Abban azonban tévedt a hírneves férfiú, hogy kiadatlannak vélte, mert épen fellelhető Szent Jeromos leveleinek jegyzetei között, Vallarsius kiadásában, L. P. 22, 1220. stb. 1918-ban Hilberg Izidor újra kiadta Bécsben (Corp. Vindobonense, 3. r. 1. fel. Szt. Jer. műv. között), de sajnos, nem tudott Pitra jobb kódexeken alapuló kiadásáról, és megelégedett a Vatikáni Kódex-szel, amelyet Vallarsius használt.

olvasónak az isteni könyveknek pusztán csak történeti értelme, hanem azt is pontosan meg kell gondolni, hogy mire utal bennük a prófétai beszéd allegória által: ahogyan itt van például a húsvéti bárányról szóló olvasmányok sora, amelyet a törvényes fegyelem az Izraelita népnek megparancsolt, hogy feláldozzon, amely a szeplőtelen Bárányt, az Atya Isten Fiát mutatja előképesen, akinek ma SZENVEDÉSE VACSORÁJÁT ünnepeljük» (L. P. 87, 649). Ime az ellenkép a kínszenvedésbe és a vacsorába, mint egy dologba helyezve.

Szent Paschasius Radbertus hasonló módon mutatja meg, hogy az előkép az utolsó vacsorán teljesedett be, miután megjegyezte, hogy a törvényes húsvét Urunk kínszenvedésének volt az előképe. «Lukács megemlíti, hogy az Úr két kelyhet adott ugyanazon a vacsorán a tanítványoknak: az egyiket előbb, a bárány megevése után, mielőtt a kenyeret a kezébe vette: a másikat pedig, miután magát a kenyeret megáldotta, megszegte és tanítványainak adta... Ebből kell megértenünk, HOGY AZ A TÖRVÉNYES BÁRÁNY AZ Ő KELYHÉVEL MINT ELŐKÉP JÁRT KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSE ELŐTT. AZUTÁN A TEST ÉS A VÉR A KEHELYBEN AZ IGAZSÁG BETELJESÍTÉSÉRE TÖRTÉNT» (*Levél Urunk testéről és véréről Frudegárdhoz.* L. P. 120, 1359). Ha az utolsó vacsora a kínszenvedés előképét teljesíti be, akkor hogyan ne függne össze valóban a kínszenvedéssel? És ha az előképet áldozat nemében kellett beteljesíteni, hogyan ne függne össze az utolsó vacsora a kínszenvedéssel egyetlen áldozat nemében?

Nem ok nélkül hozza tehát elő Rupert egy mondatban ezt a kettőt: hogy az előképet beteljesítő eucharisztia kelyhében eljött az Isten országa: és hogy az Isten országának a kezdete a kínszenvedés volt. Ez csak akkor bizonyos, ha az utolsó vacsorán a kínszenvedésből való eledelt ették, amiként az előképes húsvéti vacsorán az előképes áldozat adományát költötték el. «Egyedül ő, tudniillik Lukács írta le Urunknak ezeket a szavait, ame-

lyeket az előképes húsvétnak, vagy húsvéti báránynak azon az előbbi vacsoráján mondott, amelyet a tanítványaival együtt a régi parancs szokása szerint elköltött . . . Erről egyedül Lukács gondoskodott, hogy le legyen írva, amint már mondottuk, hogy az Úr azt mondotta, hogy vágyva vágyta ennek az évnek a húsvéti Vacsoráját enni a tanítványokkal . . . és hogy az ő vágyának azt az okát fűzte hozzá, hogy nem fogja többé ezt a húsvéti vacsorát enni és ugyanennek az előképes húsvéti Vacsorának a kelyhét nem fogja inni, míg be nem teljesedik az Isten országában. Illő volt tehát, hogy a BETELJESEDÉS MÓDJÁT nyomban jelentse, s azért elhalasztva, amik ezen a vacsorán említve voltak: *és vevé a kenyeret,* úgymond, *hálát ada, megszegé, és nekik adá mondván: Ez az én testem, mely értetek adatik: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlóképen a kelyhet is, miután megvacsorált, mondván: Ez a kehely az új szövetség az én vérem által, mely értetek kiontatik.* IGY TELJESEDIK BE TEHÁT AZ ISTEN ORSZÁGÁBAN AZ, AMIT AZ ELSŐ HÚSVÉTI VACSORA ÉS AZ ELSŐ KEHELY ALAKÍTOTT. Mert akkor jött el az Isten országa, AMELY ORSZÁGNAK KEZDETE TUDNIILLIK AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE VOLT, amelyre azon az éjtszakán átadatott, hogy harmadnapra feltámadjon» (*Az ember fiának dicsőségéről és tiszteletéről. Máté felett.* 10. k. L. P. 168, 1545).

De nemcsak a majdan szenvedő bárány evése által, hanem annak feláldozása által is kezdete volt az utolsó vacsora az Isten országának. «*A kovásztalanok első napján pedig Jézushoz járulának a tanítványok, mondván: Hol akarod, hogy elkészítsük neked a húsvéti bárányvacsorát? Jézus pedig mondá: Menjetek a városba, egy bizonyos emberhez, és mondjátok neki: A mester izeni: Az én időm közel vagyon, nálad tartom a húsvéti vacsorát, tanítványaimmal együtt. És úgy cselekvének a tanítványok, amint rendelte nekik Jézus: és elkészítették a húsvéti bárányt.* A kovásztalanok első napján első hónap tizennegyedike volt, amelynek estélyén húsvét, azaz bárányáldozás vala . . . Azon a napon este, amikor telehold volt, a bárányt titok-

zatos szertartással feláldozták és megették kovásztalan kenyerekkel és vadon termő salátával. Azon a napon, amelyen minden háznál tizedikétől tartott bárányt őriztek, hogy este feláldozzák, Judás kérdezősködött, hogy az Isten Bárányát eladja, az alkalmat pedig ilymódon keresték: *Menjetek a városba,* úgymond az Úr Jézus, *egy bizonyos emberhez, és mondjátok neki: A Mester izeni: Az én időm közel vagyon,* stb. Ugyanis a városba, azaz Jeruzsálembe jött Betániából és miután odajött és hosszabb ideig ott tartózkodott, alkalmat adott az árulónak . . . Vajjon lehetett-e, vajjon helyes és törvényes lett volna-e ezt a régi húsvéti áldozatot MÁSUTT, MINT JERUZSÁLEMBEN befejezni ÉS TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK EZT A NAGY ÁLDOZATÁT, AMELYET AZON AZ ÉJTSZAKÁN VITT VÉGHEZ, MÁSUTT BEMUTATNI? *Vigyázz,* úgymond a Törvény, *nehogy égőáldozataidat bármely helyen bemutassad, amelyet látsz, hanem azon, amelyet az Ur választ ki neked törzseid egyikében, mutasd be áldozataidat és tedd meg mindazt, amit neked parancsolok.* A törvény alattvalója lett és azért engedelmességgel tartozott a törvénynek, hogy ne Betániában vagy bármely más helyen, hanem azon a helyen, amelyet az Úr választott ki, tudniillik JERUZSÁLEMBEN MUTASSON BE áldozatot . . . Ezt azért mondom, nehogy ne tudjuk annak okát, hogy miért kellett ennek a FELÁLDOZANDÓ BÁRÁNYNAK vagy borjúnak A FELÁLDOZÁS HELYÉRE jönni, tudniillik mivel engedelmességgel tartozott a törvénynek, aki a törvény alattvalója lett» *(U. o.* 1541—1542. oszl.). Lásd a Báránynak az utolsó vacsorán történt felajánlását a feláldozásra, amely Báránynak árulás által az ártók kezeibe kellett adatni.

Valami hasonlót jelent a mozarab misének ez a *post-pridie* imádsága, feltámadás vigiliájára: «Szemeink előtt tartván, mindenható szent Atyánk, ennek az oly nagy kínszenvedésnek a diadalát, esdve kérünk, hogy EZ A HÚSVÉT, AMELYET nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus, a te fiad, MINT ÉLŐ ÁLDOZATOT RENDELT [értsd: az utolsó vacsorán] ÉS TELJESÍTETT [értsd: következményében, a

kínszenvedésben], váljék életünk és üdvösségünk védelmére» (L. P. 85, 474). Tudniillik, amit papi felajánlása által Krisztus élő húsvéti áldozatnak rendelt, ugyanazt halálával, feláldoztatván, teljesítette.

Hasonlókép a Káldok tiszteletreméltó liturgiájában (amelyet némelyek ugyan perzsának mondanak, pedig az Antiochiai Szírek liturgiájának egyik keleti ága) azt olvassuk, hogy az Úr az utolsó vacsorán vezette be azt az igazi húsvétot, amely a kereszten feláldozott Úré: «Ezt a szent titkot, amelyet előtted megjelenítünk, mint a mi megváltásunk emlékjelét hagyta ránk! Mert amikor eljött az ideje, amelyben szenvedni és a halálhoz közeledni kellett neki, ugyanazon az éjtszakán, amelyen odaadatott a világ életéért, miután tanítványaival Mózes törvénye szerint húsvétot cselekedett, azután e helyett AZ Ő HÚSVÉTJÁT VEZETTE BE HALÁLA ELŐTT, amelynek emlékezetét most cselekedjük, ahogyan ő ránk bízta, egészen az ő mennyből való eljöveteléig! MERT A MI HÚSVÉTI BÁRÁNYUNK KRISZTUS, AKI MEGÖLETETT ÉRTÜNK! MIUTÁN TEHÁT MÓZES TÖRVÉNYES HÚSVÉTJÁN MEGVACSORÁLT, VEVÉ A KENYERET» stb. Az utolsó vacsora elmondása után pedig ezt a beszédet intézi a diákonus a néphez: «Szemléljétek Krisztusnak, a mi megváltónknak a szelídségét, alázatosságát és engedelmességét, értelmetek világos látásával és lelkiismeretetek tiszta gondolataival, tisztán! És LÁSSUK az Atya egyszülött fiát, HOGY HOGYAN VEZETIK A KERESZT NAGY SZENVEDÉSEIHEZ» (Miksa szász herceg, *A Káld Mise*, 32—33. l.). Ha nem csalódunk, úgy gondolták, hogy a vacsora misztériuma által vezettetett a kereszthez: és így a húsvét, amelyről tudjuk, hogy a kereszten volt *feláldozva*, úgy mutatkozik, hogy a vacsorán volt *bevezetve:* tudniillik az egyetlen Báránynak itt elkezdett, ott befejezett áldozata, aki a felajánlástól sietett a feláldozáshoz.

Ha pedig Urunk húsvétjának ez az egysége talán kevéssé volt meghitt az iskolák mai mesterei előtt, mindazonáltal legkevésbbé sincs száműzve ennek a kornak

egyházi igehirdetéséből. Ennek mintegy klasszikus példáját, a többieket alkalmasabb helyre elhalasztva, legyen szabad idéznünk Manning bíborosnak igen elterjedt művéből, amelynek címe *A Szent Szív Dicsősége:* «Abban az órában és abban a cselekedetben [a húsvéti Vacsorán] ő [Krisztus] felajánlotta a Bárányt, amely a világ kezdetétől rendelve volt. Az örökkévalóságtól elrendelt áldozatot mutatta be. Az igazi Bárány volt ott. Az előképek és az árnyak eltűntek, a valóság létezett ott. Jézus, a szeplőtelen és szent Bárány, gúny és gyalázat nélkül a templom udvaraiba hozatott . . . Ezen az utolsó húsvéti vacsorán, amikor Jézus asztalnál ült és kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és szétosztotta e szavakkal: *Ez az én testem,* hasonlóképen a kelyhet is, amikor azt megáldotta e szavakkal: *Ez az én vérem,* — akkor a felajánlás cselekedetét kezdette meg, amelyet a Kálvárián fejezett be, amellyel megváltotta a világot . . . Szabadon és önként felajánlotta magát. Még nem ontotta vérét, amikor egész élete által felajánlotta az akaratát, most pedig a halálát ajánlotta fel: és amit az utolsó vacsorán elkezdett, azt másnap a Kálvárián fejezte be vére hullásával: az ő vére hullása az áldozat befejezése volt» (*The Glories of the Sacred Heart,* by Henry Edward, cardinal Archibishop of Westminster, 3rd ed. Lond. 1877, 138—140. l.). Ha ezt hallják a mi híveink, ráismernek a hitükre és megértik, örvendvén *az igazság megismerésének, amely megfelel a jámborságnak.*

V. TÉTEL.

UGYANARRÓL GYŐZŐDÜNK MEG, HA AZ UTOLSÓ VACSORA ELBESZÉLÉSÉT A ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVÉL MELLÉ ÁLLÍTJUK, AMELY KRISZTUS FŐPAPSÁGÁT MELKIZEDEK RENDJE SZERINT BESZÉLI EL.

3. §. Az utolsó vacsora és Melkizedek áldozata közti viszonyról.

I. FELOSZTÁS. — A ZSIDÓKHOZ IRT LEVÉL BIZONYSÁGA.

A *Zsidókhoz írt Levélben* (5—7. f.) kimerítően meg van magyarázva, hogy Krisztus *pap volt Melkizedek rendje szerint*, az ő KÍNSZENVEDÉSE és halála ÁLDOZATÁHOZ VALÓ VISZONNYAL, amellyel megnyitotta nekünk a mennybe vezető utat az örök megváltó.

Márpedig, jóllehet más hasonlóságok is fel vannak sorolva Melkizedek és Jézus között (*Zsid.* 7. 1—3. *κατὰ τὸ πρόσωπον*, amint mondják), mégis alig lehet kétes, hogy egy bizonyos (noha méltó ok miatt elhallgatandó, *Zsid.* 5. 11—14) elsődleges hasonlóság van feltételezve és mintegy alapul adva, amelyet tudniillik az Atyák egész hagyománya értett és hirdetett, a Trienti Zsinat meg ünnepélyesen megmagyarázott (22. ülés, I. fej. D. 938) : a ritus hasonlósága tudniillik (a kenyérben és borban, vagy amint mondják, *κατὰ τὸ ὑποκείμενον*), ami miatt leginkább mondjuk, hogy Krisztus *Melkizedek rendje szerint* pap, azaz nemcsak a kiváló fok és hely hasonlósága szerint, hanem az áldozás ugyanazon rendje és módja szerint és mintegy úgy, mint Melkizedek : *κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ* (*Zsid.* 5. 6) = *κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελισεδέχ* (*Zsid.* 7. 15). Ha pedig összekapcsoljuk egymással ezt a kettőt : 1. Krisztus az ő kínszenvedése áldozatában viselte magát úgy, mint *pap Melkizedek rendje szerint:* 2. a hasonlóság Krisztus és Melkizedek között elsősorban a ritusnál van : mi más következik végre is ebből, mint hogy Krisztus az ő kínszenvedése áldozatát a kenyér és bor felszentelésében mutatta be? Tehát azt kell gondolnunk, hogy Krisztus

az utolsó vacsorán végezte az ő kereszten elviselendő halálának az áldozati felajánlását az Atya Istennek.

Egy szóval: a megváltás áldozatára vonatkoztatja Szent Pál Krisztus papságát *κατὰ τὴν τάξιν* és *κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδέχ*. Ebből alig megoldható exegetikai nehézség támadna, ha el nem fogadod Urunknak az utolsó vacsorán szertartásosan bemutatott és attól fogva az egész kínszenvedésen át szakadatlanul lefolyó áldozatának szám szerinti egyetlenségét.

II. FELOSZTÁS. — AZ ATYÁK TANUBIZONYSÁGA.

Három módon magyarázzák az Atyák ezt a tanítást.

Először abból, hogy Krisztus melkizedeki papságát az utolsó vacsorában állapítják meg.

Másodszor azáltal, hogy közvetlenül összehasonlítják Melkizedek felajánlott ajándékait és Krisztusnak a kereszten Isten elé terjesztett áldozati adományát.

Harmadszor azáltal, hogy Krisztus melkizedeki áldozatát az utolsó vacsorában és a kínszenvedésben együtt egynek figyelik.

I. BESZÉDSZAKASZ. — TANUBIZONYSÁG AZ UTOLSÓ VACSORA MELKIZEDEKI TULAJDONSÁGÁRÓL.

Először Krisztus melkizedeki áldozatát az utolsó vacsorába helyezik az Atyák. A többiek előtt Ciprián, az ő Caecilianus-hoz írt nagyon ismert levelében Urunk kelyhének szentségéről, Krisztus papsága és Melkizedek papsága között csak azt a hasonlóságot rója fel, hogy Krisztus kenyérben és borban mutatta be az áldozatot az Istennek. «A pap Melkizedekben Urunk áldozatának előre kialakított szentségét látjuk, ahogyan az isteni Irás tanuskodik és mondja: *És Melkizedek, Sálem királya, kenyeret és bort hozott elő.* A fölséges Isten papja volt ugyanis és megáldotta Ábrahámot. Azt pedig a Zsoltárban nyilatkoztatja ki a Szentlélek, hogy Melkizedek Krisztus elő-

képét viselte, amikor az Atya szerepében így szól a Fiúhoz : *Hajnalcsillag előtt szültelek. Te pap vagy mindörökké Melkizedek rendjekép.* Ez a rend itt mindenesetre abból az áldozatból jön elő és onnan jön le, hogy Melkizedek a fölséges Isten papja volt, hogy kenyeret és bort áldozott és hogy megáldotta Ábrahámot. Mert ki inkább papja a fölséges Istennek, mint a mi Urunk Jézus Krisztus, aki áldozatot mutatott be az Atya Istennek, és ugyanazt mutatta be, amit Melkizedek felajánlott, azaz kenyeret és bort, tudniillik az ő testét és vérét? Hogy tehát a *Genezisben* a pap Melkizedek vallásos szertartás szerint ünnepelve áldhassa meg Ábrahámot, megelőzte azt Krisztus áldozatának a képe, amely kenyérben és borban van megállapítva : amely dolgot tökélyre emelve és beteljesítve az Úr kenyeret és kehelyben elegyített bort mutatott be és aki az igazság teljessége, az előre ábrázolt kép igazságát beteljesítette» (63. *Levél.* 4. L. P. 4, 375—377).

Szent Ephrem-től már hallottuk (III. Tét.), hogy Krisztus az utolsó vacsorán öltötte magára Melkizedek papságának tulajdonságát. «Kenyeret tört . . . kelyhet elegyített . . . Maga a mi kiengesztelődésünk papja mutatta be a saját áldozatát : magának Melkizedek külső alakjának papságát öltötte fel».

Szent Jeromos a 109. *Zsoltár* felett, mintegy a Zsoltáros szerepében megszólítja Krisztust és dicsőíti őt, hogy akkor fogja értünk Melkizedek szertartása szerint az ő testét és vérét áldozni, amikor az utolsó vacsorán a szentséget nekünk fogja adni : «*Te pap vagy Melkizedek rendje szerint.* Fölösleges, hogy mi ezt a sort értelmezni akarjuk, mert a szent Apostol a Zsidókhoz tökéletesen megvitatta . . . CSAK AZT MONDJUK MEG, HOGY MIÉRT MONDOTTA : RENDJE SZERINT. *Rendje szerint:* nem leszel pap a zsidó állatáldozatok szerint : de pap leszel *Melkizedek rendje szerint.* Mert amint Melkizedek, Sálem királya, KENYERET ÉS BORT ÁLDOZOTT, ÚGY TE IS ÁLDOZNI FOGOD A TE TESTEDET ÉS VÉREDET, AZ IGAZ KENYERET ÉS IGAZ BORT. Ez a Melkizedek adta nekünk ezeket a szentségeket,

amelyek a mieink. Ő az, aki mondotta: *Aki eszi az én testemet, és issza az én véremet.* Melkizedek rendje szerint adta nekünk az ő szentségét» (*Értekezés* a 109. *Zsoltárhoz. Anecdota Maredsolana.* 3. köt. 2. rész. 201. l.).

Nem gondolkodik másként Nagy Szent Leó: hogy Krisztus az ő papságát Melkizedek rendje szerint kenyérben és borban intézte, amiket vacsorázva felszentelt. «Ő az, AKINEK A KÜLSŐ ALAKJÁT MELKIZEDEK FŐPAP HORDOZTA ELŐTTE, nem zsidó állatokat áldozva, HANEM ANNAK A SZENTSÉGNEK AZ ÁLDOZATÁT MUTATVÁN BE ISTENNEK, AMIT A MI MEGVÁLTÓNK AZ Ő TESTÉBEN ÉS VÉRÉBEN FELSZENTELT» (5. *Beszéd.* 3. f. L. P. 54, 154).

Kételkedés nélkül állítja az ifjabb Arnóbius, hogy Krisztus a miatt a misztérium miatt lett pap *Melkizedek rendje szerint,* amit a kenyérben és borban véghezvitt. «A kenyér és bor misztériuma miatt lett pap mindörökké Melkizedek rendje szerint, aki egyedül áldozott kenyeret és bort a papok közül, amikor Ábrahám győztesen tért vissza a csatából» (109. *Zsoltárhoz,* L. P. 53, 496).

Következnek a középkoriak csoportosan. Például Izidor úgy véli, hogy Melkizedekben megelőzte Krisztust az ő előképe, amikor azt cselekedte, amit ha mi teszünk, Urunk testének és vérének az áldozatát, az igazi húsvétot mutatjuk be (*Az egyházi szolgálatokról,* 1. k. 18. f. 1—2. n. L. P. 83, 754).

Bedának (*Fejtegetések Lukács evangéliumához,* 6. k. L. P. 92, 596) úgylátszik, hogy Krisztus csak az utolsó vacsorán mutatta magát papnak Melkizedek rendje szerint. Bedát visszhangozza szokása szerint Torinói Claudius (*Zsid.* 7. 17-*hez.* L. P. 104, 926). Melkizedek áldozatának az ellenképét Theodulphus Aureliaensis hasonlókép Urunk vacsorájának tulajdonítja (*Könyv a keresztség rendjéről.* 18. f. L. P. 105, 259—260).

Amalárius (*Eklógák a római rendről.* 19. n. L. P. 78, 1375: vagy 105, 1324), Humbertus bíboros (*A Görögök rágalmai ellen,* 42. f. L. P. 143, 958—959), Reichensbergi Gerhohus (109. *Zsolt.* 4-*hez,*

L. P. 194, 696), ugyanazt fejezik ki világosan. Nem különbözik a Görögöknél a régi Atyák szorgalmas idézője, Euthymius Zigabenus sem (109. *Zsoltár 4-hez.* G. P. 120, 1088).

A Liturgiák pedig együtt énekelnek: mint például régen a Milánói Egyházban, a kánonnak ez a nagycsütörtökön szokásos része: «Tehát erre az ünnepelendő áldozatra, amelyet neked Urunk vacsorájának böjti napján bemutatunk, amikor a te Fiad és a mi Urunk Jézus Krisztus az újszövetségben az áldozás szertartását alapította, mialatt a kenyeret és a bort, amelyet a pap Melkizedek a jövendő szent titok előre kialakításában áldozott, az ő testének és vérének a szentségeivé átváltoztatta, kérünk Urunk, megengesztelődve figyelmezz» (*Az ambrusi mise régi kánonja nagycsütörtökre.* Muratorinál. *Tárgyalás liturgiai dolgokról.* 10. f. L. P. 74, 944). E szavak magában a mindkettőnél személy szerint közös áldozó szertartásban jelzik a hasonlóságot Krisztus és Melkizedek között.

Jegyezzük meg mindenekfelett: a *Zsidókhoz írt Levél* a melkizedeki papság Urunk által való megújítását egészen a kínszenvedés áldozatának a bemutatásában állapítja meg. Az Egyház hagyománya ugyanazt az Atyák tanítása által az utolsó vacsorán figyeli leginkább. Mi jut önként eszünkbe, ha nem az, hogy az utolsó vacsorán a kínszenvedés volt felajánlva: és így a kínszenvedésből és az utolsó vacsorából Krisztusnak egyetlen elválaszthatatlan áldozata, a régi előkép legegyedülállóbb beteljesítése keletkezett?

II. BESZÉDSZAKASZ. — TANUBIZONYSÁG MELKIZEDEK ÁLDOZATÁNAK ÉS A KERESZT ÁLDOZATI ADOMÁNYÁNAK ÖSSZEHASONLITÁSÁRÓL.

Ebben a dologban Ambrus megy a többiek előtt. Neki Melkizedek kétségkívül a kenyere és bora miatt lebeg szeme előtt mint Krisztus előképe, mindazonáltal ezt írja a szent Egyháztanító: «Melkizedek, akinek a nevét

lefordítva igazság királyának, béke királyának mondjuk, megáldotta őt [Ábrahámot]. *A fölséges Isten papja volt ugyanis.* Ki az igazság királya, az Isten papja, ha nem az, akinek mondva van : *Te pap vagy mindörökké Melkizedek rendje szerint*, azaz Isten fia, az Atya papja, aki AZ Ő TESTÉNEK AZ ÁLDOZATÁVAL AZ ATYÁT A MI BŰNEINKKEL KIENGESZTELTE?» (*Ábrahámról*, 1. k. 3. f. 16. L. P. 14, 427). Hogyan felel meg Krisztus Melkizedeknek? Hogyan felel meg, mondom, a mi főpapunk *Melkizedek rendje szerint* annak a kenyeret és bort áldozó Melkizedeknek? Azáltal, hogy tudniillik bemutatta az ő testének az áldozatát, azaz a megváltás áldozatát, azaz a kínszenvedés áldozati adományát, amellyel velünk az Atyát kiengesztelte. Ez Ambrus felelete. De már kérdezem, hogyan felelt meg a kínszenvedés áldozati adománya a kenyér és bor felajánlásának, ha nem kenyérben és borban volt bemutatva akkor, amikor Krisztus főpap a mi megváltásunknak és az ő kínszenvedésének az áldozatát áldozta az utolsó vacsorán?

Még érthetőbben írta hasonló értelemben Seduliust Scotus, hogy az a közös vonás forog fenn Krisztus és Melkizedek között, hogy ez kenyeret és bort, az a kereszt oltárán önmagát áldozta fel. Ha nem tévedünk, ezáltal azt mondja választékosan, hogy Krisztus magát a feláldozást és a keresztrefeszítést ajánlotta fel a kenyér és bor színe alatt. «*Melkizedek rendje szerint.* Mert Melkizedek kenyeret és bort ajánlott fel Ábrahámnak, Krisztus előképében, aki a testét és vérét az Atya Istennek a kereszten feláldozta» (*Zsid.* 5. 6-*hoz.* L. P. 103, 258).

Karthauzi Szent Brunó hasonlókép Krisztus keresztrefeszített testében állapította meg Melkizedek áldozatának az ellenképét : «Úgy élt, mint a fölséges Atya papja és AZ IGAZ KENYÉRNEK ÉS IGAZ BORNAK, TUDNIILLIK SAJÁT TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK AZ ÁLDOZATÁT A KERESZT OLTÁRÁN BEMUTATTA» (*Fejtegetések* a 109. *Zsolt.* 4-*hez.* L. P. 152. 1228). Látod-e, hogy ő a vacsora és kínszenvedés művét egyetlen áldozat áldozásával fonja át?

III. BESZÉDSZAKASZ. — TANUBIZONYSÁG AZ UTOLSÓ VACSORA ÉS A KINSZENVEDÉS MELKIZEDEKI KÖZÖSSÉGÉRŐL.

Legyen szabad mindenekelőtt emlékezetbe idézni, hogy Cassiodorus és az ő iskolája szerint Melkizedek rendje ugyan a vacsora kenyere és bora szerint volt érvényben Krisztusnál, de eközben Krisztus papsága csak egy áldozatot enged meg, amellyel egyszer ajánlotta fel magát a feláldozásra (v. ö. III. Tétel).

Azonkívül a vacsora és kínszenvedés melkizedeki egységét azáltal is tanítják az Atyák, hogy Melkizedek rendjét egyszer a kínszenvedésben, máskor az utolsó vacsorán figyelik egészen.

Például Aranyszájú Szent János, amikor a 109. *Zsoltár* 4-et magyarázza, első helyen azt az összhangot határozza meg Krisztus és Melkizedek között, amely abból keletkezett, hogy Melkizedek, úgymint Krisztus, kenyeret és bort áldozott : azután a többi hasonlóságokat mintegy erre az alapra építi rá (G. P. 55, 276—277). Sőt amikor a *Genezis* tizenötödik fejezetéről tárgyal, az előképi tulajdonságot egészen a kenyér és bor titkába helyezi (*Gen. felett.* 36. homilia. 3. G. P. 53, 356—357).

Másrészt, a *Zsidókhoz írt Levelet* fontolgatva, mit hoz napfényre Krisztus papságáról *Melkizedek rendje szerint* ugyanaz az Aranyszájú Szent János? Semmi mást, mint amit a Levél írója : tudniillik, hogy Krisztus csak akkor volt pap, amikor azt az áldozatot mutatta be, amelynek egyedüli bemutatása által a megváltás művét befejezte (*Zsid.-hez.* 13. homilia. 1—3. G. P. 62, 103—107). Azonfelül a Zsidókkal vitatkozva, mialatt hosszadalmasan és terjedelmesen ismerteti, hogy a Próféták jövendölték a papság átvitelét Áronról Krisztus papra *Melkizedek rendje szerint*, mégis, nemkevésbé mint a *Zsidókhoz írt Levél* írója, egészen elhallgatja Krisztus és Melkizedek szertartásának hasonlóságát, mintha ugyanaz az ok indítaná őt is, nem ugyan, hogy ne tudja, amit elhallgat, hanem

hogy elhallgassa, amit nagyon jól tud (*Zsidók ellen.* 7. k. G. P. 48, 922—925).

Továbbá mire vezeti rá Aranyszájú Szent János a mi gondolatainkat, amikor Krisztus melkizedeki papságát egyrészt egészen a kenyér és bor Urunk által való felszentelésébe fekteti, másrészt egészen a kínszenvedés áldozatában találja fel, ha nem arra, hogy az utolsó vacsora melkizedeki értelemben egy volt a kínszenvedéssel, amennyiben a kínszenvedés áldozatát a *Melkizedek rendje szerinti* pap a kenyér és bor titkában mutatta be?

Teodorétus hasonlókép ezeket jegyzi fel a 109. *Zsolt.* 4-*hez:*

1. Krisztus, mint pap *Melkizedek rendje szerint,* felajánlotta magát minden emberért:

2. ennek a papságnak a szolgálata az utolsó vacsorának azon az éjtszakáján kezdődött, ami után fölment a keresztre.

3. Miután pedig ezt a szolgálatot elvégezte, már semmit sem ajánl fel személyesen, csak testének tagjai által, akiknek mint feje él (G. P. 80, 1772—1773).[1]

A Zsidókhoz írt Levél felett újból ezeket fejtegeti:

1. Krisztus az ő testét úgy áldozta fel (mindenesetre a kínszenvedésen át), ahogyan ő pap volt Melkizedek rendje szerint:

[1] «Melkizedek nem a Zsidók, hanem a népek papja. Igy az Úr Krisztus sem csak a Zsidókért, hanem MINDEN EMBERÉRT ÁLDOZTA FEL MAGÁT AZ ISTENNEK. A PAPSÁGÁT PEDIG AZON AZ ÉJTSZAKÁN KEZDTE MEG, AMELY UTÁN A KÍNSZENVEDÉSNEK MAGÁT ALÁVETETTE: amikor vevén a kenyeret és hálát adván, megtöré és mondá: *Vegyetek és egyetek ebből, mert ez az én testem. Hasonlóképen a kelyhet is, miután elegyítette, odaadta a tanítványainak, mondván: Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az újszövetségé, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára* . . . Most pedig pap a Krisztus, . . . nem mintha ő maga valamit felajánlana, hanem feje lévén azoknak, akik felajánlanak. Mert az ő testét Egyháznak nevezi, és általa papi szolgálatot végez, mint ember . . . Az Egyház pedig feláldozza a test és vér szimbolumait, [a hivők] egész tömegét az első zsenge [Krisztus] által megszentelvén.»

2. ezután semmiféle áldozatot nem mutatott be:
3. és mi sem teszünk egyebet, ha áldozatot mutatunk be, mint ennek az egyetlen áldozatnak az emlékezetét visszük véghez (*Zsid.* 7. 27-*hez* és 8. 1—4-*hez.* G. P. 82, 733—736).[1]

Ha ezeket a hármas állításokat egymással összehasonlítjuk, mi következik ebből valószínűség szerint, ha nem az, hogy egy és ugyanaz a páratlan áldozat történt az utolsó vacsorán és a kínszenvedésben, az utolsó vacsorán elkezdve, a kínszenvedésben beteljesítve, amelynek egyedülálló emlékezetét cselekedjük, ha azt tesszük, amit Krisztus az utolsó vacsorán elvégezett?

A Latinoknál, úgylátszik, hogy szent Ágoston nem másként gondolta, hogy magában az eucharisztiában mutatta be a mi papunk *Melkizedek rendje szerint* a kínszenvedés áldozati adományát. «*Pap mindörökké Melkizedek rendjeként.* Mert aszerint nem pap, hogy az Atyától született, Istennél levő Isten és egyenlően örök szülőjével: de pap a felvett test miatt, AZ ÁLDOZAT MIATT, AMELYET TŐLÜNK KAPVA ÉRTÜNK ÁLDOZZON . . . Hivőknek beszélek. Ha valamit nem értenek meg a hittanulók, győzzék le a restséget, siessenek a tudáshoz. NEM KELL TEHÁT TITKOKAT FELFEDNÜNK. Az Irások közöljék veletek, hogy mi a papság *Melkizedek rendje szerint*» (*Homilia a* 109. *Zsoltárhoz.* 17. n. L. P. 37, 1460). Magából a beszéd homályából világosan megértjük mi hivők, hogy a testet

[1] «EGY ÁLDOZAT elég volt az üdvösségre . . . FELÁLDOZTA TESTÉT, ő maga egyszerre pappá és áldozati adománnyá téve . . . Minő tisztségben részes, AKI MAGÁT EGYSZER FELÁLDOZTA, ÉS NEM MUTAT BE TÖBBÉ másik áldozatot? . . . Ha tehát a törvényes papság véget ért, és AZ, AKI MELKIZEDEK RENDJE SZERINT PAP, AZ ÁLDOZATOT BEMUTATTA ÉS MEGTETTE, HOGY A TÖBBI ÁLDOZATOK NE LEGYENEK SZÜKSÉGESEK, miért végeznek az újtestamentum papjai misztikai liturgiát? De világos azok előtt, akik az isteni dolgokban otthonosak, hogy mi nem másik áldozatot mutatunk be, hanem annak az EGYETLENNEK és üdvöthozónak az emlékezetét hajtjuk végre. Ugyanis ezt parancsolta nekünk maga az Úr: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.*»

kell érteni, amelyet Krisztus a szentségben bemutatott. Arról pedig, hogy mégis a kínszenvedés áldozatáról van szó, a beszéd folyamata győz meg minket («az áldozat miatt, amelyet tőlünk kapva értünk áldozzon») : annál is inkább, mert a hallgatókról, azokról is, akik az eucharisztiát nem ismerik, mégis úgy gondolja, tudják, hogy miféle áldozati adományról van szó.

Izidor az áldozat «szertartására» mutat rá, amit Krisztus az ő kínszenvedésében úgy fejezett be, hogy beteljesítse, amikor azt bizonyítja a Zsidóknak, hogy Melkizedek az eucharisztiát jövendölte. «Ugyanis ennek az áldozatnak előre ábrázolása Melkizedek papságában volt azelőtt alakítva. Mert a fölséges Istennek ez a papja a jövendő égőáldozat misztériuma miatt kenyeret és bort áldozott az Úrnak, amikor megáldotta Ábrahámot. Ezt ugyanis először ő ábrázolta az Isten Fiának képében, akihez a Zsoltáros az Atya szerepében így szól : *Hajnalcsillag előtt szültelek. Te pap vagy mindörökké Melkizedek rendjeként:* AZAZ OLYAN ÁLDOZAT SZERTARTÁSA SZERINT, AMIT KRISZTUS AZ Ő KÍNSZENVEDÉSÉBEN IS BEFEJEZVE TELJESÍTETT» (*A katolikus hitről a Zsidók ellen.* 2. k. 27. f. 1. n. L. P. 83, 535).

Az igazi húsvétról pedig, amelyben beteljesedtek a kínszenvedés előképei, úgy vélekedik Szent Paschasius Radbertus, hogy Melkizedek ritusában volt ünnepelve. «Szeretném, ha mérlegelné a hivő lélek, hogy milyen hasonlóság van azon előképes húsvét között, amikor bárányt öltek és ugyanazon a vacsorán megettek és aközött, amit *Melkizedek rendje szerint* a kenyérben és borban mindig ünnepelünk . . . Az a törvényes bárány a kelyhével együtt, MINT KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSÉNEK A KÉPE ELŐZTE AZT MEG. Azután a test és a kehelyben levő vér AZ IGAZSÁG BETELJESÍTÉSÉRE TÖRTÉNT, HOGY AMI MELKIZEDEKBEN ELŐKÉP VOLT, AZ EGÉSZEN BETELJESEDJÉK KRISZTUSBAN . . . Értse meg [a hivő lélek] ebben a cselekedetben, hogy a jóságos Jézus az igazság külső alakjából és árnyékából vévén a kenyeret és a kelyhet,

az igazi húsvét szentségére megy át, nehogy egy pont megcsonkíttassék a törvényben, sőt mivel ő a szegletkő, amely mindkét Törvényt tartja és teljesíti, mint igazi Melkizedek, kenyeret és bort áldoz, ami az ő testének és vérének előre kialakított szentsége volt» (*Levél Urunk testéről és véréről Frudegárdhoz.* L. P. 120, 1359—1360).

Máshol hasonló szavakkal azt mutatja meg, hogy a mi Megváltónknak egész papi műve Melkizedek ritusában volt elvégezve. «[A törvényes bárány] egyszer szabadítván meg a népet az egyiptomi szolgaságtól, ugyanannak a megszabadulásnak az emlékére minden évben feláldoztatván, meg tudta szentelni ugyanezt a népet, mígnem eljött Az, akiről ez az áldozat bizonyságot tett, ÉS ODAADVÁN MAGÁT ÉRTÜNK ÁLDOZATUL ÉDES ILLATTAL AZ ATYÁNAK, A KENYÉR ÉS BOR TEREMTMÉNYEIRE ÁTVITTE AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE SZENTSÉGÉT a [törvényes] bárány feláldozása után, *pappá* téve *mindörökké Melkizedek rendje szerint, önmaga által közeledvén az Istenhez, hogy értünk közbenjárjon.* Mivel tehát a MI MEGVÁLTÓNK MINDAZT, AMIT KÍNSZENVEDÉSE IDEJÉBEN EGYSZER ELVÉGEZETT, egészen a mai napig még mindig véghezviszi ugyanennek a boldog kínszenvedésnek mindennapi emlékezete által, mindenekelőtt azt hiszem, hogy ez a legfőbb oka annak, hogy mi az ő szentséges halála emlékezetét, legszentebb testét és vérét az oltáron mindennap feláldozván, szakadatlanul kigöngyölítjük» stb. (*Könyv Urunk testéről és véréről.* 9. 2. L. P. 120, 1294—1295). Feláldozta magát, mint a megváltás áldozatát az Atyának ; és pedig akkor, amikor kínszenvedése misztériumát az üres külső alakokból az igazság melkizedeki külszínébe vitte át egyszer és pap lett és testének és vérének az áldozatbemutatója lett mindörökké.

De mindenkinél csodálatosabban alkalmazza Dietzi Rupert az utolsó vacsorára az Apostolnak azokat a szavait, amelyek szerint egyetlen áldozatával nyitotta meg az Úr az égbe vezető utat. «Az Úr Krisztus, a szentek szentje, akinek az Atya esküvel erősítette ; *Te pap vagy*

mindörökké Melkizedek rendje szerint, maga a főpap, maga az áldozati adomány, új áldozat szertartását alapította nekünk *azon az éjtszakán, amelyen elárultatott, vevén a kenyeret* és a bor kelyhét, megáldván azt és mondván: *Ez az én testem, ez az én vérem kelyhe.* MERT AKKOR VISELTE ELŐSZÖR PAPI HIVATALÁT, véget vetvén a régi papságnak és az előképes bárány megevése után ÖNMAGÁT, aki igazi bárány, SAJÁT KEZEIVEL FELAJÁNLVÁN AZ ATYA ISTENNEK: és EZ AZ, AMIT AZ APOSTOL ÁLLÍT: *Nem is bakok vagy borjak vére által, hanem saját vére által ment be egyszersmindenkorra a szentélybe, örök váltságot szerezve.* MAGÁT A TESTET ÁLDOZTA FEL UGYANIS AKKOR AZ ÖRÖK PAP, AMIT AZ ISTENTELENEK MEGÖLTEK ÉS UGYANAZT A VÉRT, MELYET A KERESZTEN ONTOTTAK» (*Az isteni szolgálatokról.* 5. k. 15. f. L. P. 170, 138—139). Saját kezeivel felajánlotta az Istennek az utolsó vacsorán az ő kínszenvedésének azt az áldozatát, a mi megváltásunknak azt az áldozatát, amelyről az Apostol azt mondja, hogy egyszer volt bemutatva.

Ahogyan fennebb, a III. Tételben azt hallottuk, hogy Szent T a m á s Krisztus egyetlen áldozatában hozta össze a Zsidók által történt vérontásos feláldozást, az örök áldozati adomány felajánlását és a felajánlás olyan módját, amelyet mi misézve követhetünk: úgy most ezt a hármat ismét összeköti és az Apostol tanításában a papság magasztalását, az örök papság magasztalását és a melkizedeki papság magasztalását különbözteti meg. «Továbbá azt mondja [az Apostol], hogy *Pap:* mert feláldozta magát az Atya Istennek (*Ef.* 5. 2. *Szeretett minket és odaadta magát értünk áldozatul, jóillatú áldozatul az Istennek*). És nehogy azt higgyük, hogy Krisztus papsága olyan, amilyen a régi Törvényben volt, két dolgot különböztet meg benne. Először a méltóságát, mert *mindörökké* . . . ereje van ennek AZ Ő ÁLDOZATÁNAK, hogy bevezessen az örök életre: nemkülönben MEGMARAD MINDÖRÖKKÉ. Másodszor az áldozati szertartását: mert ott állatokat áldoztak, itt pedig KENYERET ÉS BORT: és azért mondja,

Melkizedek rendje szerint» (*Zsid.* 5-*hez.* 1. felolvasás). Továbbá azt, hogy a megkülönböztetés első pontjában a kínszenvedés áldozata van jelezve, nemcsak abból tudjuk, hogy nyomban összefűzi, hogy ennek az áldozatnak az adománya mindörökké fennáll, sőt és leginkább az *Efezusiakhoz írt levél* 5. 2. idézett tekintélyéből, amelyet nemcsak Szent Pál hoz fel a kínszenvedésről, hanem Szent Tamás is teljesen a kínszenvedésről ad elő e helyhez. Mindazonáltal azonban az van mondva, hogy ez a mű kenyérben és borban fejeztetett be, Melkizedek ritusa szerint.

Halljuk végre azt az *Ünnepi verset az Eucharisztiáról* (*Breviarium Biturícense*, ny. Velence, 1481. A. H. 15, 52—53), amelyik bevallottan fölteszi a kérdést, hogy melyik volt a Melkizedek által bemutatott áldozatnak az ellenképe : és azt feleli, hogy azt az éltető kenyeret vevők voltak azok, amely a keresztre szegezve, kereszt által volt megsemmisítve, ahogy a Próféta írja (a vulgáta szerint) : *És én, mint szelíd bárány, mely megölésre vitetik, nem tudtam, hogy tanácskoztak ellenem, mondván: Tegyünk fát az ő kenyerébe ;* a kereszt fáját tudniillik.

«Új Jeruzsálem kara örvendezzél,
És csodáld, hogy minő áldozat ez,
Mit előre látott Melkizedek,
Aki mint pap ment Ábrahám elé,
Áldozva dícsérő áldozatot.
Krisztus testének HISSZÜK EZT, AKI
KERESZTRE FELTŰZÖTT ÉLŐ KENYÉR,
Ki miután feltámadt, nem hal meg.
Krisztus mint KENYÉR áll szemünk elé,
Ki lelkünket az ÉGBŐL élteti:
ÉS A KENYÉREN FÁT BOCSÁTNAK ÁT,
KERESZTFÁT, MELY ŐT HALÁLNAK ADJA».

Nemkevésbbé tanítanak pedig minket *hallgatásukkal*, mint nyilatkozataikkal az Atyák, a régi egyháztanítók és a liturgiák összeállítói : akik közül (tudomásunk szerint)

egy sem jelentette ki jámborul Urunk áldozatának azt a kettősségét, amelyet sok újabbkori (és pedig ha nem tévedünk, csak középkor utáni) író nem annyira tételesen kifejteni, mint inkább mellesleg és odavetve szokott említeni: MINTHA MINDEN KÉTSÉG NÉLKÜL TULAJDONÍTANDÓ FOLYOMÁNYA VOLNA ANNAK A SZÁM SZERINTI KÜLÖNBÖZŐSÉGNEK, AMELY MINDENKI SZERINT SZÜKSÉGKÉPPEN FENNÁLL AZ EGYHÁZ ÁLTAL LÁTOGATOTT ÁLDOZATOK ÉS AZON ÁLDOZAT KÖZÖTT, AMELLYEL KRISZTUS MINKET MEGVÁLTOTT. De nincs bebizonyítva ez a következmény, amint világos lesz később (a IX. Tételben): a miseáldozatok és a megváltás áldozata közti számbeli különbség nem okoz semmiféle kettősséget Urunk vacsorájának és kínszenvedésének az áldozatában.

Helyesen írta tehát a mi korunkban Mac Donald Sándor, egykor a kanadai Victoria püspöke, aranyból való tollával: «The idea that under the New Dispensation there are two sacrifices, or that Christ was offered TWICE (*értsd:* by Himself), or that the Eucharistic Sacrifice is other than that which was offered up on Calvary, is foreign to the mind of the Church in every century of her existence from the days of the Apostles. In vain will you seek for such an idea in the writings of the New Testament. St. Paul indeed is the only one of the New Testament writers who deals expressly with the subject, and certainly St. Paul speaks only of one Sacrifice of Christ. In the Epistle to the Hebrews he insists again and again on the oneness of Christ's Sacrifice: he rings the changes upon it. After introducing Our Lord as Priest for ever according to the order of Melchisedech, he passes right on to speak of His «one oblation», wich is that of Calvary. On condition that the Eucharistic Sacrifice is one and the same with that of Calvary, this is only what we should expect: for the Eucharistic Sacrifice, though offered after the order of Melchisedech, was consummated on Calvary, and would not at all exist but for the death of the Victim of the Cross... On the supposition that the Eucharistic

Sacrifice, is other than that of Calvary, a distinct oblation containing within itself all the elements of a real sacrifice, the language of the Apostle would be, to say the least, misleading» (*The sacrifice of the New Law, Ecclesiastical Review*, Dec. 1. 1905, 33. köt. 629. l.). Itt olvashatod az egész hajdankor összefoglalását.

ZÁRÓSZÓ.

Zsid. 9. 14-ről.

Miután ezeket Krisztus melkizedeki papságáról megvitattuk, azt hisszük, hogy megfelelő értelmet nyernek a *Zsidókhoz írt Levélnek* egyes helyei, amelyek közül a legfontosabbat (*Zsid.* 13. 10. *Van oltárunk, amelyről nem ehetnek azok, akik a sátornak szolgálnak* stb.) ugyan máshol (a XVII. Tételben) fogjuk megvizsgálni: most pedig ezt a másikat adjuk elő (*Zsid.* 9. 14), melynek értelmezését a szentírásmagyarázók keresztjének szokják mondani: *Krisztus vére*, KI A SZENTLÉLEK [olv.: ÖRÖK LÉLEK, nem *ἁγίου* hanem *αἰωνίου* a jobb kódexek szerint] *által önmagát hozta áldozatul szeplőtelenül Istennek, meg fogja tisztítani* stb. Tudniillik ha Krisztus az eucharisztia ritusában valóban a halálra ajánlotta fel magát, akkor az Örök Lélek által, azaz az Istenség valamilyen lelki ereje által hozta magát áldozatul az Istennek, amely ugyanezen mindenható erőt azután az Egyház fog segítségül hívni az ő epikléziseiben, akár az Isten erejének, akár az Ige erejének, akár a Szentlélekének, akár az Ige és Szentlélek közös erejének nevezze azt (v. ö. M. F. XXXIV. Eluc.). A többi áldozatokat azonban nem mutatták be isteni erővel, hanem olyanféle cselekedettel, amelyhez elég volt emberi erő, például vérontással, tűzgyujtással, vagy valami hasonlóval. Helyesen írja tehát Aranyszájú Szent János e. h.-hez: *Τὸ διὰ πνεύματος ἁγίου* [mert ő így olvasta] *δηλοῖ ὅτι οὐ διὰ πυρὸς προσηνέγκεται, οὐδὲ δι' ἄλλων τινῶν* (G. P. 63, 120). Nem ok nélkül mondja az

Egyház sem, a *Római Misszáléban:* «Ki az Atya akaratából, a SZENTLÉLEK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL, halálod által a világnak életet adtál».

Ahogyan Krisztus az utolsó vacsorán áldozatul hozta magát, úgy mi is az Örök Lélek által hozzuk őt áldozatul a misében. Nem tudom, hogy nem erre utal-e Szent Pál, amikor liturgiai színekkel ecseteli az ő apostolságát a pogányok között, amikor szerintünk nem annyira a mózesi szertartásokhoz, sőt inkább a mi megváltásunk és hitünk eucharisztiás misztériumához vezeti vissza az olvasót :[1] *Istentől nekem adatott* [a kegyelem], *hogy Krisztus Jézus szolgája (λειτουργόν) legyek a pogányok között: s az Isten evangéliumának szent szolgálatát (ἱερουργοῦντα) végezzem, hogy a pogányoknak áldozatként való bemutatása (ἡ προσφορά) kedves és a Szentlélektől megszentelt (ἡγιασμένη) legyen* (*Róm.* 15. 15—16). Szent Pálnak ezeket a szavait kétségkívül a mi áldozatunkra alkalmazza *Szent Jakab görög Liturgiája* az offertóriumban : «Méltass minket, Urunk,... hogy sértetlen misztériumaid szolgái lehessünk . . . és fogadd el kegyesen a mi kezeinkből, akik bűnösök vagyunk, a föltett ajándékokat, és tedd, hogy a mi áldozatunk kedves és a Szentlélektől megszentelt legyen» (B. 48 : v. ö. S a l a v i l l e. D. T. C. art. *Epiclèse*, 222—223. oszl.). De sokkal ékesebben és világosabban állította egykor a Római Egyház, hogy a mi áldozatunk a Szentlélek által történik, ahogyan Aranyszájú Szent János azt magyarázta, hogy Urunk áldozata történt a Szentlélek által : «Fogadd el, Urunk, megengesztelődve a te néped ajándékát, AKIK MÁR NEM IDEGEN TÜZET, SEM OKTALAN ÁLLA-

[1] Ezt írja C r a m p o n e h.-hez : «Paul décrit sa prédication parmi les païens sous une image empruntée aux sacrifices mosaïques». De ha nem tévedünk, nem a mózesi szertartásokat, hanem egészen mást nyujtanak nekünk e szavak : *ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ*. Ugyanis a Törvényben nem volt meg az áldozatnak ez a lelki megszentelése, hanem csak testi megszentelése. Lelki megszentelése csak a mi Megváltónk melkizedeki főpapságának volt, amint azt a *Zsidókhoz írt levél* nekünk előadja.

TOK VÉRÉT ÖNTIK A TE OLTÁRODRA, HANEM A SZENTLÉLEK EREJÉNEK MŰKÖDÉSE ÁLTAL a mi áldozatunk már magának a papnak a teste és vére» (Kárácsony ünnepi miséjének könyörgése a *Római Egyház Szentségeinek könyvében*, amelyet Leóinak mondanak. L. P. 55, 147).

Tehát azt hisszük, hogy az örök vagy szent Lélek által hozta magát Krisztus áldozatul az Istennek, azáltal, hogy a kenyérnek testévé és a bornak vérévé való felszentelésénél fogva úgy viselte magát, mint annak az egyetlen áldozatnak, tudniillik kínszenvedése és halála áldozatának a papja, amely által örök váltságot szerzett nekünk.

VI. TÉTEL.

EZT AJÁNLJA VÉGEZETÜL AZ UTOLSÓ VACSORÁNAK AZ EUCHARISZTIA MEGIGÉRÉSÉVEL VALÓ ÖSSZEHASONLÍTÁSA.

4. §. Összehasonlítás az utolsó vacsora és az eucharisztia megígérése között.

Amikor Krisztus beszélni kezdett arról, hogy az ő testét A VÉRÉVEL EGYÜTT táplálékul fogja adni (*Ján.* 6. 53—59), ezt mondotta a sokaságnak : (*Ján.* 6. 51, = vulg. 52) *(Ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.*[1] Tehát mielőtt eledelül adta a testét a vérével együtt, a halálra akarta azt adni az áldozatban a világ életéért : és kenyérminőségben akarta azt adni. A halálnak ezt a kenyérben való állítását alig lehetett megérteni, mígnem az utolsó vacsorán ezt mondotta Krisztus az apostoloknak : *Ez az én testem, mely értetek [adatik]. Ez az én vérem, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.* Mert csak akkor tette láthatóvá a hit szemei előtt a szent titkot, amikor a testét a kenyér külszínében a halálra adta. Az eucharisztia kenyere akkor a halálra fölszentelt áldozatnak volt a teste, feláldozandó test volt, amint azt Krisztus előre megmondotta.

[1] Úgylátszik, fel kell adnunk ennek a sornak a hosszabb formáját, amelyet nagyon sok Görög Atyánál olvasunk (v. ö. Maldonat, e h.-hez): *ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.* Amelyet a szír fordítások (Pesch. és Hex.) is tanusítanak, és Tatián Diatessaronja is mutat. (V. ö. Ciasca, *Tatiani evangelium harmoniae arabice*, 35. l.). Ugyanis hiányzik ez a *ἣν ἐγὼ δώσω* a legtöbb régi kódexben : az N, B, C, D-ben, a régi latin és a szír (Sin. és Kur.) fordításokban, és L. Gry tanusága szerint az etióp fordításban. A rövidebb alakban pedig a szavakat mások másképpen rendezik. Tischendorf Gebhardt az ℵ kódex-szel a *ἡ σάρξ μού ἐστιν*-t a *ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς* után helyezi. A többi tanu eléje helyezi : ezeket követi Nestle. Ez a második rendezés valószínűbbnek látszik ; de ha valaki az elsőt akarná elfogadni, az a jelen vitában nekünk jobban kedvezne.

Helyesen «akarják tehát az összes régi jó írók», hogy ezt a mondatot «az eucharisztia szentségére értsük», Maldonat jóváhagyása mellett (e. h.-hez): de mégsem téved el az igazságtól Caietanus, amikor ezt írja: «Világosan megmagyarázza, hogy ez a kenyér az ő kínszenvedése és halála lesz».[2] Mert, amint Knabenbauer mondja (e. h.-hez); «a kereszt áldozatról és az eucharisztiáról is szó van itt». Sőt úgy van szó mindkettőről, mint egy dologról: odaadta Krisztus az ő testét, mint kenyeret, a világ életéért: a kenyérben mutatta be halála áldozatát: amelynek emlékezete kenyérben történik általunk, akik Krisztus halálát ismét felajánljuk. Igy tehát az eucharisztia és a kínszenvedés Krisztus ígéretének egyetlen beteljesítésében egyesülnek. *A kenyér, amelyet majd én* [áldozatul] *adok, az én testem a világ életéért.*

Ha ezt a helyet jobban meg akarjuk érteni, hasznos, ha két dolgot megfontolunk.

Először azt, hogy mi a mondások sora és szerkezete. Miután ugyanis Krisztus azt mondotta, hogy ő az élet kenyere, amelyet szükségképpen enni kell (27—50. v.), áttér annak magyarázására, hogy hogyan fog ez történni. Ennélfogva két dolgot cselekszik: 1. megállapítja, hogy ez a kenyér ÁLDOZATI kenyér (51. v.): és 2. hogy ezt úgy kell enni, mint ÁLDOZATI LAKOMÁT (53—57. v.).

Ami az elsőt illeti, úgy magyarázza a kenyér ÁLDOZATI FELAJÁNLÁSÁT, hogy az az ő testének a felajánlása a világnak a halálból az életre való megváltására.

Ami a másodikat illeti, az ÁLDOZATI LAKOMA tekintetét a kenyérben (már itallal párosítva) abból teszi világossá, hogy a kenyér maga a test, amelyet enni kell, a bor meg maga a vér, amelyet inni kell: az ennivaló testnek és innivaló vérnek ez a különválasztott említése

[1] «Világosan megmagyarázza, hogy ez a kenyér az ő kínszenvedése és halála lesz... AMIKOR MEG AZT MONDJA, *adni fogok*, EZZEL AZT JELEZI, HOGY AZ Ő SZENVEDÉSE ÉS HALÁLA ÖNKÉNTES ADOMÁNY LESZ.» (Caietanus, *Evangelia cum commentariis*, in h. l. Páris, 1540, 251. D. fol.)

valamint a halál állapotát, úgy az áldozati lakoma feltételét is jelezi.

Ez a második pedig az elsőből következik és az elsőre, mint feltételre támaszkodik. Ugyanis azért (embereknek adandó) áldozati eledel ez a kenyér, mert (Istennek adott) áldozati ajándék. És ezért volt szükséges, hogy Krisztus előrebocsássa az áldozatbemutatás kijelentését, amikor az eucharisztia szentségének éltető erejét magyarázta. (Mert ahogy a M. F. harmadik könyve bizonyítja, az eucharisztia csak annyiban szentség, amennyiben áldozatnak részesülendő adománya.) De ha már elfogadjuk, hogy az 51. sor a kenyeret mondja Istennek feláldozandó áldozati adománynak, akkor alig kerülhetjük ki azt a következményt, hogy a kenyér feláldozása nem egyéb, mint Krisztusnak felajánlása a halálra *a világ életéért.*

Másodszor meg kell fontolnunk, hogy mi az exegézisük azoknak, akik a mondásoknak ezt a láncolatát elhanyagolják és az 51. sorban nem értik a kenyér semmiféle áldozati felajánlását. Szerintük már Krisztus semmi egyebet nem jelzett itt, mint ezt a kettőt: 1. hogy a kenyér az ő teste, 2. hogy ez a test nem különbözik attól a testtől, amelyet majd ő a kereszten fel fog áldozni. Tehát amikor a kenyérnek a testtel és másodszor ennek az említett testnek a keresztre feszítendő testtel való kettős azonosságát megállapítja, ezzel a második azonossággal csak a kenyérben tartalmazott testnek az igazságát akarta mintegy tetézni. De akkor ez az azonosság pusztán anyagi és semmi módon sem formai, mert hiszen Krisztus céljára éppen úgy használna ez is: «. . . az én testem anyától született». Ennélfogva kevéssé elégít ki ez az értelmezés.

Talán azt mondod, hogy nemcsak az azonosságot állítja, sőt a kenyérben JELKÉPES viszonyt is a kereszt-áldozathoz: mintha ezt mondaná: A kenyér, amelyet majd én adok (nektek), úgy lesz ugyanaz a testem, amelyet majd a kereszten kell (Istennek) adni, hogy azonfelül az én kínszenvedésem áldozatát egy valamilyen bevezető

áldozat fogja megjeleníteni a kenyér (és bor) színe alatt? De ki nem látja, hogy ezzel a magyarázással eltüntetjük a nyomát a betű szerinti értelemnek, ahol egy szó sincs megjelenítő viszonyról áldozat és áldozat között: és ennélfogva, ha van benne valami igazság, akkor azt legfeljebb abból a betűszerinti értelemből következő értelemnek tarthatjuk, amelyet elfogadtunk?

Egyébként ezek közül az értelmezések közül egyikben sem lehet az ellenfelek véleményét jól védelmezni, ha az egy *majd adok* szó, amely csak egyszer van kimondva, mégis két egészen ellentétes irányba nem mutat, aszerint, amint a kenyérhez vagy a testhez illesztjük: a testhez tudniillik, amennyiben azt értünk (*ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς*) kell adni, mindenesetre Istennek; a kenyérhez pedig, amennyiben azt nekünk kell adni, és legkevésbbé sem Istennek vagy értünk: úgy, hogy ami a kenyeret illeti, bőkezűség legyen mondva és nem áldozati felajánlás: ami pedig a testet illeti, nem bőkezű adományozás, hanem áldozat legyen állítva. Itt valamilyen erőltetés és facsarás mutatkozik ugyanannak a szám szerint egyetlen szónak az értelmezésében: és sokkal akadálytalanabbul és egyszerűbben halad előre a mondás, ha úgy gondoljuk, hogy az egyszer kimondott adás szónak, valamint a testben, úgy a kenyérben is a *ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς* határozza meg az irányát (v. ö. Titelmann, e. h.-hez).

Kikerülik ugyan ezt a nehézséget, akik Maldonat-tal a *majd adok* szónak az ismétlését fogadják el, hogy lehessen más adást érteni a kenyérben és mást a testben: lehessen például az emberek számára ételül adott kenyeret és az Istennek áldozatul adott testet érteni. «Mert azáltal, hogy KÉTSZER mondja hogy adni fog, azt jelzi, hogy az adás különböző módjairól beszél» (Maldonat, e. h.-hez.) De nemcsak el kell ejtenünk ezt az olvasást, sőt, amint mondottuk, azon kívül, amelyet követünk, egy sem valószínű, csak az, amelyik a mi értelmezésünket ugyanannyi szóval mondja ki: *A kenyér, amelyet majd a világ életéért adok, az én testem.*

Ismét kikerülné a nehézséget, aki azt mondaná, hogy *a világ életéért* sehogysem függ a *majd adok* szótól: amelyet akár kétszer említett Krisztus (ahogyan Maldonat-nak tetszik), akár csak egyszer említett, hozzáértve a második tagban (amint mi gondoljuk): sőt ez *a világ életéért* önállóan áll, ahogyan önállóan áll az utolsó vacsora szentpáli formájában ez a *mely értetek* szó (*Kor. I.* 11. 24, a valószínűbb görög olvasás szerint). Ebben az esetben nem volna egybe nem illő, ha a *majd adok* szót a nekünk és nem Istennek való adásra értenénk: az Istennek bemutatandó áldozatra pedig a *világ életéért* szót értenénk. Akkor ugyanis nem vonjuk az egy *majd adok* szót két ellentétes irányba. Ám a hasonlóság a *Kor. I.* 11. 24, és *Ján.* 6. 51. között csekély és erőtlen. Ugyanis Szent Pálnál ezt találjuk: *τοῦτό μού ἐστιν τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν*: Szent Jánosnál pedig nem ez áll: . . . *ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἡ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς*: hanem hiányzik az artikulus: aminek következtében másként halad előre a mondás. Ha mégis valószínűnek találja valaki ezt az értelmezést (amelyet különben tudomásunk szerint egy tekintély sem fogadott el), az kétségtelen marad, hogy Krisztus testének áldozati halálra adása (*ἡ σάρξ μού ἐστιν [ἡ] ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς*) a kenyér ételül adásának (*ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω*) formailag megokolója és értelmezője. Ebből ismét az következik, amit előbb mondottunk, hogy az eucharisztia eledelét úgy jellemzi Krisztus, mint a vérontásos áldozatból való részesedést. De ha az eucharisztiában a vérontásos áldozatból részesülünk, akkor azt az eucharisztiában fel is ajánlottuk: mert hiszen tudja minden katolikus, hogy nem mást kapnak a hívek a szentségben, mint amit Istennek áldoztak a szentségben.

Tehát Szent Jánosnak ez a helye minden oldalról arról győz meg minket, hogy Krisztus az utolsó vacsorán az ő kínszenvedése áldozatát mutatta be.

Nem tudom, hogy nem lehetne-e a mi értelmezésünk szilárdítására segítségül hívni azt, amit a III. Tételben olvastunk a keleti liturgiákban: hogy Krisztus azon az

éjtszakán vette a kezébe a kenyeret és változtatta azt át, amelyen elárultatott *a világ életéért?* Tudniillik *Szent Jakab görög Liturgiájában* Krisztus «*azon az éjtszakán, amelyen elárultatott*, vagy helyesebben önmagát odaadta *a világ életéért* és üdvösségéért, kezébe vette a kenyeret, . . . és odaadta» stb. Hasonlókép a mai *Antiochiai Szír Liturgiában:* «Azon az éjtszakán, amelyen odaadta magát *a világ életéért és üdvösségéért*, kezébe vette a kenyeret» stb. *Szent Vazulnak* úgy a régi, mint a mai *Liturgiájában* pedig: «Azon az éjtszakán, amelyen elárultatott, vagy helyesebben önmagát odaadta a *világ életéért*, kezébe vette a kenyeret» stb. Nemde ez a beszéd talán a módot írja le, ahogyan Krisztus magát a világ életéért odaadta: tudniillik testét az utolsó vacsorán halálra adván az Istennek, vagy áldozatul adván a kenyér és bor színe alatt?

De mit kell mondanunk a felajánlott adományok feletti imádságról *Szent Márk* alexandriai görög *Liturgiájában:* «Urunk Jézus Krisztus, . . . te nagy Pap, KENYÉR, mely mennyből szállott le és feleleventette a romlásból a mi életünket, AKI [mint Kenyér] ADTA MAGÁT ODA, a szeplőtelen bárányt, *a világ életéért*, kérünk téged, felhívunk téged, emberek szeretője, Isten, tedd nyilvánvalóvá arcodat ezen kenyér és poharak fölött, amelyeket a legszentebb asztal vesz magára angyali liturgia, arkangyali kartánc és papi áldozatbemutatás közepette». Lehet-e vajjon kívánni az evangéliumnak világosabb kifejtését, mint azt, hogy Krisztus egyszerre adta magát oda mint kenyeret és egyszersmind úgy mint Bárányt a világ életéért és hogy azóta kezdett előtűnni az ő papsága? És valóban, a Bárány teste adatott oda a világ életéért, mint kenyér, a kenyérben halálra adva.

Helyesen küldik tehát az Örmények imádságaikat a Fiú által az Atya Istenhez, «aki áldozati adomány és felkent [azaz Krisztus, vagy pap], bárány és mennyei kenyér, egyszerre főpap és áldozat» (B. 436: v. ö. Miksa szász herceg, *Az Örmény mise*, 33. l.): ahol a három szópár vagy ellentétel (áldozati adomány = áldozat =

bárány : felkent = főpap = kenyér) párhuzama arról győz meg minket, hogy leginkább a kenyér felszentelésén alapszik a mi Megváltónk főpapi hivatala, ahogyan a megölésben, amelynek a bárány volt alávetve, a feláldozás tulajdonsága találtatott.

Nem ok nélkül kiáltják tehát ugyanazok (B. 419 : v. ö. Le Brun, *Explication de la messe*, 3. k. 109. l., Miksa szász herceg, *Az Örmény mise*, 12—13. l.) *Szent Jakab görög Liturgiája* után (lásd B. 309), hogy magát a mennyei kenyeret küldte hozzánk az Atya, mint Megváltót és Üdvözítőt. «Urunk és Istenünk, aki A MENNYEI KENYERET, a mi Urunk Jézus Krisztust, az egész világ táplálékát KÜLDTED HOZZÁNK, MINT ÜDVÖZÍTŐT, Megváltót, Jótevőt, aki minket megáldott és megszentelt, te magad, Urunk áldd meg most ezt a feltett felajánlást : és vedd azt fel a te mennyei oltárodra». E szavak azt mondják, hogy Krisztus magának a kenyérnek a külszínében, tudniillik az eucharisztia ritusában, a megváltás és üdvözítés művét teljesítette.

Nem hiányzott a Trienti Zsinaton, aki Szent János e helyének szerintünk való értelmezését jellemezte és fordította az újítók ellen, a Kölni Egyház kiváló hittudósa, később a Római Anyaszentegyház bíborosa, Gropper János tudniillik. Ő ugyanis a következő két dolgot hirdette elválaszthatatlanul a hittudósok összesereglésében, amelyet a XIV. és XV. Ülés között tartottak az Úr 1551. évében. *Először:* «Krisztus tehát feláldozta magát értünk az Atyának a kereszten, aminek következtében valamennyien megváltattunk. Azelőtt pedig az utolsó vacsorán áldozta magát Krisztus ezek alatt a külszínek alatt (amit megparancsolt, hogy általunk történjék) : A VACSORA FELAJÁNLÁSA MAGA UGYANAZ, MINT A KERESZTÉ : Krisztus áldozata ugyanis EZT AZ EGÉSZ CSELEKEDETET MAGÁBAN FOGLALJA». *Másodszor:* «Akkor teljesítette azt, amit (*Ján.* 6.) ígért : *A kenyér, amelyet majd én adok, az én testem a világ életéért.* DE AZ Ő TESTÉT ADNI A VILÁG ÉLETÉÉRT NEM EGYÉB, MINT FELÁLDOZTATNI. AMIKOR TEHÁT AZ

UTOLSÓ VACSORÁN ODAADTA A TESTÉT, AKKOR AZ ÁLTALA A VILÁG ÉLETÉÉRT FELÁLDOZOTT TESTET ADTA, amint Szent Jánosnak előbb említett szavai jelzik. Igy kell tehát magyarázni e szavakat: *Én őértük szentelem magamat, hogy ők is meg legyenek szentelve*» (Theiner. *A Trienti Zsinat . . . eredeti Tárgyalásai.* 1, 818). Senki ne gondolja tehát, hogy ez az értelmezés nem tudom miféle új hittudomány kitalálása.

ZÁRÓSZÓ.

Ennek a vitának bizonyos hittudományi mozzanatairól.

Végre, hogy röviden mondjuk, az eddigiekhez (III—VI. Tét.), még két teológiai bizonyíték csatlakozik.

Először. A katolikus hit szerint Krisztus az utolsó vacsorán igazi áldozatot mutatott be. De nem mutatott volna be igazi áldozatot, ha nem ajánlotta volna magát fel a kínszenvedés feláldozására. Ugyanis az áldozat a feláldozott vagy feláldozandó áldozati adomány felajánlása. Tehát nincs igazi áldozat igazi feláldozás (immolatio) nélkül. Az utolsó vacsorán pedig nincs semmiféle igazi feláldozás (immolatio realis), hanem csak meg van jelenítve jelképesen. Meg van jelenítve a kereszt feláldozása, amely még nem következett be. Tehát az utolsó vacsorán Krisztus nem úgy van felajánlva, mint aki már fel van áldozva, hanem mint akit ezután kell feláldozni. Tehát magára a kereszt feláldozására van felajánlva az utolsó vacsorán.

Másodszor. Ha Krisztus szám szerint másik áldozatot mutatott volna be az utolsó vacsorán, mint a kínszenvedés áldozatát, már a kínszenvedés előtt kiengesztelte volna az egész emberi nemet. Mert egyrészt azt a Krisztus által bemutatott áldozatot nem képzelhetjük érvénytelennek (azaz Istentől el nem fogadottnak) vagy eredménytelennek (azaz gyümölcstelennek): másrészt pedig mivel érvé-

nyes és elfogadott, nem lehet kisebb értékű és kisebb gyümölcsű, mint maga a kínszenvedés áldozata: mert hiányzik abban a Krisztus által személyesen bemutatott áldozatban a gyümölcs minden határoló oka, amilyent később a misében észre fogunk venni. Tehát gazdag az az áldozat, mint amely nincs ALÁRENDELVE a keresztáldozatnak, úgymint a mi miseáldozataink, hanem tökéletesen MELLÉRENDELŐDIK és vele ÖSSZESZÁMLÁLÓDIK. De erről akkor fogunk bővebben tárgyalni, amikor ahhoz a ponthoz fogunk érni, hogy a miseáldozatot jellemezzük és értékeljük.

VII. TÉTEL.

EZT MEGERŐSÍTI AZ UTOLSÓ VACSORA HÁROM KÖRÜLMÉNYE.

5. §. Az utolsó vacsora körülményei, mint szilárdító bizonyítékok.

I. FELOSZTÁS. — AZ EDDIG ELŐADOTTAKAT MEGERŐSITI AZ UTOLSÓ VACSORA ELSŐ KÖRÜLMÉNYE, AMELY JÚDÁS ÁRULÁSA VOLT.

Krisztus azon az éjtszakán tartotta az utolsó vacsorát, *amelyen elárultatott (ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδετο Kor. I.* 11. 23) : akkor tudniillik, amikor az ő szenvedése EREDETÉBEN már megkezdődött, amely Judás árulása volt.

Azt, hogy Júdás árulása Krisztus kínszenvedésének a kezdete volt, magukból a *tényekből* tudjuk : amennyiben csak áruló adta át Krisztust a bűnösök kezébe : ebből következik, hogy az Egyház a három szent nap liturgiájában semmit sem említ oly serényen, mint Júdás árulását. Tudjuk azonkívül magának Krisztusnak a *szavaiból* is, aki így szól Pilátushoz : *Semmi hatalmad sem volna felettem, ha onnan felülről nem adatott volna neked, azért annak, ki engem kezedbe adott, nagyobb bűne vagyon* (*Ján.* 19. 11) : Mintha Júdás az ő árulásával okozta és kezdette volna el Krisztusnak azt a rosszabb időszakát, amikor az Atya szándéka szerint át volt engedve az emberek szabadakaratának. Végre, mintegy szemünk előtt látjuk ezt a szinoptikusok *elbeszéléseinek* a rendjében és sorozatában, ahol Júdás árulása mindig a kínszenvedés forrásának van fölhozva. De másrészt Júdás árulása a szinoptikusoknál oly szorosan összefügg az utolsó vacsorával, hogy annak vagy előszavának (*Mát.* 26. 21—25, *Márk.* 14. 18—21), vagy zárószavának (*Luk.* 22. 21—23) van gondolva. Jánosnál pedig ezt olvassuk : *És a vacsora alkalmával, amikor az ördög már szívébe sugallta az iskarióti Júdásnak, ... hogy el-árulja őt* (*Ján.* 13. 2 ; v. ö. 13. 18. 26., 27., 30).

Tehát ezért az utolsó vacsora teljesen kínszenvedéssel körülfűzve mutatkozik, amint fennebb a kínszenvedés mutatkozott a vacsorába befonva. Nem csoda tehát, ha ebből a kettőből, valamint az elbeszélésnek és a véghezvitt dolognak, úgy az áldozatnak is egy összessége és lényege lesz.

Szent Tamás világosan tanította, hogy az utolsó vacsorát Krisztus elárultatása és eladatása miatt kell a kínszenvedés részének tekintenünk (III. 83, 5, 3m): «Továbbá Krisztus kínszenvedése mintegy lépésről-lépésre történt, úgymond. Ugyanis először volt Krisztus elárulása... Másodszor volt Krisztus eladatása ... Harmadszor pedig Krisztus kínszenvedésének előre jelzése volt, mely az utolsó vacsorán történt» stb.

A régebbi középkoriak közül pedig Rupert adja ennek a helynek bőséges magyarázatát több helyen. És pedig először, a Máté fölötti Megfontolásaiban, úgy befoglalja a kínszenvedésbe az utolsó vacsorát, hogy az utolsó vacsorába is befoglalja a kínszenvedésnek minden engesztelését. «Nem alapította meg és nem adta át testének és vérének ezt a szentségét ennekelőtte: hanem csak akkor, AMIKOR A KÍNSZENVEDÉSBEN MÁR A HALÁLLAL KÜZDÖTT, azon az éjtszakán, amelyen elárultatott, amikor már rakták össze a fát, amelyre a szent és misztikai törvény lelki szertartása szerint egy ilyen borjúnak megölt tagjai rendeltettek, alágyujtva már az oltáron a nagy szeretet vagy Szentlélek tüze, aki által vágyta magát áldozatul hozni: AKKOR ZSÍROS RÉSZEIT, tudniillik KÍNSZENVEDÉSE MINDEN NEKÜNK SZÜKSÉGES HASZNÁT Ő MAGA ÁLDOZTA FEL A KENYÉR ÉS BOR SZÍNE ALATT, mondván: *Ez a kenyér az én testem* (így!), *ez a kehely az újszövetség az én vérem által, mely értetek kiontatik.* És bölcsen és helyesen: mert mikor kellett alapítani vagy adni ezt a szentséget, mely az ő halálát hirdette, ... ha nem magának a kínszenvedésnek pillanatában? De valaki azt mondja: még nem ontatott az a vér: de másnap ontatott. Erre mondom: MÁR ELADATOTT AZ ISTENNEK EZ A BÁRÁNYA,

MÁR ÁTADATOTT AZ IGAZI ÁLDOZATNAK EZ A BORJÚJA, ÉS ENNEKOKÁÉRT JOGOSAN TARTATNAK MÁR TISZTÁKNAK [az apostolok] . . . MEGTISZTÍTOTTA ŐKET AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE, MELY AKKOR VOLT INTÉZVE : MAGA AZ Ő VÉRE, MELYNEK KIONTÁSÁT AZON AZ ÉJTSZAKÁN KÉSZÍTETTÉK» (*Az ember fiának dicsőségéről és tiszteletéről. Máté felett.* 10. k. L. P. 168. 1547—1548. oszl.).

Rövidebben mondotta ugyanazt előbb, a *Szentlélekről* írt harmadik könyvében (18. f. L. P. 167, 1659) : «Amennyiben tudnunk kell, hogy jóllehet sokat beszélt erről [a szentségről] kínszenvedése előtt, mégsem engedte át annak átadását soha, mielőtt magához a kínszenvedéshez el nem érkezett. MERT MÁR EL VOLT ADVA, amint az Apostol mondja : *Azon az éjtszakán, amelyen elárultatott* stb. Miért ez, ha nem azért, mert nem máshonnan, hanem magának az Úrnak a KÍNSZENVEDÉSÉBŐL VOLT ALAPÍTVA ez az éltető szentség?»

Közben pedig az *Isten Igéjének győzelméről* írt tizenkettedik könyvben (12. f. L. P. 169, 1472) ezt írta : «Az Úr teste és vére szentségéről biztos és nem szorul rá a mi bizonyításunkra, . . . HOGY AZ Ő HALÁLÁTÓL VAGY KÍNSZENVEDÉSÉTŐL VETTE KEZDETÉT ÉS KELLETT KEZDŐDNIE. Továbbá amennyire lehetett, a halálhoz közel alapította ezt a szentséget, tudniillik amikor MÁR EL VOLT ADVA A HALÁLRA, és *azon az éjtszakán, amelyen elárultatott.* Nekünk, élőknek és meghagyottaknak tette el és küldötte ezt a szentséget, amelyben a kenyér és bor külszíne alatt AZ Ő HALÁLÁNAK ÉS FELTÁMADÁSÁNAK A HASZNA REJTŐZIK».

Nem kisebb megfontolásra méltó de Berulle bíborosnak ez a ragyogó bizonyítása a protestánsok ellen : «Hogyan igazi áldozat egy Isten asztalára, azaz oltárára tett közönséges, tiszta lisztből készült kenyér vagy kalács : és ennek a mennyből szállott élő kenyérnek, ennek az egyetlen Fiúnak és egyedülálló Isten bárányának a jelenléte, aki elveszi a világ bűnét, a Melkizedek rendje szerinti örök főpap működése által akkor előteremtve, AMIKOR ELKEZDI MAGÁT A KERESZTRE SZENTELNI ÉS ÁLDOZNI,

nem volna igazi áldozat? . . . Ha figyeljük annak pillanatait, aki mindent a maga idejében, fontosság, szám és mérték szerint cselekszik, látni fogjuk, hogy ezt a titokzatos cselekvényt életének mintegy utolsó órájára tartotta fenn és AMIKOR VALÓSÁGOS ÉS VÉRONTÁSOS SZENVEDÉSE MÁR ÚTBAN VOLT (HA AZT FORRÁSÁBAN, AZAZ JÚDÁS SZÍVÉBEN és a Zsidók szándékában FIGYELJÜK), úgy, hogy EZ A VALLÁSOS ÉS SZENT CSELEKEDET KÍNSZENVEDÉSE HATÁRAIN BELÜL VOLT ÉS MEGKEZDŐJE ÉS FELSZENTELŐJE VOLT A KERESZT MÉLY TITKÁNAK, ÉS HOGY ÖNMAGÁNAK AZ ATYA ISTENNEK TÖRTÉNŐ TITOKZATOS FELAJÁNLÁSA, AMELYET Ő AZ EUCHARISZTIÁBAN VITT VÉGHEZ, EMBERSÉGÉBEN VOLT LÁTHATÓAN ÉS VÉRONTÁSOSAN folytatva, TOVÁBB VEZETVE ÉS BETELJESÍTVE, minden más cselekedet vagy misztérium megszakítása nélkül. Úgy, hogy itt történik, HOGY Ő ELSŐ LÉPÉSEIT TESZI, HOGY A HALÁL FELÉ MENJEN, AKÁR BELSŐLEG, szívének szándékában, AKÁR VALLÁSOSAN, A SZERTARTÁSBAN, AMELYET ALAPÍT, akár külsőleg, kilépvén az utolsó vacsora Terméből, hogy a kertbe menjen, ahol testének minden részéből ontani kellett a vérét, s ahol megtalálta őt az ellensége, hogy megfogja és a Koponya-helyre vezesse. Azért felkel ettől a szent és utolsó vacsorától, ahol az Eucharisztiát készítette, hogy a halálküzdelemhez és a halálhoz menjen : és feláll, ezzel a szép szóval : *Hogy megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, és amint meghagyta nekem az Atya, úgy cselekszem* (*Ján.* 14. 31). És valóban, látva és megfontolva, hogy az Isten Fia nem várta meg magát kínszenvedése pillanatát, hogy A HALÁLT FELAJÁNLJA, és hogy az ő szeretete előbb cselekedett és megelőzte a Zsidók gonoszságát és dühöngését, és hogy ezen az utolsó vacsorán úgy látjuk, hogy nincs más eltökélése ajakán az apostolaival, mint haláláról és kínszenvedéséről, amelyet Júdás szívében és szándékában jelenlevőnek látott, aki vele együtt ugyanannál az asztalnál volt, és hogy akkor ennek a szenvedésnek örök emlékjelét alapította, és hogy ő ezen az új és keresztény húsvéti vacsorán ugyanazt a bárányt

adta, akinek meg kellett halni a kereszten a mi megváltásunkért, talán ez annyira távolálló Jézus Krisztus méltóságától, aki az Eucharisztia csodáját alapítja, vagy a kereszt mély titkától, amelytől oly kis idő választja el, vagy ezeknek a titkoknak egymáshoz való viszonyától (mintha más valaki volna és nem ugyanaz az Üdvözítő, akit Sion nagy ebédlőjében Eucharisztiát készíteni látunk, és az, aki a Kálvárián a halálos kínszenvedést kiállja), hogy el kell kárhoztatni lelkeiteket, hogy higgyétek, hogy a mi Urunknak Testamentumát készítve tetszett A HALÁLÁRA EMLÉKEZNI és Isten előtt megjeleníteni az ADOMÁNYT ÉS AZ ÖNKÉNTES VÁLLALÁST a szentség és az örök emlékjel alapításával? Ha hagyjátok magatokat ezeknek a szavaknak a fényébe vezetni, azok érthetően mondják nektek : *Ez az én testem, mely értetek adatik: ez az én vérem, mely értetek kiontatik* (*Luk.* 22. 19) : amik felajánlás és áldozatbemutatás szavai. Mert értünk adatni és értünk feláldoztatni azonos jelentésű fogalmak» (*II. Beszéd a Miseáldozatról, amelyet a keresztény Egyházban ünnepelnek.* 12. fejezet. Össz. Műv. Migne kiad. Páris, 1856. 700—702,1.).

Gondold át ismét Nagy Szent Leót, akit a IV. Tételben idéztünk : «Amikor Kaifás fogadótermében arról tárgyaltak, hogy hogyan lehetne Krisztust megölni, ő testének és vérének a szentségét szabályozva tanította, hogy minő áldozati adományt kell Istennek bemutatni».

A Liturgiákban különösen a Nagycsütörtöki miséket kell mérlegelnünk, amelyek tele vannak Júdás nevével és korholásával, mintha az ő árulása az utolsó vacsorával a legszorosabb összefonódással összefüggne és mintha azért tűrte volna el Krisztus az áruló asztaltársaságát, hogy a világot megváltsa. Ilymódon olvassuk a *Sacramentarium Gelasianum* késői miséjében a prefációban : «... a mi Urunk Jézus Krisztus által. Akinek a szemrehányását ezen az éjtszakán a szent lakomán a saját lelkét ismerő áruló nem bírta elviselni, hanem otthagyván az apostolok közösségét, elfogadta a Zsidóktól a vér díját, hogy elpusztítsa az életet, amelyet eladott. Ette tehát ma az áruló a saját

halálát, és kimenvén, VÉRES KEZEKKEL VETTE AZ ÜDVÖZÍTŐ KEZÉBŐL A KENYERET, hogy miután megette az eledelt, nagyobb büntetés bilincselje meg, akit a legfőbb Jóság sem tartott vissza a bűntől. ELTŰRI TEHÁT A MI URUNK JÉZUS KRISZTUS, A TE FIAD, HOGY ELLENSÉGÉVEL EGYÜTT RÉSZESÜLJÖN AZ UTOLSÓ LAKOMÁBÓL, akiről tudta, hogy rögtön el fogja árulni, HOGY AZ ÁRTATLANSÁG PÉLDAKÉPÉT HAGYJA HÁTRA A VILÁGNAK, S KÍNSZENVEDÉSÉT A VILÁG MEGVÁLTÁSÁÉRT KIEGÉSZÍTSE. Eteti tehát a szelíd Isten a kegyetlen Júdást és eltűri asztala mellett a könyörületlen asztaltársat, míg az kötelével el nem pusztítja magát, aki a mester véréről tervezett. Óh mindenkor béketűrő Úr! Óh saját áldozati lakomáján szelíd Bárány! MÉG SZÁJÁBAN TARTOTTA JÚDÁS AZ Ő ÉTELÉT, ÉS A ZSIDÓKAT AZ Ő TAGJAINAK A SZÉTMARCANGOLÁSÁRA HÍVTA. De a te Fiad, a mi Urunk, mint jóságos áldozat, AZT IS BÉKÉSEN ENGEDTE, HOGY FELÁLDOZZÁK NEKED ÉRTÜNK és a bűnt, amelyet a világ elkövetett, elvette. Általa téged, Urunk esdve kérünk, alázatos megvallással mondván» stb. (*Sacr. Gelas.* 1. k. 40. f. L. P. 74, 1102. Wilson kiad. 72. l. : v. ö. ugyanezt a prefációt kevés változtatással és hozzáadással *Nagy Szent Gergely, Szentségek Könyvében.* L. P. 78, 82). Már mindenesetre felajánhatta Krisztus az ő halálát, mialatt vacsorált, amelyet az együttvacsorázó áruló készített neki. «Azon az éjtszakán, amelyen elárultatott, vagy helyesebben önmagát odaadta . . .» (V. ö. III. és VI. Tét.)

II. FELOSZTÁS. — MEGERŐSITI AZ UTOLSÓ VACSORA MÁSODIK KÖRÜLMÉNYE, MELY KRISZTUS FŐPAPI IMÁJA VOLT.

Nyomban az utolsó vacsora után, mielőtt a kínszenvedésnek magát alávetette, valamilyen liturgiai imádsággal[1] jár közben Krisztus az Atyánál: amelyben kifejti

[1] Annyira liturgiai imádság, hogy B e d a valószínűnek tartotta, A l c u i n u s pedig kételkedés nélkül állította, hogy ez volt az a szentének, amelyet énekelve kimenének az Olajfák

áldozatának erejét, tulajdonságait, gyümölcsét, majdnem olymódon, ahogyan később az Egyház a mise különböző részein át ki fogja terjeszteni egész rövid áldozatbemutatásának sokrétű kijelentését és sokrendű tekinteteit. Tehát liturgiával köti össze a mi Főpapunk az utolsó vacsorát és a kínszenvedést, mint egyetlen áldozat két részét: ugyanis a vacsorától függ az egész beszéd és egészen a kínszenvedésről szól és a kínszenvedéshez visz közelebb.

És Krisztus nem kétli ebben az imádságban ezt mondani: *Én őértük szentelem magamat* (*Ján.* 17. 19): amely szó, ahogy a régiektől megtudtuk és az összes újkoriak egyetértenek, a kínszenvedés áldozatát jelzi: és mégsem ok nélkül használ Krisztus közvetlen a vacsora után jelen időt: ugyanis jelenidejű az áldozat és az utolsó vacsorától fogva egész a keresztig lefolyásban van a mi megváltásunk műve.

III. FELOSZTÁS. — MEGERŐSITI AZ UTOLSÓ VACSORA HARMADIK KÖRÜLMÉNYE, MELY A TEREMBŐL A KERTBE VALÓ KIVONULÁS VOLT.

Miután Jézus ezeket elmondotta, kiméne tanítványaival a Kedron-patakon át, hol egy kert vala, melybe beméne ő (*Ján.* 18. 1) és így imádkozott: *Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem e pohár, mindazonáltal ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint te* (*Mát.* 26. 39). Itt úgylátszik,

hegyére (Beda. *Fejt. Márk-hoz.* 4. k. L. P. 92, 273; Alcuinus 164. *Levél.* L. P. 100, 430). Egyébként Knabenbauer szerint (e. h.-hez) «Az újkoriak nagy összhanggal nevezik ezt az imádságot Krisztus papi vagy főpapi imájának, ... amellyel az áldozatát felszenteli, és annak gyümölcseit az Atyától kiesdi». «A keresztény liturgia egyik legnagyobb gondjának kell lenni, úgymond Durand, hogy az imádkozó Krisztusnak beszédét és taglejtéseit utánozza» (*Discours de la Cène.* R. S. R. 1911 nov. és dec. száma, 525—526. l.). Alexandriai Cirilnek az a véleménye (*Mát.* 26. 27-*hez. Luk.* 22. 19-*hez.* G. P. 72, 452. és 908. oszl.), hogy Krisztus hálaadása a mi anaforáink példaképe volt.

mintha Krisztusnak bizonyos értelemben LEHETETLEN lett volna már kitérni, és bizonyos értelemben NEM LETT VOLNA AKARATA SZERINT, hogy a kínszenvedés kelyhét kiigya. Továbbá mielőtt Krisztus megvacsorált, minden szabadságról és annak hatalmas vágyáról beszélt, hogy értünk magát odaadja. Most ELKERÜLHETETLENSÉG nyomja a földhöz, anélkül, hogy akarná. Akarná, hogy ne kelljen, amit már kell akarni. Ennek oka az, mert közben az utolsó vacsorán halálra adta magát. Az önként vállalásnak és a szabadságnak a felajánlásban kellett leginkább tündökölni: amelynek megtörténte után már SZÜKSÉGESSÉG[1] sürgeti követelve, hogy még akarata ellenére is ADJA MEG Krisztus, AMIT FELAJÁNLOTT. Mert ami Istennek fel van ajánlva az áldozatban, azzal Istennek tartozunk és nem szabad valamely Istennek szentelt dolgot az Istentől visszaszerezni. Tehát ki kellett inni Krisztusnak a halál kelyhét, amelyet a vér kelyhével ünnepélyesen ígért: és aki felajánlotta magát a feláldozásra, annak rá kellett magát adni a feláldozásra. Következtesd ebből, hogy hogyan volt és hogyan nem volt Krisztus ment az értünk való meghalás kötelességétől: ment volt tudniillik az utolsó vacsora előtt: de az utolsó vacsora után már nem volt ment.

Ez nem ismeretlen az Atyák előtt sem, akik nemcsak abból bizonyítják, hogy Krisztus kínszenvedése önként vállalt és szabad volt, hogy ő maga akkor áldozza magát, amikor még semmiféle erőszakot nem tapasztal és az utolsó vacsorán önként feláldozza, és mintegy a kínszenvedésre szánja magát: sőt és leginkább a kínszenvedés előtti utolsó vacsorából mutatják ki nyilvánvalóan, hogy miért nem volt már Krisztusnak az utolsó vacsora után csorbítatlan jogállapota, hogy a kínszenvedés elől kitérjen.

Ilymódon Aphraátes, a már idézett helyen, miután az Urat az utolsó vacsora előtt minden szüksé-

[1] Erkölcsi szükségességről, azaz kötelességről, és nem lélektani szükségességről van szó, amely megszüntetné a választást. Lásd a következő Tételt.

gességtől mentnek bizonyította, az utolsó vacsora után pedig mintegy hatalmától, vagy kétségkívül jogától megfosztva mutatja őt, hogy ellenségei előtt védekezzék, mint aki az utolsó vacsora címén már a halottakhoz számít. Az eucharisztia alapításának felolvasása után így folytatja ugyanis: «TOVÁBBÁ MÉG NEM FOGTÁK EL AZ URAT. Ezeket mondván, felkele a helytől, ahol húsvétot cselekedett és testét evésre, a vérét meg ivásra adta és kiméne tanítványaival arra a helyre, AHOL MEGRAGADÁK ŐT. Aki pedig a testét megette és a vérét megitta, A HALOTTAKHOZ SZÁMÍT. Az Úr pedig saját kezeivel nyujtotta a testét evésre,és mielőtt keresztre feszítették, a vérét inni adta . . . Amikor pedig őt elítélték, semmit sem beszélt és egy szót sem szólott azokhoz, akik őt elítélték. Mindenesetre tudott beszélni és feleletet adni: DE LEHETETLEN VOLT, HOGY Ő, AKI A HALOTTAKHOZ SZÁMÍTOTT, MÉG BESZÉLJEN» (*XII. Magyarázat Húsvétról.* 6. P. S. 1. rész. 1. köt. 517. oszl.).

Valahogyan rokon ezzel a hellyel az, amit Szent Ephrem-nél találunk az *Evangéliumi konkordancia fejtegetésében* (Mősinger-kiadás, 1876, 229—230. l.). «*Atyám, múljék el tőlem e pohár.* Aki a halálát prófétái által leírta, és halála misztériumát igazaiban előre kialakította, az BIZTOS, HOGY NEM UTASÍTOTTA VISSZA A HALÁLT és NEM VONAKODOTT KIINNI ANNAK KELYHÉT, amikor itt volt az ideje, hogy a halálnak magát alávesse . . . Sőt este, AZON AZ ÉJTSZAKÁN, AMELYEN MAGÁT ODAADTA, a testét az apostolok között szétosztotta, a vérét a tanítványainak kiosztotta és parancsot adott nekik, hogy ennek a kínszenvedésnek az emlékezetét cselekedjék». Itt abból bizonyítja Szent Ephrem, hogy Krisztus nem föltétlen mondott ellent a kínszenvedésnek, hogy nemcsak maga az Úr rendezte előre a kínszenvedést, sőt arra magát, a szentséget készítve, át is adta és ennélfogva nem akarhatott előle kitérni.

Nagy Szent Leó ugyanazt jelenti ki világos szavakkal: «*Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem e pohár*»

(*Mát.* 26. 39), úgymond. Itt nem kell azt gondolnunk, hogy az Úr Jézus el akarta kerülni a kínszenvedést és a halált, amelynek a szentségeit már átadta a tanítványoknak (58. *Beszéd.* 4. f. L. P. 54, 335). Hasonlóan ír Hilárius után (id. III. Tét.) Szent Paschasius Radbertus (*Fejtegetések Máté evangéliumához.* 12. k. L. P. 120, 908) efölött : *Ha lehetséges, múljék el e pohár:* «Vajjon tehát nem akart szenvedni, aki kevéssel előbb TESTÉNEK *a bűnök bocsánatára* KIONTANDÓ VÉRÉT FELSZENTELTE?»

VIII. TÉTEL.

ÉRTHETŐBBÉ TESSZÜK EBBŐL AZ ATYÁK ÉS HITTUDÓSOK ARRÓL VALÓ TANÍTÁSÁT, HOGY MILYEN VISZONYBAN ÁLLOTT KRISZTUS A MEGHALÁS KÖTELESSÉGÉHEZ.

A) FÜGGELÉK.

Krisztusnak a meghalás kötelességéhez való viszonyáról.

Az a kérdés, hogy milyen értelemben volt és nem volt Krisztus ment a meghalás kötelességétől.[1]

I. — A kötelességet tagadó vélemény.

Először. Az Atyák tagadása.

Nagyon sok Atya tanítja, hogy Krisztus szabad volt attól a kötelességtől, hogy a halálnak magát alávesse.

Mindenekelőtt Hilárius, aki leginkább ebből vezeti le Krisztus áldozatának a kiválóságát a régiek összes áldozatai fölött: «*Önként fogok neked áldozni.* A Törvény áldozatai, amelyek égőáldozatok, és bakok és bikák feláldozásából állanak, NEM BÍRNAK MAGUKBAN AKARAT MEGVALLÁSÁVAL: ugyanis átok volt kimondva a törvény megsértőire. Mert bárki felhagyott az áldozattal, az átok büntetését megérdemelte (*Deut.* 27. 21). Meg kellett tehát annak történni, ami megtörtént: mert az átok hozzáadása nem engedte meg az áldozat elhanyagolását. Ettől az átoktól a mi Urunk Jézus Krisztus szaba-

[1] Vedd észre, bölcs olvasó, hogy itt legkevésbbé sem Krisztus LÉLEKTANI SZABADSÁGÁRÓL vitatkozunk, hanem csak ERKÖLCSI SZABADSÁGÁRÓL. Tudniillik nem azt kérdezzük, hogy hogyan létezhetett együtt (a bűn elkövetésére képtelen) Krisztusban a halál (feltételezett) kötelességével, a halál kiválasztására való tekintettel az a hatalom, hogy ő minden lélektani kényszer nélkül határozott. Csak azt kérdezzük, hogy alá volt-e vetve az Úr a meghalás kötelezésének, és hogyan, és miért.

dított meg minket, amint az Apostol mondja: *Krisztus megváltott minket a törvény átkától, átokká lévén érettünk, mert írva van: Átkozott mindaz, aki fán függ* (*Gal.* 3. 13, v. ö. *Deut.* 21. 23). Tehát az átkozottak halálára áldozta fel magát, hogy a törvény átkát megszüntesse, ÖNKÉNT HOZVÁN MAGÁT ÁLDOZATUL AZ ATYA ISTENNEK: hogy a szabad áldozati adománnyal véget vessen az átoknak, amely a SZÜKSÉGES ÁLDOZAT és az abbahagyás bűne miatt volt hozzáadva» (53. *Zsoltárhoz*, 13. n. L. P. 9, 345).

Ezt a kérdést kimondottan teszi fel Nazianzi Szent Gergely (45. *Beszéd a szent Húsvétra*, 22. n. G. P. 36, 653), «amelyet sokan mellőztek ugyan, úgymond, de az én véleményem szerint gondosan fel kell kutatni»; hogy «Hogyan következetes, hogy az Egyszülött vérében örömét találja az Atya, aki még az atyja által feláldozott Izsákot sem fogadta el, hanem kicserélte az áldozatot, kosról gondoskodván az eszes áldozat helyett? Nyivánvaló a dolog: az Atya elfogadta ugyan, de nem mintha kívánta volna *(οὐκ' αἰτήσας)*».

Ciril egész erejével azon van, hogy kimutassa, hogy az Atya semmi egyebet nem cselekedett Fia halálát illetőleg, minthogy a Fiú akaratával, a ki szenvedni akart, egyetértett, és a Zsidókat, akik Krisztuson dühöngeni akartak, engedte. Például Szent János evangéliuma felett: «Azt mondja [Krisztus], hogy onnan fölülről adatott Pilátusnak a hatalom: nem mintha az Atya Isten saját Fiára akarata ellenére *(ἀβούλητον)* rátette volna a kereszten tapasztalandó szenvedéseket, hanem azért, mert az Egyszülött MAGÁT ADTA A SZENVEDÉSRE érettünk. Az Atya pedig MEGENGEDTE, HOGY BETELJESEDJÉK BENNE A SZENT TITOK. Az adott hatalom neve alatt tehát itt nyilvánvalóan az Atya tetszése és magának a Fiúnak az akarata van értve és állítva» (*Ján.* 19. 11-*hez.* G. P. 74, 641). Itt látnivalóan Krisztusról mint emberről van szó, mert hiszen Ciril szembeállítja egymással ezt a kettőt: a Fiú akaratát és az Atya puszta engedelmét.

Ismét, *Zak.* 13. 7. *felett:* «Tehát odaadta az életét

szabadon értünk, amikor, hogy úgy mondjam, AZ ATYA ISTEN ŐT, MINT EMBERT, MINTEGY SAJÁT AKARATÁNAK ÁTENGEDTE, és mintegy MEGENGEDTE, amint mondottam, hogy vérével mindenkinek az életét megvegye» (G. P. 72, 236). Végre, a 68. *Zsoltár* 27. *felett:* «Azért mondjuk, hogy odaadta, MERT az Atya MEGENGEDTE, hogy a Fiú szenvedjen. A Fiú pedig nem szükségességből szenvedett, hanem akarva: az ő szenvedése valóban üdvösséges volt . . . Tehát azért, mert az Atya legjobb gondviselése szerint, ahogyan előre meg volt határozva, átengedte a Fiút a halálnak, ennekokáért nem kell bűnteleneknek gondolnunk azokat, akik ennek az akaratnak szolgáltak. Ugyanis nem azért törekedtek ezt megtenni, hogy Istennek szolgáljanak . . . Ő ugyan megalázta magát és azok halállal sujtották őt» (G. P. 69, 1173).

Cirilt megelőzte Aranyszájú Szent János, aki a maga módja szerint magyarázta *Zsid.* 12. 2-t: *Az előtte levő öröm helyett keresztet szenvedett: «Jött a világ fejedelme és bennem nincs semmije:* tehát megtehette volna, ha akarta volna, hogy ne jusson a keresztre» (*Zsid.-hez.* 28. homilia, 2. G. P. 63, 194). Úgylátszik, őt követte Ambrus: «Megtehette volna Krisztus, hogy ne haljon meg, ha akarta volna: de nem gondolta a halált, mintegy gyalázatosat, kerülendőnek sem, és jobban, mint meghalva, nem menthetett volna meg minket» (*Szatir testvérének kimúlásáról.* 2. k. 45. f. L. P. 16, 1327). Bizonnyal követte Teodorétus: «Megtehette volna, úgymond [a Szentírás], hogy ne szenvedjen, ha nem akart volna» (*Zsid.* 12. 2-*höz.* G. P. 82, 769).

Hasonlókép a *Zsidó Levélhez* írt, tévesen Ökumeniusnak tulajdonított megfontolás ismeretlen szerzője: «Neki, úgymond [a Szentírás], meg volt engedve, hogy örömben és dicsőségben éljen ezen a világon: . . . de nem akart, sőt önként keresztet szenvedett» (*Zsid.* 12. 2-*höz.* G. P. 109, 424).

A mi számunkra ennek a véleménynek mintegy visszhangja van Theodorus Andidensis-nél, szinte

Nazianzi Szent Gergely szavaival kifejezve: «Azt kéri a püspök, hogy kedves legyen az Atya Isten előtt az ő egyszülött Fiának az áldozata, aki feláldoztatik. Mert aki itt feláldoztatik, áldozatul hozta magát az Atya tiszteletére, noha az Atya ezt nem kívánta *(ἑαυτόν εἰς θυσίαν ἀπέδωκεν, καὶ ταῦτα μὴ αἰτήσαντος τοῦ Πατρός)*» (*Rövid megfontolás az isteni liturgia szimbolumairól és misztériumairól.* 19. n. G. P. 140, 444).

Ugyanezt a tanítást származtatja át világosan Szent Anzelm. «Ez az ember ÖNKÉNT ADTA ODA ezt az életet MINT SAJÁTJÁT AZ ATYA TISZTELETÉRE, amennyiben tartozásból nem kellett neki meghalni, mert bűnös nem volt: amikor megengedte, hogy azt tőle elvegyék az igazság miatt... Tehát az emberi természet abban az emberben önként és nem tartozásból adta oda az Istennek azt, ami az övé volt, hogy megváltsa magát a többiekben, akikben nem tudta megadni, ami tőle mint tartozás követeltetett... Továbbá az emberi természet ebben az emberben semmit sem szenvedett szükségességből, hanem pusztán szabadakaratból... SEM SEMMIFÉLE ENGEDELMESSÉG ERŐLTETÉSE MIATT, hanem a hatalmas bölcseség rendelkezése szerint. Ugyanis nem parancsolta meg az Atya erőltetve ennek az embernek, hogy meghaljon: hanem ez önként cselekedte azt, amiről tudta, hogy tetszeni fog az Atyának és az embereknek hasznos lesz. Ugyanis nem erőltethette őt az Atya arra, AMIT NEM KELLETT TŐLE KÖVETELNIE: és nem tudott az Atyának nem tetszeni oly nagy tisztelet, amelyet ennyire jó akarattal MUTATOTT BE ÖNKÉNT a Fiú... Ilymódon ez az ember megváltotta az összes többieket, amikor azt, amit ÖNKÉNT ADOTT AZ ISTENNEK, annak a tartozásnak tudja be, amivel azok tartoztak» (11. *Elmélkedés.* L. P. 158, 766).

Bernárd kevés, de mélyértelmű szóval: «NEM KÍVÁNTA az Atya Isten a Fiú vérét, úgymond, de mégis ELFOGADTA, MIUTÁN AZ FELAJÁNLOTTA: nem vérre, hanem üdvösségre szomjúhozván: mert üdvösség volt a vérben. Világos, hogy üdvösség és nemcsak a szeretet kinyilvání-

tása, amint ez gondolja és írja: (*Abaelard téves véleményeiről.* 8. f. 21—22. n. L. P. 182, 1070).

Másodszor. A Szentírásból fölhozott ellenvetésnek az Atyák szerinti kifejtése.

Ha rámutatsz az Atyának azokra a parancsolataira, amelyeket gyakran említett életében Krisztus, Aranyszájú Szent Jánossal találkozol, aki ezeket írja: «*E parancsolatot kaptam az Atyámtól.* Melyiket? Hogy meghaljak a világért. Vajjon megvárta, míg hallotta és akkor megnyugodott, vagy szüksége volt, hogy erről értesüljön? Vajjon mondja-e ezt valaki meggondoltan? Hanem . . . amikor azt mondja, hogy parancsolatot kapott az Atyától, semmi egyebet nem nyilvánít ki, mint hogy az Atyának tetszik, amit ő tesz: nehogy amikor őt később megölik, azt higgyék, hogy az Atya elhagyta és kiszolgáltatta őt. Már előbb mondotta: *A jó pásztor életét adja juhaiért,* ezzel magyarázván, hogy a juhok az övéi, és az egész véghezvitt mű az övé és nincs szüksége parancsra» (*Ján.-hoz.* 60. homilia, 2. és 3. n. G. P. 59, 331.: v. ö. 76. hom. 2., *Ján.* 15. 10. felett, 412. oszl.).

Nem üt el Alexandriai Ciril sem: «Az Atyának hol és minő parancsait tartotta meg [Krisztus], úgymond, . . . ezt kell most kérdeznünk. Legyen segítségünkre a legbölcsebb Pál, adja elő a szent titkot, mondván: . . . *Megalázta magát, engedelmes lett a halálig és pedig a halálig a kereszt fán* . . . Amennyiben az Atya Isten feltette magában, hogy az emberek minden romlott sarjadékát megmenti, és ezt egy teremtmény által sem tehette, mert a teremtmények erejét nagyon meghaladta, azért maga az Egyszülött Isten vállalta el ennek intézését, ismervén az Atya akaratát. Továbbá úgy leszállott az önkéntes gyengeségbe, hogy egész a halálig, és pedig a leggyalázatosabb halálig leereszkedett . . . Látod tehát a szabad engedelmességben az Atya akaratainak teljesítését: amelyekről azt mondja a Fiú, hogy parancsok

helyett vannak nála. Mert mialatt az Atya eltökéléseit mint Ige megérti és annak mélységeit fürkészi, sőt mivel ő az Atya bölcsesége és ereje, az ő akaratát tettre váltja, parancs helyett bírva azzal, és így emberi szokás szerint nevezvén azt» (*Ján.* 15. 9—10-*hez.* G. P. 74, 373).

Mindenesetre úgy véli Janssens (*Summa Theol.* 5. rész, 721—722. l.), hogy Ciril ilyen megnyilatkozásai tartalmatlanná lesznek ezzel a korlátozással: «A Fiúnak az Atyával való egyenlőségét akarták ugyanis védelmezni [az Atyák] az ariánusok ellen, akik a parancsból a Fiú alsóbbrendűségére és kényszerhelyzetére következtettek»: azonkívül csodálja, «hogy Petavius, Franzelin bíboros, Stentrup és mások ezt nem értették meg eléggé». Ámde, habár talán voltak előtte nesztoriánus viták, a hely mégis a felvett «test ökuméniájáról», «Jézusról, aki magát, mint a szent élet példaképét állította elénk» s «azért a törvény alattvalója lett és a mi állapotunk szegénységét méltatta magára venni» (372. oszl.), krisztológiás beszéd, és a mi igazságunk világos kifejezésére igen alkalmas; hogy ne gondoljunk, hogy Jézus, az ember, tulajdonképpeni parancsnak volt alávetve.

De maga a jeles Janssens sem állította szembe ezt az előírást Anzelm tanításával, amely teljesen megegyezik Aranyszájú Szent János és Ciril kifejtéseivel: «Ilyen módon tehát szabad engedelmességet tanusított az Atyának, amikor önként meg akarta tenni, amiről tudta, hogy tetszeni fog az Atyának. Végre, mivel neki az Atya adta ezt a noha szabad jóakaratot, azért nem ok nélkül mondjuk, hogy ezt ő mintegy parancsot kapta az Atyától. Ilyen módon volt tehát engedelmes egész a halálig és cselekedett úgy, ahogy parancsolatot adott neki az Atya, és itta ki a kelyhet, amelyet az Atya adott neki. Ugyanis ez az emberi természetnek TÖKÉLETES ÉS LEGSZABADABB ENGEDELMESSÉGE, amikor az ő szabadakaratát önként aláveti az Isten akaratának, és amikor a kapott jóakaratot MINDEN KÖVETELÉS NÉLKÜL, szabad önkéntességgel tettre váltja» (i. h.).

Tehát az Atyák igazi véleménye szerint értelmezte Szent Tamás Pálnak ezt a mondását: *Tulajdon Fiát sem kímélte, hanem odaadta értünk, mindnyájunkért,* amikor így írt: «Úgy adta őt az Atya a halálra, hogy ÚGY RENDELKEZETT, HOGY MEGTESTESÜLJÖN ÉS SZENVEDJEN, és emberi akaratába belelehelte a szeretet indulatát, amellyel a kínszenvedést ÖNKÉNT magára vegye: azért van mondva (*Ef.* 5. 2-ben), hogy odaadta önmagát» (*Róm.* 8-*hoz.* 6. felolvasás). Itt az Atyának azt a rendelkezését, amely egyenlően veszi tekintetbe a megtestesülést és a kínszenvedést, semmiféle parancsnak nem érthetjük: hiszen tudjuk, hogy az Isten nem parancsolta meg az Igének, hogy megtestesüljön. Tehát örök rendelkezésre és előre meghatározásra kell azt magyaráznunk. Olvassuk el Szent Tamásnak bővebb magyarázatát erről a *Summa Theologica*-ban (III. 47. 3): ahol a halál előre meghatározásán és az akarat belelehelésén kívül semmi mást nem ad hozzá az Atya részéről, mint az istengyilkosság puszta megengedését.

Tehát Szent Tamás és az Atyák gondolkozásmódja szerint mondja valaki, az Atyának összes Krisztusnak adott parancsolatait, amelyekről a Szentírásban szó van, előre meghatározásokra magyarázva, hogy «Krisztus az ő emberi akaratával semmit sem akart, csak ami szerint hogy akarjon, az isteni akarat rendelkezett *Ján.* 8. 29. szerint: *Én mindenkor azt cselekszem, ami előtte kedves*»: és hogy «Krisztus az ő eszének az akaratával semmi mást nem akart, csak azt, amiről tudta, hogy Isten akarja»: közben mégis hozzátette a következőket: «A parancs kötelezéséhez szükséges, hogy a feljebbvaló feltegye magában, hogy alantasát kötelezi, hogy valamit véghezvigyen, és hogy EZT AZ Ő AKARATÁT PRAKTIKUSAN ÉS PARANCSOLVA KÖZÖLJE ALANTASÁVAL . . . Más dolog tehát az, hogy az Isten előre meghatározza az én akaratom cselekedetét, és más az, hogy ő engem kötelez ilyen cselekedetre. Ámbár tehát Krisztus Urunk világosan látta az Isten akaratát, amely az ő összes cselekedeteit előre meghatározta, azért nem látta, hogy őt parancs kötelezi, hogy azokat véghez-

vigye» (Suarez. *A Megtestesülésről.* 1. rész, 37. vita, 4. köv. 9. n.). Isten mindenesetre Krisztusnak sok sehogysem kötelező cselekedetét is, akár az ő tudtával is meghatározhatta előre. Se azt ne mondd, hogy az előre meghatározások, ha tudnak róluk, azáltal parancsokká lesznek. Ugyanis, mivel az egészben véve igazabb vélemény szerint Krisztus összes cselekedetei meg voltak előre határozva, és nem volt előtte ismeretlen ez az előre meghatározás, ebből az a visszás következmény jönne le, hogy Krisztusnak minden cselekedete meg volt parancsolva és nem tehetett Krisztus semmit, ami nem lett volna neki megparancsolva. Itt fölülmúl téged Nagy Szent Vazul ezzel a véleménnyel: «Ha az Üdvözítő semmit sem tehetett magától, csak az Atya parancsára *(ἐπιτάσσοντος τοῦ Πατρός)*, akkor ő se nem jó, se nem rossz. Ugyanis semminek sem oka azok közül, amik történtek. Hogyan ne volna képtelenség, hogy az emberek a jót és rosszat szabadon cselekszik ugyan, de a Fiú, aki Isten, semmit sem tesz szabadon?» (*Eunómius ellen.* 4. k. G. P. 29, 697). Szent Vazulnak ez a megokolása, ámbár talán csak Krisztus magasabbrendű természetére vonatkozik, mégis, ha ér valamit, érvényes az emberi természetre is. Mivel pedig az ember-Krisztusban az előre meghatározások ismerete nem az alárendeltséghez és az alázatossághoz, hanem Isten Fiának a méltóságához és kiválóságához tartozik, azért megfelelően írhatta Franzelin bíboros: «Ezek a parancsolatok örök eltökélések, amelyeket az Atya nem megparancsolva, hanem szülve közöl a Fiúval» (*A Megtestesült Igéről* 3, 445. l.). Mindenképpen illett, hogy ezeknek Krisztus emberi esze a megszemlélő látás által tudomására jusson.

Tehát elhagyván a kötelesség szentírási állításaiból fölhozott ellenvetést, szabadjon hozzávenni, hogy a meghalás kötelességétől való mentességről *Izajás* 53. 10 is meggyőz minket, ahol azt jövendöli, hogy HA KRISZTUS FEL FOGJA MAGÁT ÁLDOZNI, örök életű utódoknak fog örvendeni, a megváltott embereknek tudniillik. Itt maga

a beszédmód választást sejtet, mert tudniillik az áldozatbemutatás semmiféle szükségességét nem állítja, csak azon feltétel alatt, ha akarni fogja a mi üdvösségünket.

Tehát úgylátszik, hogy az Atyák tanításának az alapján 1. nem fogadhatjuk el az Atyának semmiféle Krisztusnak adott POZITÍV PARANCSÁT: és 2. úgylátszik, hogy Krisztus minden kötelességtől menten ADTA MAGÁT a halálra.

II. — Az engedelmességet bizonyító vélemény.

Mindazonáltal, bármennyire bizonyítsuk az Atyákból, hogy Krisztus szabad volt a meghalás minden kötelességétől, ő mégis kötelezve vallja magát, amikor a kertben megpróbálván lágyítani Atyjának az övével ellentétes akaratát, erre nem képes, vagy amikor arról tanuskodik, hogy a kelyhet nem bírja visszautasítani, nem mintha nem volna hatalma, hanem igenis, mert kötelesség köti.

Azonkívül meg kell vallanunk, hogy Szent Pál valamilyen fajta igazi alázatosságot magasztal a kínszenvedésben és halálban: *Megalázta magát, engedelmes lett a halálig, és pedig a halálig a keresztfán* (*Fil.* 2. 8). *Valamint ugyanis a sok ember megtétetett bűnösnek egy ember engedetlensége által, épúgy a sok ember megtétetik megigazultnak egynek engedelmessége által* (*Róm.* 5. 19). Ezekhez a tanubizonyságokhoz vedd hozzá a *Zsidókhoz írt levélből* ezt: *Noha Isten fia volt, engedelmességet tanult azokból, amiket szenvedett* (*Zsid.* 5. 8).

Továbbá erről tanuskodnak ugyanazok az Atyák, akiket a kötelességtől való mentességre tanuul hívtunk. Például Hilárius, amikor azt magyarázza, hogy milyen értelemben mondja a Fiú az Atyát magánál nagyobbnak. «Ezt az egész engedelmességet az Atya parancsára vonatkoztatva, hozzácsatolta: *Hogy megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, és amint meghagyta nekem az Atya, úgy cselekszem. Keljetek föl, menjünk innét.* Hogy testi szenvedésének a szentségét beteljesítse, az Atya

akarata végrehajtásának szeretete által, sietve felkel» (*A Szentháromságról*, 9. k. 55. f. L. P. 10, 316).

Szent Ambrus Krisztus kötelességei közé számítja az ő engedelmességét, úgymint a mieink közé a mienket: «A Fiú engedelmességét szokták a szemünkre hányni [az Ariánusok], mert írva vagyon: *Külsejét tekintve úgy jelent meg, mint ember. Megalázta magát, engedelmes lett a halálig, és pedig a halálig a keresztfán* (*Fil.* 2. 7—8). Az *emberséget* előre bocsátotta, és azt mondotta, hogy *egész a halálig:* hogy megértsük, hogy a halál engedelmessége nem az istenségé volt, hanem a megtestesülésé, amelyben a mi kötelességeinket és azok neveit is fölvette» (*A Hitről*, 2. k. 10. f. L. P. 16, 578).

De erőteljesebben tagadja Ciril, egyszersmind állítva Krisztus szabadakaratát a kínszenvedés kiválasztásában, hogy szabad lett volna neki a kínszenvedéstől visszalépni. Például e szavakhoz: *Atyám, ha akarod, vedd el tőlem e poharat, Mindazonáltal ne az én akaratom legyen, hanem a tiéd* (*Luk.* 22. 42): «Biztos, hogy nem volt akarata ellenére a kínszenvedés, úgymond: egyébként súlyos is a gyalázat miatt és a zsidó zsinagóga romlása miatt... Mivelhogy pedig LEHETETLEN VOLT, HOGY Ő NE SZENVEDJEN (*οὐκ ἦν μὴ ὑποστῆναι τὸ πάθος*), ezt választotta ki az Atya Isten egyetértésével... Mert ha nem is volt mindig kedvére az, amit történt, mindazonáltal önkéntessé tette a maga számára a kereszt kínszenvedését, az együttes üdvösségért és életért». És a többi (*Luk.* 22. 42. *felett.* G. P. 72, 920—924).

Nem hangzik különbözően Szent Tamás sem: «Ha nem engedelmességből szenvedett volna, akkor nem volna annyira ajánlásra méltó: mert a mi szenvedéseinknek az engedelmesség ad értéket. De hogyan lett engedelmes? Nem isteni akaratával, mert az a szabály: hanem emberi akaratával, mert az mindenben az Atya akarata szerint van szabályozva: *Mindazonáltal ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint te* (*Mát.* 26. 39). Alkalmasan említi fel [Szent Pál] a kínszenvedésben az engedelmessé-

get, mivel az első kötelességsértés engedetlenség által történt . . . De nyilvánvaló, hogy nagy és ajánlásra méltó ez az engedelmesség: mert akkor nagy az engedelmesség, amikor másnak a parancsolatát a saját akarata ellenében követi». És a többi (*Fil.* 2. 8. *fölött*). Itt abból látszik, hogy tulajdonképpeni engedelmességet kell érteni, hogy tagadja, hogy Krisztus halála ugyanazzal a dícsérettel tündökölne, ha nélkülözné ennek az erénynek külön érdemét.

III. — A látszólagos ellenmondás kifejtése.

Tehát egy bizonyos látszólagos ellenmondást veszünk észre hitünk tanítómesterei között, akik egyrészt tagadják a köteles kínszenvedést és hogy valaha is bármely parancs lett volna Krisztusnak adva és ugyanazok között, akik bizonyítják, hogy valamilyen igazi engedelmesség miatt jutott Krisztusnak osztályrészül a meghalás kötelessége. Ennek a látszólagos ellenmondásnak a kifejtésére két megfontolás fog szolgálni.

Az első megfontolás ez: mások Isten pozitív parancsai, és mások a természettörvény parancsai. Mert bármenynyire távoltartassanak Krisztustól a mintegy külön neki adott pozitív parancsolatok, amilyen a meghalás részleges parancsa volna, mégsem gondolhatjuk őt soha mentnek a természettörvény kötelezése alól, amellyel teremtett természetének alapokaival mintegy együtteremtve és Isten által vele közölve bír. Jelesen szól hozzá a dologhoz A n z e l m, a nehézségeket támasztó Boso-nak felelgetve: «Az Atya Isten, úgymond, nem hurcolta meg, vagy adta halálra ártatlanul bűnös helyett ezt az embert, amint, úgylátszik, gondolod. Ugyanis nem akarata ellenére erőltette őt a halálra, vagy engedte, hogy megöljék: hanem ő maga önként vállalta magára a halált, hogy az embereket üdvözítse». Amikor pedig Boso a szemére vetette a Szentírásnak azokat a szavait, amelyek Krisztus engedelmességéről, az Atya parancsolatáról és a kikerül-

hetetlenség megvallásáról szólnak a kertben és így következtetett : «Mindezekben úgy látjuk, hogy Krisztus inkább az engedelmesség erőltetése miatt, mint önkéntes kívánságból szenvedte el a halált» : így felel Anzelm : «Nekem úgy látszik, hogy te nem különbözteted meg eléggé azt, amit engedelmesség erőltetésére tett, és amit magára vállalt, mert engedelmes volt, az engedelmesség erőltetése nélkül. *Boso:* Szükségem van arra, hogy ezt érthetőbben előadd. *Anzelm:* Miért üldözték őt a Zsidók egész a halálig? *Boso:* Nem más miatt, mint azért, mert AZ IGAZSÁGOT ÉS IGAZSÁGOSSÁGOT szóval és példájával változatlanul fenntartotta. *Anzelm:* AZT HISZEM, HOGY EZT ISTEN MINDEN ESZES TEREMTMÉNYÉTŐL KÖVETELI : ÉS AZ ENNÉLFOGVA EZZEL ENGEDELMESSÉG ÁLTAL TARTOZIK ISTENNEK. *Boso:* Igy kell ezt vallanunk. *Anzelm:* TEHÁT EZZEL AZ ENGEDELMESSÉGGEL TARTOZOTT EZ AZ EMBER AZ ATYA ISTENNEK, ÉS AZ EMBERSÉG AZ ISTENSÉGNEK : EZT KÖVETELTE TŐLE AZ ATYA. *Boso:* Ez senki előtt nem kétes. *Anzelm:* Ime látod, hogy mit cselekedett parancs erőltetésére . . . Tehát nem erőltette az Isten Krisztust, hogy meghaljon, akiben semmi vétek nem volt : hanem ő maga önként vállalta magára a halált, nem az élet elhagyásának engedelmessége miatt, hanem az igazság megtartásának engedelmessége miatt, amelyben oly szilárdan kitartott, hogy ennek következtében a halálba jutott» (*Miért ember az Isten.* 1. k. 8. f. és 9. f. L. P. 158, 370—371). Világos Anzelm felfogása : Krisztus a természettörvény azon parancsolatainak volt alávetve, amelyek szerint az ember köteles követni az igazlelkűséget és semmiféle más engedelmesség nem forgott fenn Krisztus kínszenvedésében és halálában. Ugyanezt adják nekünk vissza Szent Tamásnak az imént idézett szavai is (*Fil.* 2. 8 *fölött*), ha helyesen mérlegeljük azokat, amennyiben azt az engedelmességet magasztalja a szent Tanítómester Krisztusban, amelyik a mi *szenvedéseinknek* érdemet szokott adni. Továbbá nem szoktunk Isten külön parancsolatainak alávetve lenni, hogy keressük a szenvedéseket, de igenis

alattvalói vagyunk az isteni törvénynek, amely előírja az igazságosságot és igazságot, például a hit megvallását, amiből gyakran nagy szenvedések származnak, amelyek leginkább azért érdemszerzők, mert Istennek való alárendeltségünknek kiváló ismertető jelei és tündöklő sarjadékai. Úgy kell tehát Krisztus kínszenvedésében és halálában engedelmességet értenünk, hogy a természettörvény tartozására vonatkozzék az.

De ezzel még nem fejtettük ki egészen a látszólagos ellenmondást. Mert jóllehet az ő igaztalanságukkal szembenálló igazsága miatt gyűlölték és üldözték őt a Zsidók, mindazonáltal nem mondhatjuk, hogy a természettörvény által kötelezve halt meg, mivel kitérhetett volna ellenségei elől, amint azt életében gyakran tette, vagy kétségkívül nem kellett magát önként kezeikbe adni, ha meg nem magyarázzuk, hogy MIÉRT NEM VOLT NEKI MEGENGEDVE A HALÁL ELKERÜLÉSE, AMELY AZELŐTT MEG VOLT ENGEDVE.

Második megfontolás kell tehát fennforogjon, amely ez: Kötelezhet valakit a természettörvény minden pozitív parancsolat nélkül, valami magában véve sehogysem kötelező dologra, ha ő maga vallásos kötelességet vállalt magára Istennel szemben annak a dolognak a tekintetében. Ami kétmódon történik: vagy fogadalomtétellel, vagy valamely áldozati adománynak a feláldozásra való felajánlása által. Az első esetben már kötelezve van, hogy megtegye azt, amit fogadott, hogy meg fog tenni: a második esetben köteles az áldozat tárgyát feláldozás által ráadni, amelyet felajánlott a feláldozásra. A második kötelesség sokkal szentebbnek látszik, mert nem lehet valamit, amit nemcsak ígértünk Istennek, hanem már valóban át is adtunk Isten tulajdonába, szörnyű szentségsértés nélkül az oltárról visszavenni. Továbbá fogadalomtételt nem képzelhetünk Krisztusról, csak nagyon önkényesen és találomra, mert a Szentírásban sehol sincs említve. De áldozati felajánlás közben beállott, tudniillik az utolsó vacsorán: amely után vallásos kötelesség

kötötte Krisztust, hogy áldozati adományát feláldozza: tudniillik minden másnál fontosabb kötelesség köteléke tartóztatta, hogy ne meneküljön a halál elől, hanem menjen eléje.

Ilymódon egyesítjük mindazt, amit a hit Mestereitől tanultunk.

1. Hogy az Atya sohasem rótta reá Krisztusra azt a parancsot, hogy meghaljon.

2. Hogy ő nem volt köteles magát ODAADNI, FELAJÁNLANI, HALÁLRA ADNI VAGY ÁLDOZATUL ADNI (Izajás, Hilárius, Aranyszájú Szent János, Ambrus, Ciril, Anzelm, Bernárd, Szent Tamás).

3. Hogy mégsem volt kötelezés nélkül, hogy az utolsó vacsora terméből a szenvedéshez menjen (Hilárius), hogy meghaljon (Ambrus), hogy elfogadja a kertben a szenvedéseket (Ciril), és hogy az isteni törvénynek egész a halálig engedelmeskedjék (Szent Tamás).

Hátra van tehát, hogy Krisztus ezt a kötelességet, amely sem a dolog természetéből, sem az Atya parancsolatából nem eredt, maga vonta légyen magára, amikor a szentségben felajánlotta magát értünk az Istennek a halálra.

Ennélfogva mindent kifejez Bernárd egy szóval (i. h.): «Nem kívánta ugyan az Atya Isten a Fiú vérét, de mégis ELFOGADTA, MIUTÁN AZ FELAJÁNLOTTA».

IX. TÉTEL.

KÖVETKEZTETJÜK, HOGY MILYEN AZ EGYSÉG AZ UTOLSÓ VACSORA ÉS A KÍNSZENVEDÉS KÖZÖTT: MILYEN AZ EGYSÉG A KENYÉR ÉS BOR LÁTSZÓLAGOS ÁLDOZATA ÉS KRISZTUS TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK VALÓSÁGOS ÁLDOZATA KÖZÖTT: ÉS HOGYAN FÜGG ÖSSZE AZ EUCHARISZTIÁS ÁLDOZAT IGAZSÁGÁNAK TANA URUNK VALÓSÁGOS JELENLÉTÉNEK A TANÁVAL.

6. §. Hármas következmény.

I. FELOSZTÁS. — MILYEN EGYSÉG VAN ÉRVÉNYBEN AZ UTOLSÓ VACSORA ÉS A KINSZENVEDÉS KÖZÖTT.

Már ahhoz a ponthoz értünk, hogy felelnünk kell arra a kérdésre, amely az előző fejezetben (II. Tét.) kifejtés nélkül maradt: hogy hol és mikor végezte Krisztus önmagának érzékelhető és szertartásos főpapi felajánlását a kínszenvedésnek arra az elviselendő feláldozására, amely által megváltattunk. Ugyanis láttuk, hogy ő azon a vacsorán, ahol testét és vérét a kenyér és bor színe alatt mutatta, «felajánlotta magát értünk Istennek a feláldozásra». Tehát már az utolsó vacsorán bemutatta Krisztus szertartásosan az ő kínszenvedése áldozatát.

Ennélfogva az utolsó vacsora és a kereszt egymást kiegészítik. Az utolsó vacsorán volt elkezdve az az áldozat, amelyet a kereszten kellett befejezni. A feláldozás valóságát ugyan a halálos kínszenvedésben találjuk meg: de az utolsó vacsora szimbolumi feláldozásában a szertartásos felajánlás tulajdonsága tűnik leginkább szembe.[1]

És azért szám szerint egy volt a megváltás áldozata a kereszten és az utolsó vacsorán: nem szabad tehát egy bevezető áldozatot az utolsó vacsorán és egy kereszten

[1] Megszokottság az Atyáknál, hogy a vacsorázó Krisztust papi és főpapi nevekkel halmozzák el («pap, és az áldozatbemutatók fejedelme» Ephrem, III. Tét.: Főpap ἀρχιερεύς a misztérium által», Teodorétus, V. Tét.: «A mi főpapunk», Alexandriai Ciril III. Tét.; «Legfőbb pap», Rupert, V. Tét.), amely nevek fenséget méltóságot jelentenek; viszont a kereszten szenvedő Krisztust feláldozottsági nevekkel, áldozati adomány, «victima», áldozat neveivel illetik, amelyek kevesbítést és elvetettséget jelentenek abban, *aki féreg volt és nem ember.*

történő kiegészítő áldozatot összeszámítani: hanem az utolsó vacsora termében vérontás nélküli felajánlás történt a kálvárián elszenvedendő vérontásos feláldozásra. Mert hiszen az a megjelenítő, hasonlat szerinti vagy misztikai feláldozás, amelyet Krisztus végrehajtott, az igazi és tulajdonképpeni feláldozásnak volt felajánlása, amelyre ellenségei keze által kellett őt megölni. És így történt, hogy amint a régi Gallikán Liturgia mondotta, Krisztus felajánlása által a feláldozás képe igazi áldozattá változott (*Gót misekönyv, nagycsütörtöki mise.* L. P. 72, 265).[1] De azért csak egy áldozatot mutatott be Krisztus, és nem áldozott többször, mint egyszer: és amennyiben az áldozatot a pap cselekedetében figyeljük, az utolsó vacsorán lép előtérbe, ahol Krisztus szertartásosan felajánlja magát a halálra: és amennyiben az áldozat tárgya életének kioltását vesszük figyelembe, a kereszten teljesül, amelyre önmaga által felajánlva, Krisztus meghal.[2]

De hogy elejét vegyük a tévedéseknek, jegyezzünk meg öt dolgot.

Jegyezzük meg először. Az eucharisztiás felajánlásból és a vérontásos feláldozásból keletkezett egység nem dolog nemében való egység és nem is kell annak lenni, hanem jel nemében való egység: amennyiben áldozat nemében való egység és az áldozat, mint ilyen, a jelekhez számít: mert belső és láthatatlan felszentelés jele. Ami-

[1] «A húsvét elkezdésének legszentebb ünnepét és Urunk feláldozásának üdvöthozó képét Krisztus felajánlása által a lelki áldozatra átruházva ünnepelvén a mai nap, szeretett testvérek» stb.

[2] Ne akard ebből levezetni, hogy Krisztus nem volt áldozati adomány az utolsó vacsorán, vagy nem volt pap a kereszten; hanem, amint mindjárt magyarázni fogjuk, Krisztus áldozatában sohasem volt a felajánlás feláldozás nélkül, vagy a feláldozás felajánlás nélkül, nemcsak egyiknek a másikkal való lényeges viszonya miatt, sőt, és sokkal inkább azért, mert Krisztus áldozatában sohasem volt a pap áldozati adomány nélkül, vagy az áldozati adomány pap nélkül. Tehát Krisztus áldozati adomány volt az utolsó vacsorán és pap volt a kereszten: azért, mert ő áldozatának papja és papságának áldozati adománya volt.

ként az eucharisztia szentségében sem dolog nemében, hanem jel vagy csak szentség nemében egy az átváltoztatás formája a szentségi színekkel.

Jegyezzük meg másodszor. Magában a jel nemében sem kell ezeket a részeket pusztán kiegészítő részeknek tekintenünk (ahogyan a testek mennyiségi és egynemű részei vannak), hanem mindenképpen alkotórészek módja szerint kell őket felfognunk (úgy, mint a testekben a lényeg részeit): amelyek közül az egyik, tudniillik a felajánlás, meghatározó forma módja szerint van, a másik pedig, tudniillik a feláldozás olyan módon van, mint a testekben az anyag, amely alanya és viselője a formai tekintetnek. Mert amint az eucharisztiában látjuk, hogy a kenyér és bor megmaradó külszínét az átváltoztatás elhangzó formája határozza meg a *szentségi* (azaz jelentő és Krisztus jelenlétére rámutató) *létezésre*, és attól formai tekintetet nyerve, maga a *csak szentség* (amint mondják): úgy Krisztus áldozatában az egész kínszenvedést egészen a halálig, Krisztus eucharisztiás felajánlása határozza meg *áldozati létezésre*, amiből formai tekintetet nyerve bír azzal, hogy magának a megváltás áldozatának nevezzük és az is legyen, amely valahogyan folytonos *keletkezésben* folyik le, mígnem a halál beállása után *kész létezésében* áll fenn.

Sőt sokkal szorosabb egység jön létre Krisztus áldozatában a két alkotórész között, mint a felhozott példában, abból, hogy AZ UTOLSÓ VACSORÁN ELKEZDETT FELAJÁNLÁS MEGMARAD MÁR AZ EGÉSZ KÍNSZENVEDÉSEN KERESZTÜL. Fennáll ugyanis szükségképpen az a felajánlás, amelyet egyszer végrehajtva NEM VONNAK VISSZA, HANEM AZ AKARATNAK ÉS SZABADSÁGNAK SZÜNTELEN CSELEKEDETEIVEL TÁPLÁLNAK, MELYEK URUNK OLY GYAKORI ÉS OLY NAGY TETTEIVEL ÉS SZAVAIVAL ÁRULJÁK EL MAGUKAT KIFELÉ EGÉSZEN A HALÁLIG.[1] Tehát nincs egy

[1] A kínszenvedés és az utolsó vacsora előtt is lehetett mondani bizonyos értelemben, hogy Krisztus felajánlotta magát a halálra; sőt egész életén keresztül, az első pillanattól fogva, amikor belépve a világba így szólott: *Áldozatot és ajándékot*

pillanat sem, amikor ugyanaz a pap, aki az utolsó vacsorán áldozatot mutatott be, ne mutatkoznék előttünk úgy, mint aki az áldozatát folytatja, helybenhagyja és szentesíti, nemcsak belsőleg, hanem külsőleg is, magával vére hullásával tudniillik.

Következtesd ebből, hogy mennyire helyesen mondotta a Trienti Zsinat, hogy Krisztus A KERESZT OLTÁRÁN áldozta fel magát vérontással (*«a kereszt oltárán egyszer áldozta fel magát vérontással, . . . amely vérontásos áldozatnak»* stb. D. 940). Mert jóllehet nem tulajdonít a Zsinat Krisztusnak semmiféle vérontásos cselekedetet (ugyanis minden vérontásos cselekedetet a Zsidók végeztek el) és ennélfogva azt sem mondja, hogy bármilyen vérontásos szertartást alkalmazott volna a mi Főpapunk (ami mindenesetre kiáltó ellenmondásban volna valamint a Szentírással, úgy az összes Atyákkal és Egyháztanítókkal), mindazonáltal, mialatt a kereszten is nyilvánvalóvá teszi Krisztus, hogy önként érzi mélyen a szenvedéseket és ízleli meg a halált, azáltal ünnepélyes felajánlását, melyet az utolsó vacsorán ünnepelt vérontás nélkül, már kínszenvedése vérével mintegy aláírja, megerősíti, bíborba öltözteti és megkoronázza.

Ebből azt is látod, hogy mily alkalmasan jelentette ki a Zsinat *(u. o.)* Urunk áldozatával a MISÉT összehasonlítva, hogy *«Egy és ugyanaz az áldozati adomány (hostia), ugyanaz az áldozó (offerens) most a papság közvetítésével, aki akkor a kereszten önmagát áldozta fel (obtulit),* CSAK AZ ÁLDOZÁS MÓDJA MÁS *(sola offerendi ratione diversa)».*

nem akartál, de testet alkottál nekem; égő és bűnáldozatok nem tetszettek neked. Akkor mondám: Íme, eljövök (Zsid. 10. 5—7., v. ö. 40. *Zsolt.* 7—9). De az ilyen felajánlás (azonkívül, hogy rendesen láthatatlan volt) nem volt még végrehajtva, hanem csak a szándékban volt, és eltökélésben történt, nem igazság szerint: *jövő idejű,* és *nem jelen idejű* szavakkal volt kijelentve. Az efféle vágyakkal és jelekkel még nem köttetett a jelenben szövetség az Istennel a bűnök bocsánatára, hanem csak áhítozva volt, és előre volt hirdetve. De mást kell mondanunk az utolsó vacsoráról és a kínszenvedésről.

Ugyanis a mi áldozásunk és Krisztusé között az a különbség forog fenn, hogy a mienk egy részről sem vérontásos,[1] Krisztus áldozata pedig vérontásos volt a kereszten oly módon, ahogyan mondottuk. De mégsem volt másik áldozatbemutatás a kereszten és másik az utolsó vacsorán, hanem szám szerint egy és ugyanaz : végrehajtva szertartásosan az utolsó vacsorán és folytatva a kereszten erkölcsileg : és ez mind a papnak és az áldozati adománynak az azonossága miatt van így ; az eszes áldozati adományé miatt tudniillik, akinek a szenvedésben mindhalálig állhatatos akarata nem volt egyéb, mint az áldozatbemutatásban hűséges papnak folytatólagos akarata egészen a befejezésig.[2] Azonkívül az utolsó vacsorán Krisztus nélkülünk mutatta be áldozatát : most pedig a misében általunk mutatja be azt : ezáltal ismét más az áldozás módja.

Következtesd harmadszor, hogy mily bölcsen mondotta az Úr az utolsó vacsorán, ha a misét az utolsó vacsorához viszonyítjuk, hogy : *Ezt cselekedjétek*, tudniillik amit én cselekedtem : egészen ugyanezt, kivéve az

[1] Mert jóllehet feltételezi a mi vérontás nélküli áldozatunk Krisztus vérontásos áldozatát, mégsem viszünk véghez, készítünk elő vagy ígérünk mi a mi áldozatunkban semmiféle (igazi) feláldozást (immolatio realis). Sőt azért vérontás nélküli a mi áldozatunk, mert feltételezi a kínszenvedés egyetlen vérontásos feláldozását, amely mindörökké elég, ahogyan majd megmagyarázzuk a XIX—XXII. Tételekben.

[2] Krisztus, jóllehet vérontás nélkül ajánlotta fel magát az utolsó vacsorán, mégis, mivel A KERESZTHALÁL ÁLTALI FELÁLDOZÁSRA ajánlotta fel magát, és a kereszten megadva fejezte be a felajánlást, azért nem mutatott be vérontás nélküli, hanem vérontásos áldozatot (gondold át ismét a vérontásos és vérontás nélküli áldozatok meghatározását, amelyet fennebb, az I. Tételben adtunk). De amikor azt mondja : *Ezt cselekedjétek*, akkor vérontás nélküli áldozatot *alapított* és *hagyott ránk*, amint a Trienti Zsinat mondja (D. 938.), és azt is mondhatjuk, hogy kezdett el : amennyiben azt a szentségi ritust szentelte fel, amelyet mi valahányszor követünk, ugyanannyi vérontás nélküli áldozatot mutatunk be, mert már nem a feláldozandó, hanem a régen feláldozott, és most áldozati adomány dicsőséges állapotában Istenhez felvéve maradó áldozati adományt ajánljuk fel.

idők különbözőségét. Az utolsó vacsora ugyanis a kínszenvedés feláldozását mint jövendőt vette tekintetbe; a mise pedig ugyanehhez, mint már elmúlotthoz viszonylik. Amiből az következik, hogy az utolsó vacsora várta a kínszenvedést, amelyet a mise feltételez. És ennélfogva az utolsó vacsorán bemutatott áldozat nem fejeződött be nyomban a felszentelés (és átlényegülés) után, hanem lefolyásban volt egészen addig, amíg Krisztus meg nem halt. Ezzel szemben a mi miseáldozatunk legott befejeződik az átváltozás után: mivel megelőzte a feláldozás. Az utolsó vacsora és a mise tehát úgy különböznek egymástól, mint a feláldozandó áldozati adomány felajánlása és a feláldozott áldozati adomány felajánlása. De azért ennyiben sehogysem múlja fölül a mise az utolsó vacsorát, mintha magában véve befejezettebb volna áldozat nemében: mert hiszen, amint mondottuk, amire az egyik várt, azt a másik feltételezi. Feltételez valamit a mise, amit az utolsó vacsora nem feltételezett (mert még nem volt végrehajtva): várt valamire az utolsó vacsora, amire a mise nem vár (mert már megtörtént). De mindkettőnek, az időbeli különbségek szerint másként és másként, a kínszenvedés feláldozása a kiegészítő része.[1]

Következtesd végezetül, hogy a mi áldozataink és a keresztáldozat közti számbeli különbözőség legkevésbbé sem mond ellent az utolsó vacsora és a kereszt áldozatának a számbeli egyetlenségének. Annyi ugyanis az áldozat, ahány a papi áldozatbemutatás: és a te áldozatbemutatásod nem az enyém: és az én mai áldozásom nem a tegnapi és ezek közül egyik sem az, melyet a mi legfőbb papunk vitt véghez nélkülünk. Az ő áldozatbemutatása pedig szám szerint egyetlen volt, amint mondottuk, megcselekedve az utolsó vacsorán, végrehajtva a kereszten.

[1] Sőt más szempont szerint végtelenül fölülmúlja az utolsó vacsora áldozata a miseáldozatot: olymódon tudniillik, ahogyan a fej műve előbbrevaló a szolgálati cselekedetnél, és a kimeríthetetlen forrás kiválóbb a részesedő patakocskánál.

Jegyezzük meg harmadszor. Ámbár a halálos kínszenvedés az utolsó vacsorával egyetlen áldozat volt, mégsem volt a mi üdvösségünkhöz viszonyítva oly nagy szükség az utolsó vacsorára, mint a kínszenvedésre. Ugyanis a vacsora ritusa hiányzása esetén nagyon sok más szertartást alkalmazhatott volna az Úr, ha akart volna. Tehát nem szükségképpen és feltétlenül (mintegy *jog szerint*) volt összekötve a halálos kínszenvedés az utolsó vacsorával áldozat nemében. De *tényállás szerint* inkább a vacsorának ezt a szertartását alkalmazta az Úr, mint másokat és az utolsó vacsorát egyetlen áldozat nemében hozzákötötte az ő halálos kínszenvedéséhez. Tehát abban a feltételezett rendben, hogy a mi üdvösségünknek Urunk halálának igazi és tulajdonképpeni áldozata által kellett történni, legkevésbbé sem volt magában véve oly nagy szükség az utolsó vacsorára, mint a kínszenvedésre. Ennélfogva szeretném, ha a szükségesség különböző fokait különböztetnéd meg. Először történhetett volna a mi üdvösségünk megváltás nélkül. Másodszor, megtörténhetett volna a mi megváltásunk igaznevű áldozat nélkül. Harmadszor, történhetett Urunk halálának igazi és tulajdonképpeni áldozata utolsó vacsora nélkül. Az, hogy vacsora közbejöttével történt, azért van, mert így tetszett a mi Papunknak Melkizedek rendje szerint.

Jegyezzük meg negyedszer. Jóllehet az áldozatbemutatás formai része az utolsó vacsorán lép előtérbe, és Krisztus kínszenvedése inkább az anyagi részt tulajdonítja magának, mégis inkább volt az áldozat önálló és álladéki igazsága a halálos kínszenvedésben, mint az utolsó vacsora ritusában. Ezt három példaképpel világítjuk meg.

Az első példaképet a testek birodalmából hozzuk fel, ahonnan az anyagnak és formának ismert megkülönböztetését az erkölcsi dolgokra átvitték. Ha ugyanis azt kérdezzük, hogy a testekben melyiket mondjuk a két összetevő elem közül inkább magának az álladéknak, akkor szükségképpen azt felelik, hogy az anyagot (feltételezve azonban a formálást) tulajdonképpenibb és önállóbb módon

mondjuk magának az álladéknak, mint a formát : amennyiben az tartó és magán viselő elem módja szerint létezik, és a formált tartó elem maga az álladék. Igy, feltételezve a felajánlást, sajátlagosan, álladékilag és önállóan a kínszenvedés a megváltás áldozata. Mindazonáltal az utolsó vacsoráról is mondhatjuk, hogy valóban Krisztus áldozata, tudniillik a mi megváltásunk áldozata, amennyiben a forma a fenntartó és hordozó elemtől bír azzal, hogy létezzék.

A második példaképet a bölcselkedő lélektanból szemeljük ki magunknak. Amint tudják Szent Tamás iskolájának hallgatói, a szent Tanítómester a választást «anyagilag» és «álladékilag» ugyan az akaratban, «formailag» azonban az észben állapítja meg (1—II. 13, 1) : azért, mert ez a tevékenység mindenesetre az akaratban van, de feltételezve valamely észtől kapott és magába az akaratba befogadott rendelkezést. Ahol tehát két dolognak egymáshoz való lényeges viszonyát figyeljük, ott lehet valami «anyagilag» úgy az egyik tehetségben és «formailag» a másikban, hogy mégis azt kelljen mondanunk, hogy «álladékilag» ott van, ahol «anyagilag» van, csak aztán gondoljuk feltételezve a formai elemet. Ez a mi esetünk Urunk áldozatában. Álladékilag és önállóan tehát ott kell mondanunk az áldozatot, ahol anyag módja szerint létezik, tudniillik a kínszenvedésben : de mégsem az utolsó vacsora kizárásával, amelyben szintén igazi áldozatot veszünk észre, amennyiben az áldozatbemutatás szó szorosabb értelemben magát a paptól kiinduló áldozati szertartást nevezi meg.

A harmadik példakép pedig az eucharisztia *csak szentségéből* áll rendelkezésünkre : amelyről azt mondjuk, hogy álladékilag megmaradó létezése van, és ennélfogva a külszínekből áll valóság szerint, amikor pedig a formája (M. F. harmadik könyvének tanítása szerint) az elhangzott szavak. Igy az áldozat az egész kínszenvedésen át, egész a halálig lefolyásban van, jóllehet az utolsó vacsora felajánló szertartásával kezdődött, amely elmúlott. De azért,

ahogyan maguk a szavak is szentség, amennyiben azoknak rámutató ereje a kenyér és bor jelentésén csüng, úgy az utolsó vacsora is áldozat, amennyiben az utolsó vacsora jelentő ereje oly érzékelhetően megmaradó módon illeti a kínszenvedés feláldozását, ahogyan fennebb fejtegettük.

Jegyezzük meg ötödször. Valamint áldozat nemében, úgy az erkölcsi rendben is fontosabbnak látszik, ha megkülönböztetjük, a kínszenvedés szerepe, amellyel fel engedte magát áldozni Krisztus, mint az utolsó vacsoráé, amellyel felszentelte magát Istennek a halálra. Ugyanis jóllehet a többi áldozatokban, ahol más a pap, más az áldozati adomány, alacsonyabb rendűnek mutatkozhatik a feláldozásnak alávetett műve vagy jótéteménye, mint a külső felajánló szertartás végrehajtójáé, ebben az áldozatban, amellyel ÖNMAGÁT áldozta fel Krisztus, mégis teljesebben tündöklik a mű és jótétemény nagysága a halálos gyötrelmek erőslelkű elviselésében, mint a szenvedésnek jelkép alatti felajánlásában. Mert amennyivel az nehezebb és gyötrőbb volt, annál nemesebb volt a szeretet gyakorlása is, és szemlélhetőbb a jel: annyira, hogy a türelemnek ettől az elemétől kapja és nyeri leginkább az értékét a szertartásos elem.

Egy szóval: a kínszenvedésben van az utolsó vacsorához képest az áldozati tekintet és az erkölcsi érték, inkább mint megfordítva. Látod már, hogy hogyan és milyen viszonyban kell értenünk a keresztről és az eucharisztiáról, úgy mint egy dologról, *János* evangéliumában (13. 1) ezt a mondást: *Mivel szerette övéit, kik e világban valának, mindvégig szerette őket.*

Ez tehát Urunk áldozatának az az egysége, melyet az Isten igéjének akár leírt, akár átszármaztatott tanujeleiben úgy látszott nekünk (III—VIII. Tét.), hogy felismertünk és leginkább a Zsidókhoz írt levélben, amely nem csak az áldozati adománynak *(μίαν θυσίαν, Zsid.* 10. 12), hanem Urunk áldozatbemutatásának az egységét is *(οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτόν.* 9. 25, *ἅπαξ προσενεχθείς,* 9.

28, *μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν κτλ.* 10. 14) oly szigoruan elménkbe véste.[1]

Mivel tehát Isten összekötötte az utolsó vacsorát és a keresztet és befoglalta a vacsorába a keresztet és a vacsorát a kereszttel teljesítette, azért óvakodnunk kell attól, ne hogy szétválasszunk ott, ahol semmiféle kettősség nincs, hanem egység van. *Amit Isten egybekötött, ember el ne válassza.*

Ezt a tanítást nem nagyon régen a fennebb dícsért Mac Donald Sándor jelentette ki méltóságos szavakkal: «Jézus Krisztus az utolsó vacsorán alapította áldozatát és intézményének megörökítésére rendelkezéseket tett. Itt végezte Testének és Vérének a bemutatását, itt határozta meg a pap szerepét Melkizedek rendje szerint. Akkor fejezte be ezt a szertartást, mikor a papi méltóságot alapította. Az előrerendelt áldozat jellegét is meghatározta azzal, hogy magát mint Bárányt megölni engedte és így a Kálvárián fejezte be azt, amit az utolsó vacsora termében elkezdett. Áldozatot mutatott be, mint pap, Melkizedek rendje szerint. Szenvedett mint áldozati ajándék, mint Bárány, mely a világ teremtésétől rendeltetett. Amikor az áldozatot bemutatta, nem volt még áldozati ajándék: viszont kevesebb volt mint pap, a próféta szigoru szavai szerint: féreg volt és nem ember, amikor az áldozatot befejezte . . . Igaz, hogy pap volt a Kálvárián is és áldozati ajándék az utolsó vacsora termében is...

[1] Biztos, hogy van igazság a Tridentinum utáni hittudósoknak abban a protestánsoknak adott feleletében, hogy különbséget tesznek a kiengesztelődésnek a kereszten szerzett bősége és annak a misében történő hozzánk közelhozása és mintegy részesedése között: és ezzel valóban megelőzik a misére vonatkozó nehézséget. De az utolsó vacsorának a kereszthez való viszonyának meghatározásában nincs ennek szerepe, amint (VI. Tételben) bizonyítottuk. Azonkívül, ami magát a misét illeti, úgy látszik, hogy még nem ad tökéletes világosságot, ha meg nem magyarázzuk, hogy a keresztnek és a misének ez a kettőssége hogyan egyeztethető össze a két áldozat belső egységével. Ha ezt megmondjuk, akkor, és csak akkor nyugszik meg az elme, mivel a dolgok belső összefüggését látja, és az értelmet, melyet a hit keresett, megtalálja.

De ha pontosan akarunk szólni, akkor azt kell mondanunk, hogy pap volt a Coenaculumban és áldozati ajándék a Kálvárián. Ezért mutatta be áldozatát valóban és szóról-szóra mint az örök Pap Melkizedek rendje szerint» (*Az Uj Törvény áldozata. Ecclesiastical Review*, 1905. dec. 1. 33. Kötet, 629. l.).

II. FELOSZTÁS. — MILYEN EGYSÉG KELETKEZIK A KENYÉRBŐL ÉS BORBÓL ÁLLÓ LÁTSZÓLAGOS ÁLDOZATBÓL ÉS KRISZTUS TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK VALÓSÁGOS ÁLDOZATÁBÓL.

Már ismét jelen van annak a kétségnek a kifejtése, amelyet fennebb (I. Tételben) adtunk elő: lehetséges-e valamely áldozatban azon kívül, ami *csak dolog* és azon kívül, ami *dolog és jel*, valami *csak jel* módja szerint. Világos ugyanis, hogy Krisztusnak ebben az áldozatában AZ Ő TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK A HALÁLRA VALÓ FELAJÁNLÁSÁN KÍVÜL, ami egyszerre volt *dolog és jel*, ott volt a kenyér és bor szentségi alakjainak a részéről valami *csak jel* nemében: ugyanis Krisztus testének és vérének az áldozatát a kenyér és bor áldozatának külszíne és mutatkozása jeleníti meg: ami *csak jel*. Tehát a melkizedeki áldozat külszínében áldozta fel magát Krisztus.

Amikor pedig már a miséről, és nem az utolsó vacsoráról lesz szó, a kenyérben és borban mutatkozó és Krisztus testéből és véréből álló valóságos áldozatnak ezt az elválaszthatatlan kettősségét fogják visszhangzani a mi egyháztanítóink és szent liturgiáink összes lapjai. A kenyér és bor jelentő szerepét pedig először Justin különböztette meg az áldozatban, amikor így írt: «Azt a táplálékot, amely ... eucharisztiává tétetett, AMELYBŐL A VÉRÜNK ÉS TESTÜNK VÁLTOZÁS ÁLTAL[1] TÁPLÁLKOZIK, an-

[1] *Κατὰ μεταβολήν* = változás által (l. Al. Kel. *Ped.* 1. 6. G. P. 8, 309). Az eledeleknek a mi testünkké való természetes változását, és nem Krisztus testévé való változását érti. (V. ö. Colson, *Notes on Justin Martyr*. J. T. S. 1922 jan. 166. l.)

nak a megtestesült Jézusnak a testének és vérének tanultuk» (*Apológia*, 1. 66. G. P. 6, 428—429). Ide tartozik az is, hogy szerinte a keresztények «SZÁRAZ ÉS FOLYÉKONY TÁPLÁLÉKUK emlékezetére [áldoznak], amelyben A KÍNSZENVEDÉSRŐL IS MEGEMLÉKEZÉS TÖRTÉNIK, amelyet az Isten Fia viselt el értük» (*Párbeszéd*, 117. G. P. 745—748). Igen alkalmasan volt tudniillik ez a két elem, amelyek természetes változásából a mi testünk és vérünk áll, kiválasztva arra, hogy a mi áldozatunkba a kínszenvedésben megölt Krisztus testét és vérét jelentő erőt vezesse be. Jelezve van tehát a kenyérnek és bornak arra való alkalmassága, hogy ENGESZTELŐ áldozatot ismertessen, amely vér nélküli testből és kiontott vérből áll. Őt követte a maga módja szerint Irén, az *Eretnekek ellen* írt negyedik könyvében (17. 5. G. P. 7, 1023), ahol, bárhogyan kelljen őt érteni (lásd XVIII. Tétel), azt kell gondolnunk, hogy a kenyér és bor ennivaló minőségében látta a mi áldozatunk illő voltát, amellyel az Isten dícsértessék, «aki nekünk enni ad». Ez nem egyéb, mint a kenyér és bor illősége, hogy HÁLAADÓ jelentést léptessen fel.

Továbbá a mi miseáldozatunk hálaadó és engesztelő is. Tehát egymást kiegészítik, nem hogy szemben állanának egymással a kenyérnek és bornak ez a hálaadó és engesztelő kettős illősége, amelyet Jusztin, illetőleg Irén kigondolt.

Az ő koruk után elterjedt az Egyházban a mi mintegy két részre osztott áldozatunkról való tanítás: amely valóságos, ami Krisztus testét és vérét illeti, látszólagos, ami a kenyeret és bort illeti: amelyet e szavakkal adott elő a XII. században Stella Izsák *A mise szolgálatáról* írt *Levelében:* «Odamegy a látható pap, ... hogy látható áldozati adományokat, és földről való, földi ajándékokat mutasson be, és ezt anyagi olajjal, ... láthatóan felszentelt, látható és anyagi oltáron. És ez mind mintegy kifelé történik, mialatt az, ami történik és amint történik, kifelé látható ... MIVEL TEHÁT AZ ÉTELEK KÖZÜL, MELYEK NÉLKÜL A TÁPLÁLKOZÓ ÉLET NEM FOLYIK LE, LEGFONTO-

SABBAK A KENYÉR ÉS BOR, AZÉRT ALKALMASAN AJÁNLJUK FEL ÁLTALUK, MIALATT EZEKET FELAJÁNLJUK, MAGÁT A TÁPLÁLKOZÓ ÉLET EREJÉT. Mert hiszen annak legfontosabb részei és az egészet jelképezik. Mire képes tehát többre, aki ki kíván engesztelődni Urával, mint hogy égető szükségéből egész élelmét felajánlja, és így egész életét megöli? Ily módon tehát az első főrészben, mialatt a kenyérben és borban az egész élelmét felajánlja, mindent megöl, ami táplálkozva él» (L. P. 194, 1892—1893). Világos, hogy ezek a mi áldozatunk külső alakjához tartoznak, de még nem illetik az igazi, belső valóságot. Azért ez következik Izsáknál: «Mindazonáltal magasztosabb elhatározásra van szükség. Mindent megtesz a szolga ezzel a cselekedettel amire képes, de mindezzel nem tesz eleget: többre nem képes, de ez mind nem elég . . . Tehát imádsággal bátorítja magát, és ahhoz fordul, aki mindent megtehet, mondván: *Ezt az adományt, kérünk, Isten mindenben* stb. . . . Tehát lévén az új papnak, már nem a régi Melkizedeknek, . . . nem saját verejtékéből, sem a földről, hanem . . . Isten adományaiból és ajándékaiból a mennyből testnek és vérnek mennyei áldozati adománya, bemutatja, mondván, nem úgy, mint előbb, félve, sem a szolgaság áldozatát, hanem örömmel és vigadozással: *Magasztos fölségednek ezt a tiszta áldozatot . . .*» (*u. o.* 1894). Ime az üdvösség áldozatának az igazsága a melkizedeki áldozat jeleivel eltakarva.

A XIV. században a Görögök között Kabasilas Miklós *A Liturgia fejtegetésében* egy egész fejezetnek azt a címet adta, *Hogy ezeket az adományokat úgy mutatjuk be Istennek, mint az emberi élet első zsengéit:* «Mi, úgymond, úgy szenteljük fel ezeket az ajándékokat Istennek, mint az emberi élet első zsengéit, mint amik emberi élelmek, ami által a testi élet fentartja magát: és NEM CSAK FENNTARTJA MAGÁT az élet a táplálékkal, hanem JELEZTETIK IS általa». És nem akárminő táplálkozó életet jelez a kenyér és bor, hanem tulajdonképeni emberi életet: «Mert azt mondjuk emberi tápláléknak, amivel egyedül az ember

él : pedig egyedül az ember tulajdonsága, hogy szüksége van a kenyér elkészítésére, hogy egyék, és a bor elkészítésére, hogy igyék» (*A Liturgia fejtegetése*, 3. f. G. P. 150, 377).[1] Tehát az emberi életet szenteljük Istennek ezek alatt a külszínek alatt, de melyiket, ha nem először Krisztusét, aki a szentségi szavak hozzáadása által is halálra adva mondja magát, és azután a mienket, amelynek lát-

[1] Azt, hogy mily gondosan távoltartja Kabasilas a kenyér és bor áldozatától az áldozatnak minden belső és független igazságát, máshonnan tudjuk, amikor így ír : «Nem a kenyér az, ami feláldoztatik, hanem maga Krisztus teste . . . Ez a feláldozás (immolatio), ha azt alanyában figyeljük, mivel nincs a kenyérben, hanem Krisztus testében, azért az nem kenyér áldozata, és nem is mondjuk annak, hanem az Isten Bárányáé» (*A Liturgia fejtegetése*, 33. f. G. P. 150, 440). A feláldozás (immolatio) pedig, amelyről beszél, amelyet egyedül ismer el igazinak a mi áldozatunkban, a kínszenvedés vérontásos feláldozása, amint azt az egész fejezetből világosan látjuk.

Tehát úgy látszik, kevéssé értette meg Westcapell Galenus Máté Kabasilas véleményét, akit pedig vallomása szerint nyomon követett az ő *Megfontolásaiban a legszentebb miseáldozatról* (Antwerpen, 1574), amikor a kenyér és bor természetes elemeinek valamilyen igazi, ugyan tökéletlen és bevezető, és következésképpen Krisztus testének és vérének következő és tökéletes áldozati adományává változó áldozati adomány szerepét tulajdonítja. Tudniillik a mi áldozatunk elemei közé számítandónak hiszi a kenyér és bor valamilyen megsemmisítését és valóságos feláldozását *(i. m.* 7. f. 104. l.). Úgy látszik, hogy a kenyér megsemmisítését az átlényegülésben látja, amely által megszűnik a kenyér létezése *(u. o.* 110. l.). Ezt ő azért találta ki, mert mivel az áldozat meghatározásába bevett valamilyen változtatást, úgy látszott neki, hogy nem tesz eleget a meghatározásnak, ha ki nem mutat valamilyen új változást, feláldozást vagy megsemmisítést, melyet mivel nem akart jogtalanul Krisztushoz hozzáalkotni, a kenyérnek tulajdonított, amely mintegy előfutárja volt Krisztus teste és vére másik áldozati adományának. Ebben a dologban alig következetes önmagához Galenus, mert megfeledkezett mintegy sarkponti elvéről, hogy a misében a feláldozás nem hiányzik ugyan, és nincs száműzve Krisztustól, hanem ugyanaz, amely a keresztről áll rendelkezésre (l. XIX. Tétel). Ma ugyanezt Kramp újította meg *(Die Opferanschauungen der römischen Meßliturgie)*.

hatatlan és lelki feláldozását a mi mennyei áldozati adományunk érzékelhető feláldozásával fogadjuk és szenteljük Istennek?

A XVI. században a kölni kanonokok Hermann de Wied eretnek érsek ellen, a katolikus dogma védelmezésének céljából kiadott *Antididagmában* a szimbolumi vagy jelölő tekintetet, amely a mi áldozatunkban a kenyérnek és bornak felel meg, gondosan megkülönböztették, amikor ezt mondják: «Ráfogás és merő álokoskodás, hogy Luther igen rossz szokása szerint az Egyházat hűtelenül és galádul olyan viszonyba juttatja, mintha mi a kenyérben és borban állapítanánk meg az üdvösségünket, és élettelen tárgyak feláldozásával akarnánk saját üdvösségünkkel foglalkozni. Ugyanis ki gondolta ezt valaha? MI UGYANIS A KENYÉR ÉS BOR EZEN LÁTHATÓ JELEI ÁLTAL KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSÉNEK AZOKAT A LÁTHATATLAN TITKAIT mutatjuk be hálaadással az Atya Istennek» (LIX. b. fol.). Ezt a biztosítékot alkalmazva már feddhetetlenül említik ugyanők «a kenyérnek és bornak azt a KÜLSŐ ÉS JELENTŐ áldozatát».

A Skolasztikusok közül legjobban Cano simította ki a tanításnak ezt a pontját (*Theológiai helyekről*, 12. k. 12. f.), amikor a szentségről az áldozatra vitte át a *csak jel* és a *dolog és jel* közti ismert megkülönböztetést. Megjegyzi tudniillik, «hogy a katolikusok az eucharisztia áldozatát is, ÚGYMINT az eucharisztia szentségét, két módon teszik tulajdonukká. Van ugyanis *csak szentség*, tudniillik a bornak és kenyérnek azok a külső színei, amelyek Krisztus testét és vérét magukban foglalják. Nemkülönben van *dolog és szentség*, mindenesetre Krisztus teste és vére, amely dolgok a színek alatt belül tartalmazva vannak. HASONLÓKÉP A MI ÁLDOZATUNKBAN ÉS MISÉNKBEN IS van a kenyér és bor alakjának külső áldozata: ... másrészt van Krisztus testének és vérének belső áldozata is, amelyet éppen ezek alatt a színek alatt mutatunk be az Atya Istennek».

Ha azt kérdezed, hogy hogyan lehet összeegyeztetni

a mutatkozó és igazi áldozatnak ezt a kettősségét a mi áldozati adományunk egyedülálló egységével (amely tényleg egyedül Urunk testéből és véréből áll), és hogyan nem sérti annak azonosságát a kereszten (mindenesetre a kenyér és bor minden takarócskája nélkül) feláldozott Bárránnyal; akkor szellemdúsan felel neked V a s q u e z, mialatt különbséget tesz a dolog között, amely bemutattatik, és a cselekedet között, amely által bemutattatik, és erre, nem arra korlátolja és utalja a kenyér és bor áldozati szerepét: «Úgy ítélem, úgymond, hogy a kenyér és bor külszíne . . . nem tartozik lényegesen a felajánlott dologhoz, . . . hanem magához a felajánláshoz és az áldozatbemutatás cselekvényéhez . . . Azt mondottam, hogy magához a vérontás nélküli áldozatbemutatáshoz tartozik, ugyanis mivel a vérontás nélküli áldozatbemutatás egészen cselekedet általi jelölésnek van tekintve, . . . ehhez a jelöléshez tartoznak a külszínek, és azért kell, hogy azok magához az áldozatbemutatáshoz tartozzanak»[1] (S. Th. III-hoz, 223. vita, 4. f. 43—44. n.). Valóban, mivel a színeknek és szavaknak együtt van szerepük az átlényegülésnél (v. ö. M. F. XLII. Eluc.), amely által a felajánlást véghezvisszük, azért nem kétes, hogy azok magához a felajánlás meghatározásához tartoznak.

Ezeket mindenesetre átvihetjük és át kell vinnünk az utolsó vacsorára: hogy higgyük, hogy a kenyér és bor áldozatának melkizedeki külszíne alatt (= *csak jel*) Urunk testének a megölésre való, és vérének a kiontásra való igazi felajánlása történt: (= *dolog és jel*) amely kínszenvedés és utolsó vacsora elválaszthatatlan áldozatával nem csak Krisztus belső imádása és hálaadása volt jelezve, mint *csak dolog*, hanem, amint mondottuk (II. Tétel), a mi bűnöktől való elidegenülésünk is, ami viszont nem csak jelezve volt, sőt végre is volt hajtva.

[1] *Ad immolationem.* Vasquez e szót itt, amint szokja, áldozatbemutatásra (= feláldozott dolog felajánlására) érti (v. ö. 222. vita, 8. f. 66. és 67. n.).

III. FELOSZTÁS. — HOGYAN KÖVETELI A HALÁLNAK AZ UTOLSÓ VACSORÁN TÖRTÉNT ÁLDOZATI FELAJÁNLÁSA KRISZTUS JELENLÉTÉT AZ EUCHARISZTIÁBAN.

Tehát Krisztus az utolsó vacsorán halála áldozatát mutatta be: azaz, mialatt úgy látszott, hogy kenyeret és bort tartott a kezében, valóban halálra szánt testét és kínszenvedése vérét áldozta fel.

Lehet kérdezni, hogy szükséges volt-e ilyen áldozat meghatározásához a test és vér valóságos jelenléte. Mert ugy-e, ha egyszer feltesszük, hogy Krisztus a kenyér és bor látszólagos áldozatában akarta magát a halálra felajánlani, akkor már elég erre a célra a test jövendő megölését és a vér jövendő kiontását szimbolumi módon alakító kenyérnek és bornak a jelenléte? Ha ez így van, akkor tényleg nincs szükség az áldozat bemutatásában Krisztus testére és vérére, bármennyivel járuljon is hozzá ezután a részesedéshez.

De ez sehogysem marad érvényben. Sőt ha nem volna jelen valóban a kenyér és bor színe alatt Krisztus teste és vére, akkor sehogysem lehetne mondani, hogy a halál volt felajánlva a vacsorán, vagy hogy Krisztus a halálra volt felszentelve Istennek. Ugyanis mivel az áldozat *dolog és jel*, azért egyrészt jel nemében kell neki lenni, amely tudniillik a mi belső felszentelésünket mutatja: másrészt *dolog* nemében kell neki lenni, mint az áldozati adomány valamilyen valóságos odaadásának, az én kezemből mintegy Isten kezébe átküldve, gondold ha oltárra (mintegy az isteni hatalom helyettesítőjére) ráteszem azt, vagy valami efféle történik. Tehát ha az utolsó vacsorán semmi mást nem vett volna Jézus a kezébe, mint kenyeret és bort, akkor Krisztus halálának semmiféle áldozata nem lett volna bemutatva, a feláldozandó áldozati adomány testének és vérének semmiféle felajánlása nem történt volna: mert akkor nem lett volna maga az áldozati adomány Istennek bemutatva, hozzá közvetítve és neki odaadva: hanem legfölebb annak valamilyen

JELKÉPES felajánlására gondolhatnánk. Amely jelképezés ismét két módon állhatna fenn : akkor ugyanis vagy a kenyérnek és bornak valamilyen igazi önálló áldozata volna, amely hasonló vonatkozásban állana a kereszt-áldozathoz, ahogyan a régiek áldozatai voltak : tudni-illik mint kép az ellenképhez : vagy még kenyeret és bort sem áldozván fel, éppen csak Urunk halála jövendő áldozatának jelképes kinyilvánítása történnék. Ebben az utolsó esetben valóban nem volna semmiféle igazi és jelen idejű áldozatbemutatás, hanem csak a jövendő áldozat valamilyen prófétai vázolása volna. Abban az előtte említett esetben pedig valóságos volna ugyan az eledelek áldozata, de (úgymint régen a Zsidóknál) csak jelképes volna Urunk feláldozandó testének és kiontandó vérének a felajánlása : amelynek semmiféle igazsága nem áll Isten elé, és ennélfogva nincs is valóban felajánlva, habár talán meg van jelenítve Krisztus halála, mint felajánlandó dolog. Mindenképpen lehet a kínszenvedés áldozati adományát valóban és jelen időben felajánlani a kínszenvedés jelében, de csak olyan jelében, mely az ajándékot nem csak előre jelzi, hanem jelenlevőnek mutatja. Tehát egy szentségben sem ajánljuk fel Krisztus halálát, csak abban, amelyik a testnek és vérnek az igazságát tartalmazza. Különben tévedésben volna mondva, hogy a kenyér színe alatt a test adatik értünk Istennek, ha nem volna jelen ; tévedésben volna mondva, hogy a bor színe alatt a vér minket kiengesztel, ha nem volna jelen : tévedésben volna mondva, hogy a kehelyben vagy vérben szövetség van szentesítve, ha a kehely nem volna a vér kelyhe. Hanem minden koholtan volna előadva : koholtan engesztelne ki minket Krisztus : koholtan szövetkeztetne minket az Istennel Krisztus : és nem mondana igazat az Igazság — ami távol legyen ! Azért a valóságos jelenlét tagadói majdnem mind eltávolítanak az utolsó vacsorától minden áldozati tekintetet :[1] és az egész véghezvitt dolgot puszta

[1] A ritka kivételeket lásd : G ö t z : *Die heutige Abendmahlsfrage* 2, 185. l. stb.

jelképre magyarázzák: akár a közvetlen közeli halál előre hirdetését (mint Jülicher), akár (mint Spitta) a messiási örömök képben való elővételezését, vagy valami effélét szerkesztvén.

Mi azonban a katolikus Egyházzal Krisztus szavainak az alapján hisszük az áldozatot: és azért hisszük Urunk testének és vérének a valóságos jelenlétét is: amely annyira szükséges, hogy csak gondolattal eltávolítva a lakomaszerű részesedést, mégis szükség volna arra az áldozat belső és álladéki igazságának meghatározásához.

Azért a mi középkori, mint például Párisi Vilmos, és középkor utáni hittudósaink, például Vasquez, azt szokták védelmezni a misében, amit mi az utolsó vacsoráról megállapítottunk: hogy tudniillik maga az áldozati szertartás tulajdonsága követeli Krisztus valóságos jelenlétét: úgyhogy ezt is bebizonyítottad, ha egyszer azt kimutatod. Ily módon Párisi Vilmos, miután előszámlálta a misének négy jótéteményét: «Mert nem elég ennek a négy dolognak a végrehajtására ennek az éltető testnek és drága vérnek a jelölése vagy jele, vagy ábrázolása, amint azt egyes eretnekek eszelősködik, sőt szükségképpen kívánják az éltető kenyérnek és bornak legjelenlevőbb igazságát . . . Lehetetlen az áldozat puszta és üres jelölésével lecsillapítani a haragvót, vagy újra kiengesztelni a megbántottat, az áldozat igazsága nélkül... Egyébiránt nem volna szükségünk másra, mint alakokra és képekre ehhez a négyhez, és semmiért fáradoznánk az ünnepi misékben, amikor elegendők volnának az oltárok és szent áldozatok képei ehhez a négy nevezett haszonhoz. Ez az esztelenségük kikerülhetetlenül ahhoz vezeti el őket, hogy a vízözön képe egyedül, igazság nélkül, elmeríti a világot, és annak a tűznek a képe, melynek az alvilágot kell elhamvasztani, már a világot borítja lángba, és hogy a kenyér puszta képe jóllaktat és felüdít: így a bornak képe is szomjat olt és lerészegít. Igy tehát balgaságuk nyilvánvaló, hogy általában nem különböztetik meg, hogy hogyan tulajdonítsák az erőket és hatásokat

a jeleknek és az igazságnak» (*Az eucharisztia szentségéről*, 4. f. 443. l.).

Hasonlóan ír Vasquez: «Mindazonáltal elsősor nagyon számba kell vennünk, hogy a megemlékező áldozathoz, amelyet igazán és sajátlagosan áldozatnak mondunk, nem elég, ha az valamely dolog halálának csupán csak jele, mely semmi módon sem tartalmazza azt a dolgot, amelynek a halála megjelenül: így ugyanis nem mondanánk, hogy azt a dolgot az áldozatban felajánljuk, amelynek a halálát megjelenítjük, és nem volna valóban megemlékező áldozat, sőt inkább CSAK JELE ÉS ÁLARCA volna az áldozatnak: ... például ha igaz volna az eretnekek véleménye, akik tagadják Krisztus testét és vérét a kenyér és bor színe alatt, ... meg lehetne ugyan jeleníteni Krisztus halálát, amint azt maguk az eretnekek is elismerik; de azt kellene mondani, ... hogy Krisztus az áldozatban NEM VALÓBAN ÉS TÉNYLEGESEN, hanem CSAK ÁBRÁZOLÁSBAN ... van felajánlva. UGYANIS HOGYAN LEHETNE MONDANI, HOGY VALÓBAN ÉS IGAZSÁG SZERINT FEL VAN AJÁNLVA AZ ÁLDOZATBAN AZ, AMIVEL AZ ÁLDOZATBEMUTATÓ PAP CSELEKEDETE NEM VALÓBAN, HANEM CSAK VALAMIFÉLE HASONLATBAN ÉS KÜLSŐ ALAKBAN TÖRTÉNIK?» (S. Th. III.-hoz, 222. vita, 8. f. 66. és 67. n.). Ezek, amiket Vasquez a miséről megbeszél, hasonlókép érvényesek az utolsó vacsorára, amelyben senki sem fogadhatja el Krisztus testének és vérének az igazi áldozati felajánlását, Urunk halálának igazi áldozatát, ha a kínszenvedés jelei alatt nem rejlik a kínszenvedés áldozati adománya.

A mi korunkban pedig nem csekély világosságot támasztott ebben a kérdésben Anglia Püspökeinek közös nyilatkozata, akik az anglikán papszentelések érvényességének elítélését védték: amennyiben tudniillik a papság tulajdonságát az áldozat igazságával, az áldozat igazságát pedig a valóságos jelenléttel kapcsolják össze. «Ez a mi tanításunk az eucharisztiás áldozatról, annak lényeges összefüggése pedig világos a valóságos jelenlét tanával. Azért ha nem volna hatalmuk az átváltoztató szavaknak,

hogy az oltáron valóban és ténylegesen megjelenítsék Krisztus igazi testét és vérét, akkor a mi oltárainkon nem volna a Kálvária áldozati adománya, és ezen áldozati adomány nélkül nem volna áldozat» (Az *Apostolicae Curae* kezdetű *bullának* a Westminster tartomány Biboros Érseke és Püspökei által való *értelmezése*. London, 1898, 12. n. 26. l.). Továbbá gondoljuk úgy, hogy ezt elsősorban az utolsó vacsoráról mondották : amelyben hogyan volt Isten elé terjesztve a Kálvária áldozati adománya, ha nem volt jelen?

X. TÉTEL.

VILÁGOSABBÁ TESZI EZT A TRIENTI ZSINAT TÖRTÉNETE ÉS TANA.

7. §. Trienti tanujelek.

Amikor az Egyház tanító hivatalának meghatározására hivatkozol, ez két módon történhetik meg: az első módon, hogy jogot formáljál a te véleményed pápai vagy zsinati tekintélyére: a második módon úgy, hogy semmi ilyenért nem fáradozván, csak bizonyítva haladsz előre a zsinati alapelvekből, hogy következményedet bizonyos valószínűség szerint kialakítsad. Mi a jelen munkában ezen a második módon hívjuk segítségül a Trienti Zsinatot: és pedig két módon: először a zsinati döntés történetéből, másodszor a zsinati döntés szövegéből fogunk bizonyítani.

I. FELOSZTÁS. — A ZSINATI DÖNTÉS TÖRTÉNETE.

A Trienti Zsinat tanácskozásai alatt nagyon sok püspök támadta az I. fejezetet (a mise alapításáról), amelyben az utolsó vacsoráról van szó, amint az akár Pallavicini bíborosnak a *Trienti Zsinat Történetéről* írt művében (18. k. 2. f. és 9. f.), akár sokkal bővebben a *Trienti Zsinat... Eredeti Tárgyalásai*-ban látható, amelyet Theiner Ágoston adott ki (2. k. 79. stb. l.). Ezek a támadók három csoportra oszlottak: némelyek semmiféle zsinati döntést nem akartak az utolsó vacsoráról: mások nem akarták a vacsorához a felajánlás vagy áldozatbemutatás tekintetét kapcsolni: mások legalább az engesztelő áldozat tekintetét tartották távol. Mindezeknek a legfőbb érvük az volt, hogy nagy nehézséget okozna az eretnekekkel,[1] ha a keresztáldozat előtt bármi más,

[1] Ha ugyanis Krisztus a keresztáldozatot megelőző engesztelő áldozatot mutatott volna be, kellett tehát, hogy már azzal

különösen engesztelő cselekedetet tulajdonítanánk Krisztusnak. Tudniillik ezek mind azt feltételezték, hogy az utolsó vacsorát a kereszttel össze kell számítani, úgymint két áldozatot.

Ez a feltevés közös volt náluk a döntés meglehetős sok védelmezőjével; de nem mindenkivel, mert hiszen mások ezt a kettősséget távoltartva, az egység védelmezésével buzgólkodtak, ami által végre biztos utat egyengettek a zsinati határozat szövegének, ahogyan az előttünk fekszik. Tehát leginkább ezek munkálkodásának köszönhető, hogy a döntés szövege létrejött.

Két véleményt látsz tehát itt, melyek közül az egyik távol volt attól, hogy akadályozza a döntés létrehozását, a másik szolgált annak. Kérdem, melyik rokonibb a trienti határozattal.

megváltsa az embereket, akiknek a kiengesztelésére azt bemutatta, mivel az nem lehetett (Krisztus tanusága szerint, hogy MÁR AKKOR ÉS OTT KIÖNTETIK A VÉR SOKAKÉRT A BŰNÖK BOCSÁNATÁRA) érvénytelen vagy gyenge vagy kisebb értékű, mint a kereszt (tudniillik mert mindkettőt közvetlenül és személyesen Krisztus mutatta be). Tehát már a megváltás áldozata előtt meg lettek volna váltva az emberek. Ezt azonban senki sem gondolja *(Eredeti Tárgyalások* 2, 82—96. l. és több helyen). Hasonlókép mily nagy nehézséget éreztek ők az Apostol tanában a Zsidókhoz: hogy Krisztus egyszer áldozott, és csak egyszer engesztelt ki minket áldozata által, lásd az idézett helyeket. Igaz, hogy némelyek azt felelték, hogy a szentségi vacsora megelőző engesztelése nem csökkentette a kereszt másik engesztelését, mivel Krisztus összes cselekedetei egyenlően érdemszerzők voltak a kereszt előtt. De kevéssé látszott kielégíteni az ellenfeleket ez a viszonzás: ami nem csoda: ugyanis más az érdemszerző cselekedet tekintete, és más az engesztelő áldozat tekintete. Az érdemszerző cselekedet által magában véve semmiféle egyesség nem történik az érdemszerző és Isten között egy harmadiknak az előnyére: a másokért bemutatott engesztelő áldozat által azonban történik ilyen egyesség. Amely, ha nem érvénytelen (amit Krisztusról nem szabad gondolni), akkor nem tudja el nem venni a tartozást, amelynek kiegyenlítésére volt rendezve. Krisztusnak az az áldozata pedig valóban, jelen időben arra volt rendelve, hogy elégtételt adjon SOKAKÉRT (azaz a kiengesztelendő emberek sokaságáért) A BŰNÖK BOCSÁNATÁRA.

Ime néhány példa a beszédekből.

Mindenek előtt Eustach du Bellay párisi püspök így szónokolt: «... KRISZTUS AZON A VACSORÁN ÖNMAGÁT FELÁLDOZTA ... DE MÉGSEM KETTŐ AZ ÁLDOZAT, HANEM CSAK EGY A KERESZTÁLDOZATTAL: ugyanis az utolsó vacsora áldozatán kezdett szenvedni, és ez folytatódott a kereszttel: engesztelő is volt, mert ugyanaz volt, mint a keresztáldozat» (*Eredeti Tárgyalások*, 2. k. 82. l.). Akivel miután egyetértett a Fesulanumi püspök (83. l.), a Liège-i ezt adta hozzá: «Tehát egy az áldozati adomány, és az UTOLSÓ VACSORA ÉS A KERESZT FELAJÁNLÁSA EGY: mindkettő elválaszthatatlan» (84. l.). A Caën-i püspök: «Nem más, úgymond, az utolsó vacsora és a kereszt áldozatbemutatása» (92. l.). Előtte a Palermo-i: «Bizonyítja, hogy Krisztus magát az utolsó vacsorán feláldozta... És akkor kezdte magát feláldozni, a kereszten pedig befejezte azt» (79. l.). Közben a Campania-i (86—87. l.), és még sokan mások hasonlókat mondottak. Nagyrészt ezeknek köszönhetjük az első fejezetet a mise alapításáról.

Ami pedig a tíz év előtti eredeti vázlatot illeti, jó ha emlékezünk (Schaumburg) III Adolf kölni érseknek, ennek a nagytekintélyű és kiváltképpen katolikus férfiúnak szigorú ítéletére, akit Hermann de Wied hitehagyott érsek helyébe választottak. Ő azok ellen, akik Krisztus nem tudom miféle ároni papságának tulajdonították a keresztáldozatot, úgy, hogy csak az utolsó vacsorát tartották meg a Melkizedeki papságnak, úgy védelmezi Krisztus egyetlen papságának századokon átszármaztatott tanát, hogy az áldozat elválaszthatatlan egységéből következteti azt eredményesen: «Krisztus megtartotta ugyan a kenyér és bor alakját az áldozatban, úgymond, mert Melkizedek rendje szerint volt pap, azonban ezeket a dolgokat kiválóbb dolgokká és jelesebb áldozattá változtatta át és a mennyei Atyának AZ UTOLSÓ VACSORÁN bemutatván, EZEK ALATT A KÜLSZÍNEK ALATT SAJÁT TESTÉT ÉS VÉRÉT AJÁNLOTTA FEL SAJÁT KEZEIVEL AZ ÁLDOZATBAN, MELYET A KERESZTEN ELLENSÉGEINEK

KEZEI JUTTATTAK BEFEJEZÉSHEZ ÉS HAJTOTTAK VÉGRE . . . Amint Melkizedek papsága Krisztus legistenibb papságát vázolta, úgy ugyanannak [a Melkizedeknek] ehető és törhető kenyér- és bor-áldozata Krisztus legistenibb áldozatát jelezte, melyet a kereszten kimerítettek ugyan, de nem semmisítettek meg, mi pedig a szentségben eszünk... Eljött az ő órája, hogy átadassék a bűnösök kezébe és átmenjen e világból az Atyához. AMIKOR TEHÁT MÁR ITT VOLT AZ ÓRA, SAJÁT KEZEIVEL FELÁLDOZTA MAGÁT AZ ATYÁNAK : a gonoszok pedig, akiknek kezeibe adatott, nem szűntek meg őt ütlegelni, kimeríteni, ostorozni, keresztre feszíteni, MÍGNEM AZ ÁLDOZATOT, AMELY KENYÉRBEN ÉS BORBAN VOLT BEMUTATVA, A KERESZTEN BETELJESÍTETTÉK . . . Ezzel a véleménnyel megegyeznek az összes Írások és Atyák, akik a vacsora áldozatától a kereszt-áldozatot nem választják el, hanem abba befoglalják, oly módon, amint be lehetett foglalni, azaz vérontás nélküli módon : amely módon azonban NEM VOLT MÁS, MINT MAGA AZ ÁLDOZAT, AMELY MÁR BE VOLT MUTATVA, . . . MÍGNEM BEFEJEZTETETT. Mivel ez IGAZ ÉS KATOLIKUS vélemény, azért úgy látszik nekünk, hogy meg kell változtatni a tanítás néhány szavát, AMELYEKET MÁS VÉLEMÉNYRE LEHET MAGYARÁZNI» (Le Plat. *Monumentum Concilii Tridentini*, 4. k. 408—409. l.: v. ö. bővebben u. a. 410—412. l.). A szavak pedig, melyek a Kölninek nem tetszettek, ezek voltak : «Krisztus a kereszten az ároni papság hivatalát viselve» stb.: amely szavakat az Atyák, hallgatva társuk igen üdvös intésére, pár nap mulva töröltek a vázlatból.[1]

Tehát Urunk áldozata egységének tana nemcsak a döntés ajánlására, hanem a hibás vázlat kijavítására is szolgált.

[1] Volt Atya, aki megelőzte a Kölnit Krisztus ároni papságának elítélésében, de egyik sem ilyen eredményesen.

II. FELOSZTÁS. — A ZSINATI HATÁROZAT SZÖVEGE.

A Zsinat valamilyen egységet tanított a mise és a kereszt között ezekkel a szavakkal: «Egy és ugyanaz ugyanis az áldozati adomány, ugyanaz az áldozatbemutató most a papság közvetítésével, aki akkor a kereszten önmagát áldozta fel. Csak az áldozás módja más». Ámbár tudniillik az áldozatbemutatások sokszorozódása szerint sokszorozódnak az áldozatok, mégis megmarad egy bizonyos igazi egység a kereszt és a mise között az áldozati adomány miatt, amely bemutattatik.

Márpedig vagy a kereszt áldozati adományát egészen mint ilyent gondoljuk a misében Istennek bemutatni (oly módon, ahogyan azt a XIX—XX. Tételekben fogjuk előadni): és akkor egészen világos az az egység, melyet a Zsinat véd.

Vagy azt gondoljuk, hogy valamiféle valóságos új feláldozással illetve ajánljuk fel Krisztust (amint ez nagyon sok újkori hittudós meggyőződése), vagy végre azt gondoljuk, hogy bármely akár régi, akár új belső feláldozottsági állapot nélkül mutatjuk őt be, ahogyan kevés (de kiváló) hittudós hiszi. Már pedig ebben az utolsó esetben, amelyről a XXIV. Tételben fogunk vitatkozni, úgylátszik elvész az áldozat valósága az áldozati adomány hiánya miatt, amennyiben Krisztus teste és vére már semmi feláldozottságit nem jelent, csak külsődlegeset, a jelképek birtokában. A közvetlenül előtte említett esetben pedig mindenesetre nem szűnik meg az áldozat igazsága, sőt ellenkezőleg, túlozva van: de már nehezen látjuk át, hogy hogyan tartsuk épségben azt az egységet, amelyet a Zsinat a keresztáldozat és a miseáldozat között úgy határoz meg, hogy csak az áldozás módja más.[1] Mert nemcsak az áldozás módja más, ahol

[1] Arról, hogy hogyan különbözik az áldozás módja mindkettőben, a Döntés legszószerintibb értelmezése szerint is, a IX. Tételben beszéltünk.

a feláldozás (immolatio) is különbözik, amelyről azt mondod, hogy más volt a kereszten és (nemcsak szám szerint, hanem természete szerint is) más történik most a misében.[1]

Már pedig szabad a miséről az utolsó vacsorára hátrafelé következtetni. Ha ugyanis mi a misében úgy ajánljuk fel Krisztust, ahogyan ő a kereszten fel volt áldozva, akkor kellett, hogy az utolsó vacsorán a kereszt feláldozására ajánltassék ő fel. Ha mi Krisztusnak a már előbb történt halálát mutatjuk be, akkor Krisztusnak (szerintünk) a közvetlen küszöbön álló halálát kellett bemutatni. Nem mondhatjuk az egyiket a miséről, anélkül, hogy a másik ne következnék az utolsó vacsoráról. Ha tehát nem értesz velünk egyet az utolsó vacsorában, akkor úgy látszik, hogy nem nagyon lehetsz egy véleményen a Zsinattal a misét illetőleg.

Nagyon szépen egyetértett az, aki kevéssel a Zsinati Határozat kiadása előtt már ezt írta: «A Miseáldozat, ha azt minden oldalról egyenlően mérlegeljük, VALÓBAN URUNK KÍNSZENVEDÉSÉNEK és annak A VÉRONTÁSOS ÁLDOZATNAK, amely a kereszten volt értünk bemutatva, szent és élénk megjelenítése és egyszersmind VÉRONTÁS NÉLKÜLI és eredményes FELAJÁNLÁSA» (Canisius Szent Péter. *Katekizmus, A Szentségekről.* 7. kérdés). Aki pedig ezt írta,[2] az burkoltan azt is tanította, hogy az utolsó vacsora, az idők és tekintetek különbözősége szerint, annak a vérontásos áldozatnak volt vérontás nélküli fel-

[1] Tehát úgylátszik, hogy távol kell tartanunk a misétől az önálló áldozatot, azaz olyant, amely a kereszt nélkül is egyesítené magában az áldozatnak minden lényeges elemét: és a misét nem csak a kereszthez viszonyított áldozatnak kell meghatároznunk (mert a régi Törvény összes áldozatai is vonatkozásban állottak a kereszttel, melyet jövendőnek jelenítettek meg, és mégis önállók voltak), hanem, és egészben véve LÉNYEGESEN viszonylagosnak, azaz olyannak kell gondolnunk, amely a kereszttől elkülönítve semmiféle áldozat nem volna.

[2] Urunk áldozatának akár olyan egységét vezette le ő ebből, mint amilyent védelmezünk, akár nem: ezt nem állítjuk biztosan.

ajánlása, amely áldozatot Krisztus az ő kínszenvedésében és a keresztjével volt végrehajtandó.[1]

[1] Mi lenne, ha valaki elénk tartaná magából a meghatározás szövegéből azokat a szavakat, amelyekkel a zsinat a miséről való tanítást bevezette: «Habár (Krisztus) egyszer volt magát halál közbelépésével a kereszt oltárán az Atya Istennek feláldozandó, hogy ott örök váltságot érdemeljen ki, . . . mégis . . . mindörökké papnak bizonyítva magát az utolsó vacsorán Melkizedek rendje szerint, testét és vérét a kenyér és bor színe alatt az Atya Istennek feláldozta». Valakinek talán úgy látszik, hogy ebből így lehet bizonyítani: A Trienti Zsinat itt valamilyen áldozatról beszél, melyet a kereszten kell véghezvinni, amellyel ellentétes kötőszavak *(habár . . . mégis)* által azt az áldozatot állítja szembe, amely azt az utolsó vacsorán megelőzte. Tehát két áldozatot jellemez, nem egyet. Ugyanis ha azt mondjuk, hogy Krisztus az egyiket a másik ellenére tette, akkor az a kettő biztosan nem egy, mert ha egy volna, akkor egyiknek sem lehetne a másik nélkül történni, és ennélfogva nem volna helye ellentétes kötőszónak, hanem inkább következményes kötőszónak: *mert* vagy *mivel;* például: mivel áldozatot volt végrehajtandó a kereszten, azért mutatott be áldozatot az utolsó vacsorán; de legkevésbbé sem: jóllehet áldozatot volt hozandó a kereszten, mindazonáltal áldozatot akart bemutatni az utolsó vacsorán is. Tehát a Trienti Zsinat Krisztusnak két áldozatát tanítja világosan.

De ennek a következménynek útjában állanak mindenekelőtt azok a nyilvánvaló tanubizonyságok, amelyekből tudjuk, hogy nem csak távol állott a Zsinat szándékától, hogy ebben a kérdésben bármit is eldöntsön, hanem a határozat legtöbb szerzőjének az is volt a szándéka, hogy magával Urunk áldozatának legegyedülállóbb egységével a határozat leginkább beigazolódjék.

Másodszor könnyen feleljük azt, hogy az egység sehogysem szünteti meg az ellentétes kötőszó alkalmas helyét. Mert jóllehet az utolsó vacsora egy volt a keresztáldozattal, mégis lehetett volna a keresztnek tökéletesen áldozati tekintete utolsó vacsora nélkül, tudniillik valamilyen másik szertartás hozzájárulása által (amint már sokszor mondottuk). *Habár* tehát Krisztus a keresztáldozatot vacsora nélkül is bevégezhette volna, *mégis* azt akarta, hogy melkizedeki legyen az utolsó vacsora által.

Harmadszor és leginkább a Zsinat céljára kell figyelnünk, amely az volt, hogy megszüntesse a protestánsok tévedését. Az összes protestánsok pedig a keresztáldozat igazságával és egyszersmind Urunk áldozatának egyetlenségével támadták az eucharisztia áldozatát. Ezek ellen működik a Zsinat, amikor a hitnek két

pontját állapítja meg. Először egyet az utolsó vacsoráról ; tudnillik, *habár* a kereszt egészben véve valamilyen legigazibb áldozat (amit mindnyájan hiszünk), *mégis* nemkevésbbé hinnünk kell, hogy Krisztus, mint aki a mi főpapunk volt Melkizedek rendje szerint, azt is akarta, hogy az utolsó vacsora is áldozat legyen. (Arról, hogy ugyanaz-e vagy más, nem szól a Zsinat.) Másodszor pedig, a misét illetőleg, Krisztus e szavakkal : *Ezt cselekedjétek*, az ő halálára visszaemlékező vérontás nélküli áldozatot ALAPÍTOTT és HAGYOTT az Egyházára, hogy a századok végéig látogassa azt (lásd : IX. Tétel).

Hitünknek ezen a két pontján kívül, amelyeket szükségképpen vallanunk kell, a Zsinat semmit sem jellemzett annak az első fejezetnek a kezdetén : elég volt ugyanis ennyi az eretnekek tévedésének távoltartására.

XI. TÉTEL.

NEM NAGYON ILLŐ OK NÉLKÜL VOLT KRISZTUS AZ EUCHARISZTIA ÉTELÉNEK ÉS ITALÁNAK RÉSZESE.

IV. FEJEZET.

KRISZTUS EUCHARISZTIÁS EVÉSÉRŐL.

1. §. Bizonyságok.

Vette-e maga Krisztus az eucharisztiát? Sok újkori hittudós tagadja ezt: a régiek azonban csodálatos összhanggal állították. És pedig először a Szentírásból semmi sem akadályoz, hogy azt gondoljuk, hogy Krisztus ezt tette, bármit is vitat ezzel szemben akár Berning (i. m. 87. és 119. l.), akár Knabenbauer *(Mát.-hoz*, 2. k. 437. l. *Márk.-hoz*, 378. l.), amint azt a protestánsok közül Goguel vallja *(L'Eucharistie des origenes à Justin martyr*, 80—81. l.).

Sőt úgylátszik, hogy a Szentírás utal Krisztus együttvacsorázására és pedig két módon.

Először annak a szokásnak az alapján, amely a Zsidóknál volt érvényben, hogy a húsvéti vacsorán a családatya előbb megkóstolta a kelyheket, mielőtt másoknak inni adta azokat (Goguel. i. h.).

Másodszor azokkal a szavakkal, melyekkel az utolsó vacsora után *Máténál* 26. 29 és *Márknál* 14. 25 tagadja Krisztus, hogy inni fog többé a szőlő terméséből, mígnem azt mint újat issza majd Isten országában. Ezeknek az utolsó szavaknak az értelme anagógikus. Ahogyan ugyanis az az első közönséges kehely a Krisztus vérében történő új húsvéti vacsorát és a földön megújítandó Isten országát jelképezte előre *(Luk.* 22. 18), úgy maga az utolsó vacsora eucharisztiás kelyhe az Isten országa mennyei beteljesítésének és Krisztussal a dicsőségben, a hit vagy szentség minden takarója nélkül való egyesülés örömének volt

záloga: amikor maga Krisztus, mint a testvérek feje, velünk együtt fog inni az Isten gyönyörűségeinek forrásaiból és fog enni az ő javaiból *Luk.* 22. 29—30 szerint: *Én is rendeltem nektek, miként Atyám országot rendelt nekem, hogy egyetek és igyatok asztalomnál, az én országomban.* Amikor tehát Krisztus tagadja, hogy inni fog többé az eucharisztia kelyhéből, elárulja, vagy kétségkívül sejteti, hogy ivott.

De leginkább a hagyomány világánál tündöklik ez a tanítás. Ugyanis mialatt nincs egy ellenzője sem (akiről tudunk) a szent Atyák között: azonkívül nagyon sok pártfogója is van a Latinok, a Görögök és a Szírek között.

Ennek nyilt állításában mindenkit megelőz Szent Irén az eretnekek ellen írt ötödik könyvében. Krisztus, úgymond, «elérkezvén kínszenvedéséhez, hogy evangélizálja Ábrahám (és övéi) örökségének leleplezését, miután hálát adott, tartván a kelyhet, és IVOTT abból, és tanítványainak adá, mondá nekik: *Igyatok ebből mindnyájan. Ez az én vérem*» (*Eretnekségek ellen*, 5. 33, 1. G. P. 7. 1212).

Szent Irén tanítványa, Ipoly,[1] az aziánusok vagy katolikus tizennegyedikisták ellen a római szokást védelmezvén, tagadja, hogy a vacsora éjtszakáján az Úr a törvényes vacsorát ette volna. Tehát azt gondolta Ipoly, hogy az Úr a szentségi vacsorát ette: amennyiben azt a törvényeset távoltartja: és mégis «vacsorát . . . vacso-

[1] Akinek a szavait a *Chronicon Pascale* idézi, G. P. 92, 80: «Nyilvánvaló, hogy hogyan nem hazudott [Krisztus] sem az elején, sem a végén. Ugyanis aki azelőtt mondotta: *Már nem eszem húsvéti vacsorát*, illően vacsorázott ugyan húsvét előtt, de a húsvétot nem ette, hanem elszenvedte». Ha azt gondolod, hogy itt sem a törvényes húsvét nincs jelezve (amelyet Ipoly távoltart), sem a szentségi (amelyet mi értünk), akkor alig érthetővé teszed Ipoly kijelentését: hogy Krisztus illően (εἰκότως) vacsorálta húsvét előtt az ő halálának azt a vacsoráját, amelyet elszenvedett. Mert ha a közönséges vacsora mellett kitartasz, akkor már semmi illőbbet nem lehet észrevenni az utolsó vacsora megevésében, mint az utolsó előttiben és akármelyik azelőttiben. Egyébként a *Luk.* 22. 16-ból (Ipoly véleményének meghatározására) merített másik bizonyíték elől kitérni nem lehet.

rázott» (úgymond ő). Sőt Ipoly véleménye szerint egyedül erről mondhatta Krisztus *(Luk.* 22. 15): *Vágyva vágytam ezt a húsvéti vacsorát enni veletek, mielőtt szenvedek.* És valóban, Bar Szalibi Dénes arról tanuskodik (pl. *Máté evang. magyarázatában* és *Nagycsütörtökről* [vagy húsvétról] *és az eucharisztia alapításáról írt művében*, R. 2, 297), hogy Ipoly úgy vélte, hogy Krisztus ebben a mondásban nem a törvényeset vagy előképeset, hanem a kínszenvedésben beteljesítendő és az eucharisztiában előre megkóstolandó igazi húsvéti vacsorát értette. Tehát Ipoly szerint azt jelentette ki Krisztus, hogy ő az eucharisztiát enni fogja.[1]

Ipolynál nem kevésbbé világosan fordítja Ceza-

[1] Ime Ipoly szavai Lukács e veréshez: «Az ő kínszenvedését jelezte, amelynek hasonlatában vette a kenyeret és törte meg kínszenvedésének előestéjén, utasítván őket, ne hogy a Zsidókkal bárányt áldozzanak és egyenek. Ugyanis ő volt az, akit úgy kellett megölni értünk, mint a bárányt azon a napon, amelyet a próféták róla jövendöltek».

Mások Krisztus eucharisztiás evését már nem nyíltan tanítván, mégis elfogadják burkoltan, amennyiben távoltartják Krisztustól a törvényes bárány megevését. Szerintük ugyanis kellett, hogy Krisztus saját testében és vérében vágyta légyen *(Luk.* 22. 15 szerint) enni a húsvéti vacsorát. Igy Ipoly és Irén előtt szent Claudius Appollinaris Hierapolisi püspök az ő Húsvétról írt könyvében *(Chron. Pasch.* i. h.). Ipoly után pedig Alexandriai Kelemen az ő ugyancsak Húsvétról írt könyvében *(Chron. Pasch.* 81. oszl.), Ezekkel egyetért maga a *Chronicon Paschale* szerzője is: és utána sok más Görög író, akik a kovászos kenyérről vitatkoztak a Latinokkal: például Antiochiai Péter, *Levél Caerularius Mihályhoz*, 22. n. G. P. 120, 813. Ugyanezt védelmezik az Örmények támadói, például Izsák *(Invectiva I. contra Armenos*, 7. f. 3. §. *Invectiva II. contra Armenos*, 10. f. G. P. 132, 1177—1180 és 1225.).

Maga Bar Szalibi Dénes ezekkel nem ért ugyan egyet, ami a törvényes húsvét mellőzését illeti, mert a szír liturgiák egybehangzóan magasztalják a törvényes húsvét megülését (melyek közül lásd a következő Dénesnél régebbi liturgiákat: Dioszkorus liturgiája, I. Filoxenus liturgiája, II. Filoxenus liturgiája, Bar-Kepha Mózes liturgiája. R. 2, 288: 302: 312: 393: v. ö. B. LVIII—LIX).

reai Özséb Urunk kínszenvedésének eucharisztiás húsvéti lakomájára Krisztus vágyát *Lukácsnál*, 22. 15: «Mert azok az ősi, és régi állapotban meghagyott eledelek, amelyeket a Zsidók ettek, nem voltak előtte kívánatosak: az ő Új Szövetségének új szentsége azonban, amelyet tanítványainak átadott, méltán volt előtte kívánatos» (*A húsvéti ünnepségről*, 5. G. P. 24, 700).

Aranyszájú Szent Jánost nem annyira úgy kell megítélnünk, hogy szükségszerű érvekkel bizonyította a tényállást, mint inkább, hogy a máshonnan ismertet valószínű megokolással megvilágította, amikor így ír: «Ő maga is ivott abból. Mert nehogy akik ezt hallják, így szóljanak: Mit tegyünk tehát? Vért igyunk-e és testet együnk? és megdöbbenjenek (mert amikor erről a dologról szólott, sokan megütköztek ezeken a szavakon), nehogy tehát akkor megdöbbenjenek, ő maga először teszi azt, hogy őket a szent titkok részesedésére nyugodt lélekkel rávegye. Ezért itta ő tehát a saját vérét» (*Mát. felett*, 82. homilia, 1. n. G. P. 58, 739).

Hezichius is előképesen Krisztusra értelmezvén *Lev.* 8. 22—24-et: *A vérből a maradékot az oltár párkányára öntötte:* «Úgy találjuk, úgymond, hogy ezt Krisztus is megcselekedte: mert amikor ő ivott és az apostoloknak inni adott, akkor az ő hithez tartozó vérét az oltárra, tudniillik a testére öntötte» (G. P. 93, 883).

Ál-Dénes az *Egyházi Hierarchiában* (3. f. 3. n. 1. §. G. P. 3, 428) Júdást annak nevezi, «aki se nem jámbor, se nem egyetértő lélekkel AZ ÚRRAL EGYÜTT VACSORÁZOTT». Amiből kiviláglik az ő véleménye: hogy Júdással együtt az Úr is vacsorázott a szentségben.

Ipollyal egy véleményen van Konstantinápolyi Szent Eutichius, amikor a *Húsvétról és szentséges eucharisztiáról* írt művecskéjében (G. P. 86bis, 2393) azt állítja, hogy «Az a szentségi vacsora az, amelyről Lukácsnál az Úr azt mondja: *Vágyva vágytam ezt a húsvéti vacsorát enni veletek, mielőtt szenvedek.* Tehát a kínszenvedés előtt húsvéti Vacsorát evett, a szentségit tudniillik».

Teofilaktusnál pedig az eucharisztia kelyhéről ezt találjuk *(Mát.* 26. 29. *fölött.* G. P. 123, 445): «Miután [Krisztus] A POHARÁT KIITTA, attól fogva lemond a testi italról».

Euthymius Zigabenus-nál pedig az eucharisztia kenyeréről ezt: «Ha a pohárból részesült, akkor mindenesetre a KENYÉRBŐL is» *(Mát.* 26. 29-*hez.* G. P. 129, 669).

A Szírek közül hasonlókép tanuul hívhatjuk a legkiválóbbakat. Aphraátest, akinek a szavát már a III. Tételben hallottuk: «A saját testét ette és a saját vérét itta». Szent Ephrem-et, akinek a tanubizonyságát Bar Szalibi Dénes idézi a *Liturgia fejtegetésében:* «Mar Ephrem azt mondja: ették a tanítványok az ő testét és ő is velük evett: itták az ő vérét, és ő is velük ivott» *(Lit. Fejt.* 12. f. C. S. C. O. 93. k. 74. l.).

A Latinok seregét Tertullián vezeti, amikor Marcion tévedését, aki a Teremtőt az Atyától különbözőnek vallja, azzal cáfolja, hogy Krisztus a kenyeret az ő testévé szentelte fel, amikor a húsvéti Vacsorát enni akarta: amelyet mindenesetre nem úgy evett, mint idegen lakomát, tudniillik valamilyen másik teremtő műveiből készítve, hanem mindenképpen mint a sajátját: ezzel tehát az Atyját mutatja a kenyér teremtőjének: «Megvallotta tehát, hogy óhajtva óhajtotta ezt a húsvéti Vacsorát, mint sajátját, ENNI (ugyanis nem volt méltó, hogy valaki másét óhajtsa az Isten) és fölvevén egy kenyeret és szétosztván tanítványai között, ezt a testet a sajátjává tette e szavakkal: *Ez az én testem» (Marcion ellen.* 4. 40. L. P. 2, 460).

Következik Ciprián, aki így ír: «MI SEM ihatnánk Krisztus vérét, HA ELŐTTÜNK Krisztus... nem IVOTT volna a kehelyből, amelyben a hívek üdvösségét itta» (63. *Levél.* 7. n. L. P. 4, 379). Mindjárt látni fogjuk, hogy mily bölcsen írta ő ezt.

Hozzájuk csatlakozik Hilárius, akinek a véleménye abból tűnik ki, hogy ezeket írja az eucharisztia

részesedésétől Júdást távoltartva: «Mindenesetre nem ihatott AZ URRAL, aki nem fog inni az országban: mert mindenkinek megígéri, aki akkor ivott, hogy ennek a szőlőtőnek a gyümölcséből vele együtt később inni fog» *(Megfontolások Máté evangéliuma fölött*, 30. fej. 2. n. L. P. 9, 1065). Ha mások «az Urral» együtt ittak, akkor az Úr is ivott: mert nem lehetne vele együtt inni, ha ő nem ivott volna.

Jeromos 120. *Levelének* 2. fejezetére (L. P. 22, 986) nem szabad ugyan oly nagy bizalommal hivatkozni,[1] ahol az Úr jövendölését értelmezve *(Mát.* 26. 29), hogy már nem iszik a szőlő terméséből, mígnem azt velünk együtt issza majd Isten országában: ezeket írja: «Ő maga az asztaltárs és a lakoma: ő maga az, aki eszik és amit esznek». Ugyanis ezeket a szavakat nem szabad az utolsó vacsorán az eucharisztiát a tanítványaival együtt evő Krisztusra érteni, hanem igenis, velünk az Egyházban, amennyiben mi is, ha teljesítjük Isten parancsolatait, ugyanazzal az étellel élünk, mint Krisztus, akinek az eledele, hogy az Atya akaratát megtegye: és magára Krisztusra, mint a mi fejünkre kell gondolnunk, aki általunk az Egyházban az eucharisztia eledelét eszi.[2]

[1] Ahogyan a középkoriak teszik, például Szent Tamás, III. 81. 1. *sed contra.*

[2] Ime a hely: «Hogyan kell érteni az Üdvözítőnek ezt a szavát Máténál: *Mondom pedig, nektek: Mostantól fogva nem iszom a szőlő terméséből addig a napig mikor azt az újat iszom majd veletek Atyám országában.* Ennek a helynek az alapján némelyek az ezer év meséjét szerkesztik, amely alatt szerintük Krisztus testben uralkodni fog és bort fog inni, amit ettől az időtől fogva egész a világ végéig nem fog inni. De mi halljuk, hogy a kenyér, amelyet az Úr megtört és tanítványainak adott, az üdvözítő Úr teste, ő maga mondván nekik: *Vegyétek és egyétek, ez az én testem:* és a kehely az, amelyről ismét beszélt: *Igyatok ebből mindnyájan: mert ez az én vérem, az Újszövetségé, mely sokakért kiontatik* ... Ha tehát a kenyér, mely mennyből szállott alá, az Úr teste: és a bor, melyet a tanítványainak adott, az ő vére, az Újszövetségé, mely sokakért kiontatott a bűnök bocsánatára: vessük meg a Zsidó meséket és menjünk föl az Úrral a berendezett és

Ez az értelmezés sokkal világosabb lesz, ha visszatekintünk Origenes-nek *Máté evangéliumához írt Megfontolásaira* (86. n. G. P. 13, 1375—1377),[1] ahon-

kitakarított nagyterembe és fogadjuk el tőle ott fent az Újszövetség kelyhét: és ott vele Húsvétot ünnepelve, részegedjünk meg tőle JÓZANSÁG BORÁVAL: *mert az Isten országa nem étel és ital, hanem igazság, öröm és béke a Szentlélekben:* és nem Mózes adott nekünk igazi kenyeret, hanem az Úr Jézus, maga az asztaltárs és a lakoma, maga az, aki eszik és amit esznek. Az Ő VÉRÉT ISSZUK, ÉS NÉLKÜLE NEM IHATJUK, és mindennap az ő áldozataiban az igaz szőlőtő gyümölcséből... vörös mustot taposunk és belőle új bort iszunk az Atya országából... Ezt a kenyeret Jákob pátriárka is enni vágyta, mondván: *Vajha velem volna az Úr Isten és adna nekem kenyeret, hogy megegyem, és ruhát, amelybe felöltözzem:* mert ahányan csak Krisztusban megkeresztelkedünk, Krisztust öltjük fel, és az angyalok kenyerét esszük, és halljuk az Istent, aki kihirdeti: *Az én ételem, hogy megtegyem Atyám akaratát, aki engem küldött, hogy beteljesítsem az ő művét:* TEGYÜK MEG TEHÁT ANNAK AKARATÁT, AKI MINKET KÜLDÖTT, AZ ATYÁÉT, HOGY BETELJESÍTSÜK AZ Ő MŰVÉT: ÉS KRISZTUS VELÜNK EGYÜTT FOGJA INNI AZ EGYHÁZ ORSZÁGÁBAN AZ Ő VÉRÉT».

[1] Ime, Origenes szavai: «Az Isten országa nem étel és ital azoknak, akik méltóknak találtatnak a mennyei kenyérre, az angyalok kenyerére és arra az eledelre, amelyről az Üdvözítő mondja: *Az én ételem, hogy megtegyem annak akaratát, aki engem küldött és beteljesítsem az ő művét.* Hogy pedig az Isten országában eszünk és iszunk, az Írások sok helyéből bizonyíthatjuk, jelesen abból, hogy írva vagyon: *Boldog, aki enni fog kenyeret az Isten országában.* Tehát az Isten országában fog beteljesedni az a húsvét, és Jézus fogja azt enni és inni a tanítványaival... Azt pedig, hogy hogyan ad az Isten kenyeret, Jákob is jelzi, mondván: *Ha velem lesz az Uram, és ad nekem kenyeret, hogy megegyem, és ruhát, amelybe öltözzem, bármit adsz nekem, Uram, mindenből tizedet adok neked.* És imét írva van az evangéliumban János szerint: *Nem Mózes adott nektek kenyeret az égből, hanem az én Atyám ad nektek igazi mennyei kenyeret...* Most ugyan még nincs befejezve [a húsvét], akkor lesz befejezve, amikor elő leszünk készülve, hogy elfogadjuk a teljes húsvétot, amely eljött, hogy beteljesítsen, aki *nem jött a törvényt megszüntetni, hanem beteljesíteni* és most ugyan beteljesíteni a beteljesítés *tükörképe által homályban,* akkor pedig beteljesíteni *színről-színre,* amikor el fog jönni, ami tökéletes. Ha tehát mi is akarunk kapni áldás-kenyeret Jézustól, aki szokta azt adni, menjünk a városba, egy bizonyos

nan Jeromos az ő megfontolásait hallgatólagosan nyerte.[1]

emberhez, ahol Jézus húsvétot cselekszik tanítványaival, amelyet az ő ismerősei készítenek és menjünk föl a háznak magasabb, nagy, fölterített és előkészített részébe, ahol az Atyától vevén a kelyhet, hálát adván, azoknak adja, akik vele feljöttek, mondván: *Igyatok, mert ez az én vérem, az újszövetségé*, amelyet kiisznak és amely kiöntetik, a tanítványok isszák ugyan, de azok öntik ki a bűnök bocsánatára, akik isszák és kiöntik. Ha pedig azt kérdezed, hogy hogyan öntik ki, gondold meg azt is, ami írva van ezzel az igével: *Mert az Isten szeretete kiöntetett a szíveinkben.* Ha pedig a szövetség vére kiöntetett a szíveinkben bűneink bocsánatára, ráöntvén azt az iható vért a szíveinkre, elvétetik és kitöröltetik mindaz a bűn, amit azelőtt elkövettünk. Az pedig, aki vevén a kelyhet azt mondja: *Igyatok ebből mindnyájan*, tőlünk, ívóktól nem távozik el, hanem AZT VELÜNK EGYÜTT ISSZA, MIVEL MINDENKIBEN Ő MAGA VAN; UGYANIS SE NEM EHETÜNK ABBÓL A KENYÉRBŐL, SE NEM IHATUNK AZ IGAZ SZŐLŐTŐNEK ABBÓL A TERMÉSÉBŐL EGYEDÜL. Se azon ne csodálkozzál, hogy ő maga a kenyér és velünk együtt eszi a kenyeret: és ő maga a gyümölcs itala is a tőkéről, és velünk együtt iszik. Mindenható ugyanis az Isten Igéje, és különféle neveken neveztetik és megszámlálhatatlan az ő tulajdonságai nagy száma szerint, mivel minden tulajdonsága egy és ő».

[1] Hasonló értelmezés példáját találod Nazianzi Szent Gergelynél, 45. *Beszéd a szent Húsvétra*, 23. f. (G. P. 36, 656). És Szent Ambrus is ezt írta a *Misztériumokról* szóló könyvében 57. (L. P. 15, 408), az eucharisztiáról tárgyalva: «Az pedig nem kétes, hogy BENNÜNK Ő MAGA ESZIK ÉS ISZIK». Ezt a magyarázást más egyházi írók is átvették, mint például szent Paschasius Radbertus, *Fejt. Mátéhoz*, 12. k. L. P. 120, 895—896, *Könyv az Úr testéről és véréről*, 21. f. 2. n. 1331. oszl., és *Levél Frudegárdhoz*, 1358—1359. oszl. Nem csoda tehát, hogy Honorius Augustodunensis ezeket írta: «Krisztus, az igaz pap Melkizedek rendje szerint, aki a testét a szűz méhében formálta, egyedül szenteli is fel ugyanezt bármelyik katolikus pap által és Ő MAGA EGYEDÜL VESZI AZT TAGJAIBAN: és ő maga egyedül nyujtja is azt övéinek, aki az összes választottakban befejezéshez jutván a mennybe fölment. Tehát mivel egy pap sincs elfogadva, hogy az ő testét készítse, csak maga Krisztus a papok szolgálata által, azért nem kevésbbé készül ez a test a legbecstelenebbnek, ... mint a legszentebbnek szolgálata által, amely [testet] nem is kap SENKI, CSAK EGYEDÜL KRISZTUS az övéiben» *(Eucharisticon*, 6. f. L. P. 172, 1253).

Egyébként az, hogy Krisztusnak, mint lelkileg velünk együtt ivónak a misében való közbelépését az utolsó vacsora termében velünk együtt ivónak az alakja és képe mintegy mutatja, nem tudom, hogy nem győz-e meg minket egészen arról, hogy Jeromos és Origenes hitte, hogy Krisztus ivott az eucharisztia kelyhéből a vele vacsorázó tanítványokkal együtt.

Nem kétség nélküli Szent Ágoston tekintélye sem a *Keresztény oktatásról* írt könyvében, 3. f. 4. n. (L. P. 34, 37) : «Testének szentségét ELŐBB MEGÍZLELVE (praegustato) jelezte, amit akar» : mert itt a «praegustato» szó helyett talán «per gustatum»-ot kell olvasnunk (értsd : discipulorum caenantium). De úgylátszik, hogy egy másik helyen van valami ide vonatkozó a szent Hittudornál : amikor a 68. *Zsoltár* 22. *fölött, Ételemül epét adtak*, így szónokol : «Maga az, amit adtak, nem étel volt, ital volt ugyanis : de ételül adták ; mert már vette az Úr az ételt, és abba vetették bele az epét. DE Ő ÉDES ÉTELT KAPOTT, amikor a húsvéti vacsorát a tanítványaival ette : itt mutatta meg TESTÉNEK A SZENTSÉGÉT. Ebbe az oly kellemes eledelbe, Krisztus egységének ebbe az oly édes ételébe, melyet az Apostol e szavakkal ajánl : *Egy kenyér, egy test vagyunk sokan*, ebbe az édes ételbe ki az, aki epét vet, ha nem az evangélium ellenmondói, mintegy Krisztus üldözői . . . Amit tehát a Zsidók tettek, hogy az ételbe, amelyet már vett, ezt a keserű italt adták inni, azt teszik, akik rosszul élve botrányt hoznak be az Egyházba : ezt teszik a kesernyéskedő eretnekek». Szent Ágoston, szokása szerint, az eucharisztia által jelzett és létrehozott dolgot, tudniillik az Egyház egységét tartja leginkább szeme előtt : de nem elszakítva a tartalmazott és jelentő dologtól, tudniillik Krisztus testétől : mert hiszen egy bizonyos tanítványokkal evett vacsorára, és pedig húsvéti vacsorára utal, amelyben az Úr testének a szentsége készült. Erről a vacsoráról, erről az édes ételről gondolja Ágoston, hogy az Úr magához vette, mielőtt a Zsidók dühöngése közben fölment a keresztre.

Később a középkorban Rabanus Maurus *(Ruth.* 3. 7. *felett.* L. P. 108, 1212—1213) nyiltan kijelenti, hogy az Úr a vacsorán a tanítványoknak adott testnek és vérnek részese volt: «*Miután evett és ivott Boóz, vidámabb lett és aludni ment: a kéverakás mellett lábujjhegyen jött és lábainál fölemelvén a takarót, lefeküdt.* Evett a mi Urunk és ivott, amikor a misztikai vacsorán testének és vérének a szentségeit apostolainak adta: *ennélfogva az ő gyermekei egyesültek a testtel és vérrel,* amint írva vagyon, *és ő hasonlóképp részesült ugyanabból. És vidámabb lett,* mert biztos volt, hogy fel fog támadni és hogy meg fog minket váltani».

Szent Paschasius Radbertus is a felszentelt kenyér és bor vacsorájára vonatkoztatja az Úr vágyakozását: *Vágyva-vágytam ezt a húsvéti vacsorát enni veletek (Mát. felett,* 12. k. L. P. 120, 893).

Dietzi Rupert pedig Hiláriusnak előbb idézett szavait hozza föl és azokkal egyetért *(Az ember Fiának dicsőségéről és tiszteletéről,* 10. k. L. P. 168, 1544).

A régi és középkori íróknak ennyire tömött soraiban csak eggyel találkozunk, aki ellentmond: Poitiers-i Péterrel, akinek ezek a szavai: «Sohasem vette szentségileg, hanem a kezébe: és a tanítványainak adta, hogy szentségileg vegyék: azért mondjuk, hogy szentségileg vette, mert a kezeibe vette, hogy adja és nem a szájába, hogy megegye» *(Vélemények* 5. könyve, 13. f. L. P. 211, 1254). De ennek az egynek a kivételével, tudomásunk szerint az iskolák összes legelőkelőbbjei, mint például Halensis *(Summa,* IV. rész, 44. kérd. 1. a. 1. tag), Nagy Szent Albert *(Megkülönböztetések,* IV. 12. 15), Bonaventura *(Megkülönböztetések,* IV. 9, 1, 4), Szent Tamás (III. 81, 1) és az összes többiek, ha nem tévedünk, ahány skolasztikus csak tárgyalt erről a kérdésről, a régieket egyszerűen visszhangzották. Nem érdemetlenül írta tehát az ő korában Vasquez: «Az összes katolikusok, akiket olvastam, teljesen egyetértenek. És jóllehet, mondja a szent Tanítómester, hogy némelyek

ellentétesen vélekedtek, de nem mondja meg, hogy kik voltak azok. A mi korunkban Luther volt, a *Privát mise megszüntetéséről írt könyvében»* (S. Th. III. magyarázása, 216. vita, 81. n. stb.).

Az egyházi írókkal és Atyákkal pedig együtt énekeltek a Koptok, Szírek, Örmények és Káldok vagy Nesztoriánusok liturgiái.

A Koptok ugyanis három kopt anaforájukban, amelyeket Szent *Vazulénak*, Szent *Gergelyének* és Szent *Cirilének* (B. 177) mondanak és abban a görög anaforában, amelyet Szent *Vazulról* neveznek el,[1] megemlékeznek arról, hogy az Úr előbb *megkóstolta* a vér kelyhét (R. 1, 15; 31; 47; 67).

A Szírek nem az ivásról, hanem az eucharisztia *evéséről* emlékeznek meg *Edesszai Jakab liturgiájában* (VI—VII. sz.): «megtöré, megevé»; *Dioszkorus, Kardu sziget püspökének liturgiájában* (XIII. sz. v. ö. B. LVIII): «megtörte és tanítványai tizenkettes csapatának adta, miután ő maga megáldozott» (R. 2, 495); *Bar Ma'dani Ignác* [vagy *János*] *Liturgiájában* (XIII. sz. v. ö. B. *u. o.*): «megtöré, megevé» (R. 2, 514). *Ivásról* és nem evésről szólnak pedig ugyanazok abban a régi liturgiájukban, amelyet Szent *Vazul* nevével jelölnek meg: «megkóstolta és szétosztotta tanítványai között» (R. 2, 552). *Lukácsnak vagy a Tizenkét Apostolnak a Liturgiájában* végre (amelynek régiségét lásd ajánlva R. 2, X) mindkettőről, *az evésről és az ivásról is* szó van: «megtöré, megevé», «miután megízlelte, nekik adá» (R. 2, 171).

Az Örmények, úgy a katolikusok, mint a szakadárok (akik pedig a liturgiai könyvek használatában nagyon régen elváltak egymástól), azt mondják, hogy az Úr ivott: «ivott abból és nekik adta» (Le Brun, i. m. 3. k. 203. l.; Miksa szász herceg, *Az Örmény mise*, 34. l. B. 437.).

[1] Nyilvánvaló, hogy régebbiek a Koptoknál a görög anaforák, mert megelőzték a monofizita hitszakadást.

A Nesztoriánusok vagy Káldok, *Nesztórius Liturgiájában* azt mondják, hogy ő evett és ivott: «megtöré, megevé», «ivott és nekik adá» (R. 2, 629; Miksa szász herceg, *A Káld Mise*, 32. l.).

Ha a Görögök liturgiái közül egyben sem találjuk meg ennek az irálynak a példaképét, mégis meg kell jegyeznünk, hogy a Görögök liturgiáiból keletkeztek az Örmények liturgiái (v. ö. Le Brun, i. m. 3. k. 42. l.; Miksa szász herceg, *Az Örmény Mise*, VI. l.) és *Szent Vazul Szír Liturgiája* (v. ö. B. LVIII).

De mindezeknél a Liturgiáknál régebbinek látszik az az egyiptomi anafora, amelyet Cabrol adott ki (D. A. C. 2, 1882—1893) Crum Papyrisből, de Puniet atya közreműködésével, ahol ezt olvassuk (1892. oszl.): «felvette a kelyhet és miután megáldotta, ivott abból és nekik adta e szavakkal» *(λαβὼν ποτήριον καὶ εὐλογήσας καὶ πιὼν ἔδωκεν αὐτοῖς, εἰπών κτλ)*.

2. §. Ennek belső értelme.

Minthogy a tanuknak ily nagy sokasága van fejünk felett, végre kérdeznünk kell, hogy *miért* és *hogyan* illett az Úrnak az eucharisztia vétele.

Az illendőség *oka* kéznél van, azokból kell kiszemelnünk tudniillik, amiket az áldozatból való részesedésről általában mondottunk (I. Tétel). Azt mondottuk ugyanis, hogy az áldozat bemutatásához hozzájárul az áldozatnak valamilyen befejezéshez juttatása, ha a bemutató az áldozati adománynak részese. És valóban, a legtöbb áldozat azok közül, amelyek a Törvényben előre alakították Krisztus áldozatát és mindenekelőtt a húsvéti áldozat, örvendett ennek a kiegészítésnek. A többiekben az étel helyett az oltárnak és az áldozattal egyetértő népnek a vérrel való meghintése volt, ahogyan az *Exodus* könyvében látjuk, hogy Mózes ezt tette. Illett tehát, hogy Krisztus maga a legtökéletesebb és egyetlen áldozatbemutató, a megváltás legtökéletesebb áldozatát, a többiek ellenképét

mutatván be, mindazt végrehajtsa, ami az áldozatot kiegészítette és az előképeket beteljesítette.[1] Ezért enni akarta a kínszenvedés áldozati adományát, amelyet a szentségben alapított, felajánlva kínszenvedését. Mialatt tehát a megszentelt kenyeret vette, részese lett a báránynak, amely odaadatott az emberek bűneiért : amikor pedig ivott a kehelyből, önmagát, mint papot, a néppel együtt meghintette az áldozat vérével. Nem kétes az sem, hogy ez volt a gondolatuk nemcsak azoknak, akik, mint például Aranyszájú Szent János (i. h.), vagy Euthymius (i. h.) az Ószövetségnek az *Exodus* könyvében és az újnak az utolsó vacsorán történt ünneplésének párhuzamával Krisztus ivását kapcsolták össze (amelyet Hezichius i. h. meghintésnek nevezett), hanem leginkább azoké, akik úgy gondolják, hogy Krisztus ugyanazt a húsvétot ette, amelyet szenvedett.

Ha azonban Krisztus úrvacsorázásának így adjuk okát, már talán azt fogod kérdezni, hogy *hogyan* volt lehetséges Krisztusnál ez az áldozatból való részesedés. Ugyanis mivel az egészen arra rendelődik, hogy a felajánlónak a felajánlott dologgal való egységét okozza, úgylátszik, távol kell tartani attól az áldozattól, ahol ugyanaz a felajánló és a felajánlás tárgya. Ugyanis mit gondolhatunk ízetlenebbül, mint Krisztusnak mint papnak önmagával, mint áldozati adománnyal való egyesülését, amikor az egyesülés csak különböző dolgok között lehetséges, az ilyen vagy olyan tisztet betöltő Krisztus között pedig semmiféle kettősség nincs, hanem maga az Isten Igéjének a legtökéletesebb egysége? Azért mondották egyes újkoriak, hogy elgondolhatatlan Krisztus szentségi vacsorázása, ha tekintetbe vesszük a dogmatika alapelveit (B e r n i n g, i. m. 87. l. : S c h e g g után, idézve

[1] Úgylátszik, itt a helye annak az alapelvnek, amelyre a Toledói Zsinat hivatkozik (az Úr 681. évében, 5. f.), amikor a misézó papnak megparancsolja az eucharisztiás szentáldozást : «Milyen volna az az áldozat, amelynek még a bemutatót sem gondoljuk részesének?»

ugyanitt). De nem szabad annak elgondolhatatlannak lenni, amit a mi tanítómestereink összessége elgondolt és maga az Egyház a kánonban oly sok nyelven megemlít. Azért helyesebben mondanánk Szent Tamást követve (*Megkülönböztetések*, IV. 11, 3, 1. 3m); hogy ha nem is tudott LÉTREHOZNI semmiféle egységet a pap és az áldozati adomány között, a szentség vételének mégis lehetett JELENTŐ értelme Krisztusban. És pedig többféle módon azok szerint, amiket az áldozatból való részesedésről általában megvitattunk (I. Tételben).

Először ugyanis anagógiai jelentése volt, akár Krisztust mint egyéni személyt figyeljük, akár mint az emberi nem fejét figyeljük.

Az első szemlélés szerint Krisztus annyiban lett Isten báránya, Isten kenyere, vagy magának Istennek az ételfogása és eledele, tudniillik isteni és mennyei dolog, amennyiben áldozatul adatott az Istennek, amint régen mondottuk. Mialatt pedig Istennek asztalhoz telepedett vendége, mintegy Isten asztaláról kapja a szent áldozati lakomát, a mennyei javak zálogát, valóban jelezte a saját jövendő megdicsőülését: nem úgy, mint akinek annak élvezésére semmi joga nem volna, ha nem vacsorázna, hanem mint aki az Isten által neki elzálogosított dolgot vacsorázva elővételezi.[1] Azért alkalmasan kezd Krisztus az utolsó vacsora után imádkozni e szavakkal: *Atyám, eljött az óra, dicsőítsd meg Fiadat (Ján.* 17. 1).

A második szemlélés szerint pedig, mint az emberi nem feje, a vacsorázó Krisztus a mi számunkra, tagjai számára az Isten javaihoz vezető útnak a megnyitását

[1] Azt hisszük, erre gondol Szent Tamás (III. 81. 1. 3m), amikor azt mondja, hogy Krisztusnak gyönyörűsége keletkezett a vacsorából: miután előbb Rabanusnak általunk előbb idézett szövegét hozta: «Vidámabb lett, mert biztos volt, hogy fel fog támadni». Ugyanis az eucharisztia eszchatológiai szentség (l. M. F. III. K.). Tehát vagy méltóképpen véve a dicsőségedet iszod, vagy ítéletedet, ha méltatlanul veszed. Krisztus az Isten jövendő bőkezűségét, az Ország örömeit itta.

jelezte : amit Szent Irén (i. h.) az örökség leleplezésének mond. Azért ismét alkalmasan mondotta ő a főpapi imájában : *Atyám, akiket nekem adtál, akarom, hogy ahol én vagyok, ők is velem legyenek, hogy lássák az én dicsőségemet, amelyet nekem adtál (Ján.* 17. 24) : mert tudniillik az összes övéivel közölte az ő áldozati adománnyal való egyesülésének a gyümölcsét, mely a fejből a tagokba szétömlő dicsőség.

Másodszor Krisztus vacsorázásának a jelen élet megszentelésére vonatkozó jelentősége volt, és ez ismét két módon, tudniillik egyéni és feji címen.

Először egyéni címen, mert Krisztus egyelőre a szent áldozati lakoma evése által megszentelve mutatta magát, nem mintha új szentség növekedett volna hozzá, hanem mert a szentségnek mintegy új címével gyarapodott, amikor az Istennek szentelt áldozat testével táplálkozva, úgy értjük, hogy azzal a szentséggel tellett el, amelyet az Istennek bemutatott áldozati adomány hozott magával az Istenhez való közeledéséből.

Azután feji címen a mi papunk és liturgusunk az előbb vázolt megszentelődést nekünk szerezte meg, mintegy átháruland ót a fejről a tagokba, akiknek Krisztus alatt és Krisztusban illett az isteni lakomából való részesedés által szentséget meríteni.

Harmadszor. Krisztus feji befolyásának érthetőbbé tételéhez végre Urunk vacsorálásának az az utolsó jelentősége is hozzájárul, hogy maga az Isten Fia, aki velünk együtt vacsorált és viszont minket, minden idők úrvacsorázóit maga mellé fogadott, ezzel megmutatta, hogy mi vele együtt az Istennek egy háza, egy családja, egy sarjadéka vagyunk, akik vele együtt az Isten kenyerét esszük. A rokonságnak ezt a következményét nem csak jelezte, sőt amennyiben a mi oldalunkról tekintjük, jelezve létre is hozta, és így, mivel ő az Atya eredeti és természetes asztaltársa, minket, maga mellé fogadott asztaltársakat magával vont az összes javak részébe, melyeket a vacsorával önmagát illetőleg jelzett. Ugyanis nem szabad a mi

egyesülésünket *Krisztussal a lakomával* (Krisztus teste és vére vétele által) külön tekinteni a mi társulásunktól *Krisztussal az asztaltárssal* (az eucharisztiát előbb megkóstoló Krisztussal együtt vacsorálva) : hanem Krisztus vacsorálása a mienket amint megszenteli, úgy élteti is. Nem vétetünk ugyanis fel Krisztus testébe, ha nem kapjuk valahogyan Krisztus testét (l. M. F. III. könyv) : de viszont nem kapjuk élve Krisztus testét, ha nem vagyunk felvéve Krisztus testébe.[1] Ezt bizonyítják az Atyák és előbb idézett Egyháztanítók (Ciprián, Jeromos, Ambrus, Honorius A. stb.), akik szerint nem ihatunk a kehelyből egyedül, vagy ehetjük a kenyeret, hanem kell, hogy Krisztus alatt, Krisztussal és Krisztusban vegyük azt, aki velünk együtt és általunk úrvacsorázik az Egyházban, ahol egyszerre ugyanaz velünk a lakoma, és általunk és bennünk az asztaltárs. Ennyire szükséges volt, hogy ne csak odaadja nekünk az eledelt, amely éltessen minket, hanem hogy az utolsó vacsorán előttünk vegye azt ő maga, akinek az felelt meg, hogy a vacsorálás erejét nekünk adja. Mindenesetre nem csoda, ha a gyermekek kenyerét nem ehettük, amíg általa el nem kezdtük azt, aki az Isten Fia volt, akinek egyedül sajátja, hogy az Atya asztalánál töltekezik. Amikor tehát Krisztus evett és ivott, akkor minket az eucharisztia asztalához vezetett, semmit sem kapván a maga számára, hanem az evés cselekedetével és gyümölcsével egészen minket árasztván el.

Innen van az is, hogy az oltáriszentség EREDMÉNYESSÉGE által lesz bennünk az áldozati lakoma által jelzett

[1] A bölcselők megállapítása szerint az élőlényekben nem száll a testbe a lélek mindaddig, amíg nincs meg az utolsó elrendezés a formához, és nincs meg az utolsó elrendezés, ha nincs benn a forma, azaz a lélek : így ezt az eledelt sem eheti senki üdvösségesen, ha nincs magába fogadó élő ereje, amije pedig nincs, ha valahogyan nem vette az eledelt (v. ö. M. F. XLIX. Eluc). Nem csoda, ha áll a hasonlat, mert Krisztus teste mintegy a mi lelkeinknek a lelke, tudniillik az egész megváltott és megújított tömeg életelve (M. F. XXXVI. Eluc).

megszentelődés IGAZZÁ. Mivel tudniillik Krisztusban, a mi fejünkben ez a jelentés annyira igaz volt, hogy a magához vevőben az azonosság egysége szerint magának az áldozati adománynak a szentsége, az áldozati adományban pedig magának Istennek a szentsége lakozott : onnan van, hogy mi, Krisztus tagjai, ennek a jelentésnek az igazságából részesülünk. Nálunk azonban az igazság eredményességet szül : amennyiben nem lehet bennünk igazság szerint szentségre rámutatni, amelyet azelőtt nélkülöztünk, anélkül, hogy az bennünk ne nemződnék. Tehát a jelentés Krisztusban való tökéletes igazságából következik nálunk az oltáriszentség eredményessége : és így az egyszülöttről a testvérekre, a fejről a tagokra szétfolyik az evangélium ígérete szerint a kegyelem és az igazság. Ezt az imádkozó Krisztus mind egy mondatban foglalta össze : *Én őértük szentelem magamat, hogy ők is meg legyenek szentelve az igazságban.* Az áldozat szentségét magamnak nem szerzem, de vacsorám társaira ráhagyom azt.

Leginkább erre a helyre lehet alkalmazni, amit Aquilejai Rufinus általában írt : «Áldások fognak szállani József fejére és testvéreinek, kiknek élén állott, feje tetejére. Helyesen mondjuk, hogy ezek az áldások mind Krisztus fejére alkalmaztattak, és az ő fejéről jutnak azok feje tetejére, akiknek ő élén áll. Nem más az oka annak, hogy ezeket az áldásokat testben születvén mind elfogadta, minthogy miután az Atya velük őt . . . elárasztotta, ő viszont a hivőkre ruházza át azokat : és közvetítővé téve Isten és az emberek között : az áldásokat, melyeket az emberi természet saját gyengesége miatt már nem vehette magára, az ő közvetítése, ELŐRE MEGKÓSTOLÁSA és ÁTRUHÁZÁSA ÁLTAL fogadja be, ahogyan ő maga mondja : *Én őértük szentelem magamat*» (*A Patriárkák áldásairól*, 2. könyv, József áld. 2. L. P. 21, 331). Pedig úgy-e, az összes áldások legjelesebbje az a szent *εὐλογία*, amelyet Krisztus előbb megkóstolt és úgy ajándékozott nekünk, hogy belőle részesüljünk?

A mondottakból kitűnik, hogy mennyire helytelenül bizonyít Poitiers-i Péter (i. h.), amikor így ír: «Ahol igazság van, ott nincs szükség szentségre. De Krisztus a magában maradó igazság volt, és a vétel által nem egyesülne önmagával, mert ő az, akivel nekünk egyesülnünk kell. Tehát nem szorult rá erre a vételre, és nem is volt képes azt venni». Sőt ellenkezőleg: jóllehet nem volt Krisztusnak szükséges, mégis szükséges volt nekünk, hogy Krisztus azt vegye s azért illett az magához Krisztushoz: akinek semmi sem felel meg inkább, mint hogy ő, a felkent, kenjen fel minket isteni szentséggel.

Most még hátra van, hogy válaszoljunk arra a kérdésre, amelyet a régi skolasztikusok vetettek föl: vajjon az eucharisztia vételét mondhatjuk-e Krisztusban szentséginek és lelkinek vagy nem. Erre mások másféleképen válaszolnak, nekünk azonban legjobban Szent Tamás kifejtése tetszik, aki Szent Bonaventurával szemben úgy véli, hogy igen (III. 81, 1, 3m: *Megkülönböztetések*, IV. 11, 3, 1, 4m). Tudniillik Krisztus szentségileg vette, mert nemcsak azt vette, ami magában véve szentség, sőt szentség módja szerint, tudniillik jelölés céljából vette. Lelkileg pedig azért vette, mivel a szentségileg magához vevőben lelkileg venni annyit tesz, mint a jelet meg nem hazudtoló lélekkel, azaz nem koholtan venni. Krisztus pedig nem vette koholtan, mintha belül, a lelkében ellentmondott volna annak, amit kifelé jelzett, hanem belül, az esze és a lelke megfelelt a kifelé jelzett dolognak. Azt pedig, hogy egy következmény sem növekedett hozzá, nem a szertartás elégtelenségének, hanem az alany állapotának kell betudnunk, aki azért nem volt képes növekedni, mert a legmagasabb fokon volt, és azért nem nyert semmit az eledellel, mert ő maga volt az eledel és a nyereség. Itt, amint mondottuk, annak a ritusi jelentésnek a legnagyobb fokú és legtökéletesebb igazságát, és egyszersmind forrási eredményességét vesszük észre, a mi részesedésünket illetőleg.

Úgy látszott nekünk, hogy ezeket szükségképpen mon-

danunk kellett az Üdvözítő Krisztusnak arról az első szentáldozásáról, amely utolsó volt, és most a mennyben teljesül, ahol az Isten Fia egész emberségével és összes tagjaival együtt azzal a dicsőséggel töltekezik, amely övé volt az Atyánál, mint az Atya egyszülöttének dicsősége.

XII. TÉTEL.

KRISZTUSNAK AZ UTOLSÓ VACSORÁN FELAJÁNLOTT ÉS A KÍNSZENVEDÉSBEN MEGADOTT ÁLDOZATA VALAMILYEN BEFEJEZŐ TÖKÉLETESSÉGET NYERT A FELTÁMADÁSBAN ÉS A MENNYBEMENETELBEN, ÉS MEGMARAD MINDÖRÖKKÉ, AMINT EZT A SZENTÍRÁSBÓL, AZ ATYÁKBÓL ÉS TEOLÓGIAI MEGFONTOLÁSBÓL TUDJUK.

V. FEJEZET.

KRISZTUS ÁLDOZATÁNAK MENNYEI FOLYTATÁSÁRÓL.

Vajjon véget ért-e Urunk áldozata, miután Krisztus gyalázatokkal elhalmozva meghalt, vagy folytatódott valahogyan? Bizonyos, hogy a felajánlás és a feláldozás nemében semmi sem növekedett hozzá : eléggé fel volt ajánlva Krisztus kezei által, eléggé fel volt áldozva a Zsidók kezei által a világ váltságdíja, a mi megváltónk teste : és nincs már helye a pap további áldozatbemutatásának, vagy az áldozati adomány további megsemmisítésének. De az egészen befejezett áldozatbemutatáshoz is úgy-e, hozzájöhet, amint régen vitattuk (I. Tétel), az Isten részéről valamely tökéletesség, mely az áldozati adományt mint ilyent teljesíti, és ennélfogva az emberi műhöz az isteni elfogadás többletét adja hozzá? Továbbá ezt a kiegészítést nem nélkülözte Krisztus áldozata, hanem annak mindörökké örvend, dicsőséges feltámadással és mennybemenetellel teljesítve, ahol él az örök áldozat. Ezt most :

először Krisztusnak, mint áldozati adománynak,

másodszor Krisztusnak, mint oltárnak,

harmadszor Krisztusnak, mint közbenjárónak hármas szemléléséből kell megmagyaráznunk.

1. §. Krisztusról, mint mennyei áldozati adományról.

I. FELOSZTÁS. — A SZENTÍRÁS BIZONYSÁGA.

I. — *A Zsidókhoz írt Levél* azzal magasztalja Krisztus papságát az Ároni papsággal szemben (9. 1—24), hogy összehasonlítja a főpapnak bemenetelét a Szentek Szent-

jébe Krisztusnak belépésével az ő dicsőségébe. Ahogyan tudniillik a főpap az áldozat vérét a sátor külső építményein keresztül a belső részekbe vitte, úgy Krisztus az ő emberségének azon a szenvedni tudó és romlandó állapotán keresztül (amelyben felajánlotta magát Istennek a feláldozásra), átment a test mennyei dicsőséggel megszentelt állapotába, és áldozati adományát Isten előtt megjelenítette. Ezért van az, hogy ámbár Krisztus egyszer áldozta fel magát hajdan (9. 25—28, 10. 11—14, 7. 27), mégis örök ajándék, adomány és engesztelés tekintete van, amely mindig Isten színe előtt van (8. 3, 9. 24). Amennyiben pedig úgy mutatja magát Istennek, mint áldozati adomány, annyiban megfelel neki, hogy közvetítő és közbenjáró, azaz pap legyen, aki minket Istennel állandóan kibékít *(u. o.)*. Az áldozati adománynak és a papnak ebben a két tisztjében nem maradna meg, ha miután meghalt, legyőzvén a halált, nem maradna életben mindörökké (7. 24—25).

II. — A *Jelenések könyve* pedig 1. úgy írja le Krisztust, mint aki most áldozat alakjában áll a mennyben az Atya előtt (5. 6; v. ö. 5. 9, 5. 12), és egyszersmind embereket rendel papokká (5. 10; v. ö. 1. 5—6); 2. oltár épül Isten trónja előtt (6. 9; 8. 3—5; v. ö. 11. 1, 14. 18), és pedig élő és beszélő oltár (16. 7; v. ö. 9. 13); 3. mennyei templomot is látunk magunk körül (11. 19, 14. 17, 15. 5; v. ö. 11. 1, 14. 15, 15. 6—8, 16. 1, 16. 13); és 4. világosan állítja, hogy az új Jeruzsálemben, amely a küzdő Egyház után fog következni, az Istenen és a Bárányon kívül semmiféle más templom vagy szövétnek nem lesz (21. 22—23).

Ezek az áldozati jelek és metaforák valamely mennyei és örök istentiszteletet jeleznek, mely Krisztusnak Isten előtt való bemutatásából áll, úgy, ahogyan régen meg volt ölve, és annak következtében bizonyos feláldozottsági tulajdonsággal marad mindörökké megjelölve az Isten dicsőségére és a szentek megdicsőítésére.

II. FELOSZTÁS. — AZ ATYÁK BIZONYSÁGAI.

Már láttuk az Atyáknál az utolsó vacsorát a kínszenvedéssel összekapcsolva : lássuk most mindkettőt, a kínszenvedést és az utolsó vacsorát a feltámadással, mennybemenetellel és a mennyei dicsőséggel összekötve : úgyhogy az egyszer régen véghezvitt áldozat megmaradjon mindörökké befejezéshez jutva az égben.

I. BESZÉDSZAKASZ. — AZ ÁLDOZATNAK A FELTÁMADÁSSAL VALÓ KAPCSOLATÁRÓL.

Ezt a kapcsolatot két módon lehet érthetőbbé tenni : 1. közvetlenül, az áldozati adomány részéről ; 2. közvetve, a pap részéről.

I. TAG. A FELTÁMADÁS ÁLTAL TÖKÉLETES ÁLDOZATI ADOMÁNYRÓL.

Először kitűnik az Atyák gondolkozásmódja, amikor az új húsvétot magyarázzák. Ugyanis a zsidó húsvéti áldozat ellenképét nemcsak az utolsó vacsorába vagy a kínszenvedésbe helyezik, hanem a feltámadással együtt.

Például Aranyszájú Szent János, amikor azt fejtegeti, hogy miért látták a Zsidók az előképes húsvéti vacsorában csak tükör által az igazi húsvéti áldozatot, ennek szám szerint három elemét adja elő : az utolsó vacsorát, a kínszenvedést és a feltámadást a mennybemenetellel és a velünk közlendő mennyei javak elnyerésével együtt. Ez a három tehát egy tökéletes áldozatot, a húsvéti áldozat ellenképét egészíti ki nekünk. «Beszéljünk a Húsvétról, a régiről és az újról : és tudjad ennek kiválóságát. Mert ünnepeltek húsvétot a Zsidók, de *tükör által, homályban*. Az Újszövetségnek ezek a mélységes titkai soha még csak eszükbe sem jutottak, és nem tudták, amit azokkal [az ószövetségi] misztériumokkal előre hirdettek. Hanem bárányt láttak megölni, és az állat vérét, és az

avval megkent kapukat: hogy azonban az Isten megtestesült Fiának FEL KELL ÁLDOZTATNI és az egész világot meg fogja szabadítani, és ezt a vérét a Görögöknek és barbároknak KÓSTOLÁSRA FOGJA NYUJTANI, a mennyet mindenki előtt ki fogja nyitani és mennyei dolgokat fog az embereknek kilátásba helyezni: és hogy az ő BEVÉREZETT TESTÉT AZ EGEK és az egek ege, és minden mennyei angyalok, arkangyalok és más erők serege FÖLÉ FOGJA VINNI és AZ ATYÁNAK JOBBJÁN FOGJA ELHELYEZNI, hogy magán, a királyi trónuson üljön, ELBESZÉLHETETLEN DICSŐSÉGGEL TÜNDÖKÖLVE: azt biztosan sem közülök, sem a többi emberek közül senki előre nem tudta, vagy erre nem gondolhatott» *(Kor. I. fölött,* 34. homilia, 2. n. G. P. 61, 288). Mindenki látja: Aranyszájú Szent János ezt a hármat: az eucharisztia ünneplését, a vérontásos halál elszenvedését és a mennyei dicsőség elnyerését úgy adta elő, mint egy húsvéti áldozatnak egyetlen és tökéletes beteljesítését.

Valami effélére utal az, hogy Alexandriai Teofilus az első *Ünnepi levélben* az Úrnak az utolsó vacsora termébe való belépését nyomban a Szentek Szentjébe, az örök váltság szentélyébe való belépéssel folytatja. Azt akarja ugyanis, hogy mi «a szavak leplét levéve, fedetlen arccal figyeljük az isteni Húsvét múló ünnepét, ezt kiáltván Jézusnak: *Hol akarod, hogy elkészítsük neked a húsvéti bárányvacsorát?* Amikor a tanítványok hallották tőle, hogy nagy ebédlőben *(ἐν ἀναγαίῳ)* kell azt ünnepelni, földi gondjaik *(ἄνω τῶν γεωδεστέρων)* fölé ragadtattak, és a Szentek Szentjébe eszük és lelkük boldog futásával siettek: ahová maga Krisztus értünk belépett, és annak, aki előképesen gyakorolta a főpap hivatalát, a jogait megszüntette, örök váltságot szerezve nekünk, és Isten színe előtt megjelenvén értünk» (G. P. 65, 53—56).

A mi nyugati hittudósainknál Beda óva int, ne hogy a húsvéti éjtszaka titkában csak az Úr feltámadására emlékezzünk, hanem a feltámadással együtt az utolsó vacsorára és a kínszenvedésre is. «ENNEK A MI MEGVÁLTÁSUNK LEGSZENTEBB ÉJTSZAKÁJÁNAK az ünnepe, ame-

lyet ülünk, már Isten régi népében jelezve volt hajdan titokzatosan . . . Annak a népnek megváltása (Egyiptom szolgaságából) a mi lelki megváltásunknak viselte előképét, amely Urunknak halottaiból való feltámadása által EZEN AZ ÉJTSZAKÁN fejeződött be . . . Eljött a szeplőtelen Bárány, és méltóztatott neki értünk feláldoztatni, odaadta a vérét, a mi üdvösségünk bérét: aki miután a HALÁLT egy időre vállalta, a halál uralmát mindörökre elkárhoztatta: . . . A Bárány, aki minket TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK ITALÁLDOZATÁVAL, ne hogy elvesszünk, FELÜDÍT . . . Ahogyan tehát ezen az éjtszakán, Egyiptomban, a bárány feláldozása után, és a hívek házainak az ő vérével való megjelölése után, mialatt a húsát ették, gyorsan jött az Úr, és azokat, akik az égi misztériumból kizárva maradtak, megbüntetve, ezzel szemben a népet, amelyet az üdvös szentségekbe beavatva látott, megváltotta: úgy a mi Urunk és Megváltónk, AMIKOR A TESTÉT ÉS VÉRÉT AZ ATYÁNAK ÉRTÜNK ÁLDOZATUL HOZTA, felforgatta a sátán hatalmát, és az ő csatlósainak (t. i. a tisztátalan szellemeknek) elbízottságát szétzúzta: a pokol vasreteszeit széttörte: és a választottakat, akik itt (noha nyugalom ölében) fogva voltak, kiszabadította, és UGYANEZEN AZ ÉJTSZAKÁN FELTÁMADVÁN HALOTTAIBÓL, a mennyek országának örömeibe visszavezette: . . . és nemcsak az igazakat vitte el, akiket a pokolnál talált, hanem azoknak is, akiket még testben övéinek ismert, és nekünk is, akiket az idők végezetén előre látott, hogy benne hinni fogunk, HALÁLA ÉS FELTÁMADÁSA ÁLTAL üdvünk orvosságát készítette. Nekünk is, mielőtt teremttettünk, életünk lelki TÁPLÁLÉKÁT, AMELLYEL ÚJJÁTEREMTŐDJÜNK, FELSZENTELTE... Azért mi is méltán megemlékezvén ezen az éjtszakán a mi megváltásunkról, . . . a Bárány legszentebb testét és legdrágább vérét, amellyel megválttattunk a bűnöktől, üdvünk előhaladására Istennek újból feláldozzuk» *(Homiliák*, 2. k. 1. L. P. 94, 138—139). Látod, hogy mit foglal össze az Úr Húsvétja: az ő testének és vérének az eucharisztiában történt felajánlását, a feláldozásként magára vállalt

halált és a dicsőséges feltámadást, nem hallgatva el közben a szent italáldozatból való felfrissülést. Ezt mind úgy gondolja, hogy a zsidó húsvéti vacsorának felel meg, és egyetlen előképes áldozat titkát teljesíti.

Másutt rövidebben az ellenképnek ugyanezt a magyarázatát adja : tudniillik, hogy az Úr «előre meghatározott időben a tanítványaival az óhajtott húsvéti vacsorát evén, így végre REGGELRE KELVE TESTE ÉS VÉRE LEGTISZTÁBB TITKAIT A KERESZT OLTÁRÁN FELSZENTELVÉN, mint AZ IGÉRET FÖLDJÉNEK KOVÁSZTALANJÁT adja a beavatandó hivőknek» *(Luk.* 22. 13. *felett.* L. P. 92, 595). Világos ugyanis az értelme : az eucharisztia lépett a törvényes húsvét helyébe, melyet Krisztus az utolsó vacsorán a kezébe vett, mely a kereszten érte el áldozati igazságának a tetőpontját, és melyet a feltámadás megújulásában mint mennyei dolgot kapnak vissza az emberek.

Arra figyelmeztet minket a *Szolgálatokról* szóló, tévesen Bedának tulajdonított írás is, hogy a húsvét ünneplésében a kínszenvedést kapcsoljuk össze a feltámadással : «A húsvéti feltámadás napját nemcsak azért ünnepeljük, ami akkor halottaiból feltámadt, HANEM A TÖBBI TITKOK MIATT IS, amiket ugyanaz jelez. Mivel ugyanis, amint az Apostol mondotta, *odaadatott bűneinkért, feltámadott megigazulásunkért,* a halálból az életre való átvonulás volt Urunknak ebben a kínszenvedésében és feltámadásában felszentelve. Ugyanis . . . az átvonulás (zsidó neve) miatt nevezzük húsvétnak» (L. P. 94, 536).

De *másodszor* jobban kiviláglik az Atyák gondolkozásmódja, amikor összehasonlítják a zsengék kosarát, amelyet nizán hónap tizenhatodikán volt szokás Istennek felajánlani *(Lev.* 23. 10—14), és Krisztust, aki feltámadásában ugyanazon a napon vitte Istenhez a mi megújított nemünk első zsengéit.[1] Ezt az összehasonlítást néha a húsvéti báránnyal való összehasonlítással szövik át.

[1] Erről Thomassinus *(De Incarn,* 10. k. 13. f.) idézi Epifániust, *Er. ell.* 51. eretn. 31. n.: Aranyszájú Szent Jánost, *Homilia Krisztus mennybemeneteléről,* 2. n.:

Elhagyván a többieket, halljuk Eutichius püspököt és hitvallót, aki egy csokorba köti az utolsó vacsorát, a kínszenvedést és a feltámadást : «Ezen a tizenhatodikán kora reggel, amelyet az Úr napjának is mondunk, a mi Urunk halottaiból feltámadt, és A KOSÁR HELYETT ÖNMAGÁT AJÁNLOTTA FEL AZ ATYA ISTENNEK AZ EGÉSZ EMBERI NEM ÜDVÉÉRT . . . Mert ahogyan a kosár előképének véget vetett, amikor halottaiból feltámadott és magát az Atyának értünk felajánlotta, úgy tizennegyedike előestélyén a bárány helyett úgy jelen meg, mint aki magát MISZTIKAILAG ÉS PROLEPSZIS ÁLTAL feláldozta és az ellenképbe belerejtette. Tehát a MISZTIKAI [azaz jelölő és szimbolumi] kezdete és záloga a PRAGMATIKAINAK [tudniillik a jelentett és tényleges dolognak] : a pragmatikai pedig beteljesítés eszerint : *nem eszem azt, míg be nem teljesedik Atyám országában:* Ami az ő szent feltámadásában történt, mert az az Isten országa . . . Hogy pedig a dolog így van, íme, mi is meghalunk misztikailag a szent keresztségben ; a vértanuságban pedig azután, vagy vértanuság nélkül is, pragmatikailag. Nem különbözik tehát a mi misztikai halálunk a pragmatikaitól, ha be is teljesedik a pragmatikaiban . . . NEM VÁLASZTÓDNAK EL TEHÁT A MISZTIKAI DOLGOK A PRAGMATIKAI DOLGOKTÓL, HA BE IS TELJESEDNEK A PRAGMATIKAI DOLGOKBAN. Az Egyház tehát a tizennegyedik napról is megemlékezik nagycsütörtökön, valamint az Úr akkor vitte véghez a misztikai húsvétot, amikor tizennegyedike előestélyén önmagát feláldozta . . . Csütörtökön tehát, amely napon az Úr hajdan misztikai módon feláldozta magát, az Egyház a misztikai húsvét ünnepét

Alexandriai Cirilt, *Az imádásról lélekben és igazságban*, 17. k. és *Ján.-hoz*, 4. k. 2. f. (G. P. 41, 945 : 50, 445—446 : 68, 1092—1096 : 73, 568—569).

Ezekhez hozzáadhatjuk ugyancsak Alexandriai Cirilt, *Luk.* 22. 14-*hez.* G. P. 72. 905—908, Hezichiust, *Lev.* 23, 9—14-*hez.* G. P. 93, 1084—1085 : Prokópiust, *Lev.* 23. 5-*höz.* G. P. 87, 775 : Dietzi Rupertet, *Lev.-hez*, 2. k. 36—37. f. L. P. 167, 824—825 : és jelesen Eutichius általunk visszaadott beszédét.

üli. A MISZTIKAI ÜNNEP BEFEJEZÉSÉT ÉS BETELJESEDÉSÉT PEDIG A SZENT FELTÁMADÁSBAN ÜNNEPLI, amely tizenhatodikán kora reggel, már az Úr napján történt» *(A húsvétról és a legszentebb eucharisztiáról*, 4—5. n. G. P. 86bis, 2396—2397). Kapcsold össze ezekkel az előbbieket: «KÍNSZENVEDÉSE ELŐTT HÚSVÉTOT evett, A MISZTIKAIT TUDNIILLIK: mert a húsvétot kínszenvedés nélkül nem neveznénk annak.[1] Tehát misztikai módon feláldozta magát, amikor miután megvacsorált, kezeibe vevén a kenyeret, hálát adván, bemutatá és megtöré, az ellenképbe magát belerejtvén» *(u. o.* 2. n. 2393. oszl.). Igy Eutichius kétségkívül összekapcsolja a kínszenvedést az utolsó vacsorával, és mindkettőt a feltámadással, mintha ebből a háromból egy áldozati összefoglalás támadna: amelyet az utolsó vacsora kezdett el, a kínszenvedés fejezett be, és a feltámadás teljesített mint áldozatot. Ugyanis a vacsora kezdete és záloga volt annak, amit jelzett; a kínszenvedés az áldozati adományt készítette el: az áldozatbemutatást pedig tetézte a feltámadás, teljesítve a húsvétot.

Végre *harmadszor*, félretéve minden összehasonlítást vagy jelképet, az Atyák néha egyszerűen megjegyzik, hogy mennyire szorosan összefüggött a feltámadás Krisztus áldozatával: mert általa adta magát vissza az Atya Istennek, és adta meg áldozati adományának a feláldozottsági méltóságnak valamilyen tökéletességét.

Igy hangzanak Origenes szavai: «Kellett, hogy az én Uram és Üdvözítőm ne csak emberek között szülessék, hanem a poklokra is alászálljon, hogy . . . onnan visszatérve, a művet végrehajtva, fölmenjen az Atyához és ott tökéletesebben megtisztuljon annál a mennyei oltárnál, hogy a mi testünk zálogát, melyet magával fölvitt, örök tisztasággal ajándékozza meg. Ez tehát az igazi engesztelés napja, amikor az Isten irgalmazott az embereknek» *(Lev. felett*, 9. homilia, 5. n. G. P. 12, 514). Arról a tisztaságról van szó, amely által Krisztus teste levetette

[1] Görögül *πάσχω* = szenvedek.

a bűn testének minden hasonlóságát, és isteni romolhatatlanságba és halhatatlanságba ment át. Az isteni állapotnak ez a megnyerése végre az áldozati adomány utolsó és tetézett megszentelése volt.

Ide tartozik Damaszkusi Szent Jánosnak ez a mondata *(Urunk húsvétjára*, G. P. 96, 841): «ÜDVÖZÍTŐM, te ÉLŐ ÉS MÁR FEL NEM ÁLDOZHATÓ ÁLDOZAT! mialatt magadat, mint Istent, önként HOZOD ÁLDOZATUL AZ ATYÁNAK, életre keltetted a mindennemzedékű Ádámot, FELTÁMADVÁN A SÍRBÓL».

Ide tartozik Ágostonnak ez a mondása is: «Tőled kapta, amit érted áldozzon: ahogyan a pap tőled kapja, amit érted áldozzon, amikor ki akarod békíteni bűneid miatt az Istent. Már megtörtént, így történt meg. A mi Papunk tőlünk kapta, amit értünk áldozzon: testet kapott ugyanis tőlünk: ebben a testben áldozati adomány lett, égőáldozat lett, áldozat lett. A KÍNSZENVEDÉSBEN ÁLDOZAT LETT: A FELTÁMADÁSBAN MEGÚJÍTOTTA AZT, AMI MEGÖLETETT, és mint a te első zsengédet ADTA oda az ISTENNEK, és így szól hozzád: már egészen meg vagy szentelve, mert ilyen első zsengék adattak tőled Istennek» (129. *Zsolt. fölött.* 7. n. L. P. 37, 1701). Továbbá: «Ez tehát az esti áldozat: az Úr kínszenvedése, az Úr keresztje, az üdvösség áldozati adományának bemutatása, Isten előtt kedves, égőáldozat. EZT AZ ESTI ÁLDOZATOT FELTÁMADÁSA ÁLTAL REGGELI AJÁNDÉKKÁ TETTE» (140. *Zsolt. fölött.* 5. n. L. P. 37, 1818): tudniillik az örök dicsőség fényével elárasztott és felékesített ajándékká: ilyen ajándékot küldött Krisztus Istennek, ilyen áldozatot.

De mi hatásosabb Veronai Zénó szavainál: «Ez az örökkévaló, mert megöletett és élőnek találtatott... Ez a TÖKÉLETES BÁRÁNY, mondom, MERT BENNE az a nagy pap kegyes titok szerint áldozatába befoglalva, MA [t. i. húsvét napján] ISTENNÉ TETTE AZ EMBERT, AKIT FELÁLDOZOTT» (55. *Tárgyalás.* L. P. 11, 511). Értsd: ma isteni állapotban küldi az Atyához azt, amit emberi állapotban az Atyának a tulajdonába átadott.

II. TAG. A FELTÁMADÁS ÁLTAL ISTENTŐL ÉRVÉNYESÍTETT PAPSÁGRÓL.

Már nagyobb világosság lesz a tanítás második fejezetéből, amelyet gyakran találunk az Atyáknál: hogy Krisztus leginkább feltámadásában volt pap.[1]

Mindenesetre nem úgy, mintha azelőtt nélkülözte volna papságát, mert amint már mondottuk (II. Tételben), megtestesülésének következtében felelt meg neki a papság, és teste és vére áldozatában jutott neki osztályrészül annak gyakorlása: hanem mert azt a papságot, amelyet az Úr áldozva tulajdonított magának, Isten csak a feltámadásban jelölte meg, mint *igaz* és *eredményes*, és nem koholt és erőtlen papságot. Úgy hogy Krisztus csak a feltámadásban tündökölt, erősíttetett meg, és ha bocsánatot kapunk a kifejezésért, érvényesíttetett mint pap: mert ő *nem önmagát dicsőítette meg, hogy főpappá legyen*, hanem az dicsőítette meg őt, *aki mondotta neki: Fiam vagy te, én ma nemzettelek téged* [feltámasztván halottaidból: v. ö. *Csel.* 13. 33. és a *Zsid.* e. h. magyarázóit] *... és a befejezéshez jutván, örök üdvösség oka lett mindazoknak, kik neki engedelmeskednek, Istentől főpapnak neveztetvén Melkizedek rendje szerint (Zsid.* 5. 5—10).

Először ugyanis állítják az Atyák a papságnak ezt a dicsőséges felszentelését.

Mindenek előtt Atanáz, amikor azt mondja, hogy Krisztus csak akkor lett a mi hitvallásunk főpapja, «amikor miután feláldozta magát értünk, a testét halottaiból feltámasztotta» (2. *Beszéd az Ariánusok ellen*, 7. n. G. P. 26, 161).

Alexandriai Cirill hasonlókép azt hiszi, hogy a nyolcadik nap, amelyen Mózes után Áron végezte papi szolgálatát (*Lev.* 9.), Urunk feltámadásának és papságának az idejét egyszerre előképezte: «Krisztus főpapsága

[1] Üdvös erről elolvasni Thomassinust: *De incarnatione Verbi Dei.* 10. k. 11—14. f.

idejének azt értjük ugyanis alkalmasan, ami a Törvény [= Mózes] után volt, tudniillik a nyolcadik napot, amelyre a feltámadás esett» (*Az imádásról lélekben és igazságban*, 11. k. G. P. 68, 768). Következik Prokópius, a *Levitikus* könyvének ugyanehhez a helyéhez: «Krisztus új papsága a nyolcadik napon kezdődött, amelyen Krisztus feltámadt» (G. P. 87, 719).

A Latinoknál Tertullián úgy véli, hogy Krisztus az ő főpapi ruháit csak a feltámadásban öltötte fel (Józsue, Jozedech fiának képében, *Zak.* 3. 3—5): «Miután feltámadása után felöltötte a ruhákat, az Atya Isten *papjának* neveztetett *mindörökké*» (*Zsidók ellen*, 14. L. P. 2, 640: v. ö. Laktancius, *Isteni oktatások*, 4. k. 14. f. L. P. 6, 488—490).

Ugyanabban az értelemben kezdi el mintegy a feltámadás a papságot, ahogyan tökéletessé teszi az áldozatot. Mert akkor igazi és tökéletes a papság minden oldalról, amikor Isten azt érvényesítve jelzi: pedig akkor van Isten által érvényesítve, amikor az áldozatot az Isten elfogadja. Ugyanis a Pap vagy Főpap, mint közvetítő Isten és az emberek között, az emberek odaadásának bizonyos zálogait próbálja Istenhez átküldeni, hogy miután azok isteniekké lettek, azokkal viszont, mint Istennek elzálogosított dolgokkal megajándékoztassék az ember. Az tehát a tökéletes és nem erőtlen pap, akinek az ajándékai valóban átmennek Istenhez, és azokat Isten tulajdonául elfogadja. Ha nem tartja méltóknak azokat Isten arra, hogy magához vegye és sajátjaivá tegye, akkor csak érvénytelen és erőtlen lehet a papság és az áldozat. Továbbá Krisztus feltámadásában átment az áldozati adomány Istenhez: Krisztus áldozati adományát Isten magához vette: Krisztus áldozati adományát, mintegy Isten eledelét, elnyelte az isteni dicsőség nem teremtett tüze: sokkal kiválóbban, mint ahogyan az előképes áldozatokat égből jött tűz vagy az égőáldozatok tüze megemésztette. Mert hiszen az áldozati adomány utolsó tökéletessége nem egyéb, mint az Isten elfogadása: az elfogadás

pedig csak előképesen történt tűz égetése által: az igazi elfogadás Krisztus megdicsőülésében történt: amelyet ennekokáért az Atyák égőáldozatnak neveztek: mintha a dicsőségnek tűz minősége volna, amely egészen megemészti az áldozati adományt és átveti azt, elégetve a romlandóságot, romolhatatlanságába.

Igy Origenes, Krisztusra vonatkoztatván az égőáldozatok törvényét *(Lev.* 1. 1—9), ezt magyarázza: *Húzzák le az állat bőrét, . . . s Áron fiai rakjanak tüzet az oltáron és tegyenek fát a tűzre:* «Onnan fölülről van ugyanis Krisztus Istensége, ahová a tűz törekszik. Tehát alkalmasan nyelte el mindazt a mennyei tűz, amit az Üdvözítő testben cselekedett, és ad mindent vissza Istensége természetének. De fával élesztik ezt a tüzet: egész a fáig tartott ugyanis a testben Krisztus kínszenvedése: amikor pedig fára szegezték, a test szerepének vége volt: mert feltámadván halottaiból, felméne a mennyekbe, amely útját a tűz természete mutatja. Azért mondotta az Apostol is, hogy *ha Krisztust test szerint ismertük is, most már nem ismerjük így.* Ugyanis az ő testének égőáldozata, melyet a kereszt fájával mutatott be, a földieket égiekkel, és az istenieket emberiekkel társította» *(Lev. fölött.* 1. homilia. 4. G. P. 12, 410).

Ugyanezzel okolja meg Ciril is (i. h.), hogy miért tünt elő leginkább a feltámadásban Urunk papságának a kezdete, éppen úgy, mint az Úrtól jött tűz Áron papságát szentesítette és hagyta jóvá, amikor Áron áldozatát (a bikát, a kost, és a lisztet) megemészti: «. . . Kihirdette Mózes, hogy a nyolcadik napon látható lesz az Úr dicsősége (mert a törvény a mi Üdvözítőnk megemlékezésének az idejét hirdette előre): *És az Úr dicsősége tündökölni kezdett az egész nép előtt, és íme, az Úrtól jött tűz megemésztette az égőáldozatok oltárára tett állatokat, és a zsiradékokat, melyek az oltáron valának (Lev.* 9. 23—24). . . . Tehát valóban a nyolcadik napon volt látható az Úr dicsősége, azaz a Fiú nyilvánvalóvá lett, aki az Atya Isten dicsősége . . . Szentekké pedig akkor tesz minket, amikor a bikában

ő áldoztatik fel, ... mint kos, a lelki édesség illatával befejezéshez jut: lévén ő maga az üdvösség áldozata, saját vérével szentelvén meg minket, és mintegy olajjal meghintett lisztet mutatván magát az Atya Istennek a szent élet örömében».

Prokópius hasonlókép égőáldozathoz hasonlítja a feláldozott Krisztus feltámadását, amikor annak a szertartásnak a szerepét beszéli el *(Ex.* 29. 12—14), amellyel bikát kellett papszenteléskor Istennek áldozni: amint ugyanis a bika feláldozása Krisztus halálát alakította előre, úgy a tűz a feltámadást: «[Urunk] halálának nagyszerű és ragyogó dicsőségét vázolja a tűz természete, mely az áldozatokat elégeti. A tűznek ugyanez a természete árnyképezi Krisztus istenségét, amint tudjuk, hogy a csipkebokron és Sina hegyén megtörtént. Mérhetetlen dicsőség ékesíti Krisztust, mely elvette a halált, mert a feltámadás dicsősége legyőzte a kereszt gyalázatát. Ennek a dolognak ismertető jele a bika teste, amelyet tűz éget el» *(Magyarázatok Ex.-hez.* G. P. 87, 657—658). Az Istenségnek valamilyen tüze ereszkedett le a feláldozott Krisztus testére, mely megemésztette a halandóságot: és ez volt Urunk áldozatának a dicsősége, tudniillik az isteni elfogadás és a mennybe való fölvitel.

Ugyanezt említi szent Ágoston, amikor oly sok és oly választékos helyen, melyeket Thomassinusnál mind gyüjtve találsz (i. m. 10. k. 15. f. 1—5. §), a testek dicsőséges feltámadását úgy ecseteli mint tüzet, mely a mi halandóságunkat elégeti és mindörökre megemészti. Ezen tűzvész által mindnyájan égőáldozatok leszünk és oda ragadtatunk, ahová előttünk bement Krisztus, amikor a Szűz méhéből az első zsengét magával vitte *(Homilia a* 64. *Zsoltárhoz,* 4. és 5. n. L. P. 36, 775—776). Igy lesz igaz, ami írva vagyon: *Elnyelte a halált a győzelem:* mert «a győzelem mintegy isteni tűz: amikor elnyeli a mi halálunkat, áldozati tűz ... HALANDÓ ÉLETÜNKBŐL MINDENT MEG FOG EMÉSZTENI, HOGY AZ ÖRÖK ÉLET BEFEJEZÉSHEZ JUSSON. Tehát égő áldozatok lesznek

azok». Akikről tudniillik a Zsoltáros énekli: *Házadl i megyek égő áldozattal (Homilia a* 65. *Zsoltárhoz*, 18. n. L. P. 36, 798). Mert akkor «a test álladéka mennyei minőséggé változik: amit a tűz jelölt az áldozatban, mintegy elnyelvén a halált a győzelemben»: amely törvényes áldozat előképe Krisztust ígérte *(Fausztus ellen*, 22. k. 17. n. L. P. 42, 409): a legigazibb áldozatot, aki a feltámadásban valóban megdicsőült.

Egy középkori író, Dietzi Rupert, *Lev.* 6. 30 *fölött: Azt az áldozatot ugyanis, melyet a bűnért ölnek meg, melynek vérét a bizonyság sátrába viszik, hogy kiengeszteljen a szentélyben, nem szabad megennni, hanem tűzzel kell elégetni*, gondosan megkülönböztetve a szentségi külszíneket, amelyekben esszük Krisztus testét, saját külszínétől, amelyben szenvedett és feltámadott, ezt írja: «Azt a testileg látható alakot, amelyben megöletett a mi bűneinkért Krisztus, az Isten Fia, az élők áldozata, akinek a vére, sőt vérének az oka *(talán:* teste) egyszer vitetett be abba a mennyei szentélybe, az Atya színe elé, a nép bűneinek jóvátételére és kiengesztelésére: azt a külszínt, mondom, amelyet akkor, amikor megöltek, becsméreltek, nem kellett megenni, hanem TŰZZEL (AZAZ SZENTLÉLEKKEL) KELLETT ELÉGETNI, ÉS A FELTÁMADÁS EREJE ÁLTAL A HALANDÓSÁGNAK ÉS SZENVEDHETŐSÉGNEK MINDEN ROMLÁSÁTÓL . . . MEGSZABADÍTANI, és a mennybe fölvinni» *(Lev. fölött.* 1. k. 34. f. L. P. 167, 780). Így vélekedtek Urunk áldozatának isteni teljesítéséről a mi őseink.

Másodszor a dicsőséges papság eredményességét említik.

Mivel tudniillik az Isten befejezéshez juttatta Krisztus áldozatát, azért eredményes is az. Ezt magában a feltámadásban is figyeljük, ahol a mi főpapunk a maga számára személyesen, a mi számunkra pedig fejileg valóban magáévá tette a mennyei javakat, amelyeknek megnyerése az áldozat célja volt. Azért következménye vagy gyümölcse értelmében is érvényesítve gondoljuk Krisztus áldozatát, akit joggal és méltán magasztalunk a Törvény erőtlen papságá-

val szemben *a jövendő javak főpapjának*. Erről alig szükséges az Atyák tanubizonyságait gyüjteni : de visszatérünk még ennek behatóbb fejtegetéséhez.

II. BESZÉDSZAKASZ. — AZ ÁLDOZATNAK A MENNYBEMENETELLEL VALÓ KAPCSOLATÁRÓL.

Ezt írja XIV. Benedek *(A legszentebb miseáldozatról*, 2. k. 11. f. 5. Össz. műv. Prati, 1842, 8. k. 71. l.) : «A zsidó áldozatokban az állatokat tűzbe tették az égőáldozatok oltárán, hogy bármi benne a bűné, a lángok martaléka legyen, és a füst *édes illattal* szálljon föl az égbe, amint a Szentírás mondja. Az új Törvényben Krisztus áldozatát a feltámadás és mennybemenetel nyelte el. Ugyanis a feltámadásban *nyelte el* Krisztusban *az élet azt, ami halandó*, amint az Apostol mondja a *Korintusiakhoz írt 2-ik Levélben:* és vette el mindazt, ami benne valami módon romlandó lehetett : a mennybemenetelben meg Isten az áldozatot édes illattal elfogadta és jobbján elhelyezte». Amint tehát a feltámadást az égőáldozatok tüzével hasonlították össze, úgy a mennybemenetelt a kellemes illatú füsttel. Azért az Atyák nem kevésbbé kapcsolták össze Krisztus áldozatával az egyiket mint a másikat. A feltámadásban Istennek valamilyen leszállását veszik észre az áldozathoz : a mennybemenetelben pedig az áldozatnak valamilyen Isten elé jutását látják. Mert úgy értették, hogy akkor fogadta el és fogadta magába azt az Isten, amikor önmagába visszatért az egykor, mint pap, e világba bejött, és már mint áldozat, Istenhez visszahozott Krisztusnak körútja : ahol végre megpihent Krisztus papsága és áldozata, elérvén célját, mialatt az áldozati adomány mozdulatlanul fekszik Isten színe előtt és a pap mindörökké Istennek jobbján ül : ott élvezvén papságának a dicsőségét, ahová őt áldozatának az ereje juttatta.

Halljuk Epifániust, aki kijelenti, hogy ezért lett ő a mennybemenetelében örök főpappá : «Az, hogy főpappá lett, arra vonatkozik, hogy testében áldozatul hozta

magát az Atyának minden teremtményért, amikor mint pap cselekedett. Ugyanabban a testben lelkileg és dicsőségesen fölmenvén pedig a mennyekbe, az Atyának jobbján ül, és főpappá tétetett mindörökké, átlépve az egeken» *(Eretnekségek ellen*, 69. eretn. 34. §. G. P. 42, 261).

Ugyanitt találnak célt mintegy azok az énekek, amelyekkel szent E p h r e m magasztalja Krisztust, hogy úgy ment föl, mint fölajánlás : hogy mennybe ment, és az áldozatát bemutatta : tudniilllik mivel Istenhez vitte azokat az áldozati adományokat, amelyeket előbb a földön bemutatott : «AZ ÚJ ÉS MISZTIKAI KENYÉR pedig EZEN A NAPON A MENNYBE MENT : kibonttattak a misztériumok a te TESTEDBEN, AMELY FÖLMENT, MINT FÖLAJÁNLÁS. Áldott legyen, Uram, a te kenyered ! Hozzánk jött a Bárány Dávid házából, a pap Ábrahámtól : ugyanaz lett a mi Bárányunk, ugyanaz lett a mi papunk : az ő teste áldozati adomány, az ő vére italáldozat. Áldott legyen az ő áldozata ! Az égből lejött, mint napvilág, és Máriától, mint sarj : a keresztről leszállott, mint gyümölcs, a mennybe fölszállott, mint első zsenge. Áldott legyen az ő akarata ! . . . Áldozat vagy fönn és lenn, mert megöltek és imádtak téged : mert leszállottál a földre, és áldozati adomány lettél : FÖLSZÁLLOTTÁL, ÉS NAGY FÖLAJÁNLÁS LETTÉL : FÖLSZÁLLOTTÁL, URAM, ÉS FÖLAJÁNLOTTÁL» *(Szétszórt himnuszok*, 18. himnusz a mennybemenetelről — a Szirek breviáriumából áldozócsütörtökre — 8., 9., 10., 12. versszak. Lamy kiad., 4. k. 748—750. l.).

A r a n y s z á j ú S z e n t J á n o s hasonlókép vigadozik, mert a mi Megváltónk «fölszállott azzal az áldozattal, amelyik meg tudja békéltetni az Atyát» *(Zsid.* 9. 24 *fölött*, 17. homilia. 1. G. P. 63, 128). H e z i c h i u s *(Lev.* 16. 16—18. *fölött*, G. P. 93, 901) azt akarja, hogy a szent helyen, tudniillik az Egyházban együk a mi Urunk áldozati adományát, azért, mert az Úr az ő áldozatának a vérét a szent helyre, tudniilllik az égbe vitte be, és Istennek bemutatta. «Ő pedig az ő áldozatának a vérét, amelyet a mi vérünkért ajánlott fel, a Szentélyben (tudniillik benn a

mennyei hajlékban) az Atya színe előtt bemutatta. És megparancsolta, hogy a szent helyen (amelyet Egyháznak mondunk), együk ezt az áldozatot a bűnök bocsánatára és kiengesztelésére.» Nem másként szőtte össze Krisztus áldozatát és mennybemenetelét az *Egyháztörténelmi és misztikus elmélkedések* szerzője (amelyet már Anasztázius könyvtáros ideje előtt némelyek Szent Vazulnak, mások valószínűbben Konstantinápolyi Szent Germánnak tulajdonítottak: v. ö. Brightman, J. T. S. 9. k. 248—267. l. és 387—398. l. és F. Cayré, D. T. C. art. *Germain*, 1308. oszl.). «Az Isten Fia a testet, amelyet vitt, és a bárányt, amelyet vállaira vett, ... a magasságbeli erők minden fejedelemsége, hatalmassága és uralma fölé vitte és bemutatta *(προσήγαγεν)* azt az Atya Istennek, melyet a felajánló méltósága és a felajánlott dolog tisztasága miatt elfogadott az Atya Isten, mint kedves áldozatot és felajánlást az emberi nemért. Neki *mondá az Úr* is *az én uramnak*, tudniiillik az Atya a Fiúnak, *jobbom felől foglalj helyet: aki a fölség jobbján ül a magasságban*, ez a Názáreti Jézus, a jövendő javak főpapja» (Brightman, i. h. 266—267. l.). Továbbá: «A mennyei és nem kézzel épített szentélybe lépett be Krisztus, és megjelent az Atya Isten dicsőségében, aki értünk nagy főpappá lett, aki áthatolt az egeken: és van szószólónk az Atyánál, aki engesztelés a mi bűneinkért, mint aki előkészítette nekünk (*ὡς καταρτισάμενον*) az ő szent és drága testét, mint váltságot mindnyájunkért» (u. o. 394. l.). Egyetért a latinok közül Phoebadius Aginnensis, ha ő a szerzője az *Orthodox hitről* írt tárgyalásnak az *Ariánusok ellen:* «Hisszük, úgymond, hogy [az Isten Fia] kínzaték és eltemetteték: ... harmadnapon feltámada: .... fölméne a mennyekbe és bemutatta az Atyának azt az embert [t. i. a fölvett emberséget], mint igen kedves ajándékot» (L. P. 20, 48).

De leginkább Szent Ágoston ért egyet: «Tehát az egész idő alatt egyszer lépett be nem az alakító, hanem az igazi Szentek Szentjébe, az egek kárpitjain túl, a mi egyetlen papunk, a mi Urunk Jézus Krisztus, feltámadván

halottaiból, HOGY BEMUTASSA MAGÁT ÉRTÜNK» *(Újévi beszéd* töredéke, János szerpap gyüjteséből. *Lev. fölött.* L. P. 39, 1736).

Ide rendelődik az is, amit a szónok Nagy Szent Gergely hallgatója, Claudius apát írt le oly ügyesen, hogy Gergely tanusága szerint az ő szavainak az értelmét az eredetinél «sokkal hasznosabbra változtatta» *(Levelek,* 12. k. 24. lev. L. P. 77, 1234). Igy adta ő ugyanis vissza nekünk Gergelynek *Kir. I.* 1 21—22. fölötti homiliáját: «A mi Megváltónk már a halál fölött diadalmaskodván, már a mi szenvedhetőségünk homályát fölülmúlván, a testet, amelyet a mi üdvösségünkért vett fel, az egekig fölmagasztalta . . .Akkor áldozott ünnepi áldozatot, amikor magát a megdicsőült test anyaga által az örök Atyának az égben bemutatta» *(Kir. I.-hez.* 1. k. 1. f. 40. L. P. 79, 42).

A középkori írók közül Richardus Weddinghusanus a *Misztikus italáldozat kánonjáról írt Könyvecskéjében* (6. f. L. P. 177, 463), amely abban a korban nagyon el volt terjesztve, a következőkép magyarázza a kánon szavait: *ezt a tiszta áldozatot, azt a szent áldozatot, ezt a szeplőtelen áldozatot:* «Az Úr Jézus az ő kínszenvedésében volt tiszta áldozat, FELTÁMADÁSÁBAN SZENT ÁLDOZAT, MENNYBEMENETELÉBEN SZEPLŐTELEN ÁLDOZAT».

A régiek tanításával egyetértően mondották tehát egyes újabbkori igen jámbor férfiak, mint C. de Condren[1] és J. J. Olier,[2] az áldozati adománynak az Istenhez való felvitelét a mennybemenetelben, valamint annak előbb vázolt elnyelését a feltámadásban Istennek Krisztus áldozatával való egyesülésének: amely nélkül mi sem volnánk Isten vendégei és asztaltársai, ha Krisztussal töltekezünk. Ennyire a mi lelki étkezésünk szentségéhez tartozik valamint a kínszenvedés, úgy Krisztus feltámadása és mennybemenetele is!

[1] *L'idée du sacerdoce et du sacrifice de Jésus-Christ,* Páris, 1677, 2. r. 8. és 23. f.

[2] *Explication des cérémonies,* 2. k. 4. és 9. f. V. ö. Lepin, *L'idée du sacrifice dans la religion chrétienne,* 151—157. és 161—164 l.

Mert akár Istennek azt a Krisztus áldozati adományával való egyesülését, akár Krisztusét figyeljük az Isten javaival (amelyről fennebb beszéltünk), mindkét oldalról kiválóbbá teszi Krisztus áldozatát a feltámadás és a mennybemenetel a többi áldozatoknál, amelyek gyengék lévén, sem a bemutatót nem voltak képesek Istennel sorsközösségbe juttatni, sem a felajánlott dolgokat nem voltak képesek Isten eledelévé és táplálékává változtatni. Azoknak a jelentése hazug volt tehát és csalárd az ígérete, ha azzal az egyetlen igazi áldozattal nem állottak viszonyban, amely a földön bemutatva, a mennyben volt teljesítve, és a kínszenvedésben megadva, dicsőséggel volt megkoronázva. Tehát annál igazibb Krisztus áldozata, hogy mennyeivé lett, és annál igazibb az áldozati adomány, minél dicsőségesebb. Mert hiszen az áldozati adománynak minden törekvése az volt, hogy Istenhez jusson: ami azonban egyiknek sem jutott osztályrészül, csak a mi húsvéti áldozatunknak, amelynek Istenhez jutása az életből a halálon át, a halálból a feltámadáson át, a mennybemenetelben fejeződött be. Tehát a feltámadás és mennybemenetel minden oldalról tetézi Krisztus áldozatát.

Nem csoda tehát, ha szinte az összes liturgiákban egyikről vagy mindkettőről megemlékezés, azaz anamnézis történik (v. ö. XVII. Tétel) az utolsó vacsora elmondása és a kínszenvedésről való megemlékezés után.[1] Mert ezek a titkok mind egyetlen misztériumnak részei, mely a megváltás áldozata, Krisztus által végrehajtva, Istentől elfogadva.

[1] Ezt látjuk a mi *Suscipe sancta Trinitas* imádságunkban is. Kéznél levő, amit erről XIV. Benedek ír: «Ebben az imádságban a Görög Egyház a Megtestesülésről, a Születésről, a Kínszenvedésről, a Feltámadásról, a Mennybemenetelről és a Szentlélek eljöveteléről tesz említést. Ha a Római Egyház ma ugyanabban az imádságban csak a KÍNSZENVEDÉSRŐL, FELTÁMADÁSRÓL ÉS A MENNYBEMENETELRŐL emlékezik meg, annak az az oka, hogy EBBEN A HÁROM TITOKBAN, MELYEK AZ ÁLDOZAT LEGFONTOSABB RÉSZEI, NAGYON JÓL MEGJELENÜL A FELÁLDOZÁS és az áldozati adomány felemésztése» *(De s. Missae sacrificio*, 2. 11, 6).

Nem csoda az sem, hogy a mi eucharisztiánkat nemcsak Krisztus kínszenvedése szentségének, hanem Urunk feltámadása emlékeztető szentségének is mondjuk (v. ö. XVII. és XXII. Tétel) : nem mintha érzékelhetően megjelenítené a feltámadást, úgymint a kínszenvedést, hanem mivel az áldozatnak, mint igazinak és nemcsak megkísértettnek, mint érvényesítettnek és nem érvénytelennek, mint teljesítettnek és nem tökéletlennek, mint mennyeinek és nem árnyképinek a megemlékezése. Az utolsó vacsorán pedig valamint a kínszenvedésnek, úgy a feltámadásnak és mennybemenetelnek is előre hirdető szentsége volt : amennyiben az, aki áldozott, Isten lévén, úgy hisszük, hogy saját örök Lelke által hozta magát áldozatul szeplőtelenül Istennek : úgyhogy láthatatlanul ugyan, de mégis tévedhetetlenül egyesítve volt Krisztus áldozati adományával az isteni elfogadás. Erre a jövendő teljesítésre való várakozásban ettek és ittak Krisztus és az apostolok : ezek a hit homályában, ő pedig a látás világosságában. Ezért volt megemlítve a vacsora pillanatában az Úr jövendő evése és ivása Isten országában *(Mát.* 26. 29, *Márk* 14. 25, *Luk.* 22. 29—30), és volt kérve a mennyei megdicsőülés *(Ján.* 17. 1. és 5).

III. BESZÉDSZAKASZ. — KRISZTUS ÁLDOZATÁNAK ÖRÖKKÉVALÓSÁGÁRÓL.

Krisztus áldozata[1] a feltámadás által lett ugyan dicsőséges, a mennybemenetel által mennyei : az örök élet halhatatlansága pedig örökkévalóvá tette azt. Mert ahogyan régen (I. Tételben) mondottuk, a feláldozottsági állapot, amelyet az áldozatbemutatás léptetett fel, mindaddig megmarad, amíg az áldozati adomány romlatlan állapotban marad. Márpedig nemcsak romlatlanul és sértetlenül hagyta a feltámadás Urunk testének külön áldozati meg-

[1] Alig szükséges említeni, hogy az áldozat nevét itt szenvedőlegesen, a feláldozott dologra, és nem cselekvőlegesen értjük, az áldozati cselekvényre.

szentelődését (a 15. *Zsoltár* 9—10 szerint: *Testem békében nyugszik el. Pokolnak lelkem, mert nem engeded, nem hagyod rothadásra szentedet:* v. ö. *Csel.* 2. 26—31), sőt éppen a feltámadás által jut a dicsőség romolhatatlansága az áldozat testének osztályrészül: amely, amint mondottuk, nemhogy útjában állana a feláldozottsági állapotnak, sőt sokkal inkább mint többlet járult hozzá, mely az áldozati adomány szentségét Isten elfogadásának a részről helybenhagyja és kiegészíti. Tehát azért halhatatlan és örök Krisztus áldozata, mert dicsőséges és mennyei.[1]

Tehát megmarad Krisztus áldozata, nem ugyan a cselekvőleges, mert az áldozatbemutatás elmúlott és nem ismétlődik meg, vagy folyik le mintegy állandó *keletkezésben*; hanem valóban a szenvedőleges áldozat marad meg: az áldozati adomány áll fenn ugyanis elfogadott áldozati adomány *létezésében.*

Nem is metaforai a mennynek ez a ki nem apadó (szenvedőleges) áldozata, mintha csak Krisztus belső lelki indulatát nevezné meg: amint rólunk mondják át-

[1] Tényleg, ha Krisztus szenvedni képes és halandó állapotban támadt volna fel, úgymint Lázár, akkor már nem volna áldozat. Az a megszentelődés ugyanis, amellyel az áldozó magát mintegy növelte, abban állott, hogy levetette a bűn testéhez hasonló testet, amelyet viselt, tudniillik a halandó és szenvedni tudó életet, és átment innen az isteni élet és igazság mindenmódú ragyogásába. Mert hiszen azáltal szent valami, hogy elkülönül a profán dolgoktól és Istenhez közel jut. Ha tehát a halandó és szenvedni tudó élethez térne vissza, mi más romolna el és enyészne el, mint az áldozati adomány szentsége? Ezt az Apostol e szavakkal erősíti: *Ha pedig a földön volna, nem is volna pap, mert vannak olyanok, akik a törvény szerint áldozatokat mutatnak be (Zsid.* 8. 4). Tudniillik: ha a földön volna és földi életet élne, akkor nem támadt volna fel a mennyei megújulásba. És ennélfogva az ő áldozata nem volna örökkévaló: és ennyiben a gyenge és mulandó áldozatok közé kellene azt számítanunk. De tulajdonképpen azért volt alapítva a Törvény papsága, hogy a nép ilyen áldozatokat látogasson. Tehát sehogysem volna pap. Aranyszájú Szent János: «Kinyilvánítja [Pál], hogy nem lehetne a földön pap. Hogyan is [lehetne]? Hiszen [a földön] még feltámadás sem volt, úgymond» *(Zsid. felett.* 14. homilia. 1. n. G. P. 63, 111).

vitt értelemben, hogy fel vagyunk áldozva Istennek fogadalom által. Hanem tulajdonképpeni áldozat, amely tudniillik Urunk emberségének valamely külső tulajdonságát nevezi meg; magát a dicsőséget tudnililik, amennyiben egyszer szerezte azt meg a vacsorázó és szenvedő Krisztus mindörökre és az Atya érvényesíti és szentesíti mindörökké. Amint a régiek tulajdonképpeni áldozatnak neveztek minden Istennek feláldozott dolgot, mindaddig, amíg az Istennek áldozottság állapotában megmaradt.

De ha tulajdonképpeni is a menny áldozata, mégsem szabad azt a *puszta* jelek vagy szimbolumok közé számítani, amelyek tudniillik másra mutatnak: mert hiszen messze száműzve vannak az igazság utánzásai abból az országból, amelyet saját sugaraival világít meg az egész igazság. Hanem úgy jelöli itt az áldozat a pap fogadalmát, hogy egy és ugyanaz legyen az, ami jelöl és az, ami jelölve van: a jel és a jelzett dolog. Ez azért van így, mert Krisztus egyszerre volt áldozati adomány és pap: aki nem valami magától különböző dolgot ajánlott fel Istennek: és azért az ő áldozata tökéletes volt, amennyiben benne a *jel* egyenlő volt a *dologgal*. Ez most a mennyben is nemcsak így van, sőt világossá is van téve. Azért helyesen mondja Guitmundus Aversanus az ő Berengár ellen írt híres tárgyalásában a mennyei és dicsőséges Krisztusról: «Ugyanaz a Krisztus tehát önmagának szent jele, azaz szentsége» (*Krisztus testének és vérének igazságáról*, 2. k. L. P. 149, 1460), minden szentségi lepel nélkül azonban. Ebből következik ennek az áldozatnak hathatóssága, hogy minket megszenteljen, nemcsak képben, sőt valóban, a szentségek által, amelyekkel saját erejét közvetíti hozzánk. Mert azok sem üresek vagy erőtlenek, hanem mint egy tökéletes áldozatnak a jelei és semmiben sem fogyatékos áldozati adomány eszközei, jelentésüknél sehogysem alábbvaló hatásukat kitakarják.[1]

[1] Az Új Törvény szentségeit is Urunk áldozata jeleinek hisszük a maguk módja szerint. Első lényegük szerint ugyanis egy szent dolognak (emlékeztető) jelei (amely Krisztus kínszen-

Halljuk már az Atyákat. Mindenekelőtt Atanázt (?), aki «hűséges»-nek jelenti ki Krisztus főpapi szolgálatát az áldozat örökkévalósága miatt: «A mi testünkhöz hasonló testet öltött magára, melyet amikor önmaga által sajátmaga felajánlott, főpapnak neveztetett és irgalmas és hűséges lett: irgalmas, mert amikor magát értünk feláldozta, nekünk irgalmazott: hűséges pedig, ... mivel HŰSÉGES ÁLDOZATOT MUTAT BE, AMELY FENNÁLL ÉS EL NEM VÉSZ (*ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν*). Ugyanis a törvényes áldozatokban nem volt semmi hűséges, mert mindennap elmúlottak és szükség volt új megtisztulásra. Az Üdvözítő áldozata azonban egyszer végrehajtva mindent befejezett és HŰSÉGES LETT, MERT MEGMARAD MINDÖRÖKKÉ» (2. *Beszéd az Ariánusok ellen*, 9. G. P. 26, 165).

Nazianzi Szent Gergely azt magyarázza, hogy magukba a Törvény mulandó áldozataiba valahogyan belerejtette Isten Krisztus örök áldozati adományát. «Azokat [a régiek áldozatait] sem hagyta Isten egészen szentség híjával, vagy haszontalanoknak, vagy csak állatok vérével csöpögőknek, úgymond: hanem az a nagy és ami első természetét illeti, hogy úgy mondjam, feláldozhatatlan áldozat, összekeveredett a törvényes áldozatokkal, ezt mondom, amely nem a föld kis részének, se nem múló, hanem AZ EGÉSZ FÖLD ÖRÖK KIENGESZTELÉSE (*διαιωνίζον καθάρσιον*)» (45. *Beszéd a Szent Húsvétra*, 13. n. G. P. 36, 640).

Epifánius nyiltan Krisztusnak tulajdonítja a feláldozott dolog örök tekintetét. «Papi ajándékot ajánl fel az Atyjának, miután az emberi nemtől az anyagot kapta, hogy értünk pap legyen Melkizedek rendje szerint,

vedése), amennyiben (ez a szent dolog) megszenteli az embereket (v. ö. S.Th. III. 60. 3. c. és 2m). Amennyiben pedig a mi Megváltónk használja azokat, annyiban ugyanennek a szent dolognak eszközei: és ennyiben az általuk okozott eredménynek, tudniillik a mi megszentelődésünknek praktikus és rámutató jelei (v. ö. *u. o.* és III. 62. 5). Lásd M. F. III. Könyv.

minden utód nélkül. Megmarad értünk ugyanis állandóan ajándékokat bemutatván, aki először ajánlotta fel magát, hogy az ótestamentum áldozatát megszüntesse, tökéletesebb élő áldozatot áldozván az egész világért: ő maga az ajándék, maga az áldozat, maga a pap, maga az oltár, maga az Isten, ... hogy a mi életünk legyen minden módon, és papságának századokon át rendíthetetlen tartósságát megerősítse» *(Eretnekségek*, 55. 4. n. G. P. 41, 980).

Aranyszájú Szent János úgy látszik ugyan, hogy a dicsőséges Krisztustól nemcsak papi tisztjét, hanem áldozati tulajdonságát is megtagadja, amikor így ír: «Ne gondold, amikor azt hallod, hogy ő pap *(ἱερέα)*, hogy ő mindig áldozatot mutat be *(ἱερᾶσθαι)*. Mert egyszer áldozott és attól fogva ül ... Ne gondold, hogy ő áll a mennyben és liturgiát mutat be *(λειτουργόν)*: ahogyan szolga volt, úgy volt pap és liturgus: de ahogyan szolga lett és nem maradt szolga, úgy liturgus lett, nem maradt liturgus. Ugyanis a liturgusnak nem ülni, hanem állani kell» *(Zsid. fölött*, 13. homilia. 3. G. P. 53, 107). De ezzel csak azt az egyet akarja mondani a szent Egyháztanító, hogy Krisztus már nem szorul rá új áldozatbemutatásra, mintha még áldozat nélkül szűkölködnék. Az egyszer bemutatott, és hogy mindörökké megmaradjon, Isten elé terjesztett áldozatnak azonban nincs kizárva az örökkévalósága. Ezt először a megelőző és az utána következő szavakból tudjuk. Ugyanis nyomban így beszél tovább a szent Hittudor: «Sejthetjük ebből az áldozat nagyságát, amely annak ellenére, hogy egy volt, mégis elég volt és egyszer bemutatva annyira volt képes, amennyire nem voltak képesek a többiek mind ... Nincs más áldozat: egy tisztított meg minket. Ezután pedig tűz és pokol. Azért hányja-veti meg ugyanis ezt magában [az Apostol], mondván: egy a pap és egy az áldozat, nehogy valaki azt hivén, hogy sok [még bemutatandó] van, biztosan vétkezzék» *(u. o.)*. Egy tehát az áldozat, mivel legelégségesebb: de erről az egyetlen és legelégségesebb áldozatról már előbb mondotta Aranyszájú Szent János, hogy meg-

marad az égben. «Mert íme, az égben van a mi áldozati adományunk *(ἱερεῖον)*, az égben van a mi papunk *(τὸν ἱερέα)*, az égben van az áldozatunk *(τὴν θυσίαν)*» *(Zsid. fölött*, 11. homilia. 3. G. P. 63, 92). Sőt tagadja, hogy Krisztus papsága tökéletes volna, ha nem volna mennyei áldozata: «*Mert minden főpap*, úgymond [az Apostol], *ajándékok és áldozatok bemutatására rendeltetik, miért is szükséges, hogy ennek is legyen valamije, amit bemutasson.* Nehogy üres beszédnek gondold, hogy őt főpapnak *(ἀρχιερέα)* mondjuk, ha hallod, hogy ő ül . . . Valaki azt kérdezte: miért mondjuk, hogy meghalt, mivel pap volt? Mindenesetre a pap nincs áldozat nélkül: szükséges tehát, hogy ennek is legyen áldozata. Egyébként pedig, amikor azt mondotta, hogy ő az égben van, azt is mondja és minden oldalról megmagyarázza, hogy ő pap volt: Melkizedekből, az esküből és abból, hogy áldozatot mutat be. Ebből egyébként másik syllogismust kapcsol össze: *Ha a földön volna, nem volna pap* stb., úgymond. Ha tehát pap, amint biztosan az, akkor másik helyet kell neki keresnünk. Mert ha a földön volna, nem volna pap . . . És megmagyarázza, hogy nem történhetett volna meg, hogy pap legyen a földön. Hogyan [lenne] ugyanis? Hiszen [a földön] még feltámadás sem volt, úgymond» *(Zsid. fölött*, 14. homilia. 1. 111. oszl.). Ott tökéletes pap tehát a Krisztus, ahol az élet megújulásában dicsőséges. Mivel pedig nem üres beszéd, hogy ő ott pap, azért kell, hogy nála legyen az áldozata is. Következendőkép, ha azt mondotta az Apostol: *Járuljunk oda igaz szívvel a hit teljességében (Zsid.* 10. 22): az Aranyszájú Szent János szerint az áldozati adomány láthatatlansága miatt van így, amelyet az örök pap a mennyei oltárra vitt: «*A hit teljességében:* azaz, mivel semmi sem látható, sem a pap, sem az áldozat, sem az oltár» *(Zsid. felett*, 19. homilia. 1. G. P. 63, 139). Ezt írja Aranyszájú Szent János.

Tehát ha különböznek is Alexandriai Ciril szavai, mégis egyetért Aranyszájú Szent Jánossal, amikor azt mondja, hogy Krisztus az égben pap, hierurgus és

liturgus. «Aki áldozatot mutat be *(λειτουργῶν)* Istennek, az nem lehet egytiszteletű az Istennel és nem nyeri el az egyedül őt megillető dicsőséget. Hogyan ül tehát Krisztus a mi főpapunkká téve az Isten jobbján és foglal helyet a fölség trónján az egekben és a szentek áldozatbemutatója? . . . Tudniillik egy a Krisztus és a Fiú, aki isteni természete szerint ugyan az istenség saját trónján ül, az osztogatás miatt pedig pap és liturgus a rendelkezés szerint emberi természetében» *(Az igaz hitről a hercegnőknek.* G. P. 76, 1312). Továbbá: «Ha igaz, hogy minden pap mindig áll, amikor áldozatot mutat be, és sohasem lehet úgy gondolni, hogy Isten mellett ülne, akinek az áldozatot bemutatja, vagy hogy vele egyenlő dicsősége volna, hogyan ne volna hallatlan fajtájú áldozatbemutató *(ἱερουργός)* a Krisztus, aki az Istenség székhelyén van mint Isten és áldozatot mutat be embersége szerint» *(Az igaz hitről a császárnőknek,* 44. G. P. 76, 1397).

A Középkorban nem megvetendő módon tanuskodik nekünk a keleti hagyományról Tesszalonikai Simeon, amikor Krisztus örök papságát két oldalról világítja meg: először abból, hogy általunk az eucharisztiában ő maga mutat be áldozatot: másodszor és leginkább pedig abból, hogy ő maga a kereszten bemutatott áldozatnak valamilyen örök adománya. Ime a szavai: «*Ő maga pap mindörökké Melkizedek rendje szerint* (a kenyérben és borban tudniillik) soha nem szünetelve. Annyival inkább örök pap pedig, hogy önként feláldozta magát a kereszt által és FELÁLDOZZA MAGÁT, felajánlotta magát az Atyának és FELAJÁNLJA MAGÁT: és MINT EL NEM MÚLÓ ÁLDOZATI ADOMÁNY és ÖRÖK ENGESZTELÉS FEKSZIK ÉRTÜNK. Aki a mi nagy *főpapunk* is, *aki áthatolt az egeken, Jézus, az Isten Fia*» *(A Szentségekről,* 44. fej. G. P. 155, 189). És ismét: «Akkor [tudniillik az utolsó ítélet után] egyértelem lesz, és mindenki szeretett és barát lesz: és Jézus, A LEGJOBB ÁLDOZAT, az összes szentjeinek középpontjában lesz és úgy fog élni, mint mindenkinek a békéje és egysége: mint pap és FELÁLDOZOTT *(ἱερεὺς καὶ ἱερουργού-*

μενος), aki mindenkit egyesít és akiben mind egyesülnek» *(A szent liturgiáról*, 98. f. G. P. 155, 286).

A Latinok egyetértenek, mindenekelőtt Ambrus, aki a mennyei Krisztust a mi örök áldozati adományunknak bizonyítja : «Ugyanis a papnak be kell valamit mutatni és a Törvény szerint vérrel kell belépni a Szentélybe. Tehát mivel a bakok és bikák vérét megvetette Isten, azért ennek a papnak mindenesetre saját vére által kellett bemenni a Szentek Szentjébe, az egek magasságain áthatolva, amint olvastad ; hogy A MI BŰNEINK ÖRÖK ÁLDOZATA legyen. Ugyanaz tehát a pap és ugyanaz az áldozat» *(A hitről*, 3. k. 11. f. 87. n. L. P. 16, 607).

Hasonlókép Nagy Szent Gergely, *Jób* 1. 5. *fölött: Igy cselekedett Jób mindennap:* «Nem szűnik meg Jób mindennap áldozatot bemutatni, mert a Megváltó megszakítás nélkül égőáldozatot áldoz értünk és szünet nélkül mutatja az Atyának az ő értünk való megtestesülését [tudniillik a fölvett testet]. Mert hiszen maga az ő megtestesülése [azaz fölvett teste] a mi megtisztulásunk áldozata : és amikor magát embernek mutatja, az ember bűneit közbenjárva tisztára mossa. És emberségének mély titka által ÖRÖK ÁLDOZATOT ÁLDOZ FEL, MIVEL AZOK IS ÖRÖKKÉ TARTÓK, AMIKET MEGTISZTÍT» *(Moral.* 1. k. 24. f. 32. L. P. 75, 542).

A középkoriak közül Reichensbergi Gerhohus (elég csodálatosan) azt hiszi, hogy Urunk áldozatának örökkévalóságát a Zsoltárokban ez a közbeszúrt szó : *Sela*, jelzi. Például a 19. *Zsoltár* 4. *fölött: Jusson eszébe kezed áldozatja, égő áldozatod kövérét elfogadja:* «Ez a zsoltárokban sűrűn közbeszúrt határozó szó, úgymond, . . . az örökkévalóság jelzője : ennek közbevetése alkalmasan van e helyen az ÖRÖK TŰZZEL LÁNGOLÓ ÁLDOZATTAL összefűzve : amelyet az a pap mutat be Melkizedek rendje szerint, akinek nem időbeli papsága van, mint Áronnak, hanem mint Melkizedeknek, örök papsága vagyon. Azért örökre is üdvözíthet önmaga által közeledvén Istenhez, mert mindenkor él, hogy közbenjárjon övéiért, ÉGŐÁLDO-

ZATOT MUTATVÁN BE AZ EMBEREK ÜDVÖSSÉGÉÉRT, A FÖLVETT ÉS EGÉSZEN ISTENSÉG TÜZÉVEL MEGGYUJTOTT EMBERT TUDNIILLIK: amely égőáldozat az Atya Isten színe előtt mindig értékes. Te pedig, Krisztus, te nagy Pap, *haragvásnak idején békeszerző lettél*, amikor a megpróbáltatások napján áldozatot és égőáldozatot mutattál be, amelyről némely dolgot, amint kegyelmeddel képesek voltunk, már elmondottunk» (19. *Zsoltár magyarázata.* L. P. 193, 967).[1]

Mérlegelnünk kell még más tanubizonyságokat, melyekről akkor lesz szó, amikor a misének a mennyei áldozati adománnyal való összefüggését fogjuk kutatni (XXI. Tétel).

III. FELOSZTÁS. — HITTUDOMÁNYI MEGOKOLÁS.

Két hittudományi megokolás mutatja, hogy Krisztus áldozata folytatódik a mennyben: melyek közül az egyiket a mi megigazulásunkból, a másikat a miseáldozatból vesszük.

I. BESZÉDSZAKASZ. — A MI MEGIGAZULÁSUNK URUNK ÁLDOZATÁNAK AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGÁRÓL GYŐZ MEG MINKET.

Bámulat tárgya, amit Szent Pál írt: hogy Krisztus odaadatott a mi bűneinkért és FELTÁMADOTT MEGIGAZULÁSUNKÉRT: ahol a feltámadást hozza fel a mi megigazulásunk okának. Sőt *ha Krisztus nem támadt fel, hiábavaló a ti hitetek, mert akkor még mindig bűneitekben vagytok*

[1] Világos, hogy a *Sela* szóval nem lehet bizonyítani Urunk áldozatának örökkévalóságát. De ennek ellenére megmarad ennek a tanuságtételnek az értéke. Sőt annál inkább láthatjuk, hogy Gerhohus ezt az örökkévalóságot más alapon szilárdan hitte. Igy ez a hely a teológiai hagyományt inkább tanusítja, mintha belső okokból vezetné le és bizonyítaná azt. Szeretném, ha ezt hasonlókép megjegyeznéd sok más középkori írónak akár a jelen vitában, akár más vitában vagy már idézett, vagy még idézendő helyeiről.

(*Kor. I.* 15. 17). Ennek a helynek már nem az az értelme (mint az előtte való 15. 14—15. soroknak) : hogy még mindig bűnösök vagytok, mert hiábavaló azaz téves (és megalapozatlan) a ti hitetek : hanem inkább : hiábavaló, azaz haszontalan vagy eredménytelen a ti hitetek, amennyiben nincs igazzá tevőtök és azért még mindig bűneitekben vagytok (lásd Ar. Sz. Ján. e. h.-hez. G. P. 61, 335). Bűnösök vagytok, mert nem nyertetek megigazulást, amelynek az egyetlen okának a szenvedett és meghalt Krisztus feltámadását gondoljuk : mert ha elveszem az okot, akkor elveszem az okozatot is. Bizonyos, hogy Krisztus áldozata által üdvözülünk : de oly szabály szerint, hogy az áldozat adománya úgy alapja a mi megigazulásunknak, ahogyan a dicsőséges feltámadást elérte.

Amennyiben pedig ilyen, annyiban *két módon* eredete a mi megigazulásunknak. Először ugyanis úgy kezdi el a mi megigazulásunkat, mint az akadályozó eltávolítója : mialatt engesztelő minősége szerint a mi tartozásunknak kifizetett váltságdíja. Másodszor úgy kezdi el a mi megigazulásunkat, mint annak létrehozó oka : mialatt megszentelő befolyása szerint az ő saját kegyelmét közli velünk.

Először,[1] ha *engesztelésről* van szó, Krisztus ajándékot és áldozatot mutatott be Istennek, tudniillik az ő halálos kínszenvedésben bevérezett testét, hogy azzal a mi bűneinket kiegyenlítse. Odaadta tehát az ő testét Istennek, hogy Isten dolgává váljék. Szövetségkötést kezdett akkor Krisztus : amit Isten a maga részéről akkor szentesített, amikor az áldozati adományt elfogadta és magához fölvette az ő dicsőségének a helyére. Mindenesetre, amennyiben az elfogadás formailag Istenben maradó cselekedet, annyiban örökkévaló : és ennélfogva nem volt elhalasztva egészen a feltámadásig. De itt úgy tekintjük, amint erő szerint átmegy magába az elfogadandó és befogadandó

[1] A jelen vitánkhoz hasonlót találunk a Salmanticai hittudósoknál, *De Incarnatione*, 31. vita, 4. kétely, 47. n.

dologba. Ilyen szemlélésre van szükség az áldozati egyességben, amelynek jelek rendjében kell lenni. Mert ha nem jönne közbe a szerződésnek ez az isteni aláírása és lepecsételése, akkor sehogysem engesztelődnénk ki: mert bármekkora legyen a felajánlott kiegyenlítés értéke, még ha méltó is, mégsem látunk semmiféle művet végrehajtva, amíg mindkét fél a beleegyezését ki nem fejezi. Nem váltja meg tehát Krisztus áldozati adománya a mi bűneinket, ha Isten azt a mi tartozásunk kifizetésének el nem fogadja. Az isteni elfogadás előtt volt ugyan kiegyenlítő értéke, de kiegyenlítő cselekedete és következménye nem volt, amíg hozzá nem járult az elfogadás. Ámbár tehát a megváltó Krisztus részéről minden megtörtént a kínszenvedés pillanatában, mégis szükséges volt, hogy hozzáadassék Isten részéről, akivel szemben le voltunk kötelezve, a feltámadásnak az a műve, amely által, mintegy beleegyezésének közlése által, magához vegye Krisztus áldozati adományát, a mi üdvösségünk vételárát. Csak akkor állott fenn az egyesség. Továbbá egyesség által üdvözülünk. Tehát Krisztus feltámadása előtt nem volt kétségtelen a mi üdvösségünk.

Azonkívül kell, hogy mindörökké Istennél maradjon a mi váltságdíjunk. Krisztus ugyanis mindörökre odaadta magát Istennek, hogy nekünk örök engesztelést szerezzen.[1]

[1] Ez az örök engesztelés azért volt nekünk szükséges, mert örökkévaló volt a mi tartozásunk Isten igazságosságával szemben, és nemcsak az alany (t. i. a bűnös ember) részéről volt örökkévaló, aki magától egyedül alkalmatlan volt arra, hogy a kárt jóvátegye, vagy a bűnt megszüntesse (amely jóvátehetetlenséget a kegyelemtől eltekintve a bocsánatos bűnben is megtalálunk), hanem örökkévaló volt tárgyát (t. i. az elhagyott Istent) tekintve is, akit mivel egyszerű Egész Jóság, akinek sem nagyságának, sem fennállásának nincs része, nem lehet részint elfogadni, részint elvetni, hanem vagy egészen visszautasítjuk, vagy egészen elfogadjuk, és mindig szeretjük, vagy mindörökké menekülünk előle (ugyanis az Isten maga a saját örökkévalósága). Azért ha tartozást veszünk magunkra, akkor az ő örökkévalóságával szemben épúgy tartozunk, mint bármely más tulajdonságával szemben

Ami pedig Istené, azt Isten sohasem veszíti el, sem rajta túl nem ad, hanem amennyiben rajta áll, megtartja mindörökké. Ha tehát Krisztus (oktalanságban mondom) megszűnnék valamikor Isten dicsőségében lenni, az nem történhetnék más miatt, mint azért, mert ő maga magát onnan visszavonná : amely esetben megszegné az egyességet, megfosztván Istent az elzálogosított dologtól : és ennélfogva a mi bűneink nem maradnának megváltva, a kiegyenlítés megszűnése miatt, amelyet az ajándék hozott magával : amely csak addig egyenlít ki, amíg megajándékoz : visszavonva nincs semmi kegyelme.[1] De hűséges a mi főpapunk és hűséges a mi áldozatunk, hűséges a mi váltságdíjunk, amelytől sohasem fosztatik meg az Isten : és ennyiben nyugodtak vagyunk, hogy Krisztus által örök váltságot szereztünk. Tehát Krisztus dicsőséges élete a mi biztosítékunk.

Ezt akarták az Atyák a vételáron érteni, amelyet miután Krisztus egyszer kifizetett, minket az Istennél

(v. ö. Ágoston, 102. *Levél*, 27. L. P. 33, 381 ; Suarez, *De vitiis et peccatis*, 7. vita, 3. felosztás, 5 ; Szent Tamás, *S. c. Gent.* III. 144. §. *Naturalis aequitas)*. Tehát megmarad mindörökké, és egy kárpótolás sem lesz vele egyenlő értékű, ha a tartozás egész fennállását be nem fedi és ki nem egyenlíti. Tehát a dolgok természetéből következik, hogy a bűnért adott váltságdíjnak örökkétartónak kell lenni.

[1] Ezt ne úgy értsük, mintha a mí bűneink nem volnának valóban eltörölve, hanem csak be volnának takarva. Sőt egészen ki vannak irtva, el vannak véve, ki vannak ölve, úgyhogy még akkor sem élednek fel, ha ismét vétkezem. Azonban ez mind (üdvünk jelen rendjében, amelyet Krisztus áldozatával szereztünk) csak az örök kiegyenlítés meghiúsíthatatlan feltétele alatt van így, amely a bűnös sértéséért egyszer adatott meg Istennek : mialatt az ember hit által részesévé és mintegy maga is kifizetőjévé lesz a Krisztus által lefizetett váltságdíjnak.

Ebből az következik, hogy az összes kárhozottaknak is részük van valamilyen jótéteményben a mennyei áldozatból, amennyiben életükben valaha megigazultak. Az örök váltság ereje által az történik, hogy az egyszer megbocsátott bűnök büntetését nem kell kiállaniok.

mindig megváltson : úgy, hogyha Isten színe elől elenyésznék, akkor a bűneinktől sehogysem menekülnénk meg : pedig kifogyna a vételár, ha az áldozat eltűnnék. Ezt Luther ellen eredményesen sürgette W i c e l i u s (Witzel) G y ö r g y, a szent hajdankor éleslátású tolmácsa : «Ha tehát Krisztus teste és vére NEM ÁLDOZAT, hiábavaló a mi hitünk és mostanig bűneinkben maradunk» (*Az Eucharisztiáról.* Köln, 1549, 322—323. l.). Legyen ez mondva a mi kiengesztelésünkről, amelyben az áldozati adomány mint erkölcsi ok jár közben.

Másodszor az áldozat örökkévalóságát követeli a mi *megszentelődésünk* előhaladása is, amelyben az áldozati adománynak létrehozó ok szerepe van. Ugyanis magából az áldozati adományból való részesülés által szentelődünk meg, amely minket az ő szentsége részeseivé tesz, amennyiben olyan valamit munkálkodik bennünk, amilyent jelent, aki egészen tele van igazsággal. De ha már nincs semmiféle áldozati adomány, akkor semmiféle befolyása sincs ránk és ennélfogva nem történik a megszentelésnek semmiféle belénk ömlesztése sem. Ugyanis a mi áldozati adományunk a mi kegyelmünknek nemcsak *keletkezésében*, hanem *kész létezésében* is oka. Ha pedig ez az ok megszűnik befolyni, akkor megszűnik az okozat épségbentartása is. Tehát Krisztus dicsőséges élete a mi lelki életünk forrása és eredete kegyelem és dicsőség szerint. Azért mondja Szent P á l, hogy minket Isten Krisztussal együtt keltett életre kegyelem szerint, akit halottaiból feltámasztott a dicsőségre (*Kol.* 2. 13, *Ef.* 2. 5—6). Mert hiszen az örök áldozatnak minket lelkileg tápláló teste kelt minket életre.[1]

[1] Biztos, hogy valamint Isten feltétlen hatalmát tekintve megszentelhetett volna minket másként, mint Krisztus embersége által : úgy Krisztus, feltétlen hatalmát tekintve, megszentelhetett volna minket embersége által, amelynek nem adta volna meg, és nem is akarta volna megadni soha az örök dicsőséget.

Arra, hogy valóban mégis így cselekedett, később (XXII. Tételben) nagyon sok Egyháztanító és hittudós tekintélyét fogjuk följegyezni, akik világosabban fogják a szentségben jelenlevő test halhatatlanságának tulajdonítani a mi egész életrekelésünket.

Nagyon ide rendelődik, amit Szent Tamás tanít (III. 62. 5. és 6.): hogy a szentségek, okozásuk rendje szerint, úgy viszonylanak, mint eszközök, Krisztus kínszenvedéséhez, ahonnan egész erejüket kapják: amint magának a kínszenvedésnek is eszközi tekintete van az Istenséghez viszonyítva, amely az eredeti ok (5. art.): ebből az következik, hogy a szentségi hatások nem létezhettek a kínszenvedés előtt: mert hiszen «ami még nincs a dolgok természetében, az nem gyakorol hatást» létrehozó ok módja szerint (6. art.). Tehát Szent Tamás szerint az isteni hathatósság és az új törvény szentségei között, mint előidézett előidéző, okozva közvetít a kínszenvedés, «amellyel Krisztus elkezdte a keresztény vallás szertartását, odaadván magát *jóillatú áldozatul az Istennek*, amint *Ef.* 5-ben mondva van» (5. art.). De nem működik és nem gyakorol hatást létrehozva az, ami valóban nem létezik. Tehát kell, hogy megmaradjon Krisztus áldozata, tudniillik, hogy Krisztus még mindig kínszenvedése áldozati adománya legyen. Azért alkalmasan figyelmeztetett minket Szent Tamás már előbb, hogy «Krisztus feltámadásának eszközölve LÉTREHOZÓ EREJE van [Isten, mint első ok alatt], nemcsak a testek feltámadásához viszonyítva, hanem a lelkek feltámadásához viszonyítva is» (III. 56, 2). És ismét: «Az isteni igazságosság, amennyiben magától van, nincs kötelezve, hogy a mi feltámadásunkat Krisztus feltámadása által okozza: ugyanis más módon is megmenthetett volna minket az Isten, mint Krisztus kínszenvedése és feltámadása által. De miután elhatározta, hogy ilyen módon fog minket megszabadítani, nyilvánvaló, hogy Krisztus feltámadása a mi feltámadásunk oka» (III. 56, 1, 2m).

Ha tehát Krisztus föl nem támadt, akkor bűneinkben vagyunk, mert hiányzik az Istennél a mi váltságdíjunk és bennünk a kegyelem beleoltója. De ha Krisztus feltámadt, akkor először a mi vételárunk, amely régen volt kifizetve Istennek és amelyet régen fogadott el Isten, tudniillik a Krisztus által a földön véghezvitt és az Atya

által a mennyei dicsőségbe fölvett áldozat mindörökké megmarad, és nem egyéb, mint a mi örök kiengesztelődésünk: másodszor pedig áldozati adomány áll rendelkezésünkre, amelyből folytonosan táplálkozva megszentelődünk.

Mindkét tekintet szerint utal Szent Pál a feltámadás hasznára a *Kol.* 2. 12—14-ben. *Vele* [Krisztussal] *együtt fel is támadtatok annak az Istennek erejébe vetett hit által, aki őt feltámasztotta halottaiból s aki* [az Isten] *vele együtt titeket is, midőn halottak voltatok vétkeiteknek és testeiteknek körülmetéletlensége miatt, életre keltett.* Ime a feltámadás haszna, ami az életközösség okozását illeti a dicsőséges Krisztus és miköztünk, akik kegyelmeket kapunk, hogy később megdicsőüljünk. De nyomban tovább beszél az Apostol: *és megbocsátotta minden bűnötöket, mert a rendelkezéseket magában foglaló és minket vádoló okmányt, mely ellenünk szólt, megszüntette.* Ime a feltámadás másik haszna, ami a Krisztus által a kereszten felajánlott kiegyenlítésnek az Atyától Krisztusnak adott elfogadását és a kézirat megsemmisítését illeti (amellyel Isten iránt le voltunk kötelezve). A mi tartozásunk okmányát ugyanis a feltámadásban szüntette meg Isten és annyiban vannak megbocsátva a mi bűneink, amennyiben Isten a kereszt áldozati testét a mi megváltásunkra magához vette.

Igy a Szentíráson alapuló teológiai megokolásból úgy látszik, kiviláglik a kínszenvedés áldozata által behozott forma valamilyen megmaradása, amelynek a feltámadással örök összefüggése van.[1]

[1] Közben pedig bármit bizonyítsanak hitünk tanujelei vagy a hittudományi megokolás, valaki talán mégis vonakodik, azon csodálkozván, hogy hogyan marad meg az áldozati állapot, amikor elmúlott a halál, elmúlottak a sebek és a véres külső színek. Aki ezen csodálkozik, annak egészen meg kell engedni és önként megengedjük, hogy ez meglehetősen össze nem illő volna, ha magukból a sebekből, a vérből és a halálból állana a tulajdonképpeni áldozati állapot; pedig formailag egészen ezekből állana, ha az áldozatbemutatás formailag halálraadás volna. Ám ha az áldozatbemutatás formailag felajánlás, azaz odaadás, felszentelés,

II. BESZÉDSZAKASZ. — A MISEÁLDOZAT URUNK ÁLDOZATÁNAK AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGÁRÓL GYŐZ MEG MINKET.

Ehhez a hittudományi megokoláshoz, melyet a mi megigazulásunkból merítettünk, egy másik járul hozzá, melyet a miseáldozatból kell kiszemelni. Amelyben Krisztus mindenesetre oly igazán áldozati adomány, amilyen igazán áldozat a mise: mert ahol nincs semmiféle más áldozati adomány, mint csak a mutatkozások birtoká-

átvitel emberi birtoklásból isteni tulajdonba, amint régen (I. Tételben) vitattuk, akkor másképpen áll a dolog. Mert az áldozati formát már az odaadott, felszentelt, átküldött dologban figyeljük. Ezt a tekintetet csak akkor látjuk érvényesítve, ha hozzájön az isteni elfogadás, mivel nem áll fenn tökéletesen az ajándékozás szerződése, és nem fejeződik be az átvitel, ha nem felel meg a felajánlásnak az elfogadás. Legyen tehát igaz, hogy a felajánló az ő bárányát vagy más ajándékát megölés útján adta át az Isten tulajdonába; legyen igaz, hogy vagy a halálra szentelte azt fel, vagy a megöltnek a vérét öntötte az oltárra; de akkor is valamely dolognak embertől Istennek történő átadása maradt az áldozatbemutatás; és amíg az átadott, átküldött, átvetett dolog az embertől Isten tulajdonában maradt, amíg az Isten kezei között maradt az embertől, addig az áldozati ajándék saját minőségében fennállott. Más szóval addig áll fenn az áldozati állapot, amíg a dolog Istennek szentelve marad, és annak a külön szenteltségnek marad alávetve, amely abból a megszentelésből keletkezett, amelyről az Úr szólott: *Én . . . szentelem magamat:* nem mintha valaha is megválnék attól a szentségtől, amelyet az áldozati megszentelődés által szerzett, hanem ellenkezőleg, meg fogja tartani azt mindörökké, magával a mennyei dicsőséggel megerősítve, amely a földi érintkezésnek minden szennyét megszünteti, és a bűn testéhez való hasonlóságot az áldozat testéből kiirtja.

Abból áll tehát Urunk áldozati adományának áldozati szentsége, áldozati tulajdonsága, áldozati állapota, hogy úgy van Istennél, mint ember adománya. Amennyiben a felszentelt dolognak ez az állapota feláldozás vagy halál közbejöttével járult hozzá, annyiban feláldozottsági állapotnak (status immolatitius) nevezzük azt, anélkül azonban, hogy ezeken a szavakon a halálnak bármilyen rútságát is kelljen érteni.

Igy teszi végre tökéletessé, így szentesíti és tartja fenn valóban Krisztus dicsősége az áldozatot.

ban, ott áldozat sincs más, mint mutatkozó : mert hiszen az áldozat az áldozati adománynak a bemutatása. De nem mi tesszük Krisztust áldozati adománnyá : egyrészt mivel megváltoztatás nélkül határolja az átlényegülést (M. F. III. K.) : másrészt, mivel távol legyen, hogy mi az Urat valóban halálra adjuk : hiszen sohasem lehetett őt nagy bűn nélkül megölni : most pedig már semmiféle feláldozással nem csökkenthető : és ha fel is volna áldozva, ez az áldozat nem örvendene belső és lényeges viszonynak a keresztáldozathoz, az áldozati adomány, mint ilyen, részéről. Tehát Krisztus már a mi misézésünk előtt áldozati adomány önmagában. Erről sokat fogunk még vitatkozni, amikor a miseáldozatról lesz szó. Egyelőre legyen elég ennyi mondva a mi húsvéti Bárányunkról, aki *halálával a mi halálunkat megsemmisítette, és feltámadásával az életet visszaszerezte.*

XIII. TÉTEL.

EZZEL A FELÁLDOZOTTSÁGI ÁLLAPOTTAL ÖSSZEFÜGGŐNEK LÁTSZIK KRISZTUSNAK MINT OLTÁRNAK ÖRÖK MÉLTÓSÁGA.

2. §. Krisztusról, mint örök oltárról.

Az áldozattal szorosan összefügg az oltár. Ha kimutatjuk, hogy Krisztus az ő áldozatának örök oltára, akkor kell, hogy ennek az oltárnak az áldozata is örök legyen.

De, úgy-e, nevetségesnek látszik, sőt első látásra egyenesen bosszantó, hogy Krisztusnak már nemcsak az áldozati adomány és a főpap, hanem az oltár szerepét is tulajdonítjuk? Mintha nem volna képtelenség az egy Krisztusban ennyi hivatalt és szerepet összehalmozni, és nem volna őrültség egy embert, aki Isten is, állatok vérét magára vevő kővel vagy érccel összehasonlítani!

Azonban bármit kelljen első látásra ezzel szemben előírnunk, mégis kutatni fogunk a katolikus tanítás forrásaiban három dolog után: *először*, hogy oltár-e Krisztus; *másodszor*, oltár-e ő feltámadása után: *harmadszor*, hogy mi ennek az isten-emberi és mennyei oltárnak a viszonya a többihez: bármit jelöljünk oltár névvel.

I. FELOSZTÁS. — OLTÁRA-E KRISZTUS AZ Ő ÁLDOZATÁNAK.

A megoldást az oltárnak hármas összehasonlításából fogjuk meríteni: először egybevetjük az oltárt az áldozati adomány megszentelésével: másodszor az áldozat vérének az elfogadásával: harmadszor az isteni Hatalom pótlásával.

Először tehát az áldozati adomány megszenteléséhez viszonyítjuk az oltárt.

Az áldozat kérdésében abból indulhatunk ki mint biztos alapelvből, hogy nem szentebb az áldozati ado-

mány, mint az oltár. Ugyanis, ha emlékezel arra, amit régebben mondottunk, nem fogja elkerülni figyelmedet, hogy az oltárról hárul át az áldozati adományra a szentség: amennyiben azt a szentséget, amije az oltárnak a fölötte székelő és megszentelő Istenségnek valamilyen érintése folytán van, közli a reá (mintegy Isten helyettesítő székére) bízott áldozati adománnyal. Továbbá, amint a Bölcselő mondja, «ami miatt bármi olyan, az még inkább olyan». Tehát nem lehet az áldozati adomány szentebb az oltárnál. Ezt az alapelvet Krisztus az ő tekintélyével megerősítette nekünk, amikor az írástudókat és farizeusokat így korholta: *Esztelenek és vakok! Hát mi nagyobb, az arany-e vagy a templom, mely megszenteli az aranyat?* . . . *Ti vakok! hát mi nagyobb, az ajándék-e vagy az oltár, mely megszenteli az ajándékot?* (*Mát.* 23. 17 és 19). Tehát ha volt Krisztus áldozatában oltár, akkor az nem lehetett Krisztus áldozatánál kisebb szentségű. Tehát ugyanannak kellett lenni, mint a papnak és az áldozatnak.

Helyesen mondja tehát a keleti hittudomány fejtegetője, Kabasilas Miklós: «Mindaz, aminek közvetítő ereje van és megszentelődést nyujt nekünk, egyedül maga az Üdvözítő. Mik tehát azok, amiknek közvetítő erejük van és megszentelnek? A pap, az áldozati adomány és az oltár. Mert az oltár is megszentel, ahogy az Úr beszéde mondja. Mert az *oltár az*, úgymond, *mely megszenteli az ajándékot*. Tehát mivel egyedül ő az, aki megszentel, azért egyedül ő a pap, az áldozati adomány és az oltár» (*A Liturgia fejtegetése*, 30. G. P. 150, 436).

Nyugaton pedig már előbb írta Szent Ágoston: «Amit az Úr mondott: *Mi nagyobb, az arany-e vagy a templom, mely megszenteli az aranyat?* és nem különben mondott: *Mi nagyobb, az ajándék-e vagy az oltár, mely megszenteli az ajándékot?* a templomot és oltárt magára Krisztusra kell értenünk» (*Evangéliumok kérdései*, 1. könyv, 34. f. L. P. 35, 1329).

Az oltárral együtt a templomot is gondolhatjuk, ahogyan maga Krisztus Máténál, az idézett helyen,

ugyanazt a megszentelő erőt tulajdonítja a templomnak, mint az oltárnak. És azért, ha Krisztus az ő áldozatának oltára, akkor kegyességének temploma és megfordítva. Továbbá ő maga nevezi magát templomnak: annak a Zsidók anyagi temploma helyett elfogadandó lelki kegyelem templomának: az igazi áldozati adomány bemutatására szentelt templomnak tudniillik, az ábrázoló áldozatok lemészárlására szolgáló templom helyett. Igy szól ugyanis *Jánosnál*, 2. 19: *Bontsátok le e templomot, és én harmadnapra felállítom azt.* Tudniillik miután ti ezt a jeruzsálemi templomot, amely egészen eddig Isten háza, a zsidó istentisztelet székhelye és a törvényes áldozatok egyetlen helye volt, bűnötökkel kiválasztottságának és szentségének valamilyen romlásához juttattátok, *bontsátok le* (amelyet ezért nemsokára a Rómaiak le fognak rontani): akkor én jobb módon fogom azt *fölállítani*, és *harmadnapra* az Isten saját házává, az új és örök szövetség szentélyévé, az igazi és soha el nem átkozandó áldozat sátorházává fogom átalakítani, az én testemmé tudniillik, *az örök életnek ereje szerint (Zsid.* 7. 16) feltámasztván halottaiból, hogy minden engesztelés edénye, frigyszekrénye és örök temploma legyen. *Ő pedig ezt a maga testének templomáról mondotta (Ján.* 2. 21). Tehát képes beszéddel azt hirdeti előre az Úr, hogy a földi és árnyképi, látható áldozati adományokkal működő istentisztelet helyébe ő tökéletes és lelki, mennyei áldozati adomány kegyelmével ékes istentiszteletet fog állítani.

Tehát a Szentírás arra az igazságra mutat rá, vagy kétségkívül azt sejteti, hogy Krisztus oltár és templom is, ahogyan pap és áldozat.

Következik az oltárnak az áldozat vérének elfogadásával való összehasonlítása.

Amint ez az ennyire különböző címeknek és tiszteknek a találkozása máskülönben képtelenség volna, úgy Krisztusban nincs benne semmi más, mint észszerű. Ugyanis másként áll a dolog, ahol az emberi erő és mesterség mér-

téke szerint bemutatott áldozatot a testi dolgok határai magukban foglalják, és másképpen, ahol az Isten saját erejével gyakoroltatik, mely az érzékelhető dolgok minden különbözőségét és rendjét túlszárnyalja. Tudniillik abban a testi istentiszteletben nemcsak a pap más és más az áldozati adomány, hanem azonfelül kell, hogy más legyen az oltár is, amely a pap kezéből az áldozat vérét elfogadja, és más a templom, mely az oltárt körülveszi. A lelki istentiszteletben azonban,[1] mivel ugyanaz a pap és az áldozati adomány, azért NEM GONDOLHATUNK KÍVÜLÁLLÓ OLTÁRT, melyre a megölt áldozat vérét a pap keze ráöntse: hanem maga az áldozatbemutató áll a saját oltára helyett, mialatt jelképes feláldozással felajánlván testét a vérontásos feláldozásra, ő maga SZENTSÉGILEG VÉRT ÖNT A SAJÁT TESTÉRE, hogy azt ezért a kínszenvedésben vér borítsa el valóban. IME AZ ÁLDOZAT VÉRÉVEL ELÁRASZTOTT OLTÁR: amelyet a PAP ugyan vérontás nélkül árasztott el, de nem viszony nélkül a vérontásos elárasztáshoz. Ugyanazon a módon és címen volt ugyanis Krisztus teste oltár az utolsó vacsorán, ahogyan áldozati adomány volt: amint tudniillik a vérnek szentségi meghintése által fel volt szentelve a kínszenvedés bevérezésére. Másrészt ugyanazon a címen és módon volt Krisztus teste oltár a kínszenvedésben, ahogyan áldozati adomány is volt: amennyiben annak a vérnek a kiömlésével volt meghintve, melyet az utolsó vacsora kelyhe fakasztott.

Az utolsó vacsora oltáráról halljad Ephrem-et, aki így szólítja meg az utolsó vacsora termét: «Oh boldog hely, nem látta senki, és nem is fogja látni, amit te láttál: Az Urat tudniillik, az igazi oltárt és papot kenyérré és az üdvösség kelyhévé változva . . . Ő maga oltár és bárány,

[1] Azért nevezik ezt az istentiszteletet lelkinek a szent írók, mert az Istenség lelki hatalma által *(διὰ πνεύματος αἰωνίου)* van végrehajtva, és mert isteni az a dolog, amely az érzékelhető szimbolumok alatt intézve van, és csak a hit szemei előtt tárul fel. Azonkívül lelkiek ennek az oly nagy áldozatnak a gyümölcsei, és nemcsak a test törvényes megigazulásában vannak megállapítva.

áldozat és felajánló, pap és eledel» *(Harmadik himnusz a keresztrefeszítésről*, 10. vszak. Lamy kiad. 1. k. 660. l.). Másrészt Epifániusnál, aki Urunk melkizedeki papságát magasztalja, ez áll: «Önmagát feláldozta, hogy megszüntesse az ószövetség áldozatát, mialatt az egész világért tökéletesebb ÉLŐ áldozatot áldoz *(ἱερουργήσας)*: mert ő maga az adomány, maga az áldozat, maga a pap, maga az oltár» *(Eretnekségek ellen*, 55. eretn. 4. G. P. 41, 980).

Egyetért Hezichius: «Láthatatlan [azaz csak a hit szemeivel látható] vérét az oltárra, tudniillik a saját testére öntötte» *(Lev. fölött*, 2. k. G. P. 93.883). «Mert maga Krisztus a mi megszentelődésünkre, saját vérével való meghintés által tudniillik, az ő kínszenvedését értünk felajánlotta» (885. oszl). «Ugyanis maga Krisztus lett az ő áldozatának mindene: papja, áldozata . . . és oltára. Ő az *előkészített ember (Lev.* 16 21) is, aki felkészült, hogy értünk szenvedjen» *(Lev. fölött*, 5. k. 1001. oszl).

A kínszenvedésnek nem más oltáráról, hanem ugyanerről halad előre Ambrusnak ez az írása Szimpliciánushoz: «Jelezted nekem, hogy amikor olvastad, hatással volt reád: mit jelentsen az, hogy Mózes az áldozat bemutatása és az üdvös áldozatoknak az Úrnak való feláldozása után a vér felét a vegyítő edényekbe eresztette, a felét pedig az oltárra öntötte . . . Mivel a Törvény semmit sem jelez inkább, mint Krisztus eljövetelét, és az ő kínszenvedését alakítja előre: gondold meg, nem az-e az üdvös áldozat, amelyet az Ige Isten önmagában mutatott be, és saját testében áldozott föl: . . . s azután az oltárhoz lépvén, az áldozat vérét ráöntötte . . . Vagy neked nem úgy látszik, hogy kiöntötte a vérét, AKINEK AZ OLDALÁBÓL MAGÁN A KÍNSZENVEDÉS OLTÁRÁN víz folyott és vér?» (65. *Levél.* L. P. 16, 1222—1224). Krisztus bemutatta a kínszenvedés áldozati adományát, amikor azt saját testében szentségileg feláldozta: és «azután» saját teste kínszenvedéséhez lépett, és vérrel és vízzel áztatta megsebzett testét, a kínszenvedés oltárát.

Azért a középkorban ezt írta Belethus János, a hírneves liturgista: «Hisszük, hogy Krisztus teste, az igaz oltár, a kereszten vérrel és vízzel volt meghintve» (*Az isteni szolgálatok megfontolása.* 104. f. L. P. 202, 109). Ugyanabban a korban egy szír író, Bar Szalibi Dénes, a *Liturgia fejtegetésében* (C. S. C. O. 93. k. 87. l.) megjegyzi, hogy «[Krisztus] megölt [teste] az utolsó vacsora termében is vérrel volt meghintve, amikor Jézus azt mondotta: *Ez az én vérem:* és a kereszten is, amikor a lándzsa megnyitá oldalát, és abból vér és víz folyott, és meghintette a testet». Ennek a régi és állandó egyházi hagyománynak, amint később világosabban látni fogjuk, elégedjünk meg egyelőre jeleivel.

Következik az oltárnak az Istenség pótlásával való egybevetése.

Továbbá mi hihetetlen van végre is abban, hogy Urunk áldozatának igazi oltára Krisztus teste volt? Micsodák voltak és micsodák mások a testi áldozatok oltárai akár a Zsidóknál, akár a nemzeteknél, mint a hozzáférhetetlen isteni hatalomnak valamilyen helyettesítő székei? De melyik székhely inkább sajátja az Istennek, mint az Ige teste, melyben nem járulékos és külsődleges, hanem természetes és álladéki megszentelés által lakozik az Istenség? Tehát a megtestesülésben Krisztus nem csak pappá, hanem oltárrá is felkenetett.[1] Mert mindkét méltóság Krisztusnak, mint embernek felel meg, jóllehet az Istenség fölkentsége által. Továbbá minden oltár arra szolgált, hogy áldozatokat fogadjon el Isten helyett, akit mintegy láthatóan helyettesített. Azért bárki akart Istennek áldozatot bemutatni, annak oltár által kellett azt

[1] Ezt írta M. J. Scheeben (*Handbuch der katholischen Dogmatik*, 3. köt. Freiburg, 1882, 1472. n. 431. l.): «Dasselbe göttliche Prinzip, welches als geistliches Oel Christum in seinem menschlichen Geiste zum erhabensten Priester weiht, weiht ihn ebenso auch zum erhabensten Altare, der sein Opfer tragen sollte».

bemutatni. De Krisztus, az üdvösség áldozata, önmaga által közeledett az Istenhez. Azért saját áldozatának oltára is volt: ahogyan a mi összes áldozatainknak is oltára: amennyiben nem tudunk egy felajánlást sem Istenhez juttatni másként, mint Krisztus által. De a mi oltárunkról a vitát más, alkalmasabb helyre (XVII. Tétel) kell elhalasztanunk. Itt elég, ha tovább kutatunk magának Krisztusnak az oltára után.

II. FELOSZTÁS. — OLTÁRA-E KRISZTUS AZ Ő ÁLDOZATÁNAK FELTÁMADÁSA UTÁN.

Ha az oltárnak és templomnak a tekintetei, amint fennebb magyaráztuk, megfelelnek Krisztusnak, akkor leginkább feltámadása után kell Urunk testében az oltár tulajdonságát figyelnünk: mert az Úr azt mondotta (*Ján.* 2. 19), hogy az ő teste úgy fog feltámadni, mint egy templom. Feltámadása után tehát úgy él ő, mint legigazibb és legtökéletesebb oltár, aki az előképes oltároknak az igazságát egyszerre üresíti ki és teljesíti be.

Amire már ezen az úton-módon utaltunk, azt ezenkívül a Szentírás szavai világosan kifejezik, a *Zsidókhoz írt Levélben* 13. 10 tudniillik: *Van oltárunk, amelyről nem ehetnek azok, akik a sátornak szolgálnak.* Ezen a helyen (amint azt a XVII. Tételben meg fogjuk magyarázni), az van mondva, hogy Krisztus most is a mi oltárunk, amelyen nem a mózesi sátor áldozata, hanem annak a mennyei és igazi sátornak az áldozata van elénk téve, hogy együk, amelybe *saját vére által* (9. 12) ment be a mi főpapunk, *aki a fölség trónjának jobbján ül az egekben, s a szentélynek szolgája és az igaz sátoré, melyet az Úr épített és nem ember* (8. 1—2).

Nem szólok most arról az oltárról, melyet a *Jelenések könyve* mennyeinek (6. 9; 8. 3—5; 9. 13. stb.) és BESZÉLŐNEK (16. 7) mond, amint már említettük (XII. Tételben).

Mindenesetre nem kevésbbé felel meg Krisztus feláldozott testének az oltár és templom tekintete feltáma-

dása után mint előtte. Miután ugyanis bevitte a lelki áldozat ajándékát az Isten dicsőségének szentélyébe, nem veszíti el, mennyeivé téve, a hozzá tartozó oltár vagy templom tekintetét, hanem az isteni dicsőség érintése következtében ragyogóbban bír azzal: amint ezt bőven fejtegeti Alexandriai Ciril. *Az imádásról Lélekben és igazságban* írt kilencedik könyvében (G. P. 68, 596—604: 616—625 oszl), megmagyarázván, hogy csak feltámadása után lett Krisztus teste leronthatatlan templommá és aranyoltárrá: a következmény pedig ez: «Ő maga tehát az oltár, maga az illatáldozat és a főpap» (v. ö. u. o. 648. oszl, és 10. k. 664. oszl).

A legrégibb Atyák gyakran nevezik oltárnak a menynyei Krisztust. Például Szent Ignác oltárnak és templomnak mondja az Atyához megtért Fiút *(Magnéziaiakhoz*, 7. 2. F. P. 1, 236): «Valamennyien az egy Jézus Krisztushoz fussatok, aki az egy Atyától jött elő, nála volt és hozzá ment vissza, mint az Isten egy templomához és egy oltárához».[1]

Erre a menyei oltárra mutat rá Szent Irén, amikor azt mondja, hogy a mi eucharisztiás áldozataink (mert azokról van szó) oda irányulnak: «Azt akarja [az Isten Igéje], hogy mi is gyakran és szünet nélkül áldozzunk AZ OLTÁRNÁL. VAN TEHÁT OLTÁR AZ ÉGBEN: ODA IRÁNYULNAK ugyanis a mi imádságaink és ÁLDOZATAINK», amennyiben azok nem földiek, hanem mennyeiek, és Isten által készültek *(Eretnekségek ellen*, 4. k. 18. f. 6 n. G. P. 7, 1029—1030). Syllogismust kapcsol össze Irén. Krisztus parancsolata szerint oltárnál áldozunk. Amiből így következtet: ott van az oltár, ahová az áldozataink irányulnak: pedig a mennybe irányulnak: tehát a mennyben van az oltár.

Origenes gyakran járkál a mennyei oltár környékén. Mindenekelőtt azt hiszi, hogy ahhoz a mennyei

[1] Ignác többi hasonló helyeit a XVIII. Tételben fogjuk megfontolni.

oltárhoz megy Krisztus, hogy folytonos engesztelés legyen *(Ján. I.* 2. 1—2) a mi mindennapi bűneinkért, úgyhogy nem tudja ő az öröm borát inni, amíg azt velünk, az örök dicsőség honában megszenteltekkel együtt mint újat nem issza. «Hogyan lehet örömben az, aki oltárhoz megy, hogy kiengeszteljen engem, bűnöst, akihez az én bűneim gyásza mindig felszáll?» *(Lev. fölött,* 7. homilia, 2. n, G. P. 12, 478). Sőt szükséges volt, hogy Krisztus «ennél a mennyei oltárnál teljesebben megtisztuljon, hogy a mi testünk zálogát, amelyet magával fölvitt, örök tisztasággal ajándékozza meg» *(i. m.* 9. homilia, 5. n. 514. oszl), ahogyan fennebb (XII. Tételben) fejtegettük.

Ezt a mennyei oltárt leginkább vértanuság által közelítjük meg, mert így mi is mintegy a többieket kiengesztelő áldozatok leszünk : «Gondolkozzál fölötte : nemde a mi vértanuságunk keresztsége is, amint az Üdvözítőé az egész világ megtisztítása volt, úgy az is sokaknak gyógyulására történik, akik általa, mintegy engesztelő áldozattal megtisztulnak. Mert ahogyan akik Mózes törvénye szerint az oltár mellett állottak, úgy látszott, hogy a bikák és bakok vére által a bűnök bocsánatát szolgálták azoknak, úgy ezeknek a lelkei, akik Jézus tanubizonysága miatt bárddal voltak kivégezve, nem ok nélkül szolgálnak a mennyei oltár mellett állván azoknak, akik a bűnök bocsánatát kérik. Egyszersmind azt is tudjuk, hogy valamint Jézus, a legfőbb pap, odaadta magát áldozatul, úgy a papok, akik között ő a legfőbb, odaadják magukat áldozatul, s azért az oltár mellett, mint saját helyükön láthatók . . . De ki az a szeplőtelen pap, aki szeplőtelen áldozatot mutat be, ha nem az, aki állandóan vallja, és vértanusággal bizonyítja, hogy minden tagjától szabad?» *(Buzdítás vértanuságra,* 30. G. P. 11, 601). Ugyanis mivel vértanuság által rokonok és egyszületésűek *(συγγενεῖς)* vagyunk a Báránnyal, akit Szent János az oltáron fekve látott, azért mindenesetre méltók leszünk, hogy az oltárhoz közel jussunk. «A *Jelenések könyvében* Bárányt látunk mintegy megölve . . . Ezzel az áldozattal valóban rokonok

a többiek, melyeknek jelképei a törvényesek: az ezen áldozattal rokon többi áldozatokon pedig a nemeslelkű vértanuk vére hullását értem, akiket nem ok nélkül lát János a mennyei oltár mellett állani» *(Ján. fölött.* 6. k. 35—36. n. G. P. 14, 292—293). Mivel mindeddig fenntartotta életét, reménynek örvend, hogy vértanuság által ehhez az oltárhoz jut: «Emlékezzünk valamennyien, hányszor forogtunk veszélyben, hogy közönséges halállal halunk meg: és gondoljuk meg, nem-e talán azért vagyunk életben tartva, hogy saját vérünkkel lemosva és így minden bűntől megtisztulva, a mennyei oltár közelében azokkal legyünk, akik hasonlóan küzdöttek» *(Buzdítás vértanuságra,* 39. n. G. P. 11, 616). Végre, a vértanuk egész boldogsága ennek az oly csodálatos oltárnak a szolgálatában áll. «Mert ki tudja követni a vértanu lelkét, amely áthágva a levegőég minden hatalmán, a mennyei oltár felé siet? Ugyanis az van mondva, hogy ott, az Isten oltára alatt vannak elhelyezve a vértanuk lelkei . . . És ott elhelyezve isteni áldozatokon vesznek részt . . . Boldogok tehát azok a lelkek, akik úgy követik Krisztust, ahogyan Krisztus előttük ment. És azért, mert úgy követik, egészen magához az Isten oltárához jutnak, ahol maga az Úr Jézus Krisztus, a jövendő javak főpapja áll» *(Bir.-hez.* 7. homilia. 2. n. G. P. 12, 981).

Meg kell vallanunk, hogy Origenes sem mondja nyiltabban, mint Irén, hogy Krisztus az ő áldozatának ez a mennyei oltára. De mit érthettek mást mindketten amikor oltárt mondottak, mely a mi ajándékainkat vagy megszenteli (és Krisztus testévé és vérévé változtatja), vagy amely által a hajdan szenvedni képes és halandó Krisztus a dicsőségnek valamilyen tökéletesebb megszentelődését nyeri el, vagy a vértanuk szenvedéseivel egyszerre kapcsolódik össze engesztelő erő és valamilyen papi és áldozati méltóság? Mi másra gondolhat ez a két előbb idézett Egyháztanító a felvett emberségnek az Ige által történő álladéki megszentelődésén kívül, ami miatt az ember Fiának az felel meg, hogy a halandóságot halha-

tatlanságba vigye át, és az ajándékot, mely tőlünk mint földi indul ki, mint mennyei dolgot vigye Istenhez, és szenvedéseinek társait dicsősége társaivá tegye? Más szóval: Krisztus azért töltötte be és tölti be a saját oltárának a szerepét, mert az áldozati adományba, melyet bemutatott, nincs beleadva semmiféle szentség, amely nem a megtestesülésből keletkezett, s amelynek nem volna elégséges oka az emberségnek ez az álladéki megszentelődése. Arról, hogy ez volt Irénnek és Origenesnek többékevésbbé burkolt véleménye, a beszéd hasonlósága győz meg azokkal az Atyákkal, akik, mint például Alexandriai Ciril, Ignác és mások, akiket vagy már idéztünk vagy még idézni fogunk, a dolgot könnyebben felismerhetővé teszik.

Hasonlóan ítéld meg a Nazianzi Szent beszédét, aki oltárt állít a szeme elé, ahonnan ellenségei nem tudják őt elragadni akkor sem, ha püspökségéből kiűzik (26. *Beszéd*. 16. G. P. 35, 1248—1249): vagy amikor arra buzdít minket, hogy áldozzuk fel magunkat a mennyei oltáron, követve Krisztus kínszenvedését (45. *Beszéd*, 23. f. G. P. 36, 656).[1]

Hezichius végnélküli tanubizonyságai közül legyen szabad ezt a keveset kiszemelni. *Lev.* 1. 5. fölött (G. P. 93, 796—797): «[A vért] pedig az oltár párkányára önti, tudniillik az Egyszülött testére, mert ezt valóban oltárnak mondjuk . . . Ezt az oltárt jelképezvén Mózes, így szólott: *Földből készítsetek nekem oltárt*. Ugyanis a mi földünkből, azaz annak teleszórásából, vagy anyagából készült Urunk teste. És ismét ő maga: *Ha kőoltárt építesz nekem, ne építsd azt vágott kövekből: mert ha föléje*

[1] «Áldozzunk Istennek dicsőítő áldozatot a mennyei oltáron, mennyei kartánccal. Hatoljunk át az első kárpiton: közeledjünk a másodikhoz: nézzünk be a szentek szentjébe; és hogy valami nagyobbat mondjak, áldozzuk fel magunkat Istennek: sőt áldozzuk fel magunkat mindennap és minden mozdulatunkkal: mindent vegyünk magunkra az Igéért: a kínszenvedést szenvedéseinkkel utánozzuk, vérünkkel a vért dicsőítsük, örömmel menjünk föl a keresztre».

emeled késedet, tisztátalanná lesz. Ugyanis se nem vágott, se nem emberi kézzel ácsolt Krisztus teste». Továbbá: «Megparancsolta, hogy a bika minden megmaradó vérét az égőáldozatok oltárának alapja körül öntse el, mely a bizonyság sátrában vagyon. Az égőáldozatok oltárán megint Krisztus testét értsük: mert ahogyan ő pap és áldozat, úgy oltár is». Végezetül, *Lev.* 6. 12. fölött (G. P. 93, 848): «*Legyen ez örök tűz, úgymond* [az Úr Mózesnek], *amely sohasem hiányozzék az oltáron.* Ugyanis Lélek az Isten, és akik őt imádják, Lélekben és igazságban kell imádniok. Azért a hithez tartozó oltárnak, amely Krisztus teste, a Lélek osztályrészül juttatása által kiolthatatlan tüze van».

Ahogyan előbb Ágoston megjegyezte, hogy Krisztus oltár, úgy már a földi oltártól, melyet az igazakkal együtt a bűnösök is látogatnak, megkülönbözteti a mennyei oltárt, amelynél egyedül Krisztus főpap áll, de nem magánosan, hanem az egész Krisztus, tudniillik a törzzsel és tagokkal összefüggő fej (2. Homilia a 25. *Zsoltárhoz*, 10. n. L. P. 36, 193: 351. *Beszéd*, 7. n. L. P. 38, 1543. V. ö. *A törvény és próféták ellenzői ellen*, 1. k. 19. f. L. P. 42, 26): amely oltárhoz ha befogadtatol, égő áldozatba leszel felvéve, mert halandóból halhatatlanná változtál (42. *Zsoltárhoz*, 5. n: 50. *Zsoltárhoz*, 23. n. L. P. 36, 479 és 599).

A középkori írók közül, akik közül a legtöbbet másutt (XVII. és XXI. Tételben) fogjuk idézni, egyelőre fel kell hoznunk egyiket vagy másikat. Signiai Szent Brunó (42. *Zsolt.-hoz.* L. P. 164, 848) efölött: *Bemegyek az Úrnak oltárához:* «Ez az oltár az égben van, ez az oltár az Üdvözítőnk embersége». Reichensbergi Gerhohus (25. *Zsolt.-hoz.* L. P. 193, 1166) efölött: *Oltárodat, Uram, körülveszem:* Körülveszem, úgymond, «az égi oltárt, azaz Krisztus emberi természetét, melyet maga Krisztus, az igaz főpap, *fölállított emlékjelül, és olajjal kent meg*». Belethus János, mialatt liturgisták szokása szerint a mi oltárainknak Krisztushoz

való jelképes viszonyát magyarázza, rámutat a mennyei ellenképre: «Az oltár ugyanis Krisztust jelzi. Mert megparancsolta Isten a Törvényben: *Földből készítsetek nekem oltárt.* A földből készült oltár a Szűztől született Krisztus. Azért van mondva; *Az igazság a földről támadt.* Ez az a föld, mely meghozta gyümölcsét, fenséges gyümölcsét, az angyalok kara fölé az égben felmagasztalt Krisztust tudniillik» *(Az isteni szolgálatok megfontolása,* 104. f. L. P. 202, 109).

Tehát a többi tekintélyt más helyre elhalasztva, már eléggé látjuk, hogy a mi őseinknek Krisztus, mint valamiféle mennyei oltár szokott a szeme előtt lebegni. Az oltár örökkévalósága pedig a pap örökkévalóságával együtt az áldozat örökkévalóságát bizonyítja.

III. FELOSZTÁS. — MI A VISZONYA AZ ISTENEMBERI ÉS MENNYEI OLTÁRNAK A TÖBBI DOLGOKHOZ, BÁRMIT SZOKTUNK EVVEL A NÉVVEL JELÖLNI.

Az összehasonlítás először az Egyházzal és az Egyház tagjaival: másodszor az utolsó vacsora asztalával és a kereszt fájával: harmadszor a mi kézzel épített oltárainkkal fog történni.

Mivel az oltárnak és templomnak ez a tekintete eredetileg Krisztus testére vonatkozik, azért az Egyházra is átvisszük azt, amely úgy egyesül Krisztussal, mint a törzs a fejjel s vele együtt egy testet képez. Azért róla is az van mondva *Ef.* 2. 21-ben, hogy templom, és a hívek is templomnak neveztetnek *Kor. I.* 3. 16—17-ben és 6. 19-ben, továbbá a *Kor. II.* 6. 16-ban. Ugyanez volt az Atyák irálya, például Ignácé, aki az Efezusiakat az Atya templomának és az Úr vagy Isten templomának nevezte *(Ef.* 9. 1 és 15. 3. F. P. 1, 220. és 224), és Polikárpé, aki az özvegyeket külön is intette, hogy úgy viselkedjenek, mint az Isten oltára *[θυσιαστήριον]* (4. 3. F. P. 1, 300): éppen úgy Alexandriai Kelemené *(Strómata,* 7, 6. G. P. 9, 445) és Origenesé

(Celzus ellen, 8, 17. G. P. 11, 1540—1544), akiknek az a meggyőződésük, hogy a keresztény lélek az Isten oltárkája *(βωμόν)*. Ezután ez az elnevezés elterjedt a keresztény íróknál.

És valóban, az Egyház Krisztus alatt és Krisztusban maga magának templom és oltár: amit mivel Krisztus szentségi teste jelez, azért mialatt láthatóan áldozatot mutat be, láthatatlanul szükségképpen önmagát is feláldozza (mert a jelölő dolog áldozata a jelölt dolog felszentelését mutatja): minden lelki áldozatban pedig ugyanaz a pap, az áldozati adomány és az oltár, amint már jeleztük.

Másodlagosan azonban semmi sem gátolja, hogy az utolcsó vacsora asztalát és a keresztet is oltárnak nevezzük, amennyiben ez Urunk vérontásos, az pedig szentségi teste alatt volt: AZON FELADAT NÉLKÜL AZONBAN, HOGY AZ ÁLDOZATOT MEGSZENTELJE, ÉS A VÉRT ISTEN NEVÉBEN ELFOGADJA.

Ami az utolcsó vacsora asztalát illeti, arról talán először Szent E p h r e m írt, megszólítván az utolsó vacsora termét: «Oh boldog hely! Benned töretett meg a zsengék kenyere: te voltál Krisztus első temploma és első oltára» *(i. m.* 12. vszak, 660—662. l.). Világosabban a *Második beszédben nagyhétre*, 8. n. (Lamy kiad. 1. k. 384—396. l.): «Az asztal volt az ő oltára, úgymond, mely mindent megszentelt. Ennek a húsvétnak az éjtszakáján az utolsó vacsora terme Szentegyház volt: az asztal a szent oltár». Továbbá a *Harmadik beszédben nagyhétre*, 6. és 7. n. (426—428. l.): «Az oltár ez az asztal, a templom az utolsó vacsora terme . . . Áldott asztal, mely oltár lett az apostolok számára».

Továbbá talán valaki úgy vélné, hogy felfedezi a kereszt és oltár összehasonlításának a jeleit 1. a *Zsidókhoz írt Levélben*, 13. 12—13, ahol a kapun kívül az ő gyalázatát hordozó Krisztus a táboron kívül a testek elégetésének felel meg. 2. *Péter első Levelében* 2. 24, ahol úgy látszik, valami hasonlót fejeznek ki ezek a szavak: *Ki a*

mi bűneinket maga viselte testében a fán. 3. *Barnabás Levelében* 6. 3. (F. P. 1, 58), ahol valahogyan jelezve van, hogy az Úr azért volt «keresztre feszítve *(σταυρωθείς)*», mert ő maga áldozatul akarta hozni a mi bűneinkért a lélek edényét, hogy beteljesedjék az Izsákban történt előkép is, aki oltáron *(θυσιαστήριον)* volt feláldozva». 4. Tertullián művében a *Zsidók ellen*, 10. (L. P. 2, 626), ahol az van mondva, hogy «amikor Izsákot az atyja mint áldozatot vezette, és a fát maga magának vitte, ez Krisztus végét» jelezte előre, . . . «akit az Atya saját kínszenvedése fáját hordozó áldozatnak engedett meg». De ha valaki a dolgot jobban szemügyre veszi, annak már nem annyira az fog látszani, hogy a kereszt oltárral van összehasonlítva, mint vagy azokkal a hasábfákkal, amelyekkel a táboron kívül el kellett égetni az áldozatok testeit, miután a sátor oltáránál fel voltak áldozva Istennek *(Zsid. Pét. I.* v. ö. *Lev.* 16. 9, 11, 27), vagy avval a fával, amellyel Izsákot kellett volna elégetni, miután le lett volna szúrva az oltáron, amit a Szentírás *(Gen.* 22. 9) a fától világosan megkülönböztet *(Barn. Tert.)*. Ez volt talán annak oka, hogy amikor az Atyák a keresztet oltárhoz kezdték hasonlítani, inkább OLTÁRKA (ara) nevével jelölték azt: ugyanis az illatáldozatok oltárkáira szokták volt rátenni a tulajdonképeni füstölőszert. Ennek az iránynak és értelemnek példaképét látod a mi (tévesen Ambrusnak tulajdonított) husvéti himnuszunknak, *Ad regias agni dapes*, régebbi alakjában: amelynek második versszaka így hangzott:

«Kinek oltárra tett teste
Kereszten szent tűzzel égve...» stb.[1]

A hasonlókép Szent Ambrusnak tulajdonított imád-

[1] «Cuius sacrum corpusculum
In ara crucis torridum etc». *Ünnepi ének Krisztus feltámadásáról. Vecsernyére.* A. H. 51, 87. Erről később (XX. Tételben) fogunk bővebben tárgyalni. Hasonló stílus példaképeit lásd a XX. Tételben.

ságban pedig a mise előtt ezt szokjuk mondani: «Legfőbb pap és igazi főpap, Jézus Krisztus, aki tisztán és szeplőtelenül hoztad magadat áldozatul értünk a kereszt oltárán az Atya Istennek» stb. (V. ö. Trid. 22. ülés. 1. fej. D. 938). Az *Isten ígéreteiről és jövendöléseiről* írt *Könyv* írója (1. rész. 17. f. L. P. 51, 747) kétségkívül abban jelöli meg Ábrahám áldozatát Krisztus kínszenvedése előképének, hogy ő «A KERESZTNEK MINTEGY OLTÁRKÁJÁHOZ az ártatlan áldozattal három napra odasietett». Nagy Szent Leó pedig a kereszten mindkettőt összekapcsolta: az oltárt és az oltárkát, amikor ezt mondotta: «Keresztre feszítették a táboron kivül, hogy miután a régi áldozatok misztériuma elmúlott, az új áldozat új oltárra (altare) tétessék, és Krisztus keresztje már nem a templomnak, hanem az egész világnak legyen oltárkája (ara)» (59. *Beszéd*, 5. f. L. P. 54, 340: V. ö. 55. *Beszéd*, 2. f. 324. oszl). Egyébiránt annak egy példájára sem emlékszünk, hogy az első négy században Krisztus keresztjét oltárnak vagy oltárkának nevezték volna az Atyák:[1] jóllehet közben gyakran más, és pedig egyenesen csodálatos nevekkel, például lépcsőnek (Veronai Zénó, *Tárgyalások*, 2. k. 14. tárgy. 5. f. L. P. 11, 433), kocsinak (Ambrus, *Fejtegetések Lukács evangéliumához*, 1. 109. n. L. P. 15, 1831), hajónak (Ambrus, 47. *Zsoltárhoz*, 13. n. L. P. 14, 1151), falnak és paizsnak (Ar. sz. Ján. Homilia ehhez: *Atyám, ha lehetséges*, stb. G. P. 51, 35) és hasonló dolgoknak neveivel ajándékozták meg a keresztet.

A keresztnél sokkal régebben hozzánőtt az oltár neve, hozzájárulván lassankint az egyházi alkalmazás és jelképes felkenés, ahhoz a táblához (= asztalhoz, *τράπεζα)*, amelyet először fából, később kőből készítettek, és arra használtak, hogy rajta az eucharisztiás áldozatokat bemutassák. Mert hiszen már Origenes említi, hogy

[1] Nem régebbi az ötödik századnál az *Epistola presbiterorum et diaconorum Achaiae*, ahol ezt az elég nehezen érthető mondást olvassuk: «Omni die offero hostiam ... immaculatam agnum quotidie IN ALTARI CRUCIS SACRIFICANS».

a kereszténység szent házaiban oltárok *(θυσιαστήρια)* vannak felállítva *(Jesua Náve könyvéhez*, 2. homilia, 1. és 10. homilia, 3. G. P. 12, 833. és 881. V. ö. 3. hom. *Bir.*-hez, 2. n. G. P. 12, 962), azoknak felszentelését és felékesítését divatba hozva: és Ciprián *(Demetriánushoz*, 12. L. P. 4, 553. V. ö. 40. Levél, 5; 63, 5; 64, 1; 66, 1. és 2. L. P. 4, 336, 377, 389, 398—399. oszl.), panaszkodván, hogy mialatt oly elterjedt a bálványok babonája, «Istennek vagy nincsenek oltárai, vagy el vannak rejtve». Közben Tertullián «Az Isten oltárkáját» magasztalja *(Az imádságról*. 19. L. P. 1, 1182); jóllehet Minucius Félix *(Octavius*, 32. L. P. 3, 339) előbb megengedte, hogy nincsenek a kereszténységnek oltárkái (arae), amikor ezt írja: «Azt hiszitek, hogy mi elrejtjük, amit tisztelünk, ha templomaink és oltárkáink nincsenek»: és ugyanazt később megengedte Origenes *(Celzus ellen*, 8, 17. L. P. 11, 1540—1544), aki csak az igazak lelkeit ismeri el oltárkáknak (= *βωμοί*). Az oltárkák vagy *βωμούς* és az oltárok vagy *θυσιαστήρια* között ugyanis ezeknél a régieknél az volt a különbség, hogy az oltárkákra nem tettek áldozati testeket, az oltárokra pedig tettek.[1] Egyébiránt sokkal később is nem csak Laktancius tartotta távol az oltárkákat *(Isteni Oktatások*, 2. k. 2. f. L. P. 6, 259), hanem Arnóbius is *(Pogányok ellen*, 6. 1. L. P. 5, 1162) az oltárokat és az oltárkákat is. Később szabadon és gyakran írtak a mi Egyháztanítóink az anyagi oltárokról: mint például Szent Hilárius az ő történelmi művének 2. *Töredékében*, 16. f. (L. P. 10, 643. V. ö. 3. Töredék, 9. f. 665. oszl.) és szent Optátus *(A Donatisták hitszakadásáról*, 6. k. 1. f. L. P. 11, 1063 stb).

És valóban, a mi egyetlen igazi templomunk és oltárunk Krisztus, aki által egyedül jut Isten elé az igaz főpap

[1] V. ö. Leclercq, D. A. C. 1. k. 3155. oszl. Haszonnal olvashatjuk a rómaiak oltárkáiról és oltárairól Döllingert. *Heidentum und Judentum*. 1857, 540. l.

igazi áldozata. És ennélfogva nem felel meg a mi anyagi építményeinknek ez a fenséges tekintet, csak amennyiben arra szolgálnak, hogy Krisztust jelenítsék meg. Mert ahogyan (S. Th. III. 83, 1, 3m) a szolgai pap a legfőbb papot jeleníti meg, és ahogyan a melkizedeki áldozat mutatkozása a kínszenvedés áldozati adományát jeleníti meg, úgy az élő és mennyei oltárt az a tábla jeleníti meg, amely a nép Istennek szentelendő felajánlásait magára veszi, (ámbár azok megszenteléséhez nem ad hozzá semmit). Tehát nem Krisztust mondjuk a mi templomaink anyagi oltáraihoz való hasonlóság miatt oltárnak, hanem egészben véve ezeket őhozzá való hasonlóság miatt, akinek elsősorban felel meg, hogy a mi áldozatunk oltára legyen, ahogyan az övé is volt. Ez a méltóság és név bizonyos arányos viszonylagosság miatt van benn nála, mert ő olyan viszonyban állott az ő áldozati adományához, mint a testi áldozatok oltárai a véres áldozatokhoz. KRISZTUS TESTÉT UGYANIS ELBORITOTTA AZ ÁLDOZAT VÉRE, EGYRÉSZT SZENTSÉGILEG AZ UTOLSÓ VACSORÁN, MÁSRÉSZT EZÉRT A KERESZTEN VALÓBAN : ÉS BENNE ÉS ÁLTALA, AZ ISTENSÉG MINDEN JOBB SZÉKÉNEK KÖZVETÍTÉSE NÉLKÜL, ISTEN ELÉ TERJESZTETTE A VÉR ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT.

Ahogyan tehát Krisztus a mi egyetlen áldozati adományunk és egyetlen főpapunk, úgy a mi egyetlen oltárunk, amelyen a pappal egyesült nép Krisztus, a nagy pap alatt, Krisztus teste és vére áldozatát az Istennek bemutatja. Mert a mi birtokunkba hozta át az eucharisztiás átváltoztatás az áldozati adománnyal együtt az oltárt is. «Sem a test oltár nélkül, sem a test pap nélkül nem készül : Emmanuel pedig ez mind : az oltár, a test vagy áldozat, a felajánlás, a pap és a felajánló» (Bar Szalibi Dénes. *A Liturgia fejtegetése.* C. S. C. O. 93. k. 99. l.).

Ha tehát a legrégibb Atyáknál nem volt szokás az oltár nevét és méltóságát más dolgokra átvinni, amik azt Krisztuson kívül később elnyerték, azért még nem válik hiúvá és nem homályosodik el a mi miseáldozatunk legrégibb hite. Mindenesetre az áldozat oltárt szokott maga

mellett ismerhetővé tenni : de ha nélkülözi is a mi áldozatunk a kézzel épített oltárt, amint az néha megtörténhetik, mégsem nélkülözi az elsődleges és nem kézzel épített oltárt, aki Krisztus. Aki, a mondottak értelmében, nem volna az ő áldozatának oltára, és azért a mienké sem, ha nem szentségben mutatta volna be áldozatát. Tehát minél inkább egyetlen oltárnak mondják az Atyák Krisztust, annál inkább szívünkbe vésik az eucharisztiás áldozatot. Egyébiránt mit beszél el még nekünk a «*Megváltó*» *(Lateráni) bazilikának felszentelési ünnepén*, november kilencedikén a *Római Breviárium?* «Ha voltak is már Istennek szentelt helyek az Apostolok kora óta, . . . ahol . . . a keresztény nép . . . az eucharisztiát venni szokta : mégsem voltak azok oly ünnepélyes szertartással felszentelve, és nem volt bennük még oltár felállítva emlékjelül, mely olajjal megkenve a mi Urunk Jézus Krisztus képét ábrázolja, aki a mi oltárunk, áldozatunk és papunk» (4. olvasmány). Nem volt tehát oka a mi ellenfelünknek, akinek a véleményét később (XVIII. Tételben) fogjuk cáfolni, hogy az oltárok eredeti hiányát, mint valami új hadiszerszámot forgassa meg az Egyház hite ellen.

Egyelőre csak az feküdt szívünkön, hogy az oltár örökkévalóságával az áldozat örökkévalóságát bizonyítsuk. Ugyanis sohasem üres az egyszer bemutatott áldozati adománytól a mennyei oltár : és sohasem szűnik meg Isten azon az oltáron az ajándékot elfogadva és érvényesítve magánál tartani.

XIV. TÉTEL.

ÖSSZEFÜGG KRISZTUS ÖRÖK KÖZBENJÁRÁSÁNAK ÁTSZÁRMAZTATOTT HITTÉTELE IS.

3. §. Krisztusról, mint örök közbenjáróról.

Három dolgot fogunk itt kérdezni: 1. imádkozik-e Krisztus az égben; 2. imád-e; 3. testén viseli-e kínszenvedésének a jegyeit. Azokból pedig, amiket mondani fogunk, látni fogjuk, hogy hogyan függ ez össze a mennyei áldozatról feltett kérdésünkkel.

I. FELOSZTÁS. — AZ IMÁDKOZÁSRÓL.

Nagyon sok helyen mondják az Atyák, hogy Krisztus értünk a mennyben imádkozik, kér, könyörög és hasonlókat: melyeket Suarez (*A Megtestesülésről*, 45. vita, 2. következmény) és még inkább Petavius (*A Megtestesülésről*, 12. k. 8. f. 10—16. §) gyüjtöttek. Másrészt Suarezzel szemben Vasquez (*A Megtestesülésről*, 82. vita, 2. f.) és Thomassinus (*A Megtestesülésről*, 9. k. 6. f.) Petaviussal szemben bőven megmutatták, hogy az Atyák a dicsőséges Krisztusban nem szoktak tulajdonképeni könyörgést érteni, hanem az imádkozás, esdeklés, könyörgés és más hasonló nevek alatt semmi másról nincs szó, mint magáról Krisztus közvetítéséről vagy közbenjárásáról, amely nem egyéb, mint az ő örök jelenléte Isten színe előtt abban a testben, amelyet tőlünk vett fel és értünk áldozott. Mindenki megérti, hogy a közbenjárásnak ez a módja mennyire sajátja az áldozati adománynak, amelynek az a tulajdonsága, hogy önmagának puszta megmutatásával Isten irgalmát az emberek számára megnyeri: tehát szoros összefüggés mutatkozik Krisztus örök feláldozottsági állapotával: mint ami nem egyéb, mint az áldozatnak kieszközlő tekintete.

Továbbá a Szentírás egyedül ezt a fajta közbenjárást

tanítja Krisztusban : akár azáltal, hogy a *Zsidókhoz írt Levélben* ugyanazt jelenti ez a kettő : *Mindenkor él* [Jézus], *hogy értünk közbenjárjon* (εἰς τὸ ἐντυγχάνειν 7. 25 ; v. ö. Róm. 8. 34) és *Jézus magába az égbe* (lépett be), *hogy most Isten színe előtt megjelenjék* (ἐμφανισθῆναι) *értünk* (9. 24) : akár azáltal, hogy Szent János abban látja a mi szószólónknak a tisztjét az Atyánál (παράκλητον πρὸς τὸν πατέρα), hogy Krisztus engesztelés (ἱλασμός) a mi bűneinkért (*Ján. I.* 2. 1—2).

Oldalunk mellett áll ennek az értelmezésnek legkiválóbb terjesztője, Nazianzi Szent Gergely, aki nemcsak távoltartja Krisztustól a könyörgés minden alázatát, sőt semmi egyebet nem tart meg, mint az egykor szenvedett emberség puszta megmutatását. «Van szószólónk, Jézus Krisztus, nem mintha a mi ügyünkben az Atya lábai elé vetné magát, és szolgai módon arcra borulna. Távol legyen ez a felette szolgai és Lélekhez méltatlan gyanítás. Mert sem az Atya ezt nem kívánhatja, sem a Fiú ezt meg nem teheti : sem Istenről ezt gondolni nem jámbor és illendő dolog. Hanem azok alapján, amiket mint ember szenvedett, [az Atyát] rábírja, hogy engem eltűrjön, mint Ige és figyelmeztető. Ezt jelenti az én számomra a szószólás» (30. *Beszéd*, 14. n. G. P. 36, 121—124).

Teodorétus tanítása ugyanaz : hogy Krisztus azáltal esdekel, hogy a mi testünk első zsengéjét az Atya szemei elé állítja : «Krisztus Urunk meghalt értünk, és halottaiból feltámadván az Atya mellett ül, és még így sem szűnik meg rólunk gondoskodni : hanem azokat az első zsengéket, melyeket tőlünk kapott, az Atya előtt büntéleneknek mutatva és bizonyítva, általuk a mi számunkra az üdvösséget kiesdi» (*Róm.* 8. 34. *jelett.* G. P. 82, 144).

Ezeknek a görög Atyáknak a véleményét helyesen adja vissza Kabasilas Miklós, amikor így ír : «[Krisztus] ugyanis a közbenjáró, aki által minden javakat elnyertünk, amit nekünk Isten adott, vagy inkább állan-

dóan ad. Ugyanis nem hagyott fel, MIUTÁN EGYSZER KÖZBENJÁRT, ÉS MINDENT ÁTADOTT NEKÜNK, AKIKÉRT KÖZBENJÁRT, HANEM MINDIG KÖZBENJÁR, NEM BIZONYOS SZAVAKKAL ÉS KÉRÉSEKKEL, AHOGYAN A KÖVETEK SZOKTAK, HANEM TÉNYÁLLÁSSAL (*ἀλλὰ πράγματι*). De mi ez a tényállás? Az, hogy minket magával összekapcsol és önmaga által a saját kegyelmeit juttatja nekünk» *(A Liturgia fejtegetése*, 45. f. G. P. 150, 464). Az ő közbenjárása nem egyéb, mint hathatós közvetítése.

A Latinok még világosabban ugyanazon a véleményen vannak. Mindenek előtt Ambrus, aki így ír: «FELÁLDOZTA MAGÁT [Krisztus] MINT PAP, ... OTT IGAZÁN, AHOL AZ ATYÁNÁL ÉRTÜNK, MINT SZÓSZÓLÓNK KÖZBENJÁR» *(A szolgák kötelességeiről.* 1, 238. L. P. 16, 94). Az ő közbenjárása nem egyéb, mint örök áldozata.

Nagy Szent Gergely is ezeket írja, Pált és Jánost magyarázva, amikor Krisztus közbenjárását az Istenhez ragadott emberségnek a bemutatásába helyezi: «Az Egyszülött Fiúnak kéréssel ostromolni az emberek érdekében az egyenlően örök Atyát annyit tesz, minthogy ő ezt a természetet az istenségnek a fenségébe fölvette. KÖZBENJÁR ÉRTÜNK TEHÁT AZ ÚR NEM SZÓVAL, HANEM KÖNYÖRÜLETTEL, mert amit a választottakban nem akart kárhoztatni, azt fölvévén megszabadította» *(Moral.* 22. k. 17. f. 43. n. L. P. 76, 238). Továbbá: «Azáltal szól értünk az Atyának, hogy magát hozzánk hasonlónak mutatja. Mert hiszen az ő beszéde vagy közbenjárása nem egyéb, mint hogy magát az emberekért embernek mutatja. Közbenjárván ugyanis a bűnösökért, önmagát igaz embernek bizonyítja, aki a többiekért elnézést érdemel» *(i. m.* 23. k. 2. f. 4. n. 288—289. oszl. V. ö. u. o. 3. f. 5. és 6. n.: 5. f. 9. n. 289—291. oszl. és leginkább a már előbb dícsért helyet, 1. k. 24. f. 32. n. L. P. 75, 542). Hasonlókép *Kir. I.* 1. 23-ról, Claudius apát följegyzése szerint így szónokolt a szent Egyháztanító: «Mivel az ő vére által békülünk ki Istennel, ő az ige beteljesítéséért imádkozik, aminek az elérése után a mi üdvösségünk befejeződik. Tehát az ő

imádkozása nem egyéb, mint hogy MAGÁT A MI ÜDVÖSSÉGÜNKÉRT AZ ÉRTÜNK FELVETT EMBERSÉGBEN MUTATJA BE SZÜNTELENÜL AZ ÖRÖK ATYÁNAK : mialatt NEM SZŰNIK MEG MAGÁT így FELAJÁNLANI, a mi örök életbe való felvételünk útját egyengeti» *(Kir. I. fölött.* 1. k. 1. f. 45. n. L. P. 79, 54). Nem szorul rá magyarázatra ez a minden magyarázatnál világosabb hely.

Aquilejai Szent Paulinusnál sem egyéb Krisztus számára szószólónak lenni, közbenjárni, mint magát jelenlevőnek mutatni és ott lenni : «Az emberi természetet mutatja az Atya Istennek az Isten és ember személyének egységében. EZT JELENTI UGYANIS, HOGY AZ ATYA ISTENNÉL ÉRTÜNK KÖZBENJÁR. János nem azt mondja, hogy közbenjár, sőt azt is megmagyarázza, hogy ő engesztelés a mi bűneinkért» *(Felix Urgellitanus ellen.* 1. k. 23. f. L. P. 99, 376).

Nem érdektelen az a tanubizonyság sem, amelyet Pelágiusnak a *Rómaiakhoz írt Levélhez* fűzött, régen Jeromosnak tulajdonított megfontolásaiból (L. P. 30, 685) csaknem szóról szóra kikölcsönzött és magáévá tett Ál-Primázius *(Róm.* 8. 34-*hez.* L. P. 68, 466). «Az Ariánusok azt szokják mondani : kisebb, aki közbenjár. Erre azt kell felelni, hogy az Úr nem feledékeny, hogy mindig emlékeztetni kelljen azokra, akiket ő tett igazakká. Hanem abban mondjuk, hogy közbenjár, mialatt azt az embert, akit MEGDICSŐÍTVE fölvett, mint a mi zálogunkat MUTATJA BE ÉS AJÁNLJA FEL az Atyának, mint IGAZI ÉS ÖRÖK FŐPAP». Az emberen itt értsd az emberséget.

Nagy Szent Gergely felfogása szerint ír Reimsi Hincmár *Lauduni Hincmárhoz* intézett *Levelében* 11. f. (L. P. 126, 325) : «*Az Atya jobbján van,* tudniillik az Atya fenségének dicsőségében, *és közben is jár értünk,* nem szóval, hanem könyörülettel».

Hasonlókép Remigius Antissiodorien-sis, *Zsid.* 7. 25. fölött: «Közbenjár pedig értünk azáltal, hogy emberi természetet vett fel, amelyet állandóan az Isten tekintete elé állít értünk, hogy irgalmazzon mindkét

lényege szerint» (Halberstadti Haymón művei között. L. P. 117, 883).

Karthauzi Szent Brunó, a 109. *Zsoltár 4-hez* írt megfontolásaiban Krisztusnak a feltámadás után is megmaradó örök melkizedeki papságát ugyan imádkozáshoz vonatkoztatja: «Saját személyében papnak neveztetik mindörökké, nem mintha testének és vérének az áldozatát mindörökké bemutatná, amit csak egyszer mutatott be, hanem mert mindörökké imádkozik értünk az Atyánál. Mert a papnak nemcsak az a kötelessége, hogy áldozatot mutasson be, hanem az is, hogy a népért imádkozzék» (*Fejtegetések a* 109. *Zsoltárhoz.* M. L. 152, 1228). De amikor a *Zsidókhoz írt Levél* magyarázása közben arról vitatkozik, hogy mit jelent, hogy Krisztus az égben imádkozik, ezeket határozza meg: «Arról beszél [az Apostol], hogy Krisztus most is papi hivatalt visel és gyakorol, ezzel szemben kevésre becsülve a régi papság működését e szavakkal: Jézus mindörökké üdvözíthet, ő maga, mondom, nem állatok idegen áldozataival, sőt *saját maga által,* a kereszt oltárán bemutatott ÉLŐ ÁLDOZAT ÁLTAL *közeledvén Istenhez.* Jézus, mondom, *aki mindenkor él, hogy értünk közbenjárjon* az Atyánál, MERT AZ Ő TESTE AZÉRT ÉL ÖRÖKKÉ AZ ÉGBEN, HOGY SAJÁT MEGJELENÍTÉSÉVEL ÁLLANDÓAN KOPOGTASSON AZ ATYÁNÁL ÉRTÜNK» (*Fejtegetés. Zsid.* 7. 25.*-höz.* L. P. 153, 527). Lejjebb pedig a *Zsid.* 9. 11. *fölött:* «*Krisztus megjelent* az Atyánál, és megjelenésével mindig közbenjár értünk» (539. oszl.). Igen alkalmasan és igen tökéletesen magyarázza a szent férfiú Urunk közbenjárását az élő áldozatnak a mennyben az Isten előtt való örök jelenlétére.

A többi helyett említsük meg az egy Szent Teodorikról nevezett Vilmost, aki ezeket írja: «Mint szószólónk jár közben értünk, akinek közbenjárni annyit tesz, mint a testet, melyet értünk és tőlünk vett fel, az Atya Istenre értünk némiképen ráerőltetni» (*Urunk testéről és véréről.* 10. f. L. P. 180, 358).

Nem szabad egyébként elmenni szent Tamás

tekintélye mellett, aki a korábbi Atyákkal e szavakkal ért egyet: «Krisztus belépett az égbe, *hogy értünk közbenjárjon*, amint olvassuk a *Zsid.* 7.-*ben.* Ugyanis maga önmagának megjelenítése emberi természet szerint, melyet az égbe bevitt, valamilyen közbenjárás értünk» (III. 57, 6). Azáltal pedig, hogy miután a szent Tanítómester *(Zsid.* 7.-*hez*, 4. felolvasás) ezt mondotta: «Közbenjár pedig értünk, először megjelenítve szent emberségét, amelyet értünk vett fel», azután hozzáteszi: «Nemkülönben legszentebb lelkének a mi üdvösségünkre vonatkozó vágyát kifejezve, amivel értünk közbenjár», az áldozatnak azon a pragmatikai közbenjárásán semmi kívülfekvőt nem hoz be, amelynek értelmét Krisztus mindenesetre föltárja Isten előtt: ugyanis Krisztus a mi üdvösségünket akaró, és akaratát el nem titkoló, hanem föltáró áldozat. De más dolog az, hogy neki akarata van, és ezt Istennel közli (ami hittudósaink közül egy előtt sem volt soha kétes), és más dolog az, hogy ő könyörög vagy esdekel, amit mi most a régi hittudósokkal együtt távoltartunk, és maga Szent Tamás is világosan távoltart, amikor *Róm.* 8. *felett* (7. felolvasás) ezt a kettőt különbözteti meg és választja el egymástól: imádkozni, ami a vándor-ember és leginkább az áldozatbemutató Krisztus tulajdonsága volt: és akarni a mi üdvösségünket, ami az imádkozás kizárásával már egyedül felel meg Krisztusnak: «Kétszeresen mondjuk pedig, hogy ő értünk közbenjár. Az egyik módon imádkozva érettünk, *Ján.* 17. 20. *szerint: Nem csupán őértük* (t. i. az Apostolokért) *könyörgök, hanem azokért is, akik az ő szavaik által hinni fognak énbennem.* MOST PEDIG az ő értünk való közbenjárása nem egyéb, mint A MI ÜDVÖSSÉGÜNKRE VONATKOZÓ AKARATA *(Ján.* 17. 24): *Akarom, hogy ahol én vagyok, ők is velem legyenek.* A második módon közbenjár értünk, AZ ÉRTÜNK FÖLVETT EMBERSÉGET ÉS A BENNE ÜNNEPELT TITKOKAT az Atya színe előtt megjelenítve».

Minthogy oly nagy tekintélynek örvend a régieknek és középkoriaknak ez a véleménye, nem csoda, ha Antwer-

pen bölcs püspöke, Sonnius Ferenc, éles szavakkal szúrja át a tizenhatodik században az újabbkoriak ellentétes véleményét: «Az a vérontásos áldozat a kereszt oltárán, úgymond, régen elmúlott és nem ismétlődik meg soha olyan minőségben, ahogyan vérontásos volt. De a FELAJÁNLOTT DOLOG, tudniillik Krisztus, MEGMARAD MINDÖRÖKKÉ, mert *örök papsága van . . . és mindenkor él, hogy értünk közbenjárjon:* hogy értünk közbenjárjon tudniillik ÖNMAGÁNAK, MINT EGYKOR SZENVEDŐNEK ÉRTÜNK VALÓ MEGJELENÍTÉSE ÁLTAL, NEM PEDIG IMÁDSÁGOKAT MONDVA OTT, AZ ATYA SZÍNE ELŐTT, AMINT AZT SOKAN ELÉG JÁMBORTALANUL GONDOLJÁK» (*A keresztény hit bizonyításainak* 2. könyve, 3. értekezés, 14. fej. Páris, 1567, 61. levél).

Azonban a mi korunkban Franzelin bíboros (*A Megtestesült Igéről*, 546—549. l.) távoltartván ugyan az imádkozást, amely Isten irgalmasságához folyamodnék, mindazonáltal tulajdonít a mennyei Krisztusnak valamiféle igazi imádkozást, amely a megváltás érdemeire támaszkodik. De mi nem látjuk elég világosan, hogy hogyan függ össze az eminenciás úr tanítása. Ugyanis ahol érdemekre hivatkozol, ott igazságossághoz folyamodol: ahol pedig igazságossághoz folyamodol, ott nem kérsz: ugyanis sohasem lehetett a jogos juss követelését tulajdonképeni kérő imádságnak mondani. Mert az imádság még akkor is, ha nem azt az irgalmasságot veszi tekintetbe, amelyet Isten a bűnösökkel szemben szokott gyakorolni, biztos, hogy a meg nem érdemelt dolgokkal szemben bizonyos bőkezűséget feltételez: mert vagy ingyen adott dolgokért könyörögsz, vagy nem könyörögsz. Mivel pedig hinnünk kell, hogy Krisztus most igazságosság alapján kér Istentől (ugyanis már elmúlott a kiüresítés vagy *κενώσεως* rendje), azért azt is gondolnunk kell, hogy ő nem könyörögve, hanem akaratát közölve jár közben: nem térdet hajtva Isten előtt, hanem Isten hatalmával mint sajátjával élve: nem kiesdve az irgalmat, hanem gyakorolva azt: nem úgy, mint aki a kegyelem kieszközlője, hanem mint a dicsőség Királya és a bocsánat osztogatója.

Mert amint az Atyának nem parancsol, aki az Atyával együtt uralkodik, úgy nem is esdekel az Atyához, akihez az Atyával együtt esdekelünk. A Szentlélekhez sem könyörög értünk, akit az Atya Istennel együtt mint Istent küldött hozzánk Krisztus, maga az Isten. És ő ezt mind nemcsak születése jogánál fogva gyakorolja, hanem szerzett jogánál fogva is: amely nemcsak a megtestesülés miatt felel meg neki, sőt a kínszenvedés által mindenképpen gyarapodott mintegy: ami miatt Jézust dicsőséggel és tisztelettel látjuk megkoronázva. Az tehát Krisztus számára az Istennek az emberekkel szemben gyakorolt irgalmasságát igazságosság alapján felhívni, hogy az irgalmasságnak sajátjává tett kincsesházát ránk kiadja. «Közbenjár tehát értünk az Úr nem szóval, hanem könyörülettel» (N. Greg.). Mert a mi áldozatunk nagy kiáltásai, áthatolván az egeken, meghallgatásra találtak Istennél, ahol befejezéshez jutván, már nem kezdi el újra mintegy megszerezni a bűnök bocsánatát, hanem már elnyerve, nekünk juttatja azt, *mert örök üdvösség oka lett mindazoknak, akik neki engedelmeskednek.* Az imádságokért ugyanis, amiket egykor a mi áldozópapunk Istennek bemutatott, hátra van már a főpap áldása, tudniillik a Szentlélek elküldése *(Zsid.* 5. 6—10). Egy szóval, Krisztus szószólása nem egyéb, mint a mi áldozati adományunk örök közvetítése, amint azt a XII. Tételben előadtuk.

II. FELOSZTÁS. — AZ IMÁDÁSRÓL.

Az imádkozással szorosan összefügg az imádás. Ugyanannak kell ugyanis imádni, akinek imádkozni kell. Imádott ugyan Krisztus a földön, amikor szolga alakjában volt, azon időbeli rendelkezés és intézés miatt, amely szerint neki a bűn testéhez hasonló testben (t. i. szenvedni tudó és halandó testben) kellett jönni, hogy magát a megváltás művéhez hozzámérsékelje. Mert akkor, mivel még nem tette nyilvánvalóvá Istenségét és nem vitetett át az embersége egészen az isteni állapotba, ugyanazon csoda

által, amely a nem teremtett személyt elrejtette, teremtett természetének a címén megfelelhettek neki puszta embernek bizonyos kötelességei és hiányai, mint például másoktól lesujtatni, Istentől felemeltetni, engedelmesnek lenni, imádkozni, imádni. Amennyiben az isteni *létezés*, amelynek ez az ember örvendett, még nem takarta ki összes következményeit és ámbár megszállta a fölvett emberség álladékát, de még nem virágzott fel mintegy a képességek összes ágain. Ezek a hiányok mind kiürültek, miután behatolván a dicsőség Krisztus alacsonyabb részeibe és felmagasztalván azokat, mintegy befejeződött a megtestesülés és a test igazságában előcsillant magának Istennek az igazsága.[1]

[1] Magában a megtestesülésben, amely által emberré lett, tényleg kiüresítette magát az Isten Fia *(Fil.* 2. 7.) : de nem abból állott kereken az ő kiüresítése, hogy emberré lett (aki most is ember, és mégsem hisszük őt már kiüresítettnek : mert már elmúlott az összes Atyák szerint és Szent Pál *Fil.* 2. 8—11. szerint is a κενώσεως rendje) ; sőt inkább abban üresítette ki magát, hogy emberi természete szerint nélkülözte azt az állapotot, amelyhez neki, mint Istennek természetes joga volt. Ugyanis jóllehet ez az ember Isten és a dicsőség királya volt, mégsem találtatott az Istennek és Úrnak a dicsőségében : hanem puszta embernek és szolgának valamilyen állapotában : aki nem uralkodott az Atyával, hanem az emberekkel együtt alattvaló volt : alattvalója volt ugyan az Istennek és Isten helyetteseinek, sőt a Törvénynek is, amely pedig *vétségekért hozatott, . . . angyalok által rendeltetett (Gal.* 3. 19). *A bűn testéhez hasonló testben (Róm.* 8. 3) küldetvén, a bűnnek minden gyalázatát magára vette (kivéve magát a bűnt és a bűnnek anyagi elemét, amely a lelkivel ellentétes testi vágy) : a romlandóságot, a szenvedni tudást, a halandóságot : ÚGY, HOGY SAJÁT VÉDELMÉHEZ ÉS GYARAPODÁSÁHOZ ISTEN SEGÍTSÉGÉRE ÉS AJÁNDÉKAIRA VOLT SZÜKSÉGE (amint az a főpapi imában, a halálküzdelemben és a kertben tűnt leginkább szembe). Annyira leereszkedett ugyanis, hogy jóllehet övé volt a mindenmódú dicsőség és uralkodás, és a minden dolog fölötti korlátlan hatalom joga, mégis, mivel a kiüresítés rendelkezése szerint nélkülözte azokat, azért kiérdemelhette és kérhette, hogy azok neki megadassanak. Lelkének legmagasabb csúcsán, ahol a boldogító látás székel, az ő dicsősége az Atya Egyszülöttének a dicsősége volt : de száműzve volt a lélek minden alsóbbrendű tevékenységétől és sokkal inkább

Ilyen értelemben mondja Szent Ambrus: «Akkor test szerint ember, most minden szerint Isten» *(Szatir testvéreknek kimúlásáról,* 2. k. 91. n. L. P. 16, 1341): és Proszper, vagy az *Isteni Gondviselésről* írt ének más, vele egykorú szerzője:

«Eddig a mienkben ismertünk téged oh Jézus,
Már ami a tiéd, elnyeli mienket»
(542—543. vers. L. P. 51, 629).

Mert nem ok nélkül mondotta Péter, hogy Jézust a mennybemenetel és az Atyának jobbján való ülés által az Isten «Krisztussá» és «Urrá» tette: *Az Isten Urrá és Krisztussá is őt tette, azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek.* Jól mondja, hogy őt úrrá tette, amennyiben akkor

az akár belső, akár külső érző tehetségektől. Ezeknek az összes erőknek az összefoglalásából születik a társadalmi ember: amennyiben azokat a dolgokat, amiket egyedül a boldogító látás módja szerint tudunk, az isteni lényeg módja szerint tudjuk: és azért nem lehet azokat alsóbbrendű megismerés szerint elgondolni, amely analógiákkal működik, és sokkal kevésbbé emberi szavakkal kifejezni, melyek a levegő szellőjére vannak bízva. És azért, ami az emberi társalgást illeti, ezek mintegy nem tudottak és ismeretlenek *(Márk.* 13. 32), hacsak további beömlesztett tudás át nem viszi és le nem szállítja őket emberi fogalmakra. Az pedig, hogy ez mennyiben történik meg (ha hiányzik a járulékos dicsőség), teljesen az Isten tetszésétől függ. Ha tehát feltételezünk egy embert, aki semmi mással, mint lényeges dicsőséggel, nem volna megajándékozva, az mindenben, ami az emberi társalgást és a társadalmi életet érinti, sehogysem emelkednék ki maga miatt az emberi rendből és a mi bukott természetünk gyengeségéből. Ebben az állapotban Krisztus, ahogyan emberségének isteni tökéletességét nélkülözte, ahogyan az Atya szolgája volt, ahogyan kisebb volt az angyaloknál, és ahogyan a Törvény adósa volt, úgy imádnia is kellett, és imádságra is szüksége volt, mígnem átment a boldog, dicsőséges és romolhatatlan állapotba, a Fiú saját helyére, tudniillik az Úr helyére, ahol egyenlően tündököl az Atya Istennel a testté lett Ige, már az alázatosságnak és szolgaságnak egy jegyével sem éktelenül, emberségének egy részében sem dicsőség nélkül, hogy az ő dicsősége egész embersége szerint az Atya Egyszülöttének, az Istennek a dicsősége legyen.

az istenség állapota túlsúlyba jutott : és jól mondja, hogy őt Krisztussá tette, amennyiben akkor az Istenség felkentsége vagy krizmája a Nazireus[1] vagy Istennek szentelt ember feje tetejéről leereszkedett alantabb fekvő részeibe, és mintegy lefolyott ruhája szegélyén : a léleknek és testnek már egy rejteke sem korlátozván az Egyszülött dicsőségét.

Péter tanításának Pál igehirdetése mintegy visszhangja volt : amely szerint engedelmessége miatt, melylyel magát a földön egészen a halálig és pedig a kereszthalálig megalázta, Jézus Krisztus a halála után «Úr»-nak hirdettetett ki *(Fil.* 2. 6—11).[2]

A Szentírás sok más helyét nagyon sok Atya által ugyanazon értelem szerint kifejtve lásd Thomassinusnál *(Az Isten Igéjének megtestesüléséről.* 8. k. 11. f.).

Mi pedig már hallottuk az Atyáktól, amikor az imádkozásról és az áldozatról tárgyaltak, hogy mennyire ellenmondásban van, hogy megalázza magát, leboruljon az Atya lábai elé, és teremtmény módjára imádjon, aki most dicsőségébe jutva, mindenesetre emberségének sérelme nélkül, az Atyával és Szentlélekkel együtt, mint egy Isten látható, dicsőítendő és imádandó, Krisztus, a mi Megvál-

[1] A Nezirim-ről sok hasznos dolgot olvashatsz Smendnél : *Lehrbuch der alttestamentlichen Religionsgeschichte,* 2. 1889, 93—96. l., amiket alkalmaznod kell Krisztusra, aki az áldozati fogadalomnak legszentebb vallási szertartásával volt Istennel szemben lekötelezve.

[2] Az a név, amely minden név fölött van, amelyet Jézus engedelmességének jutalmául kapott, úgylátszik, nem a Jézus név, hanem az Úr neve. Mert : 1. a régiek közül senki sem magyarázta így Pál szavait (l. Ar. Szt. Ján., Teodorétus, Szt. Tamás e h.-hez). 2. Az Isten Fiának már halála előtt Jézus volt a neve, és nem halála után és halála miatt kapta azt. 3. Azt mondja szent Pál : *ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ ὄνομα* : ezt nem úgy kell fordítani, hogy egy nevet kapott a sok közül, hanem hogy azt a nevet kapta, amely minden név fölött van : ez a név az Úr neve (Crampon).

tónk, «az örök áldozatok püspöke, az örök birodalom örök uralkodója» (lásd: Tertullián, *Zsidók ellen*, 5—6. L. P. 2. 607—609).

III. FELOSZTÁS. — A KÍNSZENVEDÉS STIGMÁIRÓL.

Azt, hogy az emberségnek ez a megmutatása Isten előtt milyen természetű és hogyan jár közben, a maguk módja szerint az egykor szenvedett test sebhelyei szemléltetik, amelyeket Krisztus, mint áldozatának jeleit, bevitt az égbe. Mert ahogyan Thomassinus írja (*A megtestesülésről*. 10, 13), «ismét nyilvánvalóvá lesz az égben Krisztusnak nem tétlen vagy pihenő, hanem gyakorlott és papi szolgálatoktól sohasem üres papsága, ha a sebek forradásait, mint egy hajdan megölt áldozatnak még mindig új jegyeit, és az azokkal megjelölt testet örök áldozat képmásában szemlélni fogjuk». Az, hogy Krisztus testén az örök sebhelyek megmaradtak, az Atyáknak és Egyháztanítóknak biztos tanítása. A fenntartás célját pedig jelesen Szent Ambrus magyarázza (*Luk*. 24. 35—39-*hez*, L. P. 15, 1846): «A kapott sebeket inkább magával akarta vinni értünk az égbe, megszüntetni nem akarta: HOGY AZ ATYA ISTEN SZEME ELÉ ÁLLÍTSA A MI SZABADSÁGUNK ÁRAIT. Igy ülteti őt az Atya jobbja mellé, a mi üdvösségünk győzelmi jelvényeit szeretettel felkarolván».

Beda (*Luk*. 24. 40. *felett*. L. P. 92, 630) véleményének az utókorra nagy hatása volt:[1] hogy azért tündöklik Krisztus az ő sebhelyeivel, «hogy amikor az Atyához értünk esdekel, mindig mutassa, hogy milyen fajta halált szenvedett a halandók életéért». Ami által esdekel Bedánál, ugyanaz által jár közben Aversai Guitmundusnál (*Krisztus testének és vérének igazságáról*. 2. k. G. P. 149, 1460) Krisztus. «De most is értünk közbenjárván és ma is az Atya színe előtt a testét a sebhelyekkel mutat-

[1] Őt követte Szent Tamás (III. 54. 4).

ván, azt jelzi, hogy értünk születék, kínzaték, feltámada és felméne a mennyekbe». Cremonai Sicardus (*Mitrale.* 3. k. 6. f. L. P. 213, 232) röviden : «Megmutatván a sebhelyeket, közbenjár értünk az Atyánál». Teljesebben Ernaldus Bonaevallensis, *Krisztus legfontosabb cselekedeteiről* írt könyvében (4. f. L. P. 189, 1631) : «Minden szerint kedve telett az Atyának a Fiúban és nem találta benne a kígyónak semmi nyomát és nem bánta meg az Isten az ő papságát : mert AZ ÁLDOZAT, AMELYET A KERESZTEN BEMUTATOTT, ÚGY ÁLL FENN KEDVESEN ÉS ELFOGADVA ISTEN ELŐTT, ÉS ÚGY TARTJA FENN MAGÁT örök erőben, HOGY NEM KEVÉSBBÉ EREDMÉNYES AZ AZ ÁLDOZAT MA AZ ATYA SZÍNE ELŐTT, mint azon a napon, amelyen a megsebzett oldalból vér és víz jöve ki ÉS A TESTBEN MINDÖRÖKKÉ MEGŐRIZETT SEBHELYEK AZ EMBEREK ÜDVÖSSÉGÉNEK A VÉTELÁRÁT KÖVETELIK és az engedelmesség ajándéka felől tudakozódnak».

Úgylátszik tehát, hogy a sebhelyeknek ezt az értelmezését a középkori írók sűrűn használták. De azért nehogy azt gondold, hogy Krisztust a sebek megmaradó jegyei tartják meg formailag feláldozottsági állapotában. Sőt ellenkezőleg, a feláldozottsági állapotot a dicsőség tartja fenn, amely elnyelte a halált, amint fennebb magyaráztuk. De maga a dicsőség a feláldozásnak felelt meg és Krisztus sebeit annál inkább ékesíti. Azért mondották az Atyák, hogy Krisztus feláldozottsági állapotát a sebhelyek szemléltetik : ámbár lényegileg akkor is ugyanaz maradna, ha a sebhelyek behegednének.

XV. TÉTEL.

EZEK SZERINT KÖNNYEN MONDHATUNK ÍTÉLETET KRISZTUS MENNYEI ÁLDOZATÁRA VONATKOZÓ ELTÉRŐ VÉLEMÉNYEKRŐL.

D) §. Következmény Krisztus mennyei áldozatára vonatkozó eltérő véleményekről.

Krisztusnak az utolsó vacsorán felajánlott és a kínszenvedésben feláldozott teste az áldozatból nyert áldozati adomány-állapotot mindörökre megtartja, mert azt a feltámadás nem csökkentette, sőt ellenkezőleg gyarapította az isteni érvényesítés és a befejezéshez juttatás: tudniillik a mennyei dicsőség szentélyébe való átvitel, ahol Istent Krisztus főpappal szemben lekötelezi, hogy rajtunk könyörüljön.

Ezek előrebocsátása után már könnyen mondunk ítéletet a Krisztus mennyei áldozatáról alkotott különböző felfogásokról. Mivel ugyanis az áldozatot vagy cselekvőlegesen vagy szenvedőlegesen fogjuk fel, cselekvőlegesen a cselekedetre, amellyel áldozunk, szenvedőlegesen pedig az áldozatul hozott dologra, azért úgylátszik nekünk, hogy eltévednek az igazságtól először *fogyatékosság által* azok, akik az áldozati adománynak, mint ilyennek, az örökkévalóságát tagadják: másodszor pedig a *határ túllépésével* azok, akik a formailag vett áldozatbemutatás örökkévalóságát alkotják hozzá. Az áldozatbemutatás ugyanis elmúlott és nem marad meg másként, mint erő szerint, amennyiben az, aki adott, hűséges marad és nem fosztja meg Istent az ajándékától, mintegy visszavonva magát az Isten szentélyéből és profánná téve. Az áldozati adomány azonban megmarad formailag, és pedig legtetézettebben, ahogyan Istenhez át van küldve, aki az ajándékozás egyességét elfogadásával szentesítette és szentesíti mindörökké.

Tehát *túl kevéssel* azok vétenek, akik vagy egészen figyelmen kívül hagyják az örök áldozatot, ami nagyon

sok újkori hittudós szokása, vagy, ami súlyosabb, annyira távoltarják azt, hogy L u g o - val *(A Megtestesülés szent titkáról*, 29. vita, 33. n.) következetesen oda érnek, hogy távoltartanak Krisztustól minden tulajdonképpeni papi tekintetet, miután az utolsó ítélet napjának elmúlásával megszűnik a földön az eucharisztia áldozata. Azok is vétenek, akik, noha csak szóval megtartják az örök áldozatot, mégis úgy értik azt, hogy nem az áldozati adomány formailag mint ilyen marad meg, hanem Krisztusnak és a boldogoknak Isten színe előtt való örök imádkozását mutatják be. Például J. G r i m a l *(Le Sacerdoce et le Sacrifice de N. S. J. C.* 2. kiad. 225—226, 230, 248. l.).

Nem említve itt a Szociniánus eretnekeket, akik Krisztusnak minden áldozati tevékenységét a földről száműzve az égbe utalják, azt kell gondolnunk, hogy a katolikusok közül *tul sokkal* azok vétenek, akik úgy vélik, hogy Krisztusnak a földön elkezdett áldozati cselekvénye a mennyben formailag folytatódik. Ezeknek talán két iskoláját lehet megkülönböztetni : egy inkább francia és egy német iskolát. Amelyek között valahogyan az a különbség, hogy a német iskola inkább hajlik afelé, hogy a mi Papunk áldozati cselekedetét a belső tevékenységekhez sorolja, ámbár nem tagadja, hogy ez a tevékenység valamilyen testi állapotban felismerhetővé lett : a francia iskola pedig inkább az áldozati cselekvény érzékelhető feltételeinek kibogozásával buzgólkodik.

A németek között legkiválóbb T h a l h o f e r *(Das Opfer des alten und des neuen Bundes, mit besonderer Rücksicht auf den Hebräerbrief und die katholische Messopferlehre.* Regensburg. 1870. 210. l. stb.), aki a halálos kínszenvedés vállalására vonatkozó engedelmesség belső cselekedetében állapítván meg világosan az áldozati cselekvényt, úgy véli, hogy ezt Krisztus önmagában az égben szünet nélkül megújítja (amit most a sebhelyek tesznek láthatóvá, amint azt hajdan a földön a szenvedések tették nyilvánvalóvá) : amiből az áldozatnak valamilyen cselek-

vőleges folytatása áll elő.[1] Igy írt többé-kevésbbé Thalhoffer után J. T. Franz *(Die eucharistische Wandlung und die Epiklese der griechischen und orientalischen Liturgien.* 2. r. 61—63. l. Würzburg, 1880). Amennyiben azonban ezek az írók az áldozati cselekvény lényegét valamilyen belső dologra korlátozzák, annyiban valahogyan lerontják. Az áldozatbemutatás ugyanis lényege szerint a jelek rendjéhez tartozik. Pedig elvész a jel, ha nincs külső létezése.[2] Tehát jóllehet túl sokkal vétenek, ami az áldozat mennyei folytatását illeti, mégis, úgylátszik, nem kevésbbé kárhoztatandó fogyatékossággal is vétenek, magának a megváltásnak az áldozati tulajdonsága tekintetében.

A franciák ezzel szemben úgy vélekedtek, hogy a mennyben Krisztus testének valamilyen külső áldozatbemutatása van szünet nélkül végrehajtva. Igy abban a munkában, amelynek címe *Jézus Krisztus papságának és áldozatának fogalma* (1. rész. 3. §. 5. n. 37. l. stb.), Condren atyának egyik követője: «Mije lehetne más, hogy feláldozza, mint amit már egyszer feláldozott a földön, tudniillik testének az áldozati adománya, melynek feláldozását ő szünet nélkül MEGÚJÍTJA ÉS FOLYTATJA a mennyben? Tehát Jézus Krisztus feláldozása nem volt annyira befejezve és kimerítve a földön, hogy azt inkább meg ne tegye az égben: sőt ő nem is tett mást itt lenn, mint ELKEZDTE, HOGY FOLYTASSA az égben, ahol az áldozat tökéletességét találjuk». [Jézus Krisztus] «csak azért áldozta fel magát először a földön, hogy az égben másod-

[1] Az utolsó ítélet napjáig (219. l.). E korlátozással túl kevéssel vét Thalhofer, mert feladja a megváltás áldozatának igazi örökkévalóságát.

[2] Más dolog, ha azt mondom: az áldozatbemutatás cselekvénye belső dolog, noha mint járulék hozzájön az, hogy láthatóvá válik; és más dolog, ha azt mondom: az áldozati cselekvény, mint jel, lényege szerint egyszerre áll belső és külső elemből. Úgylátszik, ezek az írók inkább az első módon gondolják az áldozatot, mint a másodikon.

szor feláldozza magát az emberek bűneinek kiengesztelésére» *(u. o.* 8. n. 43. l.). «Az első áldozaton kívül, mellyel Jézus Krisztus odaadta magát a halálra, hogy átvegye és magán hordozza a mi bűneink büntetését, egy másikat is el kell még ismernünk, amely az ő mennybemenetelében történt, melyet ő ott, önmaga által mindörökké folytat... Ez az áldozat olyan, mint az ő halálára való emlékezés, főpapi imával kísérve, amely által, mint a jövendő és igaz javak Főpapja és mint a mennyei szentély szolgája azt kéri Istentől, hogy az elégtételt tudja be nekünk és alkalmazza bűneink bocsánatára és a vele való kiengesztelésünkre» *(u. o.* 9. n. 45—56. l.). Ezeket a szavakat azonban úgylátszik, később maga a szerző kiigazítja és ostorozza *(u. o.* 13. n. 50—52. l.).

Néha bizonyos dolgokat, úgylátszik, hasonló értelemben tanított Olier *(Explication des cérémonies de la grand'messe de paroisse.* Páris. 1858. 11—14. l. V. ö. Lepin, 201. l.). «Van egy áldozat a mennyek országában, amely ugyanakkor a földön is be van mutatva, mert az áldozati adomány, amely itt megjelen, föl van vive az ég oltárárára: és CSAK abban különbözik attól, hogy itt a jelképek leplei alatt jelen meg, ott pedig KITAKARVA ÉS LEPEL NÉLKÜL VAN FELÁLDOZVA».

Két pártfogójánál még nyiltabban beszél Lepin: «Krisztus lelkéből valóban szünet nélkül felszáll az Atyához az ő jóvátevő imájának végtelen hódolata... De Jézus Krisztus nincs megelégedve ezzel a belső hódolattal. Ő mindörökké folytatja, mint az egész teremtett világ Istenfélője és az emberek Közvetítője, az ő belső istenfélelmét szent testének KÜLSŐ ÉS ÉRZÉKELHETŐ FELÁLDOZÁSÁVAL alátámasztani» *(L'idée du sacrifice dans la religion chrétienne,* 1897. 187. l.).

Azonkívül ezek az írók ehhez a feláldozáshoz hozzáadják, vagy vele azonosítják Krisztusnak valamilyen örökké lefolyó megsemmisítését vagy lerontását. Például Lepin *(i. h.):* «A megváltó embersége kétségkívül nincs már megsemmisítve a megalázásokban és a halandóság-

ban : az ő teste nincs már feláldozva a kínszenvedés és a halál ütései alatt : a cselekvőleges áldozatbemutatás ideje már elmúlott. De ez a szent emberség folytatja MAGÁT dicsőségesen MEGSEMMISÍTENI az isteni dicsőség emésztő tüzében» *(i. m.* 187. l. v. ö. 158—159).[1] Előtte Olier : «Nem elégedve meg azzal, hogy a kálvárián feláldoztatott és elvesztette az életét, látván, hogy van még valamije abból a gyenge létezésből, melyet anyjától kapott, be akarta azt fejezni szent feltámadása napján. Igy történt, hogy ő az ő istenfélelmét a legmagasabb helyre fölviszi, ahová az juthatott : mert ő nem csak egy részt áldoz fel magából, hanem oly teljesen és oly tökéletesen feláldozza magát, hogy nem marad már semmije, ami nem volna befejezve Atyjának dicsőségében, és hogy úgy mondjam, nem volna MEGSEMMISÍTVE ebben az emésztő tűzben, amelyről írva van : *Emésztő tűz a mi Istenünk.* Akkor volt tökéletes Jézus Krisztus istenfélelme, aki EGÉSZEN MEGSEMMISÍTETTE MAGÁT az Atyjában» *(Traité des saints Ordres.* 3. r. 5. fej. Páris, 1856. 420—421. l). Maga Condren atya a mennyei Krisztust merészebben a halálnak és feláldozásnak valamilyen állapotában képzeli : «Ahhoz, hogy megértsük, hogy mi módon van Krisztus a halál állapotában az égben, . . . meg kell jegyeznünk, hogy a halál nem egyéb, mint a jelen élettől való megfosztottság : hogy amikor Jézus Krisztus feltámadt, megmaradt ettől a halandó és szenvedni képes élettől való MEGFOSZTOTTSÁG állapotában (mert másikat, halhatatlant, szenvedni nem képeset és dicsőségeset kapott), és hogy ő következendőkép ennek a jelen életnek a megfosztottságában és azért bizonyos értelemben a halál állapotában van és lesz mindörökké» *(i. m.* 2. rész, 26. n. 110. l. V. ö. 3. rész, 37. n.

[1] Az Atyáknál valóban azt látjuk, hogy a mennyei dicsőségben megsemmisült nem ugyan Krisztus emberi természete, hanem halandósága : amely halandóság az Igének valamilyen megsemmisülése vagy *κένωσις*-a volt. Megsemmisült tehát a megsemmisülés. Ebben azonban ne akard Krisztus áldozatát látni, hanem lásd benne az Atya elfogadását és az áldozat teljesítését

A FELÁLDOZÁSNAK *és felgyúlásnak tökéletessége a mennyben*, 231—235. l.).

Elég összefüggően gondolták ezek az írók ezt a lerontást: ugyanis mivel nem akarták, hogy a formai áldozatbemutatás, amelyet Krisztusnak tulajdonítottak, az égben a régi feláldozásnak vagy a régi áldozatbemutatásnak valamilyen jele vagy szentsége által történjék (ahogyan itt a földön történik), másrészt az áldozat minden feláldozástól (immolatio) elkülönítve nem állhat fenn (Lepin, *i. m.* 64—65. l. Condren, 2. rész. 1. n. és 2. n. 53—57. l.): azért kellett, hogy Krisztus valamilyen új feláldozással vagy lerontással mutattassék be az égben: amelynek mivel nem lehet a dicsőség lerontása, dicsőség általi lerontásnak kell lenni. Ebben ők a formai áldozatbemutatásnak ezen a téves elképzelésén kívül leginkább abban csalódtak, hogy azonosnak gondolták a feláldozás (vagy lerontás) tulajdonságát a megdicsőüléssel, vagy az áldozati adomány befejezéshez jutásával. Ugyanis a megdicsőülésnek sehogyan sincs feláldozás tekintete, vagy a befejezéshez jutásnak maga szerint lerontás értelme: sőt semmi mást nem okoz maga miatt, mint az utolsó tökéletesség hozzáadását és a feleleventés csúcspontját. Azonkívül a romlandóságból romolhatatlanságba való változás, vagy a romlandóság elvesztése, amit felhoznak, amely a romolhatatlanság felléptetése, nem tartozik az ÁLDOZATBEMUTATÓ PAP MŰVÉHEZ, hanem az áldozatot ELFOGADÓ ISTENÉHEZ. Tehát egy részről sem felelhet meg ennek a változásnak akár a feláldozás, akár a felajánlás tekintete (amelynek attól kell kiindulni, aki az áldozatot bemutatja, és nem attól, akinek be van mutatva): hanem egyedül az Istenhez való felvétel tekintetét kell neki tulajdonítanunk, amely által a megtestesülés mintegy utolsó következményéhez jusson (a bemutatott áldozat erejénél fogva). Ezért volt mondva: *Ma szültelek téged.* Mert születésnek és nem halálnak, növekedésnek és nem kisebbítésnek volt ez a napja: ezt a napot az Isten adta, amikor magához vette az ajándékot és nem

az áldozatbemutató, az adományát még jobban megsemmisítve.

Valahogyan talán ehhez az iskolához kell számítanunk Thomassinust, aki úgylátszik nem egyszer túl nagy súlyt fektet a mennyei áldozatbemutatásra: «A megmaradó és el nem múló áldozati adományt Krisztus NEM BEMUTATTA, HANEM BEMUTATJA» *(i. m.* 10. k. 11. f. 10. n.): és úgy képzeli, hogy a feltámadásban halált és feláldozást kell látnunk: «A feltámadás a szent Írásokban azokat a neveket kapta, amelyek az áldozat alakját egészen ráerőltetik a szemre. Újjászületésnek nevezgetik ugyanis. De ki képes újjászületni és újjánemződni, ha előbb meg nem ölte és fel nem áldozta előbbi lényegét? VILÁGOS, HOGY MEGSEMMISÜL AKI ÚJJÁSZÜLETIK, MEGHAL AKI ÚJJÁNEMZŐDIK, FELÁLDOZTATIK AKI FELTÁMAD . . .[1] Bármely változás halál: . . . a legnagyobb és legfeltétlenebb változás pedig, aminő a feltámadás által következik be, világos, hogy a legnagyobb és legfeltétlenebb halál . . . Minden áldozat az áldozati adomány megváltoztatása: kétféle pedig a változás: az egyik fogyatkozásra, a másik előhaladásra . . . Az egész ember legteljesebb kicserélése a feltámadás által történik, amely által azonban nem fogyatkozik meg más, mint a fogyatékosság, amely által előre halad a lélek, előre halad a test, az előbbinél megmagyarázhatatlanul kiválóbb formába. Ez tehát az Isten kellemesebb és alkalmasabb áldozata lesz» *(u. o.* 14. f. 9. n.).[2]

Ellenfeleink mindkét iskolája ellen közös és legyőz-

[1] Több más előíráson kívül észre kell vennünk, hogy menynyire téved, aki Krisztus feltámadásában az életnek valamilyen megváltoztatását véli felfedezni *(megsemmisül, meghal)*, amikor már három nappal előbb ki volt oltva az előbbi élet, mindenképpen az igazi feláldozás által, s most nem történik más, mint átmenet az élettelenségből az élet legfelső fokára.

[2] Sok anglikán ugyanilyen fajta örök áldozatot védelmez, amellyel Krisztus magát a dicsőséges életet áldozza fel Istennek: az ezzel összefüggő és ennek alárendelt eucharisztiás áldozatot vélik az Egyház áldozatának (lásd: Milligan, Heaverly Priesthood, 266. l.; Hastings, D. B. 4, 347).

hetetlen ellenvetés a következő : Ez a valamilyen örök keletkezésben formailag fennálló áldozatbemutatás vagy része valahogyan annak az áldozati műnek, amelyről Krisztus elhatározta, hogy általa a mi megváltásunkat kiérdemli, vagy különbözik attól, mint egy Krisztus által megújított másik áldozatbemutatás. Ha az elsőt fogadod el, legott hamis következmény következik : hogy mi még nem vagyunk megváltva, mert hiszen még nincs végrehajtva a megváltás áldozata (v. ö. R e n z. *i. m.* 404. l.) : ha jobban tetszik a második, már meg kellene engednünk, hogy Krisztus egyetlen áldozatához, amelyet annyira magasztal a *Zsidókhoz írt Levél*, mindazonáltal hozzá kellene adnunk, hogy ne mondjam, ki kellene vele cserélnünk egy magától Krisztustól kiinduló másikat — ami távol legyen ! — Szeretném, ha nem felelnéd : hogy minden katolikus hozzáadja az eucharisztia áldozatát. Mert ahogyan a maga helyén látni fogjuk, Krisztusnak semmiféle új cselekvőleges áldozása nincs általunk, akik az eucharisztia áldozatát bemutatjuk : hanem a cselekedet csak a mi részünkről új, mialatt, mint tagok, részünk van abban az áldozásban, amellyel a mi fejünk egyszer és mindenkorra bemutatta az ő testének és vérének az áldozati adományát az Istennek. Tehát nincs hasonlóság Krisztus részéről történő új mennyei áldozatbemutatással.[1]

Azért mi a két veszély között a középen haladva, nem képzeljük a cselekvőleges áldozatbemutatás semmiféle formai folytatását vagy megújítását, de a felajánlás erő szerinti fennállását valljuk, ami abban áll, hogy egyetlen időbeli áldozatbemutatásának a következtében, amely (úgy a visszavonhatatlanul adományozónak, mint a mind-

[1] Az Atyák ugyan sok, ebben a fejezetben megfontolt helyen tulajdonítanak a mennyei Krisztusnak csak szóval valamilyen áldozatbemutatást. Sőt Nagy Szent Gergely nem egyszer feláldozást (immolatio) magasztalt . . . De mi már megjegyeztük, hogy sokszor oblatio helyett immolatio-t mondanak. Az «oblatio» hirdetésének azonban eleget tesz az erő szerinti felajánlás, amelyet elfogadunk.

örökké elfogadónak a részéről) mindörökké érvényes, Krisztus az egész örökkévalóságon át Istennek szentelve, azaz Istennek áldozott adomány marad.[1]

Ezek előrebocsátása után már világos, hogy milyen tekintetben mutathatjuk mi be Krisztust a szentségben, mint a mi áldozati adományunkat. Ha ugyanis Krisztus először nem ajánlotta volna fel magát régen cselekvőlegesen, akkor mi nem ajánlhatnánk őt fel most, mert a mi papi hatalmunk nem egyéb, mint Krisztus papi hatalmának valamilyen részesedése és eszköze. Másodszor, ha nem maradna Krisztus hajdan feláldozott teste és hajdan ontott vére Istennek szentelve, akkor nekünk nem lehetne a szentségben igazi áldozatunk, hanem igazi áldozati adomány nélkül szűkölködnénk. Ugyanis nem tudjuk a szentség által ténylegesen átadni Krisztusnak azt, hogy áldozati adomány legyen, hanem csak jelképesen: bármennyire megjelen valóban az átváltozás által. Tehát akkor a test és vér igazságában az áldozati adomány hasonlatát és nem az igazi áldozati adományt mutatnánk be. Most pedig az áldozati adományt mutatjuk be és úgy szentségi, azaz hasonlat szerinti a mi áldozatbemutatásunk, hogy mindazonáltal igaz legyen. De hogyan, kérdem, ha nem azért, mert a szentségi feláldozásban felajánljuk érzékelhetően Krisztust, ahogyan ő a kínszenvedés feláldozására történt saját felajánlása következtében örökkön örökké Istennek áldozott adomány marad? Ez nem

[1] Az újkoriak közül ezt legkitűnőbben M. J. Scheeben magyarázza *(Handbuch der katholischen Dogmatik*, 3. k. Freib. i. Brei. 1882. 1496. n. 445. l.): «Demgemäß schließt DIE HIMMLISCHE AUFOPFERUNG DES KREUZESOPFERS eine solche Darstellung oder Vergegenwärtigung desselben ein, worin es ALS AKT ZWAR NICHT FORMELL, ABER WIRTUELL INNERLICH UND ÄUSSERLICH FORTLEBT, und worin darum die *victima immolata* als das WAS SIE DURCH DIE IMMOLATION GEWORDEN IST, nämlich FEUERUNG UND WOHLGERUCH GOTTES, in lebendigster Weise so fortsteht, als ob die Immolation erst jetzt vollzogen würde, worin sie also auch beständig dieselbe Würde und Weihe besitzt, mit welcher sie im Augenblicke der Immolation bekleidet worden».

annyit tesz, mint Krisztusból áldozati adományt csinálni, hanem hogy a mi legfőbb papunk áldozati adományát az ő népe áldozati adományává tesszük mi, akikre rábízta, hogy papjai legyünk az Atyának és Istennek. Nem szükséges már, hogy áldozati adománnyá változzék, aki áldozati adomány : hanem aki a saját áldozati adománya, a miénk lesz, amint azt a maga helyén magyarázni fogjuk.

II. KÖNYV.

AZ EGYHÁZ ÁLDOZATÁRÓL.

XVI. TÉTEL.

KRISZTUS MEGALAPÍTOTTA AZ EUCHARISZTIA RITUSÁT, HOGY MI AZT ÜNNEPELJÜK.

I. FEJEZET.

KRISZTUS TESTE ÉS VÉRE ÁLTALUNK VALÓ ÁLDOZATI FELAJÁNLÁSÁNAK ÁLTALA VALÓ ALAPITÁSÁRÓL.

1. §. A ritus alapításáról.

Nem csak ünnepelte Krisztus az utolsó vacsorát, sőt nekünk is megparancsolta, hogy azt ünnepeljük. A ritusnak ez az alapítása a Szentíráson és az Egyháztörténelem tényein annyira kiragyog, hogy egészen a mi korunkig alig tagadta más, mint alsóbbrendűnek ismert eretnek. Ilyenek voltak mindenekelőtt a negyedik század elején és derekán az *Archontikus* gnósztikusok, akikről E p i f á n i u s azt írja *(Eretnekségek*, 40. G. P. 41, 680—684), hogy az eucharisztia eredetét valamely Sabaoth-ra vetették vissza, aki a hetedik világmindenség fejedelme vagy archónja, a Zsidók Istene és az ördög atyja volt. Ezeket követték a IV—VI. században azok az Entuziaszták, akiket szemita nyelven *Masszaliánusoknak*, görögül pedig *Euchitáknak* neveztek, mert lelki dolgokban az imádságon kívül semminek sem tulajdonítottak értéket: akiknek T e o d o r é t u s tanusága szerint *(Egyháztörténelem.* 4. k. 10. f. G. P. 82, 1144) az volt a véleményük, hogy az eucharisztiában nincs semmi ártalmas, sem hasznos. Ezekkel rokonok voltak a VII-től a IX. századig, vagy még tovább, a *Pauliciánus* manicheusok, akik azt vallották, hogy Krisztus az eucharisztiának semmiféle ünneplését nem parancsolta meg ezen szavak kimondásán kívül: *Vegyetek, egyetek és igyatok*, a kenyér és kehely kézbe

vétele nélkül, ahogyan nagy egyetértéssel tanusítják Fócius *(A Manicheusok ellen.* 1. k. 19. f. G. P. 102, 56), Sziciliai Péter *(A Manicheusok története.* 10. f. G. P. 104, 1245; 3. *Beszéd a Manicheusok ellen,* 1348—1349. oszl.) és Euthymius Zigabenus *(Teljes fegyverzet,* 24. cím. G. P. 130, 1196). Ezeknek voltak utódai a XII. században a Bulgáriában és a Konstantinápolyi császárság többi részében elterjedt *Bogumilok,* vagy görögül *Teofilusok,* akik Euthymius Zigabenus tanusága szerint *(Panoplia,* 27. cím. G. P. 130, 1313) tagadták, hogy a Krisztus által reánk szabott vacsora kenyere más volna, mint az Úr imádsága, amelylyel mindennapi kenyerünket kérjük: és úgy vélték, hogy a kehely nem egyéb, mint maga az utolsó beszéd, amelylyel az Úr a vacsora után mintegy végrendeletét hagyta ránk: mert hiszen a *kehely új testamentum* volt. Ugyanebben a korban Franciaországban a *Petrobruziánusok* eretneksége dívott, akikről Clugny-i Péter ellenük írt leveléből (L. P. 189, 787. és 808. stb.) tudjuk, hogy leginkább a manicheizmusból származtak és tagadták, nem ugyan azt, hogy Krisztus az eucharisztiát ünnepelte, hanem hogy az eucharisztia készítésének a hatalma Krisztuson kívül bármely embernek meg volna adva.

Ezek mind akár manicheus, akár gnósztikus előítéleteik által eltérítve, melyekkel a test gyülöletére ragadtattak, mivel nem akarták, hogy Krisztus az ő testével és vérével való közlekedést reánk rótta légyen, az Irásokat, kiki amint bírta, véleményük felé facsarták. Ebben alig találjuk tőlük különbözőknek a krisztusi alapítás újkori tagadóit. Mert amíg az előbb említett régiek a mi emberi állapotunkból, amely testi, Krisztust egészen kivonták, addig a mi újkori tudósaink őt ebben mindenestül elmerítik, tagadván istenségét, annyira, hogy Krisztus nem alapíthatta az Egyházat, mint aki biztosan előre tudja a halálát és feltámadását és alapítva nem láthatta azt el a megemlékezés szentségével. Mindkét felől az előítéleté a vezérség, az uralkodik az ész fölött, az javítja ki a tény-

állásokat. A mai fejtegetések sem annyira távolállók annak a kornak a koholmányaitól. Erről olvasd el Bering-et, *A szent Eucharisztia alapítása*, 7—17. l.: Batiffol-t, *Történelmi és pozitív teológiai tanulmányok*, 2. sz. 3. 53—77. l.: Rauschen-t, *Az Eucharisztia és a Bűnbánat szentsége*, 50—60. l.: Lebreton-t, *Apológiai Névtár*, art.: *Eucharistie*, 1548—1554. oszl; Ruch-et, D. T. C. art. *Eucharistie d'après la saint Écriture*, 1024—1031. oszlop.

A jelen kérdés, amiről vita van, nem az, hogy mi a tényállás szentírási előadásának az eredeti szövege: ugyanis 1. mind elfogadják, hogy eredeti a *Korintusiakhoz írt Levélben* az ismétlés megparancsolásának említése; 2. elismerik, hogy *Pálnál*, *Máténál* és *Márknál* eredeti a testnek és kenyérnek, a vérnek és kehelynek összekapcsolása is; 3. ellenfeleink közül meglehetős sokan még azt is megengedik, hogy a *Lukács* evangéliumából kivágott 22. 19b—20. sor is eredeti, amiről a III. Tételben szólottunk.[1] Tehát nem az a kérdés, hogy mit írtak a szent írók, hanem hogy mit tett és mondott valóban Krisztus. Megparancsolta-e, vagy sem, hogy az ő vacsorája az Egyházban megújíttassék, és századokon át szakadatlanul lefollyon egészen az ő mennyből való második eljöveteléig? A kérdés nem az eredetiségről, hanem a történetiségről van feltéve.

A tagadóknak mintegy előharcosa, Adolf Jülicher (*Adalékok az úrvacsoraünneplés történetéhez a régi Egyházban. C. v. Weizsäckernek ajánlva* 1892. 214—250. l.) úgy véli, hogy a kenyér és kehely vacsoráján az Úr semmi mást nem jelentett ki, mint egy alkalmi parabolát, amely

[1] Van, aki megtartván *Lukács* 19b—20. sor eredetiségét, tagadja az alapítás történetiségét, például Adolf Jülicher (l. lejjebb). Mások tagadván a hely eredetiségét, mégis elfogadják a tényállás történetiségét, mint például Erich Haupt (*Über die ursprügliche Form und Bedeutung der Abendmahlsworte*, 1895. 27. l.) és Franz Dibelius (*Das Abendmahl*, 92. l), azonkívül sok angol tudós.

által közölte, hogy az ő közeli halála a tanítványoknak hasznos lesz.

Elutasítva Krisztusnak azt a szándékát, hogy a halálát megjósolja, úgy véli S p i t t a, hogy az ő legmélyebb messiási tudatából váratlanul előtörő szavaknak az az egy a jelentősége, hogy a tanítványoknak képben kinyilvánítsák azoknak a lakomáknak az örömeit, amelyekben mintegy enni fogja Krisztust mindenki, aki az üdvösség és az örök élet javaival örvendezni fog. Erre az értelmezésre majdnem ráadta szavazatát H a r n a c k *(Dogmatörténet*, 4. 1. k. 76. l.), ámbár e szavakkal fejezi be fejtegetéseit: *Non liquet (u. o.)*.

Ezek után J. H o f f m a n n *(Az Úrvacsora az őskereszténységben*, 1903) azt hitte, hogy Krisztusnak nem volt semmi más szándéka az utolsó vacsorán, mint hogy ugyanannak a kehelynek és kenyérnek az összes tanítványokkal való közössé tétele által a barátoknak és testvéreknek valamilyen egységét jelentse. Amikor pedig később a kenyérről azt mondja Krisztus: *Ez az én testem* (a kehely fölött azonban nem adva hozzá a vérről egy szót sem), ezzel azt jelzi, hogy ők mind egy testté, tudniillik egy társas közösséggé változtak, amelyben ő a középponti helyet foglalja el. Igy Krisztus, amikor fenyegetett az elválás, de annál forróbb volt végső győzelmének a tudata, egyelőre valamilyen baráti szövetséget *(einen Treubund)* akart kötni hűséges tanítványaival.

Tehát az utolsó vacsorának Jülichernél parabolai jövendölés, Spitta-nál eszchatológiai prófétálás, Hoffmannál szövetkezési jelkép volt az értelme: G o g u e l n é l végre *(i. m.* 97—101. l.) a halál jelölése, a messiási győzelem tudata és a barátság köteléke — a szenvedés, az ország és a szövetség — egy értelmezés kialakításában találkoznak, amely szerint Krisztus azt jelezte, hogy ő élete árán is oda akarja adni a tanítványoknak azt, ami legmélyebben az övé, tudniillik gondolkozásmódját, lelkületét és erényét, hogy vele együtt társak legyenek a szenvedésben és az országban.

Már pedig ha Krisztus ezen cselekedetének csak prófétáló, kijelentő vagy lelkesítő értelme volt, akkor sehogysem volt oka arra, hogy annak szentség módja szerint való ismétlését megparancsolja. Tehát felmerül a kérdés, hogy miért történt az ismétlés, amikor nem volt megparancsolva, és miért történt úgy, mintha Krisztus megparancsolta volna. Ezt a kérdést különféle módon oldják meg az egyes írók.

Adolf Jülicher szerint a vacsora ismétlése Krisztusnak ezen a fontos és kiváló cselekedetén, hogy a halálát kenyérben és borban megjósolta, nagyon felindult szívek és lelkek belső szükségérzetéből (aus einem inneren Bedürfniss, *i. m.* 245. l.) történt.[1] Mialatt ugyanis a tanítványok valamennyien ugyanabban a nagy teremben együtt várják az ő visszatérését, kikerülhetetlenül emlékezetükbe idézik mindennapi vacsoráikon mindazt, amit az Úrnak azon az utolsó vacsoráján tapasztaltak: ami nem történhetett alkalmasabb módon, mint ha ugyanazt ismételték, amit az Úr cselekedett. Ebből továbbá az történt, ennek a kora ifjúságában levő kornak csodálatos lélektani tevékenysége szerint, amely számtalan mesétől hemzsegett,[2] hogy a tanítványoknak úgy látszott, és nem tudott nem úgy látszani, mintha parancsot kaptak volna Krisztustól, hogy a vacsorát újítsák meg.

Spitta az úrvacsorának a keresztény közösség

[1] «Die Feier hatte auf die teilnehmenden Jünger sofort tiefen Eindruck gemacht . . . Diese Passafeier blieb für die Jünger Jesu der unvergeßlichste Moment in dem Zusammenleben mit ihm: das war der Höhepunkt gewesen, größer hatte er sich nie gezeigt, als in dieser würdigen, heilig-stillen Art, wie er seinen Tod definitiv ihnen ankündigte» *(i. m.* 245—246. l.). Mintha nem lett volna Krisztusnak hatszáz jelesebb cselekedete, mint halálának jelképes megjósolása!

[2] «Zu solcher Entwickelung braucht man auch nicht viele Jahrzehnte: in Zeiten, wo das religiöse Leben so kräftig pulsiert wie damals, ist die Produktivität in Vorstellungen, in Erfahrungen, in Legenden eine märchenhaft reiche und rasche» *(i. m.* 245. l.).

részéről történt valamilyen kidolgozását hívja segítségül: amelynek kezdetben vallásos lakomái voltak, úgymint a többi zsidó hitközségnek: amit nem tarthattak anélkül, hogy ismét át ne gondolják Krisztus ígéretét, hogy láthatatlanul övéi között lesz, és vissza ne emlékezzenek azokra a szavakra, amelyeket az utolsó vacsorán megemlített. Mivel ez így volt, a hálaadás a kenyér és bor fölött önként a lélek lelki eledeléért és az igazi szőlőtő fürtjéért mondott hálaadássá változott. Ezen imádságok és hálaadások közt szükségképpen szemük előtt látták a paruzia ígéretét, és a jövendő örök élet lakomáját. De nem állapodhatott itt meg a hitnek és szertartásnak a fejlődése: sőt az Úr halála emlékezetének ünneplésévé kellett annak változni. Amit így lehet megmagyarázni. Feltételezve tudniillik, hogy az utolsó vacsora Nizán hónap 13-án történt, és ennélfogva nem volt húsvéti vacsora, a tanítványoknak, mert hiszen ők Nizán hónapban semmiféle húsvétot nem ünnepeltek, a következő hónap 14-én kellett azt ünnepelniök *Num.* 9. 10 stb. szerint (v. ö. *Krón. II.* 30. 2. stb.). Ezen a húsvéti lakomán nem tudták észre nem venni a sokféle hasonlóságot a húsvéti bárány és Jézus között, akit Nizán 14-én öltek meg (és csontot nem törtek őbenne), és aki halála által övéit a szolgaság Egyiptomából az ígéret földjére bevezette. Sőt látnoki állapotuk szerint, amelyben akkor az apostolok voltak, hihetően úgy látszott nekik, hogy látták őt, amint közöttük ezt a húsvéti Vacsorát ette. Az ilyen húsvéti vacsorának mindenképpen valamilyen új alapításnak kellett előttük megjelenni. Az egyszer behozott húsvéti analógia befolyása miatt pedig először az történt, hogy az Úr szavait a halál jelentésére változtatták: továbbá, hogy amint a Törvényben a családatya azt mondotta: *Ez a húsvéti vacsora, melyet azért eszünk, mert gyorsan jött az Úr* stb., úgy a keresztények is meggyőzték egymást arról, hogy Uruknak ezt a szavát: *Ez az én testem*, fel kell olvasni, és a kereszten megölt Krisztus áldozatára vissza kell emlékezni: közben más forrásból eredvén, a vérbe a testamentum tulajdonságát

és értelmét adták bele. Igy jutottak el lassankint oda, hogy az Úrvacsora tényét eltorzították, a fejlettebb Egyház hitéhez és szertartásához alakították, és a ritus alapítását Krisztusnak tulajdonították.

De J. Hoffmann (94—95. l.), és utána Goguel (101—102. l.) még kápráztatóbban azt gondolják, hogy a keresztények úrvacsorája Krisztus vacsorájához való minden viszony nélkül keletkezett, és később, évek multával, a hit fejlődése miatt, a kettő egymással összenőtt.

Ennélfogva két kérdés merül föl (Hoffmann, 95. l.): milyen fajta volt a keresztényeknek az az eredeti vacsorája, mely nem származott Krisztus vacsorájából, és hogyan tulajdonította magának később azt az eredetet, amely nem volt az övé.

A keresztény úrvacsora ősi tulajdonságáról feltett első kérdésre azt feleli Goguel (131. l.), hogy az a vacsora, tudniillik a kenyérszegés, a közös életnek volt a következménye, amelyben az első keresztény hitközség élt: a mindennapi étkezés közös asztala volt ugyanis. Élénkebben írta ezt le J. Hoffmann (108. l.), amikor «vallásos szeretetlakomákat» *(religiöse Picknicks)* állít szemünk elé, melyek a zsidó lakomák módja szerint tartattak, melyekben, legtöbbször vallásos jelleggel ellátva, szokás volt, hogy a családatya a kenyeret és bort megáldotta (104—107. l.).

A keresztények ezen vacsorájának Krisztuséval való összekapcsolásáról feltett második kérdésre sem hiányoznak a feleletek. Igy például J. Hoffmann szerint: Azokon a vallásos vacsorákon égtek az emberek a végső dolgok hitétől (amely az első hitközségek köteléke volt, és amely a híveket rábírta, hogy *Csel.* 2. 46 szerint *házankint végezzék a kenyérszegést, és vigadozással és a szív egyszerűségével vegyék magukhoz az eledelt)*: forró vággyal várták a paruziát, annyira, hogy valamennyien mintegy érezték, hogy a feltámadt Úr láthatatlanul jelen van közöttük. Később, amikor a paruzia soká váratott magára, az történt, hogy inkább az Úr kínszenvedését és halálát

hányták-vetették meg lelkükben: melyet ennélfogva szükségképpen Krisztus egész földi élete céljának és értelmének tartottak. Ahogyan a Szentírás a Messiás halálát hirdette, úgy SZÜKSÉGKÉPPEN hinni kellett, hogy Krisztus is hírűl adta azt. Ebből az ő utolsó vacsorája új jelentőséget nyert: búcsúlakomának *(Abschiedsmahl)* KELLETT azt ugyanis felfogni, amelyen és amely által Krisztus az ő halálát előre jelentette. És azért a kenyér és test összehasonlításához az Úr vacsorájának leírásában hihetően a bor és vér összehasonlítását kezdték hozzáadni. Még a Krisztusnak ilyen vacsorája és a híveknek mindennapi vacsorája közti különbség is arra ösztökélte őket, hogy a kettőt egymással összehasonlítsák, és kapcsolatot keressenek az egyik és a másik között.[1] Ez a viszony annyira kéznél levő volt már, hogy csoda lett volna, ha fel nem fedezték volna. Ha ugyanis Krisztus a kenyértöréssel és a bor ivásával adta hírül az ő halálát, akkor a keresztényeknek ezt ismét át kellett gondolniok, valahányszor a kenyeret és kelyhet szétosztották, tudniillik mindennapi ebédjeiken. Ez az emlékezés a keresztény hitközségnek valamilyen «önkéntelen szükségessége» *(ein unwillkürliches Bedürfniss)* volt. Ezért aztán lassan-lassan divatba hozták azt a szokást, hogy az Úr vacsoráját a közönséges vacsorákon felolvasták, kevéssel azok után az imádságok után, melyekkel a kenyeret és a bort szokták volt megáldani. Később, amikor a krisztológiás hit növekedése miatt azt gondolták, hogy Krisztus az egész világ bűneiért halt meg, akkor egyszersmind úgy is vélekedtek, hogy ő a vacsorán halálának engesztelő következményét kijelentette és megígérte. Ezzel az ígérettel vigasztalták egymást a keresztények, valahányszor az ő vacsoráikba az Úr vacsorájának az emlékezetét elegyítették. Tehát

[1] *I. m.* 115—116. l.: «Weil sich eben zwischen beiden Mählern jetzt ein bedeutender Unterschied zeigt, so kommt man dazu, auf das Mahl Jesu zu reflektieren. Eben deshalb vergleicht man unwillkürlich beide Mähler, und ist unwillkürlich bestrebt eine Bezihung zwischen ihnen herzustellen.»

már nem mintegy önkéntelenül, hanem szándékosan emlékeztek az Úr megváltó halálára örömmel és vigadozással. Ezután nemcsak szántszándékkal, hanem mintegy a Krisztus iránti hála valamilyen kötelességéből emlékeztek a halálra. A kötelességnek ez a meggyőződése véleményt szült: hogy Krisztus megparancsolta, hogy azokon a vacsorákon, amelyeket az övének képében kell tartani, róla megemlékezés történjék. Hátra volt, hogy Pál hatása alatt végre felvirágozzék a vacsora az Istennel való egyesülés Krisztus testének és vérének a bűnök bocsánatára való vétele által való misztériumává.

Gogueln é l Krisztus jelenléte nem előzte meg a kínszenvedés emlékezetét, hanem ez okozta amazt. Tudniillik a keresztények, napról-napra jobban visszaemlékezve Krisztus üdvöthozó halálára és az utolsó vacsorára, az ő vacsoráikat önként annak utánzásának vagy folytatásának tartották, annál is inkább, mert a feltámadt Krisztus főleg a lakomákon jelent meg. Ennélfogva könnyen hajlandók voltak arra, hogy Krisztust mintegy maguk között tartózkodva lássák (131—133. l.). Pál befolyása alatt pedig oda értek, hogy a vacsorát a Krisztussal való egyesülés közvetítőjének, magát a kenyeret és bort meg Krisztus testének és vérének tartották (187—188 és 289. l.).

Láttuk már azokat, akik a kehelynek a vérrel való kapcsolatát az Úr vacsorájától távoltartották. Hátra volt, hogy a kenyérnek a testhez való viszonyát is eltávolítsák Krisztus beszédéből. Ezt a radikálisabb bírálók: Axel Andersen (*Az úrvacsora az első két században Krisztus után*, 2. 35. l.) és Loisy (*A szinoptikus evangéliumok*, 2. k. 538—540. l.: v. ö. *L'initiation chrétienne*, i. h. 280. l.) végezték el: ami annyit jelent, mintha tagadnád az Úr vacsorájának minden történetiségét. Ezekhez szinte hasonló J. Réville (*Az eucharisztia eredete*, 145. l.), amikor Krisztus vérének és testének minden említését eltávolítva, azt hiszi, hogy Krisztus beszédében a kenyér csak az erkölcsi testtel, tudniillik Krisztusnak az ő tanítványaival való szövetségével volt összefűzve.

De voltak ezeknél merészebbek is: akik azt akarnák, hogy a keresztények úrvacsorája a pogányok babonáiból eredt légyen, gondolj a legegyügyűbb barbárok totemi szertartásaira, ahogyan ezt nem nagyon régen Salomon Reinach védte igen kegyeletlenül (*Kultuszok, Mitoszok, Vallások*, 2. k. 1906. VI. l. v. ö. Orpheus, 3. 126. l.) mindazonáltal ő is megtartja Krisztusnak valamilyen történeti vacsoráját: bizonyára amilyent Loisy meghatározott, akivel egyetért újabb művében Orpheus 3 (1909, 330—331. l.), megvallván azonban, hogy ő meglehetősen undorodik a totemizmustól (*Transactions of the third international congress for the history of religions*, 1908, 2. k. 118. l. V. ö. Huby, *Krisztus*. 1912, 26. l.).

De mit kell már mondanunk azokról, akik a korlátoltság összes határait túllépve a dühöngők táborába mentek: tagadván, hogy Krisztus valaha létezett: aki szerintük annak a nagy szociális forradalomnak volt mesebeli hőse, amelyből az Egyház eredt: és ennélfogva az eucharisztia nem egyéb, mint a pogányok szent misztériumaiban szokásos lakomák átalakítása és alkalmazása: így Kalthoff (*A Krisztusprobléma. Szociális hittudomány alapelvei*, 2. 1903, 48. l.) vagy arról álmodoznak, hogy Jézus élete a legrégibb mítoszokból, például a babiloni mítoszokból van kikölcsönözve, amint Jensen vélekedik (*A Gilgámes-éposz a világirodalomban*. 1. k. *Az ótestamentumi Pátriárka-Próféta és Megváltó-legendák, és az újtestamentumi Jézus-legenda eredete*, 1906, és *Élt-e valóban az evangéliumok Jézusa?* 1910), aki nem kételkedik Szent Pált is a mítoszok közé száműzni (*Mózes, Jézus, Pál* 2. 1909), az eucharisztiát pedig arra az áldozatra veti vissza, melyet Xizusztrosz mutatott be az isteneknek a vízözön után a hegyen, mielőtt halhatatlansággal volt megajándékozva (*A Gilgámes-éposz* stb. 900. l.; és *Mózes, Jézus, Pál*, 32, 43. l.): és azokra a kenyerekre, melyeket Xizusztrosz adott unokaöccsének, az álmából felébredő Gilgámesnek (*Mózes, Jézus, Pál*, 46—48. l.).

Ezeknek az íróknak a dícsérete után később mások is vetélkedtek: akik közül a leghíresebb, D r e w s, nem csoda, hogy az eucharisztiát a mítoszok közé utasítja (*A Krisztusmítosz*, kijav. és bőv. Augsburg, 1910, 89—99. l.), aki Jézussal együtt (u. o. és *Élt-e Jézus?* 1910) Pétert is mítosszá tette (*A Péterlegenda. Adalékok a kereszténység mitológiájához.* 1910)! Tehát alig látszanak jobbaknak az eucharisztia eredetének kijelölésében a mi újkori mesekedvelőink, mint régen a gnósztikusok és manicheusok voltak. Mindenesetre nem tesz magával jogtalanságot S a l o m o n R e i n a c h (*Mítoszok, Kultuszok, Vallások*, i. h.), amikor magát a dokéták gnósztikus iskolájában hüperdokétának vallja: vagy magának J e n s e n n e k kell hogy ne tessék a babiloniak manicheus utódaival való hasonlóság és egyenlőség.

Továbbá a mitikus iskolának a logika és kritika szabályai ellen elkövetett bűnei jóllehet súlyosabbak, mégsem másfajták, mint azok, amikbe a Krisztus által alapított eucharisztia minden tagadója beleesik. Mert akár féktelenebbek voltak egyesek, akár óvatosabbak mások, mindenesetre a módszer, mely mindkét felől abban közös, hogy alanyi találmányaikat elébe helyezik a tárgyi tanubizonyságoknak, nem tudott nem hemzsegni a dőreségek végtelen változataitól, azok szerint a tanulmányok és tudományos rendszerek szerint, amelyeknek hívei voltak az egyes kritikusok. Bizonyos, hogy nem lehet a keresztények eucharisztiás úrvacsoráját inkább levezetni abból a megcsonkított és verszegény vacsorából, amelyet a mérsékeltebb racionalisták és liberális protestánsok Krisztushoz hozzáalkottak, mint ahogyan mindkettőt mítoszokkal magyarázhatnánk.

Ennek a kísérletnek azonban útjában áll elsősorban Szent Pál tanuságtétele, aki a *Korintusiakhoz írt első Levélben* azt mondja el nekünk, amit ő körülbelül öt évvel azelőtt tanított Korintusban. Ebből az következik, hogy húsz évvel Krisztus halála után annak az egész fejlődésnek meg kellett történni, amely által az úrvacsora nem

csak az ő valamilyen eredeti semmiségéből az értünk meghalt testnek és az újtestamentum vérének valamilyen igazi kézbe vételévé változzék, hanem azt is tartsák, hogy azt, mint ilyent maga Krisztus alapította és ünnepelte. Erről a szokásról és hitről nemcsak tanuskodik Pál, sőt azt is mondja, hogy ő tanította a dogmát, ahogyan az Úrtól vette. Már pedig ez az átformálás vagy Pál találmánya, vagy nem. Ha nem Pál találmánya, akkor az egész kora ifjúságában levő Egyház közös kitalálása. De kérdem, mi hihetetlenebb, mint egy oly tökéletlen magnak oly nagy, egyforma és összhangzó fejlődése az egész világon szétszórt oly sokezer, nemre, fajra és műveltségre nézve annyira különböző hívőben! Istenem, mily nagy csoda, mennyivel hihetetlenebb a Szentírásban valaha elmondott legbámulandóbb csodáknál! Ha pedig ez a tanítás és átalakítás Pál találmánya, már másik egybenem hangzó dologba esel bele, amelytől nemkevésbé kell félned. Ugyanis hogyan újíthatott volna Pál egy ennyire fontos és ennyire kiváltképpen az Egyház életéhez tartozó dologban? Tudniillik nem ő volt egyedül tanító és apostol az Egyházban: és ő, aki az utolsó vacsorában nem vett részt, bizonyára nem győzhette meg a többi apostolokat, akik részt vettek, hogy az Úr ezt vagy azt tette vagy mondotta, sőt parancsolta, amiket se nem parancsolt, se nem tett meg, se nem mondott. Ha mégis meggyőzte volna őket, akkor ezenkívül a tizenkét apostolnak meg kellett vallani, hogy ők egész eddig más szertartás szerint, más szavakkal és más értelemben ünnepelték az úrvacsorát, tudniillik a kenyértörést, mint ahogyan (Pál rábeszélésére) beismerték, hogy az Úr azt régen mutatta és megparancsolta. Ezzel a beismeréssel azonban ostobává tennék magukat saját egyházaik előtt, és minden tanubizonyságuk tekintélyét aláásnák. Hacsak talán inkább azt nem gondolod, hogy Pál arról győzte meg azt a tizenkettőt és a többi kereszténveket, hogy ők az úrvacsorát mindig oly módon ünnepelték, ahogyan az nem történt meg. De halljad a tiltakozó Pétert: *Nem részegek ezek,*

ahogy ti gondoljátok (Csel. 2. 15.). Ha pedig Pál az ő kitalálásáról sehogysem győzte meg az apostolokat, hogyan nem keletkezett roppant szakadás azok és őközte: Pál egyházai, és a többiek által alapított egyházak között, sőt ugyanazokban az Egyházakban, például Jeruzsálemben, Antiochiában, Efezusban vagy Rómában Pál követői, és Jakab, János vagy Péter párthívei között? Továbbá sem akkor, sem később nincs följegyezve semmiféle vita az eucharisztia ünneplése körül, melynek az egész földön azonos ritusa a legnagyobb összhangot bizonyítja annak terjesztésében és továbbszármaztatásában.

Pál legyőzhetetlen tanubizonyságához hozzájön Lukácsnak nem kevésbbé legyőzhetetlen tanuságtétele (22. 15—20): akinek a szövegéről már bizonyítottuk (III. Tételben), hogy eredeti, és nincs megváltoztatva. Már pedig a tényállás előadása Lukácsnál nem egyszerű visszhangja Pál tanításának, hanem maga Lukács kritikus férfiú, aki azt mondja céljának, hogy a megtörtént dolgok rendjét leírja, *amint előadták azt nekünk*, úgymond, *akik kezdet óta szemtanui és szolgái valának az igének:* és ezt mindenesetre a fontosabb dolgokban tette. Tehát ebben az ennyire kiváló fontosságú dologban Lukács bizonyára meggyőződött arról, hogy az ő előadása nemcsak Pál tanításával, hanem magával Krisztus utolsó vacsorájának a tényállásával is megegyezett. Tehát az utolsó vacsora lukácsi leírását történetinek kell elfogadnunk.

Ezáltal összeomlik az az ellenvetés, melyet az Egyház legősibb vacsorájának (amilyen a jeruzsálemi Egyházban volt) a későbbi idő egyházi vacsorájával (aminőnek az első Korintusi levél leírja) való azonossága ellen egyes bírálók szerint az *Apostolok Cselekedeteiben* használatos kenyértörés névből *(Csel.* 2. 42 és 46 : 20. 11, v. ö. *Luk.* 24. 35) lehet levezetni, mintha ebből azt lehetne következtetni, hogy a kereszténveknek abban az eredeti vacsorájában vagy nem volt kehely (Goguel. *i. m.* 130—131. l.), vagy kétségkívül nem volt a kehely a vérrel összehasonlítva (Brandt, *i. m.* 293. l.). Ugyanis ezeken a helyeken

vagy jelezve van tényleg az Egyház eredeti úrvacsorája, vagy nem. Ha nincs jelezve itt az Egyház úrvacsorája, ahogyan kevés katolikus és sok nemkatolikus gondolja, akkor semmi effélét nem lehet következtetni. Ha pedig jelezve van, amint a legtöbb katolikus, és ellenfeleink közül néhányan vélik, már pedig mivel az *Evangéliumnak* és az *Apostolok Cselekedeteinek* az írója ugyanaz, és az *Evangélium* írása közben meggyőződött arról, hogy Krisztus vacsorája azonos volt a későbbi idő egyházi vacsorájával, sőt ezt annak Krisztus által parancsolt ismétlésének tartja, mindenesetre nem gondolhatja az *Apostolok Cselekedeteiben* a kenyérszegést egyházi úrvacsorának, ha a kenyérszegés nem volt azonos az evangéliumi példaképpel és a korintusi hasonmással. Az sem látszik homályosnak, hogy miért nevezi azt kenyértörésnek, és nem kehelykörözésnek. Tudniillik a közönséges beszéd törvényei szerint a lakomákat inkább az evésről szokjuk elnevezni, mint az ivásról. Azért maga Pál, amikor a *Korintusiakhoz írt Levélnek* abban a tizenegyedik fejezetében olyan vacsoráról *(δεῖπνον)* beszél, amelyben ételek és italok vegyesen voltak *(ὃς δὲ μεθύει)*, mégis kétszer, tudniillik az elején (11. 20) és a végén (11. 33) egyszerűen evésről *(φαγεῖν)* beszél, nem említve az ivást: ahol mindenesetre ez a szó *φαγεῖν*, vagy *δεῖπνον φαγεῖν* egyenlő értékű azzal a másikkal, amellyel néha él: *ἐσθίειν καὶ πίνειν*. Ennyire evésnek nevezzük néha az evést és ivást együtt. Nem csoda tehát, ha a kenyértörés olyan vacsorát jelentett, amelyben ittak is. Tudniillik a fontosabbról nevezték el, tudniillik a külső színeket tekintve, a lakomát.

Harmadszor, Máté és Márk evangéliumából sem hiányzik az ismétlés megparancsolásának burkolt szívünkbe vésése. Ugyanis először, a vacsorát új húsvétnak mondják. Már pedig a régi húsvétot, amely a nép megszabadulásában Mózes alatt történt, ezután nem szűntek meg minden évben, mint a törvényes szertartás részét ünnepelni, és az izraelita nép minden nemzedékét belőle részesíteni. Tehát hasonló alapon gondolni lehetett, hogy ennek a húsvéti

vacsorának az ismétlése, mint az újszövetség törvénye lesz ezután érvényben (B e r n i n g, *i. m.* 140. l.). De még inkább, eléggé meg volt magyarázva, hogy annak oka, hogy miért van megparancsolva az apostoloknak az eucharisztia evése, az, hogy ez a testnek és vérnek, vagy amint már láttuk, a halálra adott áldozati adománynak a részesedése. De ha szükséges volt az apostoloknak, hogy vacsorázzák a mi megváltásunk áldozati adományát, akkor nem kevésbbé volt az szükséges másoknak, akikért (úgymond) *sokakért (Mát.* 26. 28, *Márk.* 14. 24) Krisztus a vérontásos halálra odaadatott. Az evés oka bennünk és bennük ugyanaz volt: következendőkép hozzánk is el kellett jutni ennek az áldozati eledelnek, amelynek készletét meg kell tehát újítanunk.

Negyedszer Szent János tekintélyét sem nélkülözzük, ámbár elég ízetlenül ezt írta L o i s y: «Talán helyénvaló megjegyeznünk, hogy a negyedik evangélium semmit sem akar tudni erről az alapításról és semmit sem mond erről az akaratról» *(A szinoptikus evangéliumok,* 2. 541. l.). Ugyanis Jánosnak egész hatodik fejezetén keresztül azt kiáltja Krisztus, hogy senkinek sem jut osztályrészül az élet a testnek evése és a vérnek az ivása nélkül: tehát minden idők minden nemzedékének rendelkezésére kell állani Krisztus szándéka szerint az eucharisztának.[1] Azonkívül hogyan lehetne ellene a negyedik evangélium az eucharisztia alapításának amely abban a korban íródott, amikor kétségtelen, hogy az eucharisztia szokása és ritusa a nép között szélesen el volt terjesztve? (L e b r e t o n, *i. m.* 1554. l.).

[1] Azért később maga L o i s y is ezt írta nemcsak Mátéról és Márkról, hanem Jánosról is: «Il y a dans les Evangiles l'équivalent du précept formel, qu' on trouve dans Paul» *(L'initiation chrétienne,* i. h. 211. l.).

XVII. TÉTEL.

AMELYBE AZ ÁLTALUNK A FÖLDÖN BEMUTATANDÓ MENNYEI ÁLDOZAT IGAZI TEKINTETÉT ADTA BELE.

2. §. A ritusnak, mint áldozati szertartásnak alapításáról.

I. FELOSZTÁS. — URUNK KÍNSZENVEDÉSÉNEK ÁLTALUNK VALÓ FELAJÁNLÁSÁRÓL.

I. BESZÉDSZAKASZ. — AZ ALAPÍTÁS SZAVAIBÓL MAGYARÁZZUK MEG A DOLGOT.

Krisztus azt akarta, hogy az a ritus, amelyet ő azért alapított, hogy mi azt a kenyérben és borban ünnepeljük, a mi kezünkben az ő testének és vérének valamilyen áldozati felajánlása legyen. Ez, feltételezve azokat, amiket a Krisztus által ünnepelt utolsó vacsoráról írtunk, közvetlenül világos ezekből a hozzátett szavakból: *Ezt cselekedjétek* [*Kor. I.* 11. 25: *valahányszor isszátok*] *az én emlékezetemre (Luk.* 22. 19, *Kor. I.* 11. 24—25). Amennyiben, amint fennebb magyaráztuk, Krisztus az ő testét és vérét áldozati módon felajánlotta: tehát mi, akiknek ugyanazt kell cselekednünk, amit ő cselekedett, az ő testét és vérét áldozati módon felajánljuk. Miután tudniillik Krisztus bemutatta az eucharisztiában annak az áldozatnak az adományát, amely által minket megváltott, már mi mutatjuk be az eucharisztiában ugyanennek az áldozatnak ugyanezt a kínszenvedésben bevégezett adományát.

Ezt az idő és a bemutatók különbözőségei szerint kell értenünk. Először is, ami az idők különbözőségeit illeti, mivel Krisztus a kínszenvedés előtt mutatta be áldozatát, azért a kínszenvedés feláldozására ajánlotta fel magát: mivel pedig mi a kínszenvedés után mutatunk be, azért a már régen feláldozott és örök feláldozottsági állapotában megmaradó áldozati adományt adjuk Isten-

nek. Bemutatjuk tudniillik Krisztus testét és vérét már nem azért, hogy a kínszenvedés áldozati adományává legyen, hanem amennyiben a kínszenvedés következtében már áldozati adománnyá lett. A mi felajánlásunk pedig, éppen úgy mint Krisztusé, valamilyen hasonlat szerinti feláldozásba van burkolva : de ennek a hasonlat szerinti feláldozásnak az idő különbözősége szerint különböző természete van : az utolsó vacsorán ugyanis a kínszenvedéshez, mint jövendő dologhoz viszonylott és azért akkor előre hirdető volt : a misében pedig a kínszenvedést, mint előbb végrehajtott dolgot jelenti, és ennyiben most megemlékező : *az én emlékezetemre*. De a felajánlás ebben, úgymint abban, valóságos és jelenidejű (és nemcsak jövendőnek vagy elmultnak megjelenített, úgymint a feláldozás). Tehát nem érdemetlenül mondjuk, hogy az eucharisztia ünneplése által valóban felajánljuk Istennek magát Krisztus vérontásos halálát, valamely vérontásnélküli képben vagy szentségi megemlékezésben. Mert ugyanaz Krisztus testét felajánlani, amennyiben szenvedett és meghalt, és az ő halálát és kínszenvedését felajánlani : ugyanaz a vért mint kiontottat bemutatni, és bemutatni annak kiontását : ugyanaz a megelőző feláldozásból áldozati adománynak megmaradó Krisztust felajánlani, és magát a feláldozást felajánlani.

Másodszor, tekintetbe véve a bemutatók különbözőségeit, Krisztus az eredeti és általános ok az áldozatbemutatásban, mi pedig részesedő és alárendelt okok vagyunk, mert hiszen egyedül ő a fölséges Isten igazi papja, aki után nem fog támadni másik : és a papság nem felel meg nekünk másként, mint az övéről áthárulva, mint forrásból a patakocska, mint napról a sugár. Tehát annak a Krisztus által egyszer régen végrehajtott áldozatbemutatásnak az erejében áldozunk mi most. Tehát nem számlálódnak össze a mi áldozataink Krisztus áldozatával mint egynemű dolgok, hanem csak úgy, mint amelyek a hasonlóságnak ugyanahhoz a rendjéhez tartoznak : amelynek alap-oka a mi áldozatainkat az övének alárendelő Krisztus

áldozata. Tehát ezek nem adnak hozzá ahhoz semmit és nem nyujtanak gyarapodást, hanem annak teljességéből úgy részesülnek fogyatékosan, hogy bármennyire sokszorosítva, sohasem érik azt fel vagy merítik ki. Ugyanis nem mérhetők össze azzal, ami maga miatt valami, azok, amik részesedés által valamik. Nem kell tehát attól félnünk, hogy a mi áldozataink kisebbítik Krisztus áldozatát : mert hiszen csak annak imádó és engesztelő értékét hozzák közelünkbe és adják mintegy a kezünkbe, hogy bemutassuk a mi kis módunkon, részesülve és végesen, mint azt a M. F. XXVI—XXVIII. Eluc.-ban bőven megmagyarázva találod.

Vajha megértenék és belátnák mindezt a protestánsok, és felhagynának a katolikus Egyháznak, mint Krisztus főpapsága felségsértőjének vádolásával. Ugyanis nem történik semmi jogtalanság Urunk áldozatának méltóságával és elégségességével, ha mi sem más áldozati adományt nem mutatunk be mint a kínszenvedését, sem nem követel magának a mi új áldozatbemutatásunk semmi értéket, ami nem az utolsó vacsora feji áldozatáról hárul át reá. Közben azonban meg kell vallanunk, hogy minden nehézségnek nem teszünk tökéletesen eleget, ha sértetlenül meg nem őrizzük azon első áldozat és a mi későbbi áldozataink között egyrészt az egységet a felajánlott dolog részéről, másrészt az alárendeltséget a cselekvőleges áldozatbemutatás részéről. Sem az egységet nem tartjuk fenn az áldozati adomány tekintetében, ha azt hisszük, hogy Krisztusban új áldozati adomány-állapotot léptetünk fel, amelyet azelőtt nélkülözött : sem a jelen áldozatbemutatásunknak az Úréhoz viszonyított alárendeltségét, amellyel megváltattunk, nem tartjuk fenn, ha azt hisszük, hogy Krisztus maga a mi összes áldozatainkba valamilyen személyesen új áldozatbemutatást kever közbe. Ugyanis Krisztusnak a régihez mint gyarapodás hozzájáruló ezen új áldozatbemutatását nem lehetne a réginek (mint részesedőt a nem részesedőnek) alárendelve gondolni, mivel nem lehet Krisztus önmagának a feje és szolgája : hanem

bizonyára mellérendelődnék, hozzámérődnék, növekedést nyujtana. Egyébként a maga helyén látni fogjuk, hogy mennyire nélkülözi az Atyáknak és szent Egyháztanítóknak a tekintélyét ez a vélemény: amelyet most a Szentírással egybe nem hangzónak ismerünk fel, amennyiben Krisztus azt mondotta: *Ezt cselekedjétek* [ti és nem én] *az én emlékezetemre:* a *Zsidókhoz írt Levél* pedig azt bizonyítja (9. 25, 9. 28, 10. 14), hogy ő egyszer és nem ismét áldozott. Ugyanez a nehézség követi nyomon mindazokat, amint mondottuk (V. és VI. Tételben), akik Krisztusról itt a földön két áldozatbemutatást képzelnek, amelyek közül az egyik értéke és ereje, akár akarják, akár nem, a másik értékéhez és erejéhez szükséges, hogy hozzáadódjék, mint nemcsak hozzámérhető, sőt egyenlő, nemcsak az áldozati adomány részéről, hanem a cselekvőleges áldozatbemutatás részéről is: sokszorosítva ennélfogva Krisztus áldozati eredményességét, a megváltás legelégségesebb áldozatának előjogával szemben. Ahogyan tehát Krisztus feltétlenül és egyszerűen egyetlen áldozatot mutatott be itt a földön, úgy a kettősséget az ő áldozata és a mieink között olyannak kell tartanunk, amely nem hozza magával Krisztus megismételt áldozását, hanem a mi áldozásunkat közvetlenül Krisztus régmult áldozatának rendeli alá, amely erőben megmarad mindörökké. Ezt mind majd az Atyák és hittudósok műveinek tanulmányozása után fogjuk megkülönböztettebben kisimítani (XXIII. és XXIV. Tételben).

II. BESZÉDSZAKASZ. — UGYANEZT BIZONYÍTJA SZENT PÁL TANÍTÁSA A BÁLVÁNYOKNAK ÁLDOZOTT HÚSRÓL.

Szent Pál ugyanis összehasonlítja *(Kor. I.* 10. 16—22) az eucharisztia áldozati tulajdonságát a bálványoknak áldozott hús és a zsidó áldozati adományok áldozati minőségével. Ahogyan tudniillik a törvényes áldozatokból való evés által a Zsidót az oltárra tett adományok részesének

gondolták, és ahogyan a pogányokat a bálványoknak áldozott hús evése által az ördögöknek bemutatott áldozat részeseinek tartották, úgy a keresztények a kenyér evése és a kehely ivása által az Istennek szentelt áldozati adománynak, tudniillik Krisztus testének és vérének lesznek a részesei. Tehát az a test, amelyet a kenyér színe alatt kézbe veszünk, és a vér, melyet a kehelyben iszunk, ugyanabban a viszonyban áll Istenhez, mint a bálványoknak áldozott hús az ördögökhöz. Tehát Krisztus teste és vére áldozati lakoma módja szerint van nálunk : Krisztus úgy a mienk az eucharisztiában, ahogyan Istennek áldozott adomány. Istennek áldozott adománnyá pedig a kínszenvedés tette őt. Tehát a kínszenvedés áldozati adományát kapjuk eledelül. Nem mondja ugyan az apostol, hogy mi azt fel is ajánljuk, de máshonnan tudjuk, hogy azt ajánlottuk fel, amit visszakapunk : tehát a kínszenvedés áldozati adományát ajánlottuk fel.

III. BESZÉDSZAKASZ. — UGYANEZT BIZONYÍTJA A ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVÉL TANÍTÁSA AZ OLTÁRRÓL VALÓ EVÉSRŐL.

Ahogyan előbb a *Korintusiakhoz írt Levélben* megtiltotta az apostol a pogány áldozatokkal való közösködést, úgy most megtiltja a törvényes eledelek buzgó szemmel tartását, és ezt ismét az eucharisztiából merített bizonyítékkal. *Van oltárunk*, úgymond, *amelyről nem ehetnek azok, akik a sátornak szolgálnak (Zsid.* 13. 10). Ennek a sornak az összefont beszéddel való köteléke és értelme a következő. Ama törvényes áldozatok eledelei helyett, amelyek sehogysem hasznosak az üdvösségre, amelyeket azok esznek, akik az árnyék-sátornak szolgálnak, nekünk másik szívet erősítő eledelt kell ennünk, amely által egy másik oltárról részesülünk : melyikről? tudniillik a bűnért hozott igaz, és nem ábrázati áldozat oltáráról, azaz Krisztusról, aki úgy szenvedett a kapun kívül, ahogyan a Zsidók a bűnáldozatok tetemeit a táboron kívül elégették. Mivel ez

így van, azért ennek a helynek a magyarázásában legkevésbbé sem mond ellent egymásnak ez a kettő (ami pedig nagyon sok újkori tudós meggyőződése): 1. hogy az eucharisztia által oltárról eszünk (amit a katolikusok legnagyobb része elfogad); 2. hogy az oltár maga Krisztus (ami többek között Szent Tamás véleménye volt e h.-hez).[1] Sőt a kettő csodálatosan egybeillik: mert a mi oltárunk maga Krisztus teste, amint azt fennebb fejtegettük: ennek az oltárnak az áldozatából pedig az eucharisztia által eszünk: mert, hogy Bar Szalibi Dénes szavaival éljünk, az eucharisztia felszentelése lehozza Emmanuellel, a pappal együtt az oltárt és az áldozati adományt is. Nem csoda tehát, hogy az evés eucharisztiás értelmezését *(amelyről nem ehetnek)*, és az oltár krisztológiás értelmezését *(van oltárunk)* összeegyeztették a régi fejtegetők, mint például a Görögök között Hezichius: «Azt, hogy a hithez tartozó oltáron Szent Pál az Úr testét érti, értsd meg az ő beszédéből. Ezt mondja ugyanis: *Van oltárunk, amelyről nem ehetnek azok, akik a sátornak szolgálnak:* Krisztus testét mondja tudniillik, mert arról a Zsidóknak nem szabad enni» *(Lev. 4. 7-hez.* G. P. 93. 824). A Latinok között pedig a *Rendes Glosszák* szerzője a 10. és 11. vershez: «*Van oltárunk*, azaz Krisztus teste . . . Bizonyítja, hogy Krisztus testét nem ehetik azok, akik a sátornak szolgálnak» (L. P. 114, 669). Éppen így Lanfrancus e h.-hez (L. P. 150, 405): «Enni kell Krisztus testét, amely az isteni írások másik helyein oltárnak ne-

[1] A többi idézendő írók tanubizonyságain kívül olvasd el a tévesen Ökumeniusnak tulajdonított Megfontolást a *Zsid.-hez* (e h.-hez. G. P. 119, 445): «Ha áldozati adomány lett mindenkiért, hogyan ne volna oltár is?» És valóban, nem lehet az oltár nevén itt a keresztet érteni: ugyanis azon kívül, hogy az apostoli időkben nem szokták a keresztet oltár névvel megajándékozni, itt egy nálunk jelenlevő oltárról van szó: *van* oltárunk, úgymond. A kereszt pedig nincs nálunk, és nem áll rendelkezésünkre. De nálunk van Krisztus teste, a mennyek élő oltára, amelynek meg van engedve, hogy szolgáljunk.

veztetik». Nem másként Karthauzi Brunó e h.-hez (L. P. 153, 564): «*Erről az oltárról*, azaz Krisztus testéről *nem ehet akárki*» stb. Mellesleg, mint ismert dologról Venetti-i Tamás (*A szép szeretet énekéhez.* 6. k. L. P. 206, 400): «Krisztust is oltárnak mondjuk: azért az Apostol: *Oltárunk van*» stb.

Tehát a *Zsidókhoz írt Levél* szerint az eucharisztia által magát a kínszenvedés áldozatának testét és vérét esszük, amint azt világosan magyarázza Aranyszájú Szent János (e h.-hez, 33. Homilia, 3 és 4 n. v. ö. 1. n. G. P. 63, 229 és 227). Ebből, ugyanazzal a gondolatmenettel, mint előbb a bálványoknak áldozott húsról, azt következtetjük, hogy az eucharisztiában, úgy mint hajdan Krisztus, magát a kínszenvedés áldozati adományát mutatjuk be. Biztos, és katolikus ember előtt nem lehet kétes, hogy mi ugyanazt ajánlottuk fel Istennek az áldozatban, amit a szentáldozásban tőle visszakapunk.

De azonkívül az áldozati adomány bemutatása itt világosabban elménkbe van vésve, mint a *Korintusiakhoz írt Levélben*. Miután ugyanis a részesedésről tárgyalt, az áldozatbemutatás ellen fordul a szerző, összekötvén a 10—14. versekkel, mint a beszéd folyamatával, a 15. verset, mint a mondások következményét: *Általa mutassunk be tehát Istennek mindenkor dícséret áldozatát (ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως) azaz gyümölcsét ajkunknak, mely az ő nevét magasztalja.* Mi ez a *θυσία αἰνέσεως*, amelyet Krisztus által kell bemutatnunk, és pedig azért kell bemutatnunk, mert mienk az igazi áldozat oltára, aki Krisztus? Úgy-e talán ugyanaz, amelyik ennek az oltárnak sajátja, tudniillik Krisztus? Ha ez így van, akkor már magában a *Zsidókhoz írt Levélben* ajánlva találjuk a mi Krisztus testével és vérével történő eucharisztiás áldozatunkat. Valaki talán ezzel szemben azt mondaná, hogy nem lehet az eucharisztiát érteni azon a dícséret áldozatán, amelyről az van mondva, hogy *ajkunk gyümölcse, mely* az Isten *nevét magasztalja.* De amint nagyon sok szentírás-magyarázó, s közöttük Estius (e h.-hez) bölcsen megjegyezte,

a Levél írója úgylátszik *Ozeás* 14. 3-ra gondolt a hetvenes fordítás szerint: «adjuk meg gyümölcsét ajkunknak» *ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν* (az elfogadott héber szöveg helyett, *adjuk meg borjait ajkunknak).* Aminek elég valószínű értelme a következő: adjuk meg azokat az áldozatokat, amelyeket fogadtunk: álljuk fogadalmainkat: és ennélfogva áldozatra kell gondolnunk: ahogy a misében mondjuk: ... «akik neked bemutatják ezt a DICSŐÍTŐ ÁLDOZATOT, és AMIT FOGADTAK, ím beteljesítik». Egyébként, amint azt később (XVIII. Tételben) bővebben magyarázni fogjuk, a régiek a mi áldozatunkat mindig úgy tekintették, mint ami imádság és dícséret ígéi által készül: és méltán, mert hiszen nem karddal vagy tűzzel áldozunk, hanem ajkaink igéjével. Azért egyelőre tetszik Salmeron értelmezése (e h.-hez): «E szavak nagyon jól illenek a miseáldozatra, amelyet egy pap sem mutatott be soha az Isten dícsérete és az isteni erő segítségül hívása nélkül». Mindenesetre ezen a *θυσία αἰνέσεως*-on, vagy dícséret áldozatán, az eucharisztiát értették hihetően Aranyszájú Szent János: Damaszkusi szent János *(τὸ τὴν εὐχαριστίαν ἀναφέρειν λέγει* e h.-hez. G. P. 95, 996) és Teofilaktus (e h.-hez. G. P. 125, 396) pedig biztosan.

Ha pedig az eucharisztiát értjük a *θυσία αἰνέσεως*-on, akkor már azt kell mondanunk, hogy a szent író a szenvedő Krisztusnak ugyanazt az áldozati adományát hirdeti itt bemutatandónak *(mutassunk be),* amelyet nekünk részesedésre ajánlott. És így, valamint a *Korintusiakhoz írt Levélből,* úgy *a Zsidókhoz írt Levélből* is világos, sőt még világosabb, hogy emnnyire egy a mi áldozatunk Urunk áldozatával: egy tudniillik nem csak a test és vér anyagi azonossága miatt, sőt az áldozati adomány legformaibb egysége miatt: amennyiben egy feláldozás lépett közbe, amely által Krisztus az örök oltár áldozati adománya lett.

II. FELOSZTÁS. — A MENNYEI ÁLDOZATI ADOMÁNY ÁLTALUNK VALÓ BEMUTATÁSÁRÓL.

Tehát a kínszenvedés áldozati adományát mutatjuk be, de örök, de mennyei áldozati adományát, az egyetlen és soha el nem múló áldozat ajándékát. Ugyanis ezt írja Szent Pál: *Van oltárunk:* nem mondotta: volt nekünk, vagy mienk volt az oltár, hanem: *van:* tehát Krisztus most is a mi oltárunk: tehát már nem földi, hanem égi oltárunk: tehát annak a mennyei áldozatnak az oltára, amelyről nemcsak eszünk, hanem azt be is mutatjuk. Tehát a mennyei és örök áldozat bemutatói vagyunk.

Ennek a dolognak érthetőbbé tételéhez tartozik valahogyan Pálnál *(Kor. I.* 11. 26) az eucharisztia által hirdetendő dolgoknak az alapítás szavaihoz fűzött említése. Ezt olvassuk ugyanis: *Ὁσάκις γὰρ ἐὰν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε ἄχρι οὗ ἔλθῃ.* Tehát valamilyen hirdetésről van szó, mely az eucharisztia ritusába van beleadva, Krisztus hirdetéséről tudniillik, aki nem csak meghalt egykor, hanem ismét el is fog jönni hozzánk, azalatt tehát a mennyben él. És így annak a feltámadását és mennybemenetelét jelezzük, akinek a halálára visszaemlékezünk. Tudniillik mi Krisztust az eucharisztiában úgy jelenítjük meg halottnak, hogy élőnek és dicsőségesnek hirdessük.[1] Nem mintha mi úgy ajánlanánk fel az ő feltámadását és mennybemenetelét, mint a halálát: mert hiszen a feltámadás és a mennybemenetel nem Krisztus ajándékozásának, hanem az Istentől jelzett elfogadásnak a részén volt: és mi nem adunk mást, mint amit Krisztus adott: de érvényesítve és elfogadva adjuk. Tehát az egyházi áldozatnak szentpáli leírásában egymáshoz fűzve találod azokat az elemeket, amelyekről eddig azt bizonyítottuk,

[1] Hogy skolasztikus kifejezésekkel éljünk, egyenesen a halál van jelölve, oldallagosan pedig a feltámadás és a mennybemenetel: amennyiben annak a halálát jelöljük, aki az égben él és onnan el fog jönni. Tehát a feltámadást és a mennybemenetelt a maga módja szerint a halállal együtt jelöljük.

hogy a maguk módja szerint Urunk áldozatához tartoznak : a vérontásos halál képét, és a dicsőséges élet állapotát : amely két elem összetalálkozik, hogy mi a kínszenvedés mennyei áldozati adományát mutassuk be.

Még értékesebbek volnának ezek a szavak, ha nem Szent Páléi, hanem Krisztuséi volnának : és nem az apostol magyarázását, hanem az Úr parancsát tartalmaznák. Ennek a második feltevésnek nem nagyon kedvez ugyan az *Urra* való hivatkozás, amely inkább Szent Pál beszédét zengi Krisztusról, mint Krisztusét önmagáról. De mégis mi akadályoz, hogy Szent Pál Krisztusról beszélve harmadik személybe fordította légyen ugyanazt, amit Krisztus önmagáról első személyben jelentett ki : akár nyelvtanilag, például : «az én halálomat hirdetitek», akár ezzel egyenlő értékűen ; például : «az ember fiának halálát hirdetitek»? Ez csak az egyenes irálynak közvetetté való változtatása volna, aminő gyakran mutatkozik családias beszélgetés közben : és ezzel a hellyel nem mondható egybe nem illőnek, ahol Pál nem tanítva vagy magyarázva, mintegy az utolsó vacsora tényeit és szavait az olvasóknak emlékezetébe vésve halad előre, hanem lelkesítésre használja az utolsó vacsorán történt dolgokat, hogy bevezesse erkölcsi következményét, amelyet a 27—29. versekben vés szívünkbe.

Azt pedig, hogy nem feltétlen mond ellent, hogy Pál ezt megtette, a legtöbb, hogy ne mondjam az összes régi liturgia külső tekintélye ajánlja, melyek anaforáiban az átváltoztatás megemlítése után KRISZTUS SZEMÉLYÉBEN szavak vannak hozzátéve, melyek arra intenek minket, hogy valahányszor úrvacsorázunk, AZ Ő HALÁLÁT HIRDESSÜK, MÍG EL NEM JŐ (*Apostoli Rendelkezések*, 8, 12, 37. F. P. 1, 508), vagy hogy HIRDESSÜK A HALÁLT ÉS VALLJUK A FELTÁMADÁST (*Szent Jakab Görög Liturgiája* B. 52. V. ö. *Szent Jakab Szír Lit.* B. 87 ; a Crum Papyris-i Görög anaforát kiadv. D. A. C.-ban, 2, 1892 ; *Szent Ciril, Szent Gergely, Szent Vazul* kopt liturgiáit, R. 1, 47 ; 15, 31 ; azt a hatodik századból való egyiptomi misét, amelyet

először Baumstark adott ki, azután Cabrol terjesztett, D. A. C. 1, 1097 és *Szent Vazul* régi bizánci liturgiáját, B. 328) : VAGY HOGY HIRDESSÜK A HALÁLT, VALLJUK A FELTÁMADÁST ÉS A MENNYBEMENETELT *(Szent Márk görög liturgiája,* B. 133. V. ö. *Szent Vazul és Szent Gergely* alexandriai görög liturgiáit, R. 1, 68. és 104—105) : vagy egyszerűen hogy CSELEKEDJÜK A FELTÁMADÁST *(A mi Urunk Jézus Krisztus Testamentuma,* Rahman kiad. 43. l.). Ezekkel a keleti tanukkal egybehangzanak a Nyugatiak közül a Sacramentarium abaschianum *Ambrusi kánoni miséje* (Lejay, D. A. C. 1, 1411), az ambrusi mise *Nagycsütörtökre* (Muratorinál, *Tárgyalás liturgiai dolgokról,* 10. f. L. P. 74, 944—945. V. ö. az ambrusi mise pameliánus szövegét Probstnál, *i. m.* 18. l.) és Moelchaich leírása szerint az íreknek az a misekönyve, amelyet *Stowe-Misszalénak* neveznek (újra kiad. G. F. Warner. *The Stowe-Missal,* 2. köt. 1915, 13. l.), amely úgylátszik alig későbbi a kilencedik századnál. Ezekben a tanujelekben úgy értjük, maga Krisztus parancsolja meg, hogy hirdessük a halált és a kínszenvedést, dicsőítsük a feltámadást és reméljük a mennyből való eljövetelt. Nem hiányzik Urunk valamilyen hasonló parancsáról való tanuskodás abban a bizonyára nagyon régi liturgiában sem, amelyet a *Szentségekről* írt, egykor Ambrusnak tulajdonított *Tárgyalás* ad elő (4. k. 6. f. 26. n. L. P. 16, 445) : «Valahányszor ezt teszitek, annyiszor cselekedjétek az én emlékezetemet, AMÍG ISMÉT EL NEM JÖVÖK». Nemcsak ilyen szavak vannak Krisztus személyében kimondva a Keletieknél és a Nyugatiaknál, hanem azonkívül az *Apostoli Rendelkezések* hetedik könyvében (7, 25, 4. F. D. 1, 412) kifejezetten az áll, hogy az Úr úgy rendelkezett, hogy az ő haláláról megemlékezés történjék *(Αὐτοῦ διαταξάμενου ἡμῖν καταγγέλλειν τὸν αὐτοῦ θάνατον),* az előbb dícsért ambrusi misékben pedig az átváltoztatás szavai és a megemlékezés megparancsolása között ezeket a kinyilvánító szavakat találjuk : «Parancsot is ada és mondá nekik . . .» Ha ezeket az oly súlyos és oly egybe-

hangzó tanubizonyságokat fontolgatjuk, vélemény születik: hogy Krisztus az utolsó vacsorán nem csak azt mondotta: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre (Kor. I.* 11. 24), vagy *Ezt cselekedjétek, valahányszor isszátok az én emlékezetemre (Kor. I.* 11. 25): hanem azt is megmondotta, hogy mire kell emlékezni, tudniillik a halálra, mely időben: tudniillik az ő második eljöveteléig: és hogy ő azalatt milyen az eucharisztiában, tudniillik mennyei. Ennek a parancsolatnak egyik összevont és közvetett irállyal mérsékelt formáját a *Korintusiakhoz írt Levél* 11. 26 mutatja nekünk: a másik, világosabb, közvetlen irályt megtartó formáját a szent Liturgiák származtatták át hozzánk: melyek közül Urunk beszédének eredeti folyamatát talán leginkább *Szent Jakab görög Liturgiája* közelíti meg («az ember fiának halálát»): úgy, hogy az Úrból talán ilyen vagy hasonló szavak törtek elő: «Mert valahányszor ezt a kenyeret eszitek és ezt a kelyhet isszátok, az ember fiának halálát hirdetitek, míg a mennyből vissza nem jő.» Ha ez biztos lehetne, valahogyan nagyobb liturgiai és teológiai világosság volna. Mert ami a liturgiát illeti, könnyebben meg lehetne érteni, hogy miért találjuk majdnem minden egyes liturgiában, amint azt fennebb megjegyeztük, Krisztus három főpapi misztériumának, a kínszenvedésnek, a feltámadásnak és a mennybemenetelnek az anamnézisét: tudniillik mert ez az anamnézis az engedelmesség megvallása volt Krisztus parancsára, és felelet arra, amit ő a lelkünkre kötött: mintha ezt mondanánk: Igen, ámen, Urunk, oly lelkülettel és hittel visszük véghez a szent misztériumokat, amint megparancsolád. Ami pedig a hittudományt illeti, világosabb volna először, hogy a dolog természete szerint mennyire összefügg a feltámadás és mennybemenetel a megváltás áldozatával, ahogyan fennebb megjegyeztük (lásd XII—XV. Tétel): másodszor, hogy mennyire belső mozzanat az Egyház áldozatában, hogy Krisztust nem csak úgy tekintjük és úgy vesszük kézbe, ahogyan meghalt, hanem ahogyan él is az örök dicsőség honában.

ZÁRÓSZÓ.

Arról, hogy az apostoloknak nem volt megengedve a misézés Urunk halálának háromnapi idejében.

Úgy látszik, hogy nem nélkülöznek minden valószínű megokolást azok a régi hittudósok és egyházjogászok, akiknek az volt a véleményük, hogy Krisztus az utolsó vacsorán az apostoloknak nem adott parancsot és nem adta meg a hatalmat (mert paranccsal adta a hatalmat), hogy az eucharisztiát felszenteljék, csak a feltámadás utáni időre. Akiket mivel nevük elhallgatása mellett említ Gerson (*A Hittudomány kompendiuma, A hét szentségről, Az eucharisztia szentségéről.* Művei, Páris, 1606, 2. k. 82. oszl.), szeretném ha felsorolva látnál Lugónál (19. Vita, 6. felosztás, 88—90. n.): aki maga is hajlik ezeknek a véleménye felé. Ezeknek a hittudósoknak Teuton Jánosból (*Glossza a Timorem* fejezethez, az átváltozásról, 2. megkül. a *Cuius* szóhoz. — *Gratián Dekretuma Teuton János Glosszáival*, stb. Basel, 1512, 399. levél) maguknak kiszemelt legkedveltebb bizonyítóokuk ez: a mi eucharisztiánk az alapítás szavainál fogva lényegesen magában foglalja Krisztus feltámadásának, mint elmúlt dolognak az ismertetését. «Senki sem készíthette Krisztus igazi testét a feltámadás előtt, úgymond Teuton János, hanem csak Krisztus. TEHÁT ÚGY ADATOTT A FORMA, HOGY A FELTÁMADÁS UTÁN TÖRTÉNJÉK, ez által: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.* Ugyanis azért nem énekelünk miséket ezen a három napon». Biztos, hogy nem idegen ez az exegézis attól, amit Alexandriai Ciril adott (*Ján. felett*, 12. k. G. P. 74, 725): «Mert az, hogy ezzel a mélytitkú eulógiával való egyesülés Krisztus feltámadásának valamilyen megvallása, könnyen világos lesz abból, amit ő mondott, amikor a szent misztérium ősképét maga által végrehajtotta. Ugyanis miután a kenyeret megtörte, amint írva van, szétosztotta mondván: *Ez az én testem, mely értetek adatik a bűnök*

bocsánatára, Ezt cselekedjétek az éz emlékezetemre. Tehát A SZENT MISZTÉRIUMOK RÉSZESEDÉSE valamilyen IGAZI HITVALLÁSA és MEGEMLÉKEZÉSE ANNAK, hogy az ÚR meghalt és FELTÁMADT miattunk és értünk : azonkívül, hogy miatta [ugyanazon halál és feltámadás miatt] Isten áldásaival telünk meg». Azért Ágoston szerint is *(Fausztus ellen,* 20, 21, L. P. 42, 385) Urunk testének és vérének az áldozatát, «amit Krisztus az ő kínszenvedésében igazság szerint megadott, KRISZTUS MENNYBEMENETELE UTÁN az emlékezet szentségével ünnepeljük» (l. az egész helyet idézve XIX. Tételben).

Azokhoz a skolasztikusokhoz pedig, akiket Lugo felsorol, hasznos mindenek előtt Poitiers-i Pétert hozzáadni, aki arra a kérdésre való feleletében, hogy mit érne, ha a halál háromnapi idejében valaki megkísértette volna az átváltoztatást, eléggé mutatja e szóval, «azt mondják», hogy az ő korában elterjedt és általános volt az érvényességet tagadó vélemény : amelyet előterjeszt és magáévá tesz. Ugyanis a forma hathatóssága ellen ezt a nehézséget hozták fel : ha a forma hathatós volna, akkor a halál háromnapi idejében is eszközölhette az átváltozást : de akkor «lélektelen test lett volna felszentelve, és ha valaki akkor magához vette volna Krisztus testét, lélektelenül vette volna magához» : ami egybe nem illő.[1] A meg-

[1] Mi mindenképen egészen tagadjuk, hogy egybe nem illő lett volna a lélektelen test evése, vagy hogy kevésbbé lett volna hasznos, mint az élő test evése. De úgy látszik, másként gondolkodott Poitiers-i Péter, akit talán ugyanaz az alaptalan vélekedés vezetett félre, amelyet később Teuton János fog megfogalmazni *(i. h.)* e szavakkal (melyeket Manrriq Tamás pápai palotamester 1572 aug. 22-én a *Dekretumok* összes kódexeiből töröltetett, mígnem megjelen az alkalmas jegyzetekkel ellátott új kiadás, v. ö. *Censura in Glossas, additionesque Juris canonici* . . . Róma, 1572. 18. l.) : «Ha akkor átlényegülés történnék, halott és lélektelen testté változnék, és így haszon nélkül venné azt valaki magához. MERT HOGYAN ÉLTETNE VAGY ADNA ÉLETET EGY HOLTTEST?» Mi elhagyván, amint illik, ezt a tévedést (lásd XXII. Tétel), mindazonáltal azonban megtartjuk Poitiers-i Péter-

oldás pedig ez : «Erre AZT MONDJÁK, hogy azon a napon nem lehetett a kenyeret testté felszentelni, és hogy ezt nem tehették meg az apostolok előbb, mint a feltámadás után. Azért az Egyház is szokásba vette, hogy azon a napon nem mondunk misét . . . Ezért van az is, hogy Szent Ambrus elrendelte, hogy Milánóban sohase legyen mise pénteken . . .» *(Vélemények* 5. könyve, 12. fej. L. P. 211, 1249).

Lugo-val majdnem egy időben P a s q u a l i g o Z a k a r i á s, az eucharisztiában alig kisebb tekintélyű férfiú († 1664), hasonlókép tagadta *Az Új Törvény Áldozatáról* (134. kérd. 19. n. Róma, 1707, 1. köt. 137. l.) írt «kiváló művében» (H u r t e r, *Nomenclator* 2), hogy az apostolok bármit végrehajtottak volna, ha megkísértették volna a felszentelést a halál három napján. «Ha az Apostolok közül valaki a halál háromnapi idejében átváltoztatott volna, semmit sem vitt volna keresztül» : és pedig főleg azért, «mert az első pap holtan feküdt, akinek ők szolgái valának : és azért nem mutathattak be áldozatot az ő nevében és az ő személyében». Bizony nem megvetendő megokolás.

Kevéssel Lugo után pedig Q u a r t i P á l M á r i a, aki egyébként nem tudott Lugo-ról és Pasqualigo-ról, ugyanazt védelmezte eredményesen, amit azok *(Magyarázatok a Misekönyv rubrikai Szabályaihoz. Függelék a Miseáldozat kérdéseihez*, 3. 1. kérd. 7. pont. Kiad. Velence, 1717, 433. l.).

Később Lugo véleményét fogadta el, védte meg, simította ki és szilárdította tizenkilenc ív-oldalon a mi C i e n f u e g o s bíborosunk az *Elrejtőző élet* című művében (4. vita, 4. fel. 1. §. Róma, 1728). «De mégsem tagadom, úgymond ő, hanem inkább nagyon szívesen megvallom, hogy már régóta erősen vonzódom ahhoz a véleményhez,

nek az ő kora közös véleményéről tett tanuságát, hogy az apostoloknak nem adatott meg a hatalom, hogy Urunk halálának háromnapi idejében áldozatot mutassanak be. Ez a vélemény nem függ ettől a tévedéstől, hanem sajátlagosan az alapítás szavaitól.

amely tagadja a szakadatlan áldozat lehetőségét azon a Három Napon . . . miszerint valóban, a jelen intézkedés szerint így van szokásba véve . . . : mivelhogy ezt a véleményt nem találjuk külső tekintélytől, és e részről nagy valószínűségtől, sem szilárd megokolástól megfosztva, amint mindjárt látni fogjuk» (59. szám, 306. l.). Ezután (79. szám, 322. l.) így következtet: «Amely [véleményt] azelőtt csak lépésről-lépésre terjesztettek aggályos kezekkel, a megbotránkoztatás nem minden félelme nélkül, mindjárt ezután szárnyat növeszt és mindenkinek örömére ide-oda repdes, úgy, hogy ezt mondhassad róla: Parva metu primo, mox sese attollit in auras».

Amit mi Krisztus tanításából tudunk, ugyanarról, ha nem csalódunk, Urunk alapításának célja is meggyőz minket, amely az volt, hogy mi ne erőtlen vagy érvénytelen, de ne is elfogadását tekintve bizonytalan, hanem bizonyos és biztonságban lévő, mert hiszen Isten által érvényesített és a mennybe befogadott, mintegy már minden oldalról befejezéshez jutott áldozatot mutassunk be.

Azt pedig nem lehet bizonyítani, amit Suarez előír (48. vita, 2. feloszt. 12. n.), hogy ez a vélemény ellentmond «a Trienti Zsinaton elfogadott közös tanításnak, hogy ebben a szentségben nem a szavak erejénél fogva, hanem az elsődleges hatások kíséretekép van jelen Krisztus élő teste»: ugyanis ezért Krisztus teste nem fog inkább élni a szavak erejénél fogva, mint a szavak erejénél fogva egyesül személyesen az Igével, ámbár Krisztus akarata szerint nem lehet mást, mint az Igével egyesült testet átváltoztatni. Mindenesetre nem volt megadva másként az apostoloknak az átváltoztatás hatalma, mint a legfőbb papnak, Krisztusnak alárendelve: és azért az alapítás értelmében nem változtathatnának át, ha megszűnnék Krisztus főpapsága: pedig megszűnnék, ha a személy szerinti egyesülés nem állana fenn. Tehát csak akkor változtathatnak át, ha fennáll a személy szerinti egyesülés: tehát csak az Igével személy szerint egyesült testet változtathatják át. De mégsem a szavak erejénél fogva van az

Istenség az Oltáriszentségben : mert az ő jelenléte nem felel meg a szavak formai jelentésének, hanem csak a test jelenléte (erről olvasd el S u a r e z t, 51. vita, 6. fel. 4. n.). Ugyanezt mondjad továbbá Krisztus testének élő és dicsőséges állapotáról.

Az pedig, hogy a hittudósok általában, mint például Szent T a m á s (III. 76. 1. 1m. és 2. c. : III. 81, 4.: *Ján. 6. fölött*, 6. felolv.) azt tanítják, hogy ha ez a szentség fel lett volna szentelve a halál háromnapi idejében, akkor Krisztus teste lélek nélkül jelent volna meg, azt igen helyesen mondják, amennyiben mivel a forma csak testet jelentett, a test pedig akkor lélek nélkül volt, semmi címen nem volna jelen a lélek : de nem határozzák meg, hogy ez a feltétel megvalósulhatott volna-e vagy sem a Krisztus által egyszer megállapított rendben, amint bölcsen jegyzi meg L u g o *(i. h.)*.

Tehát még inkább kell azt mondanunk, hogy az apostoloknak a kínszenvedés lefolyása alatt, tudniillik Krisztus vacsorája és a halál között nem volt eucharisztiát felszentelő hatalmuk : mert hiszen az alapítás szerint főleg Krisztus halálára kellett nekik emlékezni : amelyre nem lehetett emlékezni, amíg meg nem történt. Azonkívül minő áldozati adományt ajánlottak volna akkor fel? Nem feláldozottat, amennyiben feltételezzük, hogy Krisztus még nem halt meg : nem ajánlanák fel Krisztust a feláldozásra sem, amennyiben az egyedül Krisztust, a legfőbb papot és megváltót illette : aki egyedül ajánlotta fel magát a feláldozásra.

Az alapításnak ugyanebből a törvényéből az is következik, hogy az Egyház papjainak nem lesz átváltoztató hatalmuk az utolsó ítélet után : amennyiben csak az ő második eljöveteléig volt reájuk ruházva a Krisztus misztériumaira való emlékezés hivatala : *míg el nem jő*.

XVIII. TÉTEL.

NEM VOLT ISMERETLEN AZ ELSŐ KÉT SZÁZAD ATYÁI ELŐTT, HOGY AZ EUCHARISZTIA ÜNNEPLÉSÉBEN KRISZTUS TESTÉT ÉS VÉRÉT ÁLDOZZUK MI ISTENNEK.

II. FEJEZET.

KRISZTUS TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK EGYHÁZI ÁLDOZATÁRÓL AZ ELSŐ ATYÁKNÁL.

Az, hogy az eucharisztiában áldozati tekintet van, amely által mi Krisztus testét és vérét valamilyen érzékelhető szertartással Istennek bemutatjuk, annyira kétségtelen nemcsak a későbbi Atyák előtt, hanem az apostoli korszak Atyái előtt is, hogy alig értjük meg, hogy hogyan juthatott eszébe nemrég egy katolikusok között nevelkedett hittudósnak az ellentétes vélemény: hogy tudniillik Irén előtt nem volt az Egyháznak más áldozata, mint maguké a könyörgéseké és imádságoké, amelyek által a kenyeret és a bort Krisztus testévé és vérévé felszentelték, hogy mi azzal éljünk, de legkevésbbé sem, hogy azt Istennek feláldozzuk (W i e l a n d, *Mensa und Confessio*, 25—52. l.). Ha azután Irén (W i e l a n d, *i. m.* 52—55. l.) és Origenes is (W i e l a n d, *i. m.* és *Der vorirenäische Opferbegriff*, 150—151. l.) úgy vélte, hogy mi az eucharisztiás könyörgéseken kívül valamit felajánlunk, az nem volt más, mint maga a kenyérnek és bornak a természetes álladéka, a föld gyümölcseinek első zsengéje, amelyek helyett viszont Isten Krisztus testét és vérét adta nekünk. Ciprián korának volt végre fenntartva, hogy azt kezdjék hinni, hogy az áldozat Krisztus testével és vérével történik.

A bizonyító okok három főpontjára hivatkozik a mi ellenfelünk.

Először: a Cipriánnál korábbi Atyák közül egy sem említette Urunk testének és vérének az áldozatát.

Másodszor: azok mind tagadták, hogy Istennek bárminő áldozat tetszenék, vagy be kellene mutatni az ajkak és szív áldozatán kívül.

Harmadszor: ezek közül Origenesen kívül, akinek azonban burkoltan kedvez Irén (W i e l a n d, *Mensa und Confessio*. 112. l.), egy sem ismert el más oltárt, mint a keresztrefeszített Krisztust. Tehát ennek a két Atyának a kivételével senki sem ismert el semmiféle külső ajándék áldozatát.[1]

A harmadik bizonyító okot már előzőleg rosszaltuk: mert hiszen már tudjuk, hogy maga a kínszenvedés áldozati adománya a mi eucharisztiás áldozatunk saját oltára: tehát az anyagi oltár hiánya (ha valaha is előfordult), nem árthatna a mi áldozatunknak. Tényleg senki előtt nem kétes, hogy az áldozathoz oltár kell: de közben nem kételkedhetünk mi katolikusok arról sem, hogy a mi korunkban is lehetne a szolgálati oltár minden anyagi építménye nélkül mindazonáltal érvényesen ünnepelni az eucharisztiás áldozatot. De még akkor sem hiányzik az oltár: sőt jelen van Krisztus teste, az igazi áldozat igazi oltára: amelyet az igazi pap mutatott be és az Egyház látogat.

A második bizonyító oknak az árt, hogy túl sokat bizonyít: mert, amint látni fogjuk, ha érvényben volna, azt is bizonyítaná, hogy Irén és Origenes vagy sok későbbi Atya sem fogadott el semmiféle külső dolog áldozatát: amikor magának Wielandnak elismerése szerint Irén és Origenes felajánlott valami külső dolgot, és magát Krisztus testét és vérét a Cipriánnál későbbi Atyák.

Az első bizonyító ok hamis exegézisen alapszik: ezt most kell meghazudtolnunk.

Bizonyára nagyobb világosság lesz a vitában, ha elő-

[1] Ezzel a bizonyító okkal H a r n a c k is egyetért, *i. m.* 1. 459: «Aus der Untersuchung von W i e l a n d: *Mensa und Confessio* 1906 geht hervor, daß es bis gegen Ende des 2. Jahrhunderts in der Kirche schwerlich einen Priester gegeben hat, weil es noch keinen Altar gab».

ször megmutatjuk, hogy alaptalan az az állítás, amely Irén és Origenes áldozatát a kenyér és bor puszta természetes elemeire korlátolja, kizárva Krisztus testét és vérét ; másodszor, ha megmagyarázzuk, hogy a Ciprián előtt élt többi Atyák szerint az eucharisztia áldozata nem a puszta imádságoké, hanem az imádságok által egy szent dologé, tudniillik Krisztus testéé és véréé volt.

1. §. Irénről és Origenesről.

I. FELOSZTÁS. — IRÉNRŐL.

Irén az *Eretnekségek ellen* írt 4. könyvében főleg három helyen beszél az eucharisztiás áldozatról (17, 5 ; 18, 1 ; 18, 4).

Az első helyen (17, 5. G. P. 7, 1023) ez áll : «Tanítványainak parancsot adván, hogy az ő teremtményei közül az első zsengéket ajánlják fel Istennek, nem mintha szüksége volna rá, hanem hogy ők maguk se gyümölcstelenek, se hálátlanok ne legyenek, kezébe vette azt, ami a kenyér teremtménye közül való, és hálát adott, mondván : Ez az én testem. Hasonlóképen a kelyhet is, mely a mi javunkra szolgáló teremtmények közül való, az ő vérének vallotta, és az újszövetség új áldozatát tanította : amelyet az Egyház az apostoloktól kapván, az egész világon bemutat Istennek, aki enni ad nekünk, mint ajándékainak első zsengéjét az újszövetségben».

Másodszor (18, 1. G. P. 7, 1024) : «Tehát az Egyház áldozata, amelyet az Úr az egész világon bemutatni parancsolt, tiszta áldozatnak számít az Isten előtt és kedves előtte . . . Fel kell tehát ajánlani Istennek az ő teremtménye első zsengéjét».

Harmadszor (18, 4. G. P. 7, 1026—1027) : «Mert kell, hogy mi áldozatot mutassunk be Istennek, és mindenben hálásaknak találtassunk alkotó Istenünkkel szemben, tiszta gondolattal, képmutatás nélküli hittel, erős reménynyel, égve a szeretettől, az ő teremtményei közül az első zsengéket neki feláldozván. És ezt az áldozatot egyedül

az Egyház mutatja be tisztán az alkotónak, amikor hálákat adva, az ő teremtményei közül neki felajánl».

Ez a három hely arra tanít minket, hogy a kenyér és bor úgy lép be a mi áldozatunkba, mint a teremtés első zsengéje. De ebből még mindenesetre nem biztos, hogy vajjon úgy vannak-e behozva, hogy Krisztus teste és vére kizárassék, amelyek tulajdonságává mondja, hogy az Isten segítségül hívása által a kenyér és bor elemei változnak (4, 17, 5 ; 4, 18, 5 ; 4, 33, 2 ; 5, 2, 2—3 ; 1023, 1028—1029, 1073, 1125—1129. oszl.). Amint mi azt ugyanis fennebb (IX. Tételben) mondottuk, az eucharisztiás áldozathoz a kenyér és bor mutatkozó áldozata és Krisztus testének és vérének valóságos áldozata tartozik : de másként és másként : amennyiben az egyiknek jel, a másiknak dolog szerepe van. Ugyanis a kenyér és bor áldozatának módja szerint mutatjuk be Krisztus testét és vérét : és nem felel meg Krisztusnak a kenyér és bor álladékához való viszony nélkül az általunk bemutatott áldozat tekintete : mert mi őt végre is annyiban mutatjuk be, amennyiben ő az általunk eszközölt átlényegülés végmozzanata. Ezért van az, hogy ezt az áldozatot annak alapján, ami mutatkozik, mondhatjuk kenyér- és boráldozatnak : de annak alapján, ami rejtőzik, Krisztus teste és vére áldozatának kell mondanunk. Tehát ennek az áldozatnak jelképes szemlélése nem fosztja azt meg nyomban tényleges erejétől és méltóságától, amint azt, úgylátszik, Wieland gondolja (D. V. O. XXII. és 149. l.).

Két módon foghatjuk pedig fel ebben a vitában a kenyeret és a bort. Először ugyanis a kenyér és bor vagy kehely vagy mérték vagy szőlőtermés neve alatt jöhet közönséges kenyér és közönséges bor, amely tudniillik megtartja saját lényegének egész igazságát. Másodszor lehet szó kenyérről és borról annak a földi és látható elemnek az alapján, amely az átlényegülés után megmarad hozzávegyítve a mennyei és láthatatlan elemhez, tudniillik Krisztus testéhez és véréhez, amint maga Szent Irén írja : «A kenyér, mely Isten segítségül hívását magába

fogadja, már nem közönséges kenyér, hanem eucharisztia, amely két dologból áll, földi és égi [dologból]» *(Eretnekségek ellen.* 4, 18, 5. G. P. 7, 1028—1029).

Ha az első felfogás szerint nevezte meg Irén a kenyeret és a kelyhet, amikor mindkettőnek a felajánlásáról beszél, akkor nem tesz egyebet, mint amit mi teszünk. Ugyanis a római Egyház a mai liturgiájában sem kétli a nép feltett ajándékait, melyeket Krisztus testévé és vérévé kell változtatni, áldozatnak (pl. Pünkösd után a hetedik vasárnap és Jézus legszentebb Neve ünnepén a Csendes imádságban), vagy áldozati adományoknak (pl. Feketevasárnap után kedden, Szentháromság vasárnapján, Szent Péter és Pál ünnepén a Csendes imádságban), italáldozatnak (pl. Kármelhegyi Boldogasszony ünnepén), vagy Istennek szentelendő és felajánlandó ajándékoknak nevezni (mint például Szenvedés vasárnapja után csütörtökön és Szent András apostol Vigiliáján a Csendes imádságban). Hasonlókép az összes keleti Egyházak az ő epikléziseikben magát a feltett kenyeret és bort (az átlényegülés előtt) áldozatnak, Istennek felajánlandó áldozati adománynak vagy valami effélének mondották régen (pl. *Apostoli Rendelkezések,* 8, 12, 38—39. F. D. 1, 510; *Szent Jakab Görög liturgiája,* B. 53; *Szent Márk Görög liturgiája,* B. 133) és még ma is annak mondják (pl. *Aranyszájú Szent János liurgiája,* B. 386; *Szent Vazul liturgiája,* B. 405.). De mégsem szabad kételkedni, hogy az Egyház, amely ezeket a liturgiákat látogatja, tudta és tudja, ami egy katolikus előtt sem ismeretlen: hogy a mi áldozatunk Krisztus testével és vérével történik. Tudniillik a külszínekig terjedőleg az Egyház kenyérben és borban áldoz és tudja azokhoz szabni a beszédet, amik mutatkoznak és arra alkalmazni a hitet, ami rejtőzik (lásd fennebb IX. Tételt).

Ha pedig Irén a második felfogás szerint hozza be az áldozatba a kenyeret és a bort, mely az átváltozást követi, akkor *külön bizonyító ok nélkül* alig lehet hinni, hogy ő inkább akarta a földi dolgok hasonmásait az Isten-

nek adott ajándéknak tulajdonítani, vagy az Egyháztól kiinduló tiszta áldozatnak magasztalni, mint az általuk tartalmazott mennyei igazságot : hanem azt kell gondolnunk, hogy úgy nevezte meg a kenyeret és kelyhet, ahogyan mi mondunk eucharisztia kenyerét vagy áldott kelyhet.

Ennek az értelmezésnek *először* nem áll útjában, sőt kedvez, hogy a felajánlott dolgot «a teremtés első zsengéjének» nevezi : mert hiszen maga Wieland előtt sem ismeretlen (*Mensa und Confessio*, 52—53. l. : *Der vorirenäische Opferbegriff*, 146—147. l.), hogy Krisztus testének és vérének sajátlagosan felel meg az, hogy a teremtés igazi első zsengéje legyen (v. ö. az Atyáknak fennebb mérlegelt megfontolásait *Lev.* 23. 10—14-hez).

Másodszor kedveznek az első hely első szavai, ahol azt olvassuk, hogy Krisztus azáltal tanította nekünk az áldozás szertartását, hogy kezébe vette a kenyeret és hálát adott, mondván : *Ez az én testem*, és hasonlóképpen a kelyhet is az ő vérének vallotta. Tehát átváltoztatással tanított minket áldozatot bemutatni. Ha pedig valamit átváltoztatással ajánlunk fel az áldozatban, az kell, hogy az legyen, amit az átváltoztatás után Istennek szentelve találunk : mert áldozatot bemutatni nem egyéb, mint *Istennek szentelni*. Az átváltoztatás végmozzanatában pedig Irén szerint «az eucharisztia» van, . . . «amely Krisztus teste és vére» (5, 2, 3. 1127. oszl.). Tehát magát az ő testét és vérét ajánlotta fel Krisztus az eucharisztiában és mi is azt ajánljuk fel.

Harmadszor nekünk kedveznek azok a szavak, melyek az általunk idézett harmadik hely után következnek : «Az alkotón kívül mást mondván Atyának, felajánlván neki azokat, amik a mi javunkra vannak teremtve, másét megkívánónak, és idegen tulajdon után vágyódónak mutatják őt. Akik pedig azt mondják, hogy lázadásból, tudatlanságból és szenvedélyből létesíttettek azok a dolgok, amik nekünk hasznosak, a tudatlanságnak, szenvedélynek és lázadásnak a gyümölcseit felajánlva vétenek Atyjuk ellen, inkább megsértvén őt, semhogy hálát adnának.

Hogyan fog pedig összehangzani náluk, hogy a kenyér, amely fölött hálákat adtak, az ő Uruk teste és a kehely az ő vére, ha őt nem mondják magának a világ Alkotója Fiának, azaz Igéjének, aki által A FA GYÜMÖLCSÖT TEREM, A FORRÁSOK LEFOLYNAK és a föld először füvet, azután kalászt és végre TISZTA BÚZÁT ad a kalászban? Hogyan mondják továbbá, hogy a test romlásra jut és nem fogadja magába az életet, mely az Úr testével és vérével táplálkozik? Tehát vagy változtassák meg véleményüket, vagy hagyjanak fel azok felajánlásával, amiket mondottunk. A mi véleményünk pedig egybehangzó a [mi] eucharisztiánkkal és másrészt a [mi] eucharisztiánk a mi véleményünket bizonyítja. UGYANIS FELAJÁNLJUK NEKI, AMI AZ ÖVÉ, EGYBEILLŐEN hirdetvén a test és lélek egyesülését és egységét [és vallván a feltámadást]. Mert ahogyan az a kenyér, amely földből való, magába fogadván az Isten segítségül hívását, már nem közönséges kenyér, hanem eucharisztia, mely két dologból áll, földi és mennyei [dologból] : úgy a mi testeink is, magukba fogadván az eucharisztiát, már nem romlandók, feltámadás reményével bírók» (4, 18, 4—5. 1027—1029. oszl.).

Ezen a helyen az Eretnekek következetlenségét korholja Irén : akik jóllehet tagadják, hogy a kenyeret, a bort vagy a vizet az Úr Jézus Krisztus Atyja teremtette és úgy ítélik, hogy ezek az álladékok vagy egészen távolállók az Isten teremtésétől, vagy kétségkívül el vannak rontva az Isten teremtésében, közben mindazonáltal vallják, hogy az Úr testét és vérét a felszentelt kenyér és kehely minőségében mutatják be Istennek : amely eucharisztiás kenyérben és kehelyben két dolog összefoglalását figyeljük, melyek közül az egyik földi, érzékelhető és az anyag feltételeinek alávetett (tudniillik az az elem, mely a kenyér és bor tulajdonságait megtartja), a másik pedig láthatatlan, mennyei, szellemi állapottal megajándékozott (tudniillik Krisztus teste és vére).[1] Ebből az következik,

[1] Előttünk nincs bebizonyítva Irén szavainak az az értelmezése, amely Massuet után *(In Irenaei libros dissertatio,* 3,

hogy az eucharisztiát az első elem értelmében vagy mint Istentől idegen dolgot, vagy kétségkívül mint Istenhez méltatlan dolgot mutatják be. Ezzel a következetlenséggel Irén szembeállítja az összhangot *(ἐμμελῶς)* és az egybehangzást *(σύμφωνος)* a között, amit bemutatunk és a tan között, amelyet mi katolikusok akár a lelki és anyagi dolgokból álló emberi személy egységéről, akár a romlandóságunk fölé kerülő romolhatatlanságunkról, akár főleg az egész teremtett világnak, úgy a szelleminek, mint az

84. n. G. P. 7, 334), aki a kálvinistáknak a pusztán erő szerinti jelenlétről alkotott dogmájának felforgatásán dolgozott, nemrég más katolikusoknak tetszett (P. Batiffol, *Et. d'Hist. et de Theol. Posit.* 2-e série, 3, 153—154 : Jansen, art. *Eucharistiques [Accidents]*, a D. T. C.-ben, 1371. oszl., és ismét Batiffol, *Eucharistie* 5. 177—178. l.) : amely szerint a földi dolgon magát Krisztus testét és vérét, a mennyein pedig az istenséget kellene érteni. Ugyanis :

1. Annyira mennyei Irén számára Krisztus teste, mint az oltár, amelyre a mi felajánlásaink az átváltozás által fölvitetnek.

2. Egészben véve követeli a vita a gnosztikusokkal, hogy a földi dolgon valami kenyérhez és borhoz tartozót értsünk. Ugyanis ők semmi földi dolgot, hanem minden anyag nélküli természetet ismertek el abban a testben, amelyet Krisztus fölvett (v. ö. *Er. ell.* 1, 5, 5. és 1, 7, 2.). Tehát ha Irén az ő következetlenségüket akarta kimutatni (azaz «ad hominem» akart érvelni), akkor nem érthette a földi dolgon Krisztus testét : ugyanis kéznél levő lett volna az eretnekek felelete, hogy ők nem esnek bele semmiféle következetlenség hibájába, amikor Krisztus testét felajánlva nem ajánlanak fel a mennyei Atyának az ő teremtésétől idegen, vagy az ő teremtésében elrontott dolgot, hanem olyan valamit, ami anyagban éppen nem részes.

3. A régi Atyák közül egynél sem találjuk *földinek* nevezve Krisztus eucharisztiás vagy megdicsőült testét, hanem mindig szelleminek, hithez tartozónak, láthatatlannak, mennyeinek Pál gondolkozásmódja szerint *(Kor. I.* 15. 44.), amint az Kelemennek, Jeromosnak, Ambrusnak, Ágostonnak stb., stb. több száz idézetéből világos lesz, azon a végtelen sok helyen kívül, ahol főleg a Görögök a mi áldozati adományunkat hithez tartozónak [intelligibilis] stb. mondják. Álljon itt ennek az irálynak egy példaképe Didimustól (?) *Csel.* 2. 25. *felett.* G. P. 39, 1660 : «A feltámasztott test a feltámadás után szellemi és romolhatatlan test».

anyaginak, ugyanattól az egy Istentől való eredetét illetőleg vallunk. Az összhangot pedig abból bizonyítja, hogy az eucharisztia két elemet hoz magával, egy földi és egy mennyei elemet. Szeretném, ha Irénnek ebből a megokolásából azt következtetnéd, hogy «az, amit mi FELAJÁNLUNK», maga az eucharisztia, «amely Krisztus teste és vére».

Negyedszer nekünk kedvez, hogy Irén szerint a mennyei oltárnál mutatunk be áldozatot: «oda irányulnak ugyanis a mi könyörgéseink és áldozataink», úgymond (4, 18, 6. 1029. oszl.). Továbbá amint mi már előrebocsátottuk, azon a mennyei oltáron, amely Krisztus teste, nem lehet más áldozatot bemutatni, mint magát Krisztus testét.[1]

Az sem csoda, hogy jóllehet tudja Irén, hogy a mi

[1] Valóban annyira biztos, hogy Irén tanítja Krisztus testének és vérének az áldozatát, hogy Wieland, aki első művében ezeket írta: «[A megelőző Atyáknak] ezt a keresztény áldozatokról való pusztán szellemi tanítását Irén valahogyan kiterjeszti, mialatt annak konkrét kifejezésévé teszi, hogy A KENYÉR ÉS BOR EUCHARISZTIÁNAK SZÁNT ELEMEIT, mint az egész megváltott teremtés első zsengéjét a Teremtőnek felajánljuk» *(Mensa und Confessio.* 52. l.), harmadik művében később kénytelen beismerni, hogy «Semmiféle bizonyító okra nem szorul rá, hogy Irén Krisztus testét és vérét nevezi az általunk Istennek felajánlandó ajándékoknak, és pedig amennyiben az a teremtésnek, melyhez mi tartozunk, első zsengéje» *(Der vorirenäische Opferbegriff,* 146. l.). De téves véleményétől félrevezetve, hogy az átváltozásnak nincs felajánló vagy áldozatbemutató jelentősége, így egyezteti össze tanításának összefoglalásában mindkét állítását: «Nem akarta Irén az átváltozást úgy tekinteni, mint Krisztus testének és vérének, mintegy Istennek visszaadandó Isten ajándékainak az áldozatát, legfeljebb jelképesen» (u. o. XII. l.). Azaz Irén szerint nem ajánljuk fel tulajdonképpen Krisztus testét és vérét, hanem a közönséges kenyér és bor elemeit ajánljuk fel, amelyeket mialatt Istennek visszaadunk, úgy mutatjuk magunkat, mintha Krisztus testét és vérét ajánlanánk fel. Más szóval van itt a kenyérnek és bornak egy nemcsak mutatkozó, hanem igazi áldozata: és Krisztus testének és vérének nem igazi, hanem csak mutatkozó áldozata. Alig lehetne Irén véleményét erőszakosabban facsarni és visszafordítani.

áldozatunkban Krisztus testének és vérének van főszerepe, mégis inkább az érzékelhető elemről beszél: mert hiszen annak a tulajdonságából kell a bizonyító okot meríteni a gnósztikusok ellen, akik tagadják, hogy a testek világát a mennyei Atya alkotta: amely szerintük egy másik demiurgostól, vagy Isten műveinek elrontásából keletkezett.

Közben üdvös Irénnél ezt a kettőt egymás mellé állítva találni: először: gyűlöli Isten az áldozatokat és semmit sem szeret, csak a hitet, az engedelmességet és az igazságosságot; másodszor: az Egyház áldozata mégis kedves, mert az tisztáktól indul ki, és nem úgy van Istennek bemutatva, mintha ő rá volna szorulva a mi javainkra, hanem azok által van bemutatva, akik rászorulnak az Isten dicsőségére *(Eretnekségek ellen.* 4, 17. és 18).

II. FELOSZTÁS. — ORIGENESRŐL.

Celzusnak, aki azt hitte, hogy az ördögöknek hálaadással és zsengék és könyörgések áldozataival tartozunk, azért, mert a földi dolgokat igazgatják, így felel Origenes: «Celzus ugyan, mint aki Istent nem ismeri, adjon csak áldozatokat és hálákat az ördögöknek. Mi azonban a világmindenség alkotójának hálát adván, kenyereket is eszünk, miután azokat az adott dolgokért hálákat adva és imádkozva feláldoztuk *(τοὺς μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐχῆς τῆς ἐπὶ τοῖς δοθεῖσι προσαγομένους ἄρτους* = A), melyek az imádság miatt *(διὰ τὴν εὐχήν* = B) egy szent testté változtak, amely megszenteli azokat, akik jó szándékkal élnek vele» *(Celzus ellen,* 8, 33. G. P. 11, 1565). Ezt a helyet úgy értelmezte a mi ellenfelünk Renz után *(i. m.* 1. k. 206. l.), hogy Origenes szétválasztotta egymástól az átváltoztatást és az áldozatot:[1] amely szétválasztást Renz abból bizonyította, hogy az áldozati imád-

[1] «Világosan megkülönbözteti [Origenes] az áldozat *bemutatását* az *átváltoztatástól*» *(Mensa und Confessio,* 56. l.).

ság (= A) hálaadást tartalmazva van mondva, amely hálaadást az átváltoztató imádság (= B) nem tartalmazza. Ám kétségtelen, hogy más dolog valamit tagadni és más dolog valamit nem állítani : tehát habár sohasem állítaná, azért mégsem tagadná Origenes, hogy az átváltoztató imádság hálaadást tartalmaz. Sőt mivel a második tagban az átváltoztató imádságot *τὴν εὐχήν*-nek nevezi, a *τὴν* szócskával, úgylátszik, ugyanazt az imádságot jelzi, amelyet az első tagban áldozatbemutatónak mondott. Azért Wieland méltán változtatván meg véleményét, harmadik művében azt írja, hogy el kell ismerni, hogy ezen a helyen az áldozatbemutatás átváltoztatás által történik *(Der vorirenäische Opferbegriff*, 150—151. l.).

De már egy másik helyet hoz fel Origenestől, amely szerinte azt bizonyítja, hogy Origenes néha a másik véleményre is elhatározta magát. Igy ír tudniillik Origenes *Luk.* 19. 24. *fölött: Vegyétek el tőle a minát és adjátok annak, akinek tíz minája vagyon:* «És ilyen módon, amiket mi Istennek adtunk, ugyanazokat ő nekünk visszaadja, azokkal együtt, amink azelőtt nem volt. Kíván és követel tőlünk az Isten, hogy alkalma legyen ajándékozni, hogy annak adjon, aki bőkezű volt. Ugyanis az ő kegyelméből kétszereződött meg a mina és mindegyik méltónak több adatott, mint remélték. Ennélfogva álljunk fel és imádjuk Istent, hogy méltók lehessünk felajánlani az ajándékokat, amelyeket ő nekünk visszaadjon, és FÖLDIEK HELYETT MENNYEI [DOLGOKAT] adjon Krisztus Jézusban, akié a dicsőség és az uralkodás mindörökkön örökké. Ámen». *(Luk. fölött*, 39. homilia. G. P. 13, 1900—1902.) De mi akadályozza Origenest, hogy mialatt bőkezűségre buzdít Istennel szemben, ne azokról az ajándékokról beszéljen, amelyeket az átváltoztató pap mutat be, hanem amelyeket az áldozatot megrendelő nép ajánl fel? Mert amely részét ennek a pap Krisztus testévé és vérévé felszentelve Isten elé terjeszti, az a híveknek visszaadatik, úgyhogy földi dolgok helyett égieket nyerjenek újból vissza. Ha ez az értelmezés nagyon illik ehhez a helyhez, mindenesetre

el kell fogadnunk, nehogy ok nélkül azt gondoljuk, hogy Origenes ellentmondásokba keveredik: aki másutt éppen Krisztus testét és vérét mondja a mi Istennek visszaadandó ajándékunknak, amint az már háromszorosan kétségtelen lesz.

Először ugyanis *Celzus ellen* írt művében (8, 57. G. P. 11, 1601—1604) tagadván, hogy mi az ördögöknek hálaadó áldozatokkal tartozunk, akiktől csak rossz jut nekünk osztályrészül, azt mondja, hogy a mi jótevő Istenünkkel szemben hálás szívünknek szimbolumai vannak, az a kenyér, melyet eucharisztiának mondunk: az angyalok pedig nem óhajtanak áldozatokat a mi kezeinkből, mert ők az egy Istennek saját tiszteletét nem hajhásszák. «Celzus azt akarja, hogy hálásak legyünk az ördögöknek, és azt hiszi, hogy hálaadó áldozatokkal tartozunk azoknak *(οἰόμενος ἡμᾶς ὀφείλειν αὐτοῖς χαριστήρια)*. Mi azonban, akik tudjuk, hogy mi a hála erénye, tagadjuk, hogy hálátlanok volnánk, ha se nem áldozunk, sem tiszteletet nem tanusítunk azokkal szemben, akik a mi ellenségeink, nemhogy jótéteményekkel halmoznának el: attól azonban félünk, nehogy Isten iránt hálátlanok legyünk, mert hiszen az ő jótéteményeivel vagyunk elárasztva, az ő műve vagyunk, ő viseli gondunkat, bármely sorsra tartson minket méltóknak, és ez élet után tőle fogjuk kapni azt, amit akart, hogy reméljünk. Isten iránt való hálás szívünknek szimboluma is van, a kenyér, melyet eucharisztiának nevezünk *(Ἔστι δὲ καὶ σύμβολον ἡμῖν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας, ἄρτος εὐχαριστία καλούμενος)*. De nem is ördögök hatalmában van, amint fentebb jeleztük, a mi használatunkra teremtett dolgok igazgatása. Tehát semmi jogtalanságot nem teszünk, ha a teremtett dolgokkal élve nem áldozunk azoknak, akikhez azok nem tartoznak. Sőt ha nem is bizonyos ördögöket, hanem angyalokat tudunk a föld gyümölcsei és az állatok nemzedékei fölé helyezve, dícsérjük ugyan őket és boldogoknak hirdetjük, akikre rábízta Isten a mi nemünknek hasznos dolgokat, de az Istennek saját tiszteletét nekik mégsem

mutatjuk be. Mert ezt sem Isten, sem ők nem akarják, akikre ezek a dolgok rá vannak bízva. Sőt inkább jóváhagynak bennünket, ha őrizkedünk, nehogy nekik áldozzunk, mintha áldozunk. Ugyanis nincs nekik szükségük a földről felszálló füstre».

A véleményeknek ebből a szövéséből szembetűnően kiviláglik, hogy az eucharisztia kenyerének Istennek bemutatott áldozatszerepe van: mivel azoknak az áldozatoknak *(χαριστήρια)* felel meg, melyeket az ördögök hajhásznak, és amelyeket az angyalok nem hajhásznak: és mert általa azt a tiszteletet tanusítjuk Istennel szemben, amely áldozatokból áll, amelyre egyedül Istennek van joga. Maga Renz is elismeri és senki sem tagadhatja, hogy «azon a kenyéren, amelyet eucharisztiának mondunk», Krisztus testét és vérét kell érteni *(i. m.* 1, 199).

Másodszor azt mondja, hogy az eucharisztia kenyerében a kiengesztelő erő teljessége lakozik, melynek gyenge részesedése az előképes kenyerek kitételében volt. «Azok szerint, amik írva vannak, úgy látszik, hogy a tizenkét kenyérben Izrael tizenkét törzsének emlékezete történik Isten előtt, és parancs adatik, hogy ez a tizenkét kenyér szünet nélkül az Úr színe előtt nyilvánosan kitétessék, hogy a tizenkét törzsről előtte mindig megemlékezés legyen, ami által mintegy bizonyos könyörgés és esdeklés lássék tartatni az egyes törzsekért. De elég kisszerű és erőtlen az efféle közbenjárás . . . Ha azonban ezeket a misztérium nagyságára alkalmazod, rá fogsz jönni, hogy ennek a megemlékezésnek nagyszerű kiengesztelődés a következménye. Ha visszatérsz ahhoz a kenyérhez, mely mennyből szállott le és életet ad ennek a világnak, ahhoz a kitett kenyérhez, melyet az Isten tett le engesztelésül hit által az ő vérében és ha megfontolod azt a megemlékezést, amelyről az Úr mondja: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre:* akkor rá fogsz jönni, hogy egyedül ez a megemlékezés teszi Istent irgalmassá az emberekkel szemben. Ha tehát figyelmesebben emlékezel az Egyház misztériumaira, azokban, amiket a törvény ír, a jövendő igazság előre kialakított

képére fogsz rátalálni» *(Lev. fölött,* 13. homilia, 3. G. P. 12, 547). Továbbá úgy értjük, hogy annyiban van ebben a dologban engesztelő erő, amennyiben mi azt Istennek felajánljuk, nem amennyiben azt nekünk Isten adja. Tehát az eucharisztia kenyerének általunk Istennek visszaadott ajándékszerepe van.

Harmadszor azt is mondja, hogy a régi engesztelő szertartás, amely a borjú vérével történt, átszállott az új engesztelő szertartásra, az eucharisztia vére által. Igy ír ugyanis: «Pontosan értesített, hogy hogyan ünnepelték a régiek az embereket Istennel kiengesztelő szertartást: de te, aki Krisztushoz, az igaz főpaphoz jöttél, aki saját vérével tette Istent irántad irgalmassá, és engesztelt ki téged az Atyával, ne maradj akadva a testnek a vérén: hanem tanuld meg inkább az Ige vérét és halljad őt, amint azt mondja neked: *ez a vér az enyém, mely értetek kiontatik a bűnök bocsánatára.* Ismeri az Isten Igéjének a testét és vérét, aki be van avatva a szent titokba. Tehát ne időzzünk azoknál, amik a beavatottak előtt ismeretesek, a be nem avatottak előtt pedig nyilvánvalók nem lehetnek» *(Lev. fölött,* 9. homilia. 10. n. G. P. 12, 523). Ebből a helyből ismét világos, hogy Origenesnél az eucharisztia testének és vérének igazi feláldozott, azaz általunk Istennek bemutatott dolog tekintete van, nemcsak hálaadásul az Isten ajándékaiért, hanem kiegyenlítésül és elégtételül is a mi bűneinkért.

Közben azt is észre kell vennünk, hogy Origenesnek, úgymint Irénnek, az volt a véleménye, hogy csak azok az áldozatok tartoznak Isten igazi tiszteletéhez, amelyek folytonos imádkozásból és az élet becsületességéből állanak *(Lev. fölött,* 9. homilia. 9. n. G. P. 12, 521—522. *Celzus ellen,* 7, 1; 8, 21; 8, 62; 8, 64; G. P. 11, 1421, 1449, 1609, 1613). Össze kell tehát egyeztetni az olvasónak ezt a véleményt az eucharisztia kenyerében és borában ünnepelt igazi áldozattal.

2. §. Ignácról, Jusztinról, Ipolyról és Tertulliánról.

Miután már megmagyaráztuk, hogy Irén és Origenes szerint nem a kenyér és bor természetes elemei voltak egyedül, tudniillik Krisztus teste és vére kizárásával az a dolog, amit az áldozatban Istennek be kell mutatni, hátra van hogy megmutassuk, hogy a Cipriánnál korábbi többi Atyák nem egyedül az imádságokat tartották mintegy minden egyéb dolog kizárásával, az Istennek bemutatandó áldozatnak.

Áttekinthetőség céljából először azokat fogjuk vizsgálni, akiknek a felfogása könnyebben érthető, tudniillik Ignácot, Jusztint, Ipolyt és Tertulliánt. Azután hallani fogjuk az összes többieket.

I. FELOSZTÁS. — IGNÁCRÓL.

Hogy Ignácot megérthessük, előre kell bocsátanunk egy pár dolgot.

Először. A *θυσιαστήριον* neve alatt egy helyen (Magn. 7. 2, l. lejjebb) biztosan Krisztust érti, amint már mondottuk (XIII. Tételben). A *θυσιαστηρίου* vagy oltárnak krisztológiás értelmezése pedig nem hogy ártana az eucharisztia tanának, sőt nem tud annak megvilágításához nagyobb és teljesebb fénnyel hozzá nem járulni, amint már mondottuk és még bővebben magyarázni fogjuk.

Másodszor. Bármit kelljen értenünk Ignác Leveleiben (főleg *i. h.)*, valamint Kelemennek *a Korintusiakhoz írt Levelében* (32. 2; 41. 2. F. P. 1, 138. és 150), a *Jelenések könyvében* (több helyen) és a *Zsidókhoz írt Levélben* 13. 10 a *θυσιαστήριον* neve alatt, a *θυσιαστήριον* valamely *ναός*-t szokott maga mellett ismerhetővé tenni és (ahol erre alkalom van) megfordítva. Az a *ναός* vagy *θυσιαστήριον* pedig, amelyről vagy szó van, vagy ahonnan a hasonlat kétségkívül véve van, a jeruzsálemi templom és oltár. Innen viszik át tudniillik a *θυσιαστηρίου* és *ναοῦ* neveit más dologra, bármit jelentsenek itt ezek a szavak (v. ö. Westcott, *A Zsidókhoz írt Levél*, 3, 457—458. l.).

Harmadszor. Talán a hetvenes fordításban, az Újszövetségben pedig valószínűen, amikor a jelzett dolog vagy a hasonlat ősképe a jeruzsálemi *ναός* vagy *θυσιαστήριον*, néha, ha mindjárt ritkán, a *θυσιαστήριον*-t egyszerre értik az oltárról és a templomnak az oltárral szomszédos részéről, «az áldozatbemutató hely»-ről, ha bocsánatot kapunk a kifejezésért, tudniillik a szentélyről vagy szent helyről (*Makk. I.* 1. 59; *Sir.* 50. 11; *Jel.* 11. 1, 14. 18), úgyhogy nem értelmetlen az a kifejezés, hogy valaki a *θυσιαστήριον*-on belül vagy kívül van. De jóllehet tartja magát az elnevezésnek ez a használata a jeruzsálemi templommal kapcsolatban, mindazonáltal sem Ignác elődeinél vagy kortársainál, sem egyetlen későbbi írónál két századon keresztül az efféle használatnak egyetlen példáját sem találjuk a keresztények valamilyen anyagi *szentélyeiről:* ámbár amint mondottuk, már a harmadik század elejétől fogva gyakran használták a *θυσιαστήριον* szót a keresztények *oltárairól.*

Negyedszer. Bárhol van szó Ignácnál az eucharisztiáról, mindig hódol annak a szimbolizmusnak, amely az eucharisztiának belső mozzanata,[1] úgyhogy vagy Krisztus

[1] Ezt a szimbolizmust egészen legszélső határáig juttatta I g n á c, például amikor azt írta a *Rómaiaknak* 4. 1. (F. P. 1, 256), hogy ő «Isten gabonája» és «Krisztus tiszta kenyere» akar lenni. Ugyanis sokkal inkább megfordítva Krisztust szokjuk úgy tekinteni, mint a mi kenyerünket, és magának Istennek tiszta búzáját. De a vértanuk legtökéletesebben felvétetnek Krisztus halálának a testébe a dicsőséges életben. Tehát leginkább a vértanuságban van foganata az eucharisztiának, hogy Krisztus testévé és mintegy az eucharisztia kenyerévé legyünk. És azért mi már kenyérré és búzává változunk, bizony nem emberek kenyerévé, hanem magának Istennek és Krisztusnak a tiszta búzájává, akinek feláldoztatunk, és aki előtt mintegy égő áldozatok állunk. Ezt helyesen fejtegette egy névtelen angol cisztercita (XII—XIII. sz.), a *Distinciones Monasticae* szerzője (2. k. 94. f. *Spicil. Solesm.* 3. k. 466. l.): «A gabona Krisztus, azért mondja Krisztus: *Hacsak a földbeesett gabonaszem el nem hal* stb. Világos tehát, hogy akik ebből a gabonaszemből kikeltek, maguk is gabonák. Azért írja Szent Ignác, ismervén a neki adott kegyelmet: Isten gabonája

saját testét érti, amennyiben az egyházi testnek szentsége, vagy az egyházi testet érti, amennyiben vonatkozása van az Úr saját testéhez, amely példaképe. Tehát soha sincs száműzve ezektől a helyektől a mi eucharisztiánk, azaz Krisztus igazi teste : akár ezen igazi test az, amit önmagában vesz figyelembe, viszonnyal valami más (általa) jelzett dologhoz, tudniillik az Egyház egységéhez : akár pedig ez az, amihez az önmagában és először figyelt egyházi egységnek viszonya van.

I. Ezt írja Ignác akkor, amikor az Egyház egységére buzdít, amelytől elkülöníti magát mindenki, aki a törvényes papi hierarchián kívül merészel valami szent dolgot cselekedni : «Törekedjetek tehát egy eucharisztiával élni : egy ugyanis a mi Urunk Jézus Krisztus teste, egy a kehely az ő vérének egységében, egy az oltár, amint egy a püspök a papi testülettel és a diákonusokkal, az én szolgatársaimmal : hogy amit tesztek, Isten szerint tegyétek» *(Filad.* 2, 4. F. P. 1, 266). Tehát a mi eucharisztiánk, azaz Krisztus teste és vére, olyan dolog, amelynek az oltárhoz valahogyan köze van. Azt pedig, hogy minő a kapcsolat az oltár és ezen dolog között, az Efezusiakhoz írt levél magyarázza meg jobban, ahol ezeket olvassuk : «Senki ne tévedjen : ha valaki nincs az oltáron (*θυσιαστήριον*) belül, megfosztatik az Isten kenyerétől» *(Efezusiakhoz,* 5.2, F. P. 1, 216). Tehát az a viszony ezen kenyér és az oltár között, hogy az oltár mintegy a kenyér alatt van és azért a kenyér valamilyen oltárra tett, azaz Istennek áldozott dolog módja szerint létezik. Habár nekünk sokkal valószínűbbnek látszik, hogy itt nem kézzel épített, hanem élő, mennyei és láthatatlan, maga az eucharisztia által tartalmazott *θυσιαστήριον*-t[1] (t. i. Krisztus testét)

vagyok, vadállatok fogai fognak megőrölni, hogy tiszta kenyér legyek».

[1] Valószínűbbnek látszik ez, ha tekintetbe vesszük a *Magn.* 7. 2-t (l. lejjebb), ahol, amint már mondottuk, világosan Krisztust érti az oltár neve alatt. Azonkívül alig volna érthető ez a kifejezés *ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου*, ha vagy anyagi oltár kőlapjá-

kell érteni, mindazonáltal oltár szerepét tulajdonítja neki, amely a megszentelt felajánlásokat mintegy átveszi és Istennek átküldi. Tehát a mi eucharisztiás ritusunk azt okozza, hogy közönséges kenyér és kehely helyett már Krisztus teste és vére legyen jelen Istennek áldozott dolog állapotában.

II. Továbbá a Tralliaiakat arra buzdítja Ignác, őrizkedjenek, ne hogy valamit cselekedni merészelve a püspök, a papi testület és a szerpapok nélkül, az oltáron kívül találtassanak: hasonlókép a Magnéziaiakat, nemcsak hogy ne tegyenek semmit a püspök és a papok nélkül, hanem hogy összegyülekezvén, úgy legyen egy az imádságuk (*προσευχή*) és könyörgésük (*δέησις*), hogy valamennyien az egy Krisztushoz mintegy oltárhoz fussanak.

ról vagy (sokkal későbbi korban használatos módon) a mi anyagi szentélyeinkről volna szó. Ugyanis miért akarná Ignác, hogy az összes keresztények összezsúfolódjanak a szentélyben, szabadon hagyva a templom többi részeit? Egyébként abban a korban nem vallották a keresztények, hogy inkább lett volna nekik szentélyük vagy oltáruk, mint *ναός*-uk; még az «ecclesia» neve sem volt szokásban épületek megjelölésére: csak később kaptak erőre a *ναός* (= keresztények temploma) és *θυσιαστήριον* (= keresztények szentélye) elnevezések.

De tökéletesen kielégít, ha az oltáron Krisztus testét értjük, amely mivel az Egyház egységének hathatós szentsége, mialatt az van mondva, hogy őbenne vagyunk, úgy értjük, hogy az Egyház testének vagyunk a tagjai. Ezt az értelmezést nagyon ajánlja a *Tralliaiakhoz írt levél* párhuzamos helye 7. 2, amelyet ezért kell idéznünk. Tetszik az a bizonyíték is, amelyet Wielandból (*M. u. C.* 41. l.) hozhatunk fel mint megerősítést: Ha Ignác látható oltárt értett volna, amikor az oltárral szoros összefüggésben az Egyház egységére lelkesít, miért nem ír valami effélét: *Őrizkedjetek, ne hogy a törvényes oltárral szemben egy másikat állítsatok*, amint azt később gyakran írta Ciprián (40. *Levél.* 3: 65. 3. L. P. 4, 336 és 396; 76. Levél, 1. L. P. 3, 1139. *Az Egyház Egységéről.* 17. L. P. 4, 513)? Miért, ha nem azért, mert nem kézzel épített oltárra, hanem az élő oltárra gondolván, aki Krisztus, csak dőre módon akarhatta az oltároknak azt a különbözőségét és egymással szembenállását kérlelve távoltartani, amely csak anyagi oltároknál lehetséges?

Közben ne akarj mindenáron nehézséget látni abban, hogy

«Aki az oltáron belül van, az tiszta : aki pedig az oltáron kívül van, az nem tiszta : tudniillik aki a püspök, a papi testület és a diákonusok nélkül bármit tesz, annak a lelkiismerete nem tiszta» *(Trall.* 7. 2. F. P. 1, 246—248). «Ne tegyetek semmit a püspök és a papi testület nélkül : és ne merészeljetek valami külön tett dolgot dícséretesnek tartani : hanem ha összegyülekeztek, egy legyen az imádságtok, egy a könyörgéstek, egy a szívetek, egy a reményetek a szeretetben, szent örömben, ami Jézus Krisztus : nincs ennél semmi rendkívülibb. Valamennyien mint Isten egy templomához és egy oltárához, fussatok az egy Jézus Krisztushoz, aki az egy Atyától jött elő, nála volt és hozzá tért vissza» *(Magn.* 7. 1—2. F. P. 1, 236).

Nem ismeretlen a mi ellenfelünk előtt, hogy a TEVÉS

Krisztus mint oltár, úgy van leírva, mint aki Krisztus, mint áldozati adomány alatt fekszik. Ugyanis először, amint fennebb (XIII. Tételben) megjegyeztük, a lelki áldozatban (amilyen Krisztus testének és vérének az áldozata) ilyen kölcsönös viszony nem nehézség ; és másodszor nagyon sok példakép fog következni a későbbi századokban, melyeket vagy már följegyeztünk, vagy ezután fogunk följegyezni.

Ha pedig egyszer az *Efezusiakhoz írt Levélnek* ezt a magyarázását elfogadjuk, ha nem csalódunk, megokoltan átvihetjük azt a *Filadelfiaiakhoz írt Levélre*, az oltárnak és az áldozati lakomának ugyanazon összefüggése miatt. A hely értelme tehát a következő : arra buzdít Ignác, hogy egy eucharisztiás szentáldozással éljünk *(törekedjetek egy eucharisztiával élni);* és buzdítását azzal a három ismert egységgel erősíti meg (melyet nem parancsol meg, hogy legyen, hanem kijelent, mivel van), tudniillik az ÁLDOZATI ADOMÁNYNAK *(egy a test . . . egy a kehely* stb.), AZ OLTÁRNAK *(egy az oltár)*, és a PAPSÁGNAK Krisztusban való egységével. Már láttuk, és még fogjuk látni, hogy ezt a hármas egységet ugyanebben az (krisztológiás) értelemben nagyon sok Atya és Egyháztanító, és a többieknél kiválóbban az Eucharisztia Tudora, Szent Paschasius Radbertus vési elménkbe.

Nem valószínűtlenül következtetné valaki, hogy az oltárnak krisztológiás megnevezése, amelyet gyakran találunk Ignácnál, abból a régi mennybevitelt kiesdő epiklézisből eredt, amellyel azt kérték, hogy az ajándékok az Isten mennyei oltárára (azaz Krisztusra) vitessenek, és ezáltal átváltozzanak (lásd lejjebb, XXI. Tételben). Ebből az következik, hogy a hívek megérthették.

(πράττειν) abból az imádságból (προσευχή) és könyörgésből (δέησις) áll, amely által az eucharisztia kenyere készül. Ebből azonban ő arra a következtetésre megy át, hogy az átváltoztató könyörgés maga a bemutatott áldozat azon az oltáron, amely vagy Krisztus, vagy az Egyház (*D. V. O.* 51—52). De hogyan nem győződik meg inkább erről a másik következményről, aki gondolkodik a dolog felett : magát a *tevést áldozatbemutatásnak* kell gondolnunk : tehát az átváltoztató könyörgést, ha az *maga a tevés*, inkább magának az áldozásnak vagy az áldozat bemutatásának kell tartanunk, mint a bemutatott áldozati adománynak? Mert amint régen mondottuk, az áldozatot két módon használjuk : cselekvőlegesen vagy szenvedőlegesen. Az első módon az Egyház áldozata tényleg maga az Egyház imádsága Istenhez, amennyiben az Krisztus szavait foglalja magában. A második módon pedig az áldozatbemutatás végmozzanata, tudniillik maga Krisztus feláldozott teste és vére. Ha tehát az átváltoztató imádság áldozatbemutatás, az legkevésbbé sem árt, sőt kedvez a mi dogmánk másik részének, hogy Krisztus teste és vére a bemutatott áldozat. De erről még sokat fogunk beszélni.

II. FELOSZTÁS. — JUSZTINRÓL.

Miután Jusztin a *Párbeszédben* világosan kifejezte, hogy (a Törvény által a poklosságtól megtisztultaknak előírt) lisztáldozat előképe volt az eucharisztia kenyerének, amelyet Krisztus elrendelt, hogy az ő kínszenvedésének az emlékezetére készítsünk, hálaadásul a teremtésért és a megváltásért (amely összehasonlítással már mindenesetre eléggé rámutatott arra, hogy ahogyan a liszt hajdan, úgy most az eucharisztia kenyere valamilyen Istennek áldozott dolog), ezután erre a kifejezettebb állításra megy át : a tiszta áldozat, amelyről Malakiás azt jövendölte, hogy az egész világon be fog mutattatni, nem más, mint az eucharisztia kenyere és kelyhe. Lehet-e ennél világosabb bizonyítékot kívánni arra, hogy az eucharisztia

kenyerének és kelyhének Istennek áldozott dolog tulajdonsága van? Ime a szavai : «A lisztáldozat is, amely azoknak volt előírva, akik a poklosságtól megtisztultak, az eucharisztia kenyerének volt előképe, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus elrendelt, hogy készítsünk az ő kínszenvedésének az emlékezetére, amelyet azokért vállalt magára, akiknek lelkei minden gonoszságtól megtisztulnak és egyszersmind, hogy hálát adjunk Istennek azért, hogy a világot és mindent ami benne van, az emberért teremtette és megszabadított minket feslettségünktől, amelyben voltunk és fenekestül felforgatta a fejedelemségeket és hatalmakat azáltal, aki az ő akarata szerint kínszenvedésnek volt alávetve. Azért azokról az áldozatokról, amelyeket akkor ti bemutattatok, így szól Isten, amint már mondottam, Malakiás által, aki egy a tizenkettő közül : *Nem telik kedvem bennetek, úgymond az Úr, és az áldozatokat nem fogadom el kezeitekből, azért mert napkelettől napnyugatig nagy az én nevem a nemzetek között, és minden helyen tiszta eledeláldozatot áldoznak és mutatnak be majd nevemnek. Bizony nagy az én nevem a nemzetek között, úgymond az Úr. Ti pedig azt meggyalázzátok.* Azokról az ÁLDOZATOKRÓL pedig, amelyeket mi, a nemzetek MUTATUNK BE neki minden helyen, TUDNIILLIK AZ EUCHARISZTIA KENYERÉRŐL és a KEHELYRŐL, mely hasonlókép EUCHARISZTIÁS, már akkor jövendöl és azt is hozzáteszi, hogy mi az ő nevét dicsőíteni fogjuk, ti pedig azt meggyalázzátok» *(Párbeszéd,* 41. G. P. 6, 564). Tehát nem az eucharisztiás imádságokat, hanem az eucharisztia kenyerét és kelyhét ajánljuk fel az áldozatban.

Ezen első hely után már nem kétes, hogy mit jelent ez a másik : «Tehát Isten már előre tanusítja, hogy valamennyien kedvesek leszünk előtte, akik az ő nevében áldozatokat *(egészítsd ki:* cselekszünk), amelyeket Jézus Krisztus elrendelt, hogy történjenek, tudniillik amelyeket a keresztények a kenyér és kehely eucharisztiájában minden helyen cselekedni szoktak» *(Párbeszéd,* 117. G. P. 6, 745). Tudniillik az előtte levő hellyel való összehasonlí-

tás kizárja azt az egyébiránt kevésbbé kéznél levő értelmet, miszerint valaki talán azt gondolná, hogy nem a kenyér vagy a kehely, hanem a kenyér és kehely fölött mondott hálaadás az áldozat anyaga.[1]

És már megértjük, amit közvetlenül ezután Malakiás zsidó értelmezésének cáfolására mond, amely szerint a jeruzsálemi áldozatok helyett elfogadott tiszta áldozatokon a szétszórt zsidók imádságait kellene érteni: «Magam is állítom, feleli Jusztin, hogy a méltó emberek imádságai és hálaadásai az Isten előtt egyedül kedves és tökéletes áldozatok. Ugyanis a keresztények is azt tanulták, hogy csak ezt kell cselekedni (*ποιεῖν*) az ő száraz és folyékony táplálékuk megemlékezésében is, amelyben a kínszenvedésről is történik megemlékezés, amelyet az Isten Fia viselt el értünk. [De míg a zsidó könyörgések és hálaadások nem az egész világon történnek], addig éppen nincs emberfajta, . . . melyben a keresztrefeszített Jézus nevében mindenek atyjához és alkotójához könyörgések és hálaadások ne történnének» (*u. o.* 745—748).[2] Ennek a helynek a mi számunkra világos értelme a következő:

[1] Ezen a helyen tudniillik nem áldozatok bemutatásáról (*προσφέρεσται*), hanem történéséről (*γίνεσθαι, γινομένας*) van szó (melynek megfelel lejjebb a *ποιεῖν* szó). Továbbá ezen két beszédmód között az a különbség, hogy amikor az van mondva, hogy az áldozati adomány (*θυσία*) bemutattatik, akkor alkalmasan értjük a feláldozott dologra, amikor pedig áldozat történéséről van szó, akkor könnyebben értjük az áldozati cselekvényre.

[2] *Εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι τῷ Πατρὶ καὶ Ποιητῇ τῶν ὅλων γίνονται.* Csodálkozzál, hogy hogyan merészeli írni valaki, előre elfogadott véleményétől elragadtatva: «Egyedül a könyörgések és hálaaások a keresztények áldozata, azáltal, hogy [úgymond Jusztin] a keresztrefeszített Jézus nevében mindenek Atyjának és Alkotójának felajánltatnak» (dargebracht werden. *M. u. C.* 51. l.: *D. V. O.* 129.). Ugyanis Jusztin nem azt mondja *προσφέρονται* (felajánltatnak), hanem *γίνονται* (történnek). Tudniillik könyörgések történnek, amelyek által felajánljuk «az eucharisztia kenyerét, és a kelyhet, mely hasonlókép eucharisztiás».

az Istennek kedves áldozatok tényleg nem kard élével vagy a tűz meggyujtásával, hanem a száj imádságaival és hálaadásaival történnek. Ugyanis maguknál a kereszténeknél nincs más áldozati cselekvény az eucharisztiás könyörgések elmondásán kívül a kenyér és bor felett, amelyről másutt, az *Apológiában* 1, 66. (G. P. 6, 428—429) írva volt: «Azt a táplálékot (amelyből a mi testünk és vérünk változás által táplálkozik), melyet a maga [Jézus] által tanított imádság szava (*δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ*) eucharisztiává tett, annak a megtestesült Jézus testének és vérének tanultuk». Tudniillik csak a könyörgéseknek és hálaadásoknak, amelyek, mialatt Krisztus szavait ismétlik, a szentséget készítik, van áldozati cselekvény szerepük az áldozatul bemutatott dologhoz viszonyítva, amely Krisztus teste és vére.

És ez nem csak Jusztin vagy Ignác vagy Origenes (l. fentebb. *Celz. ell.* 8, 33) saját véleménye, sőt az összes katolikusok közös hite, melyet a többi Atyák sokszor kijelentettek: mint például TERTULLIÁN (*A Vállhoz*, 2. L. P. 1. 700; «tiszta imádsággal . . . áldozunk»), Ciprián (*Az Egyház Egységéről*, 17. és 64. *Levél*, 4. L. P. 4, 513. és 392.), Firmilián (*Levél Cipriánhoz*, 10. L. P. 3, 1165), Laktancius («mert szóval kell Istennek áldozatot bemutatni» *Oktatások*, 6, 25. L. P. 6, 730), Jeromos (14. *Levél*, 8. L. P. 22, 352: «Krisztus testét szent szájjal készítik») és leginkább Nazianzi Szent Gergely, akár amikor Amfilókiushoz írt: «Oh Isten legszentebb tisztelője, ne késlekedjél imádkozni és követségben eljárni értünk, amikor igével az Igét vonzod, amikor Urunk testét és vérét vérontás nélküli elválasztással elválasztod, szót használva kard helyett» (171. *Levél*. G. P. 37, 280—281): akár amikor szülővárosának elöljáróságához intéz beszédet, hogy kibékítse a polgárokkal «ezen asztal által, úgymond, amelyhez rendesen járulunk és üdvösségem jelképei által és amelyet UGYANEZZEL A SZÁJJAL hajtok végre, amellyel most nálad követségben eljárok, a szent és minket felmagasztaló liturgia által» (17.

Beszéd, 13. G. P. 35, 980) : vagy végezetül, amikor magáról így énekel :

«Részemről tiszta nyelvet őrzök meg a tiszta áldozatokhoz,
Melyekkel a nagy királyt békítem ki a halandókkal.
Mert nem alkalmatlan nyelvvel és bemocskolt lélekkel
Küldöm hozzá, aki tiszta, az éltető áldozatot.
. . . . . .
Nem bocsátottam be gyalázó nyelvet : és semmit nem engedtem
Ami áldozatainkhoz méltatlan : tudja az Ige» [meg.

(*Énekek*. 2. k. 1. f. 34. költ. 93—96. és 181—182. v. G. P. 37, 1314 és 1320).

Ebből azt is látjuk, hogy milyen jogon tagadja Jusztin az *Apológia* 1. 11—13-ban (340—345. oszl.), hogy Isten anyagi ajándékokat, például vért, italáldozatot, illatáldozatokat követel tőlünk és úgy véli, hogy csak arra a könyörgésre és hálaadásra van szükség, amellyel a keresztények élnek minden fölött, amit Istennek feláldoznak.

III. FELOSZTÁS. — IPOLYRÓL.

Ipoly az antikrisztus idejére vonatkoztatván *Dániel* 9. 27. arról szóló jövendölését, hogy az áldozat meg fog szűnni és azt hallgatólagosan összekapcsolva *Malakiás* 1. 11. prófétálásával kijelenti, hogy akkor el fog vétetni «AZ ÁLDOZAT ÉS ITALÁLDOZAT» (*θυσία καὶ σπονδή*), amelyet «most minden helyen BEMUTATNAK (*προσφερομένη*) a nemzetek Istennek» (*töredékek Dánielhez*, 22. n., G. P. 10, 656). Az áldozat és italáldozat nem jelenthet mást, mint az eucharisztia kenyerét és kelyhét : és azért nem imádságok felajánlása történik az Istennek, hanem egy szilárd (= áldozat) és egy cseppfolyós (= italáldozat) dologé, amely hogy minő, eléggé elárulja Ipoly más helyeken, amelyek közül a legtöbbet gyüjtve találod Struckmannál : *Krisztus jelenléte*, 1905, 211—215. l. vagy D'Alès-nél : *Szent Ipoly teológiája*, 147—150. l.

IV. FELOSZTÁS. — TERTULLIÁNRÓL.

Úgy látszik, hogy minden vitát eldönt vagy megelőz az a híres hely az *Imádságról* írt könyvben, ahol így korholja Tertullián azokat, akik az eucharisztiás összegyülekezésről böjtölés címén lemondtak: «Hasonlókép sokan azt hiszik, hogy a stációzás napjain nem kell az ÁLDOZATOK IMÁDSÁGAIN megjelenni, mert a stációzást (t. i. a böjtöt) meg kellene szegni AZ ÚR TESTÉNEK VÉTELE ÁLTAL. Tehát az Istennek fogadott engedelmességet az Eucharisztia megszegi? És nem inkább Istennek lekötelezi? Nemde ünnepélyesebb lesz a te stációzásod, ha az ISTEN OLTÁRA mellett állasz?[1] Ha veszed az Úr testét és elteszed, mindkettő sértetlen: az ÁLDOZATBÓL VALÓ RÉSZESÜLÉS és kötelességed teljesítése» (*Az Imádságról*, 19. L. P. 1, 1182—1183). Mert ki kételkedhetik, hogy az oltáron itt a saját oltárt kell érteni, amelyről az eucharisztiát venni kell, amelynek vétele által úgy gondolja, hogy magából az áldozatból részesülünk? Tehát elég biztos, hogy az eucharisztia áldozati adomány volt, amelyet az áldozati imádságokkal mutattak be Istennek, amelyekkel készült.

Nem ok nélkül említhetjük itt meg azt a hasonlóságot, amelyet Tertullián Krisztus és Mithra szentségei között észrevesz: «[Mithra] is kenyéráldozatot ünnepel» (*A Rendeletekről*, 40. L. P. 2, 55).

Egybevág a *Szemérmetességről* írt könyvben az is, hogy Tertullián a tékozló fiún nem akarván a szemérmetlen vagy más súlyos bűnnel terhelt kereszténynek, például a hitehagyottat érteni, hanem csak a Krisztus hitéhez és kegyelméhez megtért pogányt, így kel ki az első értelmezés ellen: «Tehát a hitehagyott is újra megszerzi az első ruhát, a Szentlélek öltözetét, újból a gyűrűt,

[1] Úgy látszik, némi élcnek hódol Tertullián, kétes értelmet kapcsolva ehhez a kifejezéshez: «Si ad aram Dei steteris». Tudniillik az állatokról szokták volt mondani, hogy az Isten oltáránál állanak, feláldozásuk előtt.

a fürdő jelét és ISMÉT MEGÖLETIK AZ Ő SZÁMÁRA KRISZTUS!»[1] Ezután az ő értelmezését építi hozzá : «[A megtért pogány] az első ruhát kapja, tudniillik azt az állapotot, amelyet Ádám áthágva elvesztett: a gyűrűt is akkor kapja először, amellyel a hit szerződését megkérdezve lepecsételi és így azután AZ ÚR TESTÉNEK GAZDAGSÁGÁBÓL, tudniillik az eucharisztiából TÁPLÁLKOZIK» (*A Szemérmetességről*, 9. L. P. 2, 997—998). Itt a két tag egymással való párhuzamából és a beszédnek az evangéliumi parabolához való hasonlóságából nyilvánvalónak látszik, hogy ez a kifejezés, «ISMÉT megöletik az ő számára Krisztus», az eucharisztiára értendő : úgy, hogy az eucharisztia ünneplése Tertullián szerint Krisztusnak valamilyen újból történő feláldozása legyen : amely szavaknál nem lehetett volna erőteljesebben elménkbe vésni, hogy az áldozati cselekvény magával Krisztus testével történik, amelynek gazdagságából táplálkozik azután a keresztény ember.

Már nem lehetünk tehát bizonytalanságban afelől, hogy minek az áldozatára gondolt Tertullián azon a sok más helyen, ahol ezek a szavak térnek vissza : «áldozatot bemutatni» (sacrificium offerre), vagy ez az önálló szó : «offerre» (felajánlani). Például a *Nők divatjáról* írt könyvben, ahol testük túlságos ápolásától elriasztván a keresztény nőket, akiknek nincs okuk nyilvános helyeken megjelenni, legfeljebb ha az világias pompáktól idegen, ezeket mondja : «Nektek pedig nincs semmi komolytalan okotok előjönni : vagy beteg testvért kell meglátogatni, vagy ÁLDOZATOT MUTATNAK BE, vagy Isten igéjét szolgálják» (*A Nők divatjáról*, 11. L. P. 1, 1330). Vagy a *Szűzek elfátyolozásáról* írt könyvében : «Nincs megengedve a nő-

[1] «Rursus illi mactabitur Christus !» Vedd észre, amit már sokszor mondottunk, hogy néha, sőt gyakran a feláldozás szót használják a szent írók az áldozatbemutatás, vagy az áldozati adomány felajánlása helyett, akár a feláldozásra ajánltassék az fel, akár feláldozás által ajánltassék fel, akár már feláldozva ajánltassék fel főleg a feláldozás képmásában, ahogyan az eucharisztiában történik.

nek, hogy az Egyházban beszéljen, de az sem, hogy tanítson, vagy bemártson *vagy felajánljon* vagy bárminő férfiúi szolgálatból, hogy ne mondjam papi hivatalból magának részt követeljen» *(A Szűzek elfátyolozásáról,* 9. L. P. 2, 902). Vagy végezetül a *Tisztaságra való buzdításról* írt könyvben, ahol a montanistává lett Tertullián úgy követeli a keresztény nép számára a papságot, hogy az egynejűségre is kötelezze azt. «Nemde mi, a nép, mi is papok vagyunk? Irva vagyon: *Királysággá és papokká tett minket Istennek és Atyjának (Jel.* 1. 6.). Az egyházirend és a nép között a különbséget az Egyház tekintélye és az egyházirend együttülése által megszentelt tisztelet hozta létre. Annyira, hogy ahol nincs az egyházirendnek együttülése, és TE FELAJÁNLASZ és bemártasz és pap vagy magadnak egyedül. Ám ahol hárman vannak, ott az Egyház van, ha mindjárt laikusok. Mert mindenki a saját hite által él, és nincs személyválogatás az Istennél: mert *nem a törvény hallgatói nyernek megigazulást az Istentől, hanem annak megtartói,* ahogy az Apostol mondja. Tehát ha papi jogod van magadban, ahol erre szükség van, akkor kell, hogy papi fegyelmed is legyen, ahol szükséges, hogy papi jogaid legyenek. Kétnejűen mártasz be? Kétnejűen AJÁNLASZ FEL (offers)?[1] Mennyivel főbenjáróbb kétnejű laikusnak pap helyett cselekedni, ha magától a kétnejűvé lett paptól elvétetik papi szolgálata?» *(A Tisztaságra való buzdításról,* 7. L. P. 2, 922—923).

[1] Talán valaki Petavius tekintélyét állítja velünk szembe, aki ezt a szót, «offers», *Az átváltoztatás és áldozatbemutatás hatalmáról* írt művében (1. és 2. f. ed. Bar. Duc. 8. k. 7. stb. l.) másképpen magyarázza. Ő ugyanis úgy vélekedik, hogy ebben a korban szokás volt, hogy az eucharisztiának, amelyet előbb ugyan a pap átváltoztatott és áldozati módon felajánlott, a keresztény hitközség által valamilyen új, pusztán szertartásos felajánlása (oblatio) történjék, amelyet pap hiányában bármely hivő, sőt nő is végrehajthatott. De ezt a sejtelmet egy történelmi tény sem támogatja, egy irodalmi tanubizonyság sem bizonyítja és a legcsekélyebb liturgiai tanujel sem árulja el. Sőt lásd *Ipoly Kánonjaiban* (181. kánon, Duchesne-nél, *Orig. du Culte*

Ha némely helyeken (*Apologetika*, 30. *Az Imádságról*, 27—28. *Marcion ellen*, 3, 22. és 4, 9. L. P. 1, 444—445. és 1194—1195 ; 2, 353. és 376.) azt mondja Tertullián, hogy mi semmiféle Istenhez méltó áldozatot nem áldozhatunk és mutathatunk be, kivéve az imádságot, akkor azt kell gondolnunk, hogy jelképes beszéddel él (amilyen most is szokás az aszketikus íróknál), úgy, hogy maga W i e l a n d is elismeri (*Der vorirenäische Opferbegriff*, 143. l.) : «a

chrétien 3. 537. V. ö. C a g i n, *L'Eucharistie*, 264—267. l.), hogy az egyszerű kenyér fölött mondott exorcizmusok alkalmával az agápék elején, még akkor is meg volt tiltva minden liturgiai külső alakot mutató cselekvény az egyszerű hivők számára, ha pap vagy diákonus nem volt jelen. Tehát megokolatlan Petávius sejtelme, és önmagában véve meglehetős hihetetlen : sőt még hihetetlenebb, hogy Tertullián ilyen szokásra célzott volna ott, ahol egész erejével arra törekszik, hogy a pap és az egyszerű hivő közti különbséget, az isteni jogot egészen távoltartva, pusztán egyházi jogra vezesse vissza (v. ö. d'A l è s, *Theologie de Tertullien*, 493. l.). Hiábavaló volna ugyanis a bizonyítás, ha nyilvánvaló volna, hogy az egyszerű hivő hatalma és a pap előjoga között isteni jog alapján akkora a különbség, amekkorát a pusztán szertartásos felajánlás és a sajátlagosan áldozati felajánlás között megfigyelünk.

Az pedig, amit *a Bűnbánatról és kiengesztelődésről* írt másik művében (3. f. 8. k. 683. l.) hoz fel ezzel szemben Petavius, hogy a montanistává lett Tertullián nem fogadhatta el azt a véleményt, amelyet mint katolikus az eretnekeknél megbélyegzett (*De praescript.* 41. l.) : csodálatos volna, ha bárkinek bebizonyítva látszanék, amikor tudjuk, hogy Tertullián nagyon sok dologban megváltoztatta véleményét.

Egyébként, habár elfogadnánk Petavius értelmezését, az saját bevallása szerint nem állhatna fenn másként, mint Krisztus testének valóban áldozati felajánlásának a feltétele alatt.

Ha a mi ítéletünknek, hogy Tertullián akkor, amikor az egyszerű hivők számára az eucharisztia felszentelésének a hatalmát követelte, nemcsak a mi hitünkkel, hanem az ő korának összes katolikusaival is szembekerült, valaki H u g o G r o t i u s szal (P e t a v i u s n á l, *De pot. cons. et sacr.* 40. l.) azt veti ellen, hogy a katolikusokkal perlekedő montanista Tertullián nem bizonyíthatta be az egyszerű hívek áldozati hatalmából az egynejűség kötelességét, ha azt a katolikusok el nem fogadták volna, mivel «a többiekkel vitatkozva, a többiek által nem hitt dolog-

Szimbolizmus nyilvánvaló». Amennyiben pedig ezeken a helyeken talán többé-kevésbbé magára az eucharisztiás imádságra céloz, mintha azt kellene Istennek feláldozni, akkor metonimia a beszéd figurája : amint az nyilvánvaló a *Vállhoz* írt könyvben, ahol saját értelmükben használva a szavakat, nem azt írja Tertullián : «Imádságokat áldozunk», hanem : «Úgy ÁLDOZUNK, . . . ahogy az Úr parancsolta, TISZTA IMÁDSÁGGAL» *(A Vállhoz*, 2. L. P. 1, 700).

ból csak ostobán érvelhetne» : könnyen feleljük, hogy nem meríthetett bizonyítékot az áldozás hatalmából úgy, hogy azt külön bizonyíték nélkül elfogadta volna, de érvelhetett ebből a hatalomból, miután neki úgy látszott, hogy azt a *Jelenések könyvének* 1. 6.-ból bebizonyította.

Miután ezeket Tertulliánnak ehhez a helyéhez megjegyeztük, mégis biztos, hogy ugyanannak a *Tisztaságra való buzdításról* írt könyvnek egy másik helyén e szavakban «offeres pro duobus», olyan felajánlásról van szó, amely által az egyszerű hívek azt szolgáltatják, amiből egyszerre mutatja be a pap Krisztus teste és vére áldozatát és adatik a szegényeknek a szeretet-lakoma. Ennek a felajánlásnak (mintegy a mai misepénznek) az értelmében joggal mondhatjuk őket magának az eucharisztiás áldozat felajánlóinak, nemcsak az Egyház összes tagjaival közös címen : hanem egy bizonyos külön címen : ami miatt szorosabb értelemben megfelelt nekik az, hogy ezt az áldozatot sajátjuknak tekinthették (l. M. F. XXVII. Eluc.).

Ime a hely Tertulliánnál : «A második házasságban két feleség áll egy férj körül : az egyik lélek, a másik test szerint ; ugyanis nem tudod az elsőt sem gyűlölni : akivel szemben vallásosabb érzelmeket is őrzöl meg, mint aki már be van fogadva az Úrnál : akinek a lelkéért könyörögsz, akiért ÉVENKINTI FELAJÁNLÁSODAT (oblationes annuas) adod. Tehát annyi feleséggel állasz az Úr elé, ahányról az imádságban megemlékezel? és kettőért AJÁNLASZ FEL (offeres pro duobus)? és azt a kettőt egynejűség alapján felszentelt, vagy éppen szűzesség alapján felavatott PAP ÁLTAL akarod ajánlani? akit szűzek és egyférjűek állanak körül, és szabad homlokkal fog a te ÁLDOZATOD FELSZÁLLANI?» *(A Tisztaságra való buzdításró*, 11. L. P. 2, 926—927.)

Hasonlóan kell értenünk azt az önálló szót «offert», az *Egynejűségről* írt könyvben, 10. L. P. 2, 942 : «[A feleség] imádkozik az ő [meghalt férje] lelkéért, és az üdvösséget és a sorsközösséget esdi ki neki az első feltámadásban, és elalvásának évenkinti napján felajánl (offert)».

Hogy pedig végre más helyeken *(Zsidók ellen*, 5—6. L. P. 2, 607—609) elvetve a Zsidók testi és földi áldozatait, nem tart meg mást, mint lelki áldozatatokat, ezáltal sehogysem tagadja Tertullián Urunk testének általunk bemutatott áldozatát, hanem csak a lelkiségét magasztalja, akár az áldozatbemutatásnak, amely Isten dicsőítéséből áll, mely tiszta szívekből ered ; akár talán az áldozati adományét is, amely mennyei és láthatatlan ; oltáriszentséggel eltakart. Ugy-e, sokkal később a *Misztériumokról* írt könyvében Ambrus is hasonló kifejezéssel él? «Ebben a szentségben, úgymond, Krisztus van jelen, mert az KRISZTUS TESTE : TEHÁT NEM TESTI ELEDEL, HANEM LELKI» *(Misztériumok*, 58. L. P. 16, 408).

3. §. Ugyanannak a kornak többi Atyáiról és Iróiról.

Már azokhoz az írókhoz kell érnünk, akiknek szavai talán kevésbbé határozottak, semhogy magukban véve eldöntsék a kérdést : hogy maga az imádság-e az Istennek áldozatul hozott dolog, vagy pedig az, ami imádság által készül.

I. FELOSZTÁS. — RÓMAI SZENT KELEMENRŐL.

Római Kelemen a *Kor. I.* 44. 4-ben (F. P. 1, 156) a püspököknek ezt a meghatározását adja : az, aki az ajándékokat felajánlja *(προυσενεγκόντας τὰ δῶρα)*. «Mert nem kicsi lesz a mi vétkünk, úgymond, ha azokat, akik szentül és feddhetetlenül ajánlották fel az ajándékokat, püspökségükből elűzzük». Itt nem adja elő ugyan világosan, hogy minő adományokat kell a püspöknek felajánlani, de egy szóval sem sejteti, hogy azok szavak volnának. Sőt gondolkodó ember számára talán kevésbbé kéznéllevő volna azt gondolni, hogy ez az önálló szó *τὰ δῶρα*, amelyet egy más szó sem határoz meg közelebbről, imádságot jelentsen. Méltán szövi tehát újra első véleményét Wieland *(M. u. C.* 26.) és ismeri be, hogy a

τὰ δῶρα szónak «reális konkrét adomány» az értelme (*Die Schrift M. u. C. und P. Emil Dorsch.* 79).

Ámde nagyon is mosolyt fakasztó módon azt akarja, hogy itt ne az Istennek felajánlott adományokról, hanem a közösség számára feltálalandó ételekről, tudniillik az agápék szegényei között kiosztandó ajándékokról legyen szó. Ezzel kapcsolatban Jusztinhoz utal minket, aki először (*Apológia*, 1. 13. G. P. 6, 345) azt mondotta, hogy mi ἑαυτοῖς καὶ δεομένοις προσφέρειν («magunknak és a szegényeknek ajánljunk fel») és másodszor (*Apológia*, 1. 65. és 67. n. 428—429. oszl.), hogy a kenyeret a borral és vízzel együtt az elnöknek nyujtják (65 : προσφέρεται τῷ προεστῶτι, 67 : προσφέρεται), aki ezután eucharisztiát készít. Jusztinnak ezekből a példaképeiből azt következteti, hogy Kelemennél a προσφέρειν szó nem jelent mást, mint *vorlegen*, odaadni, nyujtani, enni adni [értsd : a népnek] és mintegy asztalt teríteni.

De ami Jusztinnak az első helyét illeti, tudnunk kell, hogy ezekben a szavakban ἑαυτοῖς καὶ δεομένοις «dativus commodi» van ; és ennélfogva nem az az értelme, hogy magunknak (!) és a szegényeknek kell áldozatot bemutatni, hanem hogy úgy kell azokat Istennek bemutatni, hogy hasznunk legyen abból nekünk és a szegényeknek. Ez nemcsak kiváltképpen illik a mi eucharisztiás ritusunkra, sőt meg is van magyarázva annak a véleménynek egész folyamatával, ahol a pogány áldozatoknál használt szertartások és a mi áldozó stílusunk közti különbséget fejtegeti Jusztin. Tudniillik mi nem úgy ajánlunk fel Istennek, mintha ő gazdagodni akarna a mi javainkkal, hanem mert gazdagítani akar minket az övéivel. De mégis neki ajánlunk fel, jóllehet nem az ő előnyére. Nem az az *Apológia* értelme, hogy mi nem vagyunk istentelenek, mert noha nem áldozunk az Istennek, mégis mutatunk be áldozatokat sajátmagunknak ! Ez szerfelett ízetlen előírás volna.

Jusztin második példájában pedig, ámbár fenntarthatjuk és fenn kell tartanunk az egyszerű nyujtás értelmét, amennyiben diákonusokról van szó, akik a püspök-

nek szolgálnak, de mégsem lehet ezt átvinni Kelemen levelére három ok miatt. *Először*, mert a *προσφέρειν τὰ δῶρα*-t önállóan mondja a püspökről Római Kelemen, nem árulva el és nem sejtetve semmiféle embereket, akikről gondolhatnánk, hogy a püspök nekik *προσφέρει*. *Másodszor*, mivel *προσφέρειν* alig jelentheti alkalmasan a nyujtást, legfeljebb alantasról föllebbvalóhoz, például a szolgáról urához viszonyítva. A föllebbvalóról pedig alantasaihoz, például a püspökről híveihez viszonyítva mindenesetre alkalmasabban mondanánk *παραδιδόναι*-t vagy *διαδιδόναι*-t (v. ö. *Luk.* 18. 22. és 12. 22. Xenoph. *Cyrop.* 1, 3). *Harmadszor*, mert a *τὰ δῶρα προσενεγκόντας* püspököket megelőzte előképük abban a férfiúban, akiről Mózes gondoskodott, hogy Isten kiválassza, «hogy neki (Istennek) áldozzon és szolgáljon» *εἰς τὸ ἱερατεύειν καὶ λειτουργεῖν αὐτῷ (Kor. I.* 43. 4. F. P. 1, 154).

II. FELOSZTÁS. — A TIZENKÉT APOSTOL TANÍTÁSÁRÓL.

A *Tizenkét Apostol Tanításának* vagy Didaché-nek 14. fejezetében (F. P. 1, 32) kétszer fordul elő ez a szó *θυσία*, mialatt azt ajánlja, hogy vasárnap, a kenyértörés alatt hálaadás történjék. Áldozatot jelez azonkívül a *Mát.* 5. 23—24-re történő utalás. «Vasárnap pedig jöjjetek össze, törjetek kenyeret és adjatok hálát *(κλάσατε ἄρτον καὶ εὐχαριστήσατε)*, miután bűneiteket meggyóntátok, úgyhogy a ti áldozatotok tiszta legyen *(ὅπως καθαρὰ ἡ θυσία ὑμῶν ᾖ)*. De senki ne jöjjön össze veletek, akinek vitája van barátjával, míg ki nem békülnek, nehogy beszennyeződjék a ti áldozatotok *(ἵνα μὴ κοινωθῇ ἡ θυσία ὑμῶν)*. Ugyanis ezt mondotta az Úr : *Minden helyen és minden időben tiszta áldozatot áldozzanak nekem, mert nagy király vagyok én, úgymond az Úr, és csodálatos az én nevem a nemzetek között*». Mi magunk sem mondjuk, hogy a *ἡ θυσία* szó itt Krisztus feláldozott testét jelentheti. Ugyanis az van megparancsolva a híveknek, hogy úgy

viselkedjenek, akár ami a bűnök meggyónását, akár ami az ellenségekkel való kibékülést illeti, hogy az ő *θυσία*-juk tiszta *(καθαρά)*, és nem bemocskolt legyen *(μὴ κοινωθῇ)*. Krisztus teste pedig nem lehet tisztaság híjával, bármennyire is elhanyagolják a keresztények ezeket a kötelességeket. Tehát mi is úgy gondoljuk, hogy a *θυσία* szó alatt nem a feláldozott dolgot, hanem az áldozatbemutató cselekedetet kell érteni. Az értelme tehát ez: a kenyér fölött mondott hálaadás valamilyen áldozati cselekvény. De ebben nincs semmi nekünk kellemetlen, mert mi magunk is erősen állítjuk, hogy az áldozatbemutatás az eucharisztia imádságából áll, amennyiben az Krisztus szavait tartalmazza, amint azt annak a kornak többi Atyái és írói tanítják. Tehát a *Didaché* szavaiból az következik, hogy az áldozatbemutatás valamilyen (eucharisztiás) könyörgés.

De nem következik az, hogy ez az (eucharisztiás) könyörgés maga a felajánlott dolog. Sőt inkább ennek az ellenkezőjét sejthetjük joggal. Ugyanis ha *τὸ εὐχαριστεῖν* annyit tesz, mint áldozatot bemutatni, akkor úgylátszik, hogy azt mutatjuk be áldozatul, amiről az van mondva, hogy *εὐχαριστεῖσθαι*: és ennélfogva elég természetesen gondoljuk, hogy a hálaadás által felszentelt dolgot mutattuk be áldozatul. Azt pedig nem tagadja a mi ellenfelünk, hogy a felszentelt kenyér azok előtt a legrégibb keresztények előtt is Krisztus teste volt. Tehát sejtetve van, hogy Krisztus testét mutatták be áldozatul. Közben a fentebb mondottakból emlékeznünk kell arra, hogy hogyan tartalmazza a kenyér és bor eucharisztiás felszentelése Krisztus testének és vérének az áldozatbemutatását, aki értünk halált szenvedett.

III. FELOSZTÁS. — ALEXANDRIAI KELEMENRŐL.

Mindenesetre igaz, hogy Kelemen sokszor és hevesen elítélt minden afféle áldozatot, aminőket a pogányok szoktak volt isteneiknek bemutatni. Lásd *Strómata* 5, 11; 7, 3; 7, 6. (G. P. 9, 113; 417—420; 444). Ezeken a helyeken, úgylátszik, főleg azt bizonyítja, hogy mi semmiféle földi dologgal, mintegy saját vagyonunkból véve Istent mintegy nem gazdagíthatjuk, neki örömet nem szerezhetünk és tiszteletét a legcsekélyebbel nem gyarapíthatjuk. De mégsem tagadja, sőt határozottan állítja, hogy ezek helyett az áldozatok helyett mi Istent «könyörgés által» *δι' εὐχῆς* a viszonyokhoz mérten tiszteljük. Itt a könyörgésen hihetően az eucharisztia ünneplését érti, amelyet mint «legjobb és legszentebb áldozatbemutatást igaz lélekkel küldünk, a legigazabb Igének tiszteletet adva :[1] aki

[1] *Δι' εὐχῆς τιμῶμεν τὸν θεόν· καὶ ταύτην τὴν θυσίαν ἀρίστην καὶ ἁγιωτάτην μετὰ δικαιοσύνης ἀναπέμπομεν τῷ δικαιοτάτῳ Λόγῳ γεραίροντες· δι' οὗ παραλαμβάνομεν τῆν γνῶσιν, διὰ τούτου δοξάζοντες ἃ μεμαθήκαμεν* (7. 6). Ezt a helyet ugyan másképpen fordítja Wieland: Imádsággal tiszteljük Istent, és ez a legjobb és legszentebb áldozatbemutatás, amelyet igaz lélekkel küldünk a magasságba, legigazabb beszéddel tiszteletreméltó ajándékot adván (*M. u. C.* 49. *Die Schrift M. u. C.* 90.). De kevéssé bebizonyított ez a fordítás. Ugyanis 1. miért volna az átváltoztatás *legigazabb* beszédnek nevezve (amint Wieland gondolja), különösen a *τῷ* artikulussal? 2. A közvetlen összefüggő magyarázó szavak is arról győznek meg minket, hogy az Isten Igéjéről van itt szó: «aki által . . . általa» (egy mulattató kitérési kísérletet lásd Wielandnál, *D. V. O.* 132—133. l.). Azonkívül valahogyan a mi értelmezésünket bizonyítja a *γεραίρω* szó eredeti értelme. Ez a szó eredetileg nem akárminő tiszteletadást, hanem tulajdonképpeni szertartásos áldozatot jelentett: tudniillik azokat a gyász-áldozatokat nevezte meg, amelyeket minden évben egyszer mutatott be Athénben Dionysos tiszteletére, akit a Titánok tizennégy részre téptek, tizennégy oltáron tizennégy nőpap, akiket *γεραραί* vagy *γεραιραί*-nak neveztek. Mert hiszen ezt nevezték *γεραίρειν τῷ Διονύσῳ*-nak. Tehát azt az áldozati istentiszteletet mutatjuk be Krisztusnak az ő halála emlékezetére, amely valamilyen imádság által történik. Ez a leírás pontosan illik a mi eucharisztiás áldozatunkra.

által az ismeretet kaptuk, általa dicsőítvén azokat, amiket tanultunk [például a Legszentebb Háromság mély titkait]. Tehát az, ami nálunk, itt a földön oltár, azoknak összesereglése, akik figyelnek az imádságokra, melynek valahogyan egy szava és egy szíve van... Mert imádság az Egyház áldozata, amelyet a szent lelkek rebegnek, amikor egyszerre tárul fel Isten előtt az áldozat és a lélek mindenestül». Tudniillik nem beszélve itt a mennyei oltárról, aki Krisztus, csak a másik oltárt figyelve, amely az Egyház, az eucharisztia áldozatát kissé nehezen érthető irályával helyesen írja le Kelemen, hogy az 1. szóbeli áldozatbemutatásból, 2. az áldozó Egyház belső szentségéből, 3. és következendőkép a belső és külső áldozat egyszerre történő bemutatásából áll.

Ha némi homály mégis ül ezeken a helyeken, azt nem csekély mértékben űzi szét egy előre bocsátott figyelmeztetés, a *Strómata* első könyvében (1, 19. G. P. 8, 813),[1] amelyből látjuk, hogy 1. az eucharisztia ünneplésének a nép a *τῆς προσφορᾶς* nevét adta és pedig cselekvőleges

Tehát úgylátszik, a *τῷ Λόγῳ* dativust szükségképpen uralja a *γεραίρω* szó. Az ugyan nem nagyon világos, hogy az *ἀναπέμπω* is uralja-e: úgyhogy ahhoz küldenénk az áldozatokat, akinek az van mondva, hogy *γεραίρομεν*. Mindenesetre «dativus destinationis» gyakran áll *ἀναπέμπω* mellett (l. Sophocles, *Greek Lexicon*, e szóról), és rendelkezésünkre áll magáról a mi Istenhez küldött áldozatunkról egy példakép Jusztintól: *Αἶνον καὶ δόξαν τῷ Πατρὶ τῶν ὅλων δια τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱου καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀναπέμπει (Apol.* 1. 65. G. P. 6, 428: vesd egybe Apollónius mindjárt idézendő két példájával). De lehet az *ἀναπέμπω*-t függetlenül is használni. Ha feltételezzük, hogy itt ez történik, akkor az értelme a következő: Áldozatot küldünk [pl. Istennek], amellyel *γεραίρομεν τῷ Λόγῳ*. De ez a kis kétely a mi kérdésünkben lényegtelen.

[1] «*Az elrejtett kenyereket vigyázva érintsétek, és a lopástól édes vizet (Péld.* 9. 17). Itt a kenyéren és vizen világosan azokat az eretnekségeket jelzi az Írás, melyek a kenyérrel és vízzel a feláldozásban (*κατὰ τὴν προσφοράν*) másképpen élnek, mint ahogyan az Egyház kánonjai azt megparancsolják: vannak ugyanis, akik csak vizet tesznek eucharisztiává (*ὕδωρ ψιλὸν εὐχαριστοῦσιν*)».

áldozatbemutatás értelmében: 2. hogy ez a *προσφορά* a kenyér és bor eucharisztiává tételéből állott.[1] Amiből az következik, hogy az eucharisztiává tevésnek áldozatbemutató tekintete volt az eucharisztiává tett dologhoz viszonyítva, amely Krisztus teste és vére.

Ehhez jön még a *Luk.* 15-höz írt, nem valószínűtlenül Kelemennek tulajdonított megfontolás (G. P. 9, 760—761), ahol nemcsak azt olvassuk, hogy «fel van áldozva (bárhogyan is kelljen a feláldozást érteni, például vérontással vagy vérontás nélkül) a borjú, mely másutt báránynak neveztetik», aki «test és kenyér»: sőt azonkívül ezeket is hozzáteszi, nem a tékozló fiúra, hanem az eucharisztiát elfogadó keresztényre való tekintettel: «Tehát a hozzájáruló fiúknak az Atya borjút ad és megölik és megeszik» *(τοῖς μὲν οὖν προσιοῦσιν υἱοῖς ὁ Πατὴρ τὸν μόσχον δίδωσι, καὶ θύεται, καὶ τρώγεται)*. Itt mindkét cselekedetről, tudniillik az egymás mellett egyenlően jelen időkben mondott feláldozásról *(θύεται)* és evésről *(τρώγεται)* alig megokoltan állíthatnád,[2] hogy pusztán oksági összefüggés van jelezve közöttük, amilyen a mi szentáldozásunk és a kínszenvedés áldozata között fennforog, de legkevésbbé sem időbeli összefüggés, aminőt a mi új áldozatbemutatásunk és az eucharisztia vétele között megállapítunk.

Mindenképpen igaz, hogy Kelemen a borjút arra érti, «akit úgy vittek a megölésre, mint a juhot *(ἐπὶ σφαγὴν ἀχθεὶς)*, [természetesen a kínszenvedésben], mint kövér áldozati állatot *(θῦμα)*, melynek minden zsíros része a szent törvény szerint Isten részére ment át: ugyanis egészen Istennek van szentelve *(ἀνακείμενος)* és fogadva *(ἀνατεθειμένος)*, oly magas és nagy, hogy mindenhez

[1] «Nem lehet tagadni, úgymond Wieland *(D. V. O.* 20), hogy a *προσφορά* nevet viszonyíthatjuk különösen az *εὐχαριστεῖν*-hez: úgyhogy az eucharisztiává tevés volna az Istennek történő áldozatbemutatásnak jelezve. Itt volna tudniillik az áldozat fogalma akkor kezdődő kiterjesztésének első nyoma Keleten...»

[2] Wielanddal, D. V. O. 113. l.

elér és elég, s a belőle táplálkozókat és a vele élőket jóllakatja» stb. De mi következik ebből? Talán azt mondanád, hogy az első áldozatbemutatás állításával, amely Urunk által történt, kizárja a másikat, amely általunk történik? Sőt ellenkezőleg: azt az egyet szabad következtetnünk, amiről már sokszor beszéltünk: hogy tudniillik Urunk egyetlen áldozatbemutatása úgy uralkodik a mi összes áldozataink fölött, hogy ezek csak annak feltétele alatt lehetségesek: hogy Krisztus az ő saját áldozatbemutatása következtében áldozati adomány: és hogy áldozati adomány marad mindörökké az Isten előtt: akinek a színe előtt fekszik *(ἀνακείμενος)*, akinek a tiszteletére van szentelve *(ἀνατεθειμένος)*: ugyanaz, aki most általunk *θύεται* és általunk is *τρώγεται*.

Az eucharisztia általunk való ünneplésének a megelőző vérontásos áldozathoz való ugyanezt a viszonyát jelenti ki Kelemen két biztosan tőle származó helyen. Melyek közül az elsőn *(Strómata*, 5. 10. G. P. 9, 101) miután először azt mondotta, hogy az Isten szemlélését az Ige testének az evése és vérének az ivása által szerezzük, ezt teszi hozzá: AZÉRT valóban, Platon véleménye szerint, szükségünk volt egy nagy és nem pici áldozatra, tudniillik Krisztusra, aki megöletett *(ἐτύθη)* értünk, mint a mi húsvéti bárányunk, mindenesetre a kínszenvedésben. A második helyen pedig *(Paed.* 2, 2. G. P. 8, 409) úgy írja le az Isten Igéjét, mint egy nagy szőlőfürtöt, amely ÉRTÜNK SAJTOLTATOTT *ὁ μέγας βότρυς ὁ Λόγος ὁ ὑπὲρ ἡμῶν θλιβείς* [valljuk, hogy a kínszenvedésben], amely szőlőfürt vérét nekünk most KELL INNUNK.

IV. FELOSZTÁS. — BIZONYOS APOLOGÉTÁK MONDÁSAIRÓL.

Sok más régi apologéta is az áldozatok megszüntetésével foglalatoskodott, nem másképpen, mint Jusztin, Kelemen, Origenes és Tertullián.

Például A r i s z t i d e s, aki így kiált fel az ő *Apoló-*

giájában : «Isten nem szorul rá sem étel, sem ital-áldozatokra, sem semmiféle látható dologra» (1. f. v. ö. 13. f. T. u. U. 4. 3 : 6. és 32. l.).

Athenagorás a *Követségben a keresztényekért* 13. f. *περὶ τοῦ μὴ θύειν* írván (G. P. 6, 916) arról tanuskodik, hogy Isten ismerete és a hozzá felemelt tiszta kezek az előtte egyedül kedves áldozatok, akinek nincs szüksége semmire, akinek vérontás nélküli áldozattal és lélekben történő imádással tartozunk.

Hasonlókép Római Szent Apollónius, Commodus császár alatt vértanu *(Szent Apollónius Cselekedetei*, 8. §. T. u. U. 15, 2, 98. l.): «Vérontás nélküli és tiszta áldozatot küldök *(ἀναπέμπω)* én és az összes keresztények a mindenható Istennek, aki az ég és föld és minden szellem *(πάσης πνοῆς)* fölött uralkodik : [tudniillik amely áldozat] főleg könyörgések által *(δὶ εὐχῶν μάλιστα)* [történik] Isten eszes és értelmes képmásaiért *(ὑπὲρ)*, akiket az Isten Gondviselése a föld uralmára rendelt» [t. i. a császárokért]. Ezt azokról az áldozatokról mondja, amelyeket ő és a keresztény közösség szokott bemutatni : itt *a királyokért és minden föllebbvalóért (Tim. I.* 2. 2) történő ünnepi keresztény liturgiának valamilyen visszhangjára ismerhetünk rá (közbenjárással egyesítve, amelyet az *Apostoli Rendelkezések* mindenesetre későbbi összeállítása őrizett meg, 8, 12. és 13. F. D. 1, 510—512. és 514). Nem mondja ezen a helyen, hogy könyörgéseket ajánlunk fel, hanem hogy «könyörgések által» mutatunk be áldozatot.

Egy másik helyen (44. §. 126. l.) ugyan a könyörgések áldozatáról beszél, de már nem mondja, hogy ő a keresztények valamilyen istentiszteletét magyarázza, hanem bíróját (aki semmit sem tudott az eucharisztiáról) próbálja meggyőzni arról, hogy ő az imádságnak és jócselekedeteknek valamiféle vérontás nélküli áldozatát mutatja be : mert csak ezt a metaforás áldozat-fajtát tudta egy ilyen emberrel elképzeltetni : ámbár nem mondja, hogy ezt a fajtát minden más kizárásával ajánlja. «Reméltem,

hogy istenfélő gondolatok lakoznak benned, és hogy apológiám által megvilágítva lelkednek szemeit, a te szived gyümölcsöt hozva mindenek teremtő Istenét tisztelni fogja és neki alamizsnálkodás által és [a társalgás] emberi módja szerint mindennap könyörgéseket fog küldeni *(ἀναπέμπειν)*, (mint vérontás nélküli tiszta áldozatot) az egy Istennek».

A *Diognéthoz írt Levél* (3. 3—5. F. P. 1, 394) szerzője tagadja, hogy Istennek, mintegy rászorulónak vissza kellene adni azt, amit ő nekünk rászorulóknak bőkezűen juttat.

Hasonlókép Minucius Félix gúnyorosan: «Áldozatul és ajándékul mutassam be Istennek, amit ő az én használatomra állított elő, és visszadobjam neki az ő ajándékát?» Sőt ezt ítéli bemutatható áldozatnak: a lelki jóságot, a tiszta lelkiismeretet, a becsületes meggyőződést, az igazságosságot és a könyörületességet *(Octavius*, 32. L. P. 3, 333—340).

Ebben a beszédmódban nem csak az egykorúakkal, amint láttuk, hanem a későbbi, valamint a korábbi korszak Atyáival és hittudósaival is egyetértettek ezek az írók.

A későbbi korszak Atyái közül, amikor már valamennyien mint biztos tant, rendületlenül hirdették Krisztus testének és vérének az egyházi áldozatát, legyen elég példa gyanánt Nyugaton Hilárius, a 62. *Zsoltár fölött*, 8. n. (L. P. 9, 405) Veronai Zénó (1. könyv, 15. tárgyalás, 5. f. L. P. 11, 364—365): Keleten Vazul, 115. *Levél* (G. P. 32, 528) és (?) *Iz.* 1. 24—27 *felett*, (G. P. 30, 165—172). Nazianzi Gergely, 45. *Beszéd*, 12, 14, 23. n. (G. P. 36, 640, 641—644, 656. oszl.), *Énekek*, 2. k. 2. fel. 3. ének, 255—258. v. (G. P. 37, 1498), Epifánius, *Eretnekségek*, 66. 71. n. (G. P. 42, 141—144). Sőt Teodorétus egy egész beszéden keresztül megbeszéli és korholja az összes áldozatokat a *Görög hangulatok terapeutikája* című művében (7. *Beszéd*. G.P. 83, 992—1005), közben egy szót sem szólva az eucharisztia áldozatáról, hanem csak az áldozatok helyett ajánlott imádságokról

és erényekről. De mégis mi lehet biztosabb, mint annak a kornak és azoknak az Atyáknak a hite Krisztus testének és vérének az Egyház által bemutatandó áldozatában?

A többi Atyák előtt pedig, és a legrégibb Egyháztanítók előtt is, *Barnabás Levelének* az írója (2, 6. F. P. 1, 42) már az áldozatok megszüntetését hirdette, de azért nem hallgatva el egészen az új áldozat tulajdonságát. «Ezeket [a Zsidók áldozatait] tehát megszüntette [Isten], hogy a mi Urunk Jézus Krisztus új törvénye, amely kényszerűség igája nélkül van, NEM EMBEREK ÁLTAL TÖRTÉNŐ ÁLDOZATTAL BÍRJON *(ἵνα... μὴ ἀνθρωποποίητον ἔχῃ τὴν προσφοράν)*». Tehát annak is van áldozata, amely ugyan nem emberek által, hanem Isten által történik: mintha ezt írná a szerző: *ἵνά μὴ ἀνθρωποποίητον, ἀλλά θεοποίητον ἔχῃ τὴν προσφοράν.*

De őelőtte Szent Pál az *Apostolok Cselekedeteiben* (17 24—25) nemde csaknem ugyanezekkel a szavakkal szónokolt az Athénieknek: *Isten, aki alkotta a világot s benne mindent, mivelhogy ő a mennynek és a földnek Ura, nem lakik kézzel épített templomokban, nem szorul rá emberi kéz szolgálatára (οὐδέ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται), mintha valami nélkül szűkölködnék, hiszen ő ad mindeneknek életet, leheletet és mindent.*

Sőt ha egymás mellett tekintjük ezeket az áldozati kizárásokat, úgy látszik, a tanítás négy főpontjára vezethetjük azokat vissza. Ugyanis négy dolgot kell minden áldozatban megfontolnunk: kinek mutatják be, mit mutatnak be, hogyan mutatják be és ki mutatja be azokat.

Először, ha azt tekintjük, hogy kinek mutatták be, kizárták az Atyák az Istennek *mint rászorulónak* bemutatott áldozatokat, mintha mi Istennel jót tehetnénk, amint azt a pogányok és néha a Zsidók eszelősködték (Arisztides, Atenágorás, Diognét levele, Minucius Félix, Irén, Al. Kelemen). És valóban, a mi eucharisztiás áldozatunkra sem Isten szorul rá, hanem mi szorulunk rá, és nem úgy örül annak, mintha gyümölcsét elnyerné, hanem mert nekünk adja, hogy cselekedjük az üdvösség gyümölcsét.

Másodszor, ha azt tekintjük, amit bemutatunk, ismét kizártak az Atyák minden földi, vagy emberi erővel készített áldozati adományt, aminőket az emberek oltárokra és oltárkákra szoktak tenni (Barn. lev., Jusztin, Tertullián stb.). Ugyanis nem földi a mi áldozati adományunk, de nem is csak a viszonyokhoz mért és szeplőtelen, sőt menynyei is, amely tudniillik nincs alávetve a testi dolgok semmiféle állapotának, és amelyet csak az isteni mindenhatóság hozott be a világba és tett bemutathatóvá.

Harmadszor, ha az áldozás módját tekintjük, először is kizártak az Atyák a mi áldozatunkból minden igazi feláldozást (immolatio realis) vagy vérontásos halálra adást. Ezért van az, hogy sokszor azt mondják, hogy a mi istentiszteletünkből száműzve van minden *θυσία* (Atenagorás, Al. Kelemen, v. ö. Naz. Gerg., Teodorétus). Azokat a szavakat ugyanis, amelyek megkülönböztetés nélkül egyszer áldozatbemutatást, t. i. az áldozat feláldozott tárgyának felajánlását, máskor a feláldozást vagy halálra adást jelentették, néha el kellett fogadniok, néha el kellett vetniök más és más tekintetben. Tudniillik valóban áldozatul mutatjuk be Krisztus testét, ha úgy ajánljuk őt fel most, amint már régen feláldozva örök áldozati adománnyá lett : de közben mi nem áldozzuk őt fel valóban (immolamus vere) vagy adjuk őt halálra, hanem minden új változás nélkül *ἄθυτον ἱερεῖον* marad (Dam. Szent Ján. *Urunk Húsvétjára*. G. P. 96, 841) ; a papok által *ἀθύτως θυόμενον*, ahogyan a Niceai Atyák lajstromába felvett Kizikai Gelázius mondja (*A Niceai Zsinat története*, 1. 2, 30. f. G. P. 85, 1317) ; helyesen énekeli tehát a *Káldok Liturgiája:* «Bemutatjuk első zsengéink élő és a viszonyokhoz mért áldozatát, és a mi nemünk Fiának fel nem áldozott és mégis kedves áldozatát, akit . . . a papok a szent oltárokon feláldoztak . . .» (Miksa szász herceg. *A Káld mise*, 26. l.)

Ismét ami az áldozás módját illeti, eltávolítottak az Atyák minden testi szertartást, például *ἀναθυμάτων*, és nem tartottak meg mást, mint lelki vagy hithez tartozó, és nem

az érzékek, hanem érzékelhető szimbolumok által egyedül a hivők elméje számára hozzáférhető ritust, amely nem anyagi vagy gépies cselekedetekből, hanem az Úr által tanított Isten felé irányuló beszéd érthető erejéből áll, amely nem mondja ugyan ki közvetlenül, de végrehajtja a felajánlást : mialatt Krisztus testéből az engesztelő vért szimbolikusan kiönti, ami által a kenyér és bor mutatkozó áldozatából az értünk régen meghalt Krisztus igazi áldozata lesz.

Negyedszer pedig, ha azt tekintjük, hogy ki mutat be, az Atyák főleg az élet jámborságát, és a lélekben és igazságban történő imádást magasztalják : amin a láthatatlan áldozat alapszik, amelynek ha nem jele a látható áldozat, akkor nem elfogadható (így mind, különösen Veronai Zénó).

ZÁRÓSZÓ.

Ján. 4. 23-ról.

Leginkább ezen négy ok miatt mondották az Atyák lelkinek a mi áldozatunkat. De csodálkozom : nemde ezt a lelkiséget maga Krisztus tanította először *Ján.* 4 23-ban, amikor mondja : *De eljön az óra, és már itt vagyon, amikor igazi imádói (προσκυνηταί) lélekben és igazságban fogják imádni (προσκυνήσουσιν) az Atyát.*

Ugyanis *először*, az imádás neve alatt ezen a helyen, úgy látszik, áldozattal történő istentiszteletről van szó. Ez ugyanis kétszeresen kiviláglik : először a beszéd tárgyából, másodszor a beszéd bibliai analógiájából.

Kiviláglik először a beszéd tárgyából. Ugyanis a feleletet a kérdés értelme szerint kell felfognunk. A kérdés pedig a Zsidók és Szamaritánusok közötti vitáról volt feltéve : hogy hol kell áldozatot bemutatni : vajjon a jeruzsálemi templomban, vagy talán annak a Garizim hegynek a szentélyeiben, ahol a Szamaritánusok Pentateuchusa szerint *(Deut.* 27 4) Isten megparancsolta a népnek, hogy a Jordánon átkelve áldozatot mutasson be, és kétségkívül áldások voltak írva azokra, akik ezt a törvényt buzgón

szemmel tartották *(Deut.* 11 29; 27 12). Amikor tehát azt kérdezi az asszony, hogy hol kell imádni (*προσκυνεῖν*), ezt úgy kell értenünk, hogy azt kérdezi, hol kell áldozni, annál is inkább, mert előre bocsátotta: *A mi Atyáink ezen a helyen imádtak*, azaz áldoztak.

Kiviláglik ugyanaz másodszor a beszéd bibliai analógiájából. Ugyanis ugyanaz a *προσκυνεῖν* szó hihetően *Ján.* 12 20-ban és *Csel.* 8 27-ben: a *Gen.* 22 5-ben a hetvenes fordítás szerint pedig biztosan áldozati istentiszteletet jelent. Az áldozat pedig, amint mindenki tudja, az imádás legtökéletesebb és legtulajdonképenibb módja.

Másodszor már a mi új istentiszteletünk lelkiségét és igazságát az eucharisztiás áldozatnak a régiek testi és előképes áldozatai fölött való kiválósága szerint kell figyelnünk. Ugyanis Krisztus a törvényes istentiszteletek hellyel korlátoltságával a messiási istentisztelet mindenütt valóságát állította szembe, amikor ezt mondja (21. v.): *Eljön az óra, mikor sem ezen a helyen, sem Jeruzsálemben nem fogjátok imádni az Atyát.* És nem ismétli meg egyszerűen a mindenütt valóságot, hanem annak okát adja, amikor tovább beszél (23. v.): *Eljön az óra és már itt vagyon, amikor igazi imádói lélekben és igazságban fogják imádni az Atyát.* Azért lesz az áldozat általános, mert lelki és igazi lesz. Ugyanis az Atyát nem testi és előképes áldozatokkal, hanem azzal a lelki áldozattal fogjuk imádni, amelyik be fogja teljesíteni az előképeket: tudniillik az egyetlen tökéletes áldozati adománynak, a szimbolumok takarócskái alatt anyagtalan ritussal Istennek bemutatott viszonyokhoz mért és tiszta áldozati adománynak az áldozata által. Azért ez az áldozati adomány vagy annak bemutatása különböző helyekhez sem lesz hozzákötve.

Egyébként Szent Jánosnak ezt a helyét már régen az oltár és az áldozat kicserélésére magyarázta és *Malakiás* 1 11—12 prófétálásával kötötte össze Özséb *(Evangéliumi bizonyítások.* 1. k. 6. f. G. P. 22, 57. stb.). Hasonlókép Teodorétus, aki így fejtegette az Úr szavait: «Megszűnt ugyanis a papoknak hellyel korlátolt istentisztelete,

mert az Isten tiszteletére minden hely alkalmasnak van kinyilvánítva : és vége van az oktalan áldozatok levágásának, mert egyedül a szeplőtelen Bárányt áldozzuk, aki elveszi a világ bűnét» *(Malakiás* 1 11*-hez.* G. P. 81, 1968). A Latinok között egyetért Rupert: «Ugyanis nem egyedül Jeruzsálem az én helyem, ahol imádni kell, hanem igazi imádói minden helyen imádják az Atyát lélekben és igazságban. És tiszta áldozatot, a kenyér és bor áldozatát, Megváltójuk testének és vérének a szentségét áldozzák az én nevemnek» *(Malakiás fölött,* 1. f. L. P. 168, 821).

B) FÜGGELÉK.

A Krisztussal való egyesülésről szemlélés és az eucharisztia által elválaszthatatlanul az Atyáknál, és főleg Kelemennél.

Igy ír Kelemen: «Ha tehát a tej a kisdedeké *(Kor. I.* 3. 1—2), az eledelt pedig a tökéletesek táplálékának mondja az Apostol, a tejen értsük a katekézist, mintegy a lélek első táplálékát : az eledelen pedig az epoptikus szemlélést : kétségtelenül maga az Ige teste és vére : ez az isteni erő és lényeg megismerése *(κατάληψις). Izleljétek és lássátok,* úgymond, *mennyire Krisztus az Úr.* Igy ugyanis önmagát juttatja azoknak, AKIK LELKILEG RÉSZESEI ENNEK AZ ELEDELNEK : mialatt tudniillik a lélek önmagát táplálja, amint az igazság barátja, Platon mondja». [Tehát Kelemen szerint nem mindenkinek juttatja magát szemlélésre Krisztus, bárki ennek az eledelnek, tudniillik a testnek és vérnek részese, hanem csak azoknak, akik lelkileg részesei, azaz akik nemcsak test szerint táplálkoznak az eucharisztiából, hanem lélek szerint is.] «Mert az isteni Ige étele és itala az isteni lényeg ismerete» [amennyiben tudniillik a szentségi evés a lelki evésnek hathatós szentsége]. «Azért mondja Platon a *Köztársaság* második könyvében : nem sertés feláldozásával, hanem egy nagy és ritka áldozattal kell végre Isten

felől kérdezősködnünk. Az Apostol pedig így ír: *A mi húsvéti bárányunk, Krisztus, megöletett:* bizony rendkívüli áldozat a Krisztus, aki értünk feláldoztatik *(ἁγιαζόμενος)*» *(Strómata.* 5, 10. G. P. 9, 101).

Van, aki tagadja, hogy itt Kelemen akár csak közvetve is az eucharisztiáról beszél. Például Batiffol, *Eucharisztia* 3. 181. l. és *Eucharisztia* 5. 254. l. A. Struckmannal szemben: *Krisztus jelenléte a legméltóságosabb Oltáriszentségben a Nicea előtti idők írott forrásmunkái alapján.* 1905, 136—138. l. De nekünk sokkal valószínűbb az ellentétes vélemény azok miatt az okok miatt, amelyeket a szöveg közé illesztettünk, és leginkább az *azért (διό)* szóval állított összefüggés miatt, az áldozat és az Ige étele és itala között.

Itt jó, ha általában megjegyzed magadnak: nem árt az Atyáknál a jánosi beszéd *(Ján.* 6. fej.) eucharisztiás értelmezésének, hogy gyakran a hit megismerésére, az Ige szemlélésére, a Szentírások tanulmányozására vagy valami effélére értik mondva a kenyeret és az italt, sőt Krisztus testét és vérét. Tudniillik, amint az az egész beszéd *(Ján.* 6. 27—59) utal arra, és az Atyáknál megszokottság (v. ö. *Trid.* 13. ülés, 8. f. D. 881, és olvassuk szorgalmasan Toletust *Ján.* 6. 52 *fölött,* Köln, 1589, 593—594. oszl.), az eucharisztiás evés a lelki evésnek szentsége, amely élő hit által történik (amelynek sajátlagossága az Ige szerető szemlélése és az Írásokban kinyilatkoztatott igazságok jámbor elmélkedése). Nem csoda tehát, ha korlátlanul mondották, hogy a kenyér és az ital, vagy a test és vér maga a hit, a szemlélés, a tan, amelynek szentsége, azaz szimboluma, vagy megfordítva: amennyiben tudniillik az egyik a másikkal okozás és jelzés vagy hasonlóság által összefügg. «Ezen hasonlóság miatt legtöbbször maguknak a dolgoknak a neveit kapják» a szimbolumok vagy szentségek, amint azt Szent Ágoston *Bonifácius püspökhöz írt Levelében* (98. Levél. 9. n. L. P. 33, 364) tanítja. Tehát ez a kinyilvánítás legkevésbbé sem árt az eucharisztiás értelmezésnek: sőt azt magával hozza: tudniillik mert

ez a két dolog egymást átjárja. Azért igen gyakran átszőve mutatkoznak a régieknél. Ennek a ténynek egy pár rövid példaképét kell most felhoznunk.

Ezt írja Cezareai Özséb *(A húsvéti ünnepségről*, 2. n. G. P. 24, 696) : «Miután ennek az ÁLDOZATI ADOMÁNYNAK, azaz Üdvözítőnek, aki saját vére által az egész emberi nemet megváltotta, HITHEZ TARTOZÓ TESTÉT, tudniillik TANÍTÁSÁT és a mennyek országát hirdető BESZÉDEIT ETTÜK, az isteni lakomákon illően lakmározzunk». Ugyanő kevéssel lejjebb (7. n. 701. oszl.) már az eucharisztia testéről és véréről ezt tette hozzá : «Mózes követői ugyan évenkint egyszer áldozták fel a húsvéti bárányt, első hónap tizennegyedikén, esteledvén. De mi, az Újszövetség emberei, minden vasárnap végrehajtván a mi húsvéti áldozatunkat, mindig töltekezünk Üdvözítőnk testével, mindig részesülünk a Bárány véréből».

Atanáz is, a húsvéti vacsorához vendégül híva minket, a keresztény hitet mutatja elénk tett eledelnek (28. *Ünnepi levél.* G. P. 26, 1433) «. . . . hogy ő mindenkiért áldozat legyen, mi pedig az igazság BESZÉDEIN FELNEVELVE, és az ő élő TANÍTÁSÁBÓL RÉSZESÜLVE, a szentekkel a mennyei boldogságot is kivívhassuk. Mert hiszen ide hív minket, ÚGYMINT A TANÍTVÁNYOKAT AZ UTOLSÓ VACSORA TERMÉBE, VELÜK EGYÜTT AZ IGE, AZ ISTENI ÉS VALÓBAN ROMOLHATATLAN LAKOMÁHOZ *(ἐσθίασιν)* ; aki itt ugyan szenvedett értünk, de ott örök hajlékokat készít azoknak, akik készséges lélekkel engedelmeskednek a felszólításnak, és lelkük erős akaratával követik a célig mennyei hivatásukat : ahol AZOKRA, AKIK VACSORÁZNI JÖNNEK és küzdenek akadályozóik ellen, vár a koszorú és a romolhatatlan boldogság». A szentségi vacsorának a lelkivel átszőtt másik példáját lásd a 6. *Ünnepi Levélben* (1383. oszl.). Közben ünnepi leveleinek nagyon sok helyén hirdeti Atanáz a szentségi lakomát, amelyen az Ige testét és vérét, magát a Bárányt, magát az Igét esszük *(Ünn. lev.* 2, 3 ; 4, 4 ; 5, 1 ; 5, 5 ; 9, 9—10 ; 13, 7. G. P. 26, 1368, 1379, 1379—1380, 1382—1383, 1395—1396, 1418).

És nem volt ez a beszédmód annak a kornak sajátsága, sőt fölülkerekedett a középkori íróknál is, akkor is, amikor leginkább védelmezték Urunknak a szentségben való jelenlétének az igazságát. Így példának okáért Szent Teodorikról nevezett Vilmos, kifejezetten a lelki étkezést beszélve meg, amint arra a szentségi evés által szert teszünk, bizony nem mértékletesebben keverte össze egyiket a másikkal, mint Kelemen vagy Origenes (*Num. fölött.* 16. homilia, 9. *Máté fölött. Com. ser.* 85. stb. G. P. 12, 701—702: 13, 1734—1735). «Mivel tehát [a kínszenvedésben bevérezett] testéről oly sok anyagot halmozott össze, hogy őt szeressük, életünk nagy és csodálatos táplálékát nyujtja lelkeinknek. Amelyet akkor eszünk mohón kívánó torokkal, amikor édesen összegyüjtjük és emlékező tehetségünk gyomrában elrejtjük mindazt, amit értünk tett vagy szenvedett Krisztus. Ez tehát a lakoma Jézus testéből és véréből: amellyel aki egyesül, benne maradó élete vagyon. Akkor egyesülünk pedig, ha ÉGŐ HITTEL, MELY SZERETET ÁLTAL MUNKÁLKODIK, VISSZATESSZÜK AZ ÚR ASZTALÁRA, AMINŐKET ONNAN VETTÜNK: tudniillik, hogy amint ő odaadta magát a mi üdvösségünkért minden saját kénytelensége nélkül, úgy szolgáltassuk ki magunkat egészen az ő hitének és szeretetének, üdvünk szükségessége miatt. Mert bárkit hízlal ez a lakoma, az nem tudja többé tunyaság kenyerét enni, hanem az erős asszonnyal serényen felkel ennek az életnek az éjtszakájából az Isten igéjének a szövétnekéhez, hogy keze munkáját élvezze, boldog legyen és jó sora legyen stb. Ime ezt teszi azt a testet enni, amelyről így szól Jézus: *Aki eszi az én testemet, az énbennem marad és én őbenne*». Ezen egész munka előtt pedig a következőket bocsátotta előre, amiből elég világos, hogy Krisztus szentségi testéről értekezik itt: «Meg kell fontolnunk, hogy hogyan szükséges nekünk ez az eledel [maga Krisztus teste, v. ö. 2—4. f.] az igazi élethez, úgy hogy nélküle lehetetlen azt elérni . . . Arra kell neveljen tehát minket ez az eledel [t. i. az eucharisztia] . . . hogy

őt [tudniillik Krisztust] szeressük» *(Az Oltáriszentségről*, 5. f. L. P. 180, 351 és 352—353). Vedd észre (mint valóban élces dolgot!), hogy Szent Teodorikról nevezett Vilmos panaszkodott, hogy az Atyák az eucharisztia tanában homályos kifejezésekkel éltek *(i. m.* 11. f. L. P. 180, 359).

Lásd az *Istenhegyi szerzetesekhez írt Levelet* is 10. f. 30. n. (L. P. 184, 327), amelyet Massuet nem valószínűtlenül tulajdonított Karthauzi Guignonnak, ahol azt olvassuk, hogy a «szentség dolgát», azaz lelki gyümölcsét, mindenesetre nem a szentséghez való viszony nélkül, esszük, isszuk, kapjuk, vesszük, Urunk kínszenvedésének istenfélő elmélkedésében.

Az is a jánosi beszéd hasonló értelmezésére háramlik, hogy az Atyák gyakran nem összekeverve, amint láttuk, hanem mintegy παραλλήλως magasztalták mindkettőt, mind a jelölő vagy szentségi, mind a jelölt vagy lelki elemet.

Például Origenes *(Num, fölött*, 16. homilia, 9. G. P. 12, 701—702), mialatt *János* 6. 54-et magyarázza: «Azt mondjuk pedig, hogy Krisztus vérét isszuk, mindenesetre nem csak a szentség ritusa által, hanem akkor is, amikor az ő beszédeit magunkba fogadjuk, amelyekből az élet áll». Továbbá *(Ex. fölött.* 13. homilia, 3. G. P. 12, 391): «Tudjátok, akik az isteni misztériumokon jelen szoktok lenni, hogy amikor az Úr testét kapjátok, mily nagy elővigyázattal és tisztelettel őrzitek, ne hogy belőle valami csekélység leessék. Ha ilyen nagy elővigyázattal éltek, és méltán éltek, hogy az ő testét megőrizzétek: hogyan gondoljátok, hogy kisebb bűn az Isten ígéjét elhanyagolni, mint az ő testét?»

Hasonlókép Didimus: «Hogyan értsük e szavakat: *Ette az ember angyalok kenyérjét?* Értsd most az én kenyeremen az Isten szilárd PARANCSOLATAIT: és a boron Isten MEGISMERÉSÉT a dolgoknak isteni elmélkedéséből. Hasonlókép az ő isteni TESTÉT és drága VÉRÉT is» *(Péld.* 9 5-*höz*, G. P. 39, 1633).

Egyetért a *Péld.* 9. 2-*höz* írt, valószínűtlenül Ipolynak

tulajdonított megfontolás: «*Asztalt készített*, a Szentháromság megígért ISMERETÉT, és az ő tisztelendő és szent TESTÉT ÉS VÉRÉT, melyek a titokzatos és isteni asztalon mindennap készülnek és feláldoztatnak» (G. P. 10, 628).

A *Levelek* első könyvében pedig, melyek írójának Szent Nilust mondják, ezt olvassuk a kilencvenkilencedikben: «Jövendöli Mózes a népnek . . . *húst egyetek:* a húson az isteni TESTET értve, melyet a hívek az Egyházban esznek, és a keresztények legboldogabb ISMERETÉT, mely minden ismeretnél fenségesebb» (G. P. 79, 125).

A Latinoknál nem ír különbözőképpen Jeromos: «Amikor azt mondja: *Aki nem eszi az én testemet és issza az én véremet:* ámbár lehetne érteni szentségben is, mindazonáltal Krisztus teste és vére valóban a Szentírás beszéde, az isteni tanítás. Ha midőn a szentséghez járulunk (aki hivő megérti), ha egy morzsa leesik, vádoljuk magunkat. Ha midőn Isten beszédét hallgatjuk és az Isten beszédét, és Krisztus testét és az ő vérét füleinkbe csöpögtetik, és mi másra gondolunk, mekkora veszélyben forgunk?» (*Anecdota Maredsolana*, 3. köt. 2. rész, 301. l. *Értekezés, azaz Homilia a* 147. *Zsoltárhoz).* És ismét: «Csak az a jó nekünk ebben az életben, ha az Úr testét esszük és vérét isszuk, nemcsak a szentségben, hanem az Írások olvasásában is» (*Prédikátor könyvéhez*, 3. 12—13-*hoz.* L. P. 23, 1039).

Ki ne tudná, hogy efféle irállyal élt *Krisztus követésének* a szerzője 4, 11, ahol két asztalról beszél, melyeket Isten az Egyházban a keresztény ember számára készített. Mindkettőn Krisztus fekszik a mi számunkra, hogy azt másképpen és másképpen együk. Úgy hogy «egy az élet kenyere: mely a megtestesült Igéé, mint az evangélium hirdetőjéé, és a megtestesülté, aki mint áldozati adomány igazzá tesz» (Cusa Miklós, *Gyakorlások.* 4. könyve. Műv. Basel, 1565. 444. l.).

Egyébként, hogy ismét mondjuk, amint az eucharisztia a testbe való felvétel szentsége, mely élő hit által

történik, úgy az élő hit is az eucharisztiának egy bizonyos lelki evése (M. F. XLIX. Eluc). Összefügg tehát ez a kettő egymással, mint jel és jelzett dolog, mint a dolog szentsége és a szentség dolga : azért a dolog természetéből következik, hogy az egyiknek a nevei és jelzői a másikra alkalmaztatnak. Legyen tehát igaz, hogy Origenesé a vezérség : de magát Origenest a dolog természete vezette : amint Ignácot is az eucharisztia egyházi szimbolizmusa indította, amikor az Egyházról eucharisztiás stílusban beszélt.

C) FÜGGELÉK.

Urunk kínszenvedésének a véréből való részesedésről az eucharisztiában Kelemennél.

Ennek a pontnak az állítása egy nehezen érthető beszéd része, amelyben Kelemen Jézusnak mintegy kétféle vérét különbözteti meg : «az egyik ugyanis testi, amellyel megváltattunk a kárhozattól : a másik pedig lelki, amellyel felkenettünk *(ᾧ κεχρίσμεθα)*» [azaz talán amellyel felvétettünk Krisztusba]. Úgy látszik nekünk, hogy itt Kelemen hasonló értelemben különbözteti meg a kétféle vért, amint több más Atya is megkülönböztette az Úrnak kétféle testét és vérét. Jeromos: *Ef.* 1. 7. *fölött.* L. P. 26, 481 : «Két módon értjük Krisztus vérét és testét : vagy azt a lelkit és istenit, amelyről mondja : *az én testem étel:* vagy azt a testet és vért, amely keresztre feszítették, és amelyet a katona lándzsája ontott». Ágoston: *Homilia a* 98. *Zsoltárhoz,* 9. n. L. P. 37, 1265 : «Nem azt a testet fogjátok enni, amelyet láttok, és nem azt a vért fogjátok inni, amelyet ontani fognak, akik engem keresztre feszítettek» (V. ö. Hezichius, *Lev.* 8. 22—29. *felett.* G. P. 93, 883). Más és más állapot, azaz a jelenlét más és más módja szerint megkülönböztetik ugyanis az érzékelhető testet, tudniillik az érzékek tárgyát, és a hithez tartozó vagy lelki testet, amely kétség-

kívül csak az észnek vagy a hitnek a tárgya (v. ö. Billot, *Az Egyház szentségeiről* 4, 1, 392. l.). Az egyikről a kínszenvedésben van szó, a másikról az eucharisztiában. Továbbá ezt a megkülönböztetést önként magával hozta Kelemen vitájának a tárgya. Azt akarja ugyanis, hogy a keresztény az ő mindennapi étkezésénél vízzel keverje a bort: erre céloz az egész vitája. Erre több más dolog után példaképül hozza fel Krisztust, aki azt akarta, hogy az ő vére, azaz a fürt vére, vízzel keveredjék (ahogyan az ő vére üdvös kegyelemmel keveredik). Ez, két módon tudjuk, hogy megtörtént: az egyik módon, amikor a kínszenvedésben sajtolták a szőlőfürtöt: és vér és víz folyott ki: a másik lelkibb módon az utolsó vacsorán (amely vacsorának a vére a lelki élet romolhatatlanságához juttat minket). Ezen második mód szerint ismét kétféleképpen figyeljük a keveredést. Először annak az érzékelhető elemnek tekintetében, tudniillik a BORNAK és VÍZNEK a tekintetében, amelyet iszunk. Másodszor annak a LELKI ELEMNEK a tekintetében, amely AZ IVÓ EMBERREL összekapcsolódik (úgy viszonylik ugyanis az Ige nem teremtett lelke az Igéhez, mint a vér a testhez, azért, mert az Ige ereje az ő lelke: ha pedig az Ige lelkének vér szerepe van, akkor az Igével ivás által egyesült embernek víz szerepe van. Ime tehát az eucharisztikus vacsorán belül a mintegy víznek és bornak, tudniillik az embernek és a Léleknek egy másik keveredése).

Eme két eucharisztiás keveredés (a bor és vízé, a Lélek és emberé) közül az egyik a másik hitének az okozására rendelődik (mert hiszen annak szimboluma): a másikban pedig a Lélek az emberben romolhatatlanságot teremt. Már pedig ebből a kettőből egy bizonyos harmadik keveredés világlik ki, tudniillik az érzékelhető elem vagy ivás, és a lelki elem vagy Ige keveredése. Az Igének és ivásnak ezt a keveredését pedig összefoglalva eucharisztiának mondjuk. Az Igén e helyen értsd a megtestesült Igét, amint az később az egész beszéd folyamatából világos lesz.

Ime már a hely: «A szent szőlőtő prófétai fürtöt hajtott. Ez a jel azok számára, akik [a pogányság] tévelygéséből a kereszténység nyugalmába elvezettettek *(πεπαιδαγωγημένοις)*, a nagy fürt, az értünk préselt Ige, amikor azt akarta az Ige, hogy a fürt vére vízzel keveredjék (amint az ő vére üdvösséggel is keveredik). Kétféle pedig az Úr vére: az egyik ugyanis testi, amellyel megválttattunk a kárhozattól: a másik pedig lelki, amellyel tudniillik felkenettünk. És Jézus vérét inni annyit tesz, mint Urunk romolhatatlanságának részeseivé lenni. Az Ige ereje pedig a Lélek, amint a vér a testnek [az ereje]. Tehát hasonlóan *(ἀναλόγως)* keveredik a bor a vízzel, a Lélek pedig az emberrel: és ugyanaz a keveredés [a bor és vízé tudniillik] a hitre táplál: ez pedig, tudniillik a Léleké, romolhatatlansághoz juttat. Továbbá a kettőnek, tudniillik az ivás és az Ige keveredésének eucharisztia a neve [azaz] dícsérendő és szép kegyelem, amelynek akik hit szerint részesei, megszentelődnek testben és lélekben: amennyiben Isten akarata szerint isteni keveredés, ember tudniillik, összekapcsolva a Lélekkel és az Igével titokzatosan. Ugyanis valóban a Lélek egyesül a lelkünkkel és viszi azt, a test pedig az Igével, ami miatt az Ige testté lőn» *(Pedagógia*, 2, 2. G. P. 8, 409—412).

Tehát nem lehet kételkedni, hogy a fennebb dícsért véleményben Jézus vérét inni az eucharisztiás ivásra vonatkozik. Amely vér közben azé az értünk hajdan préselt szőlőfürté.

XIX. TÉTEL.

BŐVEBBEN MEGMAGYARÁZZÁK A KÉSŐBBI ATYÁK ÉS HITTUDÓSOK, HOGY MI MAGÁT A KÍNSZENVEDÉS ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT MUTATJUK BE ISTENNEK, A KÍNSZENVEDÉS VALAMILYEN SZENTSÉGI MEGEMLÉKEZÉSÉBEN.

III. FEJEZET.

A MISÉNEK URUNK ÁLDOZATÁHOZ VALÓ VISZONYÁRÓL.

Egységes meggyőződéssel hirdetik az Atyák, hogy az eucharisztiában valamint a kínszenvedés megjelenítése, úgy áldozati tekintet is van: sőt hogy attól függ az áldozati tulajdonság, hogy a kínszenvedés képe (azaz jelképes feláldozás) van itt.[1] Az ő véleményük annyira nyilvánvaló és annyira ismeretes azok előtt, akik csak átlapozták könyveiket, hogy aki tanubizonyságokat akarna gyüjteni, már megtett dolgot tenne meg újra.

De pontosabb kérdés támad, hogyan jön hozzá a vérontásos áldozatnak ehhez a megjelenítéséhez az igazi áldozat tekintete: hogyan igazi áldozat, amiben nincs tényleges feláldozás (immolatio realis), és csak hasonlat szerinti, megjelenítő, szentségi, vagy amint a görög nyelv mondja, misztikai vagy szimbolumi feláldozás (immolatio mystica) van: amely utánzása ugyan a tényleges feláldozásnak, de nem az a dolog, amelynek a képe.[2] Habár

[1] Más az, hogy a szentségi megjelenítésen alapszik valahogyan az igazi áldozat tulajdonsága, és más az, hogy annyira egyenlő egymással a megjelenítés tekintete és az áldozat tekintete, hogy *csak abban az értelemben* nevezzük áldozatnak az eucharisztiát, hogy képe az áldozatnak: ami ha tetszett is R e n z n e k (több helyen, és 2. k. 484—485. l.), mégsem látszik veszélyen kívül levő és igaz véleménynek. Ugyanis nemcsak jelképes beszéd szerint áldozat az eucharisztia, hanem tényállás és igazság szerint.

[2] Ismét és ismét kérjük a jóindulatú olvasót, hogy valahányszor azt látja, hogy mi eltávolítunk a misétől minden új feláldozást (immolatio), emlékezzék arra, ugyanis nem lehet az

ezt kevéssé bevallottan tárgyalták az Atyák, felfogásuk mégsem vitás: hogy azért és annyiban megy át az áldozat képe igazi áldozatba, mert ebben a képben ugyanaz mutattatik be, aminek a képe: tudniillik Krisztus vérontásos halála a halál vérontás nélküli képmásában. Szeretném, ha itt visszaemlékeznél arra és emlékezetben tartanád, amit a III. Tételben általában megjegyeztünk a tanítás olyan pontjairól, amelyeknek védésére soha nem volt okuk az Atyáknak, hogy magukat ráadják. Talán különösen csekély volt annak szükségessége, hogy azokat a dolgokat meghatározzák és megkülönböztessék, amiket az összes keresztények mindennapi tapasztalatból kiváltképpen ismertek: amilyen elsősorban az Egyház áldozata volt. Azért az Atyák ebben a mindenki előtt ismeretes dologban nem annyira tanítva haladtak előre, mint inkább praktikus célokra éltek a feltételezett tudással. A tanításnak ebben a fajtájában rendesen nem várhatjuk el azt a szigorú részekre bontást vagy részekből való tökéletes összeállítást, amelyet a Szentháromságról, a Megtestesülésről és a Kegyelemről szükségtől kényszerítve gondosan kidolgoztak. Azért gyakran nem lesznek kényszerítők a tanubizonyságok, hanem csak ajánlók. Néha azonban úgy látszik, hogy a kérdést valóban eldöntik. Tehát azon a jelentőségen kívül, amije a valószínű tanujelek találkozásának magában véve van, hozzájárul még a világosabb helyekből pontosabb meghatározás. Ezek fényében azután

efféle megkülönböztetéseket minden oldalon ismételni, hogy a tényleges feláldozásról (immolatio realis) van szó, és nem a pusztán megjelenítő feláldozásról (immolatio mere repraesentativa), amelyet nemhogy távoltartanánk, sőt nem tartjuk katolikusnak, ha valaki el nem fogadná, hogy ez annyiszor új és annyiszor ismétlődik, ahány misét ünnepelünk.

Sőt a kínszenvedés áldozati adományának általunk történő felajánlása (amelyet mindenképen ténylegesnek és újnak vitatunk), valóban nem máson, mint ezen a jelképes feláldozáson alapszik, amelynek, amint mondottuk (III. Tételben) az Úr vacsoráján az felel meg, hogy az igazi vérontásos féláldozás felajánlása legyen.

azok is világosabbak lesznek: és így az egész koszorú összhangja biztosabb lesz. Ennek a közös tanubizonyságnak pedig még erőt ad az a tény, hogy minden tekintély nélkül szűkölködnek azok az új vélemények, amelyeket az Atyák magyarázása után bírálat tárgyává kell tennünk.

Egyelőre pedig legyen védőszentünk Canisius Szent Péter, az Atyák hittudományának nagy tudósa, a Jézustársaság kiváló dísze. Akinek a Katekizmusa nemcsak Németországban, hanem Franciaországban és szinte az egész világon a régi hit bevehetetlen bástyája volt az újítók támadásaival szemben. Ő felteszi a kérdést (*Katekizmus. A Szentségekről*, 7. kérdés): «Mit kell továbbá HINNÜNK az oltár áldozatáról?» És kevéssel lejjebb így felel: «A miseáldozat, ha azt minden oldalról egyenlően megfontoljuk, valóban Urunk kínszenvedésének és annak A VÉRONTÁSOS ÁLDOZATNAK szent és élénk megjelenítése és egyszersmind VÉRONTÁS NÉLKÜLI és hathatós FELAJÁNLÁSA, amely a kereszten volt értünk bemutatva». Ezzel a felelettel világosan megkülönbözteti és összekapcsolja azt a két elemet, melyek az Atyáknál megszokottság: a megjelenítést és a felajánlást: amely mindkettő egy dologra, tudniillik a kínszenvedésre vonatkozik. Mert amint látni fogjuk a következő tételekben, az Atyák tanítása abban áll, hogy Krisztus halálát azáltal ajánljuk fel, hogy megjelenítjük. Maga a megjelenítő ritus felajánlója a megjelenített dolognak. Annyiban adjuk mi Istennek a szenvedett Krisztus testét és vérét mint *εὐχαριστήριον*-t és *ἱλαστήριον*-t, amennyiben azok a külszínek, amelyekbe engesztelés végett különkülön öltözik, halottnak mutatják őt, aki halálából igazi, és pedig (feltámadása következtében) eltávolíthatatlan áldozati tulajdonságot nyert. Ahogyan ugyanis Krisztus az ő halála szentségében odaadta magát a halálra Istennek, úgy mi ugyanebben a szentségben ugyanezt a halált ajánljuk fel, megújítva, amit ő cselekedett. Mert hiszen hit által összekapcsolódván fejünkkel, mialatt társaivá

leszünk abban a szertartásban, amellyel élt, az ajándékozás társainak is számítunk, amely tőle indult ki, és amelyet az Isten elfogadva örök dicsőséggel szentesített.

Azért az Atyáknál három dolgot fogunk találni, amelyek egymást kiegészítik és feltételezik.

Először, hogy magát a kínszenvedést ajánljuk fel annak megjelenítésében.

Másodszor, hogy az örök áldozat mennyei ajándékát mutatjuk be.

Harmadszor, hogy Krisztus részéről nem történik személyesen új felajánló cselekedet, hanem csak a Krisztusnak mint fejének alárendelt Egyház részéről.

Az első paragrafus tehát a misének a kínszenvedéshez való viszonyáról fog szólni; a második paragrafus a misének a mennyei áldozathoz való viszonyáról fog szólni; a harmadik paragrafus a misének Urunk áldozatbemutatásához való viszonyáról fog szólni.

1. §. A misének a kínszenvedéshez való viszonyáról.

Két módon tették ezt az Atyák érthetőbbé: először nyiltan, amikor azt állítják, hogy a kínszenvedést mutatjuk be a misében; másodszor burkoltan, amikor az eucharisztia eledelét a vérontásos áldozatból való részesedésnek tekintik.

I. FELOSZTÁS. — ÁLLÍTJÁK, HOGY A KÍNSZENVEDÉST MUTATJUK BE A MISÉBEN.

Maga Ciprián, aki a többi Atyák előtt jár, semmi kétséget nem hágy maga után. Ő tudniillik a következő két dolgot kapcsolja össze: először: hogy az eucharisztás áldozat valamilyen utánzása a kínszenvedés áldozatának: tagadja ugyanis, «hogy az Úr áldozatát törvényes megszentelődéssel ünnepeljük, ha a mi felajánlásunk és áldozatunk nem felel meg a kínszenvedésnek» (63. *Levél.* 9. n. L. P. 4, 381). De másodszor és főleg

azt, hogy Krisztus kínszenvedése maga az a dolog, amelyet az eucharisztiás áldozatban bemutatunk: «Ugyanis az Úr KÍNSZENVEDÉSE az áldozat, úgymond, AMELYET BEMUTATUNK» (17. n. 387. oszl). Ebből az következik, hogy az eucharisztiás áldozat Ciprián szerint azon alapszik, hogy valóban felajánljuk Istennek a kínszenvedésben megölt Krisztus igazi feláldozását, annak valamely megjelenítésében. Ha pedig úgy ítéljük, hogy Krisztus csak annyiban van jelen az eucharisztiában, amennyiben a kínszenvedés áldozati adománya, akkor már megértjük, hogy mennyire sajátlagosan nevezik a régiek az eucharisztiát «magának Urunk kínszenvedése és a mi megváltásunk szentségének» (14. n. 385, oszl): tudniillik nem üres, hanem tartalmas szentségének, mely a kínszenvedés áldozati adományát és a megváltás díját tartalmazza.

A Görögök közül Jeruzsálemi Szent Ciril azt tanítja (23. *Katekézis*, mely 5. *misztagógika*, 10. n. G. P. 33, 1117), hogy a misében «a mi bűneinkért [mindenesetre a kínszenvedésben] megölt Krisztust mutatjuk be»: *Χριστὸν ἐσφαγιασμένον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσφέρομεν.* Ebből megértjük, hogy mit jelentsen ez: *μετὰ τὸ ἁπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἱλασμοῦ, παρακαλοῦμεν τὸν θεὸν ὑπὲρ κοινῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνης, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας, ὑπὲρ βασιλέων κτλ.*[1] (*u. o.* 8. n. 1115. oszl). Vérontás nélküli

[1] Sokkal valószínűbbnek látszik nekünk ez a pontozás, mintha elhagynánk a vonást a *ἱλασμοῦ* és *παρακαλοῦμεν* között, és a *λατρείαν* és *ἐπί* közé helyeznénk azt. Ugyanis tévednek, akik azt hiszik, hogy Ciril itt epiklézist imádkozik, vagy hogy az Istent hívja segítségül az áldozathoz: mert 1. akkor nem élne birtokos jelzővel *(ἐπὶ τῆς θυσίας)*, hanem tárgyesettel *(ἐπὶ τὴν θυσίαν)*; 2. mert sohasem imádkozunk epiklézist az Egyházért, a világért és a királyokért; 3. mert az előző fejezetben már megtörtént az epiklézis: tehát ebben a tizedik fejezetben az áldozati adománnyal történt istentiszteletet, tehát az áldozatbemutatást befejezve feltételezi, úgyhogy itt már a közbenjárásnak (t. i. Egyházért stb. való könyörgésnek) van helye. Az is tévedne,

istentisztelet történik ugyanis a vérontásos áldozati adomány fölött, az engesztelés áldozati adománya fölött, a kínszenvedésben megölt áldozati adomány fölött, amellyel megváltattunk.

Aranyszájú Szent János *(Zsid. fölött,* 17. homilia, 3. G. P. 63, 130—131) mélyen elménkbe vési, hogy Krisztus áldozati adomány tulajdonságában formailag egy a mi összes áldozatainkhoz és az ő vérontásos áldozatához viszonyítva: «Egy, úgymond [Pál], ez az áldozat: az pedig sok: azért erőtlenek tudniillik, mert sok van belőlük. Mert mondd, kérlek, miért volt szükség sokra, ha egy elég volt? Azért, mert sok volt és mert mindig be voltak mutatva, megmagyarázza, hogy [általuk] sohasem tisztultak meg [a Zsidók] . . . De mit is mondok? vagy talán nem mindennap áldozunk? ÁLDOZUNK ugyan, az Ő HALÁLA EMLÉKEZETÉT CSELEKEDVÉN: ÉS EGY EZ [az áldozati adomány], NEM SOK. Hogyan egy és nem sok? MERT EGYSZER VOLT FELÁLDOZVA, úgymint az, a Szentek Szentjében. Ez [amit mi cselekszünk], hasonlatát viseli annak [amit Krisztus bemutatott], az pedig amannak [amit a Szentek Szentjében áldoztak] *(τοῦτο ἐκείνης τύπος ἐστὶ, καὶ αὕτη ἐκείνης).* Mert mindig ugyanazt áldozzuk: nem most másik bárányt és holnap másikat, hanem mindig ugyanazt: úgy hogy egy az áldozati adomány. Másrészt az okból, mert sok helyen van bemutatva, vajjon sok Krisztus is van? Semmi módon sem, hanem mindenütt ugyanaz a Krisztus van, aki itt is teljes, ott is teljes, egy

ha valaki azt hinné, hogy Ciril felfogása szerint az áldozati adományhoz *(ἐπὶ)* mintegy hozzáadva történnék a könyörgés az Egyházért *(ὑπέρ)* stb. Ugyanis ennek az értelemnek egy példáját sem találjuk a régieknél, azonkívül nyelvtanilag nem nagyon támaszkodhatik egy szóra két prepozíció *(ἐπὶ* és *ὑπέρ).* — Igy kell tehát a mondatot fordítani: «Miután befejeztük a lelki áldozatot, [tudniillik] a vérontás nélküli istentiszteletet a kiengesztelődésnek azon áldozati adománya fölött (amelyet a kínszenvedésben értünk el), kérjük Istent az Egyházak közös békéjéért, a világ jó állásáért, a királyokért» stb.

test. AMINT tehát sok helyen feláldozva egy a test és NEM SOK TEST, ÚGY EGY AZ ÁLDOZATI ADOMÁNY is. Ő A MI FŐPAPUNK, AKI A MINKET MEGTISZTÍTÓ ÁLDOZATI ADOMÁNYT BEMUTATTA. AZT MUTATJUK BE MOST IS, AMELY AKKOR VOLT BEMUTATVA, AMELY ROMOLHATATLAN. Ez annak emlékezetére történik, ami akkor történt. Mert ezt cselekedjétek, úgymond, az én emlékezetemre. NEM MÁSIK ÁLDOZATOT, úgymint a főpap, hanem mindig ugyanazt cselekedjük : DE INKÁBB EMLÉKEZETÉT CSELEKEDJÜK AZ ÁLDOZATNAK». Két dolog tüstént szembeszökő : hogy az Úr áldozatának csak megjelenítése történik, minden tőlünk kiinduló feláldozás (victimatio) nélkül : mindazonáltal tőlünk indul ki ugyanennek az áldozati adománynak a bemutatása, amelynek Urunk általi bemutatására emlékezünk : amely az ő halála áldozati adománya, a dicsőség szentélyébe átküldve, romolhatatlan és örök (és azért nálunk jelen van).

Jobban megkülönböztetve pedig ezeket szabad Aranyszájú Szent Jánosból következtetni. Először : egy a mi áldozatunk Krisztus vérontásos áldozatával, a felajánlott dolog egysége miatt, és pedig oly nagy egysége miatt, hogy nemcsak ugyanazt az áldozati adományt mutatjuk be, sőt ugyanazt az áldozatot cselekedjük : azaz nemcsak ugyanazt a Krisztust mutatjuk be, hanem ugyanannak az áldozatbemutatásnak (sacrificatio) alávetve, amely tudniillik a mi első papunké volt. Másodszor a valóságos feláldozásnak a miséből való hiányzása miatt, ahol a feláldozás csak hasonlat szerinti, ezt a mi áldozatunkat, ámbár annyira igaz, hogy azzal az elsővel egy, bizonyos tekintetben mégis inkább áldozat képének, mint áldozatnak nevezhetnénk. Ugyanis a feláldozásnak csak a képe van benne, és nem igazi feláldozás, mert hiszen a mi áldozatunkban nem az ismétlődik meg valóban, ami által Urunk áldozatában Krisztushoz hozzájárult a feláldozottsági tulajdonság.

Rokon az a hely, ahol az eretnek hitetlenség ellen az eucharisztia szentségéből bizonyítja Aranyszájú Szent

János a vérontásos áldozat igazságát, nyiltan kijelentve, hogy a mi áldozatunk nem állhatna fenn a vérontásos áldozat nélkül, amelynek jelképe. «A jótétemény emlékezetét szentséghez kötötte, ezáltal is befogván az eretnekek száját. Mert amikor azt mondják: honnan tudjuk, hogy Krisztus feláldoztatott? sok más dolgon kívül ezeket a szentségeket és közénk idézve betömjük a szájukat. HA UGYANIS NEM HALT VOLNA MEG JÉZUS, MINEK A JELKÉPEI VOLNÁNAK AZOK, AMIKET VÉGHEZVISZÜNK? Látod, hogy mennyire szívén feküdt, hogy mi mindig emlékezetben tartsuk, hogy ő értünk meghalt?» (82. Homilia. *Mát.-hoz.* 1, 2. G. P. 57, 739). Úgy látszik, ugyanezzel van vonatkozásban, hogy a *Kor. I.-hez* írt 41. homiliában (G. P. 61, 361), ahol azt magyarázván Aranyszájú Szent János, hogy miért történnek a misében könyörgések az *egész földkerekségért és minden Krisztusban megholt hivőért*, ezt a bizonyító okot hozza föl: «Ne resteljünk értük könyörgéseket felajánlani: [előttünk] fekszik ugyanis AZ EGÉSZ VILÁG KÖZÖS ENGESZTELŐ ÁLDOZATA». Ez a megokolás elég világosan mutatja, hogy az eucharisztiás Krisztus úgy fekszik, mint magának a kínszenvedésnek az áldozata, amely az egész emberi nemet megváltotta. De ugyanezt ezenkívül erőteljesebben kifejezi, amikor Krisztust az oltáron azzal a halálraadással illetve látván maga előtt, amellyel a mennyet és a földet kibékítette, az ellenségére haragos keresztényt e szavakkal korholja: «Szűntesd meg az ellenséges viszonyt, hogy orvosságot kapjál az oltárról. Félelmetes és szent áldozathoz *(θυσία)* járulsz, féljed ennek az áldozatnak *(προσφορᾶς)* ismertető jelét: megölve *(ἐσφαγμένος)* fekszik Krisztus. És miért van megölve *(ἐσφάγη)*? Mi okból? hogy kibékítse azokat, amik a mennyben vannak, és azokat, amik a földön vannak: hogy az angyaloknak is barátjává tegyen téged» (1. *Homilia Júdás árulásáról*, 6. n. és 2. *Homilia Júdás árulásáról*, 5. n. G. P. 49, 381—390. Idézi ezt a helyet Damaszkusi Szent János a *Szent Párhuzamokban* A. 11. G. P. 95, 1145. V. ö. ugyanennek a bizonyító oknak bővebb meg-

vitatását a *Temetőről és keresztről írt homiliában*, 3. n. G. P. 49, 397—398).

Alexandriai Ciril Urunk vacsorájának és kínszenvedésének egyetlen áldozatával Krisztusnak mint egy oltárnak a címén kapcsolja össze a mi áldozatainkat: annyira, hogy úgy a mi oltárunk áldozati adománya, mint Urunk oltárának áldozati adománya az egész világ romlásának ellene működik. Két ok miatt mondja tehát, hogy a mi áldozati adományunk magának a megváltásnak az áldozati adománya, magának Urunk áldozatának az adománya: egyrészt, mivel ugyanazé az oltáré, másrészt, mivel ugyanazon eredményességű. Olvasd el ismét a III. Tételben felhozott megfontolást *Kir. II.* 24. 15—25-höz.

Nem idegen ettől a helytől az sem, amit Ál-Szofrón mond nekünk: hogy ugyanazt a vért, amelyet a lándzsa fakasztott Krisztus átszúrt oldalából, a papok ma mint áldozatot mutatják be a népért. «Beszéljünk már a testről, amelyet a papok áldoznak. A mi Urunk Jézus Krisztus [az], aki mindennap feláldoztatik a világ életéért és üdvösségéért: ahogyan a koponya-helyen keresztre feszítteték, úgy a pap által a szent protézisben: még pedig lándzsával, ne hogy talán elfeledjük, hogy a kereszt kínszenvedésében LÁNDZSA SZÚRTA ÁT A TISZTA OLDALT, amikor LEGOTTAN VÉR ÉS VÍZ JÖVE KI a világmindenség romolhatatlanságára és felüdítésére: UGYANEZT A VÉRT és vizet A PAP ÁLDOZATUL MUTATJA BE A NÉPÉRT» *(Liturgiai megfontolások*, 8. G. P. 87ter, 3988—3989). Tehát a sebek vérét ajánljuk fel.

Hosszasan fontolgatja magában Kabasilas Miklós, hogy hogyan függ össze a mi mindennapi áldozatunk igazsága az Apostolnak azzal a tanításával, hogy Krisztus csak egyszer áldoztatott fel, és nem ismét. A látszólagos ellentmondást úgy fejti ki, hogy az áldozati adománynak egyetlen formai tekintetét tulajdonítja Krisztusnak, amely a kínszenvedés pillanatától fogva egészen a jelenkorig fennáll. Állítja ugyanis: hogy «Ez az áldozat nem képe

és ábrázolása az áldozatnak, hanem igazi áldozat: nem a kenyér az, ami feláldoztatik, hanem maga Krisztus teste: és azonkívül egy a bárány áldozata és pedig egyszer végrehajtva». Azután megmagyarázza: «Mivel ugyanis ez az áldozat nem úgy történik, hogy a Bárányt ugyanabban az órában megölik, hanem hogy a kenyér a már eleve megölt Báránnyá változik, azért világos, hogy történik ugyan változás, de nem történik akkor halálra adás: és így az, ami változik, sok ugyan: és újra meg újra változás történik: de mégsem gátolja semmi, hogy az, mivé változik, egy legyen: sőt AHOGYAN A TEST EGY, ÚGY A TEST MEGÖLÉSE IS EGY» *(Liturgia fejt.* 32. f. G. P. 150, 440—441). Hasonló értelemben írta följebb, hogy az átváltozás után «Az egész áldozatbemutatás be van fejezve és végre van hajtva, az ajándékok meg vannak szentelve, az áldozat véghez van víve, és a nagy áldozatot és ajándékot, aki a a világért megöletett, a szent asztalon fekve látjuk . . . magát Urunk legszentebb testét, aki mindezt valóban magára vállalta: szidalmakat, bántalmakat, ütlegeket: amit keresztre feszítettek, amit megöltek: . . . ugyanazt a vért, amely felszökött, amikor a testet megölték» *(u. o.* 27. f. 426. oszl).

Hogy visszatérjünk a Latinokhoz, már Ambrusnál, *Szatir testvérének kimúlásáról írt* 2. könyvében (L. P. 16, 1327) rábukkannunk erre a kijelentésre: «Egynek a halála által váltatott meg a világ . . . Tehát az ő halála mindenkinek az élete. Az ő halálával jelöltetünk: az ő halálát imádkozva hirdetjük: AZ Ő HALÁLÁT ÁLDOZATOT BEMUTATVA DICSŐÍTJÜK: az ő halála győzelem, az ő halála szentség, az ő halála az egész világ évenkinti ünnepe». A valószínű értelme a következő: ugyanazt a halált, amelyet mi áldozatot bemutatva dicsőítünk, vagy amelyről megemlékezünk, azt mi megemlékezve és dicsőítve be is mutatjuk. «Az ő halálát áldozatot bemutatva dicsőítjük»: azaz az ő halála áldozatát bemutatva, dicsőítjük az ő halálát.

Gaudentius Brixianus szerint Urunk kín-

szenvedéseinek a gyötrelmei az eucharisztiában Isten elé állanak : «Ugyanis KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSÉNEK A SANYARÚSÁGÁT . . . az ő testének és vérének a jelképében közös életünk üdvéért ÁLDOZZUK, és a misztériumok megismert édességét beavatott szájjal tanusítjuk : *Izleljétek és lássátok, minő édes az Úr*» (19. *Beszéd.* L. P. 20, 989).

Szent Ágoston *Fausztus ellen* írt 20. könyvében (18. és 21. L. P. 42, 382. és 385—386) mindent összefoglal, ami a dolgot érthetőbbé teszi : 1. hogy mi a kínszenvedésben már végrehajtott áldozat megemlékezését vagy megjelenítését ünnepeljük «Krisztus teste és vére felajánlása és részesedése által» : 2. hogy az áldozatnak azt az igazságát, amelyet az előképek ígértek, és Krisztus a kínszenvedésben Istennek megadott, ugyanazt mi most a misénkben bemutatjuk. Ime a szavai : «Az igazi áldozatot, amellyel egyedül az igaz Istennek tartozunk, amelylyel az ő oltárát egyedül Krisztus töltötte be, az állatáldozatokkal utánozva az ördögök önhitten maguknak követelik . . . A Zsidók pedig az állatáldozatokban, amelyeket Istennek bemutattak, a jövendő áldozat prófétálását ünnepelték, amelyet Krisztus mutatott be. Tehát már a kerszténység ugyanennek a végrehajtott áldozatnak az emlékezetét ünnepelik Krisztus testének és vérének szentséges felajánlása és részesedése által . . . A zsoltárokban ezt énekeljük : *Dícséret-áldozat ád nékem tisztességet* . . . Ennek az áldozatnak a testét és vérét Krisztus eljövetele előtt a HASONLATOK ÁLDOZATAI ígérték : Krisztus kínszenvedésében MAGA AZ IGAZSÁG megadta ; Krisztus mennybemenetele után az EMLÉKEZET SZENTSÉGE által ünnepeljük . . . [A Zsidók áldozatai] az egy igaz Istennek [voltak feláldozva], hogy felajánltassék neki az áldozat igazságát ígérő HASONLAT, akinek MAGÁT KRISZTUS TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK A KÍNSZENVEDÉSBEN [Krisztus által] MEGADOTT IGAZSÁGÁT KELLETT [nekünk a szentségi megemlékezésben] BEMUTATNI». Tudniillik a test és vér kínszenvedését, amelyből hajdan az előképek által ígért és Krisztus által végre az Atya Istennek megadott áldozat

igazsága állott, mi most annak szentségi megemlékezésében felajánljuk.

Ismét hallanunk kell Ágostont, amikor azt fontolgatván magában, hogy honnan ajánlotta nekünk Krisztus az ő testének és vérének az eucharisztiás áldozatát, az apostol szavaival felel: «*Megalázta magát, engedelmes lett a halálig, és pedig a halálig a keresztfán:* hogy már a KERESZTRŐL ajánlja nekünk az ÚR TESTÉT ÉS VÉRÉT, AZ ÚJ ÁLDOZATOT» *(Homilia a 33. Zsoltárhoz,* 5—6. L. P. 36, 303—304). Ebből megértjük, hogy Krisztus annyiban a mi áldozati adományunk, amennyiben a kereszthalál által áldozati adománnyá lett. Továbbá szerinte (102. *Levél,* 3. kérd. 21. n. L. P. 33, 379) mi keresztények az Újszövetség megmutatkozásához méltó áldozatot mutatunk be, «amely [Újszövetség] AZ EGYETLEN ÉS IGAZI PAPNAK AZ ÁLDOZATÁBÓL, tudniillik KRISZTUS KIONTOTT VÉRÉBŐL nyujtatik nekünk».

Nem csoda tehát, hogy Ágoston az Egyház eucharisztiás áldozatát «a mi vételárunk áldozatának» nevezi, mint amely által mi ugyanazt az áldozati adományt mutatjuk be másodlagosan, amellyel megváltattunk, amely a kereszt áldozati adománya. Igy beszél ugyanis magáról anyjának sírja mellett: «Azok alatt az imádságok alatt, amelyeket hozzád intéztünk, amikor bemutatták érte A MI VÉTELÁRUNK ÁLDOZATÁT, a holttestet már a sír mellett letéve, mielőtt eltemették, ahogyan ott tenni szokták, azokban az imádságokban sem sírtam én» *(Vallomások,* 9, 12, 32. L. P. 32, 777).

Ha tehát másutt *(Az Isten Városáról,* 10. k. 20. f. L. P. 41, 298) Ágoston szerint a mi áldozatunk áldozat szentsége («Krisztus Jézus . . . szolga alakjában . . . INKÁBB AKART ÁLDOZAT LENNI, mint [Isten alakjában] áldozatot elfogadni . . . : amely dolog mindennapi SZENTSÉGÉNEK akarta hogy legyen AZ EGYHÁZ ÁLDOZATA»), ezzel semmi egyebet nem vitat, mint amit már Aranyszájú Szent Jánostól hallottunk: hogy a mi áldozatunk a feláldozás (immolatio) részéről csak képe vagy jele az áldozatnak,

jóllehet a mi érzékelhető felajánlásunk tekintetében és az áldozati adomány feláldozottsági állapotának tekintetében egyszerűen igazi és tényleges áldozatnak kell azt gondolnunk.

Ne gondold azt sem,[1] hogy Krisztus testétől és vérétől meg kell tagadni az általunk bemutatott áldozat tekintetét: és egyedül a lelki testnek kell odaítélnünk, amely az Egyház: azért, mert Ágoston nyomban összefűzte: «amely [Egyház], mivel magának a fejnek teste, önmagát tanulta általa felajánlani» *(i. h.)*: vagy azért, mert fentebb ezt írta (6. f. 284. oszl.): «Valóban megtörténik, hogy maga az egész megváltott város, t. i. a szentek összesereglése és szövetsége, mint általános áldozat mutattatik be Istennek... Ez a keresztények áldozata: *sokan egy test Krisztusban*. Amit az oltárnak a hívők előtt ismeretes szentségében is látogat az Egyház». Ugyanis ezáltal ismét nem mond semmi egyebet Ágoston, mint amit már sokszor említettünk: hogy az egész Egyház felszentelése és felajánlása ennek az áldozatnak egyik *dolga*, tudniillik az a *dolog*, amit ez a szentség utoljára jelent. Ezt maga Ágoston nyomban megmagyarázza a közvetlen következő szavakkal: «ahol meg van neki mutatva, hogy ABBAN A DOLOGBAN, AMIT BEMUTAT [t. i. Krisztus testében és vérében] Ő MAGA ÁLDOZTATIK FEL», mint látható áldozatban a láthatatlan áldozat. Tehát annak minden megítélése nélkül, hogy Krisztus testével és vérével történik-e tulajdonképpen az áldozat, Ágoston annak misztikai jelentését magasztalja, amely a keresztáldozat megjelenítéséből áll, és erkölcsi jelentését is, amely a mi belső feláldozottságunkkal áll viszonyban.

Annak okát, hogy miért illik a vértanuk testeit a mi eucharisztiás oltárunk alatt elhelyezni, így fedi fel Torinói Szent Maximus (77. *Beszéd*. L. P. 57, 690): méltó, hogy azok, akik az Úr halála miatt haltak meg, ott pihenjenek, «ahol AZ ÚR MEGÖLETÉSÉNEK TAGJAI vannak elhe-

[1] Mint Renz, *i. m.* 1. 259—260. l.

lyezve». Ennyire nálunk van az eucharisztiában a szenvedett, megölt és feláldozott Krisztusnak a teste: Urunk megöletésének igazi tagjai, a kereszt igazi Istennek áldozott ajándéka. «Tehát alkalmasan, és mintegy valamilyen sorsközösség miatt van a vértanuk eltemetése ott rendelve, ahol az Úr halálát mindennap ünnepeljük . . . : hogy akik az ő halála miatt haltak meg, az ő szentségének a titkában pihenjenek. Nem érdemetlenül, tudniillik mintegy sorsközösség miatt állapították meg ott a megöltek sírját, ahol AZ ÚR MEGÖLETÉSÉNEK A TAGJAI VANNAK LETÉVE: hogy akiket Krisztussal ugyanannak a kínszenvedésnek az oka kötött össze, ugyanannak a helynek az áhítata is egyesítse.»

Faustus Rejensis, vagy valaki más szerint, bárki a *Krisztus testéről és véréről írt*, Szent Jeromos művei között (L. P. 30, 271—272) kiadott *homiliának* a szerzője (1. n.), Krisztusnak egyszer régen a halálban váltságdíjul felajánlott testét és vérét, aminek következtében mindörökké áldozati adomány maradt, úgy tiszteljük mi most a szentségben, hogy a mi megváltásunk valamilyen folytonos felajánlása legyen jelen. «Mivel tehát Ádám áthágása miatt az eredetnek és a halálnak alárendelve tartattunk, lenézvén Isten az égből . . . helyreállította a megváltás ajándékát, azaz, hogy köteles halál helyett nem köteleset ajánljon fel . . . Az anyagot tehát a mi halandóságunkból vette, hogy meghalhasson az élet a halottakért. És mivel a felvett testet el akarta vinni szemeink elől, és a csillagok közé akarta vinni, szükséges volt, hogy felszentelje ezen a napon a mi számunkra az ő testének és vérének a szentségét, hogy folytonosan tiszteltessék folytonos misztérium által, ami egyszer ajánltatott fel váltságdíjul, és mivel mindennaposan és fáradhatatlanul haladt a megváltás az emberek üdvére, FOLYTONOS LEGYEN A MEGVÁLTÁS FELAJÁNLÁSA IS, és emlékezetben éljen, és kegyelem által MINDIG JELEN LEGYEN AZ AZ ÖRÖK ÁLDOZAT. Igazi, egyetlen és tökéletes áldozat, hittel értékelendő, és nem külszínnel: és nem az ember külső látásával, hanem belső meggyőző-

désével ítélendő meg. Tehát méltán bizonyítja az égi tekintély: hogy *az én testem bizonnyal étel, az én vérem bizonnyal ital.*»

Nagy Szent Gergely ugyanennyi szóval mondja, hogy mi a kínszenvedés áldozati adományát mutatjuk be («feláldozzuk neki az ő kínszenvedése Ostyáját»), mialatt a kínszenvedést a szentségben utánozzuk. Ime csaknem az egész hely: «Küldjünk hozzá [Istenhez] követséget . . . áldozzunk az ő oltárán engesztelés áldozatait. Küldjük hozzá a mi követségünket, amint mondottuk, . . . a szent Ostyákat feláldozva. Mert a szent oltár Ostyája, könnyekkel és szívbéli jósággal feláldozva egyedülállóan támogatja a mi felmentésünket: mert az, aki önmagában halottaiból feltámadván *már nem hal meg*, ezáltal még mindig az ő szentségében értünk ismét szenved. Ugyanis valahányszor NEKI AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE OSTYÁJÁT FELÁLDOZZUK, annyiszor újítjuk meg az ő kínszenvedését a mi feloldásunkra» (37. *Homilia az Evangéliumokhoz*, 7. n. L. P. 76, 1278—1279). Ezzel nem csekély módon függ össze, amit másutt nagyszerűbb beszéddel kiált: «Ez az áldozat ugyanis a maga nemében egyedüli módon megóvja a lelket az örök kárhozattól, amely az egyszülöttnek azt a halálát a mi számunkra szentség által megújítja, aki jóllehet *miután halottaiból feltámadt, már nem hal meg, s a halál többé nem uralkodik rajta*, mégis önmagában halhatatlanul és romolhatatlanul élve, értünk a szent áldozatnak ebben a misztériumában ismét feláldoztatik . . . Mérlegeljük tehát ennek alapján, hogy minő értünk ezen áldozat, amely az Egyszülött Fiú kínszenvedését a mi felmentésünkre mindig utánozza» *(Párbeszéd*, 4, 58. L. P. 77, 425). Úgy utánozza, úgy újítja meg a mise a kínszenvedést, hogy a kínszenvedés áldozati adománya van bemutatva, amely a lelket az örök kárhozattól megmenti.

Hasonlóan írja Ál-Primázius, hogy az Egyház áldozati adománya Krisztus kínszenvedésének a véréből áll: «Amiket most az Egyházban ünnepelünk, jobb áldozati adományokkal tisztulnak meg . . .: KRISZTUS KÍN-

SZENVEDÉSE VÉRÉVEL TUDNIILLIK» *(Zsid.* 9. 23. *fölött.* L. P. 68, 745. V. ö. *Zsid.* 10. 26-*hoz,* 753. oszl.). Ennek alapján azt is gondolhatjuk, hogy amit Aranyszájú Szent Jánost nyomon követve írt *Zsid.* 10. 2. *felett,* ugyanazon jelentés szerint kell értenünk, amelyet fentebb adtunk elő, amikor Aranyszájú Szent Jánost értelmeztük: «Vajjon a mi papjaink is nem ugyanazt teszik mindennap, amikor folytonosan áldozatot mutatnak be? Bemutatnak ugyan, de az ő halála emlékezetére: és mivel mi mindennap vétkezünk és mindennap szükségünk van a tisztulásra, mivel ő már nem halhat meg, testének és vérének ezt a szentségét adta nekünk, hogy amint az ő kínszenvedése az egész világ megváltása és feloldása volt, úgy ez is megváltás és tisztulás legyen mindazok számára, akik igaz hittel mutatják be és jó szándékuk van» (L. P. 68, 748).

Szent Izidor (akinél egyébiránt későbbinek látszik ez az Ál-Primázius) maga a következő három dolgot állapította meg elválaszthatatlanul: Először, Krisztus az ő kínszenvedésének egyetlen áldozati adományát mutatta be Istennek *(A misztikai szentségek fejtegetései. Lev. felett,* 1. f. L. P. 83, 321). Másodszor, bemutatta pedig az eucharisztiás vacsorán, mint pap mindörökké Melkizedek rendje szerint *(Az egyházi szolgálatokról,* 1. k. 18. f. 1. és 2. n. L. P. 83, 754). Harmadszor, ugyanaz «történik általunk, amit ő értünk cselekedett» *(u. o.* 2. n.). Ebből a háromból az következik, hogy mi a kínszenvedés áldozati adományát mutatjuk be, amikor az eucharisztiát felszenteljük (v. ö. *Etimológiák* 6. könyv, 19. n. 38. L. P. 82, 255). De ő maga világosan így magyarázza Gedeon áldozatát előképesen: «Levágta a bikát, amelyet atyja a bálványoknak szánt és ő maga egy másik hétéves bikát áldozott fel Istennek: amely cselekedettel kézzelfoghatóan felfedezte, hogy az Úr eljövetele után ki kell irtani a pogányság minden áldozatát ÉS CSAK AZ ÚR KÍNSZENVEDÉSÉNEK AZ ÁLDOZATÁT KELL A NEMZETEKNEK a mi megváltásunk isteni tisztelete gyanánt ISTEN ELÉ TERJESZ-

TENI» *(Kérdések az Ótestamentumhoz. Bir. felett.* 3. f. 4. n. L. P. 83, 382).

A tanításnak ugyanezt a foglalatját származtatja át hozzánk Flórus szerpap ezekkel az ékes szavakkal: «Ez tehát a dícsért-áldozat, azaz URUNK KÍNSZENVEDÉSÉNEK A BEMUTATÁSA, . . . ezt ÁLDOZZA A HÍVEK JÁMBORSÁGA magukért és minden hozzájuk tartozókért, . . . úgy az élőkért, mint a holtakért» *(A Mise fejtegetése,* 53. f. L. P. 119, 48). Mi tehát a miseáldozat? Urunk kínszenvedésének a bemutatása.

Ezen korszak után, a Szent Paschasius Radbertus és Ratramnus között arról keletkezett vita miatt, hogy azonos-e Krisztus eucharisztiás teste a történelmi testtel és később a magát Krisztus jelenlétét tagadó szükségképpen cáfolandó berengári eretnekség miatt, sokkal kevésbbé foglalatoskodtak az áldozatnak, mint a szentségnek a magyarázásával. Azért annak a kornak a legtöbb hittudósa alig tanít valamit nyiltan az eucharisztiás áldozatról; legfeljebb azt, hogy benne a kínszenvedés áldozatáról megemlékezünk. De hogy mi azt fel is ajánljuk, azt kevésbbé megkülönböztetetten hirdetik.

De mégis nem tudom, hogy nem azonos-e az értéménye Radulphus Ardens beszédének *(Homilia a Szentekről.* L. P. 155, 1589—1590) Flórus fejtegetéseivel: «Mi evangéliumi papok, nem idegen áldozatokat ÁLDOZUNK [úgymint a törvényes papok], hanem KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSE ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT a szentségben mindennap ismételjük, ami szerint ő maga nekünk megparancsolta: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre* . . . Mivel . . .mindennap vétkezünk, KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSE ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT A SZENTSÉGBEN ISMÉTELJÜK, hogy annak mindennapi szentsége a mi mindennapi vétkeink engesztelő áldozata legyen».

Közben Rupertnél *(Ez. felett,* 2. k. 27. f. L. P. 167, 1488) Cipriánra emlékeztet ez: «Mert hiszen Krisztus oltárának egész szentsége az éltető kereszt fájából áll, ugyanis [a szentségben bemutatott] EGÉSZ ÁLDOZAT ÖSSZEGE

AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE, aki magát a kereszt fáján az egész világért feláldozta».

Hasonlóan állítja Stephanus Augustodunensis, hogy mi ugyanannak az áldozatnak a kelyhét mutatjuk be Istennek, amely által a kereszten megváltattunk: «A mi megváltásunk azáltal történt, hogy Krisztus a kereszten egyszer szenvedett. Ugyanis Krisztus kínszenvedése váltott meg minket és szabadított meg minket a pokol hatalmából. Vétkeink követelésére mindennap elbukunk: ebből a bukásból ismételt feláldozás által, mely az oltáron történik, felkelünk és megújulunk. A feláldozás ismétlődik: NEM KRISZTUS ADATIK A HALÁLRA, hanem AZ Ő JELENLÉTÉBEN AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE MEGJELENÜL... FELAJÁNLJUK neki [Istennek] AZ ÜDVÖSSÉG ÁLDOZATÁNAK A KELYHÉT, AMELLYEL MEGVÁLTVA, amellyel megmentve és üdvözítve is boldog reményünk van, hogy fel fogunk támadni lelkünk üdvösségében és testünk romolhatatlanságában» *(Tárgyalás az Oltáriszentségről.* 13. f. L. P. 172, 1290).

Clugny-i Péternél pedig, a *Petrobruziánusok ellen* írt tárgyalásában ezeket a beszédes szavakat találjuk: «AZ Ő HALÁLA az egész világ bűneit elveszi... EZ A MI ÁLDOZATUNK... AMIT az Isten és ember Fia AKKOR egyszer Istennek A KERESZTEN BEMUTATOTT és amit ugyanő megparancsolt és elrendelt, hogy az ő népe az OLTÁRON mindig BEMUTASSON. Mert nem más volt akkor bemutatva és más van most bemutatva, hanem [amint] mondottuk, AMIT KRISZTUS EGYSZER BEMUTATOTT, AZT AZ EGYHÁZÁNAK MEGHAGYTA, HOGY MINDIG BEMUTASSA» (L. P. 189, 797—798). Tehát Krisztus halálát mutatjuk be a misében.

Éppen így ír Párisi Vilmos: «A mise ANNAK A LEGJOBB ILLATÚ ÁLDOZATNAK A BEMUTATÁSA, AMELYNEK ÉDES ILLATA ÁLTAL A VILÁG ISTENNEL KIENGESZTELŐDÖTT és ugyanannak minden bűze elvétetett» *(A szent eucharisztiáról,* műv. 1. k. 447. l.). E szavaknál alig lehet érthetőbbeket kívánni. Melyik áldozat engesztelte ki a

világot Istennel? Mindenképpen Urunk kínszenvedésének és halálának az áldozata. Továbbá ezen áldozatnak a mi birtokunkban levő bemutatásának mondja a misét. Mit mutatunk tehát be? Mi mást, mint Urunk kínszenvedését és halálát?

De még ennél is jelesebb Nagy Albert beszéde: amelynek megértéséhez tudnunk kell, hogy nála a feláldozás (immolatio) neve elsősorban ugyan a halálra adást vagy megölést jelenti, de másodsorban, de mégsem átvitt értelemben (amint ő maga megjegyzi), jelenti a megölt vagy halálra adott vagy feláldozott dolog felajánlását is: az áldozat (sacrificium) nevén pedig ugyanezt a felajánlást mint a felajánló számára gyümölcsözőt vagy engesztelőt szokta felfogni. Ezek előrebocsátása után arra a kérdésre, hogy vajjon Krisztus feláldoztatik-e (utrum immoletur) minden áldozatban vagy sem (in 4. D. 13. art. 25.), így felel: «Krisztus mindennap valóban feláldoztatik, amikor áldozatot mutatunk be az Atya Istennek ... [Ugyanis] mivel a felajánlott dolog részéről AZ ÉRTÜNK FELAJÁNLOTT ÉS FELAJÁNLANDÓ FELAJÁNLÁS[1] mindig megmarad, azért mindig feláldozunk és mindig áldozatot mutatunk be ... A mi feláldozásunk [pedig] nemcsak megjelenítés, sőt igazi feláldozás, azaz A FELÁLDOZOTT DOLOG FELAJÁNLÁSA a papok kezei által: azért két dolgot mond: tudniillik A MEGÖLT DOLGOT ÉS A FELAJÁNLÁST, mert a feláldozás tulajdonképpen A MEGÖLTNEK A FELAJÁNLÁSA az Isten tiszteletére: és A FELAJÁNLÁST ILLETŐLEG NEMCSAK MEGJELENÍTÉS, hanem IGAZI FEL-

[1] Nyilvánvaló, hogy ezen a helyen nem a felajánlás (oblatio) cselekedetét, hanem azt a dolgot érti, amely fel van ajánlva. Azt mondja tehát Albert, hogy 1. mindig megmarad a felajánlott, t. i. Krisztus, aki egyszer volt felajánlva régen; 2. megmarad felajánlandónak is. Abból, hogy mindig felajánlva marad, örök áldozati adománynak értjük. Abból, hogy felajánlandó marad, mindenesetre általunk, azt értjük meg, hogy ez az örök áldozat a mi birtokunkba kerül, hogy bemutassuk, mint a mienket. Tele vannak erővel Albert szavai.

AJÁNLÓ CSELEKEDET. DE EZ NEM ÁLL a megölésről és a keresztrefeszítésről». E szavakkal érthetően kijelenti Albert, hogy Krisztus az ő saját halálára való felajánlásának az erejéből igazi és meg nem szűnő áldozati adomány, amelynek az Istennek való felajánlása a mi birtokunkban van, nem adva ugyan hozzá új feláldozást,[1] hanem annak a régi, egyszer történt feláldozásnak az eredményét mindig megjelenítve és bemutatva : és így előáll a mi áldozatunk, amely az egyszer feláldozott Krisztus mindennapi felajánlása. Ennek a kijelentésnek az értékét alig lehet túlbecsülni.

Meg kell vallanunk, hogy Szent Tamás nem magyarázta meg oly gondolatokban gazdagon az eucharisztiában az áldozati tekintetet, mint a szentségi tekintetet. De mégis világosan megkülönbözteti és összekapcsolja azokat az elemeket, amelyekből az áldozat áll.

Ugyanis *először* megkülönbözteti a felajánlás tekintetét és a megjelenítés tekintetét : és úgy véli, hogy mindkettő az eucharisztiás áldozat tekintetének a meghatározásához tartozik. «Ez a szentség, úgymond, egyszerre áldozat és szentség : de ÁLDOZATI tekintete annyiban van, AMENNYIBEN FELAJÁNLTATIK» (III. 79, 5. c.). Ime a felajánló elem. Hozzájön a megjelenítő elem : «Ez a szentség nemcsak szentség, hanem áldozat is. Amennyiben tudniillik ebben a szentségben MEGJELENÜL KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSE, amellyel *odaadta magát* Krisztus *áldozatul az Istennek*, amint *Ef.* 5.-ben olvassuk, annyiban áldozati tekintete van» (III. 79, 7. c. : v. ö. III. 74, 1).

Másodszor azt állítja, hogy a vérontásos áldozatnak ebben a vérontás nélküli megjelenítésében azért mutatjuk be az igazi áldozati adományt, mert az eucharisztia úgy foglalja magában Krisztust, ahogyan ő maga a kínszenvedés áldozati adománya : «Ezt a szentséget áldozatnak nevezzük, amennyiben magát Krisztust tartalmazza, AKI

[1] Mindenesetre a mi terminológiánk szerint : a feláldozás (immolatio) nem mond egyenesen felajánlást, csak oldallagosan.

ÜDVÖSSÉG ÁLDOZATA, amint *Ef.* 5.-ben olvassuk» (III. 73. 4. 3m). Vedd észre, hogy tudniillik Szent Tamás nem azért mondja a szentséget áldozatnak, mert benne Krisztus áldozati adománnyá *lesz:* hanem mert benne Krisztus él, aki áldozati adomány : mindenesetre máshonnan : tudniillik a kínszenvedésből, amire az *Efezusiakhoz írt Levélnek* ez a sora (nemcsak önmagában véve, hanem Szent Tamás értelmezése szerint is úgy e h.-hez, mint az előbb dícsért helyen III. 79. 7.) vonatkozik.

Biztos tehát, hogy Szent Tamás szerint, úgymint Nagy Albert szerint, a miseáldozatban a feláldozás csak misztikai vagy megjelenítő: a felajánlás azonban nemcsak megjelenített, hanem valóságos és jelenidejű és hogy ebben a szentségi felajánlásban végezetül magát a kínszenvedés áldozati adományát mint ilyent mutatjuk be.

A hittudósok angyali fejedelmével jól esik együtt említeni Rusbrochius Boldog Jánost (†1381) a misztikus teológia csodálatos tanítómesterét, aki az ő *Megfontolásában a Frigysátorhoz* (113. fej.) a következőket jelentette ki a miséről: «Szükséges, hogy a katolikus Egyház az ő áldozataiban mindennap bemutassa az Úr Istennek valamennyiünk bárányát, Jézus Krisztust ÉS AZ Ő KÍNSZENVEDÉSÉT ÉS SZENTSÉGES HALÁLÁT. Ezek nélkül ugyanis sohasem tetszhetnénk Istennek».

Kevés idővel később pedig, amikor már forrott a vita a miseáldozatról az eretnekekkel, először a Wicleffitákkal és Huszitákkal, azután a protestánsokkal, szükséges volt, hogy a katolikus hittudósok is tökéletesítsék fegyvereiket.

Igy Waldes Tamás († 1430) az ő Wicleffiták ellen írt kitűnő művében, amelynek címe *Szentségi dolgok,* Szent Ágoston mindenesetre téves neve alatt ezeket a nem tudom honnan kölcsönzött fegyvereket hajítja az ellenség ellen. «Maga [Krisztus] a pap és az áldozat, aki az ő oltáráról értünk mindennap közbenjárván, az Atya Isten A KÍNSZENVEDÉS KÍNSZENVEDÉSSEL FELSZENTELT ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT ELFOGADJA» *(Szentségi dolgok,* 4. cím, 39. f. Páris, 1523, 93. levél, a *Supplices te rogamus*

imádság magyarázása közben). *A Szentségekről* írt tárgyalásában pedig saját kincseiből véve ezeket írta már előbb : «Az oltár egyetlen és magasztalandó áldozata a mi üdvösségünkért bemutatott EGYETLEN ÁLDOZAT TESTÉNEK FORMAILAG csak a szentsége»[1] *(Észbeli dolgok*, 2. k. *A Szentségekről* 3. f. 52. levél). Tehát a kínszenvedésben egyszer feláldozott és a kínszenvedés által áldozati adománnyá felszentelt test a mindennapi áldozat, amely formailag úgy él, mint magának az egyetlen keresztáldozatnak a teste.

Igy ismét, alig keletkezett a lutheri eretnekség, Löweni Latomus Jakab *(A kérdések nemeiről, melyekről az Egyház perlekedik kifelé és befelé.* Az Úr 1525. évében) az eucharisztiás testnek a keresztről kölcsönzött feláldozottsági állapotát védelmezte : «Keresed [óh Luther] az élő áldozatot? Krisztus igazi teste él. KERESED A TESTET, MELY ELEVE MEGÖLETETT? ILYEN AZ OLTÁRON KRISZTUS TESTE» (7. a. levél). És ilyen értelemben tette hozzá : «A misét ünnepelő pap magát Krisztust, EZT A KERESZT OLTÁRÁN EGYSZER BEMUTATOTT IGAZI ÉS EGYETLEN ÁLDOZATOT MUTATJA BE AZ ATYA ISTENNEK» (1. b. fol.).

Tömörebben írta Sagefyr Miklós vagy Herbornus O. M. kölni hittudós *A Dán Lutheránizmus megcáfolásában 1530. évben megírva* (harmadik összeütközés, 19. beszédszakasz. Schmitt S. J. kiad. 1902) : «Ez [az egyetlen miseáldozat] pedig valóban és élénken megjeleníti, BEMUTATJA és felajánlja az Atya Istennek A KERESZTÁLDOZATOT» (205. l.). Továbbá : «Megjelenítése és utánzása, mondom, Urunk kínszenvedésének . . . és pedig ANNAK A KERESZTEN TÖRTÉNT RÉGI FELAJÁNLÁSNAK ÚJ FELAJÁNLÁSÁVAL és ugyanannak az akkor bemutatott áldozati adománynak jelen előteremtésével» (206. l.). Ahonnan továbbhaladván, felállította az ő meghatáro-

[1] Nyilvánvaló, hogy ezen a helyen *a szentség* azt nevezi meg, ami *dolog és jel*, valamint *az áldozat* szón, amelyet előrebocsátott, azt kell érteni, ami fel van áldozva, nem pedig a cselekvényt, amellyel feláldoztatik.

zását, amellyel Canisiust előzte meg: «A mise tehát ... annak a régi felajánlásnak megjelenítése és ÚJ FELAJÁNLÁSA, AMELY A KERESZT OLTÁRÁN TÖRTÉNT» (206. l.): tudniillik annak a kereszten végrehajtott régi áldozatnak (jóllehet vérontás nélküli) új bemutatása.

Hét évvel később Herentalinus Tamás O. M. az ő *Keresztény élet kis tükre* című művében, amelyet először flamand nyelven írt meg (Antwerpen, 1537), azután Nicola Zegero minorita latinra fordított (Köln, 1555), így védi a mise áldozati tekintetét: «Azért nem találomra mondották áldozatnak ezt az isteni misztériumot, mert valóban valamennyi között a legeslegszentebb felajánlás. A katolikus Egyház ugyanis, mialatt Krisztus parancsa szerint, az ebben a szentségben történő mindennapi megemlékezés által hite szerint Krisztus halálát újra előveszi és [jelképesen] megújítja, egyszersmind hite szerint Krisztus felajánlását is megújítja és pedig a pap mint szolgája által: aki az Egyház személyében KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSÉT ÉS HALÁLÁT a bűnök bocsánatára és az isteni dolgok elterjesztésére Istennek BEMUTATJA» (2. rész, az orthodox Egyház hét szentségéről, 201. levél).

Végre néhány évvel a mi Canisiusunk előtt egy alig kisebb dícséretre méltó férfiú, Gropper János, az ő «egyenesen rendkívüli» (Hurter, *Nomenclator* 3, 2, 1421) írásában, amelynek címe *Antididagma* (1544),[1] ezeket az egyenesen aranyból való szavakat mondotta ki: «A misében (amely az összes szent ceremóniák között a legeslegszentebb cselekvény) az Úr Krisztus (aki az egész világ bűneiért halandó testében magát egykor vérontásos áldozatul odaadta az Atya Istennek) az egész Egyház nevében, vérontásnélküli módon, lelki megjelenítésben és az ő legszentebb kínszenvedésének a megemlékezésében, ismét feláldoztatik. Ez akkor történik, amikor az

[1] Már jeleztük (a IX. Tételben), hogy ez a könyv a Kölni Káptalan «nevében és tekintélyével» íródott a kötelességsértő érsek, Hermann de Wied művecskéje ellen, amelynek címe *Tanácskozás arról, hogy hogyan kellene valamiféle Reformációt ... behozni* (1543).

Egyház Krisztust és az ő igazi testét és igazi vérét az Atya Istennek hálaadással és figyelmes imádkozással, az ő bűneiért és az egész világéiért odaállítja, azaz megjeleníti. Mert ámbár EZ AZ ÁLDOZAT abban az alakban, amelyben A KERESZTEN BE VOLT MUTATVA, csak egyszer volt bemutatva és csak egyszer omlott a vér, úgyhogy ezt így ismételni és újból feláldozni nem lehet, mindazonáltal mégis FENNÁLL ÉS MEGMARAD mindörökké EZ AZ ÁLDOZAT ISTEN ELŐTT EREJÉBEN és eredményességében elfogadva, úgyhogy AZ az egyszer A KERESZTEN BEMUTATOTT ÁLDOZAT nem kevésbbé eredményes és hathatós a mai napon az Atya színe előtt, mint azon a napon, amelyen a megsebzett oldalból a vér és a víz kijöve . . . Ennélfogva, mivel a mi megsebesített testünk vágásainak mindig szükségük van A MEGVÁLTÁS BÉRÉRE, az Egyház igaz hittel és fogadalommal (de jelképesen és lelkileg) ismét az Atya Isten elé állítja EZT A VÁLTSÁGDÍJAT, hogy elnyerje a bűnök bocsánatát . . . Ezen vélemény szerint a szent Atyák az Úrnak az oltáron jelenlévő testét és vérét egyszer a mi bűneinkért és az egész világéiért adott elégtételnek, máskor pedig a mi megváltásunk vételárának nevezik» (LXIII. b.—LXIV. a. fol.). Következendőkép ezt írja: «Amint Krisztus a keresztnek abban az igazi és VÉRONTÁSOS áldozatában pap volt és áldozat, úgy ebben a megjelenítő áldozatban, AMELYBEN ISMÉT ODAÁLL UGYANAZ, az Egyház a bemutató az időbeli pap, mint szolgája által» stb. (LXX. a fol.). Ki előtt lehet kétes, hogy Gropper János és a hitvédő kölni kanonokok előtt kétségtelen volt, hogy a misének azért van áldozati tekintete, mert benne Krisztust állítjuk Isten elé, azaz ajánljuk fel, ahogyan ő mint a saját vérontásos áldozatának az örök adománya él? Azért helyesen mondjuk, hogy a mi vérontásnélküli szertartásunkban magát a kereszt vérontásos áldozatát mutatjuk be és állítjuk Isten elé.

Már Olaszországban Fossano Jeromos O. er. S. A. a *Csodálatos titok* című művében (3. könyv, az Áldozatról. Torino, 1554, 133. fol.) így határozta meg a misét

a Belgákkal és Németekkel egyetértően : «A mise KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSÉNEK ÉS HALÁLÁNAK AZ A VÉRONTÁS NÉLKÜLI BEMUTATÁSA és ismételt megemlékezése, amelyet Krisztus megparancsolt, hogy cselekedjünk és a cselekvés hatalmát egyedül az apostoloknak, és az áldozópapoknak adta meg, amelynek szokását akarata szerint a világ végéig épen fenn kell tartanunk». Azért írta a szerző följebb (132. fol.) : «Ha bebizonyítjuk, hogy egyetlen ez az áldozat, amely Krisztus által történt és amelyet a pap a misében ünnepel és nem más ez és más az, azt hiszem, hogy az egyiptomi békák [= eretnekek] elhallgatnak és megszűnnek zajongani».

A Spanyolok között is Cano *(Teológiai helyekről*, 12. k. 12. f.) a hajdankornak ezt a sértetlen tanítását származtatta át hozzánk : «Engedjük meg, úgymond, azoknak, akik azzal érvelnek (amit az állat tökéletes feláldozásához tartozónak mi is vallunk), hogy készülni kell neki, mondom, és MEG KELL HALNI, ha valóban feláldoztatik ... De habár él Krisztus teste az eucharisztiában és a vér a testben van, mégsem annyiban ajánljuk mi fel a testet, amennyiben él, és a vért, mivel a testben van, hanem ezt, MERT MEGÖLETETT és azt, MERT A KERESZTEN OMLOTT ... Mivel pedig ámbár az a felajánlás [melyet Krisztus végzett egykor] és a külső halálra adás elmúlott, mégis úgy áll fenn Isten előtt elfogadhatóan és marad meg örök erejében, hogy az nem kevésbbé eredményes az Atya színe előtt ma, mint azon a napon, amelyen a megsebzett oldalból a vér kibuggyant : AZÉRT VALÓBAN A KERESZTNEK UGYANEZT AZ ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT MUTATJUK BE most KRISZTUSSAL ... Ez a [szentségi] kép és jelkép igazán nem akadályoz, hogy ne UGYANAZT A VÉRT MUTASSUK MI MOST BE, AMELYET KRISZTUS A KERESZTEN ONTOTT, NEM MÁSKÉNT, MINTHA MOST SZEMÜNK LÁTTÁRA OMOLNA».

Érdemes meghallgatni Westcapell Galenus Mátét is, aki a *Legszentebb miseáldozatról* írt *megfontolásában* (1574) így határozza meg, hogy honnan járul hozzá Krisztushoz az igazi áldozati adomány-tekintet, amely az

igazi áldozathoz mindenképpen szükséges: «Tehát ... a katolikus oltáron ... A KERESZTREFESZÍTETT JÉZUS KRISZTUS van jelen, ... a pap titokzatos szavaival előteremtve és (hogy Aranyszájú Szent Jánossal mondjam) a mennyből leszólítva. Pedig ez a Krisztus ugyanaz, ha mindjárt dicsőséges testtel ellátva és minden dicsőséggel illetve, sőt a szimbolumok ruhácskáival és takarócskáival befödve létezik itt (így nevezi ugyanis a katolikus színeket az Areopági): de mégsem más, hanem ugyanaz, AKIT A ZSIDÓK EGYKOR ÚGY ÖLTEK MEG, MINT A JUHOT és isteni vérét a lelkével együtt kiadá. TEHÁT ÖNMAGÁBAN IGAZI ÁLDOZATOT SZERZETT NEKÜNK. Ha tehát az az első áldozati adomány [a kenyéré és boré] valahára ebbe az ÁLDOZATI ADOMÁNYBA megy át, és végre az Atya Isten elé áll, ... KIK TAGADHATJUK A MISE EREDMÉNYES ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT? ... Az a különbözőség pedig [a Zsidók áldozatai és a mienk között], hogy ITT [nálunk] NEM ISMÉTLŐDIK A HALÁLRA ADÁS, valahányszor az áldozati adományt bemutatjuk, OTT [a Zsidóknál] AZ ÁLDOZATOK MEGÖLÉSE MINDEN FELAJÁNLÁST MEGELŐZÖTT: az áldozati adomány méltóságából és eredményességéből következik. Ha ugyanis a bakok és a bikák vére, amelyet ... régen ajánlottak fel, azt az árat fizette volna ki, amely egyszer és mindenkorra elég volna, akkor nem lett volna szükség [a megölések] ismétlésére, és az ismétlés megszűnése kétségkívül az áldozati adomány ajánlásával érne fel ... Amiből az is elég világosnak látszik, hogy a keresztények legfőbb imádása és istentisztelete legkevésbbé sem fejeződik be a puszta kenyérben és borban, hanem a kenyérnek és a szabály szerint elegyített bornak az átlényegülésében vagy felszentelésében, azaz abban, hogy A HAJDAN FELÁLDOZOTT KRISZTUS csodálatosan és hirtelen MEGJELEN A KETTŐS JELKÉP ALATT» *(i. m.* 7. f. 110—111. l.). Ezek előrebocsátása után felállítja Galenus az ő csodálatos axioma-ját: «A MISÉNEK A KERESZT FELÁLDOZÁSA ELEGENDŐ (missae sua e cruce suppeditat immolatio)» *(u. o.* 117. l.).

Ime látod, hogy abban a korban[1] minden rendű szerzetesek, a Domonkosok, a Minoriták, a Jezsuiták és a világi papság köréből a hittudósok és hitvédők egyetértettek abban, hogy mi a mise és milyen tekintetben hisszük azt áldozatnak. De távoltartva minden vitát az újítókkal, ugyanazt tanították katekézis módja szerint a népnek a püspökök Franciaországban, amit Németországban Canisius terjesztett: amint azt Joly de Choin Albert Lajos touloni püspöknek 1748-ban kiadott írásából látjuk, amelynek címe *Tanítások a Rituáléról (A miseáldozatról. Az áldozat kiválósága.* 1827. kiad. 226. l.): «Az eucharisztia magában foglalja a saját kínszenvedését és mi csak azért hirdetjük az ő halálát, mert Ő MAGA BEMUTATJA OLTÁRAINKON AZ Ő DRÁGA HALÁLÁT: és igaz, ha azt mondjuk Szent Cipriánnal, hogy az az áldozat, amelyet mi bemutatunk, maga az Üdvözítő kínszenvedése».

Az Atyákkal és Hittudósokkal együtt énekelnek a szent Liturgiák. Álljon itt példa gyanánt a Virágvasárnapi Csendes imádság a *Sacramentarium Gelasianum*-ból. «Ajánlja fenségednek a hivő népeket, Urunk, maga az áldozat, amely Fiad által kibékítette az ellenségeket» (L. P. 74, 1093. Wilson kiad. 60. l.). Melyik áldozat békítette ki Krisztus által Istennel az ellenségeket, ha nem az ő kínszenvedése? Tehát a kínszenvedés az az áldozat, amelyet a szentségben Isten elé állítunk. A *Stowe-Misszáléban* (újra kiad. G. F. Warner. 2. köt. 1915, 17. l.) ezt olvassuk (Moelchaich leírása szerint) a kánon doxológiája és az Úr imádsága között (ami már a *Gót Misekönyvben* is található volt, L. P. 72, 314): «Hisszük, Urunk, hisszük, hogy A TESTNEK EBBEN A MEGTÖRÉSÉBEN ÉS A VÉR KI-

[1] Mielőtt tudniillik rosszul feltett kérdés gyötörte a hittudósokat, hogy miképpen semmisül meg, és minő veszteség éri a misében az áldozati adományt. Ezt a kérdést sohasem tennék fel, ha a mise előtt tárgyalást állítanának be Urunk vacsorájáról, az Úr vacsoráját pedig nem szemlélnék a kínszenvedés nélkül, amellyel összefügg.

ÖNTÉSÉBEN VAGYUNK MI MEGVÁLTVA». Ennyire nem különbözik a miseáldozat az utolsó vacsora áldozatától, és ennyire mindkettőben a megváltás áldozati adománya van Istennek bemutatva!

Ugyanezt mondja a mozarab mise *post-pridie* imádsága, húsvét után szerdára: «Kérünk, Urunk, engeszteljen ki téged az IGAZNAK a bűnösökért ontott VÉRE és a mi Urunk alázata. EZ AZ AZ ÁLDOZAT, MELY A FÁN FÜGGÖTT. Ez az a test, amely a sírból feltámadt. AMIT ÉRTÜNK A MI FŐPAPUNK FELÁLDOZOTT, valóban AZT HOZZUK ODA NEKED a kenyér és bor édességében: ISMERD MEG, kérünk téged, mindenható Isten, AZT AZ ÁLDOZATOT, AMELYNEK KÖZBENJÁRÁSÁRA IRGALMAZTÁL» (L. P. 85, 502). Ugyanazt olvassuk a húsvét utáni ötödik vasárnap a *post-pridie* imádságában is. «EZ A JÓSÁGOS és üdvösséges ÁLDOZAT, Atya Isten, AMELY VELED A VILÁGOT KIBÉKÍTETTE. Ez az a test, mely a kereszten függött. Ez az a vér is, mely a szent oldalból kifolyott» (L. P. 85, 597). Látod-e már, hogy a mi áldozati adományunk úgy jelenül meg Isten előtt, mint magának a kínszenvedésnek az áldozati adománya?

Biztos, hogy nem lehet másképpen érteni azt, amit a római misében imádkozunk nagyböjt harmadik hetének csütörtökén, megemlékezve Szent Kozmáról és Demjénről: «Igazaid drága halálának emlékezetére FELAJÁNLJUK NEKED, URUNK, EZT AZ ÁLDOZATOT, MERT ETTŐL NYERTE KEZDETÉT MINDEN VÉRTANUSÁG». Kétségtelen ugyanis, hogy ez az áldozat a kínszenvedés volt. Tehát a kínszenvedést «ajánljuk fel». Ez eléggé nyilvánvaló a *Lándzsa és a Szegek* ünnepének áldozás utáni imádságában is: «Urunk Jézus Krisztus, aki magadat A KERESZTEN szeplőtelen és önkéntes áldozatul adtad oda az Atya Istennek, esdve kérünk, hogy UGYANENNEK AZ ÁLDOZATNAK TISZTELENDŐ BEMUTATÁSA elnézést és örök dicsőséget nyerjen el nekünk». Tehát ugyanazt az áldozatot mutatjuk be, amelyet Krisztus mutatott be a kereszten, tudniillik az ő halálának az áldozatát. A Csendes imádságban hasonlókép azt mondottuk, hogy Krisztus ugyanazt az áldozatot mutatta

be a kereszten, amit mi mutatunk be : «SZENTELJEN MEG MINKET kérünk, Urunk, az a szent és szeplőtelen esti ÁLDOZAT, AMIT a te Egyszülött Fiad ÁLDOZOTT A KERESZTEN a világ üdvéért». Összhangzik *a M. U. J. K. Öt Szent Sebének* a miséjében, hogy azt mondjuk, hogy magukat Krisztus sebeit mutatjuk be Istennek az eucharisztiában. «Fenséged előtt kérünk, Urunk, legyenek kedvesek ezek az ajándékok, AMELYEKBEN MAGUKAT A TE EGYSZÜLÖTTED SEBEIT, a mi szabadságunk vételárait AJÁNLJUK FEL neked». E szavak eléggé jelzik, hogy most is annyiban mutatjuk be Krisztust, amennyiben ő a saját kínszenvedésének az áldozati adománya.

Mit akarnak végezetül a Keletieknél az efféle imádságok, melyeknek példaképeit szinte vég nélkül gyüjthetnénk : «*Áldozópap (fölemeli a kelyhet az Ostyával e szavakkal)* : Kívánatos ÁLDOZAT, mely értünk volt ÁLDOZVA : ÚJRA KIBÉKÍTŐ AJÁNDÉK, MELY saját személyét ÁLDOZTA FEL Szülőjének : bárány, mely EGY SZEMÉLYBEN NAGY PAP LETT : aki áldoz ! . . . Igazság Atyja, Ime a te Fiad, A NEKED TETSZŐ ÁLDOZAT ! Őt fogadd el, AKI ÉRTEM HALT MEG és általa légy irgalmas ! . . . IME az én megváltásomra A GOLGOTÁN OMLOTT VÉR : hallgasd meg az én könyörgésemet miatta ! . . . Tekintsd a bűnöket, de tekintsd egyszersmind AZ ÁLDOZATOT, MELY ÉRTÜNK VAN BEMUTATVA : mert sokkal nagyobb az áldozat és az ajándék, mint az adósság. A bűnök miatt, amelyeket elkövettem, szegeket és lándzsát viselt el a te szeretetted : LEGYEN ELÉG AZ Ő KINSZENVEDÉSE ARRA, HOGY TÉGED KIENGESZTELJEN, s hogy általa éljek !» stb. (A szent katolikus Egyház anaforája a *Szír-Maronita Misében*, kiad. Miksa szász herceg, 47—48. l.). Nemde ez mind csak azt az egyet visszhangozza, hogy mi magát a kínszenvedést ajánljuk fel az áldozatban, és nem volna Krisztus a mi áldozati ajándékunk, ha nem volna a saját kínszenvedéséé és hogy mi nem iszunk más kelyhet, mint «a megváltás kelyhét» *(u. o.* 32. l.)?

XX. TÉTEL.

IDE TARTOZIK AZ IS, HOGY AZ ATYÁK AZ EUCHARISZTIA ELEDELÉT ÚGY ISMERTETIK, MINT A VÉRONTÁSOS ÁLDOZATBÓL VALÓ RÉSZESEDÉST.

II. FELOSZTÁS. — ÁLLÍTJÁK, HOGY A VÉRONTÁSOS ÁLDOZATBÓL RÉSZESÜLÜNK AZ EUCHARISZTIA VÉTELE ÁLTAL.

Az volt a régiek szokása, amint már sokszor mondottuk, hogy az áldozat befejezése után, ha az lehetséges volt, az áldozati adományból részesültek. Ugyanazt kapták vissza a hívek, ami fel volt ajánlva Istennek. Ha tehát a mi áldozatunkban Krisztus akarata szerint megtörténik, hogy mi magát a vérontásos áldozat adományát esszük, akkor kell, hogy az ugyanaz és nem más legyen, mint amit felajánlottunk : amint mi azt már az eucharisztiának a bálványáldozatokkal való összehasonlítása alkalmával mondottuk. Pedig nem voltak késedelmesek az Atyák abban, hogy Krisztus testének és vérének a lakomai tulajdonságát nyomban a kínszenvedés áldozatával kapcsolták össze.

Már Szent Ignác dorgálta azokat, akik «az eucharisztiától és az imádságtól tartózkodnak, azért, mert nem vallják, hogy AZ EUCHARISZTIA a mi üdvözítő Jézus Krisztusunk TESTE, amely a mi bűneinkért SZENVEDETT, s melyet az Atya jóságosan FELTÁMASZTOTT. Ők tehát ellentmondanak az ISTEN AJÁNDÉKÁNAK» stb. (*Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν ἣν τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν. Οἱ οὖν ἀντιλέγοντες τῇ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ κτλ. A Szmirnaiakhoz.* 7. 1. F. P. 1, 280.) Az eucharisztiát itt az Isten embereknek adott ajándékának mondja (annak előleges ítélete nélkül azonban, hogy felajánlották-e azt előbb az emberek az Istennek : ahogyan úgy gondolták, hogy az áldozati húsokat az istenség adta, miután

azok neki fel voltak szentelve). A test pedig, amelyet az Istentől kapunk, ugyanaz, mint amelyet úgy tekint, hogy halált szenvedett, amelyből feltámadt.

Már hallottuk (a XVIII. Tételben) Alexandriai Kelement, aki úgy írta le az eucharisztia kelyhének a vérét, mint valamely hajdan a kínszenvedésben értünk préselt szőlőfürtét; az eucharisztiás lakoma testét és vérét pedig úgy írta le, mint annak az egykor húsvét napján értünk feláldozott rendkívüli áldozatnak a részesedését.

A Latinok közül Ciprián nyiltan állítja, hogy «mi sem ihatnánk Krisztus vérét, ha Krisztus előbb taposva és sajtolva nem lett volna» (63. *Levél.* 7. L. P. 4, 379). Látod-e, hogy a kínszenvedés vére van nekünk inni adva?

Szent Ágoston nagyon sokszor beszél a mi *vételárunk* ivásáról, amely Krisztusnak a mi megváltásunkra a kereszt fájáról kiömlő vére. Ugyanis ezeket találjuk nála a saját vérüket Krisztusnak azért a vérét visszaadó vértanuk dícséretére, amelyet a keresztből merítve ittak: «Ugyanis [Krisztus] nagy üzletet kötött a KERESZTEN: ott oldotta meg A MI VÉTELÁRUNK ZSÁKOCSKÁJÁT, midőn az ő oldalát megnyitá az átdöfő lándzsája: KIFOLYOTT ONNAN AZ EGÉSZ VILÁG VÉTELÁRA. MEGVETTE ... A VÉRTANUKAT ... AMIT REÁJUK KIADOTT, VISSZAADTÁK ... Mondva van: *Nagy asztal mellett ültél: jól figyeld meg, hogy mit tesznek eléd: mert ilyenekre kell neked előkészülni (Péld.* 23. 1—2). Nagy asztal van, ahol a lakoma maga az asztal Ura. Senki sem eteti a vendégeket magából: ezt tette az Úr Krisztus, maga a vendéglátó, maga az étel és ital. MEGISMERTÉK TEHÁT A VÉRTANUK, HOGY MIT ETTEK ÉS MIT ITTAK, HOGY OLYANOKAT ADJANAK VISSZA» (329. *Beszéd.* 1. n. L. P. 39, 1454—1455. V. ö. 336. *Beszéd*, 4. f. 4. n. és 213. *Beszéd*, 8. f. 8. n. 1473. és 1064. oszl.), tudniillik az ő szenvedéseiket. Hasonlókat ír «a népekről, akik megismerték és istenfélő alázattal ITTÁK AZ Ő VÁLTSÁGDÍJUKAT» (*A Szentháromságról.* 4. 13.

L. P. 42, 900) : tudniillik az összes krisztushivőkről, akik közül mindegyikhez ezt a beszédet intézi : «Már ismered A TE VÉTELÁRADAT, már tudod, hogy mihez járulsz, MIT ESZEL ÉS MIT ISZOL : vagy helyesebben kit eszel és kit iszol» (9. *Beszéd.* 10. f. 14. n. L. P. 38, 85). A szakadárt pedig így buzdítja, hogy keresse föl újból az Egyház közösségét : «Ime Krisztus szenvedett, íme a vásárló láttatja a vételárat, íme a BÉR, amit adott, VÉRE OMLOTT. Zsákocskában vitte a váltságdíjunkat : átszúrta a lándzsa, kiömlött a zsákocska és szétfolyott a világ ára . . . Még mindig JÓLLAKTAT TÉGED !» (21. *Zsolt.-hoz,* 28. n. L. P. 36, 178—179). Önmagáról pedig úgy-e, ezt írta : «Minthogy gondolkodom VÁLTSÁGDÍJAM FÖLÖTT, és ESZEM ÉS ISZOM és KISZOLGÁLTATOM és mint szegény, töltekezni óhajtok belőle azok között, akik esznek és töltekeznek» *(Vallomások.* 10, 43, 70. L. P. 32, 810). Azért a eucharisztiát «a mi vételárunk poharának» nevezi *(u. o.* 7, 21, 27, 748. oszl.).

Az is idetartozik, hogy szerinte a kereszten értünk kifizetett vételár és az Egyháznak a szentségben adott zálog ugyanaz : «Mert ez a vér a SZOLGÁKÉRT BÉR, AZ ARÁNAK ZÁLOG» (122. *Zsolt. felett,* 5. n. L. P. 37, 1634). Mindenesetre nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ez a zálog az ő számára megkülönböztetés nélkül az eucharisztia, vagy Krisztus halála : «Kívánd és kérd Krisztus neked ajándékozott életét : és míg el nem éred, bírd A ZÁLOGOT, KRISZTUS HALÁLÁT. Ugyanis megígérvén, hogy velünk fog élni, nem tudott nagyobb ZÁLOGOT ADNI, mint értünk meghalni . . . Megígérte, óvadékot adott, ZÁLOGOT ADOTT : és te habozol hinni? Megígérte, amikor itt az emberek között járt-kelt : óvadékot adott, amikor az evangéliumot írta : AZ Ő ZÁLOGÁRA mindennap azt mondod : *Ámen.* ZÁLOGOT KAPTÁL, mindennap ELŐLEGEZIK NEKED. Ne essél kétségbe, aki A ZÁLOGBÓL ÉLSZ» (335. *Beszéd,* 2. n. L. P. 39, 1470).

Tehát teljesen észszerűen írja, hogy az oltárról «osztják ki nekünk a szent ÁLDOZATI ADOMÁNYT, MELY MEGSZÜNTETTE AZ OKMÁNYT, mely ellenünk szólt, AMELY

ÁLTAL DIADALMASKODOTT AZ ELLENSÉG, összeszámlálva bűneinket» *(Vallomások*, 9, 13, 36. L. P. 32, 778). Mert ki kételkedik, hogy az áldozati adományállapot, amelyet e szavakkal tulajdonit, ugyanaz, mint amelyet a kínszenvedés léptetett fel?

Ugyanebben a formai értelemben írta a szent Hittudor, elmélkedve *Ján.* 21. 9—13. *fölött: Égő parazsat pillantának meg, rajta halat és kenyeret . . . És odamenvén Jézus, vevé a kenyeret, és nekik adá, hasonlóképen a halat is:* «A sült hal A SZENVEDŐ KRISZTUS. Ő a KENYÉR is, aki mennyből szállott alá. ENNEK lesz testévé az Egyház, hogy része legyen az örök boldogságban. Ezért volt mondva: *Hozzatok a halakból, melyeket most fogtatok:* hogy valamennyien, akik ezt a reményt hordozzuk, oly nagy szentséggel egyesülve és ugyanazzal a boldogsággal társulva tudjuk magunkat» *(Ján. felett*, 123. értekezés, 2. n. L. P. 35, 1966).

Úgylátszik, hogy ismét formai értelemben írta ezeket rólunk, akik Krisztus testéhez járulunk, efölött: *Nézzetek rá és megvilágosultok* (33. *Zsolt.* 6.): «Járuljunk hozzá, hogy megvilágosuljunk: nem ahogyan a Zsidók hozzájárulának, hogy elsötétüljenek. Hozzájárulának ugyanis, hogy keresztre feszítsék őt: mi járuljunk hozzá, hogy az ő testét és vérét kapjuk. Azok A KERESZTREFESZÍTETTŐL ELSÖTÉTÜLÉNEK: mi EVÉN ÉS IVÁN A KERESZTREFESZÍTETTET, megvilágosulunk» *(Homilia a* 33. *Zsoltárhoz*, 2. Beszéd, 10. L. P. 36, 313). Hasonlókép a bűnbánó Zsidókról: «A mennybemenetel után, elküldetvén a Szentlélek, megtértek ahhoz, akit keresztrefeszítettek és a szentségben hittel ITTÁK az ő vérét, AMELYET dühöngve ONTOTTAK» (87. *Beszéd*, 11. f. 14. n. L. P. 38, 638).

De főleg akkor nyilvánítja ki gondolkozásmódját, amikor azt kérdezi, hogy miért volt megtiltva a Zsidóknak a törvényes áldozatok vérét inni, «amikor azok az áldozatok EZT AZ EGYETLEN [KERESZT-] ÁLDOZATOT jelezték, AMELY ÁLTAL MEGTÖRTÉNT A BŰNÖK IGAZI BOCSÁNATA, AMELY ÁLDOZAT VÉRÉNEK TÁPLÁLÉKUL VÉTELÉTŐL azon-

ban nemcsak senki nincs visszatartva, sőt inkább mindenki, aki élni akar, buzdítva van, hogy igyék» *(Kérdések a Heptateuchushoz*, 3. k. 57. n. L. P. 34, 704).

Tehát Ágoston szerint az eucharisztiás vér maga a keresztáldozat vére, úgymint a kereszt teste a mi eledelünk: «Mi az Úr KERESZTJÉRŐL ÉLÜNK, mert az ő testét esszük» (100. *Zsolt.-hoz*, 9. n. L. P. 37, 1290). És ennélfogva nem is mutatunk be mást, mint Krisztus Istennek áldozott testét és vérét, amint mondottuk.

Szent Gaudentius Brixianus a keresztkútból csak az imént kilépő új hivőknek ugyanezt a tanítást tárta föl: «Annak a törvényes húsvétnak a homályában, úgymond, nem egy bárány öletett meg, hanem sok: minden háznál megöltek ugyanis egyet-egyet, mert egy nem lehetett elég mindenkiért, minthogy előkép volt, NEM AZ ÚR KÍNSZENVEDÉSÉNEK A TULAJDONSÁGA. A képezés ugyanis nem igazság, hanem utánzás . . . Ebben az igazságban, amelyben vagyunk, EGY HALT MEG MINDENKIÉRT: ÉS UGYANAZ AZ EGYES TEMPLOMI HÁZAKNÁL A KENYÉR ÉS BOR SZENT TITKÁBAN FELÁLDOZTATVÁN FELFRISSIT, a benne hivőknek életet ad, és a felszentelőket felszenteltetvén megszenteli. EZ A BÁRÁNY TESTE, EZ A VÉRE» (2. *Beszéd*, L. P. 20, 854—855). Elég tehát az az egy Bárány, aki egyszer halt meg, minden templomi ház táplálására, azért, mert benne Urunk kínszenvedésének a tulajdonsága van, jóllehet szentség által rejtve tartva és egyszersmind «saját kínszenvedése képe által» (*u. o.*) elárulva.[1] Nem lehet tehát Gaudentiusnál az eucharisztiás felfrissülést másként érteni, mint ha azt mondjuk, hogy az ő kínszenvedésének a szentségében annyiban töltekezünk mi Krisztussal, amennyiben ő kínszenvedése következtében saját áldozatának az adománya lett.

Mi mást sejtet Nagy Szent Leó, amikor azt mondja, hogy az ördög becsapódott abban az álnok mun-

[1] «Drága vérével meg akarta szentelni a lelkeket, SAJÁT KINSZENVEDÉSE KÉPE ÁLTAL *(u. o.)*.

kában, amellyel Krisztus kínszenvedését rendezte, «mert igaz vért ontott, mely a kiengesztelendő világnak vételára és pohara lett» (62. *Beszéd*, 11. a kínszenvedésről, 3. f. L. P. 54, 351)? Látod-e hogy az Úr vére annyiban a mi poharunk, valamint vételárunk is, amennyiben az ördög feslettsége azt a kereszten ontotta?

Hasonlókép csillogó szavakkal Verecundus Juncensis, mialatt a fürt vérét magyarázza, amelyről Mózes *(Deut.* 32. 14.) azt mondja, hogy az Úr adta az ő népének : «A fürt vére, úgymond, a vértanuk vére, vagy kétségkívül magának URUNK KÍNSZENVEDÉSÉNEK A VÉRE, AMELLYEL A SZENT OLTÁROKRÓL MINDENNAP TÖLTEKEZÜNK» *(A Deut. énekéhez*, 14. f. *Spicileg. Solesm.* 4. köt. 18. l.).

Azt kutatván Amalárius, hogy miért szünetelnek nagyhéten az Egyház áldozatai, így ad erről számot : «Meghatározott rend, hogy megvárjuk, mígnem a mi Urunk AZ Ő TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK A SZENTSÉGEIT A KERESZTEN FELSZENTELI és feltámadása által megújítja : ÉS ÍGY EGYÜK ÉS IGYUK VÉGRE azt a legszentebb szentséget» *(Az Egyházi Szolgálatokról*, 1. k. 15. f. L. P. 105, 1032). Tudniillik, megszűnünk áldozni csütörtök és a feltámadás éjjele között, mintha várnánk, mígnem Krisztus a kereszten az ő eucharisztiás testébe és vérébe a feláldozott áldozati adomány igazi tulajdonságát beleadja : ami után hátra van, hogy a feltámadás által megújuljon Krisztus állapota, romlandóból romolhatatlanná változva, és így tökéletes áldozati adománynak legyünk részesei, amely már egészen meg van szentelve és megszentel (V. ö. *u. o.* 12. f. 1023. oszl.).

Ennek a pontnak a legtökéletesebb magyarázatát Szent Paschasius Radbertus nyujtja, amikor azt a kérdést teszi föl magának, hogy miért történt az eucharisztiás vacsora a kínszenvedés időpontjában. «Jobban illett, úgymond, A KÍNSZENVEDÉS IDŐPONTJÁBAN ADNI ezt [a szentséget], mint a feltámadás után : MERT ARRA VOLT FELÁLDOZVA A BÁRÁNY, HOGY mi az ő testét

EGYÜK . . . AZ Ő HALÁLÁBAN KAPJUK EZEKET, HOGY egészen a világ végéig valamennyien INNEN TÁPLÁLKOZZUNK, és mégis, ami elvettetett, feltámadva romolhatatlan maradjon . . . ENNÉLFOGVA valahányszor ezeket esszük, az Úr halálát hirdetjük, MERT AZ Ő HALÁLÁBÓL SZERETTÜK EZEKET A HALHATATLAN DOLGOKAT» *(Könyv az Úr testéről és véréről*, 18. f. L. P. 120, 1326).

Ugyanezt jelenti a tévesen Szent Izidornak tulajdonított *Mise Fejtegetésében* ez a kis följegyzés a kánon szavaihoz: *az örök üdvösség kelyhét:* «Azt akartad, hogy KÍNSZENVEDÉSED KELYHE ÁLTAL vegyük a véredet» (28. n. L. P. 83, 1150).

Térjünk már vissza Ágoston kortársához, az *Isten ígéreteiről és jövendöléseiről* írt *Könyv* szerzőjéhez, hihetően Szent Quodvultdeus Karthágói püspökhöz. Ez, csodálatos beszéddel, úgy írja le az eucharisztia eredetét, mintha az a kínszenvedésben a keresztből nekünk készült és megsütött étel volna! «Meg van parancsolva a népnek, úgymond, hogy reggel kenyeret, este húst vegyen *(Ex.* 18. 8.). De ezek a mi előképeink voltak. Ugyanis először azt a szent kenyeret kapta a nép, hogy egye, mely mennyből szállott le, ezután KRISZTUSNAK A KÍNSZENVEDÉSBEN KÉSZÜLT TESTÉT, melyről az Úr így szól: *Ha nem eszitek* stb.» (1. rész, 39. f. 56. n. L. P. 51, 765). «Az pedig, hogy a remeteségben élő Illésnek Isten parancsára a hollók reggel kenyeret és este húst hordtak *(Kir. III.* 17. 6.), Urunk egész testének az előképét mutatta, minthogy már először a parancsolatokban kenyeret, ezután URUNK KÍNSZENVEDÉSÉNEK A TESTÉT hordták fel a Zsidók a nemzeteknek, mint hollók, fekete színűek, rekedt hangúak, büdös szagúak, borzalmas képűek. Ezekhez a madarakhoz hasonlóan a Zsidók A KERESZT TESTÉT A FÁVAL MEGSÜTVE, a népeknek készítve, egyetlen és rekedt hangon kiáltanak Pilátusnak: *Feszítsd meg, feszítsd meg őt.* Ezt eszik, akik hallják, aki mondja: *Ha nem eszitek* stb.» (2. rész, 18. f. 62. n. L. P. 51, 802).

Négy századdal később pedig Hincmarusnál

az eucharisztia kenyere hasonlókép a keresztrefeszítettnek a teste, a kereszt oltárán mintegy kiszárítva : és a kehely a sebekből csöpögő vér kelyhe. Ennélfogva úgy lebeg szeme előtt az Egyház, mint amely «a keresztrefeszítettnek a kereszt oltárán kiszárított testét veszi az ő rózsapiros vérével együtt, mely a keresztrefeszített oldalából ömlött ki» *(A bűnöktől való őrizkedésről és az erények gyakorlásáról*, 9. f. L. P. 125, 928).

De nem egyedül Hincmarusé abban a korban ez a beszédmód : sőt népszerű volt. Igy például egy bizonyos középkori *Rövid Vers*, amelyet Húsvétkor szoktak volt énekelni *Átvonulásra* (Gall miseénekek könyve, XIII. sz. A. H. 49, 227), úgy írja le az eucharisztia kenyerét, mint a kereszt oltárának tüzén készült és egyszersmind vérrel bugyogó ételfogást, amelyet kiiszunk :

«Mily édes ÉTELFOGÁS,
MELY KÉSZÜLT KERESZT OLTÁRÁN,
Onnan folyik a jóízű
Vér bele a
Poharunkba».

Hasonlókép egy kis ünnepi *Versben, Krisztus* [eucharisztiás] *testéről* (Orationarium ms. Campense, 1462. év. A. H. 31, 105) ezeket olvassuk :

«Üdvözlégy Krisztus szent teste,
KÍNSZENVEDÉS TÜZÉN SÜTVE,
SZENTKERESZTNEK ROSTÉLYÁN.[1]
Ezt kóstolva, megízlelve,
Irtózik a lélek ínye
Az idegen lakomán».

[1] Úgy látszik az efféle kifejezések mind abból a nagyon régi, *Krisztus feltámadására írt ünnepi Énekből* eredtek, amely azt magasztalta, hogy Krisztusnak tűzön szárított étel-testéből folyik hozzánk a kóstolandó vér (A. H. 51, 87. Nagyon sok VIII., IX., X. és XI. századból való svájci, francia, angol, olasz, ír és spanyol Breviáriumból, Rituáléból és Énekgyüjteményből. — V. ö. J.

A szószékekről is ezt hirdették a népnek. Például Vitriaco Jakab bíboros († az Úr 1245. éve előtt) tusculumi püspök, az ő 2. *Beszédében Nagycsütörtökre:* «KRISZTUS IGAZI TESTÉT, AMELYET A KENYÉR KÜLSZÍNE FOGLAL MAGÁBAN, a Szűz méhében a Szentlélek keze formálta és a KERESZT OLTÁRÁN KÍNSZENVEDÉS TÜZE SÜTÖTTE, HOGY EVÉSRE ALKALMAS LEGYEN» *(Beszédek az egész év Szentleckéihez és Evangéliumaihoz.* Antwerpen, 1575, 336. l.). És ismét a 2. *Beszédben Nagypéntekre (i. m.* 355. l.): «Krisztus testét a kínszenvedés tüze égette, hogy evésre alkalmas legyen». Az exegéták is ugyanezt fejtegették, mint például Rupert *(Ján.* 6. 27-*hez.* L. P. 169, 457): «Ezt a kenyeret a kínszenvedés tüze fogja megsütni».

Nem egészen tulajdonképpeni értelemben, de mégsem elítélendő módon[1] mondja Szent Teodorikról nevezett Vilmos, hogy Urunk testének a kínszenvedéséből jött elő Urunk testének az eledele. Tudniillik emlékezetünkbe idézve azt a megkülönböztetést Krisztus érzékelhető teste, amelynek a kínszenvedésben volt szerepe és hithez tartozó teste között, amelyet az eucharisztiában figyelünk, így ír: «Abból az első testből,

Mearns *Early Latin Hymnaries. An index of hymns in hymnaries before* 1100. Cambridge, 1913. 1. l.):

«Ad COENAM agni providi	Cuius SACRUM CORPUSCULUM
Stolis albis candidi,	IN ARA CRUCIS TORRIDUM:
Post transitum maris rubri	Cruore eius roseo
Christo canamus principi.	Gustando, vivimus Deo».

Ennek a himnusznak a nyolcadik századnál sokkal nagyobb régiségéről l. A. H. 51, 90. Talán nem megokolatlanul sejti H. A. Daniel *(Thesaurus Hymnologicus,* Halis, 1841, t. 1. p. 89), hogy az «*Ad coenam agni* kezdetű éneket a régi Egyházban akkor szokták volt énekelni, amikor a hittanulók, megkereszteltetésük után Krisztus testével és vérével szabály szerint megerősíttettek».

[1] Nem elítélendő, mondjuk, mert másutt eléggé bizonyította Vilmos az eucharisztiás testnek a szenvedett és dicsőséges testtel való szám szerinti egységét: sőt annak hevesen védelmére kelt. Lásd lejjebb (XXIV. Tételben) az ő vitáját Ruperttel.

amely keresztre feszíttetett, jött elő ez a másik . . . És ahogyan az Úr testét, amely meghalt, az evangélium földbeesett gabonaszemnek nevezi, úgy a Zsoltárban (147) búza java a neve ennek a titokzatos testnek, melyre az Úr a tanítványokat buzdítva mondá : *Ha nem eszitek az én testemet és nem isszátok az én véremet, nem leszen tibennetek maradó élet»* (*Az Oltáriszentségről.* 6. f. L. P. 180, 353).

Szent Bernárd művei között kiadtak egy bizonytalan szerzőtől származó beszédet a *Legszentebb Szentség kiválóságáról*, amely Krisztust így beszélteti : «Ez a folyadék, amelyet látsz, már nem bor, hanem az én vérem, AMELYET MINT A TE VÉTELÁRADAT ONTOTTAM ÉRTED, ELTÉVE NEKED BELŐLE AZ OLTÁRON EGY POHÁRRA VALÓT . . . Én, a test szőlőfürtje, a te üdvösségedért A KERESZT BORSAJTÓJÁHOZ VITETTEM : INNEN FOLYOTT KI A TE MEGVÁLTÁSOD MUSTJA. *Az én vérem bizonnyal ital»* (11. f. L. P. 184, 988).

Hugo Ambianensis Rotterdami érsek szerint, amint a kereszten szenvedő Krisztus a mi megváltásunk, úgy táplálékunk is. «Abban az órában [az utolsó vacsorán] Krisztus testét megették, ugyanaz másnap a kereszten az egész világ üdvéért szenvedett. Abban az órában Krisztus vérét kiitták, ugyanaz másnap A KERESZTEN az egész világ üdvéért omlott: AHOL ÉRTÜNK SZENVEDVÉN MEGVÁLTÁSUNK JUTALMA LETT ÉS A MEGVÁLTOTTAK ÉLETÜK TÁPLÁLÉKÁUL VESZIK» (*Hugo Ambianensis, Rotomagensis archiepiscopus, Dialogorum.* l. 5. c. 14. L. P. 192, 1029).

Pollo Róbert szerint a kereszt vére a mi italunk : «A Zsidók a megsebesített Krisztust keresztre szegezték : ez annyi, mint hogy a sziklát (mely az Apostol szerint Krisztus) Mózes a bottal megütötte. A szikla pedig vizet öntött, mialatt a HIVŐKET ITATÓ VÉR KRISZTUS SEBEIBŐL LEFOLYOTT» (*Vélemények* 8. könyve, 1. f. L. P. 186, 959—960).

Élénken írja Reichensbergi Gerhohus: «Ez [a méltatlan] ha közeledik, hogy Krisztus testét egye és az ő vérét igya, mivel az új bort ó tömlőkbe tölti,

a bor kifoly, a tömlők meg tönkremennek. Kifoly, de nem vész el. Mert hogyan veszhet el, aki *azért jött, hogy üdvözítse ami elveszett vala?* Hogyan veszhet el annak a teste és vére, aki mindenütt jelen van? De mégis, akik A FÜRTNEK EZT A KERESZT BORSAJTÓJÁVAL PRÉSELT VÉRÉT ó tömlőkbe töltik, ennek a vérnek vádlottjai lesznek, mintha elvesztették volna azt, mert nem maradt bennük, ami el nem veszett» (22. *Zsoltár* 5 *fölött*, L. P. 193, 1055 ; v. ö. 140. *Zsolt.* 1-*hez*. L. P. 194, 934).

Végezetül Martinus Legionensis (26. *Beszéd Krisztus feltámadásáról*. L. P. 208, 966) : «KRISZTUS KERESZTJE A MENNYEI ELEDELT, azaz Krisztust, aki az emberek és angyalok számára bizonnyal élet kenyere, nekünk ELŐKÉSZÍTETTE».

Ahogyan a többi írók Ágostonnal, úgy a mi költőink is ugyanarról énekeltek : hogy mi a keresztről táplálkozunk, s a keresztény nép övelük *(A szentkereszt Zsoltároskönyve*. A. H. 35, 22—23. Londoni ms. kódex a XIII—XIV. századból) :

«Üdvözlégy SZENT ELEDELT
Jámboroknak ADVA,
Krisztus testét, OH KERESZT,
Rajtad feláldozva».[1]

A keresztről is oltjuk a szomjunkat *(Rövid vers Úrnapjára*, A. H. 34, 47. Kölni mise Graduáléja, XV. sz.) :

«[Aki iszik, lelkében]
TÖLTEKEZIK KRISZTUS-VÉRREL
Telis-tele édességgel,
Isteni nagy örömben».

[1] Szépen visszhangzotta azt, hogy mi Krisztus halálából táplálkozunk, ez az *Ünnepi ének Úrnapjára* (A. H. 5, 31. Cod. Praed. Vindobon. s. signo a. 1462) :

«Granum excussum palea
Cadens in terram, moritur :
Surgit messis triticea.
De qua panis conficitur,
Quo in altaris area
Plebs christiana pascitur».

És ismét (*A szentkereszt Zsoltároskönyve*, A. H. 35, 22) :

«Üdvözlégy, mely szentségi
Borsajtóval, préssel,
Tele töltöd, OH KERESZT,
KELYHEM KRISZTUS-VÉRREL».

A kínszenvedés kelyhét isszuk ki (*Mozarab ünnepi ének* Nagyböjt negyedik vasárnapjára. A H. 27, 83. X. századból való misekódexből) :

«Ige-Isten ki előjött testté téve,
Isten világ bűnét elvevő Bárányа,
Hozzád jövünk térdenállva, hogy JÓTÉKONY
VÉRÉT IGYUK csodálatos KÍNJAIDNAK».

Keleten talán erre gondolt Szent E p h r e m, amikor így írt : «Ennek a húsvétnak az estélyén pedig törvényt hozott az Egyház számára, hogy a báránynak, a mi Istenünk Fiának emlékezetét cselekedje, aki MIELŐTT ÉRTÜNK MEGÖLETETT, a testét és vérét odaadta . . . Akkor este, amikor kovásztalanokkal éltek a Zsidók, Jézus a világon az Egyházat tette AZ Ő VÉRE ÖRÖKÖSÉVÉ», tudniillik halála vérének az örökösévé (3. *Beszéd nagyhétre*, 7. Lamy kiad. 1. k. 426—428. l.).

Hasonlókép A t a n á z : «[A feltámadás] a kínszenvedés idejére esett, amikor a mi Urunk értünk meghalt és *a mi húsvéti Bárányunk, Krisztus megöletett.* TEHÁT AZÉRT TÁPLÁLKOZIK BELŐLE MINDENKI, MERT MEGÖLETETT és buzgón és vigadozással részesül ebből az eledelből» (11. *Ünnepi levél.* 14. G. P. 26, 1412).

Úgylátszik, ezt hirdeti ki A r a n y s z á j ú S z e n t J á n o s, amikor több más, hasonló irályú véleménye között arra buzdítja a keresztény embert, hogy hagyja büntetlenül ellensége jogtalanságát : «Még nem feszített téged keresztre [az ellenséged], mint Krisztust a Zsidók : és ő mégis UGYANAZT A VÉRT, AMELYET ONTOTT, AZOKNAK ADTA üdvösségül, akik ontották» (*I. Homilia Júdás árulásáról.* 6. n. G. P. 49, 381. V. ö. 63. hom. 3. és 4. l. fentebb).

Ha nem tévedünk, ezt vési szívünkbe Jeruzsálemi Szent Szofrón is, amikor a keresztet e szavakkal szólítja meg: «Azért dicsekszünk BENNED hevesen, mert . . . RAJTAD OMLOTT az Atya Fiának és Igéjének az az Istentől áradó láthatatlan VÉRE, AMELY [vérnek] bárki MA RÉSZESE, kiengesztelődik a mi éltető Istenünkkel» (5. *Beszéd a szent Kereszt ünnepéről.* G. P. 87ter, 3313). Tehát a keresztről való a vér, amelyben részünk van.

Nemde ugyanezt fejtegeti Alexandriai Ciril *Deut.* 15. 13—14. *fölött: Fölszabadított rabszolgádat ne engedd elmenni üresen, hanem adjál neki útravalót a nyájadból, a szérűdből és a présházadból!* «Ezekben a szavakban, úgymond, Krisztus szentségének az erejét érthetően látod tündökölni: ugyanis megváltattunk és szabadon bocsátott minket ez a mindenek Üdvözítője puszta köszönetért... És amikor szabadon bocsátott, azaz bűneinktől megszabadított és az örökbe fogadás kegyelmével felékesített, kiváló útravalóul önmagát adta nekünk hozzá, AMIKOR MINT SZEPLŐTELEN ÁLDOZATOT ÉS MINT A JUHOT VEZETTÉK A MEGÖLÉSRE MIATTUNK, ÉS MEGENGEDTE NEKÜNK, HOGY RÉSZÜNK LEGYEN AZ ÉLTETŐ EULÓGIÁBAN, TUDNIILLIK AZ Ő SZENT TESTÉBEN ÉS VÉRÉBEN. Én azt hiszem, ezt kell útravalóul adni a juhokból, a gabonából és a borból azoknak, akik a hetedik időben, azaz lelki szombaton hivatnak Uruk jóvoltából a szabadságra» *(Az imádásról lélekben és igazságban,* 7. k. G. P. 68, 501). Úgy-e, útravalónkat magyarázva arra emlékeztet téged Ciril, hogy az eucharisztiás evés a megölt Krisztus testéből történik?

Biztosan nincs semmi kétes Hezichiusnak a *Levitikus* könyvének e verséhez írt megfontolásában: [A lisztet] *pedig olajjal meghintve kosárban hidegre tegyék.* «A KOSÁRON az Úr KERESZTJÉT . . . kell érteni: amely URUNK rátett TESTÉT EHETŐEN is visszaadta AZ EMBEREKNEK. Mert ha nem lett volna a keresztre téve, akkor mi sehogysem kaphatnánk Krisztus testét a szentségben» (Hezichius, *Lev.* 6. 21-*hez.* G. P. 93, 852).

A Damaszkusi Szent bővelkedik ennek a

bizonyításnak példaképeiben, például amikor azt az italt énekli meg, amely Krisztus sírjából folyik *(Urunk Húsvétjára*, 4. vszak, G. P. 96, 840) : «Rajta, igyunk új ITALT, mely nem meddő sziklából van csodával fakasztva, hanem KRISZTUS SIRJÁBÓL romolhatatlanság forrását harmatozva» : vagy amikor a keresztrefeszített testnek valamilyen szaporítását hirdeti a hívek táplálására, összehasonlítva tudniillik a kenyérszaporítást a kereszt által szerzett eledellel. «Táplálkoztak ötezren és ismét hétezren a KERESZT EGYETLEN JELE ALATT : hol van tehát az étel maradéka? hogyan kapjam meg én, aki nem voltam jelen, a maradékot azok után, akik jelen voltak? Tizenkét kosárra való volt a hulladék, ami fennmaradt. Megfelel a kegyelem : KRISZTUS MEGFESZÍTTETÉK, ÉS MI MINDIG TÁPLÁLKOZUNK: és miután jóllaktunk, ismét kérünk, és ismét kapván vágyódunk utána és több az, ami megmarad. Ugyanis semmi sem vész el a kegyelemből» *(Beszéd Nagypéntekről és a Keresztről*. 1. n. G. P. 96, 589). Igy már jól megértjük, hogy minő lelkülettel írta : «Menjünk oda égő vággyal : kezeinket keresztalakban összetéve, VEGYÜK A KERESZTREFESZÍTETT TESTÉT» *(Az orthodox Hitről*, 4. 13, G. P. 94, 1149). A keresztrefeszített test az, amit kenyerek módjára szaporított az Úr, hogy az emberek minden nemzedéke elé tehesse.

Azonkívül bizalmat kelt, amit Aranyszájú Szent János neve alatt hoz fel Damaszkuszi Szent János : hogy úgy jutott nekünk osztályrészül Krisztus vérének az áldozati adománya, mint gyümölcs a keresztfáról. «Átszúrta az a katona az oldalt és átfúrta a szent templomnak a falát : és én kincset [azaz vért] leltem és gazdag lettem. Ez történt a báránnyal is. A ZSIDÓK MEGÖLTÉK *(ἔσφαζον)* A BÁRÁNYT és én áldozati adományt szakasztottam *(καγὼ τὴν θυσίαν ἐκαρπωσάμην)*, VÉRT ÉS VIZET AZ OLDALBÓL. Ahogyan az asszony vérével és tejével táplálja gyermekét, úgy Krisztus azokat, akiket szült, szünet nélkül saját vérével táplálja» *(Szent Párhuzamok Θ* 4. cím. G. P. 96, 17).

Tesszalonikai Simeon most is a keleti hagyományt dicsőíti nekünk, nem megvetendő módon: «Minden szentségnek az a célja, hogy ... Krisztus testével és vérével közösségbe lépjünk ... Azért feszítették keresztre, s azért ontá értünk a vérét, hogy a vele való egyesülésben részünk legyen: és a kereszt előtt hierurgia által szentségeket adott, hogy velünk legyen és most és mindörökké osztályrészünk legyen és minden java velünk közös legyen» (*A Szentségekről*, 58. G. P. 155, 233). És ismét: «Aki szentáldozáshoz járul, annak keresztalakba kell kezeit összetenni, szolgaságának és a keresztrefeszítettbe vetett hitének jelképeül: mert hiszen azért jön, hogy belőle részesüljön» (*A szent Liturgiáról*, 99. f. G. P. 155, 301).

A Liturgiákból azt kell mindenekelőtt elszedegetnünk, amit szerdán imádkoztak virágvasárnap után *post-sanctusra* a mozarabok: «Dícsérő áldozatul alázatos és megtört szívet áldozunk ma neki [Az Isten Fiának]: azt kérvén tőle, hogy ma vagy holnap, vagy életünk minden napján, bűneinktől megtisztulva, AZ Ő GYÖTRELMEINEK A KELYHÉT kiengesztelődve IHASSUK» (L. P. 85, 405). Ismét egy áldozás utáni imádságban: «URUNK KÍNSZENVEDÉSE KELYHÉT kóstolgatva és legszentebb testének az édességét megízlelve, mondjunk neki hálát és dicsőséget, az ő házában örömmel és vidáman járván» (L. P. 85, 568.) A kehely, amelyet iszunk, a kínszenvedés kelyhe: tehát a kínszenvedés kelyhét ajánlottuk fel. És a vacsora, amelyet eszünk, a kínszenvedés vacsorája: «Félelem nélkül közeledjünk A TE KÍNSZENVEDÉSED LEGSZENTEBB VACSORÁJÁHOZ» (*Post-pridie* imádság virágvasárnapra. 400. oszl.).

Hozzájön az *Egyes Fogadalmi Szentmise post-pridie* imádsága: «Ez a kenyér, amelyet A KERESZT FÁJA SÜTÖTT MEG és ez a kehely, amelyet A KÍNSZENVEDÉS BORSAJTÓJA PRÉSELT, annak, aki magához veszi, ... az igazi ... üdvösséget adja» (L. P. 85, 993).

A régi liturgiákban pedig gyakran találunk efféle könyörgéseket és contestatio-kat: «Alázatos szívvel esdek-

lünk örök Fölség, hogy miután erőd közreműködése a kenyeret testté, a poharat vérré változtatta, azt igyuk a kehelyből, ami rólad folyott a kereszten az oldaladból» *(Gót misekönyv.* Vasárnapi mise, *Post-Secreta,* Mabillon-nál, *Gallikán Liturgia,* 3. k. 80. f. L. P. 72, 317). «A TE ÉRTÜNK KERESZTREFESZÍTETT TESTEDET ESSZÜK, a te értünk ontott szent véredet isszuk» *(u. o.* az Úr imádsága után, 318. oszl. : v. ö. Bannister kiad. 140. stb. l.).

Egybehangzik többek között a Keletieknél a Szír-Maronita misében az, hogy a diákonus a népet a szentáldozásra felszólítva így kiált fel : «Ime a kehely, melyet a mi Urunk ELEGYÍTETT A FÁN : jertek halandók, igyatok belőle bűneitek bocsánatára» (Miksa szász herceg. *A Szír-Maronita mise,* 56. l. V. ö. a Jakobita szírek Liturgiáját, B. 104). Tehát a kínszenvedés vére a mi eucharisztiánk : amelyet a szentáldozásban Istentől kapunk, miután azt előbb felajánlottuk.

XXI. TÉTEL.

AZT IS ÁTLÁTTÁK AZ ATYÁK ÉS EGYHÁZTANÍTÓK, HOGY A MISÉBEN MAGÁT A MENNYEI ÁLDOZATOT MUTATJUK MI BE.

2. §. A misének a mennyei áldozathoz való viszonyáról.

Még azt kell bizonyítanunk az Atyák és Egyháztanítók tekintélyéből, hogy mi végre is magát az örök áldozat mennyei testét mutatjuk be.[1] Itéld úgy, hogy ezt burkoltan mindenki tanította, aki a következő két dolgot összeegyeztette: 1. Krisztus az ő áldozatának örök adománya (v. ö. fennebb, XII—XV. Tétel); 2. mi a mi Urunk egyetlen áldozatának az adományát mint ilyent mutatjuk be (v. ö. XVII., XIX—XX. Tétel); mert ebből az következik, hogy mi a mennyei áldozatot mutatjuk be. De megkülönböztetettebben is állították ezt néha a mi hitünk tanítómesterei, és pedig két módon: először *közvetlenül*, amikor úgy vélik, hogy a mi áldozatbemutatásunk a mennyei áldozati adománnyal történik, vagy hogy a mennyei oltáron történik: másodszor *közvetve* amikor az a véleményük, hogy az eucharisztiás evés álta, a mennyei áldozatból részesülünk.

I. FELOSZTÁS. — AZ EGYHÁZ ÁLDOZATA ÉS A MENNYEI ÁLDOZATI ADOMÁNY KÖZTI KÖZVETLEN ÖSSZEFÜGGÉSRŐL.

I. BESZÉDSZAKASZ. — ÁLLÍTJÁK, HOGY MI A MENNYEI ÁLDOZATOT MUTATJUK BE.

Az Atyákból. Halljuk a mi áldozatunkról értekező Ambrust: «Árnyék a törvényben, KÉP az evangélium-

[1] A XV. Tételben alkalmazott szabályok szerint itt, amikor a mennyei áldozatról tárgyalunk, szükségképpen szenvedőleges értelemben kell az áldozat szót értenünk arra A DOLOGRA, amelyet Krisztus az áldozatban Istennek adott (amely megmarad), és nem az áldozati CSELEKVÉNYRE (amely elmúlott).

ban, IGAZSÁG a mennyekben. Azelőtt bárányt áldoztak és borjút áldoztak : most Krisztust áldozzuk, de úgy áldozzuk, mint embert, mintha újra felvenné a kínszenvedést : ÉS Ő MAGA ÁLDOZZA MAGÁT MINT PAP, hogy a mi bűneinket megbocsássa : ITT KÉPBEN, OTT IGAZSÁG SZERINT, AHOL MINT SZÓSZÓLÓNK JÁR KÖZBEN ÉRTÜNK AZ ATYÁNÁL» (*A szolgák kötelességéről*, 1. 238. L. P. 16, 94). Bővebben másutt : «Először jött tehát az árnyék, következett a kép, fog jönni az igazság. Árnyék a Törvényben, A KÉP PEDIG AZ EVANGÉLIUMBAN, AZ IGAZSÁG A MENNYEKBEN ... TEHÁT AMIKET MOST ÜNNEPELÜNK AZ EGYHÁZBAN, azoknak árnyéka volt a próféták beszédeiben ... MOST TÜKÖR ÁLTAL LÁTJUK a javakat, és tükörkép javaival bírunk. Láttuk a papok fejedelmét hozzánk jönni, LÁTTUK ÉS HALLOTTUK, hogy a vérét értünk felajánlotta : követjük, amint bírjuk a papokat, hogy áldozatot mutassunk be a népért : habár erőtlenek érdemben, mégis megtisztelők az áldozatban : mert habár most nem látjuk Krisztust áldozatot bemutatni, mégis ő áldoztatik a földön, amikor Krisztus testét feláldozzuk : sőt bennünk az is nyilvánvalóvá válik, hogy ő mutatja be az áldozatot, akinek a beszéde az áldozatot megszenteli, amely bemutattatik. És ő maga AZ ATYA ELŐTT MINT SZÓSZÓLÓNK ÁLL : de most őt nem látjuk : akkor fogjuk látni, AMIKOR ELMÚLIK A KÉP, ÉS ELJÖVEND AZ IGAZSÁG ... Juss tehát az égbe óh ember, és látni fogod AZOKAT, amiknek itt árnyéka és KÉPE volt ... LÁTNI FOGOD az igaz világosságot, az örök és ÁLLANDÓ FŐPAPOT» (38. *Zsoltár fölött*, 25—26. n. L. P. 14, 1051—1052). Mindkét helynek az értelme világos : mi tudniillik Krisztust képben áldozzuk fel : értsd, valamely igazság képében. Az áldozat igazságát e helyen úgy figyeli Ambrus a kínszenvedésben (amelyet a szentségben mintegy *újra felvesz*, t. i. hasonlat szerint magára vesz), hogy egyszersmind Krisztus mennyei életébe is helyezze, amely annyiban feláldozottsági, amennyiben Krisztus az égben örök áldozati adomány értünk, úgymint örök főpap («ő maga áldozza magát»). Amikor mi papok ennek a főpapnak az

áldozati adományát képben bemutatjuk, valóban áldozunk, mert hiszen a kínszenvedés dicsőséges áldozati adományát mutatjuk be Istennek. Azért joga van Ambrusnak, hogy ezeket írja: «Ne legyen már az áldozatban a bárány alakja, hanem Krisztus testének az igazsága. Ne a törvény árnyéka érintse szemünket, hanem világítsa meg nyiltan A MI URUNK KÍNSZENVEDÉSÉNEK A KEGYELME ÉS FELTÁMADÁSÁNAK A NAPSUGARA a mi elménk éles látását» *(Kainról és Ábelről*, 2. k. 6. f. 19. n. L. P. 14, 350). Ugyanis már itt van a Törvény előképei által jelzett igazság, már kezünkbe vesszük, mely a jövendő örök életben fogja magát felfedezni: tudniillik az áldozati adomány igazsága, mely a kínszenvedésben vérét ontotta, a feltámadásban megdicsőült.

Rövid pár szóval mondja *Zakeus és Apollónius tanácskozásainak* a szerzője (3. k. 7. f. L. P. 20, 1120): «A hivők mennyei ajándékát tiszta felajánlással ünnepeljük».

A középkoriak közül már hallottuk Stella Izsákot (a IX. Tételben), aki szerint a misében az átváltozás után, Urunk szavainak felemlítése által «a pap, már nem a régi Melkizedek, sem testtől született test, . . hanem az új, a Szentlélektől született Jézus, isteni ajándékok és adományok közül, A MENNYBŐL, BEMUTATJA A TEST ÉS VÉR MENNYEI ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT» stb. közben a látható pap azt kéri, hogy a test és vér igazságában a második [oltárról] a kárpiton túl a mennyben «áldást és kegyelmet nyerjen el» *(Levél a mise szolgálatáról*. L. P. 194, 1894—1895).

Már említettük, hogy abban a korban az iskolákban nagyon el volt terjesztve *A misztikus italáldozat kánonjáról írt Könyvecske*, amelyet Richardus Weddinghusanus szerzett, ahol a kánonnak az átváltozással majdnem összefüggő részéről ezt a kis megfontolást olvassuk: «A LEGFŐBB ÉS IGAZ PAP JELENLÉTÉBEN már meghallgatja az Atya a mi *könyörgésünket:* A LEGFŐBB ÉS IGAZI ÁLDOZATI ADOMÁNY jelenlétében *múlik el* már *egy*

kis idő. Akkor [m. három] az ő nagy tetteinek az emlékezetét ünnepeljük, hogy úgy általa, mint azok által, amiket cselekedett, *meglágyítsuk és kieszközöljük* az Atya kegyességét. Öt keresztet vetünk tehát, nem hogy megszenteljük őt, aki jelen van, a szentek szentjét, hanem hogy az ő *jelenléte és a kereszt ötrészű hathatóssága által kegyelmet nyerjünk, amellyel illően* [m. bűnbánóan] mutassuk be és vegyük *az üdvös áldozati adományt*, és hozzá hasonlóvá képezve méltók lehessünk *a szentek közösségébe bebocsáttatni*. [m. Mert] az Úr Jézus [m. Krisztus] AZ Ő KÍNSZENVEDÉSÉBEN TISZTA ÁLDOZAT VOLT, FELTÁMADÁSÁBAN SZENT ÁLDOZAT [m. volt], MENNYBEMENETELÉBEN SZEPLŐTELEN ÁLDOZAT, ÖRÖK ÉLET KENYERE az éhezőknek, az igazság szomjúhozói [m. megtevői] számára AZ ÖRÖK ÜDVÖSSÉG KELYHE. Hozzá kell tehát magunkat hasonlóvá tennünk és nevelnünk, akik azért megyünk oda, hogy ŐT BEMUTASSUK [m. magunkhoz vegyük]» *(Könyvecske a misztikus italáldozat kánonjáról*, 6. f. L. P. 177, 463). Látod, hogy miképpen feltételezi a mi cselekedetünk Krisztust, az áldozati adományt, valamint a főpapot : és hogyan van nálunk az átváltozás által a mennyei áldozati adomány, hogy azt bemutassuk.

Ezt a tanítást az a kérdés is feltételezi, amelyet Párisi Vilmos tesz fel e szavakkal : «De kétség tárgya lehet, hogy miért SZÁLL LE az Úr Krisztus, az a LEGFŐBB PAP ÉS ÁLDOZATI ADOMÁNY, az oltárra és a pap kezei közé, amikor azt AZ EGÉSZ FŐPAPI SZOLGÁLATOT dícséretesen és kielégítően be tudná tölteni az égi hajlékban, az Atya Isten előtt» *(Az Eucharisztia szentségéről*, 5. f. műv. 1. k. 447. l.). Tehát Párisi Vilmos szerint nem általunk lesz Krisztus áldozati adománnyá, hanem az előbb élő áldozati adomány száll le : leszáll pedig, jóllehet elegendőkép lehetne áldozati adomány, úgymint főpap is a mennyben a mi szolgálatunk nélkül. Tehát a mi áldozati adományunk annak a mennyei áldozatnak az ajándéka, amelynek örök főpapja Krisztus.

Ugyanezt már följegyeztük (fennebb a XIX. Tétel-

ben) Szent Tamás tanításából. Most szabadjon hozzácsatolni a III. Tételben hozott tanubizonyságot Urunk áldozati adományának örökkévalóságáról: amelyet mi mindennap felajánlva azért mutatunk be áldozatot, mert ő áldozati adomány tisztjében mindörökké megmarad (*Megkülönböztetések*, 4. 12. V. ö. *Zsid.* 5.-*hez*, 1. felolv. id. V. Tét).

Szent Tamás tanítványa és szellemdús fejtegetője, Caietanus, nem hagyta el Krisztus örök feláldozottsági állapotát szóba hozni, amikor már a protestánsok támadásai ellen kellett a mi áldozatunk igazságát védelmezve épségben tartani, amint azt a *Miseáldozatról* Luther ellen (az Úr 1531. évében) írt munkájában látjuk, «ebben az ismeretekben gazdag és jeles művecskében, úgymond Hurter (*Nomenclator* 2, 2, 1207), AMELYBEN TEKINTETTEL VAN SZENT PÁL ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVELÉNEK 7—10. FEJ. TANÍTÁSÁRA». Itt tudniillik a feláldozottsági állapot megmaradását feltételnek mondja, amely nélkül nem lehetne a mi áldozatunkat Krisztus egyetlen és meg nem ismételhető áldozatával összeegyeztetni. Úgyhogy az a misztikai feláldozás, amelyet mi végrehajtunk, magához a megmaradás állapotának feláldozottságához semmi feláldozottsággal nem járul hozzá, hanem csak a feláldozottsági igazságnak valamely külső hasonlatát képes felléptetni és ismételni: amelynek segítségével a kínszenvedés mennyei áldozati adományát bemutassuk.

A kérdés állását így ismerteti Caietanus: «Egyetértenek a Lutheránusok, hogy a misét nevezhetjük megemlékező áldozatnak, abban az értelemben, mivel a kereszten bemutatott igazi áldozat emlékezetére Krisztus igazi testét és igazi vérét átváltoztatjuk, tiszteljük és magunkhoz vesszük, mondván az Úr: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.* De tagadnak két dolgot: Az egyik az, hogy mi Krisztus testét és vérét Istennek felajánljuk: mert jóllehet állítják, hogy az oltáron Krisztus igazi teste jelen van, mégis tagadják, hogy mi Krisztusnak ezt az igazi testét az Istennek felajánljuk. A másik az, hogy az oltáron

áldozati adomány, azaz áldozat van a bűnök ismét jóvátételére, akár az élőkért, akár a holtakért. És mindkettőt a *Zsidókhoz írt Levél* tanítására alapítják, ahol Krisztus testének a kereszten egyszer történt egyetlen áldozata elegendőnek van kézzelfoghatóvá téve az egész világ bűneiért» (2. fej.). Ez ellen a két pont ellen sok tanujelet fordítanak vissza a Lutheránusok a *Zsidókhoz írt Levél* hetedik fejezetétől a tizedikig bezárólag. «Az eucharisztia mindennapi áldozata ellen három módon bizonyítanak: először a papok nagy számából . . . Másodszor az áldozatbemutatás ismétléséből, . . . harmadszor a bemutatott dolog tekintetében: . . . *saját vére által egyszer áldoztatott fel:* egybe nem illő tehát, hogy mi őt a kenyér és bor színe alatt feláldozzuk, amikor Krisztus legelégségesebben feláldoztatott önmaga által. Az ellen pedig, hogy tudniillik az eucharisztia a bűnökért hozott áldozat, . . . először az ismétlésből bizonyítanak: mivel ugyanott az ószövetség áldozati adományai erőtlenségének tulajdonítja [Szent Pál] az áldozatok ismétlését. . . . Másodszor Krisztus áldozatának az elegendőségéből: mert Krisztus egyetlen felajánlással mutatván be magát a kereszten, mindenkit tökéletessé tett, aki hozzá közeledik stb. Tehát igazságtalanság történik Krisztusnak az egész világ bűneiért legelegendőbb áldozati adományával, hozzáadván a bűnökért egy másik áldozati adományt az újszövetségben» (5. fej.).

Miután pedig Caietanus a protestánsoknak ezt az öt nehézségét felsorolta, a megoldás alap-elvét e szavakkal adja: «Egyetlen áldozati adomány van a kereszten egyszer bemutatva, mely MEGMARAD FELÁLDOZOTTSÁGI ÁLLAPOTBAN, mindennap ismételve Krisztus parancsa szerint az eucharisztiában» (6. fej.). Az alap-elvnek az öt nehézségre való alkalmazása pedig így történik: az elsőre: «Más dolog azt állítani, hogy az elkülönített áldozati adomány kívánja a papok következését, és más dolog azt állítani, . . . hogy A KERESZTEN BEMUTATOTT ÁLDOZATI ADOMÁNY MEGMARADÁSA követeli meg a szolgák egymás

helyére való belépését». A másodikra: «Nem az áldozat vagy felajánlás[1] ismétlődik meg, hanem az egyszer felajánlott EGYETLEN ÁLDOZAT MEGMARAD FELÁLDOZOTTSÁGI MÓDON, és a megmaradás módjában JÖN KÖZBE AZ ISMÉTLÉS, NEM MAGÁBAN A FELAJÁNLOTT DOLOGBAN, SEM MAGA A MÓD, AMELY ISMÉTLŐDIK, NEM ALKOT MAGA MIATT ÁLDOZATOT, hanem a kereszten történt felajánlás vérontásnélküli megemlékezése miatt». A harmadikra: «Azzal, hogy Krisztus egyszer legelegendőbben és legbővebben ontotta a vérét a kereszten, egybeillik, hogy ez a kereszten történt egyetlen és legelegendőbb vérontás megmaradjon feláldozottsági módon az eucharisztiában». A negyedikre: «Ha előhozzák, hogy nem illik az újszövetségben olyan áldozati adományt vitatni a bűnért, melyet ismételni kell: akkor MEGENGEDJÜK AZ EGÉSZET tulajdonképpeni értelemben: mert nem az áldozati adomány ismétlődik a misében, HANEM AZZAL A KERESZTEN BEMUTATOTT, FELÁLDOZOTTSÁGI ÁLLAPOTBAN MEGMARADÓ ÁLDOZATI ADOMÁNNYAL foglalkozunk újra bármely misében». Az ötödikre: «Amint Krisztus saját vére által hatolt át az egeken, pap maradván mindörökké, hogy értünk közbenjárjon (amint ugyanabban a Levélben írva van), úgy velünk marad feláldozottsági módon, az eucharisztia által értünk közbenjárva. Mert ahogyan a kereszt oltárán bemutatott áldozat legnagyobb elegendősége és eredményessége nem zárja ki Krisztus megmaradását az égben az értünk való közbenjárás tisztjében, úgy nem zárja ki ugyanannak velünk megmaradását sem feláldozottsági módon, hogy értünk közbenjárjon. Mert AHOGYAN KRISZTUS ÉRTÜNK VALÓ ÁLLANDÓ KÖZBENJÁRÁSA AZ ÉGBEN NEM CSÖKKENTI KRISZTUS HALÁNAK AZ EGYETLEN KÖZBENJÁRÁSÁT: úgy, nem, sőt SOKKAL KEVÉSBBÉ CSÖKKENTI UGYANAZT KRISZTUS MEGMARADÁSA FELÁLDOZOTTSÁGI MÓDON, hogy értünk közbenjárjon, hogy részünk legyen

[1] Nem különbözteti meg Caietanus szigorúan a felajánlást és a feláldozást.

a kereszt oltárán véghezvitt bűnök bocsánatában, AMIKOR EZ A KÖZBENJÁRÁS SZENTSÉG ÁLTAL, A KENYÉR ÉS BOR KÜLSZÍNE ALATT TÖRTÉNIK : az pedig a mennyben Krisztus saját alakjában történik, amelyben keresztre feszítették» (6. fej.).

Kevéssel Caietanus után ismét maga az *Antididagma* írója, Gropper János, saját neve alatt adott ki egy könyvet, amelynek címe régi németséggel : *Von warer, wesentlicher und bleibender Gegenwartigkeit des Leybs und Bluts Christi* (1548), melyet Surius Lőrinc fordított latinra (Kölnben, 1560-ban). Itt a következőket olvassuk : «Aranyszájú Szent János azt tanusítja, hogy mindenütt csak egy Krisztus van jelen, aki egyszer áldozta fel magát a szentek szentjében, s AZÉRT EZ AZ Ő EGYETLEN ÁLDOZATA NEM SZŰNIK MEG ÉS SOHASEM SZŰNHETIK MEG VAGY FOGYHAT EL : ÉS HOGY A MI ÁLDOZATI ADOMÁNYUNK Krisztusnak ugyanez a teste, amelyet ő maga, a mi egyetlen főpapunk BOCSÁT RENDELKEZÉSÜNKRE és mutat be általunk» (179. l.). Ennyire szükséges volt, hogy a protestánsok szemrehányásai ellen helyreállíttassék a hajdankori Atyák sértetlen tanítása az eucharisztiáról !

A következő évben Wicelius György, ez az eretnekek cáfolásának ugyanezzel a munkájával buzgólkodó férfiú, *Az Eucharisztiáról* írt könyvecskéjében (Köln, 1549) így bizonyított : «Jelen van-e Krisztus igazi teste és igazi vére a szentségi külszín alatt az oltáron? Beleegyezel, hacsak katolikus vagy. Továbbá KRISZTUS TESTE ÉS AZ Ő VÉRE ÁLDOZAT-E, AZAZ ÁLDOZATI ADOMÁNY? Ez a kérdés veleje. De én a csomót kibogozom. HA TEHÁT KRISZTUS TESTE ÉS AZ Ő VÉRE NEM ÁLDOZAT, AKKOR HIÁBAVALÓ A MI HITÜNK, ÉS EGÉSZEN EDDIG BŰNEINKBEN MARADUNK. De ha az ő teste és vére ÁLDOZATI ADOMÁNY, AMINT TEGNAP, ÚGY MA ÉS MINDÖRÖKKÉ, MIÉRT TAGADOD ŐT TEHÁT A SZENTSÉGBEN? . . . Tudniillik ahogyan nem tudod Krisztust elválasztani a szentségtől, ÚGY A SZENTSÉGET SEM TUDOD ELKÜLÖNÍTENI AZ ÁLDOZATTÓL» (322—323. l.). Látod-e, hogy hogyan megy át ez a hittudós az

örök áldozati adomány-állapotból, amely Krisztusnak önmaga szerint felel meg, a szentségben levő áldozati adomány bizonyítására? Ez mindenképpen helyes és meg nem cáfolt, az eretnekek szájának befogására alkalmas és hathatós viszonzás volt.

Ezzel élt Clingius Konrád O. M. «az erfurti Ecclesiastes» is Kölnben, az Úr 1552. évében e szavakkal: «Az Egyház azon az alapon tanítja, hogy a mise igazi áldozat, hogy KRISZTUS az egész világ bűneiért ÖRÖK ÁLDOZAT, valamint főpap is mindörökké. Tehát bárhol van Krisztus az ő testével és vérével, ott igazi [szenvedőlegesen felfogott] áldozat is van. És ez egy és ugyanaz, egyszer az Atyának a kereszten bemutatva *(Az általánosan ismert teológiai helyek.* 4. k. 29. f. Páris, 1565).

Halljuk már a negyedik német hitvitázót, Hailbrunni Fabri Jánost *(Evangéliumi Mise,* Páris, 1558), aki megállapítja, hogy mi a szentségben a keresztnek az égben megmaradó egyetlen áldozati adományát mutatjuk be Istennek. «MAGA JÉZUS KRISZTUS ABBAHAGYÁS NÉLKÜL ÁLDOZZA MAGÁT ÉRTÜNK ISTENNEK, AZ ATYA JOBBJÁN ÜLVE, és közben is jár értünk, hogy az ő kínszenvedése bennünk eredményes legyen» (42. a. levél). «Mi NEM MÁS ÁLDOZATI ADOMÁNYT MUTATUNK BE az oltáron, mint amelyet halandó testében Krisztus a kereszten feláldozott, amellyel a mi bűneinkért bőven eleget tett. UGYANEZT az áldozati adományt mutatjuk mi most be, mondom, DE SZENVEDHETETLENÜL ÉS MEGDICSŐÜLTEN. Nálunk van... Krisztus láthatatlanul és szenvedhetetlenül az Oltáriszentségben, és őt az Atyának mindennap bemutatjuk. Mivel ugyanis semmink sem elegendő ezen kívül, ami méltó volna, hogy Istennek viszonzásul adjuk mindazokért, amiket nekünk adott, AZÉRT AZ ÜDVÖSSÉG KELYHÉT, AZAZ KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSÉT, vagy a megváltás művét VESSZÜK, és azt Krisztus parancsára, aki így szólott: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre,* ISTEN ELÉ ÁLLÍTJUK, hogy ezáltal annak az egyetlen, kereszten bemutatott áldozatnak a részeseivé tegyen minket» (148. levél).

Irjuk hozzá honfitársaihoz ötödiknek a Via Jánost, aki a katolikus Németország, és különösen a kölni egyház számára ugyanezt a le nem győzött bástyát építette és védelmezte a mise rágalmazói ellen. Tudniillik az ő tudós munkájában, amelynek címe *A Katolikus Egyház Folytonos Áldozatának . . . Védelmezése és Követelése . . . Smidelinus Jakab András hamis vádaskodásai és szőrszálhasogatásai ellen* (Köln, 1570) : ezt a megvédendő tételt állítja fel magának (445. l.). «Krisztus teste és vére [*értsd:* bárhol van az most, feltámadása és mennybemenetele után, akár saját alakjában, akár idegen színek alatt] mindig áldozat [*értsd:* szenvedőlegesen felfogva, azaz áldozati adomány] : és nem újonnan lesz azzá : [áldozati adománnyá, például általunk]. Ennélfogva így halad előre : *először* idézi Smidelinusnak a miseáldozat ellen felhozott nehézségét : «A pap, úgymond [Smidelinus], Krisztus testéből és véréből engesztelő áldozatot csinál [a katolikusok szerint] : ez pedig ellentmond az egész Szentírásnak, amely arról tanuskodik, hogy Krisztus egyetlen áldozatával a mi kiengesztelődésünk, és ugyanazzal érdemelte ki nekünk az örök életet» (446. l.). *Másodszor:* megcáfolja a nehézséget : így : «Felelek. Először tanusítjuk, hogy a pap BEMUTATJA KRISZTUS TESTÉT ÉS VÉRÉT a lelkek váltságára, üdvösségünk és jólétünk reményében, és végre, hogy a bemutatónak és mindazoknak, akikért bemutatta, engesztelést szerezzen. De hogy azt [a testet és vért] CSAK MOST PRÓBÁLNÁ ILYEN ÁLDOZATTÁ [azaz áldozati adománnyá] VÁLTOZTATNI, azt kereken tagadjuk ; és soha egyetlen igazi tanubizonysággal nem lesz lehetséges bizonyítani. Ugyanis sem az Egyháznak, sem az ő áldozó szolgájának nem ez a szándéka. Mert bárhol van Krisztus teste és vére, ott úgy értjük, hogy ilyen áldozat [t. i. áldozati adomány] is van, HOGY NE KELLJEN ANNAK VALAHÁRA ELKEZDENI AZZÁ LENNI, AMI AZELŐTT MINDIG ÉS MINDENÜTT VOLT, AKÁR SAJÁT FORMÁJÁBAN, AKÁR IDEGEN ALAKBAN. Ez az, amit nem csak János tanubizonysága erősít, aki ezeket mondja (*Ján. I.* 2) : *Van szószólónk az Atyánál,*

Jézus Krisztus az igaz, és ő engesztelés a mi bűneinkért: és pedig nemcsak a mieinkért, hanem az egész világéiért is: sőt, és sokkal inkább az Atya esküje a 109. *Zsoltárban.* Mert akiről azt akarja, hogy jobbja felől foglaljon helyet, míg-nem ellenségeit lába alá zsámolyul alázza, annak megbízást is ad, hogy pap legyen Melkizedek rendje szerint, nem rövid időre, hanem mindörökké. HA TEHÁT A PAP ÖRÖKKÉVALÓ, AKKOR AZ ÁLDOZATNAK IS ÖRÖKKÉVALÓNAK KELL LENNI: nem csak következményében, hanem szolgálatában is, jóllehet különböző módon: az égben saját alakjában: itt lenn az oltáron idegen titokzatos működés által. Amint az Apostol . . . tanusítja, hogy ugyanaz a Krisztus, aki a kapun kívül szenvedett, már mint a jövendő javak főpapja áll, . . . [aki] saját vére által ment be egyszersmindenkorra a nem kézzel épített szentélybe, hanem magába az égbe, hogy most Isten színe előtt megjelenjék értünk. És miért jelenjék meg, ha nem azért, HOGY AZ Ő TESTÉNEK AZ ÁLDOZATÁT A BŰNÖKÉRT BEMUTASSA, ahogyan az Apostol minden főpapnak a szolgálatát leírja. Tehát AMINT KRISZTUS A MENNYBEN NEM ÚJ BŰNBOCSÁNATOT KÉRŐ ENGESZTELŐ ÁLDOZATOT MUTAT BE, HANEM AMI EGYSZER RÉGEN, MINT ILYEN MEGTÖRTÉNT, AZT AZ ÖRÖK FŐPAP MINDENNAP AZ ATYA ELÉ ODAÁLLÍTJA: úgy ebben a küzdő Egyházban SEM CSINÁL MAGÁBÓL ÚJ ÁLDOZATOT A PAP SZOLGÁLATA ÁLTAL, HANEM AMIT EGYSZER ILYENNEK VÉGREHAJTOTT, AZT ÁLLANDÓAN BEMUTATJA: hogy egy és ugyanaz legyen mindenütt ő maga, mint áldozat és áldozatbemutató mindörökké, az egyetlen közvetítő Isten és az emberek között, Krisztus Jézus az ember: ÉS IGAZ LEGYEN, ÉS MINDÖRÖKKÉ KÖVETKEZETES MARADJON, HOGY EGYETLEN ÁLDOZATTAL örök váltságot szerzett. . . . Tehát az áldozópap nem csinál az Úr testéből és véréből új bűnbocsánatot kérő vagy engesztelő áldozatot, hanem Jézus Krisztus testének és vérének azt az örök áldozatát (örök váltságban közreműködve) az örök Pap szolgája (amint az előző fejezetben Aranyszájú Szent János tanítása szerint mondottuk) minden hivő váltságára Istennek

bemutatja» (445—447. l. : v. ö. 466—467. l.). Csodálatos volna, ha a mi kölni hittudósunknak ez a fejtegetése nem mindenkinek látszanék a katolikus dogma nagyon alkalmas és eredményes védésének.

Löwenben pedig, az egész Egyetem nevében és tekintélyével, «minden újítás ellensége» (Hurter, *Nomenclator* 2, 1451), Tapper Ruard maga is ugyanazt újította meg a Protestánsok ellen, «hogy tudniillik ahogyan a győzedelmes Egyházban magát értünk Krisztus felhagyás nélkül felajánlja az Atya Istennek, úgy mi is szüntelenül bemutatjuk őt» (*A Löweni tiszteletreméltó Hittudományi Kar bizonyos beszédszakaszainak világos megmagyarázása korunk Eretnekségei ellen*, stb. Lyon, 1554, 266. l.) : tudniillik ugyanazt, aki mennyei felajánlás.

Az újabb korban pedig Angers-ben, a Szeplőtelen Szűz hittudományi Karának Dékánja, Babin Ferenc, ez a rendkívüli férfiú, abban a művében, amelynek címe : *Konferenciabeszédek az Angers-i egyházmegyében az Eucharisztia szentségéről és a Miseáldozatról, amelyek 1716. évben tartattak, kiadta M. Babin, az Angers-i Hittudományi Kar Dékánja* (Angers, 1755, 239. l.), így magyarázta az Egyház hitét : «Mi azt hisszük a katolikus Egyházban, hogy a Miseáldozat lényege szerint ugyanaz, mint a Keresztáldozat : MI CSAK EGY FELAJÁNLÁST ÉS EGYETLEN ÁLDOZATOT ISMERÜNK EL, AMELY ÁLTAL A VILÁG ÜDVÖZÍTŐJE FELÁLDOZTATOTT ÉS MEGHALT ÉRTÜNK, ÉS AMELYET Ő MOST AZ ÉGBEN BEMUTAT, MIALATT MI A FÖLDÖN FOLYTATJUK ŐT BEMUTATNI A PAPOK SZOLGÁLATA ÁLTAL».

Ez volt Franciaország hite, amelyet a már dícsért L. A. Joly de Choin touloni püspök e szavakkal közölt a népével : «Úgy áldozza fel magát [a misében], mint a feltámadásban, mert halhatatlan és dicsőséges testét áldozza itt : úgy áldozza fel magát, mint a Mennybemenetelben, mert még mindig fölszáll a földi oltárról *a mennyei oltárra*, hogy ott üljön és értünk közbenjárjon : ÍGY MINDIG UGYANAZT AZ ÁLDOZATI ADOMÁNYT MUTATVÁN BE . . . A miseáldozat tehát olyan égő-áldozat,

amelyben Jézus Krisztus egészen feláldozza magát Istennek, az ő Atyjának, ahogyan fel volt áldozva a kereszten, ÉS AHOGYAN FELÁLDOZZA MAGÁT AZ ÉGBEN» «*Tanítások a Rituáléról. A miseáldozatról.* 1827. kiad. 226—227. l.).

A Liturgiák pedig bővelkednek az efféle tanuskodásokban: «Ez ugyanis AZ ISTEN BÁRÁNYA, a te egyszülött Fiad, aki elveszi a világ bűneit: aki nem hágy fel azzal, hogy ÉRTÜNK MAGÁT FELÁLDOZZA, és minket NÁLAD örök szószólással védelmez: MERT sohasem hal meg feláldozva [t. i. a szentségben], és örökké él mintegy megölve» [t. i. a kínszenvedésben] (a 3-ik húsvéti mise contestatio-ja. *Missale Bobiense* vagy *Sacramentarium Gallicanum* Mabillonense, az ál-muratorián kiadás szerint. L. P. 72, 511). Tömörebben találjuk ezt a mozarab misében Karácsonyra: «A [kínszenvedésben] feláldozott áldozat él, és élve szakadatlanul feláldoztatik [a szentségben]» (*post-nomina* imádság. L. P. 85, 187). Ime látod Krisztusnak ugyanazt a kínszenvedésben elmúlt, a mennyben örök és a misében mindennapi, egyetlen közbenjárását. Él a mennyben a kínszenvedés áldozata, és kibékíti az Atyát: és mialatt mi őt szentségileg feláldozzuk, miseáldozatot mutatunk be.

II. BESZÉDSZAKASZ. — ÁLLÍTJÁK, HOGY A MI ÁLDOZATUNK A MENNYEI OLTÁRON VAN VÉGREHAJTVA.

I. TAG. A HITTUDÓSOK BIZONYSÁGAI.

Már vitatkoztunk arról, hogy Krisztus az ő örök áldozatának a mennyei oltára. Azt, hogy ő a mi áldozatunknak is oltára, alkalomadtán mellesleg említették Ignác (XIII. Tétel és XVIII. Tétel), Irén (XIII. Tétel), Alexandriai Ciril, Hezichius, Cezareai András, a Rendes Glosszák szerzője, Lanfrancus, Karthauzi Bruno, Venetti-i Tamás, Lombárd Péter, III. Ince pápa (lásd főleg M. F. XIII., XIV., XVII. Elucid.). Ezekhez közben hozzá kell még számítanunk a Görögök

közül Á l-D é n e s t, aki megmaradó oltárt ismer fel Krisztusban, amelyre átváltozás által rététetnek azok, amik felszenteltetnek: «Jézus a mi legistenibb oltárunk, úgymond . . . Földöntúli szemekkel szemléljük ezt a legistenibb oltárt, amelyen azok, amiknek felszentelése történik, felszenteltetnek és megszenteltetnek» *(Az Egyházi Hierarchiáról*, 4. f. 12. n. G. P. 3. §. 484—485. V. ö. P a c h y m e r a parafrázisát, 497—500. oszl). A Szírek közül B a r S z a l i b i D é n e s t, aki a *Liturgia Fejtegetésében* (C. S. C. O. 93. k. Labourt ford. 99. l.) az eucharisztia tanának ezt az összességét mondja el: «Sem a test oltár nélkül, sem a test pap nélkül nem készül: Emmanuel pedig ez mind: az oltár, a test vagy áldozat, a felajánlás, a pap és a bemutató». Tehát lehozza nekünk az átváltozás az áldozati adománnyal és a pappal együtt Krisztust, a mi áldozatunk oltárát. A Latinok közül Szent P a s c h a s i u s R a d b e r t u s t, J e r e m i á s *(Siralm.* 2. 7) fölött: *Elvetette az Úr az ő oltárát:* «Ennek allegóriás értelme pedig úgy látszik nem vág eléggé egybe, hogy Isten elvetette volna az ő oltárát az Egyházban, AMELYBEN KRISZTUST HISSZÜK OLTÁRNAK, ajándéknak és áldozatnak, főpapnak és papnak. Ugyanis NEM MONDJUK HELYESEN, HOGY AZ EGYHÁZNAK MÁS OLTÁRA VOLNA, MINT EZ AZ EGY, AMELYEN MINDEN HIVŐ FOGADALMAI ÉS ÁLDOZATAI BE VANNAK MUTATVA» *(Fejtegetések Jeremiás Siralmaihoz*, 2. k. L. P. 120, 1118).

Paschasisus után H o n o r i u s A u g u s t o d u n e n s i s t, aki a kánon szavait magyarázza: «Istennek a mennyei oltára Isten színe előtt Krisztus, az Istennek jobbján: AMELY OLTÁRON AZ EGYHÁZ LELKI ÁLDOZATOKAT ÁLDOZ, és amelyen Isten a hívek fogadalmait és az igazi áldozatot elfogadja». *(A Lélek gyöngye*, 1. k. 106. f. L. P. 172, 579). És ismét, az *Egyház kis Tükrében (Nagycsütörtökre.* L. P. 172, 928): «Holnap oltárt fosztunk, . . . mert Krisztust, AZ IGAZ OLTÁRT, AMELYEN A HIVŐK FOGADALMAI AZ ATYA ISTENNEK FÖLSZENTELTETNEK, azon a napon az istentelenek a gyötrelmekre megfosztották ruháitól».

Hasonlókép Cremonai Sicardust: «*Parancsold meg, hogy ezt (az adományt) szent angyalod keze mennyei oltárodra vigye.* A nagy tanács angyala ez, az a nagy tanácsadó, akinek a tanácsára az Atya a világot teremtette és újjáteremtette. Az Isten mennyei OLTÁRA Isten színe előtt A KERESZTREFESZÍTETT KRISZTUS, AKI AZ ATYA JOBBJÁN ÜL» *(Mitrale,* 3. k. 6. f. L. P. 213, 132).

A két liturgista között a nemes exegétát, Raduphus Flaviacensist *(Lev. fölött.* 1. k. 1. f. Köln, 1636, 2. l.): «Mert hiszen Krisztus A MI OLTÁRUNK, MERT A MI ÁLDOZATAINKAT ŐREÁ TESSZÜK».

Hasonlókép Reichensbergi Gerhohust, a 83. *Zsoltár* 4. *felett. Én oltárodnál, Seregek Ura:* «Krisztus emberi teste és eszes lelke az Isten Oltára, amelyen a hívek áldozatai mindennap bemutattatnak» (L. P. 194, 514).

De nekünk kedvez az Egyház tekintélye, tudniillik amikor a *Római Püspöki Szertartáskönyv* így inti az alszerpappá szentelendőket: «A szent Egyház oltára ugyan maga Krisztus, . . . AMELYEN és aki által A HÍVEK ÁLDOZATAI az Atya Istennek FÖLSZENTELTETNEK». Azt, hogy mifélék ezek az áldozatok, világossá teszi a püspök, mondván: «Az áldozatokat, amelyek az oltárra jutnak, föltett kenyereknek nevezzük».

Ebből a tanításból, amely az egyházi hagyományok oly szilárd alapzatára támaszkodik, ismét látjuk, hogy semmi más áldozati adománnyal nem foglalkozunk a mi áldozatunkban, mint azzal a mennyei áldozati adománnyal, amelyet Krisztus, aki egykor a földön szenvedett, a mennyben Istennek mindörökké megad. Mert, amint már mondottuk, Krisztus számára ugyanaz áldozati adománynak lenni és papnak lenni, mint ahogyan az ő számára ugyanaz papi szolgálatot végezni, és akár áldozati adománynak, akár oltárnak a szerepét teljesíteni. Mivel tehát semmi más oltárral nem élünk, mint a mennyei áldozatéval, azért a mennyei áldozatén kívül semmi más áldozati adományt nem alkalmazunk.

II. TAG. LITURGIAI TANUJELEK.

Mivel ez így van, már alig marad kétség aziránt, hogy mi a jelentése annak a könyörgésnek, amellyel a misében az eucharisztia alapításának a felolvasása, és Urunk haláláról, feltámadásáról és mennybemeneteléről való megemlékezés után arra kérjük Istent, hogy a föltett ajándékok Isten mennyei oltárára ragadtassanak : *Esdve kérünk mindenható Isten, parancsold meg, hogy ezt (az adományt) szent angyalod keze mennyei oltárodra vigye, isteni Fölséged színe elé.* Mert hiszen Istennek a mennyei oltárán, aki Krisztus, csak egy igazi áldozati adomány fekhetik, aki Krisztus : amely igazi áldozat viszont nem tud nem feküdni az Isten mennyei oltárán : mivel egy és ugyanaz ezen az oltáron lenni és ennek az áldozati adománynak lenni. Amikor tehát azért imádkozunk, hogy az adományok a mennyei oltárra átvitessenek, azáltal azt kérjük, hogy Urunk testének és vérének a mennyei áldozati adományává változzanak.

Tehát úgy látszik nem kell kételkednünk, hogy itt valamely római epiklézisre találtunk rá, amely helyét és értelmét tekintve megfelel, ha formáját tekintve nem is felel meg a keleti liturgiák epikléziseinek.

Ezt a következményt már bevezető megvitatásunkból levonhattuk : de hasznos azt irodalmi ismertető jelekkel is megerősíteni, melyek a mi mennyei oltárunkról és áldozatunkról való tanítást bizonyítani fogják.

Ezeknek a bizonyítékoknak két fajtája lesz : az egyiket a többi liturgiákkal való összehasonlításból, a másikat a régi magyarázók tekintélyéből fogjuk meríteni.

A többi liturgiákkal való összehasonlítás két módon lehetséges. *Először* az átváltozást megelőző kérésekkel való összehasonlítás. *Másodszor* az átváltozás után következő hasonló könyörgéssel való egybevetés.

Először összehasonlíthatjuk a mi könyörgésünket hasonló lefolyású formulákkal, amelyeket a keleti liturgiákban az utolsó vacsora elmondása előtt, akár az anafora

küszöbén (*Szent Márk* görög liturgiája, B. 129.), akár az anafora előtt az offertóriumban (*Szent Vazul* régi liturgiája, B. 319. : v. ö. *Szent Vazul* mai lit. B. 401.), akár az offertórium előtt nagyobb bevonulásra (*Szent Jakab* görög liturgiája, B. 41.), akár bevonulás előtt a mise bevezető protézisében találunk (pl. *Örmények liturgiája*, B. 419. : *Szent Vazul* régi liturgiája, B. 309 : v. ö. *Aranyszájú Szent János* mai liturgiáját, B. 360). Továbbá ezeken a helyeken, egyszerű kenyér és bor fölött mondva, nem lehet ennek az imádságnak más értelme, mint hogy a föltett adományoknak Krisztus teste és vére áldozati adományává való változását kérjék Istentől.

Ime *Szent Jakab* Liturgiájának az imádsága (amellyel azonos az Örmények fohásza, és az, amelyet *Szent Vazul* liturgiájában protézisnek használnak). «Urunk és Istenünk, . . . áldd meg te magad ezt a föltett felajánlást és vedd fel azt MENNYEI OLTÁRODRA».

Szent Vazul miséjében így halad előre az Offertórium : «Hogy méltók lehessünk neked ezt a viszonyokhoz mért és vérontás nélküli áldozatot a mi bűneinkért és a nép tévedéseiért bemutatni : amelyet, miután MENNYEI, SZENT ÉS HITHEZ TARTOZÓ OLTÁRODRA édes illattal fölvettél, küldjed viszont hozzánk a te Szentlelked kegyelmét».

Szent Márk liturgiájának a szövege pedig ez : «Fogadd el, Isten az Offertóriumot, az adományokat, a felajánlásokat és áldozatokat A TE SZENT, MENNYEI ÉS HITHEZ TARTOZÓ OLTÁRODRA, az egek magasságában, arkangyali liturgia által».

Ezeknek a kéréseknek az értelme, amely figyelembe véve a körülményeket és az imádság tárgyát, önmagában is elég világos, még világosabb lesz, ha a *Szent Vazul* régi liturgiájából fennebb idézett protézis-imádságot összehasonlítjuk *Aranyszájú Szent János* régi liturgiájának megfelelő protézis-imádságával, amely ez : «Urunk és Istenünk, . . . tekints le erre a kenyérre és erre a kehelyre és tedd azt a te szeplőtelen testeddé és drága véreddé» (B. 309).

Végre egészen világos és nyilvánvaló lesz az értelme, ha ezekkel a könyörgésekkel azokat hasonlítjuk össze, amiket *Szent Jakab* görög liturgiájában az alapítás szavainak elmondása és az epiklézis imádság befejezése után a diákonus a néphez, a pap pedig Istenhez intéz. Ezt mondja ugyanis a Diákonus: «Imádkozzunk Urunkhoz és Istenünkhöz a felajánlott és megszentelt drága, mennyei, elmondhatatlan, szeplőtelen, dicsőséges, tisztelendő, félendő, isteni adományok felett: hogy a mi Urunk és Istenünk, aki ezeket édes illattal FÖLVETTE az ő mennyei, hithez tartozó és lelki OLTÁRÁRA, küldje viszont hozzánk az isteni kegyelmet és a Szentlélek ajándékát, könyörögjünk» (B. 58—59). A pap pedig ezalatt e szavakkal imádkozik: «Isten, a mi Úr Istenünk és Üdvözítő Jézus Krisztusunk Atyja, ... a neked felajánlott adományokat, ajándékokat és áldozatokat édes illattal ELFOGADTAD, és a te SZENTLELKED LESZÁLLÁSA ÁLTAL MEGSZENTELNI és felszentelni méltattad: szenteld meg, Uram, a mi lelkeinket, testeinket és szellemeinket is» *(u. o.)*. Senki előtt nem lehet kétes, ha figyelembe veszi a párhuzamot, hogy amikor a diákonus az adományoknak az oltárra való fölvitelét végrehajtva mondja, az átváltozást, azaz ugyanazt a megszentelést és felszentelést érti, amelyről a pap azt állítja, hogy a Szentlélek leszállása által történt. Amiről most azt mondják, hogy már megtörtént, ugyanazt kérték tehát, hogy megtörténjék, amikor ilyen oltárra való fölvitelért esedeztek. Ha pedig az efféle könyörgéssel az átlényegülést kérték, akkor úgy látszik, megfelel a dolgok természetének, hogy mi a hasonló formájú *Supplices te rogamus* imádsággal ugyanazt kérjük.

Csak egy dolog látszik nehézséget okozni és kétséget ránk erőltetni, hogy mi ezt a könyörgést az átlényegülés után intézzük, tudniillik az alapítás szavainak felolvasása után: ami miatt sokan kötelezve érzik magukat, hogy másik magyarázat után kutassanak. De érdemetlenül, amint kétségtelen lesz a második összehasonlításból, amelyet most kell alkalmaznunk.

Másodszor tehát összehasonlítjuk a mi könyörgésünket egy majdnem azonos imádsággal, amelyet az *Apostoli Rendelkezések* liturgiájában az átváltozás után találunk: «Ismét kiáltsa a Diákonus: Még mindig és mindig imádjuk Istent az ő Krisztusa által: könyörögjünk az ajándékért, amely Urunknak és Istenünknek be van mutatva, hogy vegye azt fel Isten, aki jó, az ő Krisztusa közvetítésével édes illattal AZ Ő MENNYEI OLTÁRÁRA». Továbbá biztos, hogy a diákonus e szavakkal arra buzdítja a népet, hogy a kenyérnek és bornak Krisztus testévé és vérévé való változásáért könyörögjön Istennél. Ugyanis az *Apostoli Rendelkezések* liturgiájának a rendje e helyen a következő. A püspök az alapítás szavainak felolvasása és az anamnézis után több dolgot kér Istentől ilyen rendben: 1. hogy Isten figyelembe véve a feltett ajándékokat, küldje el a Szentlelket, aki azokat Krisztus testévé és vérévé változtassa: «Esdve kérünk, Isten, akinek semmire sincs szükséged, vedd figyelembe megengesztelődve ezeket a te színed előtt kitett ajándékokat, teljék kedved abban a te Krisztusod tiszteletére, és küldd el a te Szentlelkedet, a mi Urunk Jézus Krisztus kínszenvedésének tanuját ezen áldozat fölé, hogy teremtse elő ebben a kenyérben a te Krisztusod testét és ebben a kehelyben a te Krisztusod vérét» (F. D. 510 : B. 21). Ez az epiklézis. 2. Hogy legyen hasznára az Egyháznak, 3. hogy legyen hasznára az egész püspöki karnak. 4. Hogy legyen hasznára neki és az egész papi rendnek, 5. hogy legyen hasznára a királynak és minden föllebbvalónak. 6. Hogy legyen hasznára a szent halottaknak és vértanuknak, stb. Közben a diákonus arra inti a népet, hogy intézzen könyörgéseket Istenhez: melyek közül *a második* az Egyházért van, *a harmadik* az egész püspöki karért, *a negyedik* az egész papi rendért, *az ötödik* a királyért és minden föllebbvalóért van. *A hatodik* a vértanukért és minden megholt hivőért stb. Világos, hogy a könyörgéseknek az a sora, melyet a diákonus a népre rászab, megfelel a könyörgéseknek azzal a sorával, amelyeket a püspök Istenhez intéz. Továbbá a diákonus

első felhívása az volt, amelyet fennebb idéztünk : hogy imádkozzanak, hogy az ajándékok átvitessenek Isten oltárára. Tehát az a könyörgés is, amelyet a népnek első helyen kellett végezni, megfelelt a püspök első imádságának, amellyel az átlényegülést kérte, tudniillik az epiklézisnek. Tehát úgy értjük, hogy amiért a püspök esdekel, hogy a Szentlélek szálljon le az átváltozás végrehajtására, ugyanazt kéri a nép azzal, hogy az adományok átváltozás által a mennyei oltárra fölvétessenek.[1] Ez az epiklézisek két fajtája, melyek közül az egyik a leszállás, a másik a fölvétel kiesdésére van rendelve : de ezek nem tanusítanak mást, mint ugyanannak az isteni működésnek két tekintetét, amely Krisztust hozza le a szentségi külszínek alá, áldozati adomány nemében és oltár nemében : áldozati adomány nemében, amennyiben az általunk bemutatott áldozati adományok változásának a végmozzanata Krisztus, a kínszenvedés áldozati adománya : oltár nemében, amennyiben úgy gondoljuk, hogy a tetejébe rátett fölajánlásokat felveszi az Isten oltára, aki Krisztus.

Egyébiránt Kabasilas Miklós, a görög hittudós már régen megfigyelte ezt a hasonlóságot a mi római epiklézisünk és a keleti epiklézisek között : «A Lati-

[1] Mindenesetre alig volna érthető az epikléziseknek ez a kettőssége, amelyek közül az egyik a paptól, a másik a néptől indul ki, ha, amint a szakadárok vélik, az utolsó vacsora elmondásának segítségére jövő epiklézisnek átváltoztató hathatóssága volna (mintha az alkalmazná az Úr szavainak erejét a felajánlásokra) : ugyanis nem a nép változtat át, hanem csak a pap. De elvész a nehézség, ha, ahogyan a katolikusok előtt kétségtelen, az epiklézisnek csak az az ereje és értelme, hogy azokat kérjük, amikről tudjuk, hogy végre vannak hajtva : azért, mert az Egyháznak a mise egymás után következő részein át ki kell fejteni és ki kell terjeszteni egy osztatlan működés különböző jelentőségeit és közléseit : amely már akkor fennállott, amikor az Úr szavait kimondotta (l. M. F. XXXIV. Eluc.). Mert már semmi sem akadályoz, hogy ahogyan a paptól, éppen úgy a néptől is induljon ki, vagy parancsolva legyen, hogy kiinduljon, ilyen semmi módon sem átváltoztató imádság.

nok nem kérik nyiltan a megszentelést és az Úr testévé való változást, hanem más szavakkal élnek, amelyek oda visznek és ugyanannyit érnek. De melyik az az imádság? Parancsold meg, hogy ezt az adományt angyalod keze égi oltárodra vigye... Mindaz, aminek közbenjáró hathatóssága van és megszentelődést nyujt nekünk, egyedül maga az Üdvözítő. Mik tehát azok, amiknek közbenjáró hathatósságuk van és megszentelnek? A Pap, az Áldozat és az Oltár. Ugyanis az oltár is megszentel, amint az Úr beszéde megállapítja. Mert *az oltár az*, úgymond, *mely megszenteli az ajándékot.* Tehát mivel egyedül ő az, aki megszentel, azért egyedül ő a Pap, az Áldozat és az Oltár... Azt kéri a [Latin] pap, hogy erre a mennyei oltárra vitessenek föl az ajándékok, ami annyi mint megszentelődni és Krisztus mennyei testévé változni... Mivel ugyanis az oltár szenteli meg a tetejébe rátett ajándékokat, azért ugyanaz azt kérni, hogy az ajándékok megszenteltessenek, és azt kérni, hogy az oltár tetejébe rátétessenek. (Mert mi az a megszentelés, amellyel az oltár a reátett ajándékokat megszenteli? Ugyanaz, mint amellyel magát a pap megszentelte: tudniillik azáltal, hogy felszentelte és feláldozta magát az Istennek). Mivel ugyanis ugyanaz a Pap, az Oltár és az Áldozat, azért ugyanaz ettől a paptól feláldoztatni, ezzé az áldozattá átváltozni és arra a mennyei Oltárra téve és felszentelve lenni. Ennélfogva, amikor valamit e három dolog közül külön kérsz, mindent kértél» (*A Liturgia Fejtegetése*, 30. f. G. P. 150, 433—437. V. ö. azt az értelmezést, amelyet Kabasilas az átlényegülést megelőző offertórium imádságairól ad, *i. m.* 25. f. 421. oszl.). Az pedig, hogy Kabasilas tévedett, amikor azt hitte, hogy az ajándékok nem lényegülnek át előbb, mintha Urunk szavainak felolvasása után epiklézis történik, az nem rontja el a Görögök epiklézise és a Latinok könyörgése közti összehasonlítás hathatósságát: tehát fennáll a keresztény és evangéliumi hittudománynak az az alapelve: hogy a mi ajándékainknak az Úr oltárára való fölvitele ugyanazt jelenti, mint a megszentelés és átlénye-

gülés : mert hiszen az áldozati adománynak a szentség az oltártól jut osztályrészül.

De már sokkal Kabasilas előtt nálunk, Latinoknál Szent Paschasius Radbertus, ugyanabban az értelemben adta elő a kánon szavait : «Sohasem kapjuk jogrend szerint Krisztus testét máshonnan, mint az ő kezéből és a mennyei oltárról, ahol Krisztus, mint a jövendő javak főpapja áll mindenkiért. Azért a pap, amikor már elkezdi ezeket feláldozni, többek között : *Parancsold meg*, úgymond, *hogy ezt (az adományt) szent angyalod keze mennyei oltárodra vigye, isteni fölséged színe elé.* És te azt gondolod, oh ember, hogy azt máshonnan kapod, mint AZ OLTÁRRÓL, AHOL A MAGASSÁGBA FEL ÁTSZÁLLÍTOTT FELSZENTELTETIK?» *(Könyv Krisztus testéről és véréről*, 8. f. 1. n. L. P. 120, 1286). Úgy véli tehát, hogy az átváltozás ebben az átvitelben van elmondva. És ismét : «Azt hiszed-e, HOGY MÁS AZ OLTÁR, ahol Krisztus főpap áll, MINT AZ Ő TESTE, amely által és AMELYEN a hívek fogadalmait és a hivők hitét az Atya Istennek FELAJÁNLJA? Ha valóban ANNAK A MENNYEI OLTÁRNAK hiszed KRISZTUS TESTÉT, akkor már nem fogod gondolni, hogy MÁSHONNAN veszed a testet és a vért, mint magáról Krisztus testéről» *(u. o.* 2. n. 1286—1287). Vedd hozzá ezt : «Az [a Zsidók oltára a szentek szentjén belül] ezt a hithez tartozó oltárt bizonyítja, ahol az Úr Krisztus, a Főpap, mindenkinek az imádságát és az egyesek fogadalmait bemutatja . . . A szentségek fogadalmai EZEN AZ OLTÁRON VANNAK ÉRTÜNK BEMUTATVA . . . És azt kérjük, hogy oda, az Atya Istenhez vigye ezeket dicsőségesebben a szent angyal keze» *(u. o.* 6. n. 1290. oszl.). Tehát a mi eucharisztiánk azon a mennyei oltáron van bemutatva. Továbbá : «Hinnünk kell, hogy ebben a misztériumban A SZENTLÉLEK EREJE KRISZTUS SZAVA ÁLTAL AZ Ő TESTÉT ÉS VÉRÉT KÉSZÍTI láthatatlan működéssel. Azért a pap is : *Parancsold meg, hogy ezt (az adományt) szent angyalod keze mennyei oltárodra vigye, isteni fölséged színe elé.* Miért esdekel, hogy azok oda vitessenek, ha nem azért, hogy megértsük, hogy

AZ Ő PAPSÁGÁBAN TÖRTÉNNEK EZEK . . . Nem kapjuk jogosan mástól, ami az ő sajátja, hanem magától a főpaptól» *(u. o.* 12. f. 1. n. 1310—1311. oszl.). Krisztus teste annyira saját oltára Krisztusnak, hogy nem végezheti be más ezen az oltáron a mi áldozatunkat, mint Krisztus főpap. Azért az ajándékoknak a mennyei oltárra való leesdett fölviteléből bizonyítja be Paschasius, hogy az eucharisztia felszentelését Krisztus hajtja végre. És végezetül : «Az, amit AZ OLTÁRRA VISSZAÖNTÜNK, amikor mondjuk : *Parancsold, hogy ezt . . . vigye*, azért történik, hogy a mi bűneink kiürítésére Krisztus VÉRÉT, MINT A MEGVÁLTÁS BÉRÉT INNEN VEGYÜK» *(u. o.* 21. f. 2. n. 1334. oszl.). Az átlényegülés által a vért, a mi megváltásunk bérét, mintegy visszaöntjük Krisztus testére, a mennyei oltárra, annyira, hogy onnan kelljen azt kapnunk. Paschasiusnak ezekből a példáiból ezt az ép tanítást mondjuk ki a miseáldozatról : JELEN VAN NÁLUNK AZ ÁTVÁLTOZÁS ÁLTAL KRISZTUS TESTE, AZ ISTENI ÁLDOZATOK MENNYEI OLTÁRA, AMELYEN NEKÜNK MEG VAN ENGEDVE, HOGY KRISZTUS FŐPAP ALATT BEMUTASSUK A MI MEGVÁLTÁSUNK SZAKADATLAN ÁLDOZATI ADOMÁNYÁT ÉS BÉRÉT, A KÍNSZENVEDÉS VÉRÉT.

Teljesen egyetért G e z o, aki *Krisztus testéről és véréről írt Könyvében* (70. f. L. P. 137, 406) Nagy Szent Gergelynek a *Párbeszédek* 4. k. 58. f.-ben kimondott szavait így alkalmazza a jelen dologra : «Mert tudniillik valóban és rendületlenül hinnünk kell, hogy magában a feláldozás órájában a pap imádságára megnyílik az ég, és angyali szolgák azt [az áldozatot] A MENNYEI OLTÁRRA VISZIK, AKI MAGA KRISZTUS, AKI FŐPAP ÉS ÁLDOZAT IS, és az annak érintése által eggyé lesz». Betűről betűre ugyanezt találod H e r i g e r n e k *Az Úr testéről és véréről* írt könyvében (L. P. 139, 187).

H u g o L i n g o n e n s i s ugyanebben az értelemben idézi Paschasiust : «*Mert hitben járunk, és nem szemlélésben.* Másképpen ugyanis nem jutunk AZ OLTÁRHOZ, AMELY PAP ÉS ÁLDOZAT IS. MERT KRISZTUSBAN VAN EZ MIND. Ő ugyanis az Atya Isten mennyei oltára, amint

írva van : Azt hiszed-e, hogy más az oltár, ahol Krisztus főpap áll, mint az ő teste, amely által és amelyen a hivők fogadalmait és hitét az Atya Istennek bemutatja?» *(Tárgyalás Krisztus testéről és véréről Berengár ellen.* L. P. 142, 1332).

Guibertus Novigentinus tanubizonysága szerint a mennyei oltáron kívül, amely Krisztus teste, nem lehet áldozat : «A szent angyal keze a pap könyörgését Isten mennyei OLTÁRÁRA viszi, ami nem más, mint KRISZTUS TESTE, AMELYEN KÍVÜL MINDEN ÁLDOZAT ÜRES» *(Levél a Júdásnak adott falatról és Urunk testének az igazságáról,* 3. f. L. P. 156, 531). Ha a mennyei oltáron kívül minden áldozat üres, akkor a mi áldozatunkat maga az átváltozás által reá kellett tenni a mennyei oltárra. Tehát az átvitel neve alatt az átváltozást kérjük.

Végezetül Algérus, aki senkinél, kivéve Paschasiust, nem kisebb tekintélyű férfiu, a tanítás összes fejezeteit néhány rövid szóval összefoglalja : hogy Krisztus az égben nem csak pap, hanem áldozati adomány és oltár is, és hogy a mi ajándékainkat nem változtatjuk át a mennyei áldozati adománnyá, legfölebb, amennyiben a mennyei oltárra reátesszük azokat : «A pap Krisztus helyett az Úr testét a földi oltáron készítve, de mégsem tulajdonítva semmit a saját érdemének, hanem mindent az isteni hatalomnak és kegyelemnek, imádkozik a kánonban az Atya Istenhez, mondván : Parancsold meg, hogy ezeket a neked felajánlott dolgokat a te angyalod vagy Fiad ereje és keze, aki a nagy tanács angyala, nem ezen az alacony és látható oltáron, ahol most van, hanem A TE MENNYEI OLTÁRODRA, AZAZ FIADRA VIGYE, akit egészen jobbodig felmagasztaltál, isteni fölséged színe előtt : HOGY A TE SZERETETT FIAD TESTE ÉS VÉRE LEGYEN A MI SZÁMUNKRA : megmutatván, hogy az Atya parancsára maga a Fiú A MENNYVBEN az áldozatbemutató, AZ ÁLDOZATI ADOMÁNY, ÉS AZ, AMIN FELÁLDOZTATIK, mert tökéletesen az ő hitére és kegyelmére támaszkodunk, amennyiben hisszük, hogy földi testek Krisztussá változ-

nak, és ő, aki az Atyának jobbján ül az egekben, közbenjár értünk, és az oltáriszentségben felszenteltetik és jelen van» *(Urunk testének és vérének szentségeiről,* 1. k. 14. f. L. P. 180, 781).

Ezeken a hittudósokon kívül Remigius Antissiodorensis, anélkül, hogy tanítaná, hogy a mennyei oltáron Krisztus testét kell értenünk, mégis megjegyzi, hogy a *Supplices te rogamus* imádsággal az átváltozást kérjük: «Tehát ebben az áldozatban is történik valami elmondhatatlan, hogy angyali szolgálatok által MINTEGY A MENNYEI OLTÁRRÓL az isteni fölségnek BEMUTATTASSÉK, HINNÜNK KELL, HOGY a mellette álló mennyei szolgákkal együtt JELEN VAN KRISZTUS, HOGY A FÖLAJÁNLÁSOKAT FELSZENTELJE» *(A mise ünnepléséről és annak jelentéséről.* L. P. 101, 1263).

Nem csak az átlényegülés kiesdését figyelik itt Reichensbergi Gerhohus *(Könyv az Ember Fiának Dicsőségéről és Tiszteletéről,* 14. f. 3. n. L. P. 194, 1122), Lombárd Péter (*Vélemények* 4. könyve, 13. megk. L. P. 192, 868), Bandinus Mester *(Vélemények* 4. könyve, 13. megkül. L. P. 192, 1097), Poitiers-i Péter *(Vélemények* 5. könyve, 13. f. L. P. 211, 1257), a *Tárgyalás a szakadárokról* névtelen szerzője *(Könyvecskék a viszályról,* 3. k. 112—113. l.), sőt az ő értelmezésüket Ágostonnak tulajdonítják, és e szavakat idézik valamelyik ismeretlen ál-ágostoni beszédből az *Úr Testéről:* «Azért mondjuk ugyanis misének, mert a mennyei küldött (missus) eljön, hogy az éltető testet felszentelje, a pap szavai szerint, aki így szól: Mindenható Isten, parancsold meg, hogy ezt (az adományt) szent angyalod keze mennyei oltárodra vigye és a többi» (így Gerhohusnál, hasonlókép a többieknél). A *Dekretum* rendes *Glosszája (Az átváltozásról,* 2, 72, Róma, 1584. 2. köt. 1813. l.) már saját szavaival, tudniillik minden bizonytalan származású tekintély kölcsönkérése nélkül, rámutat arra, hogy ebben az imádságban az átlényegülést kérjük: «*Parancsold meg,* azaz tedd meg. *Hogy vigye,* azaz átlényegültesse: vagy

hogy vigye, azaz a magasba fölvigye, vagy a te angyalok kara fölé fölmagasztalt szent oltároddá változtassa». Nem volt ismeretlen ez a kifejtés a Glosszák rövidítője, Durandus Mimiatensis előtt sem, ámbár ő III. Ince tekintélye által (*Az Oltár legszentebb Misztériumáról*, 5. 5.) eltérítve, a másikat előnyben részesíti; «ámbár egyszerűbben» (úgymondják mindketten), «mégis bátorságosabban»: kérjük tudniillik, hogy a könyörgéseink az égbe vitessenek.

Bernardo de Parentinis (az Úr 1330. éve körül) csak a régi értelmezést engedi meg, amikor így ír: «Igy lehet előadni: Mindenható Isten, parancsold meg, hogy ezt, tudniillik a kenyeret és a bort, [szent angyalod] vigye, vagy átlényegültesse, mennyei oltárodra, vagy a te Fiad és Krisztusod testévé és vérévé, akit oltárnak mondunk» (*Liliom*, vagy a *Nehézségek megvilágítója a mise szolgálata körül*, incun. 91. D. levél).

De később a katolikus hitnek a wicleffi hűtlenséggel vívó ökölharcosa, Waldes Tamás (*Szentségi dolgok*, 4. cím, 39. f. 94. levél), erős kézzel ismét feleleveníti. Miután ugyanis Bedától (*A Frigysátorról*, 3. k. 12. f. L. P. 91, 494) e szavakat idézte: «De melyik oltárra illik jobban, mint erre [Krisztusra], hogy mondva van, *Szentek Szentje lesz az Úrnak:* akiről a világba születése előtt szűz anyjának ezt mondá az arkangyal: . . . *azért a szent is, mi tőled születik, Isten Fiának fog hivatni?*» ezután ő maga így folytatja: «Tehát Krisztus az ő emberi személyében oltár. Krisztus teste áldozat. Krisztus maga örök főpap. Tehát alkalmasan küldi hozzá az időbeli pap az ő házi angyala által az ő testét és vérét a saját mennyei oltárára».

A Protestánsokkal való tusakodásban hasonlókép ehhez az értelmezéshez ragaszkodtak a mi apologétáink, mint például a fennebbdícsért a Via János, mialatt a kánonnak ezt a részecskéjét megszabadítja a jámbortalanság bélyegétől, amelyet Smidelinus sütött rá. «Megkérdezem őseinket, mondják meg nekem, hogy micsoda, és hol van *az oltár:* valamennyien úgy felelnek, mint egy ember:

Krisztus az oltár, amelyen és aki által a dícsérő áldozatot, ajkaink gyümölcsét bemutatjuk. ÉS NEM SZABAD NEKÜNK KRISZTUS EMBERSÉGÉN KÍVÜL SEMMI MÁST ENNEK AZ OLTÁRNAK MONDANI» (*A Katolikus Egyház Szakadatlan Áldozatának . . . védelmezése* stb., 349. l.). Ámbár ő egyedül Bernárdot idézi, mégis úgy hisszük, olvasta az Atyákat és Egyháztanítókat, és megértette őket.

Ugyanannak a tizenhatodik századnak a végén és a tizenhetedik század elején Huntlaeus Gordonus Jakab S. J. (*A keresztény hit vitáinak kivonata ennek a kornak eretnekei ellen*, 9. vita. Köln, 1620, 330—331. l.) mélyen elménkbe véste, hogy senki sem lehet közvetítő Isten és mi köztünk, sem áldozati adomány tekintetében, sem oltár tekintetében, valamint pap minőségében sem, hanem csak maga Krisztus. «Szemünkre vetik [a Protestánsok], hogy a pap az átváltozás után könyörög, hogy Isten parancsolja meg, hogy Krisztus szent Angyalának a keze az ő testét és vérét isteni fölségének színe elé vigye. Itt észre kellene venniök, hogy nem más EZ AZ ANGYAL, mint maga Krisztus, ha magáról Krisztus testéről és véréről értjük ezeket. A szövetségnek az a legigazibb angyala ugyanis Krisztus, akit mi óhajtunk, Malakiás próféta tanusága szerint . . . Továbbá amit ugyanabban az imádságban a mennyei OLTÁRRÓL olvasunk, mely az isteni Fölség színe előtt van, az Szent János Jelenések könyvéből van kivéve . . . Ezt misztikusan mind MAGÁRÓL KRISZTUSRÓL, A MI KÖZVETÍTŐNKRŐL kell értenünk : mert Krisztus maga a pap is, aki áldoz, az áldozat is, amit áldoz, és az oltár is, amin áldoz».

Annak a századnak a vége felé sem haltak ki egészen, akik, amint tudtak, gyakorlatlan lábbal a régiek nyomdokaiba léptek. Például Herissonius abban a művében, amelynek címe *A pap bevezetése első és legfontosabb szolgálatába* (Lyon, 1691, 303. l.), így ír: «Harmadszor azt kérdezed, hogy mi ez *a mennyei oltár*, amelyről a rubrikai szabály itt beszél. Felelem először Durandussal, hogy az Isten Fiának az angyalok kara fölé felmagasztalt TESTE

ÉS VÉRE AZ . . . Felelem másodszor Szent Algérussal, hogy AZ ISTEN FIA EZ, akit az Atya egészen jobbjáig felmagasztalt, isteni fölsége színe előtt : akit következendőkép méltán mondunk áldozatbemutatónak, azaz PAPNAK és ÁLDOZATNAK és OLTÁRNAK, amelyen az áldozat be van mutatva».

Ezután a tizennyolcadik században a gyakran dícsért Joly de Choin: «Azt is mondhatjuk még, hogy ez az angyal . . . maga Jézus Krisztus . . . Ő AZ OLTÁR, az áldozatbemutató, a közvetítő és a feláldozott» *(i. m.* 324. l.).

Ahogyan tehát az Atyák és Hittudósok saját tudásukkal tanuskodtak nekünk, úgy a szent Liturgia is arról tanuskodik, akár önmagában tekintve, akár hozzávéve a régi megfontolók magyarázását, hogy a mi áldozatbemutatónknak nem földi, sem kézzel épített, hanem mennyei és élő oltára a megdicsőült Krisztus teste. Ha pedig az oltár mennyei, hogyan ne legyen mennyei a rajta fekvő áldozat? Tudniillik azzal a szentséggel telik el az áldozati adomány, amelynek az oltár örvend. Tehát azt az áldozati adományt áldozzuk Istennek, amely önmagában, minden szolgálatunk nélkül, mint Isten örök áldozata él a mennyben.

ZÁRÓSZÓ.

A Supplices te rogamus imádság régiségéről és sértetlen formájáról.

I.

Igy írt F. Cabrol, amikor a mi *Supplices te rogamus* imádságunknak először tulajdonított igazi epiklézisminőséget (D. A. C. 1, 1885) : «Minden ellenkező vélemény ellenére ez a *Supplices te* a régi Római Epiklézist állítja szemünk elé, AMELYNEK FORMÁJÁT KISSÉ MÓDOSÍTOTTÁK, HOGY ELKERÜLJÉK A TÉVEDÉSEKET AZ ÉRTELMEZÉSBEN, AMELYEKRE AZ EPIKLÉZIS BIZONYOS LITURGIÁKBAN ALKALMAT ADOTT». Mi egyetértünk ennek a véleménynek az első

tagjával: a másodikat azonban elvetjük, amelyben két dolgot állít a kiváló hittudós: 1. hogy az epiklézis formájában változtatás történt: 2. hogy a megváltoztatás célja hittudományi volt. Sőt ellenkezőleg, a formát nagyon réginek kell tartanunk öt ok miatt.

Ugyanis *először:* kétségtelen, hogy ennek a római epiklézisnek a szövege már sok század óta szokásban volt, mielőtt az epiklézisek magyarázásában valamilyen helytelen véleménynek akár Keleten, akár Nyugaton a legcsekélyebb jelei mutatkoztak volna (l. erről Duchesne, *i. m.* 176—178. és Salaville, *i. h.*).

Másodszor Ál-Ambrusnak az ötödik században a *Szentségekről* írt könyve (5. és 6. f. L. P. 16, 443—446) azt mutatja, hogy a szavaknak habár nem azonos, de ugyanazt jelentő folyamata már a negyedik században használatban volt és el volt terjesztve.

Harmadszor maga a beszédmód, mely a mennyei oltár hajdankori tanához ragaszkodik, a formulának nagyon nagy régiségét árulja el: amelyet helyesen ítélnél arra az Apostolok utáni korszakra visszavetendőnek, amikor a hívek Ignác leveleinek és a *Zsidókhoz írt Levélnek* az olvasásában nem mint járatlanok bizonytalankodtak, hanem mint házhoz tartozók futottak végig botlás nélkül.

Negyedszer a jelen formula régiségét bizonyítja ez *a szent angyalod keze* is. Ugyanis úgy látszik, hogy az Egyház az angyal neve alatt (v. ö. *Jel.* 8. 4.) úgy állította szeme elé az angyalok szolgálatát (Ambrus, *Fejt. Luk. ev. fölött*, 1. k. 28. f. L. P. 15, 1545: Ál-Ambrus, *A Szentségekről*, 4. k. 26. f. 27. n. L. P. 16, 445: Nagy Szent Gergely, *Párbeszéd*, 4. k. 58. f. L. P. 77, 428) és kiváltképpen talán Szent Mihály főangyalét (*Szent Márk* görög liturgiája. B. 129, v. ö. Leclerc, D. A. C. art. *Alexandrie*, 1192. oszl.), hogy mégis főleg maga az Isten Igéje, az új és örök *szövetség angyala* (*Mal.* 3. 1.) és a mi megváltásunk *nagy tanácsának az angyala* (hetv.

Iz. 9. 6.) ellen fordította figyelmét, aki helyett a theophania-kban gyakran állottak angyalok : aki fölött *Ján.* 1. 51. szerint is föl és le fognak szállani az angyalok, ahogyan Jákob is látta az angyalokat föl és alá járni ama kő fölé felállított létrán, amelyet felkelve emlékjelül állított fel, olajjal kent meg *(Gen.* 28. 11—18.), és Krisztus előképében az első oltárrá fölszentelt (v. ö. fennebb, XIII. Tétel). Továbbá az eucharisztia mély titkában történik az Újszövetségnek az a nagy és csodálatos Theophania-ja : *ὅπως ἀποφήνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. (Apostoli Rendelkezések,* 8. k. 12. f. F. D. 1, 510) : mígnem végre bekövetkezik az égből jövő Bíró utolsó és félelmetes theophania-ja, *dicsőségében . . . az ő angyalaival (Mát.* 16. 27, v. ö. *Márk,* 8. 38), sőt *az ő fölségében és a szent angyalokéban (Luk.* 9. 26). Ennélfogva mindenképpen méltó, hogy a jelenkor eucharisztiás theophania-jában a mi Főpapunkkal, a született követtel Isten és az emberek között, észrevegyük a szent angyalok összesereglését is, és hogy úgy mondjam, ide-oda szállását az ég és föld között. Közben, ha valaki a dolgot alaposan megvizsgálja, annak ki fog világlani, hogy Krisztusnak ez az angyalokkal való szemlélése és társítása nagyon egybeillik azzal az ősi korral, amikor senki sem csodálkozván írhatta Justin : «Őt [az Atya Istent] és a Fiút, . . . és a többi jó angyalok seregét (akik őt követik és hozzá hasonlók), és a prófétai Szentlelket tiszteljük» stb. *(Apológia,* 1. 6. G. P. 6, 336).

Ötödször. Ha az átvitelnek (= megszentelésnek) magának Krisztusnak a keze, azaz működése által kell történni, akkor úgy látszik, hogy ezzel a fajta epiklézissel nem úgy hívjuk segítségül az isteni hatalmat, mint a Szentlélek erejét, hanem mint az Igéét. Az IGÉHEZ intézett epiklézisek pedig, amelyekben azt kérjük, hogy LESZÁLLJON az átváltoztatandó adományok fölé, régiségben vetélkedni látszanak a Szentlélekhez intézett epiklézisekkel (l. M. F. XXXIV. Eluc.) : amiből a régiség sejtése nem tudom, hogy nem megy-e méltán át az isteni Ige többi epikléziseire,

azokra is, amelyek arra vonatkoznak, hogy FÖLSZÁLLJON az oltárral összekapcsoltak ajándékához.

Tehát minden oldalról valószínűtlennek látszik Cabrol feltevése, hogy a római epiklézis ősi formáját hittudományi aggályok miatt megváltoztatták volna.

II.

Nem tetszik P r o b s t másik feltevése sem *(A nyugati mise az ötödik századtól a nyolcadikig*, 177—180. l.), aki az imádságunk jelen formájában semmiféle epiklézist nem ismervén el, úgy véli : hogy nyomban e szavak után : *isteni fölséged színe elé* és azok előtt : *hogy ahányan csak résztveszünk ez oltár áldozatában*, régen más szavak állottak, amelyekkel a Szentlélek leszállását kérték az adományok átváltoztatásával kapcsolatban. Sőt nekünk a formula sértetlennek látszik három ok miatt.

Először ugyanis, amint a mondottakból világos, téves ennek a véleménynek az a feltétele, hogy a jelen formában nincs epiklézis.

Másodszor, sehogysem mutatkozik az az összefüggéstelenség, amelyet ő, vélekedése szerint a jelen formában felfedezett, mintha egy mennyei *(mennyei oltárodra vigye)* és egy földi oltár *(hogy ahányan csak részveszünk ez oltár áldozatában)* állana itt egymással szemben ; amennyiben egyetlen oltárról, a mennyeiről van itt szó, amely Krisztus teste. Ugyanis végre is azért imádkozunk, hogy miután a mi fölajánlásaink az átlényegülés által a mennyei oltár tetejébe rátétettek, már a szentáldozás által ennek az oltárnak a részeseivé téve, a megszentelődés kegyelmét elnyerjük. Továbbá a mennyei áldozati adománnyal együtt odaáll nálunk maga a szentségben jelenlévő mennyei oltár. Azért nem csak *e* [mennyei] *oltár áldozatában való részvételről* beszélhetünk, amint a *Római Misekönyv* teszi, hanem *a megszentelődésnek erről a* [mennyei] *oltáráról* is, ahogyan az akár kéziratos, akár régen kiadott ambrusi misekönyvek megfelelő imádságában (v. ö. L e j a y,

D. A. C. 1. k. 1408. és 1412—1413), a *Stowe-Misszálében* (13. l.) és a *Frankok Misekönyvében* (L. P. 72, 340) találjuk. Sőt a mozarab misének a *post-pridie* imádságában, amely a mi *Supplices te* könyörgésünkkel párhuzamos helyet foglal el, nyiltan azért könyörögnek Húsvét-Hétfőn (L. P. 85, 491), hogy ERRŐL *a te* MENNYEI *oltárodról* [*szálljon föl az édes illat isteni fölséged színe elé*].[1] Ezen a helyen, ha nemcsak a szóra, hanem a szöveg összefüggésére is figyelünk, Isten mennyei oltára nálunk itt a földön jelenlevőnek van nyiltan magasztalva, és ennélfogva nem érthetünk rajta mást, mint az átváltozás által egyszer hozzánk közelhozott Krisztus testét. Amikor tehát mi Rómaiak azt kérjük, hogy a felajánlás Isten mennyei oltárára vitessék, úgy kell ítélnünk, hogy semmi egyebet nem kérünk, mint hogy felszentelés által a kenyér Krisztus testévé változzék : amikor pedig azt kérjük, hogy *ez oltárról* való *részesedés* által a megszentelődést elnyerjük, akkor azért esedezünk, hogy ugyanerről a mennyei oltárról nekünk a szent áldozati lakoma által a megszentelődés lehozassék.

Harmadszor sehogysem bizonyítja Probst feltevését az, hogy az előbb dícsért mozarab *post-pridie* imádságban az oltár megemlítése után nyomban azért imádkoznak, hogy a Szentlélek leszálljon. Ugyanis nem azért volt ott leesdve, hogy a felajánlást az oltárra fölvigye, hanem hogy az oltárról az édes illat fölszálljon : és ennélfogva nem lehet itt olyan latin imádságnak a példaképét látni, amely ezért a két mozgásért esdekel, melyek közül az egyik az adománynak az oltárra való fölszállása, a másik a Szentléleknek az adományokhoz való leszállása. Tehát ebből az imádságból sehogy sem lehet azt bizonyítani, hogy a mi *Supplices te* imádságunkból bármi is el lett volna távolítva, ami az isteni erő leszállását jelentette volna.

Valóban könnyen feltételezhetjük, hogy az ősi római

[1] «Szálljon föl az édes illat erről a te mennyei oltárodról szent angyalod keze által, isteni fölséged színe elé : és szálljon le erre az ünnepre a te Szentlelked, aki a jelenlevő és felajánló nép adományait, valamint fogadalmait megszentelje».

misében két párhuzamos epiklézis létezett, úgymint az általunk előbb idézett *Apostoli Rendelkezések* liturgiájában, amelyek közül az egyik (amelyiket talán a diákonus mondott), az ajándékoknak az oltárra való fölvitelét kérte, a másik (amelyet a püspök imádkozott), a Szentlélek leszállásáért esedezett : amelyek közül az egyik itt, a másik pedig ott maradt fenn egyedül, amikor a miséket diákonus nélkül kezdték mondani :[1] és néha (?) talán a kettő egyesült, és ú. n. malagma keletkezett.

[1] Mindenki tudja, hogyha nem is a római misében, de a régi latin misékben találunk epikléziseket, amelyek helyüket és alakjukat tekintve nagyon hasonlítanak azokhoz a keleti epiklézisekhez, amelyek a Szentlélek eljöveteléért esdekelnek (l. M. F. XXXIV. Eluc.).

XXII. TÉTEL.

KÖVETKEZENDŐKÉP ÚGY ÉRTJÜK, HOGY AZ EUCHARISZTIÁS EVÉS ÁLTAL MAGÁBÓL A MENNYEI ÁLDOZATBÓL RÉSZESÜLÜNK.

II. FELOSZTÁS. — ÁLLÍTJÁK, HOGY AZ EUCHARISZTIA ELEDELÉBEN A MENNYEI ÁLDOZATBÓL RÉSZESÜLÜNK.

I. Ezt véste szívünkbe kevéssel ezelőtt Szent Paschasius Radbertus, különösen az első, a második és az ötödik helyen, amikor azt állította, hogy az eucharisztiás vért a mennyei oltárról kell nekünk nyujtani. Ezt jelenti ki az Egyház a Latinoknál a *Supplices te rogamus* imádság második részében : «hogy ahányan csak résztveszünk e [mennyei] oltár áldozatában, és Fiadnak szentséges testét és vérét magunkhoz vesszük,» . . . Nem jelent mást *Szent Jakab* görög Liturgiájában ez sem : «Isten, aki minket mennyei szent asztalodnak részeseivé tenni méltattál» (B. 65). Kell, hogy mind ezt értsék, ahányan csak magyarázták, hogy mi a mennyei oltárról, Krisztusról kapjuk az eucharisztiát, azok előtt, *akik a sátornak szolgálnak (Zsid.* 13. 10). Ugyanis a mennyei oltárról nem lehet mást enni, mint a mennyei áldozat testét.[1] Tehát ismét be van bizonyítva, hogy a mennyei

[1] Ahogyan fennebb, a XXI. Tételben, úgy itt is szükségképpen szenvedőlegesen kell felfognunk a mennyei áldozatot. Tehát nem hathatós az a kövezkeztetés, amelyet valaki szerint talán ennek és a közvetlen előtte levő tételnek a címeit a (vérontásos áldozat bemutatásáról és általunk való részesedéséről szóló) XIX. és XX. Tételek címeivel összehasonlítva így lehetne szerkeszteni : «Tehát a mennyei áldozat vérontásos !» Ami akárhogy borzasztóan hangzanék : mintha nem tudom miféle vérontásos szertartást vinne be az égbe ! De ezalatt helyesen következik, hogy a menny (szenvedőleges) áldozata a földön vérontásos *volt:* ez nagyon igaz : ahogyan nagyon igaz magának a misének az áldozati adományáról, vagy szenvedőleges áldozatáról.

áldozati adományt mutattuk be, amennyiben nem eszünk mást, mint amit bemutattunk.

II. Ezt a tanítást az Atyáknak és a Szentírásnak a tanubizonyságai nélkül is következtethettük volna abból, amit az áldozatból való részesedésről általában már régen előrebocsátottunk (I. Tétel). Ugyanis aszerint esszük az áldozati adományt, amint Isten sajátjává lett és Isten azt, mint az ő saját dolgát nekünk kiosztotta. Továbbá Krisztus áldozati adományát a dicsőséges feltámadásban fogadta el Isten. Tehát a szent áldozati lakomát formailag mint mennyeit kapjuk vissza Istentől. És annyiban szentel meg minket, amennyiben mennyei: ugyanis annyiban ígéri az áldozat evése Isten javainak a jövendő társaságát, vagy okozza a jelen megszentelődést, amennyiben magát az áldozati adományt az isteni hatalom szentségével eltelve gondoljuk, akinek mintegy eledelévé változott. Tehát Krisztus áldozati adománya annyiban záloga bennünk a jövendő dicsőségnek és annyiban oka a kegyelemnek, amennyiben a feltámadás és mennybemenetel által az Isten szentélyébe be van fogadva. Tehát megszentel az áldozati adomány, amennyiben mennyei: megszentel az eucharisztiás Krisztus, amennyiben a halálból a dicsőségre van áthozva: és a mi eucharisztiánk tulajdonképpen, amint Paschasius mondja, aszerint Krisztus teste, amint *a feltámadásból* van: «AZ EUCHARISZTIA A FELTÁMADÁSBÓL LETT KRISZTUS TESTE» *(Könyv Urunk testéről és véréről*, 5. 1. L. P. 120, 1280).

III. Következetesen vezették le az Atyák az eucharisztia jótékony erejét Krisztus dicsőséges életéből: mint például régen Ignác *(A Szmirnaiakhoz*, 7. 1, F. P. 1, 280), aki azt magasztalta, hogy «ISTEN AJÁNDÉKA» az eucharisztiában «a mi Üdvözítő Jézus Krisztusunk teste, mely a mi bűneinkért szenvedett ÉS AMELYET AZ ATYA kegyesen FELTÁMASZTOTT» (v. ö. *Efez.* 20. 1—2. és *Magnéz.* 7. 2, F. P. 1, 228—230. és 236). Igy Irén szerint is *(Eretnekségek ellen*, 4, 18, 5. G. P. 7, 1029) «a mi testeink, melyek az eucharisztiát magukba fogadják, már nem

romlandók, feltámadás reményével bírók», mert «az eucharisztia két dologból áll, egy földi [azaz látható] és egy mennyei [dologból, azaz Krisztus dicsőséges testéből]». Azért ismét azt olvassuk *A Keresztény Zakeus és a Bölcselő Apollónius tanácskozásaiban* (2. k. előszó. L. P. 20, 1109), hogy a hittanuló «AZ ÖRÖK ÁLDOZAT részese lett, sőt Istent véve, annak lett része». Sőt azt hisszük, ez okból «a szent test magához vétele által az örökké tartó örökség részese lesz» (2. k. 18. f. 1143. oszl.). A Liturgiáinkban pedig gyakran találunk efféle mondásokat: «KIKET AZ ÉGI LAKOMA EREJÉVEL TÁPLÁLTÁL . . .» *(Római Misszálé*, Húsvét után az ötödik vasárnap áldozás utáni imádsága). Tudniillik a mi őseink, az eucharisztia saját következményét, az éltetést figyelve, azt Urunk testének a mennyei állapotára vetették vissza.

Ebben Szent Pált követték, aki a mi egész életrekelésünket Krisztusnak szokja tulajdonítani, aki a halál fölött feltámadásában diadalmaskodott: amely feltámadás által *lőn*, úgymond, . . . *az utolsó Ádám éltető lélekké (Kor. I.* 15. 45, v. ö. 15. 42—46. V. ö. *Róm.* 4. 25, *Kor. I.* 15. 17, *Kor. II.* 4. 16 stb. Lásd Prat, *Szent Pál teológiája*, 2. k. 301. l.). Ahhoz képest élteti ő a mi lelkeinket és testeinket, amint dicsőséges feltámadása által a test lelki állapotát elnyerte. Tehát mint ilyent és pedig formailag ilyent kell őt nekünk nyujtani az eucharisztiában, amely módon ő leginkább a mi életrekeltőnk. Azért a Középkoriak előtt, Poitiers-i Péter tanusága szerint *(Vélemények* 5. *könyve*, 13. f. L. P. 211, 1253) «azt tartja a tekintély: AZT OKOZZA KRISZTUS TESTE A MAGUKHOZ VEVŐKBEN, AMIJE NEKI VAN». Mivel dicsőséges örök élete van, azért az csöpögteti belénk, előre küldve a kegyelmet, melyből a dicsőség fel fog virágzani.

IV. Nem áll ennek útjában az sem, hogy sok, sőt a legtöbb Atya és pedig elsősorban az Alexandriaiak, az eucharisztia éltető hathatósságát tüstént és egy fokra téve a testnek az Igével való személyes egyesüléséből vezették le, amiből az következik, hogy az élet teste életet

adó azoknak, akik belőle részesednek: amit Cirill tizenegyedik *átka* is szentesített (D. 123), melyet az ötödik általános Zsinaton az egész Egyház elfogadott (13. kánon, D. 226): «Ki van közösítve, aki nem vallja, hogy az Úr teste éltető, . . . mert az Ige sajátja lett, aki mindeneket éltetni képes». Ugyanis először az Atyák akkor nem a megtestesülést állították szembe a mennyei megdicsőüléssel, hanem a nesztoriánius eretnekséget zárták ki a pusztán erkölcsi viszonyról az Ige istensége és Krisztus teste között: mintha az Ige az eucharisztiában nem saját testével éltetne minket. Másodszor a nem teremtett életnek a fölvett emberséggel való ezen egyesülése a feltámadásban takarta ki végre utolsó következményeit: úgy, hogy a megtestesülés akkor történt meg mintegy befejezve,[1]

[1] Azt, hogy a megtestesülés a feltámadásban érte el csúcspontját, amely által az Isten és ember Fia már mintegy emberi állapotból isteni állapotba ment át, nem vesztvén el emberségét, sem ismét vagy inkább felvéve azt, hanem mert az összes cselekvő és szenvedő képességei szerint besugározta őt végre az isteni dicsőség örök fényessége, amelyet eddig mintegy az álladék belső rejtekei korlátoztak, ahonnan csak az elme csúcsán tört ki, boldog látást gerjesztve (jóllehet a lélek és test egész alkatát saját isteni létezésével tartotta fenn): az összes Atyák a legnagyobb egyetértéssel kijelentették, akiket mind gyüjtve találsz Thomassinusnál, *Az Isten Igéje Megtestesüléséről*. 8. k. 11. f.: olvasd el ismét, amit Krisztusnak mintegy ad *κυριότητα* előléptetéséről (XIV. Tételben) feljegyeztünk. Egyébiránt legkevésbbé sem tagadjuk, hogy lehetett volna Krisztus teste éltető függetlenül a saját feltámadásától, ha Krisztus ezt így akarta volna. Sőt életrekelthetett minket a lelkünk és testünk szerint, egyedül megtestesülésének az ereje által (saját feltámadása nélkül is) nem kevésbbé, mint ahogyan azt most teszi, vagy a jövendő örök életben tenni fogja. De nem tehette ezt mint áldozat teste, mint áldozati adomány, a saját feltámadásától függetlenül: mert nem szenteli meg vagy teszi megszentelővé és nem juttatja befejezéshez vagy fogadja el Isten Krisztus nekünk visszaadandó testét, mint áldozati adományt, ha föl nem támasztja. Továbbá Isten szabad elhatározásából úgy van elrendelve, hogy Krisztus csak áldozat ereje által, *a világ életéért* halálra adva, és az Isten által az embereknek visszaadva, mint *az élet kenyere* éltessen minket.

szent Pál tanubizonysága szerint : *Az Isten teljesítette ezt* [az ígéretet] *a mi fiainknak, amikor Jézust* [fel-] *támasztotta, amint meg is van írva a második zsoltárban: Fiam vagy te, én ma nemzettelek téged (Csel.* 13. 33). Továbbá az Atyák, akik közvetlenül a megtestesülésből származtatták Krisztus testének az éltető befolyását, azt arányba hozva szemlélték, aszerint, amint minden gyarapodását vagy már elérte, ha a mennyben uralkodó Krisztusról tárgyaltak, vagy nemsokára bizonyosan el fogja érni, ha a földön élő Krisztusról beszéltek.

Igy maga Ciril *(Luk.* 22. 19-*hez.* G. P. 72, 908—909.) a mi életrekelésünket az Isten Igéje velünk az eucharisztia által keveredő testéből származtatva, azonkívül azt is fontolgatja magában, hogy milyen útonmódon adatott meg ennek a testnek az életrekeltő hatalom gyakorlása. Azt feleli pedig, hogy a feltámadás által. «Magunkba fogadjuk az Atya Istennek miattunk emberré lett Igéjét, aki élet és életre kelt. Rajta tehát, mi ennek a titoknak az értelme, kutassuk ki erőnk szerint. Szükséges volt, hogy az Isten éltető ereje halandó testnek legyen részese. Az Atya Isten éltető ereje pedig az egyszülött Ige. Ezt küldte hozzánk [az Atya], hogy Üdvözítő és Megváltó legyen a mi számunkra : és testté lőn . . . test szerint asszonytól születvén és attól véve saját testét, HOGY MAGÁT KÖZÉNK ELVÁLASZTHATATLANUL BELEOLTSA és győztesekké tegyen *(ἀποφήνῃ)* minket a halál és romlás fölött. Ugyanis a mi testünket öltötte fel, HOGY AZT A HALÁLBÓL FELTÁMASZTVÁN, EZUTÁN utat nyisson a halálba hanyatlott testnek, hogy a halhatatlanságba visszatérjen, ahogyan Pál mondja : *Amint ember által van a halál, úgy ember által van a halottak feltámadása: és amint Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban is mindnyájan életre fognak kelni.* Amikor tehát az Ige (maga az Isten és az élet) halálnak alávetett testet egyesített magával, ELŰZTE ATTÓL A ROMLÁST [t. i. feltámadása által] és ÉLTETŐVÉ TETTE *(ἀπέφηνε)* AZT.» És ismét : «Elváltoznak a halottak és ez a romlandóság romolhatatlanságba öltözik,

mivel hozzánk hasonló lett az Egyszülött és átültette a halandóságot a halhatatlanságba és a romlandóságot romolhatatlansággá változtatta, és pedig először önmagában : IGY UGYANIS NEKÜNK MAGUNKNAK IS ÚT LETT AZ ÉLETBE» *(Az igaz hitről a hercegnőknek.* G. P. 76, 1281—1284. V. ö. *u. o.* 1273. oszl.).

Tehát Krisztus az ő testét feltámadása által tette éltetővé. Halljad már, hogy ugyanez a mennybemenetel által történt : de közben ne vádold a szerzőt következetlenséggel : mert hiszen Krisztus feltámadása és mennybemenetele úgy fejezi be Krisztus áldozatát, mint egy dolog. Efölött : *Ez titeket megbotránkoztat? Hátha majd látjátok az Emberfiát fölmenni oda, ahol azelőtt volt?* «Ha [az én testem] természete ellen föl fog menni, mi akadályozza, hogy annál kevésbbé éltessen is? Mert aki MENNYEINEK MUTATTA [azaz tette : *ἀποδείξας* mindenképpen a mennybemenetel által] AZT, AMI A FÖLDRŐL VALÓ, ÉLTETŐVÉ IS FOGJA TENNI *(ἀποτελέσει)*, ha mindjárt természeténél fogva romlásnak van kiszolgáltatva» (e h.-hez. G. P. 73, 601).

Kevéssel följebb *(Ján.* 6. 54*-hez.* G. P. 73, 577—580) az Úr jelen halhatatlanságát mutatta be, mint a mi életrekelésünk okát. Tudniillik elbeszélve, hogy hogyan hívott vissza Krisztus egyeseket a földön testének puszta érintése által a halálból az időbeli életre, azt említi fel tovább, hogy hogyan hárul át reánk Krisztusnak most már halhatatlan testéről az élet jótéteménye, amely sohasem fog örök halálba hanyatlani : «Ha szent testének puszta érintése által életre kel az, ami romlásnak indult, úgymond, hogyan nem fog bőségesebben gyarapodni bennünk az az éltető eulógia, amikor azt kóstolni is fogjuk. SAJÁT JAVÁBA, tudniillik A HALHATATLANSÁGBA egészen át fogja alakítani azokat, akik részesei lesznek».

Ciril előtt *Ján.* 6. 62—63-nak ugyanehhez a helyéhez Atanáz (4. *Levél Szerápionhoz*, 19. G. P. 26, 665—668) : «Azért említi az Emberfiának a mennybemenetelét, hogy a testi gondolatoktól elvonja őket, és hogy ebből megtanulják, HOGY AZ A TEST, AMELYRŐL BESZÉLT, ÉGBŐL

VALÓ ÉS MENNYEI ELEDEL, és mint lelki táplálékot fogja ő azt adni». Nagyon iderendelődik az is, amit a 11. *Ünnepi levélben* 14. (G. P. 26, 1411) írt ugyancsak Atanáz: «Mert valóban örülni való dolog! NYILVÁNVALÓ DIADALMAS DICSŐSÉG A HALÁL FÖLÖTT, ÉS EGYSZERSMIND A MI ROMOLHATATLANSÁGUNK, URUNK TESTÉVEL EGYÜTT: ugyanis az ő feltámasztása éppen úgy a mi jövendő feltámadásunk: ÉS MIDŐN AZ Ő TESTE A ROMLÁSTÓL MENT VOLT, AZ KÉTSÉGKÍVÜL A MI ROMOLHATATLANSÁGUNK CÉLJÁBÓL TÖRTÉNIK». És ismét a 28. *Ünnepi levélben* (G. P. 26, 1433): «Legyünk részesei a halhatatlan eledelnek, hogy halhatatlanul éljünk a mennyben a még hátralevő időben».

Nem jelentéktelenül szól hozzá a dologhoz Szent Asterus Amasenus: «Egy gabonaszem vettetett el, és az egész világ táplálkozott. Mint ember, kegyetlenül legyilkoltatott, és mint Isten FELTÁMADOTT, és a világot ÉLETRE KELTETTE» (19. *Homilia*. G. P. 40, 436).

Ciril kora után pedig az alexandriai iskola jeles tanítómestere, Bizánci Leoncius, a halhatatlan életre feltámasztott testet jelöli meg az eucharisztiában a mi feltámadásunk saját okának: «Amikor A FELTÁMADÁSBÓL VALÓ TESTÉT (*τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἐξ ἀναστάσεως — értsd:* feltámadt testét) Krisztus lelkileg halottá (*νεκρὸν πνευματικόν — értsd:* az eucharisztiában szentségileg feláldozottá) tette és eledelül nyujtja nekünk, hogy általa a halálból való feltámadás végrehajtó erejét bennünk elhelyezze, akkor kétségkívül ő a szerzője bennünk az efféle [jövendő] örök életben [nekünk osztályrészül jutó] lelki természetnek». (*Azok ellen, akik két személyt hisznek Krisztusban, és semmi egyesülést sem vallanak benne*, 5. k. 22. f. G. P. 86, 1744—1745).

Nyugaton később egyetértett Bernárd (1. beszéd *Karácsony vigiliájára*, 6. n. L. P. 183, 89): «... Fogadd el azt a kenyeret, mely mennyből szállott le, és életet ad a világnak, az Úr Jézus testét tudniillik, hogy a te tested ócska tömlőjét A FELTÁMADÁSNAK EZ AZ ÚJ TESTE kijavítsa és fenntartsa».

Bernárd kortársa, Clugny-i Péter hasonlókép azt mondja, hogy minket Krisztus éltet, «halandókat A MÁR HALHATATLAN TESTE ÁLTAL, UGYANAHHOZ a halhatatlansághoz juttatva *(Tárgyalás a Petrobruziánusok ellen.* L. P. 189, 814).

De főleg a mi korunkban írta XIII. Leó pompás szavakkal: «Az az isteni ÁLDOZAT a jövendő feltámadást nemzi bennünk: AMENNYIBEN KRISZTUS HALHATATLAN TESTE a halhatatlanság csiráját oltja belénk» *(Mirae Caritatis encikl.)*.

Tehát mondhatták és kellett is mondaniok a régieknek, hogy az eucharisztia éltető erje a megtestesülés következménye, a dicsőséges állapot előleges ítélete nélkül, amely tetézi és befejezi a megtestesülést. Mivel pedig a felvett természet megdicsőülése a jelen rendben nem történhetett meg másként, mint áldozat útján-módján, mert hiszen *ezeket kellett szenvedni a Krisztusnak, és úgy menni be az ő dicsőségébe (Luk.* 24. 26), azért van az, hogy ezt az éltető erőt Krisztus kínszenvedésének és halálának is lehet és kell tulajdonítanunk: az ő halála éltet ugyanis minket, amint Izajás próféta írta (53. 10): *Ha életét adja a bűnért, hosszúéletű ivadékot lát.* Tudniillik az isteni rendben Krisztus fénye világít meg minket, az ő romolhatatlan élete támaszt fel és fog éltetni minket: de maga a dicsőség nem egyéb, mint az áldozat befejezése, amellyel magát Krisztus a halálos kínszenvedésre odaadta: jóllehet jogos volt az a megtestesülés címén is, amelynek nem egyebe, mint valamilyen természetes kiterjesztése, és (ha bocsánatot kapunk a kifejezésért) mintegy felvirágzása. Tehát tekinthetjük a mi eucharisztiás feltámadásunkat úgy is, sőt kell is úgy tekintenünk, mint a megtestesülés kiterjesztését: amely az Egyszülött sorsközösségébe és egységébe mintegy bevezet: és mint a kínszenvedés gyümölcsét, amely által az áldozati adomány elkészült: és mint a megdicsőülés eredményét, amely azt a szabad és akadálytalan erőt egyesítette a befejezéshez juttatott áldozati adománnyal, hogy a testébe felvett embereket megszentelje.

V. Ez tehát megerősíti azt, amire régen (XVII. Tételben) Szent Pál tanításából emlékeztettünk: hogy az Úr parancsa arról, hogy Krisztus vacsoráját meg kell ismételni, formailag a halottaiból feltámadt, és a mennyből másodszor eljövő Krisztusra vonatkozik. Úgy, hogy az ő elrendelése szerint a mi misénk a feltámadásnak is valamilyen megvallása, úgymint a kínszenvedés emlékezete, ahogyan Alexandriai Cirilnél írva találtuk a fentebb dícsért helyen (*Ján. fölött*, 12. k. G. P. 74, 725). Akit megelőzött Hilárius: «A feltámadás hitében vesszük ugyanis a mennyei kenyér szentségét» (*Mát.-hoz*, 9. fej. 3. n. L. P. 9, 963). Hiláriust megelőzte Ciprián (63. *Levél*, 16. és 17. f. L. P. 4, 387), aki azt a különbséget jegyzi föl az utolsó vacsora és a mise között, hogy jóllehet a misében az Úr kínszenvedését ajánljuk fel («mert az Úr kínszenvedése az áldozat, amelyet bemutatunk»), mégis a feltámadást ünnepeljük («MI PEDIG AZ ÚR FELTÁMADÁSÁT REGGEL ÜNNEPELJÜK»). Azért a misének reggel kell megtörténni, noha az utolsó vacsora este volt végrehajtva («hogy maga az áldozat órája mutassa a világ bukását és éjtszakáját»). Bizonyos, hogy az utolsó vacsorán nem lehetett a feltámadást mint megtörtént dolgot ünnepelni, amennyiben a halálra ajánlotta fel magát az Úr. Az tehát, hogy a feltámadást mint megtörtént dolgot ünnepelje, Ciprián szerint a mise feladata.

A Középkoriak közül Rabanus Maurus (*A kispapok oktatásáról*, 1. k. 31. f.) a feltámadást maga is az Úr asztalán kötötte össze a kínszenvedéssel, «ahol a szeplőtelen és szemrehányás nélküli Bárány teste feláldoztatik, és ahol a hívek AZ Ő KÍNSZENVEDÉSÉNEK ÉS FELTÁMADÁSÁNAK A TISZTELENDŐ TITKAIT ünneplik» (L. P. 107, 319). Dietzi Rupert szerint Urunk testének és vérének a szentségében «a kenyér és bor színe alatt AZ Ő HALÁLÁNAK ÉS FELTÁMADÁSÁNAK A HASZNA rejtőzik» (*Az Isten Igéjének Győzelméről*, 12. f L. P. 169, 1472.: id. VII. Tét). Martinus Legionensis az eucharisztia egész meghatározását ezzel a két szóval adja:

«URUNK KÍNSZENVEDÉSÉNEK ÉS FELTÁMADÁSÁNAK A SZENTSÉGE» (26. *Beszéd az Úr feltámadásáról.* L. P. 208, 946). Tudniillik ezek a szentségek a kínszenvedés érdeme és a feltámadást ereje által mentenek meg és tartanak életben minket: amelyek sajátlagosságához tehát az tartozik, hogy mi Krisztust ahhoz képest vegyük a kezünkbe és vegyük magunkhoz, amint mennyei.

VI. Ennek a pontnak a tanításával szemben és főleg a dolog természetéből merített bizonyító-okkal szemben valaki talán azt mondja, hogy ebből magának az Úr vacsorájának a tekintetében egybe nem illő dolog következik. Ugyanis az Úr vacsoráján Krisztus teste még nem volt megdicsőült: tehát ha áll a mi tételünk és bizonyítékunk, akkor Krisztus teste semmit sem használt az akkor magukhoz vevőknek: de ez ellentmond a katolikus érzésnek, melynek védője maga III. Ince pápa: «Olyannak adta, amilyen akkor volt, tudniillik halandónak és szenvedni tudónak. DE MÉGSEM BÍR MOST NAGYOBB EREDMÉNYESSÉGGEL, AMINT NAGYOBB HATALOMMAL SEM» (*Az Oltár szent Misztériumáról*, 4. k. 12. f. L. P. 217, 864).[1]

[1] Voltak a régiek között, akik azt mondották, hogy Krisztus az ő testét az utolsó vacsorán halhatatlanul és romolhatatlanul adta az Apostoloknak. Például a *Rendes Glosszák* szerzője (*Máté felett*, 17. 2, L. P. 114, 143), Manegoldus (*Wolfelmus ellen*, 18. L. P. 155, 166), Anselmus Laudunensis (*Mát.* 26. 26-*hoz.* L. P. 162, 1470), Algérus (*Az Úr testének és vérének szentségeiről*, 1. k. 9. f. L. P. 180, 768), Hugo a S. Victore (*A keresztény hit szentségeiről*, 2. k. 8. rész, 3. f. L. P. 176, 462—464): akiknek régen elejtett véleményére visszatért Thomas-sinus! (*Megtest.* 10. k. 31. f.). Ezek a régiek nem a szentség éltető következményéből merítették a bizonyító okot, hanem az többnyire az evők harapásaitól megkímélt test sértetlenségére volt alapítva. Ezeknek Ivo Carnotensis (287. *Lev.* L. P. 172, 285) és Pollo Róbert bíboros (*Vélemények.* 8. k. 4. f. L. P. 186, 964) után eléggé ellene működött III. Ince e szavakkal: «Hihetetlennek ítéljük, hogy ugyanazon természet szerint egyszerre legyen halandó és halhatatlan»: azért így következtet: «megengedtem a hit sérelme nélkül, hogy olyannak adta, amilyen volt, tudniillik halandónak és szenvedni tudónak. Nem

Felelek : valóban meg van fordítva az utolsó vacsorán az áldozatok törvényes és természetes rendje, ami azt illeti, hogy az evés megelőzte valamint a halált (amely feláldozás volt), úgy a feltámadást is (amely szerint az isteni elfogadást figyeljük) : ugyanis Krisztus teste aszerint adatott az apostoloknak, amint lakoma volt a kínszenvedés áldozatából, jóllehet még nem szenvedett, de a szentségi feláldozás által rá volt szánva és valóban *fel volt szentelve* a vérontásos halálra. Továbbá hasonlókép, jóllehet még nem dicsőült meg, mégis úgy adatott oda, mint Istentől érvényesített és elfogadott áldozati test, amennyiben Krisztus, az igazi főpap által bemutatott áldozatnak mindenképpen *joga volt* Isten részéről *a feltámadásra* és a dicsőségbe való fölvitelre. Ami tehát még nem történt meg ténylegesen, azt mégis megszerezte Krisztus az áldozat jogán : sőt Isten is ígérte, amennyiben az átlényegülés isteni erővel történt, és ennélfogva nem hajtotta végre az Úr az áldozati felajánlást isteni előjel és beleegyezés nélkül (l. M. F. XXXIV. Eluc., a mi áldozatunknak az átlényegülésben való elfogadásáról) : mert amit az *örök Lélek által* Istennek áldozatul hozva hiszünk, azt szükségképpen Isten részéről elfogadandónak tudjuk. Igy erkölcsileg össze volt már kötve ez a három, a vacsora, a halál és a feltámadás, valamilyen jogi egységgel. És ennek az erkölcsi köteléknek az erejében már jelölhette az eucharisztia az utolsó vacsorán a halálnak és a feltámadásnak a gyümölcseit, következendőkép okozhatta is azokat.[1]

mintha a szentségben szenvedhetne, hanem mert a szentség alatt szenvedhetett» *(De sacr. altar. myster.* 4. k. 12. f. L. P. 217, 864). Ezt a kifejtést átvette Szent Tamás (III. 81, 3) és teljesebben és megalapozottabban tanította.

Azt pedig, hogy mennyire meg nem egyezően gondolná valaki, hogy Krisztus teste az eucharisztiában lehet másként illetve, mint azon kívül, bőven bizonyítva találod M. F. L. Eluc.-ban.

[1] Ugyanis szem előtt kell tartanunk azt az általános alapelvet a szentségek tanában, hogy a szentségek azzal okoznak,

Tehát joggal és méltán volt elővételezve az utolsó vacsorán a feltámadás is, úgymint a halál. És ez nem történhetett meg másként: amennyiben a mi Főpapunk maga, papsága tökéletessége és tekintélye miatt, maga is részesülni akart a saját áldozatából (XI. Tétel), amit mindenesetre csak mint vándorember tehetett: mivel az áldozatból való részesülés a jelek rendjéhez tartozik (melyek a megértők állapotával általában ellentmondásban vannak), és elsősorban anagógikus jelentése volt (ami különösen sajátja a vándor-embernek). És így történt, hogy «az igazi Bárány evése NEM A TERMÉSZET ÉS A TÖRVÉNY RENDJE SZERINT» haladt előre, mert az apostoloknak «MÉG ÉLŐ és NEMSOKÁRA MEGHALÓ, ÉS MAJDAN ISMÉT ÉLŐ» áldozati adomány adatott, ahogyan azt Canterburry-i Baldwin mondja az *Oltáriszentségről* írt könyvében (L. P. 204, 660).[1]

Mivel pedig elővételezve volt a feltámadás, azért az Úr feltámadásának a hitében kellett azt venni a tanítványoknak, s mint annak zálogát, Krisztusnak. Azért erősítette Krisztus az utolsó vacsorán oly gyakori és oly dús beszédekkel a feltámadásnak és a mennyei örök életnek a hitét: akár az anamnézis megparancsolása által (*Kor. I.* 11. 26), akár az Atya országának és a mennyei asztalnak az előrehirdetése által (*Mát.* 26. 29, *Márk.* 14. 25, *Luk.* 22. 30, akár az ő dicsősége látásának megígérése által (*Ján.* 13. 32, 14. 2—3. stb., 17. 24, v. ö. *Ján.* 6. 63): és azért kérte imádkozva a maga számára az áldozatával megérdemelt megdicsőülést. *Én téged megdicsőítettelek a földön, a munkát elvégeztem, melyet rám bíztál, hogy azt megtegyem: és most te dicsőíts meg engem, Atyám, tenmagadnál azzal a dicsőség-*

amivel jelölnek (l. erről M. F. XLVIII. Eluc.). Ha tehát az eucharisztia, jóllehet a halál és a feltámadás előtt, de mégis a halálnak és feltámadásnak a részességében jelölhette a mi életrekelésünket és megszentelésünket, akkor azt végre is hajthatta.

[1] Következtesd, hogy nem lett volna kisebb a szentség éltető eredménye, ha egy hivő eltette volna, és Urunk halálának háromnapi ideje alatt magához vette volna.

gel, mely enyém volt nálad, mielőtt a világ lett (Ján. 17. 4—5). Mert iván a kelyhet, a feltámadást itta, és italáldozatul bemutatni odaadta (l. fennebb, a XI. Tételt).[1]

[1] Márpedig miután megkülönböztettük és kisimítottuk a tanítás összes pontjait, hogy mit mutatunk be és miből részesülünk, alkalmasnak látszik rámutatni annak egyik közvetlen okára, hogy miért nem illett «*a priori*», hogy mi más áldozati adományt mutassunk be Istennek, vagy kapjunk vissza tőle, mint magának a keresztnek feláldozott és megmaradó, el nem tűnő testét. Ugyanis ki ne látná be, hogy miután egy ilyen nagy méltóságú pap egy ilyen nagy értékű áldozati adományt Istennek bemutatott, már nincs semmi helye bármely más áldozati adomány megadásának, mintha vagy nem volna elég, amit Krisztus kifizetett, vagy Isten óhajtaná, hogy mi a mi tartozásunk legelégségesebb és bőségben ömlő kifizetéséhez valamit, mintegy kamatot a használatért, vagy nem köteles ráadást hozzáadjunk? Már semmivel sem tartozunk, csak azzal, hogy a Krisztus által szerzett és leszámolt összeget mi Krisztus alatt Istennek kifizessük, mindenképpen olyan lelki indulattal, amelynek, mint lelki életünk minden tanusításának, mentnek kell lenni a képmutatás élesztőjétől, hogy mint az egyenes lelkület és igazság kovásztalansága, méltó legyen arra, hogy a mi megváltásunk szentségével eggyé váljék. Sőt habár (valakinek oktalan elképzelése szerint) Isten valami többletet kívánna tőlünk engesztelő ajándék nemében (amit a Görögök *ἱλαστήριον*-nak neveznek), ezáltal (bármekkora volna) soha semmi nem járulhatna hozzá mint növekedés a feláldozottsági elégtételnek ahhoz a fölülmúlhatatlan javához (M. F. XLI. Eluc.), amellyel Krisztus a világot Istennel kibékítette. Azért, jóllehet Krisztus halála előtt sok ajándék, áldozat és adomány előzhette azt meg, melyek ennek az Istennek áldozott testnek mintegy utánzásai és kísérletei voltak, mindazonáltal a megváltás művének befejezése után, amennyiben az igazság előzi a homályt, a tökéletesség a hiányt, a teljesség a gyarapodást, csak egy áldozati adomány marad fenn a Krisztustisztelők számára, hogy azt bemutassák: amelyet Krisztus mutatott be: és már be nem mutatható; legföljebb a liturgiai felajánlás tekintetében, amelyet a misztikai vagy szimbolumi feláldozás tartalmaz, amelyet mindennapi áldozatunkban meg kell újítanunk.

ZÁRÓSZÓ.

Egy bizonyos összehasonlításról az eucharisztiás egyesülésnek szentpáli és szentjánosi hirdetése között.

Ezt írta régen P. Batiffol az *Eucharisztia* 3-ban: «Az áldozatból való részesülésről alkotott szentpáli felfogásnak az volt a sorsa, hogy mindig homályos maradt a keresztény jámborság számára, amely jobban vonzódik a szentjánosi felfogáshoz, hogy a szentáldozás az Isten életéből való részesülés: *Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete vagyon.* A keresztény áhítat, amelyet saját tapasztalata erősít, megfoghatóbb valóságot lát maga előtt a szentjánosi felfogáshoz csatlakozva, mint az, amelyet az áldozattal való egyesülés fogalma állít szeme elé» *(Eucharistie* 3, 52. l.). Ezen a helyen két dolgot cselekedett a szerző: először összehasonlította egymással az ÉLTETŐ ELEDEL tekintetét és az ÁLDOZATI LAKOMA tekintetét: másodszor, az egyiknek mintegy Szent PÁL tanításának a sajátlagosságát, a másiknak pedig Szent JÁNOSÉT tulajdonította.

Nekünk tehát két dolgot kell megjegyeznünk.

Először, az egyes felfogások szentpáli és szentjánosi szétosztását világos hogy nem kell szoros értelemben felfognunk: ugyanis az eucharisztia Szent Jánosnál is áldozati lakoma, csak aztán fűzzük össze a hatodik fejezet többi sorát az 51. (vulg. 52.) sorral: *A kenyér, melyet majd én adok, az én testem a világ életéért* (azonkívül hogy, amint a VII. Tételben mondottuk, az utolsó vacsora utáni beszéd egészen eucharisztiás és egészen áldozati): és Szent Pálnál sem nélkülözzük egészen az eucharisztia eledelének éltető tulajdonságát, amennyiben, ahogyan fentebb előadtuk, mi a feltámadt Krisztus testéből úrvacsorázunk, aki éltető lélek.

Másodszor pedig azt, hogy ezek közül a fogalmak közül az egyik homályosabb, a másik világosabb, egy

bizonyos megkülönböztetéssel kell elfogadnunk. Ha ugyanis a mi szent titkunk valamilyen kezdetleges megértéséről van szó, amely a szentség köteles vételéhez minden kereszténytől megköveteltetik, ha elérte a meggondoltság éveit : akkor igaz, hogy az éltető tulajdonság előbb tűnik szembe, mint a feláldozottsági tekintet. Ha azonban kiműveltebb megismerésről beszélünk, amellyel nemcsak azt érjük fel ésszel, hogy *vajjon* éltető-e a kenyér, hanem azt is, hogy *mi miatt* éltető, akkor már másként áll a dolog. Akkor ugyanis nem mondhatjuk az egyik képzetet a másiknál homályosabbnak vagy világosabbnak : mert az egyik a másikat feltételezi és csak egymással viszonyban érthető meg mind a kettő tökéletesen. Nem éltető ugyanis ez az eledel, legföljebb, amennyiben áldozati lakoma : ahogyan nem áldozati lakoma, legföljebb azért, hogy éltető eledel legyen. Az Istennek bemutatott és Istentől elfogadott áldozati adományt nekünk az Isten mint éltető táplálékot adja vissza.

Azért az előbb dícsért szerző az *Eucharisztia* 5-ben ezt a szembeállítást már ezekkel a mélyértelműbb szavakkal helyettesíti bölcsen : «Ez a két tanítás [Szent Pálé és Szent Jánosé] ugyanazt teszi világossá különböző nyelveken, és azt a nagy titkot mélyíti el, amit ez a mondat fejez ki : Ez az én testem, ez az én vérem» *(Eucharistie* 5, 159. l.). Ennél nem lehet semmi igazabbat és méltányosabbat mondani.

XXIII. TÉTEL.

ÁMBÁR KRISZTUS A MI ÖSSZES ÁLDOZATAINK FŐPAPJA, MÉGSEM IDÉZ Ő FEL AZ EGYES ÁLDOZATOK TEKINTETÉBEN ÚJ ÁLDOZATBEMUTATÓ TEVÉKENYSÉGET.

3. §. A misének Urunk áldozatbemutatásához való viszonyáról.

Semmi sem elterjesztettebb az Atyáknál és a Liturgiákban, mint hogy Krisztust mondják a mi eucharisztiás áldozataink bemutatójának. Sok tanubizonyságot hallottunk már, és majdnem vég nélkül, egész a megúnásig lehente hozzátenni, amik ugyanazt jelentenék, amit *Szent Vazul* liturgiája énekel *nagyobb bevonulásra:* «Te vagy az áldozatbemutató és az áldozat», *ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος* (B. 318: v. ö. *Aranyszájú Szent János* mai lit. B. 378). Ezekre ráteszi a koronát a Trienti Zsinat (22. ülés, 2. fej.); «Ugyanaz most az áldozó a papok szolgálata által, aki magát akkor a kereszten feláldozta» (D. 940).

Az a kérdés merül fel tehát, hogy hogyan bemutató Krisztus a mi áldozataink tekintetében, vajjon új formai felajánló cselekedettel, vagy talán az egyetlen, régen végrehajtott, már nem ismételhető felajánló cselekedet okozó erejénél fogva.

Minden mise új áldozat ugyan, amely a régiekhez mint gyarapodás járul hozzá: minden új áldozatban pedig kell hogy új felajánló cselekedet forogjon fenn: vajjon ez a cselekedet Krisztus részéről új, vagy talán csak a Krisztusnak alárendelt Egyház papjainak részéről új? Más szóval: fennforog-e Krisztus főpap részéről valamilyen új áldozó cselekedet, vagy talán meg van elégedve azzal a valóban és sajátlagosan áldozati cselekedettel, amelyet egyszer hajtott végre a földön érzékelhetően, amint illik, hogy Istent a mindörökké elfogadott áldozati adománnyal megajándékozza?

Már könnyen meg fogod érteni, hogy tulajdonítanunk

kell Krisztusnak új áldozó cselekedetet, ha úgy gondoljuk, hogy Krisztus a misében általunk új feláldozottsági állapottal illettetik, vagy bármi módon igazi feláldozottsági tulajdonságot ölt magára, amelynek azelőtt híjával volt, annyira, hogy aki önmagában sehogysem volt áldozati adomány, általunk áldozati adománnyá legyen. Ugyanis a mi papságunknak Urunk papságával való egysége követeli, hogy maga Krisztus, aki a mi összes áldozataink legfőbb papja, ennek az új feláldozottsági tulajdonságnak a tekintetében is, ha van ilyen, bemutatónak találtassék: de nem lehet az új feláldozottságnak a felajánlója, legföljebb új felajánló cselekedettel. Azért a legtöbb újabbkori hittudós hozzáalkot Krisztushoz ilyen új cselekedetet:[1] amiből az ő véleményük szerint a misének azt az értékét lehet levezetni, amelyet dologi teljesítménynek mondunk (l. Salmanticai hittudósok, *i. h.* 6. kétely, 111. és 116. n.).

Ha azonban új feláldozottsági állapot felléptetését kizárva, annyiban mutatunk be áldozatot, amennyiben az örök áldozati adományhoz viszonyítva új bemutatóknak találtatunk, Krisztusnak egyszer régen végrehajtott főpapi felajánlásának a hivatalába fölvéve: akkor már mindenesetre azt kell mondanunk, hogy itt és most Krisztus mutat be, amennyiben az én áldozásom ERŐ SZERINT tőle származik. Tőle származik pedig erő szerint, amennyiben az ő mindörökké állhatatos áldozása a mieink fölött előtérbe lép, azokat felveszi magába és erőt ömleszt

[1] Salmanticaiak, *Az Eucharisztia Szentségéről*, 13. vita, 3. kétely, 49—50. n.; «De az a nehézséged, hogy vajjon Krisztus a mi összes áldozatainkban különös előidézett cselekedettel közvetlenül bemutató-e . . . Sokkal igazabbnak, valamint közösebbnek gondoljuk azt a nézetet, . . . amely azt tanítja, hogy amint Krisztus az ő embersége szerint minden egyes átváltozásnál és átlényegülésnél, amelyek az Egyházban történnek, eszközölve működik, úgy MINDEN EGYES ÁLDOZATRA gondol is, és akarja és Istennek BEMUTATJA azokat: és azért Ő A KÖZVETLEN BEMUTATÓ, jelesen mint főpap, FORMAI, CSELEKVŐLEGES és FELIDÉZETT áldozatbemutatás által». (V. ö. Suarez, 77. vita, 1. feloszt. 6. n.)

beléjük, hogy Krisztus testét és vérét, mint a mi áldozati adományunkat mutassák be Istennek. Ugyanis Krisztus egy az Egyházzal, amelynek feje. A fej pedig közli a testtel azt az erőt, amelyet akkor takart ki, amikor az utolsó vacsorán odaadta magát a halálra Istennek a világ életéért. Azért mi most Krisztusnak meghalt és Isten dicsőségébe fölvett testét mutatjuk be. Ahogyan tehát a mi hatalmunk első oka az ő főpapi hatalma, amellyel az Isten előtt való dolgokra rendeltetett, hogy ajándékokat mutasson be, úgy a mi papi cselekedetünk ugyanennek a hatalomnak a gyakorlásától függ, amely egyszer történt meg. Tehát Krisztus áldozatának általános ok és ősok tekintete van a maga rendjében, a mi áldozásunknak pedig alárendelt és részleges ok tekintete van.[1] Úgy, hogy Krisztus mutat be általunk, akik bemutatunk, anélkül, hogy ő maga saját személyében ismét felajánlana. Minden, ami új, az Egyház részén van, jóllehet az egész erő Krisztusé.

Ezt a kérdést saját szavaival feltéve nem sokszor érintették az Atyák.

De *először*, ennek a megoldása összekapcsolódik a Krisztus áldozatáról szóló általános tanítással, amelyet leginkább a *Zsidókhoz írt Levélből* merítve, amint már megmutattuk, hozzánk átszármaztattak.

Másodszor, amikor Krisztus áldozását a miséhez viszonyítva meghatározták, azt abban szokják megállapítani, hogy Krisztusnak egy bizonyos okozását figyelik

[1] Világosan ismerhetővé tette ezt a Lutheránusok ellen Cano: «Úgy gondolom, hogy nagyon észre kell vennünk, hogy a felajánlás nem egyszerűen és egy módon létezik. Az egyik ugyanis általános, a másik részleges ... Krisztus egyetlen és általános felajánlása nemcsak az emberi megváltásnak volt alkalmas oka, sőt minden ízében be is volt fejezve, amelyhez tudniillik a maga nemében semmit sem lehetett hozzáadni vagy belőle levonni. De van sok részleges felajánlás, amelyek ennek az általános felajánlásnak az eredményét bizonyos részleges következményekre korlátolják ... Igy mi is FELAJÁNLUNK, HOGY RÉSZÜNK LEGYEN AZ Ő [Krisztus] FELAJÁNLÁSÁBAN» (*Teológiai helyekről.* 12. k. 12. f. Köln, 1585, 421—422. l.).

a mi áldozásunk tekintetében. Igy például Cezareai Özsébb, aki miután ezt mondotta: «Krisztus az emberek között az ő papságának a műveit ÁLTALUNK, SZOLGÁI ÁLTAL MOST IS VÉGREHAJTJA», ezt végre is azzal magyarázza, hogy a mi papságunk, amely az övéből származott, az ő teste és vére áldozatának a kenyér és bor szentségében, az ő példaképe szerint való bemutatásából áll *(Evangéliumi bizonyítások*, 5, 3. G. P. 22, 365). Itt két okozást figyelünk: az egyik létrehozó okozás (a mi papságunk eredete), a másik példaképi okozás (a mi áldozatunk őstípusa).

Hasonlókép Ambrus, a mi áldozatainknak Urunk által való bemutatását arra vezeti vissza, hogy «[az Úr] beszéde szenteli meg az áldozatot, amelyet bemutatunk» (38. *Zsolt.-hoz*, 25. n. L. P. 14, 1052: id. XXI. Tét). Épúgy Ágostonnak az a véleménye, hogy Krisztus melkizedeki áldozata (az utolsó vacsora után) az Egyházban azáltal történik, hogy «A KERESZTÉNYEK» «Krisztus papsága [azaz papjai] által» «KRISZTUS FŐPAP ALATT» az eucharisztiát bemutatják *(Isten Városáról*, 16, 22: v. ö. 18, 35. 3: v. ö. 17, 17: L. P. 41, 500, 594, és 551. oszl). EgyetértÁl-Primáziusz, aki arra figyelmeztet minket, hogy miután Krisztus maga az ő áldozatát a földön bemutatta, azt kell gondolnunk, hogy most is felhagyás nélkül áldozatot mutat be az Atyának, azáltal, hogy az Egyház az eucharisztiát felajánlja: mialatt tudniillik mi, akik övéi vagyunk, felajánlunk, őt gondoljuk felajánlani. «A mi főpapunk tiszta áldozatot áldozott értünk az Atya Istennek. Ugyanaz lévén a pap az áldozathoz, az Atya Istennek kedves áldozatot AZ EGYHÁZA ÁLTAL IS BEMUTATJA. MIALATT TEHÁT MI az ő testének a szentségeit FELAJÁNLJUK, Ő AJÁNL FEL» *(Zsid.* 8. 3. *felett.* L. P. 68, 734). Tudniillik abban áll az ő áldozása, hogy az Egyház felajánl: az ő Egyháza tudniillik, az ő erejével tudniillik.

Keveset tárgyal erről a pontról Szent Tamás. De mégis megjegyzi alkalomadtán, hogy Krisztus aszerint főpapja a mi áldozatainknak, «hogy ugyanazon ok miatt [t. i. mert

„ennek a szentségnek az ünneplése a kínszenvedés megjelenítő képe"] a pap is KRISZTUS KÉPÉT VISELI, AKINEK A SZEMÉLYÉBEN ÉS EREJÉVEL mond ki az ÁTVÁLTOZÁSRA. És így VALAHOGYAN ugyanaz a pap és az áldozati adomány» (III. 83. 1. 3m). Itt maga Suarez, noha azt gondolja, hogy többet kell Krisztusnak tulajdonítani, mégsem érti úgy, hogy Szent Tamás többet tulajdonított mint példaképi formát és erő szerinti hathatósságot: «A pap [a szentséget] Krisztus személyében, és mint az ő követe készíti, aki őt megjeleníti: és, úgylátszik, Szent Tamás EBBE HELYEZI KRISZTUSNAK ezt az ÁLDOZÁSÁT» (77. Vita, 1. feloszt. 6. n.).

De *harmadszor*, nem hiányzik az Atyáknál a Krisztustól kiinduló új áldozásnak minden nyilt távoltartása sem. Sőt ezt írja Teodorétus: «De papság tisztségét viseli most Krisztus, NEM MINTHA Ő MAGA VALAMIT BEMUTATNA, HANEM MERT FEJE AZOKNAK, AKIK BEMUTATNAK. Ugyanis az ő testét Egyháznak nevezi, és ÁLTALA papi szolgálatot teljesít, mint ember, azokat pedig amik felajánltatnak, elfogadja mint Isten. AZ EGYHÁZ pedig a test és vér szentségeit BEMUTATJA» (109. *Zsoltár* 4-hez. G. P. 80, 1773). E szavakkal nemcsak távoltartja Teodorétus amit mi távoltartunk, sőt védi is amit mi védünk: hogy tudniillik Krisztusnak ahhoz képest felel meg az áldozatbemutató jelen állapota, amint, mivel ő az Egyház testének a feje, reá visszavetődik, amit az Egyház a tőle áthárult erővel véghezvisz. Teodorétust a jelenben bemutató «pap vagy liturgus» minden feltételének Krisztustól való távoltartásában Aranyszájú Szent János előzte meg, amint a Nazianzi az imádkozónak az állapotát tartotta távol (v. ö. fentebb, XIV. Tétel).

A Latinok közül nem kevésbbé világos Karthauzi Szent Brunó a 109. *Zsoltár fejtegetésében* (L. P. 152, 1228): «*Te pap vagy Melkizedek rendje szerint*, és pedig *mindörökké*, azaz úgy, hogy a te papságod, amelyet [Isten] a már üressé tett levita papság helyett elfogadott, mind-

örökké fennálljon BENNED és TIEIDBEN. SAJÁT SZEMÉLYÉBEN papnak mondjuk őt mindörökké, NEM MINTHA TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK AZ ÁLDOZATÁT MINDÖRÖKKÉ BEMUTATNÁ, AMIT CSAK EGYSZER MUTATOTT BE, hanem mert mindörökké imádkozik fiaiért az Atyánál. Mert nemcsak az áldozás a papok dolga, hanem a népért való imádkozás is. ÖVÉIBEN pedig AZ ÁLDOZAT SZERINT is pap mindörökké, AMELYET mindörökké, azaz A VILÁG VÉGÉIG SZAKADATLANUL BEMUTATNAK, és az imádság szerint is. Ugyanis az ő papjai az Úr testének és vérének az áldozatát is bemutatják mindennap, és a népért imádságokat mondanak».

Helyesen int tehát minket óva Scotus a *XX. Quodlibetumban* attól, nehogy azt higgyük, hogy Krisztus most saját személyében bemutat: «Ha most be is mutatjuk Krisztust, úgymond, ahogyan az áldozat őt magában foglalja, ő mégsem mutat be közvetlenül áldozatot *Zsid.* 9. *szerint: Sem azért, hogy gyakran áldozza fel magát.* És ugyanitt: *Krisztus egyszer áldoztatott fel,* egészítsd ki: *önmaga, mint áldozatbemutató által*». Érdemes Scotusnak ezt a helyét bővebben tanulmányozni.

Egyelőre jó, ha meghallgatjuk Vasquezt, aki a mienkkel ellentétes véleményeket azzal vádolja, hogy újak. Ezeket írja ugyanis, amikor azzal foglalatoskodik buzgón, hogy Krisztustól minden új érdemszerzést távoltartson: «Úgy gondolom, hogy Krisztus a másik életben semmit sem érdemel ki nekünk, mert már halandó életében végrehajtván a mi megváltásunk művét, az égben már többé sem nem imádkozik, sem semmit föl nem áldoz értünk az Istennek... Ebből a tanításból azt következtetem, hogy SÚLYOSAN TÉVEDTEK EGYES ÚJABBKORI hittudományi professzorok, akik azt mondják, hogy Krisztus most cselekvőlegesen érdemeket szerez... a miseáldozatban, azért, mert a miseáldozatot mintegy AZ Ő CSELEKEDETÉNEK tekintik, mert hiszen azt mondjuk, hogy ő áldozza fel magát... Azt pedig, hogy azt mondjuk, hogy Krisztus az eucharisztiában magát feláldozza, nem úgy kell értenünk, mintha Krisztus testének a feláldozása,

amelyet Krisztus szolgái Istennek mindennap cselekednek, ÁLTALA IS FÖLIDÉZETT CSELEKEDET VOLNA, hogy érdemszerző lehessen : hanem mivel azt mondjuk, hogy azok Krisztus nevében történnek, azért mondjuk, hogy Krisztus magát feláldozza» (S. Th. III. 19, 4. felett. 76. vita, 1. fej. 6. n.). Vasquez után pedig el kell olvasni Hiquaeusnak, Scotus IV. D. 13. 2 feletti Megfontolásaihoz írt *VI. Kérdését*, 4. köv. (Lyon, 1639, 381 stb. l.).[1]

[1] A Jézustársaságból egyetértett Vasquezzel kortársa, Henricus Henriquez (*Summa Theol. Moralis*, 9. k. *De vero missae sacrificio*, 19. f. 6. n.), hasonlókép Azorius (*Inst. Mor.*, 10. k. 18. f.) ; és azután Becanus (*Sum. Theol. Scholast.* tract. de sacram., 25. f. 9. kérd. Lyon, 1679, 863. l.) és Franciscus Amicus (*A Szentségekről*, 33. vita, 94. stb.), akit mindjárt ezután idézni fogunk. Ezt írja Henriquez : «Nem másképpen mondjuk, hogy Krisztus most a miséző papok által magát feláldozza, mint mivel elrendelésével megengedte, hogy a papok Krisztus nevében mutassanak be, és a következményt dologi teljesítmény szerint előteremtő értéket és erőt adott». Azorius pedig ezt : «Mindennap feláldozza magát most az Atyának, AHHOZ KÉPEST, amint a papok Krisztus urunk parancsára, elrendelésére, tekintélyében és nevében mindennap bemutatnak. Ő maga tehát az első pap, a többi igazi papok az ő szolgái, az Egyház által felszentelve és hatalommal ellátva, hogy áldozatot végezzenek és mutassanak be» (Lyon, 1602, 1117. oszl.). Még inkább, sőt véleményünk szerint mértéken túl szűkre szabja Krisztus szerepét Becanus, amikor így ír : «Nem azért mondjuk kereken, hogy Krisztus az első bemutató ebben az áldozatban, mert embersége által, mint az istenség eszköze által az áldozás cselekedetében fizikailag közreműködik. Először, mivel sokan tagadják ezt a fizikai közreműködést, és alig lehet védeni . . . Azért mondjuk Krisztust a miseáldozatban elsődleges bemutatónak, mert a szolga Krisztus személyében mutat be. Ugyanis a szolga ebben a misztériumban úgy viselkedik, mint a király követe, akinek a személyét viseli és megjeleníti». Mindenesetre az átlényegülés végrehajtásában való cselekvőleges működése miatt még nem mondjuk, hogy Krisztus az ő embersége szerint valóban és ismét áldozatot mutat be : de nekünk mégis úgy látszik, hogy nem szabad tagadni Krisztus emberségének ezt a közreműködését. Közbelép ugyanis az első nem teremtett ok alatt ez az emberség mint összekapcsolt eszköz, amely igazi, eszközölve létrehozó okozásnak örvend. De

Ha pedig valaki úgy vélné, hogy ezt a lényegtelen kérdések közé kell sorolni, annak ajánljuk, fontolja meg, hogy mennyi következmény függ ettől. Ha ugyanis egyszer feltételezzük, hogy Krisztus a mi miséinkben személyesen új áldozatbemutatással közbelép, akkor már elvész mindaz, amit Urunk áldozatának egyetlenségéről annyira biztosítani óhajtottunk (V. Tét stb). Tudniillik a mi Megváltónk első áldozatához hozzájönnek, és mint gyarapodás hozzájárulnak az ő számos többi áldozatai, a *Zsidókhoz írt Levél* ellenére : sőt amely áldozatok egyenlő értékűek és egyenlő méltóságúak azzal az első áldozattal : feladjuk tehát a kereszt elégségességét.[1] Azért helyesen fűzi össze Scotus az éppen most idézett szavaival a következőket : «Egyébiránt úgy látszanék, hogy egy mise ünneplése egyenlő értékű volna Krisztus kínszenvedésével, ha ugyanaz volna közvetlenül a bemutató és a feláldozott. Pedig biztos, hogy a mise nem ér fel Krisztus kínszenvedésével» (*i. h.*). Feladnánk ennélfogva a miseáldozatnak a vacsora és kínszenvedés áldozatával való egységét is : mert ezt nem bírjuk épségben tartani, ha a mi új áldozatunkat nem értjük alávetve az Úr ama régi áldozatának, mint szolgálatit és részesedőt a feji és eredeti cselekedetnek. Nem Krisztus van ugyanis önmagának alávetve, és nem állhat az ő későbbi cselekedete az előbbihez részesedő és szolgálati vonatkozásban : hanem az Úr egyik áldozatának nem tudna mellé nem rendelődni és

ebből nem lehet következtetni Urunknak új jelen áldozását, amely a régihez mint gyarapodás járulna hozzá (amint azt lejjebb elő fogjuk adni).

[1] Amicus (*i. h.* 97. n.) : «Ha Krisztus a pappal együtt CSELEKVŐLEGESEN áldozna, . . . akkor ez az áldozat nemcsak aszerint, amint azt Krisztus az utolsó vacsorán és a kereszten bemutatta, hanem aszerint is, amint most van bemutatva, végtelen értékű és érdemű volna. A következmény téves. Tehát az előzmények is azok» (*i. h.* 97. n. *Cursus Theol.* vol. 7. Duavci, 1640. p. 440). Ezt a bizonyító okot ezután kifejti, minden ízében megmagyarázza, és ellenfelei bizonyítékait lerontja.

vele össze nem számlálódni a másik, mint tökéletesen egyenlő.[1]

Tehát A MISEÁLDOZATNAK a keresztáldozathoz viszonyított újdonságát csak AZ EGYHÁZ SZEREPÉNÉL kell figyelnünk, aki most teszi magáévá azt az áldozást, amelyet hajdan Krisztus vitt véghez és ahhoz képest újítja azt meg, amint az áldozás ereje és cselekedete a fejről átmegy a testbe.

[1] Ezt az elfogadhatatlan következményt mélyen érezte Westcapell Galenus Máté, a jeles hitvitázó, amikor a következő módon intette a katolikus apologétákat, akik nem értelmezték mindig elég óvatosan azt a megszokott mondást, hogy a mi miseáldozatunknak Krisztus a bemutatója: «Bárhol nagy a számuk azoknak, úgymond, akik ezzel a kéznél levő kifejezéssel élnek, de aki ezt megmagyarázza és kellően érti, azzal lehetséges, hogy nem egykönnyen találkozunk ... Lásd ugyanis, hogy KORUNK hitvédői közül egyesek a szavakra oly nagy súlyt fektetnek, mintha lélekben Krisztust az oltár mellett állva képeznék. Aki most is a pap által mindenhez fogna, könyörögne, hálát adna, áldozna, az áldozó ember azalatt egészen tétlen lévén, és csak személyét és alakját kölcsönözvén Krisztusnak. Mert látnivaló, hogy nem jelentéktelen hittudósok ahhoz folyamodnak, hogy A MISÉBEN, AMELYET ELKÉPZELNEK, VÉGTELEN ÉRTÉKET VÉDELMEZNEK (saját szavaikat idézem!). Mivel ugyanis, úgy mondják, az Atyák arról tanuskodnak, hogy maga Krisztus az, aki magát feláldozza, ... ki tagadja, hogy az ő működése végtelen értékű és eredményű. MINTHA ... NEM MONDANA ELLENT EZ AZ ÖNMAGÁBAN TÖRTÉNŐ ISMÉTLÉS AZ Ő EGYETLEN ÁLDOZATÁNAK, és megfelelne neki most A KÖNYÖRGÉS, AKI EGÉSZEN TÖKÉLETES. Ugyanis ezek az ebben a kérdésben nem elég otthonos és óvatos hittudósok nem átallják Krisztust az égben még ma is az Atya előtt térdenállva elképzelni, mivel Pál közbenjárónak, János pedig szószólónak mondja őt az Atyánál ... Bizonyára helyesebben gondolják a liturgia görög magyarázói, az ő szent Atyáikat nyomon követve, hogy ezek mind a kereszt legteljesebb érdeméhez és megállapított értékéhez viszonylanak, és jámbortalanul fordítaná azokat valaki más irányba. Mert ahol a legbőségesebb, és ami egyszer számítva mindig és mindig elég, *ἀντίλυτρον* és megváltás díja, és igen gazdag érdem létezik, arról helyesen mondjuk közönségesen, hogy bármit hoz magával vagy eszközöl ki ezokból, azt kiérdemelte, és mint jogát követeli és követelte, sőt nyerte el» *(Megfontolás a miseáldozatról*, 1574, 13. f. 160—161. l.).

A miseáldozatok pedig, valamint az átváltoztatások, vagy a kenyér és bor eucharisztiává tételei is, két módon különböznek egymástól. Először az áldozópapok különbségei miatt : ugyanis az egyiknek a misézése nem a másik misézése : hacsak talán, például a papszentelő püspök alatt, nem társul sok pap egyetlen átváltoztatás végrehajtására : ugyanis már (elég valószínűen, l. M. F. XXVIII. Eluc.) nem sokszorozódnak az áldozatbemutatások az együttmisézők száma szerint : hanem erkölcsileg egy áldozatbemutató van, amint egy az átváltoztató is : tudniillik a papi testület, amely egy test módja szerint cselekszik. Másodszor pedig ugyanannak az egy papnak egymásután következő átváltoztatásai miatt, amelyek az áldozatok nagy számát hozzák magukkal, amennyiben átváltoztatással vitetik véghez a hasonlat szerinti feláldozás (immolatio similitudinaria), amely az áldozati adomány bemutatását burkolja be.

A nehézséged talán a következő : Az áldozatbemutatást az átváltozás burkolja be : de az átváltozást Krisztus hajtja végre, amint azt az Atyák és Egyháztanítók sokszáz helyen tanusították : tehát Krisztus mutat be.

Felelek először : azt is mondanunk kell, hogy az átváltozást az isteni mindenhatóság viszi véghez : és mégsem mondjuk, hogy a Szentháromság mutat be magának áldozatot. És valóban, az átváltozást Krisztus viszi véghez, először aszerint, amint isteni természete van, amelynek az átlényegülés saját következménye : és tényleg nem működik a pap a kenyérrel és borral másként, mint az itt és most működő Istenségnek (legalább közvetett) eszköze. Tehát az átváltozásra vonatkozó okozás nem lépteti fel legott a távoli cselekvőben az áldozatbemutató tekintetét.[1]

[1] Ezt a megoldást maga S u a r e z is helybenhagyja, írván : «A követelmények egyike, hogy ebben az áldozatban papi módon mutathassunk be, hogy aki bemutat, járuljon hozzá az áldozati cselekvényhez : de ez az ok egyedül mégsem elég, mert MÁS A

De felelek másodszor, és pedig szorosabban a dologra : Krisztus viszi véghez az átváltozást aszerint is, amint emberi természete van, amelyben ő a legfőbb pap, aki először változtatott át, és az embereknek szentségi jegy rányomásával megengedte, hogy átváltoztassanak és most is közli általunk valóban az első ok erejét az átváltoztatandó anyaggal.

Ami pedig az isteni erőnek ezt a lehozását illeti, két dolgot kell megfontolnunk. *Először* ugyanis ez mindenesetre magával hoz Krisztus emberségében valamely eszközlő tevékenységet, amely itt és most takarja ki magát a szentségi következmény tekintetében. De más dolog egy ilyen új és (amint illik) tudott és akart tevékenységet állítani és más dolog Krisztushoz nem tudom miféle és mintegy egészen megújított liturgiai cselekedetet hozzáalkotni. Sőt a felvett emberségnek az eszközlő okozása azzal jár, hogy minket (a szentségi jegy közvetítésével) annak az átváltoztató cselekedetnek a hivatalába juttat, amelyet Krisztus egyszer régen idézett föl az utolsó vacsora kenyere és bora fölött : amelynek erejében kell, hogy a mi összes átváltoztatásunk ma történjék.

Mert amikor az utolsó vacsorán Krisztus azt mondotta : *Ez az én testem*, akkor az ő beszédének, amely az örök Lélek által hozta magát áldozatul Istennek *(Zsid.* 9. 14 : v. ö. V. Tétel), a hozzácsatolt szóval, *ezt cselekedjétek*, valamilyen mindörökké érvényes örök hathatósága volt : amely Urunk szavainak általunk való kimondásába állandóan belefonódik, hogy a mi kezeink között ismét feláldoztassék misztikailag és felajánltassék valóban Krisztus, az Egyház áldozati adománya : amilyen értelemben az Egyháztanítók gyakran mondották, hogy a mi szánk által maga az Úr beszéde működik még min-

LÉTREHOZÓ TEKINTETE, ÉS MÁS AZ ÁLDOZATBEMUTATÓÉ : ugyanis Isten hozta létre ugyanezt a cselekedetet, és mégsem mutat be áldozatot» (77. Vita, 1. köv. 6. n.).

dig:[1] mintegy valamely királytól eredő, szolga által kihirdetett törvény. Ahogyan tehát Krisztus keresztel ugyan bennünk, akik keresztelünk, nem mintha ő itt és most a keresztelés cselekedetében foglalatoskodnék, mintha az én keresztelésemen kívül még egy másik keresztelés is

[1] Igy mindenekelőtt Aranyszájú Szent János, ezen a nagyon ismert helyen: «Jelen van Krisztus, és aki egykor azt az asztalt előkészítette, ő maga készíti elő most ezt. Mert nem ember az, aki azt cselekszi, hogy a föltett dolgok Krisztus testévé és vérévé változzanak, hanem maga Krisztus, aki értünk keresztre feszítteték. Jelképet teljesítve áll a pap, kimondva ezeket a szavakat: de az erő és a kegyelem Istené. *Ez az én testem*, úgymond. Ez az ige átformálja azokat, amik fel vannak téve. És ahogyan e szó, *Sokasodjatok és töltsétek be a földet*, egyszer volt ugyan kimondva, de a mi természetünknek minden időben erőt ad, hogy gyermekeket hozzunk a világra: úgy EZ AZ EGYSZER KIMONDOTT SZÓ az Egyházban, minden egyes asztalon, AKKORTÓL FOGVA EGÉSZ A MAI NAPIG, ÉS EGÉSZEN AZ Ő ELJÖVETELÉIG, A TÖKÉLETES ÁLDOZATOT VÉGREHAJTJA» (*Júdás árulásáról*. 1. hom. 6. G. P. 49, 380. V. ö. 2. hom. 6. n. 389—390. oszl.). Hasonló értelemben írt Damaszkusi Szent János (*Az orthodox Hitről*, 4. 13. G. P. 94, 1140—1141), és Gázai Samonas (*Vita a Szaracén Achmeddel*. G. P. 120, 829). Ha tehát később Kabasilas Miklós (*A Liturgia fejtegetése*, 29. G. P. 150, 428—433) és Tesszalonikai Simeon (*Fejtegetések az Isten Templomáról*, 88. f. G. P. 155, 737) ezt a viszonyt helytelenül értették, és azt hitték, hogy az Úr szavai nem ugyanazoknak a szavaknak általunk való kimondása által működnek, hanem epiklézis által, abból semmi sem következik a régi Atyák által kijelentett őselv ellen, hanem csak Kabasilas és Simeon előítéletei ellen. Egyébként Szent Tamás világosan az Úr kimondásának tulajdonítja ezt az elsődleges okozást, amikor így ír: «Magának Krisztusnak a kimondása által nyerték el ezek a szavak az átváltoztató erőt, bármelyik pap kimondja, mintha Krisztus jelen volna és mondaná» (III. 78, 5. c.). Csodálatosan magasztalja a mi kimondásunk viszonyát Urunkéhoz Waldes Tamás (*i. m.* 4. cím, 38. f. 92. levél), mialatt mondja: «Le vannak téve ezek a fenséges, isteni tekintélyű szavak, hogy lelkünk mélységes áhítatával hirdessük ki azokat: KIHIRDETJÜK, ÉS MINDIG EREDMÉNYES Krisztus mondata: *Ez az én testem*». Ezt annál igazabban mondja, mert az efféle kihirdetés értelmében lesz igaz, amit a Kánonban mondunk, hogy Krisztus rámutatva beszélt erről a kenyérről és a mi kelyhünkről (EZT *a drága és szent kelyhet tiszteletreméltó kezébe véve*).

volna, amely Krisztustól indulna ki : hanem egy a keresztelés cselekedete, amely általam történik, Krisztus elrendelése szerint ugyan, az isteni erőt velem itt és most közlő Krisztus alatt ; úgy Krisztus nevében és erejével és ahogyan Paschasius mondotta, Krisztus papságában változtatok át : de mégsem Krisztus változtat át valamely új liturgiai cselekedettel. A keresztség és az Oltáriszentség között kereken ezzel a hasonlattal élve világították meg a mi Tanítómestereink, hogy hogyan szenteli föl Krisztus mindegyik, legromlottabb pap által is az ő testét és vérét, ahogyan a pogány által is beavatja a hivőt (olv. többek között erről Algerust, *Urunk testének és vérének a szentségeiről*, 3. k. 2—10. f. L. P. 180, 833—844). Ezzel az összehasonlítással nemhogy fentartanák az előbb támasztott nehézséget, amint sokan gondolják, sőt ellenkezőleg eltompítják és visszafordítják.

Másodszor pedig, a fölvett emberségnek ez az eszközlő okozása az átváltozás végrehajtását illetőleg, bármennyire cselekvőleges legyen is, a legkevésbbé sem lépteti fel Krisztusban a jelenidejű és formai áldozatbemutató tekintetét. Fellépteti ugyan az áldozatbemutató valamilyen tekintetét, mert maga az a régi átváltoztatás, amellyel már minket társít a jelen időben, az ő áldozatbemutatása volt : amely tehát a mieinket mind élteti és tekintetbe veszi, de úgy, hogy ő maga nem ismétlődik. Ennélfogva nem csatlakozik Urunknak egy új áldozása sem a régihez : hanem az erő szerint működik és megmarad mindörökké. Tehát ebben az értelemben maga Krisztus az erő szerinti áldozatbemutató, mi pedig a formai áldozatbemutatók vagyunk.

Egyébként az mutat be formailag, aki láthatóan bemutat. Krisztus pedig már semmi látható dolgot nem visz véghez, hanem csak láthatatlant.

Ha valaki ezt mind figyelmesen megfontolja, akkor nem lesz olyan nehéz megérteni, hogy miért mondjuk, hogy Krisztus, ámbár cselekvőlegesen közreműködve a mi átváltoztató cselekedetünkkel, mégsem mutatja be a mi

áldozatunkat másként, mint erő szerint. De legteljesebb világosság akkor lesz végre, ha valaki a mise értékét tanulmányozza, ahogyan az az egyházi felajánlás befolyása (l. M. F. XXVI. Eluc.) : és főleg a szentségek működését, amely isteni indítást feltételez (l. M. F. XLVIII. Eluc.).

XXIV. TÉTEL.

KÜLÖNFÉLE MÓDON VÉTENEK AZ EUCHARISZTIÁS ÁLDOZAT HELYES MEGÍTÉLÉSE ELLEN: AMIKOR VAGY BEVESZIK A SZENTÁLDOZÁST AZ ÁLDOZAT MEGHATÁROZÓ ELEMEI KÖZÉ, VAGY AZ A VÉLEMÉNYÜK, HOGY KRISZTUS A MI ÁLDOZATUNKBAN NINCS ILLETVE SEMMIFÉLE BELSŐ FELÁLDOZOTTSÁGI TULAJDONSÁGGAL, VAGY AZT HISZIK, HOGY MI ILLETJÜK ŐT MISÉZÉSÜNK ÁLTAL ILYEN TULAJDONSÁGGAL.

IV. FEJEZET.

KÖVETKEZTETÉS A MISEÁLDOZATRÓL VALÓ ELTÉRŐ VÉLEMÉNYEKRŐL.

A miseáldozat formailag nem puszta emlékezete az áldozatnak, de mégsem léptet föl a mise a megemlékezésen kívül semmit, ami által Krisztus önmagában bárhogyan megváltoznék, vagy nem áldozati adományból áldozati adománnyá lenne. Hanem a megemlékezéshez onnan jön hozzá az igazi áldozat tekintete, hogy *először:* a szentség, amely a kínszenvedés képét vagy megemlékezését mutatja, magát Krisztust tartalmazza, akit a kínszenvedés igazi, dicsőséggel teljesített áldozati adomány-állapotban hagyott hátra: és *másodszor:* hogy maga az általunk ismételt szentségi feláldozás a megjelölt áldozati adomány általunk történő igazi felajánlását burkolja be és hajtja végre. Az igazi áldozat pedig a valóban feláldozott áldozati adománynak igazi és érzékelhető felajánlása. A mi misénk tehát igazi áldozat, ámbár igazi, t. i. vérontásos feláldozást nem találunk benne, legföljebb feltételezve, az istengyilkos Zsidók részéről és a végmozzanat részéről, aki Krisztus, az Istennek feláldozott adomány. Mi tehát a mi áldozatunk adományában semmiféle változást nem eszközlünk, csak külsődlegeset, amely abból áll, hogy a szentségi jel által Krisztus áldozati adományából a mienk is lesz. A mienk lesz pedig, amennyiben, mivel mi Krisztus tagjai vagyunk, Krisztus fejünk alatt, a tőle kapott hatalommal megújítjuk az eucharisztiás misztériumot, amely által a kenyér és bor külszíne alatt Isten elé terjesztjük

Krisztus testét és vérét, a kínszenvedés áldozati adományát.[1]

[1] Legalább részben egyetért velünk korunk kiváló érdemeket szerzett hittudósa, Pesch Krisztián, amikor ezeket írja: «Könnyen megmagyarázzuk, hogy hogyan igazi áldozat a mise. *Jelen van az áldozati adomány*, maga Krisztus. *Jelen van ennek az áldozati adománynak régen a kereszten történt fizikai lerontása*, amely a fizikai rendben már régóta elmúlott ugyan, de AZ ERKÖLCSI RENDBEN a miseáldozattól elválaszthatatlan. *Van itt érzékelhető áldozás is*, mert mialatt a szavak erejénél fogva Krisztus teste letétetik az egyik külszín alá, és Krisztus vére a másik külszín alá, misztikai halálraadás történik, amely érzékelhetően megjeleníti és BEMUTATJA KRISZTUS VÉRÉNEK, A KERESZTEN, Isten imádására és kiengesztelésére TÖRTÉNT FIZIKAI KIÖMLÉSÉT. Tehát semmi sem hiányzik, amire igazi áldozathoz szükség van» *(Praelectiones dogmaticae*, 1896, 6. k. 914. n.). Egészben véve tetszik ez a magyarázás, kivéve talán azt, hogy kétségben hagy minket afelől, hogy miben áll ez az összefüggés, amelyet csak *erkölcsinek* mond a mise felajánlása és a kínszenvedés feláldozása között: vajjon valamilyen igazi és lényeges áldozati állapot megmaradásában, amely a kínszenvedés következtében keletkezett mindörökre (amelyről a szerző egy szót sem szól): vagy talán inkább a képnek és emlékjelnek a megszűnt és régi példaképhez való puszta vonatkozásából: amely esetben a szerző véleménye valóban nem különbözik a többiektől, akiket lejjebb fogunk felsorolni, mert túlkevéssel vétettek a mi áldozati adományunk igazsága ellen. Az sem szünteti meg a kétséget, sőt még növeli, amit a szerző hozzátesz: «Így azt a másik nehézséget is megoldottuk, hogy nem tűnik ki, hogy hogyan van Krisztus az oltáron áldozati adomány állapotában. Ahhoz képest van ugyanis áldozati adomány állapotában, amint a fizikai halál, amely a kereszten történt, ERKÖLCSILEG MEGJELEN, és az emberek üdvéért Istennek bemutattatik» *(u. o.* 915. n.). Úgylátszik, e szavak az áldozati adománynak semmiféle tényleges megmaradását nem jelzik, hanem csak észben való maradását. Amely mindenesetre nem elég ahhoz, hogy itt és most az igazi áldozati adománynak igazi bemutatása történjék. Ám habár ebben a pontban nem értünk tökéletesen egyet, mégis azt kell mondanunk, hogy a szerző bizonyos tekintetben jobban megközelítette a hajdankortól öröklött tanítást, mint ennek a kornak nagyon sok írója. Sőt az sem biztos, hogy ő távoltartotta azt a megmaradást, amelyet védelmezünk. Sőt az is lehet, hogy így kell érteni azt az erkölcsi összefüggést, amelyet megállapít.

Következtesd a mondottakból, hogy miért és milyen fokon nem tetszenek bizonyos mestereknek úgy A MI

De félünk, hogy nem lehet így értelmezni W. J. Kelly szavait *(Az Elfátyolozott Fenség.* London, 1903, 291. l.): «A Kálvárián véghezvitt feláldozás folytatódik a szentmisében, mint az áldozat lényeges része. Az áldozat fogalmához nem szükséges, hogy a felajánlott dolog ott legyen az áldozatnál és halálra adassék, hanem elégséges, hogy az áldozat tárgya Istennek felajánltassék, amely vagy feláldoztatik, vagy már fel van áldozva. Nincs szükség tényleges együttlétezésre a feláldozás és a felajánlás között, hanem csak ERKÖLCSI EGYESÜLÉSRE (of a moral union), és ez az erkölcsi kapcsolat az áldozatot bemutató PAP SZÁNDÉKÁTÓL FÜGG». Nem tetszik nekünk, hogy nem lehet ezt az «erkölcsi egyesülést» a szerző felfogása szerint úgy értelmezni, hogy megmentsük a feláldozottsági állapot jelen ténylegességét, mert az van mondva, hogy az én szándékomtól függ. Egyébként előrebocsátotta a szerző, hogy: «A Kálvárián csak egyszer volt bemutatva az áldozat, és ennek az áldozatnak az adománya MEGSZŰNT ÁLDOZATI AJÁNDÉK LENNI» (243. l.). Sőt ellenkezőleg, Krisztus az ő áldozatának valamilyen mindörökké Istennek áldozott ajándéka maradt.

Úgy véljük, hogy legteljesebben átlátta a dolgot Manning bíboros, amikor így írt: «Ő [t. i. Krisztus] önmagának örök felajánlása által oltár, áldozati ajándék és pap . . . Egyetlen áldozat váltotta meg a világot mindörökre, és van folytonosan bemutatva az égben és a földön: az égben csak egy pap által az örök oltáron, a földön a papok sokasága és egymásután következése által, akik egyek Vele, mint az ő papságának részesei . . . Ez a Zsidókhoz írt levél tartalma» *(Az örök papság,* 17. 1. f. 2. n. 4. l.).

Közben csaknem a mi értelmezésünk szerint írt a nagy háború alatt a nagyhírű Lépicier Elek Mária O. Serv. B. M. V. korábbi generális *(Az eucharisztia legszentebb áldozatáról,* Róma, 1916 máj. 30, 109—115. l.), amennyiben azt védi, hogy mi Krisztust ahhoz képest ajánljuk fel, amint ő a kínszenvedésben meg volt ölve. De nem látjuk eléggé át, hogy ő a keresztnek a misére való minő (fizikai) befolyását, és az áldozati formának a keresztről a misére való minő áthárulását védelmezi (Krisztus feláldozottsági állapotának a megmaradásán kívül).

Őt sokban megelőzte A. A. Paquet, a Quebec-i Laval egyetem Hittudományi Karának Dékánja *(Disputationes Theologicae seu Commentaria in Summam Theologicam D. Thomae. De Sacramentis,* disp. 8. q. 1. a. 4. Quebec, 1900, 458—460. l.).

FELAJÁNLÁSUNK IGAZSÁGÁRÓL, mint A MI ÁLDOZATI ADOMÁNYUNK TULAJDONSÁGÁRÓL akár a mi korunkban, akár valamivel régebben alkotott véleményei.

1. §. A mi felajánlásunk igazságáról.

A mi felajánlásunk igazságát tudniillik bizonyára kisebbítik azok, akik, mint például Renz *(i. m.* 2, 499—503. l. stb.), TAGADVA AZ ÚR TESTÉNEK ÉS VÉRÉNEK MINDEN ÁLTALUNK TÖRTÉNŐ FELAJÁNLÁSÁT,[1] azt gondolják, hogy a miseáldozat formailag végre is lakoma készítése és az emberek elé tevése a keresztrefeszített Kriszus testéből és véréből, aki feláldozottsági alakban van jelen : vagy ami ugyanaz, hogy mi a kereszt áldozati adományának eledelállaptotot kölcsönzünk. Úgylátszik, nyiltan ezek ellen halad előre a Trienti Zsinat : «Ki van közösítve, aki azt mondja, hogy a misében nem mutatunk be Istennek igazi és tulajdonképpeni áldozatot, vagy hogy feláldoztatni itt nem más, minthogy Krisztus nekünk táplálékul adatik» (D. 948).

Noha ettől a tévedéstől egészen mentek Soto Domonkos[2] és követői, Cano[3] és Bellarmino[4],

[1] Helyesen fogadta el Cano alapelvnek minden vitában a miseáldozatról a protestánsokkal, hogy «csak akkor van áldozat, amikor valamely szent dolgot Istennek felajánlunk. Mert ahol nincs felajánlás, ott áldozat sem lehet» *(Theológiai helyekről*, 12. k. 12. f. Köln, 1858, 407. b. fol.).

[2] «De Krisztus halála nem jelenül meg az átváltoztatásban : sőt átváltoztatjuk, hogy feláldozzuk, mialatt magunkhoz veszszük, mert ez Krisztus halálának és eltemetésének a képe. És a vér magunkhozvételében a vérontás képét alkalmazzuk» *(Megkülönböztetések*, 4, 13, 2. kérd. 1.)

[3] Csodálatos azonkívül, hogy Cano a szentáldozással együtt a kenyértörést is a miseáldozat lényeges alkotóelemei közé tartozónak gondolta *(i. m.* 426. a. fol.).

[4] «Azt pedig, hogy (a pap szentáldozása) lényeges rész, abból bizonyítjuk, mivel a mise egész cselekvénye alatt, amint mindjárt meg fogjuk magyarázni, ezen kívül nincs az áldozati adománynak más valóságos lerontása : pedig fentebb bizonyítot-

mert erősen állítják a misében a felajánlást, de talán mégsem gondolkoztak eléggé fölötte, hogy mi a viszony a felajánlás és a részesedés között, amikor mindenesetre nem az egész áldozatot, de annak mégis egyik alkotórészét, hogy ne mondjam főrészét, a szentáldozásba fektetik, mintha ez az áldozati adománynak akár jelképes (Soto, Cano), akár valóságos lerontását is (Bellarmino) magával hozná.

Ezekhez csatlakozik de Lugo bíboros, amennyiben Krisztusnak valamilyen valóságos lerontásához,[1] amely az átváltozás által előbb történt, mint a lerontásnak valamilyen (jelképes?) kiegészítését, magát a szentáldozást adja hozzá (*Az eucharisztia imádandó szentségéről*, 19. vita, 5. feloszt, 68. n.). De sokkal inkább ide kell számítanunk a Salmanticai hittudósokat, akik semmi más feláldozottsági tulajdonságot nem ismernek el Krisztusban, mint amely a szentségi jelenlétnek a szentáldozás által való megszűnésén alapszik.[2]

Valamennyiök felfogásának sok más egybe nem illő következményen kívül leginkább az árt, hogy a szentáldozás által Krisztus testét se fel nem ajánljuk, se fel nem áldozzuk. Először is nem ajánljuk fel a szentáldozás által, hanem miután már előbb fel volt ajánlva Istennek, tudniillik az átváltozás által, már mint a mi eledelünket és megszentelésünket kapjuk vissza Isten kezéből. Azért Szent Tamás nemcsak világosan fenntartja, hogy az áldozatbemutatás már a szentáldozás előtt végre van

tuk, amikor a meghatározást megállapítottuk, hogy szükség van valóságos lerontásra» (*A Miséről*. 1. k. 27. f.).

[1] Amelyről mindjárt szó lesz.

[2] *Az Eucharisztia legszentebb szentségéről*, 13. vita, 2. kétség, 3. §. 29—39. n. Vegyük hozzá Gabriel a S. Vincentio sarútlan karmelitát (*Tract. de Sacram.* 2. rész, *A legszentebb miseáldozatról*, 4. kérd., kiadv. 1656. 579. stb. l.). Annyira csak a szentáldozás az egész áldozat, hogy 1. csak a szentáldozáson alapszik (az átváltozás kizárásával) az áldozati adomány felajánlása is (587. l.) : és 2. ennekokáért a nagypénteki csonka-mise is igazi áldozat (583. l.) !

hajtva (III. 83, 4 : III. 83, 6, 6m), sőt azt is megjegyzi, hogy mi nem tudjuk az eucharisztiát másnak az üdvösségére és előhaladására magunkhoz venni (III. 79, 7, 3m), legalább ami a dologi teljesítményt illeti, amely a magához vevőnek a saját szentségi gyümölcsében egészen be van fejezve.[1] Ennek oka pedig látható : mivel *valakiért* a kiegyenlítés felajánlás által, a kérés meg imádság által történik : az isteni ajándék elfogadása azonban magában véve se nem felajánlás, se nem imádkozás : ahogyan adni vagy kérni nem annyi, mint elfogadni, hanem egymásnak mintegy ellenébe vannak téve.

Másodszor pedig tévedne, ha valaki azt mondaná, hogy Krisztust nem ajánljuk ugyan fel Istennek a szentáldozás által, hanem igenis feláldozzuk, miután már előbb felajánlottuk. Felajánljuk tudniillik az átváltozással, de arra, hogy a szentáldozás által feláldoztassék. Tévedne ez, mondottuk : ugyanis vagy azt gondolnánk, hogy Krisztust a szentáldozás által ténylegesen és önmagában

[1] *Ján.* 6. *fölött*, 6. felolvasás. «De mégis, ha egyszerű hivő veszi magához ezt a szentséget, akkor nem használ másoknak, ami a dologi teljesítményt illeti . . . Ebből nyilvánvaló, hogy az eucharisztiát a tisztítótűzben szenvedő lelkekért magukhoz vevő laikusok tévednek» (v. ö. Suarez, *A Szentségekről általában.* 1. vita, 1. feloszt. 6. n. és *Az Eucharisztiáról*, 79. vita, 1. feloszt. 4. n. és *Megfontolások* S. Th. III. 79, 7-hez). Ezt a következményt (igen nagy jóindulattal) látszólag úgy enyhíti Billot bíboros (*Az Egyház szentségeiről*, 4, 1. k. 539. l.), hogy mégis jámborul tanusítja maga is (*u. o.* 604. l.) : «Mert bizonyos, hogy bármit veszünk magunkhoz, magában a magunkhozvevés cselekedetében nem ajánljuk azt fel, és viszont». Ezt védelmezték egykor a Lutheránusok ellen az *Antididagma* tiszteletreméltó írói, Groper János vezetése alatt : «Ami a szentség vételét illeti, Aranyszájú Szent János a Korintusiakhoz írt első levél 15. fejezete fölött azt mondja : Hogy ahogyan az egyik embert nem lehet a másik, különösen halott helyett megkeresztelni, úgy senki sem veheti Krisztus testét és vérét más, különösen halott helyett (40. homilia, 1. n. G. P. 61, 347. De nem hiteles a hely). . . . Csak azt lehetne talán mondani, . . . hogy Krisztus összes tagjai között (t. i. az összes szentek és hivők között, akik a világ kezdete óta voltak, és akik most vannak és lenni fognak egészen a világ végéig)

áldozzuk fel, vagy csak jelképesen és a külszínek értelmében. Ténylegesen és önmagában áldoztatnék fel, ha lerontatnék az ő létezése az égben (ami sehogysem lehet a te véleményed), vagy valami más, az átlényegülés által mintegy létrehozott nem tudom miféle létezése : de arról, hogy ilyesmi nincs, lásd M. F. L. Eluc.-t. Jelképesen és mintegy a külszínek értelmében mondanánk pedig, hogy ő feláldoztatik, amennyiben megsemmisülvén a külszínek, megszűnik a viszony, amelyben a jelölt és tartalmazott Krisztussal állottak. De mivel az efféle lerontás semmi módon sem illeti Krisztust ténylegesen, azért sohasem tarthatjuk azt igazi feláldozásnak, hanem csak képben történőnek vagy megjelenítőnek. Ám a hasonlat szerinti feláldozás nemében már megelőzte azt az átváltozás két szín alatt. Hátra van tehát, hogy a szentáldozást ne gondoljuk feláldozásnak; hanem feltételezvén a feláldozást, az áldozati adományból való részesedésnek.

Azonkívül, ha a papi felajánláshoz, amely az átvál-

olyan valamilyen közlés létezik, amint mondottuk, amilyen egy testnek a részei között, amelyek közül ez örvend annak az egészségének, és bármi jó történik az egyik taggal, az az egész többi testnek közös java» (XVII. b. levél).

Hasonlókép el kell olvasni Raynaud Teofil S. J.-nak *A halottakért való szentáldozásról* írt tárgyalását (amelyet az Index szent Kongregációja átvizsgált). Össz. műv. Lyon, 1665, 6. k. 633—652 l. : és *Heteroclita Spiritualia*, 2. feloszt. 1. pont. 15. k. 393—394. l.

Mégis buzdítani kell a híveket, hogy járuljanak a szentáldozáshoz, ha embertársaikon segíteni akarnak. Ugyanis mivel az eucharisztia vétele által kiengesztelődünk, azért már nem vagyunk annyira büntetést érdemlők (ami a többi élőknek annyiban válik hasznára, hogy az én büntetésem a társadalmi egység miatt kiterjedhet arra a társaságra, amelynek tagja vagyok), és főleg alkalmasak leszünk arra, hogy javakat eszközöljünk ki (ami másoknak és a halottaknak is javára fog szolgálni, akiknek üdvös dolgokat kérünk). Azonkívül halottakra alkalmazandó búcsúkat nyerhetünk. Mindazonáltal az én szentáldozásom egyenesen nem hasznos másoknak, ahogyan egyenesen használ másoknak az én miseáldozatom, az én alamizsnálkodásom, az én kérő imádságom, és más efféle.

tozásban már előbb történt, hozzácsatolod feláldozás nemében a szentáldozást, akkor már valóban annyi feláldozásod lesz, ahány szentáldozás történik, nemcsak a pap, hanem az egész nép részéről (úgy a misén belül, mint a misén kívül) : mivel a feláldozás, ahol a felajánlástól szétválasztódik, magában véve nem kívánja inkább a papnak működését, mint laikusét. Ez túl sok feláldozás volna.

2. §. A mi áldozati adományunk tulajdonságáról.

A mi áldozati adományunk állapotát illetőleg lehet véteni vagy *túl sokkal*, ha mértéken túl feláldoztatni gondoljuk Krisztust : vagy *túl kevéssel*, ha valóságos és belső áldozati adomány-tulajdonság nélkül tekintjük őt.

I. FELOSZTÁS. — A TÚL SOKKAL VÉTŐKRŐL.

Úgylátszik tehát, hogy túl sokkal vétenek, akik, mint például Lugo (*Az eucharisztia imádandó szentségéről*, 19. vita, 5. feloszt., 67—68. n. és 6. feloszt. 90. n.) és kortársa Raynaud (*A hétfényű szent gyertyatartó, az isteni asztal megvilágítója*, 3. feloszt. 5. f. 19—23. n.) és néhány más író után[1] újabban Franzelin bíboros (*Az Eucharisztia legszentebb szentségéről és áldozatáról*, 1868, 265, 379—380, 384, 391. l.) úgy vélik : hogy Krisztus az átváltozás által «fogyatékosabb állapotba» jut (Lugo, Franzelin), alávetve tudniillik nem ugyan valamilyen új vérontásos feláldozásnak, de mégis valamilyen igazi kisebbítésnek és nem ugyan a lényege, de az érzéki életnyilvánulásokra való közvetlen alkalmassága elvesztésének és megszüntetésének : mert hiszen, úgymond Franzelin bíboros, «amennyiben formailag ezek alatt a külszínek alatt odaáll, MEGSZŰNIK MINDEN ÉRZÉKEKTŐL FÜGGŐ TERMÉSZETES TESTI ÉLETNYILVÁNULÁS : ÚGY, HOGY SEMMIT

[1] Ezek közé kell számítanunk Gonet-t, *Clypeus*, 2. rész, 11. tárgy. 3. vita, 3. art. 17. n. 6. kiad. Lyon, 1681, 4. köt. 377. l. De a *Manuálében* másként beszél, amint még látni fogjuk.

SEM KÉPES MÁR TESTE SZERINT TENNI TERMÉSZETESEN» *(i. h.* 380. l., 3. kiad. 403. l., v. ö. 398—399. l., és 404. l.). És ismét : «LÉLEKTELEN DOLOG MÓDJA SZERINT áll itt oda, ami az érzéki élet természetes cselekedeteit illeti, amely állapot a természetes állapothoz képest valamilyen kiüresítés» *(u. o.* 383. l.). «Ezt a KIÜRESÍTÉST . . . nemcsak IGAZÁN ÉS SAJÁTLAGOSAN ÁLDOZATINAK ÉRTJÜK eléggé, sőt a kereszt vérontásos áldozatán kívül az igazi és sajátlagos áldozatnak ki sem gondolhatjuk magasztosabb és mélyértelműbb tekintetét» *(u. o.* 380. l., 3. kiad. 403. l.).

Talán azt kérdezed, hogy mi akadályozza Krisztusban az érzékek életnyilvánulásait : íme, szembetűnik neked a felelet : «Hogy a dolog világos legyen, figyelmezzünk a következőkre : Krisztus testének TÉNYLEGESEN két különböző létezési módja van, a mennyben természetes és a másik, amelyet a kenyér és bor színe alatt öltött magára, a szentségi. Ahogyan ő formailag a szentségben odaáll, nemcsak a mi felfogásunk szerint, hanem TÉNYLEGESEN ÉS ÖNMAGÁBAN KITERJEDÉS NÉLKÜLI MÓDON ÁLL ODA ITT, S AZÉRT a testi élet természetes cselekedetei nélkül és ilyen cselekedetekre való minden természetes lehetőség nélkül» (382. l.).

A tanítás lényegét L u g o bíboros foglalta össze röviden e szavakkal : «Jóllehet az átváltozás által nem rontatik le lényegében [Krisztus teste], DE LERONTATIK EMBERI MÓDON, amennyiben fogyatékosabb állapotot nyer, és olyant, amely AZ EMBERI TESTNEK EMBERI HASZNÁLATÁRA ALKALMATLANNÁ lesz» *(i. h.* 67. n.).

R a y n a u d pedig maga legott az utolsó következményeket tulajdonította az alapelvből : «Az eucharisztiában (micsoda leereszkedés!) Krisztus annyira leszállott, és oly lealacsonyított állapotot választott, hogy külön csoda nélkül mintegy törzs vagy tuskó volna, ÉS NEM TUDNA TÖBBÉ SZERZETT FOGALMAKKAL GONDOLKOZNI, amely az ember természetes gondolkozásmódja, ÉS ENNEK A MEGISMERÉSNEK A VILÁGÁNÁL AKARNI, nem különben érezni, vagy bármi módon mozdulni SEM TUD, mintha nem volna

neki érző, gondolkozó és helyváltoztató tehetsége . . . Bizonyítom, mivel minden test által végrehajtott testi tevékenységhez szükséges a test kiterjedése. Ugyanez áll bármely akár bennmaradó, akár másra ható testi tevékenységről, és a léleknek a formális állapotában bármely saját lelki tevékenységéről, mindenesetre a szerzett fogalmakkal élő értelem által, vagy ilyen ismeret világánál cselekvő akarat által fölidézhető tevékenységekről. Mert minden efféle tevékenységnek ugyanaz a magyarázata. Beszédemet mégis a szerzett fogalmaktól függő tudásra korlátoltam: . . . mert az hozzá van kötve a képzelőtehetséghez, amelynek a tevékenysége természeténél fogva kiterjedést követel, mivel anyagi, és testhez tartozó . . .[1] Mit kívánunk még Krisztus legnagyobb lealacsonyítottságához az Eucharisztiában, mivelhogy Krisztus nem másként fekszik, mint egy törzs vagy tuskó, amit még a kereszten sem volt képes megtenni? Azon gyötrelmek közepette érzékeinek semmiféle életnyilvánulásaitól nem volt megfosztva . . . Krisztusnak ez az állapota tehát sokkal nyomorúságosabb, és magának a keresztnek a lealacsonyítottságánál mélyebbre nyomott» *(i. h.* Avignon, 1645, 225—228. l.). Semmit sem következtet a szerző, ami nem volna az ő Lugóval közös alapelveinek a folyománya.[2] De ugy-e ebből az következnék, hogy mi rosz-

[1] Ami Krisztusnak az eucharisztiában való állapotát illeti, mindenesetre hasonlóan vélekedett Suarez (53. vita, 3. fel. 4.) és Vasquez (191. vita, 3. f. 28.) is. De ebbe semmiféle méltánytalan feláldozottságot nem helyeztek.

[2] Bizonyos értelemben talán messzebb megy J. de Ulloa *(Theologia Scholastica,* 4. k. 8. vita, 8. és 9. n. 1719, 290—291. l.), amikor azt hiszi, hogy nem csak az élet, hanem a test és vér is semmivé lesz erő szerint az átlényegülés által, önmagában tekintve: «Valahányszor Krisztus egész testét és egész vérét a tér egyetlen pontjára helyezzük, mindkettőben tekintetbe véve az történik, amivel összeegyeztetve NEM KÉPES FENNÁLLANI KRISZTUS ÉLETE, TESTE ÉS VÉRE. Mert lerontaná, amennyiben tőle függne, ezt a hármat, aki ezt az egész legszentebb Testet és Vért sokkal kisebb térre akarná összeszorítani, mint amekkorára azoknak természetüknél fogva szükségük van, jóllehet nagyobb volna, mint

szabbak vagyunk, mint az istengyilkos Zsidók? . . . Mégis meg kell vallanunk, hogy ezt a véleményt[1] nagyon sok újkori könyv és beszéd terjeszti.

Valóban nincs okunk, hogy megmagyarázzuk, hogy nem nagyon illik az áhítathoz, hogy mi Krisztust olyan nagy zuhanással illessük, amilyent neki még a Zsidók sem okoztak. A mi őseink lelkületétől kétségkívül távol állott az efféle képzelődés, amelynek egyetlen biztos jelét

a térnek egyetlen pontja. Ám valahányszor a keresztény pap átváltoztat, maga az átváltoztatás által tekintetbe véve . . . Krisztus egész testét és egész vérét . . . a tér egyetlen pontjára helyezi . . . Tehát valahányszor a pap stb. . . . Tehát mivel az egész jelen nehézség abban áll, hogy az áldozati adomány lerontása az áldozat lényegéhez tartozik, . . . és mivel ez a lerontás magában az átváltozásban eléggé fennáll, . . . amennyiben ennek az átváltozásnak, mint Istentől alapított [ritusnak] erejénél fogva az egész Test és az egész Vér olyan állapotba és összeszorítottságba jut, . . . amellyel összeegyeztetve nem képes ez az élet természetesen megmaradni . . . : azért van az, hogy egyedül az átváltozásban áll fenn ennek a vérontás nélküli áldozatnak az egész értelme és lényege». Tehát szerinte az átváltozás olyan létrehozás, amely a létrehozottat (erő szerint) megsemmisíti.

[1] Erre az alapra építette rá a jeles C i e n f u e g o s bíboros az ő egyedülálló áldozati rendszerét és kidolgozását, amely a következő *(Elrejtőző élet*, 5. vita, 3. feloszt. 1. §. Róma, 1728. 359. l.): Krisztust az eucharisztiában az átváltozás megtörténte után először (csodálatos módon ugyan) cselekvőleges érzéki életet élve találjuk. Később, «miután a testi élet néhány cselekedetét a színek alatt fölidézte», maga Krisztus ezt az ő cselekvőleges életét, «mint legfőbb Pap, egyedül feláldozza, és egyszersmind felajánlja: amennyiben a csodálatosan létrehozott életnyilvánulásokat emberi akaratának parancsával függőben tartja, azaz eltávolítja, és elhatározza, hogy nem fog ezután egyet sem fölidézni, . . . mígnem a mintegy feltámadás által . . . a test és vér keveredésében élénken megjelenítve és valamilyen utánzás által gyakorolva, a cselekvőleges életet újra fölveszi». Azt azonban nem mondja meg a szerző, hogy mi történnék akkor, ha a pap netalán elfelejtené ezt az elegyítést. Közben az Epiklézis hasznát így adja elő: «Mire való tehát az a kiáltásokkal kiesdett és egész szívből óhajtott leszállás? Bizonyára nem más célból, mint hogy az Úr Krisztusnak az [előbb mondott] feláldozással feláldozott cselekvőleges életét megújítsa: mivel a Szentlélek a sajátlagos életre keltő».

sem találjuk meg náluk, kivéve talán az egy Dietzi Rupertet, akinek a tanítását egyébként, mihelyt köztudomásúvá lett, súlyosan megrótták. Ő ugyanis Krisztusnak az eucharisztiában tartalmazott teste és vére igazsága ellen ezt a nehézséget adta vissza : «De ezt mondja az ellenfél : Élő és érzékelő, és testében helyét is változtatja Krisztus, az Isten és ember. AZ ÁLDOZAT TESTÉNEK PEDIG NINCS ÉLETE, NINCS ÉRZÉKE, NEM MOZGATHATÓ. Az alsó tételt a főtételhez kapcsolva így következtet : Tehát nem az Úr teste, nem Krisztus». Rupertnek úgy látszott, hogy a nehézséget ezzel a megkülönböztetéssel kell kibogozni : «Kérve-kérlek, micsoda életnek érzed te hiányát az Úr testében? Mert van állati élet, és van szellemi élet. AZ ÁLLATI ÉLET ÖT ÉRZÉKBEN RÉSZES : látásban, hallásban, ízlésben, szaglásban és tapintásban. Ez állati, ez testi élet, ez a test : az Úr pedig azt mondja, hogy *a test nem használ semmit* . . . Tehát az állati élet, mivel az a test, ha az Úr testében jelen volna, semmit sem használna nekünk, és azért FÖLÖSLEGES UTÁNA KÉRDEZŐSKÖDNI» (*Az isteni szolgálatokról*, 2. k. 9. f. L. P. 170, 41). Úgy látszik, ezzel a felelettel kétségkívül megengedte az ellenfélnek azt, hogy Krisztus eucharisztiás teste az érzékek életnyilvánulásait nélkülözi.[1] Ez a szörnyeteg indította arra Szent Teodorikról nevezett Vilmost, hogy Rupertet tüstént e szavakkal korholja : «Az áldozat testén tehát nem értek mást, mint ami meghalt és feltámadt : amit nem áldozat testének, hanem ahogyan valóban az, az Úr testének nevezünk . . . Az áldozatnak ezt a testét néha ti is az Úr testének mondjátok.

[1] Ennek a helynek másféle értelmezése van kifejtve a *Histoire litteraire de la France*, 11. köt., 555. lapon (v. ö. L. P. 170, 784), amely egészben véve nem valószínűtlen : hogy Rupert nem önmagában véve, hanem hozzánk viszonyítva tagadta volna meg Krisztustól az érzéki életet : «[Rupert] legkevésbbé sem kételkedik, hogy Jézus Krisztus teste élő az eucharisztiában : de ez nem oly módon van, amely a mi számunkra érzékelhető». Ebben nincs semmi más, mint katolikus tanítás.

De engedelmetekkel mondanám, azt következtetitek, ami nem tudom, hogy vajjon az áldozat testéhez, de az Úr testéhez nem illik jól. Mert azt, hogy az Úr testének, vagy helyesebben a mi Urunk Jézus Krisztusnak az ő testében, ABBAN a testben tudniillik, AMELYBEN NÁLATOK AZ OLTÁRON JELEN VAN (ami nem más, mint ami az Atyának jobbján ül), MOZGÓ és ÉRZŐ tehetsége van,[1] és minden szerint a mi természetünkben, jóllehet másik dicsőségben van, annak senki sem mond ellent, csak az a balga, aki úgymond szívében: *Nincs Isten» (Levél egy bizonyos szerzeteshez, aki az Úr testéről és véréről írt.* L. P. 180, 342). Háromszáz évvel később pedig Rupertnek Wicleff által Ambrus neve alatt Krisztus szentségi testének az igazsága ellen idézett véleményének a vádjától Waldes Tamás *(Észbeli dolgok,* 2. k. *A Szentségekről,* 31. f. és 47. f. 52. és 81. levél) nem csak Ambrust szabadította meg, sőt azt mint eretnek tant egyszerűen és feltétlenül elítélte.

Halljuk már Raynaudust *(i. h.* 21. n. 226. l.): «Mindazonáltal igaznak látszik Rupert véleménye, csak aztán értsük azt az életről második cselekvésben, ahogyan mi tesszük. Mert hiszen az érzéki és táplálkozó életet első cselekvésben nem szabad tagadni Krisztusban az eucharisztiában: mivel az semmi más, mint a léleknek a testben való lakozása . . . A cselekvőleges táplálkozó érző és értelmi életről tárgyalván, amilyent szerzett fogalmakkal tudunk fölidézni, elfogadom Ruperttel, hogy az nincs meg Krisztusban az eucharisztiában». Úgy véljük, ez okból nem sorolja fel Franzelin bíboros Raynaudust az ő véleményének a pártfogói között *(i. m.* 378. l.).

Közben talán valaki Ruperthez gondolná számítandónak azt a férfiút, akiről, nevének elhallgatása mellett Guibertus Novigentanus emlékezik meg, mint barátjáról, aki azt hitte, hogy Krisztusban annyi halál és

[1] Helyváltoztatása az eucharisztiás jelenlét értelmében mindenesetre nincs Krisztusnak: de összes tehetségeinek életnyilvánulása jól megvan neki az eucharisztiában, tudniillik ugyanúgy, mint a mennyben. Lásd M. F. L. Eluc.

keresztrefeszítés történik, ahány misét ünnepelünk (*A szentek zálogairól*, 2. k. 6. f. 1. §. L. P. 156. 645).

Tehát talán egyiknek vagy a másiknak a kivételével egy szívvel vallották a mi tanítómestereink, hogy Krisztust semmiben sem károsítjuk vagy kisebbítjük a szentség készítése által: hanem bármi vonatkozik itt a feláldozásra, a megemlékezésbe van fektetve, és pedig a kereszt-áldozat szimbolumi megemlékezésébe. Kérem az olvasót, emlékezzék vissza arra a sok hittudósra, akiket a XIX. Tételben soroltunk fel, mindenek előtt Aranyszájú Szent Jánosra és Szent Tamásra. Emlékezzék arra is, amit az Atyák arról az *ἄθυτον ἱερεῖον, ἀθύτως ὑπὸ τῶν ἱερέων θυόμενον*-ról tanítottak (XVIII. Tétel).

De álljon itt már az eucharisztia Tudorának, Szent Paschasius Radbertusnak csorbátlan tekintélye. Ő ugyan, úgy látszik, néha az igazság határán túl vonta, és egészen a tényleges feláldozás valamiféle fajtájáig juttatta a mi áldozó cselekedetünket. Ezt írta ugyanis: «Miképen nevezzük áldozatnak [ezt a szentséget], ha benne Krisztus föl nem áldoztatik? Ugyanis nem mondjuk helyesen a feláldozást az ige és a főnév sajátlagossága szerint, ha AZ ÁLDOZAT HALÁLRA ADÁSA [mactatio victimae] nem következik. De mégis helyesen mondjuk, hogy a pap ebben a kenyérben és borban feláldoz, mert abban Krisztus, hogy úgy mondjam, ebben a felajánlásban, mintegy áldozat a mi bűneinkért, vagy üdvösségünk eledelében az Atya Istennek a HALÁLRA ADATIK [victimatur]» (*Fejtegetések Mátéhoz*. 12. k. 26. f. L. P. 120, 894). De ugy-e helyesen sejtené valaki, hogy ezek a szavak, *mintegy, hogy úgy mondjam*, amelyek képes beszédet árulnak el, annyira módosítják a beszédet, hogy ne állítson mást, mint jelképes mactatio-t és victimatio-t? Továbbá ezt kívánja ugyanennek a Hittudornak másutt közölt tanítása. Ugyanis *Az Úr testéről és véréről* írt könyvében (4. f. 1. n. L. P. 120, 1278) megkülönbözteti ő, hogy milyen tekintetben van az eucharisztiában az igazság, és milyen tekintetben a jelkép: az igazságot tudniillik Krisztus

testének a jelenléténél figyeljük: «A JELKÉPET PEDIG MIALATT a pap mintegy kifelé mást cselekedvén, a szent kínszenvedés emlékezete miatt az oltáron (ami egyszer történt), A BÁRÁNY MINDENNAP FELÁLDOZTATIK (immolatur)». Tehát a kínszenvedésben valóság szerint egyszer történt feláldozást a szentségben mindennap jelképesen véghezvisszük. Ugyanabban a könyvben később meghatározza, hogy Krisztus a kínszenvedés misztériumában (azaz jelképében) áldoztatik fel, ami egyszer történt, és mindennap meg kell róla emlékezni.[1] Végre, ha némi kétség megmaradna talán, azt elveszi a *Frudegárdhoz Urunk testéről és véréről* írt *Levélnek* az elolvasása (jelesen 1353—1355. oszl.), ahol mindazt, ami Ágostonnál realizmust jelent, az Úr jelenlétének a bizonyítására: ami meg szimbolizmust, azt annak a feláldozásnak a kijelentésére

[1] «Mindennap ismétlődik pedig ez az áldozat, jóllehet Krisztus csak egyszer szenvedvén testben, ugyanazzal az egy halálos kínszenvedéssel egyszer váltotta meg a világot: amely halálból ugyanő az életre feltámadván, *a halál többé nem uralkodik rajta:* mivel az Atya bölcsessége ezt valóban szükségesnek látta több ok miatt . . . Azért, mert mindennap vétkezünk, Krisztus mindennap feláldoztatik értünk misztikailag, és KRISZTUS KÍNSZENVEDÉSE A MISZTÉRIUMBAN odaadatik . . . Az ő testét és vérét nem hitetlenek kezei ontják és ölik meg saját romlásukra, hanem a hivők szája veszi az ő üdvösségükre: amelynek előképét helyesen mutatta a törvényben a húsvéti bárány, amely a népet egyszer szabadítván meg az egyiptomi szolgaságtól, ugyanennek a megszabadításnak az emlékezetére, feláldoztatása által ugyanezt a népet minden évben meg tudta szentelni, mígnem eljött az, akiről az efféle áldozat tanubizonyságot tett, és odaadván magát áldozatul az Atyának édesség illatával, AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE MISZTÉRIUMÁT, a bárány feláldozása után, A KENYÉR ÉS BOR TEREMTMÉNYEIBE ÁTVITTE, *pappá* téve *mindörökké Melkizedek rendje szerint, önmaga által közeledvén Istenhez, hogy értünk közbenjárjon.* Mivel tehát a mi Megváltónk mindazt, amit kínszenvedése idejében egyszer vitt véghez, ugyanannak a boldog kínszenvedésnek a megemlékezésében egész a mai napig még mindig végrehajtja, azt hiszem, ez annak legfőbb oka, hogy mi az ő legszentebb halálának az emlékezetét, az ő testét és vérét az oltár kövén mindennap feláldozván, folytonosan kigöngyölítjük» *(u. o.* 9. f. 1—2. n. 1293—1295. oszl.).

fordítja, amelyet végrehajtunk. Azért teljesen igazságtalan vádat emel Paschasius ellen, bárki tulajdonítja neki a *Prumai Egilhez írt*, Rabánénak mondott *Levélben* (L. P. 112, 1512) azt a téves véleményt : hogy annyiszor szenved Krisztus, ahány ünnepi misét mondunk. Ettől a téves véleménytől könnyen megszabadította Paschasiust Heriger, *Az Úr testéről és véréről* írt dolgozatában (8. f. kiadv. II. Szilveszter pápa művei között. L. P. 139, 187).[1]

Azt, hogy mit értettek abban a korban valóban az eucharisztiás feláldozáson, csodálatosan föltárja Guitmundus Aversanus, már a berengári vita keletkezése után : «Amikor azt mondjuk, hogy az Úr testének az ünneplése közben KRISZTUS FELÁLDOZTATIK, EZT SENKINEK SEM SZABAD TESTILEG ÉS BETŰ SZERINT FELFOGNI. Krisztus ugyanis miután egyszer meghalt, *már nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta.* De MIALATT AZ Ő KÍNSZENVEDÉSÉRE miséket mondván VISSZAEMLÉKEZÜNK, őt értünk HAJDAN MEGHALVA ÁBRÁZOLJUK» (*Az Úr teste és vére igazságáról*, 2. k. L. P. 149, 1455).

Guitmundnál nem kevésbbé törekszik Algérus arra, hogy az eucharisztiás Krisztustól minden hiányt távoltartson, mialatt Aranyszájú Szent Jánosnak abban a korban tévesen Ambrusnak tulajdonított szavait fejtegeti : «Látnunk kell pedig, mivel Ambrus kevéssel előbb azt mondotta, hogy Krisztusban egyszer áldoztatott fel [oblata est] az örök üdvösségre hathatós áldozat, miért kérdezte (mintha a mi mindennapi áldozatunk azon egyetlen igazi bemutatott után nem volna igazi, vagy az után a hathatós és az üdvösségre elegendő után fölösleges volna) hát mi? nemde mindennap feláldozunk? De tudnunk kell, hogy HA A MI MINDENNAPI ÁLDOZATUNK [oblatio] MÁS VOLNA, MINT AZ A KRISZTUSBAN EGYSZER BEMUTATOTT, akkor nem igaz, hanem FÖLÖSLEGES VOLNA. Mivel ugyanis az a Krisztusban egyszer bemutatott áldo-

[1] Paschasius derűs és nyugalmas apológiáját lásd a szöveg közé illesztve *Fejtegetések Mátéhoz*, 12. f. L. P. 120, 891.

zat valóban igaz, és valóban az örök élet, és elegendő arra, hogy azt nekünk maga egyedül megadja, minő más életet ígérhetne vagy adhatna, ha másik volna? Ugyanis a másik áldozatnak másik üdvösséget kell adni: vagy ugyanarra, amelynek megadására Krisztus áldozata egyedül elég, fölösleges és meddő volna. Mivel tehát lehetetlen másik üdvösséget adni, azért UGYANANNAK KELL LENNI ANNAK AZ EGYSZER BEMUTATOTTNAK, ÉS A MI MINDENNAPI ÁLDOZATUNKNAK: HOGY UGYANAZ ÖNMAGÁNAK NE LEGYEN FÖLÖSLEGES, hanem ugyanaz mindig elegendő és mindig szükséges legyen . . . Igy szól Ambrus, mintegy felelvén a kérdésre: áldozunk, de az ő halála emlékezetére: és egy az áldozati adomány, nem sok, MERT EGYSZER ÁLDOZTATOTT FEL KRISZTUS. Ez az áldozat pedig példaképe annak: ugyanaz, mindig ugyanaz . . . OTT A KÍNSZENVEDÉS IGAZSÁGÁBAN, AMELLYEL ÉRTÜNK MEGÖLETETT, ITT AZ Ő KÍNSZENVEDÉSE ÁBRÁZOLÁSÁBAN [figura] ÉS UTÁNZÁSÁBAN, amely által Krisztus nem szenved valóban újra, hanem mi annak az igazi kínszenvedésnek az emlékezetét mindennap ismételjük . . . Jóllehet Krisztusnak a kereszten történt egyszeri áldozata [oblatio] igazi, az oltáron történő mindennapos pedig ÁBRÁZOLÓ [figurata], mégis teljesen ugyanaz a mi üdvösségünk kegyelme itt és ott *(Az Úr testének és vérének szentségeiről*, 1. k. 16. f. L. P. 180, 786—787). Ezen a helyen, mivel az oblatio nevén nyilvánvalóan immolatio-t, vagy ahogyan fennebb Paschasiustól hallottuk, victimatio-t ért, azért mindent, amit mi Krisztust illetőleg cselekszünk, a jelképes, vagy ahogyan ő mondja, ábrázoló (figurata) feláldozásra vezet vissza, mindenképpen következetesen alapelvéhez, amelyet kevéssel előbb, a 12. fejezetben állapított meg: «Olyannak kapjuk Krisztus testét a szentségben [in sacramento], amilyen ő feltámadása után önmagában [in seipso]» *(u. o.* 781. oszl.). Nem szabad könnyen elejtenünk Algérust azokban, amiket Krisztus testéről és véréről meghatározva állít, akit a legjobb bíró, Clugny-i Péter, elődeivel, Lanfrancussal és Guitmunddal összehasonlítva, ezeket

írja : «Ezek közül az első Krisztus testének és vérének az igazságáról, melyet a szentségek leple palástol, jól, tökéletesen és teljesen, a második jobban, tökéletesebben és teljesebben, a harmadik a legjobban, legtökéletesebben és legteljesebben tárgyalt, úgy hogy a legkételkedőbb olvasónak sem hagyott hátra kérdezni valót» *(Tárgyalás a Petrobruziánusok ellen.* L. P. 189, 788).

Később hasonlóan hangzottak Hugo Ambianensis Rotterdami érsek szavai *(Eretnekek ellen,* 1. k. 14. f. L. P. 192, 1272) : «Üdvösség áldozata lévén értünk, ... feláldoztatván a kereszten az Atya Istennek, az ő híveit a bűntől megváltotta . . . Tehát az Atya Istennek jobbján ülvén, önmagát MINDEN KÁRVALLÁS NÉLKÜL, MINDENMÓDÚ RÖVIDSÉG NÉLKÜL odaadja az oltáron a pap szolgálata által . . . Ez az élő áldozat, amelyet a mi Urunk Jézus Krisztus maga mutatott be értünk az Atya Istennek, és nekünk megparancsolt, hogy köteles módon bemutassunk : *Ezt cselekedjétek,* úgymond, ...stb.».[1]

Nem tértek el Paschasius, Guitmundus és Algérus alapelveitől a következő korszak skolasztikus tudósai, akik közül az első, Lombárd Péter, a következőket jelentette ki : «Kérdezzük, hogy amit a pap véghezvisz, azt tulajdonképpeni áldozatnak vagy feláldozásnak mondjuk-e, és hogy vajjon Krisztus mindennap feláldoztatik-e, vagy talán csak egyszer volt feláldozva. Erre röviden mondani lehet, hogy azt, amit a pap felajánl és felszentel, áldozatnak és fölajánlásnak nevezzük, MERT EMLÉKEZÉSE ÉS MEGJELENÍTÉSE AZ IGAZI ÁLDOZATNAK, és a kereszt oltárán történt SZENT FELÁLDOZÁSNAK. Egyszer halt meg Krisztus a kereszten, és ott áldoztatott fel önmagában

[1] «Odaadja magát a jelen időben, ahogyan ő maga cselekedett a húsvéti vacsorán, és egész a világ végéig történni parancsolta : ez az IGAZI ÁLDOZAT» (Hugo Ambianensis, *Tractatus de memoria,* 1. k. 14. f. L. P. 192, 1305). Jóllehet minden rövidség nélkül, mégis igazi Krisztus áldozata az eucharisztiában, mivel ő a keresztről áldozat vagy ajándék, amelyre magát feláldozta, és ahonnan őt kapjuk. V. ö. Hugó szavait a XX. Tételben.

[in seipso] : a szentségben [in sacramento] pedig feláldoztatik mindennap, mert a szentségben emlékezése történik annak, ami egyszer volt végrehajtva» *(Vélemények*, 4. k. 12. megkül. 7. n. L. P. 192, 866).[1]

Megkülönböztetettebb szavakkal, nem keverve úgy össze az áldozatot a feláldozással, ugyanazt a véleményt mondja ki Bandinus mester, *Véleményeinek* 4. könyvében, 12. megkülönböztetés (L. P. 192, 1097) : «Ezt az áldozatot pedig Krisztus feláldozásának mondjuk. Tudniillik Krisztus mindennap feláldoztatik NEM SAJÁT LÉNYEGÉBEN, mert egyszer halt meg, és már nem hal meg, HANEM SZENTSÉGI MEGJELENÍTÉSBEN».

Hasonló értelemben, de hevesebb szavakkal Poitiers-i Péter, *Véleményeinek* ötödik könyvében (13. f. L. P. 211, 1256) : «Az a kérdés, úgymond, vajjon igazi feláldozás-e az, amit a pap az oltáron mindennap véghezvisz, és vajjon mindennap feláldoztatik és mindennap halálra adatik-e Krisztus, és így nem elegendő Krisztus egyetlen halála. Erre azt kell mondani, hogy Krisztus feláldoztatik a szentségben, és ezt a feláldozást NEM MÁS MIATT mondjuk feláldozásnak, mint azért, MERT MEGJELENÍTI az igazi feláldozást, amely egyszer történt meg kitárt karokkal a kereszten. AHOGYAN A FESTMÉNY megjeleníti azt, aminek a képe, és ahogyan a képet a dolog nevén nevezzük, amit ismertet: ahogyan Achilles képét Achillesnek mondjuk : ÚGY ezt a feláldozást az igazi feláldozásnak a nevén nevezzük meg, amely egyszer történt».

[1] Ahhoz, hogy annak a kornak a terminológiáját helyesen értsük, és a kettős értelmeket távoltartsuk, jó ha figyelmet fordítunk arra, hogy hogyan beszél Lombárd Péter a kenyértörésről : «Mondhatjuk, hogy ez a törés nem a test lényegében, hanem a kenyér alakjában szentségileg történik : hogy igazi törés és részekre osztás legyen itt : amely nem a test lényegében, hanem A SZENTSÉGBEN, TUDNIILLIK A LÁTSZATOKBAN TÖRTÉNIK» (*u. o.* 5. n. 865. oszl.). Már látod, hogy mit jelent ez a szó : *a szentségben* (in sacramento), megkülönböztetve attól a másiktól : *önmagában* (in semetipso). Vesd össze a kenyértörésről Bandinust (1096. oszl.).

Nagyon jól megértették tehát ezek a Bonifácius püspökhöz író Szent Ágoston gondolatát: «Az Úr napján azt mondjuk: *Ma feltámadt az Úr:* amikor annyi év múlott el azóta, hogy feltámadt. Miért nem oly balga senki, hogy így beszélve hazugsággal vádoljon minket, hacsak azért nem, mert ezeket a napokat azoknak a hasonlósága szerint nevezzük, amelyekben ezek történtek: úgy hogy annak a napnak mondjuk, ami nem az, hanem az idő forgása szerint hasonló hozzá: és azon a napon mondjuk történni a szentség ünneplése miatt, ami nem azon a napon, hanem már régen megtörtént? Nemde egyszer áldoztatott fel Krisztus önmagában, és a szentségben mégis, nem csak minden húsvéti ünnepen, hanem mindennap feláldoztatik a népek számára, és mindenesetre nem hazudik, aki megkérdeztetvén azt feleli, hogy feláldoztatik? Ha ugyanis a szentségeknek nem volna valamilyen hasonlóságuk azokhoz a dolgokhoz, amiknek szentségei, általában szentségek nem volnának. Ezen hasonlóság következtében legtöbbször maguknak a dolgoknak a neveit is kapják» (98. *Levél*, 9. n. L. P. 33, 363—364). Bizonyos, hogy Krisztus csak valamilyen jelben, vagy szimbolumban, vagy a feláldozás szentségében áldoztatik fel (immolatur) mindennap, aki a feláldozottság igazságát csak egyszer fogadta magába. De mégis igazi és nem koholt a mi áldozatunk (sacrificium): ugyanis más a feláldozás, és más az áldozat. Mert hiszen az áldozat a feláldozott test felajánlása. Krisztus teste pedig a kínszenvedésben áldoztatott fel: és mi őt mint az örök áldozat élő adományát mutatjuk be, amikor azt cselekedjük, amit maga Krisztus cselekedett, amikor a testét szentségileg bevérezte.

Következtesd ebből, hogy Szent Tamás semmit sem állított helyre, csak amit az iskolákban tanítottak, amikor így írt: «Ennek a szentségnek az ünneplése pedig Krisztus kínszenvedésének, amely az ő igazi feláldozása volt, valamely megjelenítő képe. És AZÉRT ennek a szentségnek az ünneplését Krisztus feláldozásának mondjuk»

(III. 83, 1. v. ö. fennebb, a XIX. Tételben). Ime az Egyház igazi hagyománya, amely nemcsak Krisztus valóságos vérontását zárja ki, hanem bármely más rövidséget, csökkentését, kisebbítését, és akárminő, bármennyire vérontás nélküli megváltoztatását is, és nem tart meg mást, mint a régi kereszthalál jelképes utánzását.

Ha valaki más feláldozást vagy kisebbítést alkot hozzá Krisztushoz az ellent mond valamint a szentek kijelentéseinek, úgy különösen Krisztus romolhatatlanságának, és a mi, nemcsak egy feláldozásnak alávetett áldozati adományunk Istentől kinyilatkoztatott előjogának, hanem olyannak, amely elégséges volt minden idők összes nemzedékeinek a kiengesztelésére. Itt emlékeztetnünk kell arra, amit már oly sokszor a szívünkbe véstünk: feladnánk a misének a kereszttel való belső és szükségszerű egységét, ha a misében önmagában véve az történnék, ami által a kereszt nélkül is igazi áldozat állana fenn. A mise mindenesetre *belsőleg* (intrinsece) és *befejezetten* (absolute) áldozat, amennyiben e szavakkal az áldozat merő képét és emlékezését, nemkülönben az áldozat puszta lakomaszerű részesedését és külsődleges teljesítését tartjuk távol. De annyira belsőleg és befejezetten áldozat, hogy az mégsem volna, ha előbb nem történt volna meg a kínszenvedés áldozata, amelyből az áldozati adomány rendelkezésünkre áll, hogy azt bemutassuk. És azért ebben a tekintetben LÉNYEGESEN viszonylagos áldozatnak kell mondanunk a misét, viszonylagosnak (relativum), tudniillik a kereszláldozathoz.[1]

Ezen vélemény ellen érvényben van végezetül az,

[1] Nem csoda, hogy a misét más és más tekintetben mondhatjuk egyszerre befejezett (absolutum) és lényegesen viszonylagos (relativum) áldozatnak: ugyanis az én létezésem is befejezett (absolutum) létezés, amennyiben nem vagyok lény lénye (ens entis), hanem magamban létezem: és mégis lényegesen viszonylagos a magában álló létezéshez viszonyítva, minthogy a létezés formájának nem részese másként, mint belső és sokmódú vonatkozásban ahhoz.

amit a szélső szembenálló vélemény eminenciás szerzőjével, Billot bíborossal nagy bizalommal vallunk : hogy Krisztus az átlényegülés által nem hogy fogyatékosabb állapotba jutna, de nem is illethető semmiféle változással, sőt egyszerűen és feltétlenül megváltoztathatatlan, nemcsak lényegében, hanem minden szerint, ami bármilyen címen hozzá tartozik, amik közé mindenképpen soroznunk kell a mértékét és a termetét.[1]

De talán az a te nehézséged, hogy nem lehet tagadni, hogy Krisztus a szentségben új és elbeszélhetetlen módon kiüresítette magát, mert nemcsak istenségét, hanem emberségét is elrejtette, és így bizonyos módon leereszkedett a

[1] Ezeket a kikötéseket röviden mind összefoglalta már négyszáz évvel ezelőtt Westcapell Galenus Máté, az ő már gyakran dícsért *Megfontolásában a miseáldozatról*, 7. f. : «Ha a már diadalmas és halhatatlan Krisztushoz mindennapi, új és folytonos ekkora változást alkotunk hozzá, akkor kikerülhetetlenül úgy látszik, hogy azoknak a tévedését helyeseljük, akik a miseáldozatnak különös hathatósságot tulajdonítanak, amely sehogysem származik a kereszt érdeméből. Mert ahogyan az Atyával egyenlő mindenhatóságban és többi dicsőségben és boldogságban diadalmaskodó Krisztus létezésének ez a változása a kereszttől különböző áldozatot alkotna nekünk, úgy elválasztott és megkülönböztetett hathatósságot is kell hogy elnyerjen önmagától . . . Mit fognak ezek felelni az eretnekeknek, akik az orthodox Egyházzal eddig legalább hiszik és erősen állítják : hogy a kereszt az Isten ereje, és egyedül annak az oktalansága által tetszett neki a világot megtartani, amely saját bölcsessége miatt pusztulása felé tartott? Mi történik Pállal, aki nem egyszer mondotta, hogy Krisztus egyetlen felajánlása és keresztáldozata miatt elfogadott minden kegyelem, megváltás és üdvösség? . . . Mi marad itt fenn az összes régi magyarázóknak, akik azt bizonyították, hogy a mise a keresztáldozattal egy és ugyanaz, és semmi módon sem másik áldozat, hatásuk azonos forrása miatt? És azután mivel fogják ők védeni, hogy a mise folytonos ünneplése nem mond ellent Krisztusnak azon egyetlen, befejezéshez juttató feláldozásának? És (hogy végezzek) hogyan nem hangzik a dicsőséges és boldog testnek a változása valamilyen megalázásnak, és legalább dicsőségnélküliségnek, ők lássák» (116—117. l.). Mélyen érezte ő, hogy milyen nehéz a hit védése, ha a miseáldozatot így jelezzük és ismertetjük.

fölvett halandóság foka alá, egészen a lélektelen és esztelen tárgy létfeltételéig, tudniillik a testi étel és ital állapotáig. Felelek : ez igaz : de nem ahhoz tartozik, ami van, hanem ahhoz, ami mutatkozik : azaz a mutatkozások vagy külszínek részén tartja magát vissza, amelyek alatt Krisztus rejlik : és semmi módon sem illeti Krisztust önmagában. Ugyanaz a rend foglalja tehát magában, mint a jelképes feláldozást, amelyből logikusan következik. Ahogyan tudniillik Krisztust a külszínek mintegy megölve mutatják, úgy következendőkép a külszínek vagy mutatkozások értelmében adatik ő nekünk, mint valami testileg magunkhoz veendő étel és ital. Mert nem Krisztus az ennivaló és innivaló (bármennyire valóban jelen van), legföllebb jelképes befedője értelmében. Tehát ezáltal Krisztus semmiféle feláldozottsági tulajdonsággal nincs illetve belsőleg és ténylegesen, hanem csak a külszinekig terjedőleg.[1] Aki tehát megelégednék ilyen feláldozottsági tulajdonsággal a mi áldozati adományunkban, azt már nem túl sokkal, hanem túl kevéssel gondolnánk véteni, úgymint más hittudósokat, akiket a II. Felosztásban fogunk felsorolni. Egyelőre mi azt kérdezzük, hogy honnan van Krisztusnak igazi, belsődleges, és nem csak ábrázolt,

[1] Talán azt sürgeted, hogy Krisztus mondotta : *Az én testem* BIZONNYAL *étel, az én vérem* BIZONNYAL *ital?* E mondás miatt írja J. B. Sasse is (*Az Eucharisztiáról*, 1897, 1. köt. 542. l.) : «Hitünkhöz tartozik, hogy Krisztus teste és vére az átváltozás által VALÓBAN és TÉNYLEGESEN étel és ital állapotában áll oda». Ez nagyon igaz, ha bölcsen értjük. Ugyanis Krisztus nem testi étel és ital, legfölebb a mutatkozások birtokában, hanem igazság szerint lelki táplálék. Krisztus igazi teste és igazi vére, mely az eucharisztiában valóban jelen van, bizonnyal étele és bizonnyal itala a lelkeknek, amely testi szemek előtt úgy mutatkozik, mintha testek étele volna. Ha valóban testek étele volna, akkor az igazi és belső kiüresítés volna. De az nem kiüresítés, hogy a lelkek tápláléka : mert ugyanaz magának az Istenségnek, a lelkek és különösen a boldogok igazi és tökéletes táplálékának is megfelel. Hátra van tehát, hogy Krisztus az eledelállapot értelmében a külszínekig terjedőleg van kiüresítve, de legkevésbbé sem valóban és önmaga szerint.

és valamely idegen kép részéről való áldozati adomány-állapota. Ugyanezt kérdezik velünk együtt azok a Hittudósok, akikkel ebben az I. Felosztásban vitánk volt. Tehát ők sincsenek megelégedve efféle magyarázattal (lásd : Franzelin, i. h.-ken), hanem hozzáadnak valamely belső fogyatékosabb állapotot, amit most mondottunk lehetetlennek.

Azonkívül szeretném ha meggondolnád a következőket : a hozzánk viszonyított eledelállapot az Istenhez viszonyított áldozati adomány-állapot logikus következménye (amint sokszor mondottuk) : ahogyan a szent lakoma tekintete az áldozat tekintetéből következik. Tehát a mi eledelünk tekintete feltételezi az áldozat tekintetét : és azért nem az alkotja ezt formailag.

Egyébként elég visszás volna, ha az áldozatot *formailag* az határozná meg, hogy önmagunknak vacsorát készítünk : amikor minden áldozatnak az Isten valamilyen megajándékozásának, és nem saját magunk valamilyen kiszolgálásának kell lenni. És valóban, a dolog nem is áll így : hanem Isten nekünk mintegy visszaadja és enni adja a szent áldozati lakomát, amennyiben az áldozat által Istennek szenteltnek értjük azt. Tehát előbb értjük az áldozat fogalmát, mint a mi eledelünk és táplálékunk fogalmát. Más szóval, abban a tekintetben áldozat valami, hogy fel van ajánlva, de nem kereken abban a tekintetben van felajánlva Istennek, hogy mi a saját használatunkra szánjuk : hanem Isten szánja azt a mi használatunkra, amennyiben az neki bemutatott és általa elfogadott áldozat, amelynek ő nekünk, mint meghívott vendégeinek, asztaltársi részesedését megengedi.

Azonkívül az áldozatnak ez a fogalma az eucharisztiából független áldozatot csinálna, amilyen tudniillik a kínszenvedés nélkül is fennállana : ami az Atyák általunk felolvasott tanításának émelygésig ellentmondana.

Másrészt azok az Atyák, akiket ennek a véleménynek a védelmére idéznek (l. Franzelin, 3. kiad. 298. stb. l.), valóban semmi mást nem mondanak, mint ami nálunk

az összes hittudósokkal közös (vagy közösnek kellene lenni) : tudniillik, hogy 1. Krisztus annyiban a mi eledelünk, amennyiben (szentségileg) fel van áldozva (így a legtöbben) ; 2. hogy az eledel tekintete (valóságos) áldozati adomány-állapotról győz meg minket, mert hiszen nem volna Krisztus a mi lakománk a misében, ha meg nem halt volna értünk (így többek között azok, akiket a XX. Tételben olvastunk fel), amint az utolsó vacsorán sem lett volna az Apostolok eledele, ha nem lett volna a halálra adva (így Nisszai Gergely, dícsérve a III. Tételben, Ephrem és mások, felolvasva a III. és VII. Tételekben). De valóban, ennek az elméletnek a cálofása burkoltan megtalálható azoknak a véleményeknek a bírálatában, amelyekről a II. és III. Felosztásban lesz szó.

II. FELOSZTÁS. — A TÚL KEVÉSSEL VÉTŐKRŐL.

Túl kevéssel vétene, ha valaki figyelmen kívül hagyva Krisztus valóságos és örök feláldozottsági állapotát a mennyben, puszta szentségi külszínre korlátolna mindent, ami áldozatiságot csak védünk az eucharisztiás Krisztusban :[1] akár úgy lássék nekik, ahogyan talán Vasquez vélte (S. Th. III-hoz, 222. vita, 7. és 8. fej., különösen 68. n.), hogy ez a szentségi külszín csak megemlékező tulajdonsága miatt kölcsönöz a jelzett Krisztusnak áldozati állapotot : akár ahogyan Billot bíboros szavai hangzanak (*Az Egyház szentségeiről*, 4. 1. k. 611, 616. l. V. ö. 568—572. l.), az áldozatnak ez a szentségi alakja a megemlékező vonatkozás nélkül, önmagában véve is bír azzal az erővel, hogy igazi, és pedig önálló áldozatot határozzon meg, amennyiben alkalmasnak tekintjük

[1] Alig szükséges megjegyezni, hogy ámbár ők a feláldozottsági tulajdonságot puszta külszínre vezetik vissza, mégsem vezetik vissza puszta külszínre Krisztus jelenlétét. Sőt csak Krisztus jelenlétének a feltétele alatt határoz meg náluk a feláldozottság képmása maga által egyedül, a feláldozottság tulajdonsága nélkül, igazi áldozatot.

arra, hogy maguknak a bemutatóknak belső és láthatatlan odaadását jelezze az Isten dícséretére és tiszteletére.

Ennek a felfogásnak, hacsak abban az értelemben nem védjük, amelyet lejjebb fogunk a helyébe csúsztatni (nem tudom, vajjon mindkét dícsért Hittudós véleményével elég megegyezően-e), az árt, hogy a valóságtól üres jelet nem lehet a valósággal egyenlőnek becsülni, és ennélfogva az áldozat emlékezését vagy jelképét nem tarthatjuk áldozatnak, ha hiányzik itt az igazi és belsődleges áldozati adomány tekintete. Mert minden áldozat az igazi áldozati adomány felajánlásából áll, és nem igazi az áldozat, ha a felajánlásnak, vagy az áldozati adománynak az igazsága hiányzik belőle. Az áldozati adomány igazsága pedig hiányzik, ahol nincs semmi más feláldozottsági tulajdonság, mint külső és idegen mutatkozások szerint, nem pedig sajátlagos és belső állapot szerint.

A feláldozottságnak ez a jelképe nem veszi el valamilyen feláldozottsági igazság szükségességét, sőt magával hozza : amennyiben, ha elveszem az igazságot, a jel csalfának találtatik. Jelez valamit, mintha volna, ami nincs : tudniillik nincs feláldozottsági állapot, sem mint előbb létező, sem mint most hozzájáruló, sem mint a jövőben bekövetkező. Mi van tehát más, mint szinlelés? Ábrázolod a feláldozottat, aki valóban nélkülözi a feláldozottság igazságát. Áldozatot ábrázolsz, ahol nincs áldozat. Hogy ezt a színlelést vajjon egy régmult igazság emlékezetére cselekszed-e, vagy nem, az a jelen igazság hiányán nem sokat változtat. Semmiféle jelen igazság nincs, csak az igazság álarca.

Amit a véleménynek a második formájában való védelmére ellenvetnek : hogy a hasonlat szerinti feláldozás maga miatt egyedül elég arra, hogy annak az erkölcsi jelentésnek legyen a hordozója, amely az áldozatnak a mi belső és láthatatlan feláldozottságunkhoz képest sajátja, az ámbár nagyon elmésen van kigondolva, mégsem látszik hathatósnak, mivel az áldozás puszta képe nem képes az előbb mondott jelentést IGAZI ÁLDOZAT MÓDJÁ SZERINT

visszaadni.[1] Mert minden igazi áldozatban, amint mondottuk, két dolgot kell figyelnünk, melyek közül az egyik *dolog és jel*, a másik *csak dolog*. *Csak dolog* a mi belső feláldozottságunk. *Dolog és jel* valamely vagy feláldozott, vagy a jelenben feláldozásnak alávetett, vagy feláldozandó áldozati adománynak érzékelhetően történő ajándékozása. Az efféle ajándékozás annyiban jel, amennyiben a mi belső odaadásunkat és felszentelésünket jelzi: és annyiban dolog, amennyiben önmagában véve valamely külső ajándéknak odaadása és felszentelése. Ha már semmiféle feláldozottsági tulajdonság nem rejlik alatta, akkor semmit sem áldozunk, mert nem adunk semmi feláldozottat vagy feláldozandót: bárminő imádó jelentést lássunk magunk előtt, vagy legyen jelen egyébként. Van ugyan azonkívül az eucharisztiás áldozatban, amint azt az Úr vacsorájánál megjegyeztük, valami *csak jel* módja szerint, tudniillik a feláldozás szimboluma a külszínek részén (amelyekhez a szavakból hozzánő a Krisztus testét és vérét szétválasztva megjelölő erő). De a feláldozásnak ez a jele üres volna az igazságtól, amint mondottuk, ha nem rejlene alatta a feláldozottsági igazság tartalmazott tulajdonsága. (Valóban senki bölcsen nem gondolhatja, hogy a bármennyire jelenlevő Krisztus testéhez és véréhez

[1] A mi belső odaadásunkat mindenesetre lehet sok más módon is jelezni, mint áldozat útján-módján: például szóbeli közlés által, ha mondom: Istenem, neked szentelem magamat. Akkor jelölöm az én felszentelésemet, de azért nincs semmiféle igazi áldozat: mert az igazi áldozatban ez a jelzés nem történik pusztán szóval, hanem cselekedet által. Továbbá cselekedet által is történhetik az efféle jelzés áldozat nélkül: például amikor Krisztusnak egy képe előtt térdet hajtva utánozom azokat a külsőségeket, amelyekkel földi uralkodóknak szoknak az emberek hódolatot adni. Nincs akkor áldozat, mert az áldozatban nem akárminő cselekedettel kell a mondott jelentést tanusítani, hanem olyan cselekedettel, amellyel valamely igazi áldozati adományt állítunk Isten elé: mert hiszen az áldozat (elsősorban) valamely adomány felajánlása, amellyel (másodsorban) a jelölés lényeges célja van összekötve. Tehát az adomány az áldozat alapjához tartozik: nélküle nincs áldozat, akármilyen jelentés keletkezzék.

valaha azokból járul hozzá a feláldozott, vagy bármi módon megváltoztatott dolognak igazi és belsődleges tekintete, amik *puszta jelek* módja szerint léteznek.) Egészben véve szükséges tehát az áldozat igazságához, hogy magának a tartalmazott testnek és vérnek a birtokában találjunk valami feláldozottságit, amivel a mi felajánlásunk összefüggjön: úgy hogy Krisztusnak a teste és vére, mely már nem ajánltatik fel a halálra, legalább a halálból ajánltassék fel, mint jelenlevő Istennek áldozott adomány. Hasonló megfontolás szerint érvelünk itt, amellyel régen, az utolsó vacsoránál (III. Tétel) éltünk, de megfordított módon. Azt mondottuk, azért kell gondolnunk, hogy Krisztus az ő áldozatában a vérontásos feláldozásra ajánlotta fel magát, mert puszta megjelenítésből nem állhat az áldozat. Most azt mondjuk: mivel Krisztus már nem ajánltatik fel a feláldozásra, azért kell, hogy úgy ajánltassék fel, mint feláldozott áldozati adomány.

A mondottakból előhozzuk, hogy minden jog nélkül követelné valaki a mi belső feláldozottságunk bármely jelének az igazi áldozat tulajdonságát, hanem csak annak az egy jelnek, amely alatt valamely feláldozott dolog sajátlagossága rejlik, *jelet és dolgot* alkotván. Amiből végezetül az következik, hogy nem abból támad valamely dolog számára a valóban feláldozottnak tekintete, hogy annak ürügye alatt valamilyen imádó jelentésre gondol valaki: hanem abból keletkezik az imádó jelentés, amely áldozatok sajátja, és azon alapszik, hogy egy valóban feláldozott dolog felajánlása történt meg. Azt hozza magával ugyanis az áldozati jelentés, hogy valamely áldozati adomány közvetítésével odaadva jeleztetünk. Tehát nem a jelölésből kell meggyőződnünk a feláldozottsági tulajdonságról, hanem megfordítva, a feláldozottsági valóság, mint feltétel fölé kell a jelölést építeni. Ennélfogva magának a feláldozásnak önmaga által és önmagában kell állani. Bármit próbálunk meg ezzel a szabállyal szemben, vigyázzunk, ne hogy úgy lássék, hogy az áldozatot inkább tartalmatlanná tettük, mint megmagyaráztuk.

Ennek a véleménynek az is tarthatatlan következménye, hogy nemkevésbé mint a lugói, önálló áldozatot állapít meg, amely maga által állana fenn, a keresztáldozat nélkül is. Ebből az következik, hogy elvész a mi áldozatunk Urunk áldozatával való belső egysége.

Végre nem csekély nehézséggel küzd az a vélemény, amelyet elfogadva, semmi engesztelést[1] sem figyelünk meg a misében, ami épen az áldozat belső elemeinél állana, hanem csak máshonnan hozzájárulót és mintegy külsőleg rátettet és elkoldultat, (ha nem tévedünk) a hajdankornak és az egész keresztény népnek a meggyőződése ellenében : hogy foglaltatik a misében saját dolgaiból engesztelő erő, és nem csak kérő hathatósság.

III. FELOSZTÁS. — A MINDKÉT MÓDON EGYSZERRE VÉTŐKRŐL.

Mindkét vélemény tarthatatlan következményeit egyesítik azok, akik azon írók után, akikről nevük elhallgatása mellett emlékezik meg Bellarmin Szent Róbert *(i. h.* 8. kifejtés, *Mások szerint* §), Lessiussal *(Az isteni tökéletességekről*, 12. k. 13. f. 97. n.), Pasqualigo-val *(Az Új Törvény áldozatáról*, 43. k. 2. n. 1. köt. 44. l. : v. ö. 49. k. 4. n. 54. l.), Gonet-tel *(A Tomisták Kézikönyve*, S. Th. III. magyarázata, 4. értekezés, 12. f. 2. §. 11. és 12. n.) Billuart-tal *(Az Eucharisztia jótékony szentségéről*, 8. értekezés, 2. beszédszakasz, *Mondom 3.-szor)* stb. fentartják, hogy az átváltozás annyiban hoz magával áldozatot, minthogy itt

[1] Itt tulajdonképeni engesztelést, tudniillik a bűn kiegyenlítését értjük : és nem csak átvitt értelemben, amely annak a bocsánatnak a kieszközlése volna, amelyet egy másik, valóban engesztelő, áldozat szerzett : ezt az átvitt értelmű engesztelést védi a misében nagy hozzáértéssel őeminenciája Billot bíboros *(i. m.* 616—617. l.). Mi a mondottak szerint nem védünk a misében más kiengesztelést, mint a kínszenvedés kiengesztelését : de azt mondjuk, hogy mindazonáltal megfelel a misének belsődlegesen a kiengesztelő elem : azért, mert a misében magát a kínszenvedés mindörökké Istennek áldozott testét terjesztjük Isten elé.

és most Krisztusnak mintegy valamilyen FELTÉTELES halálra adása történik : amennyiben, úgymondják, a szentségi szavak, erejüknél fogva szétválasztanák a testet a vértől, ha valami más azt nem akadályozná, tudniillik Krisztus jelen romolhatatlansága. Azt mondottuk, hogy ezek mindkét szembenálló párt tarthatatlan következményeibe beleesnek. Ugyanis *először* elkerüli a figyelmüket a lugóiakkal együtt, hogy az átlényegülés formai fogalma, nem hogy magával hozná, sőt ellenkezőleg, kizárja a behozott végmozzanat megváltoztatását és épenúgy kevesbítését.[1] *Másodszor*, mivelhogy a halálra adás az átváltoz-

[1] Tudniillik nem csekély módon vezeti félre ezeket a hittudósokat az a kifejezés, hogy azt mondjuk, hogy CSAK A TEST van jelen a kenyér színe alatt (és a bor színe alatt CSAK A VÉR) *a szavak erejénél fogva*. Ugyanis ennek nem az az értelme, hogy ezeknek a szavaknak, ha mi azokkal (Krisztus életében) élünk, olyan erejük volna, hogy elkülönözötten tegyék le a testet (tudniillik vér és lélek nélkül), akadályozva valami nem tudom miféle felső erő által : sőt inkább jelentésüknél fogva az az erejük, hogy letegyék a testet, BÁRMINŐ LEGYEN AZ valóban. Ha tehát a testet, mint testet lélek formálja, akkor a szavaknak már erejük van, hogy a lelket tegyék le. Ha az Ige *Létezése* által létezik, akkor a szavaknak erejük van arra, hogy az Ige jelenlétét okozzák, amennyiben az a testet a létezésre meghatározza. Tehát a kifejezés eredeti értéménye, amely teljesen idegen attól a kizárólagos felfogástól, egyedül az, hogy a szavak ereje nem képes FELTÉTLENÜL semmi másra, mint a test előteremtésére : és ennélfogva feltétel nélkül nem képes a lelket letenni : ugyanis ha Krisztus halott volna, akkor az eucharisztiában a testet, mint testet már nem formálná a lélek, és ha a személy szerinti egyesülés feloldódnék, akkor ugyanazt a testet az eucharisztiában már nem az Ige határozná meg, amennyiben létezik. De ebből a józan értelmezésből legkevésbbé sem következik, hogy a (bármennyire magukra hagyott) szavaknak akárminő szétválasztást létrehozó erejük volna, hanem csak az, hogy ha a szétválasztás a kimondást megelőzte, azt meg ne szüntessék : ha utána beáll, ne akadályozzák. Igy az ellenfelek áldozati elméletének semmi alapot nem szolgáltatnak. Egy szóval : *a szavak erejénél fogva* az van letéve, amit a szavak az ő formai értelmükben végre is jelentenek. De magukban véve nem jelentenek inkább lélektelen testet, mint lélek által formált testet. Lásd M. F. L. Eluc.

tatásnak mintegy meghiusult próbálkozása miatt nem következett be valóban, hanem csak bekövetkeznék, amint mondják, ha nem akadályoztatnék, azért azt kell mondanunk, hogy Krisztusban semmiféle áldozati adományállapot nincs felléptetve, csak fel lett volna léptetve, ha a kísérlet sikerült volna. Tehát szerintük, úgymint a második vélemény hittudósai szerint, nincs Krisztusnak igazi áldozati adományállapota, és ennélfogva nem áll fenn áldozat, amely csak akkor állana fenn, ha igazi áldozati adománnyal történnék a mise cselekvénye. Ahol ugyanis a feltétel valótlan, ott a feltételezett dolognak is valótlannak kell lenni.[1]

De mi elhagyván az efféle középutat, amelyben mindkét szélső vélemény egybe nem illő következményei találkoznak és tetéződnek, másikon haladunk, amelyet

[1] De már a valótlanságnak ugyanebbe a tarthatatlan következményébe esik bele maga Franzelin bíboros *(i. m.* 387—388. l.) Raynaudussal együtt *(i. h.* 228. l.), amikor azt hiszi, hogy az érzékek életnyilvánulásait, melyeket a szentségi állapot gátol, az eucharisztiás Krisztusnak mégis visszaadja egy új csoda. Ők ugyanis már lerontják (egyébként velünk közös) alapelvüket: hogy az eucharisztiás Krisztusban tényleges feláldozottsági állapotnak kell foglaltatnia. Mert egyrészt azt állítják, hogy ez a feláldozottsági állapot a fogyatékos állapot: másrészt a fogyatékos állapotot a hozzáadott csodával eltávolítják. Tehát nem marad fenn semmiféle feláldozottsági állapot, amely csak akkor volna, ha a csoda közben be nem állna. Ennélfogva ugyanannak az ellenvetésnek vannak kiszolgáltatva, amelyet pártfogójuk, Lugo bíboros (19. vita, 4. köv. 61. n.) Lessius ellen irányoz: «Ha egy juhot az áldozatban karddal lefejeznének, Isten azonban csodálatos módon átjárná a kardot a juh nyakával, úgyhogy nem következnék be a levágás, sem megsebesítés, akkor nem mondanánk, hogy a juh valóban fel van áldozva: mivel noha a csapás magában véve elég volna a megöléshez, valóban mégsem következett be a megölés. Igy történik a jelen dologban is». Azonkívül nincs senki, aki ne látná be, hogy teljesen ellentmondásban van, hogy az egyszer kiterjedés nélkül feltételezett Krisztus bármely szerves érzékét használja. Isten sem tehet, csoda által sem képtelen dolgot, például, hogy egy angyal, vagy Ő Maga érzékeljen.

őseink mutattak nekünk, amelyen, úgy látszik, kikerülhetjük a veszélyeket, és ami igazság a többi véleményben van, azt érintetlenül fentartjuk és öregbítjük. Tudniillik egyetértünk Őeminenciájával Billot bíborossal abban, hogy nem történik általunk Krisztusnak semmiféle tényleges feláldozása (immolatio realis): nemkevésbé egyetértünk Franzelin bíborossal, hogy a mi áldozatunkban, ha igazi, szükség van a feláldozott áldozati adomány igazi tulajdonságára.[1] Közben fentartjuk az igazi áldozatot, oly szabállyal, hogy Urunk áldozatából Krisztusban a befejezéshez jutott áldozati adománynak igazi és belső tulajdonsága maradt meg, amely áldozati adományt szabad nekünk Istennek felajánlani, amint mondottuk.

Azt is sokszor mondottuk már (73, 80, 177, 309, 329, 401, 420, 453, 496, 515. stb. l.), hogy minő ez a felajánlás: olyan tudniillik, amilyent maga a misztikai vagy jelképes feláldozás burkol be, amelyet először Krisztus hajtott végre, és mi mindennap megújítunk, mely a kenyérnek testté, a bornak vérré való kettős felszenteléséből áll: hogy onnan mutatkozzék Krisztus a halálra adva, ami miatt a test és vér valamilyen szentségi különválását öltötte magára. Egyedül ennek a misztikai feláldozásnak felel meg (ahogyan régen az utolsó vacsoránál vitattuk),

[1] «Egy igazi áldozatban másutt feláldozott dolog azonossága semmivel sem járul hozzá a jelen áldozatbemutatás igazságához, ha ITT ÉS MOST AZ IGAZI ÁLDOZATI ADOMÁNYÁLLAPOT *elő nem áll:* amely a másutt történt feláldozás merő megjelenítése által kétségkívül nem áll elő. Igy ha Jephte és az ő leánya feltámadnának, és Isten tiszteletére meg akarnák jeleníteni az ő régen bemutatott áldozatukat, azért ebben a megjelenítésben semmiféle áldozati ismertetőjel nem volna, amint helyesen jegyzi meg de Lugo bíboros 1. f. 58. n.» (Franzelin, *i. m.* 369. l.). Ha az «ELŐÁLL» (inducatur) szó helyett a «JELEN VAN» (adsit) szót használná, akkor a helyet egészben véve elfogadnánk. Amennyiben egyrészt nem történhetik meg, hogy Krisztusban már igazi feláldozottsági állapot álljon elő, másrészt pedig elég, ha a régen előállott még mindig fennáll: amely mivel jelen van, azért mi bemutathatjuk a régi és örök feláldozottsággal itt és most illetett áldozati adományt.

hogy a vérontásos és igazi feláldozásnak, melynek képét viseli, saját és jelenidejű, nemcsak belső és láthatatlan, hanem külső és látható, és nem pusztán szóbeli, hanem tényállásból álló, azaz pragmatikai felajánlása legyen. És azért, ha valaki a valóságos feláldozással együtt minden misztikait is kivetne a miséből, az, nem hogy az Atyákkal látszanék rólunk véleményt mondani, nem kételkedünk, hogy a ránkhagyományozott igazság ellen küzd, és a katolikus érzés határain kívül tévedezik. Ez végre azt a hibát sem kerülheti el, hogy az Úr testének és vérének általunk történő igazi és tényleges felajánlását sohasem mentheti meg, és ennélfogva kénytelen az áldozatot fenékig kiüresíteni: hacsak talán azt nem gondolná, hogy mi magát a kenyeret és bort áldozzuk, mintegy nem tudom miféle feláldozásnak alávetve, amikor az átlényegülésben megsemmisül: amikor pedig annak, ami a kereszten nem függött, nem lehet igazság szerint a mi oltárainkon áldozati adomány-tekintete, hanem csak látszat szerint. De mi keressük és ismét keressük a valóban bemutatott igazi áldozati adományt: amelyet a régen megölt, most ugyan élő, közben pedig Istennek áldozottságban megmaradó Bárányon kívül sohasem talál meg a kereső.

IDÉZETEK JEGYZÉKE.

SZENTIRÁS:

Matth. 68, 73, 76, 101, 149, 155, 158, 170, 209, 214, 248, 268, 315, 327, 378, 478, 494.
Marc. 68, 73, 76, 79, 101, 149, 209, 248, 296, 315, 327, 478, 494.
Luk. 27, 69, 76, 77, 79, 101, 102, 103, 112, 149, 153, 170, 209, 210, 211, 212, 248, 315, 325, 329, 357, 378, 478, 490, 494.
Joan. 26, 41, 42, 139, 140, 143, 145, 149, 152, 155, 167, 185, 222, 228, 248, 269, 273, 292, 388, 389, 391, 394, 434, 478, 494, 495, 496.
Act. 238, 249, 296, 319, 325, 361, 386, 389, 487.
Rom. 42, 77, 136, 169, 288, 292, 295, 485.
I. Cor. 35, 41, 71, 73, 85, 101, 103, 104, 143, 149, 257, 279, 315, 323, 326, 329, 332, 337, 338, 340, 354, 390, 485, 494.
II. Cor. 42, 243, 279, 485.
Gal. 77, 162, 295.
Ephes. 7, 42, 132, 133, 167, 260, 261, 279, 396, 420, 421.
Phil. 26, 169, 170, 295, 297.
Coloss. 260, 262.
I. Thim. 384.
Tit. 7, 42.
Hebr. 26, 29, 42, 43, 101, 121, 135, 163, 169, 180, 185, 186, 229, 230, 238, 249, 253, 269, 273, 280, 281, 288, 290, 291, 292, 294, 332, 333, 335, 361, 416, 483, 509.
I. Petr. 42, 50, 280, 281.
I. Joan. 42, 275, 288, 458.
Apocal. 42, 77, 78, 230, 273, 361, 362, 373, 375, 477.
Is. 27, 41, 56, 106, 168, 478, 490.
Jer. Thren. 462.
Esech. 42.
Dan. 370.
Os. 336.
Zach. 162, 239.

Malach. 367, 370, 389, 477.
Eccli. 362.
Prov. 381, 395, 432.
Psalm. 42, 163, 217, 249, 255, 278, 291, 434, 463.
Job. 255.
I. Mach. 362.
II. Mach. 34, 42.
I. Reg. 246, 289.
II. Reg. 85, 409.
III. Reg. 34, 437.
I. Paral. 34.
II. Paral. 34, 318.
Jud. 34.
Deuteron. 161, 162, 388, 389, 436, 443.
Num. 42, 318.
Lev. 29, 34, 92, 212, 234, 238, 240, 242, 271, 277, 278, 281, 352, 443.
Exod. 29, 101, 241, 437.
Gen. 34, 281, 389, 478.

IRÓK:

Cicero, Pro Sestio. 101.
Pis. 101.
Livius, Op. Hist. 101.
Aristoteles, axioma quoddam. 268.
Xenoph. Cyrop. 378.

ATYÁK ÉS EGYHÁZI IRÓK:

Epistula Barnabae. 43, 281, 386.
Ignatius mart: epistulae: Ad Magnesios. 274, 361, 363, 365, 484.
Ad Ephesios. 279, 363, 484.
Ad Philadelphenses. 363, 365.
Ad Trallianos. 364, 365.
Ad Smyrnaeos. 431, 484.
Ad Romanos. 362.
«Doctrina Duodecim Apostolorum.» 378.
Polycarpus: Epistula. 43, 279.
Clemens Romanus: I. Cor. 43, 361, 376, 378.
Epistula, ad Diognetum. 385.

Ps. Dionysius: De Ecclesiastica Hierarchia. 212, 462.
Claudius Appollinaris, ep. hyerapolitanus: De Paschate. 211.
«Acta S. Apollonii Rom. martyris.» 384.
Aristides: Apologia. 384.
Athenagoras: Legatio pro Christianis. 384.
Justinus martyr: Dialogus. 43, 188, 367, 368.
Apologia. 188, 369, 370, 377, 381, 478.
Irenaeus: Adversus Haereses. 27, 188, 210, 223, 244, 274, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 484.
Hippolytus: Homiliae (in S. Schr.). 210, 211, 370.
Canones. 373.
Ps. Hippolytus: In Prov. 395.
Clemens Alexandrinus: Stromata. 279, 380, 381, 383, 391, 432.
Paedagogia. 187, 383, 398, 432.
De Paschate. 211.
(?) Homiliae in Luc. 382.
Origenes: Hom. et Comm. in S. Scr. 215, 236, 240, 275, 276, 283, 357, 360, 393, 394.
Exhortatio ad martyrium. 275, 276.
Contra Celsum. 280, 283, 356, 358, 360, 369.
Eusebius Cesariensis: Theophania. 60.
De sollemnitate paschali. 212, 392.
Canones Evangeliorum. 70.
Demonstrat. Evangelicae. 24, 389, 502.
Athanasius: Epistulae heortasticae. 392, 442, 489.
Epistula 4. ad Serapionem. 488.
(?) Oratio 2. contra Arianos. 238, 251.
Basilius: Epistulae. 385.
Moralia. 70.
Adv. Eunomium. 168.
(?) In Isaiam. 385.
Cyrillus Hierosolymitanus: Catechesis 23. mystagogica 5. — 405.
Gregorius Nazianzenus: Orationes (in S. Pascha etc.). 84, 162, 216, 251, 277, 288, 370, 385.
Epistula ad Amphilochium. 369.
Carmina. 370, 385.
Didymus: In Prov. 394.
In Act. 354.
Asterus Amasenus: Homiliae. 489.
Epiphanius: Adv. Haereses. 45, 234, 244, 252, 271, 313, 385.
Gregorius Nyssenus: Oratio I. in resurrectionem. 88.

Joannes Chrysosthomus: Homiliae (in S. Schr.). 62, 77, 108, 127, 135, 163, 165, 212, 221, 232, 234, 244, 249, 252, 253, 257, 282, 297, 335, 336, 406, 408, 442.
Homilia de proditione Judae. 408, 442, 510.
Homilia de coemeterio et de cruce. 409.
Adversus Judaeos. 128.
(?) 40. Homilia. 520.
Theophilus Alexandrinus: Epistulae heortasticae. 232.
Cyrillus Alexandrinus: De adoratione in spiritu et veritate. 23, 85, 177, 235, 239, 240, 274, 443.
De recta fide ad augustas. 254.
De recta fide ad principissas. 254, 488.
Homiliae (in S. Schr.). 70, 155, 162, 163, 166, 170, 235, 341, 409, 487, 488, 491.
Contra Nestorium. 45.
Anathematismata. 52, 486.
Germanus Constantinopolytanus (?): Historia Ecclesiastica et mystica contemplatio. 245.
Sctus Nilus: Liber Epistularum. 395.
Theodoretus: Eranistes, Dialogi. 45.
Graecarum affectionum therapeutica (sermones). 385.
Expos. et Hom. in S. Schr. 128, 129, 163, 177, 288, 297, 390, 503.
Historia Ecclesiastica. 313.
Gelasius Cysicenus: Historia Concilii Nicaeni. 387.
Leontius Byzantinus: Adversus eos, qui duas affirmant Christi personas, nullamque in ipso coniunctionem confitentur. 489.
Eusebius Emesinus: Fragmenta. 63.
Eutychius ep. Constantinopolitanus: De Paschate et Sscta Eucharistia. 212, 236.
Procopius Gazaeus: Homiliae (in S. Schr.). 23, 89, 90, 235, 239, 241.
Sophronius Hierosolymitanus: Orationes de festo sctae Crucis. 443.
Anacreonitica. 108.
Ps. Sophronius: Commentarius liturgicus. 409.
Chronicon Paschale. 210, 211.
Hesychius presbiter hierosolymitanus: Homiliae (in S. Schr.). 92, 93, 94, 212, 221, 235, 244, 271, 277, 278, 334, 396, 443.
Epistula presbyterorum et diaconorum Achaiae. 282.

Joannes Damascenus: Sermo in. S. Parasceven et in crucem. 444.
De fide orthodoxa. 444, 510.
Poema in Dominicum Pascha. 237, 387, 444.
Commentarii in S. Schr. 336.
Sacra Parallela. 408, 444.
Photius: Contra Manichaeos. 314.
Petrus Siculus: Historia Manichaeorum. 314.
Sermo 3. adv. Manichaeos. 314.
Ps. Oecumenicus: Comment. in Hebr. 163, 334.
Samonas Gazensis: Disputatio cum Achmed saraceno. 510.
Petrus Antiochensis: Epistula ad Michaelem Caerularium. 211.
Theophylactus: Homiliae (in S. Schr.). 213, 336.
Euthymius Zigabenus: Panoplia. 314.
Comment. et Hom. in S. Schr. 109, 125, 213, 221.
Isaac: Invectivae contra Armenos. 211.
Theodorus Andidensis: Brevis commentatio de divinae liturgiae symbolis et mysteriis. 164.
Nicolaus Cabasilas: Liturgiae expositio. 75, 190, 268, 289, 410, 469, 510.
Simeon Thessalonicensis: De Sacramentis. 254, 445.
De sacra Liturgia. 255, 445.
Expositio in templum Dei. 510.

Aphraates: Demonstratio XII. de Paschate. 87, 157, 213.
Ephraem syrus: Hymni azymorum (ed. Lamy). 44, 82, 123, 177.
Hymni de crucifixione (ed. Lamy). 271, 280.
Hymni dispersi (ed. Lamy). 244.
Sermones in hebdomadam sanctam (ed. Lamy). 107, 108, 280, 442.
Evangelii concordantis expositio (ed. Moesinger, 1876). 62, 87, 157.
Dionysius Bar Salibi: Expositio liturgiae. 213, 272, 284, 462.
Comment. in S. Schr. 211.
De feria quinta majore et de institutione eucharistiae. 211.

Tertullianus: De oratione. 283, 371.
De praescriptionibus. 371, 374.
De pudicitia. 372.
De Monogamia. 375.
De Virginibus velandis. 373.
De exhortatione castitatis. 374, 375.

Tertullianus: De cultu feminarum. 373.
Ad Scapulam. 369, 376.
Apologetica. 374.
Adversus Marcionem. 70, 109, 213, 374.
Adversus Judaeos. 43, 239, 281, 298, 376.
Minucius Felix: Octavius. 283, 385.
Firmilianus: Epistula ad Cyprianum. 369.
Cyprianus: De unitate Ecclesiae. 364, 369.
Epistulae. 49, 123, 213, 283, 364, 404, 405, 432, 491.
Arnobius senior: Adversus Gentiles. 283.
Lactantius: Divinae Institutiones. 239, 283, 369.
Hilarius: Hom. et comment. in S. Schr. 45, 90, 162, 214. 385, 491.
De Ssma Trinitate. 60, 170.
Fragmenta op. historici. 283.
Optatus: De schismate Donatistarum. 283.
Zeno Veronensis: Tractatus. 44, 237, 282, 385.
Ambrosius: De Abraham. 126.
De fide. 45, 170, 255.
De Mysteriis. 216, 376.
De officiis ministrorum. 289, 450.
De Cain et Abel. 451.
De excessu fratris sui Satyri. 163, 286, 410.
Homiliae et expos. in S. Schr. 94, 282, 298, 450, 477, 502.
Epistulae. 271.
Ps. Ambrosius: De Sacramentis. 339, 477.
(?) Consultationes Zacchaei et Apollonii. 451, 485.
Phoebadius Aginnensis (?): De fide orthodoxa contra Arianos. 245.
Gaudentius Brixianus: Sermones. 411, 435.
Rufinus Aquilejensis: De benedictionibus Patriarcharum. 225.
S. Hieronymus: Tractatus in Psalmos (Anecdota Maredsolana). 124, 395.
Homiliae (in S. Schr.). 395, 396.
Epistulae. 214, 396.
(?) De Sabbatis, festis et Neomeniis (ed. Vallarsius, Pitra, Hilberg). 112, 113.
Pelagius: Commentarii super Ep. ad Romanos. 290.
Faustus Rejensis (?): Homilia de corpore et sanguine Christi. 414.
Augustinus: De civitate Dei. 22, 412, 413, 502.

Augustinus: De SS. Trinitate. 45, 55, 60, 432.
Quaestiones Evangeliorum. 268.
Tractatus in Jo. 434.
Enarrationes in Psalmos. 54, 84, 97, 129, 237, 241, 242, 278, 396, 412, 433, 434, 435.
Quaestiones in Heptateuchum. 435.
Confessiones. 412, 433, 434.
De doctrina Christiana. 217.
Sermones. 278, 432, 433, 434.
Fragm. sermonis. In Lev. (coll. Joannis Diaconi). 246.
Epistulae. 359, 391, 412, 534.
Contra adversarios Legis et Prophetarum. 45, 278.
Contra Faustum. 21, 46, 47, 242, 342, 411.
Ps. Augustinus: Sermo de Corpore Domini. 473.
S. Quodvultdeus, ep. Carthagiensis (?): Liber de promissionibus et praedictionibus Dei. 91, 282, 437.
Prosper (?): Carmen de providentia Divina. 296.
Arnobius junior: In Psalmos. 60, 124.
Leo M.: Sermones. 24, 49, 60, 111, 124, 153, 158, 282, 436.
Epistulae. 45.
Fulgentius: Epistulae. 112.
S. Maximus Taurunensis: Sermones. 413.
Ps. Primasius: Comment. in S. Schr. 97, 290, 416, 502.
Cassiodorus: Expositiones in Psalterium. 96, 127.
Gregorius M.: Homiliae (in S. Schr.). 246, 290, 415.
Dialogorum libri. 24, 415, 471, 477.
Moralia. 255, 289, 294.
Epistulae. 246.
Alulphus: Exp. super ep. B. Pauli ap. ad Hebr. 56.
Isidorus: De ecclesiasticis officiis. 124, 416.
Liber Etymologiarum. 416.
Mysticorum expositiones sacramentorum. In Lev. 416.
Quaestiones in Vet. Test. In libr. Jud. 417.
De fide catholica contra Judaeos. 130.
Ps. Isidorus: Expositio Missae. 437.
Ps. Eligius Noviomagensis: Homiliae. 114.
Beda venerabilis: De Tabernaculo Foederis. 474.
Homiliae et expos. in S. Schr. 91, 124, 155, 233, 234, 298.
Ps. Beda: De officiis. 234.
Paulinus Aquilejensis: Contra Felicem Urgellitanum. 290.
Alcuinus: Homiliae in Ep. ad Hebr. 97.

Alcuinus: Epistulae. 155.
Remigius Antissiodorensis: In Hebr. (ed. inter op. Haymonis Halberst). 291.
De celebratione missae et eius significatione. 473.
Sedulius Scotus: In Hebr. 126.
Claudius Taurinensis: In Hebr. 124.
Theodulphus Aurelianus: Liber de ordine Baptismi. 124.
Amalarius: Eclogae de ordine romano. 124.
De ecclesiasticis officiis. 91, 436.
Rabanus Maurus: Hom. et comment. in S. Schr. 97, 218.
De clericorum institutione. 491.
Ps. Rabanus: Epistula ad Egilem Prumensem. 530.
Glossa ordinaria Decreti (ed. Romae, 1584. etc.). 334, 473, 492.
Florus diaconus: De expositione Missae. 417.
Paschasius Radbertus: Liber de Corpore et Sanguine Domini. 131, 216, 437, 470, 471, 484, 528, 529.
Epistula de Corp. et Sang. Domini ad Frudegardum. 114, 131, 216, 529.
Expositio in Matth. 158, 216, 218, 528, 530.
Expositio in Lamentationes Jeremiae. 462.
Hincmarus Remensis: Epistula ad Hincmarum Laudunensem. 290.
De cavendis vitiis et virtutibus exercendis. 438.
Gezo: Liber de corpore et sanguine Christi. 471.
Herigerus: De corpore et sanguine Domini (inter op. Silvestri II). 471, 530.
Bruno Herbipolitanus: In Psalm. 98.
Hugo Lingonensis: Tractatus de corpore et sanguine Christi contra Berengarum. 472.
Humertus cardinalis: Adversus Graecorum calumnias. 124.
Guitmundus Aversanus: De corporis et sanguinis Domini veritate. 250, 298, 530.
Lanfrancus: Commentarii in S. Schr. 334.
Bruno Carthusiensis: Expositiones et Homiliae in S. Schr. 126, 291, 335, 503.
Manegoldus: Contra Wolfelmum. 492.
Radulphus Ardens: Homilia de Sanctis. 417.
Guibertus Novigentinus: De pignoribus sanctorum. 528.
Epistula de buccella Judae data et de veritate dominici corporis. 472.
Anselmus: Meditatio. 11. — 164.

Anselmus: Cur Deus homo. 172.
Anselmus Laudunensis: In Matth. 492.
S. Bruno Signiensis: In Psalm. 278.
Rupertus Tuitiensis: Exegesis et comment. in S. Schr. 57, 235, 242, 390, 417, 439.
De gloria et honore Filii Hominis. 115, 116, 151, 218.
De Spiritu Sancto. 151.
De victoria Verbi Dei. 151, 491.
De divinis officiis. 132, 177, 526.
Honorius Augustodunensis: Gemma Animae. 462.
Speculum Ecclesiae. 462.
Eucharisticon. 216.
Stephanus Augustodunensis: Tractatus de Sacramento Altaris. 418.
Ivo Carnotensis: Epistulae. 492.
Hugo a S. Victore: De sacramentis fidei Christianae. 492.
Richardus Weddinghusanus: Libellus de canone mystici libaminis. 246, 452.
Gulielmus a S. Theodorico: De corpore et sanguine Domini. 291.
De Sacramento Altaris. 394, 440.
Epistula ad quemdam monachum, qui de corpore et sanguine Domini scripserat. 527.
Algerus: De sacramentis corporis et sanguinis dominici. 473, 492, 511, 531.
Bernardus: De erroribus Abaelardi. 165, 174.
Sermo in vigiliam Nativitatis Domini. 489.
(?) De excellentia Sanctissimi Sacramenti (inter op. Bernardi). 440.
Guignon Carthusiensis (?): Epistula ad fratres de monte Dei. 394.
Robertus Pullus: Sententiarum libri. 440, 492.
Petrus Clugniacensis: Epistula adversus Petrobrusianos. 314.
Tractatus contra Petrobrusianos. 20, 59, 418, 490, 532.
Ernaldus Bonaevallensis: De cardinalibus operibus Christi. 299.
Petrus Lombardus: Sententiarum libri. 473, 533.
Magister Bandinus: Sententiarum libri. 473, 533.
Hugo Ambianensis, Rotomagensis archiepiscopus: Contra Haereticos. 532.
Tractatus de memoria. 532.
Dialogorum libri. 440.
Gerhohus Reichersbergensis: In Psalm. 125, 256, 278, 441, 463.
Liber de Gloria et Honore Filii Hominis. 473.

Isaacus de Stella: Epistula de officio missae. 189, 451.
Verecundus Juncensis: In Canticum Deuteronomii (Spicileg. Solesmens). 436.
Anonymus anglus cisterciensis: Distinciones monasticae (Spic. Solesm.). 362.
Joannes Belethus: Rationale divinorum officiorum. 272, 279.
Philippus Eleemosinarius: Epistulae. 60.
Balduinus Cantuariensis: De Sacramento Altaris. 494.
Thomas Vercellensis: In Cantica Canticorum. 335.
Martinus Legionensis: Sermo 26. in resurrectione Domini. 441, 492.
Petrus Pictaviensis: Sententiarum libri. 218, 226, 343, 473, 485, 533.
(?) Tractatus de Schismaticis (Libelli de lite). 473.
Sicardus Cremonensis: Mitrale. 299, 463.
Innocentius papa III.: De SS. Altaris Mysterio. 474, 492, 493.
Alexander Halensis: Summa. 218.
Albertus M.: Liber de sacramento Eucharistiae. 90.
In Distincionum libros. 218, 419.
Bonaventura: Distinciones. 52, 60, 218.
S. Thomas Aquinas: Comment. in S. Schr. 62, 133, 167, 171, 172, 292, 297, 334, 345, 453, 520.
Distinciones (In Sententiarum libros). 91, 222, 226, 453.
Summa contra Gentiles. 18, 19, 259.
Summa Theologica. 6, 20, 22, 28, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 150, 167, 184, 214, 218, 222, 226, 251, 261, 284, 292, 298, 345, 420, 421, 493, 503, 510, 519, 520, 535.
Durandus Mimiatensis: Rationale Divinorum officiorum. 22.
Breviatio Glossae Ordinariae. 474.
Scotus: Quodlibeta. 504, 506.
Joannes Teutonicus: Decretum Gratiani cum Glossis Jo. Teutonici (Basil. 1512). 341, 342.
Jacobus de Vitriaco card.: Sermones in epistulas et evangelia totius anni (1575. Antwerpiae). 439.
Gulielmus Parisiensis: De Legibus (op. omn. 1674. Parisiis). 22, 23, 27, 34, 36, 37.
De Sacramento Eucharistiae. 39, 196, 418, 452.
Bernardus de Parentinis: Lilium, sive Elucidarium difficultatum circa officium missae (1330). 474.

Joannes Rusbrochius: Commentarius in Tabernaculum Foederis (lat. Laurentius Surius, 1609. Coloniae Agr.). 421.
Thomas Kempis: De Imitatione Christi. 395.

Thomas Waldensis: Sacramentalia (Parisiis, 1523). 91, 421, 474, 510.
Doctrinale. 422, 527.
Ignatius de Loyola: Constitutionrs Societatis Jesu. 19.
Jacobus Latomus Lovaniensis: De questionum generibus, quibus Ecclesia certat intus et foris (A. D. 1525). 422.
Nicolaus Stagefyr seu Herbornus O. M.: Confutatio Lutheranismi Danici anno 1530. conscripta (ed. Schmitt S. J. Quaracchi, 1902). 422, 423.
Caietanus cardinalis: Commentarii in S. Theol. D. Thomae. 59, 60, 61.
Evangelia cum commentariis (Parisiis, 1540). 140.
De sacrificio missae (adv. Lutherum scripta, 1531). 453, 454, 456.
Thomas Herentalinus O. M.: Speculum vitae Christianae (Antwerpiae, 1537 ; lat. Nicola Zegero O. M. Coloniae Agr. 1555). 423.
Hermann de Wied: Consultatio, . . . quomodo aliqua reformatio . . . sit instituenda (1543). 423.
Du Bellay, ep. parisiensis: Oratio in concilio Tridentino. 201.
Adolphus III. de Schaumburg, archiep. coloniensis: Oratio in Conc. Trid. 202.
Joannes Gropperus, archiep. coloniensis, card.: Antididagma (1544, cum canonicis coloniensibus). 191, 423, 424, 520.
Oratio in Concilio Tridentino. 145.
Von warer, wesentlicher und bleibender Gegenwartigkeit des Leybs und Bluts Christi (1548). 456.
Gregorius Wicelius (Witzel): De Eucharistia (Coloniae, 1549). 260, 456.
Hieronymus Fossanus, O. erem. S. A.: De admirando mysterio (l. 3. De Sacrificio, Taurini, 1554). 424, 425.
Ruardus Tapperus: Declaratio articulorum a veneranda Facultate Theol. Lovan. adv. nostri temporis Haereses (Lugd. 1554). 460.
Joannes Fabri Hailbrunnensis: Missa Evangelica (Parisiis, 1558). 457.

Conradus Clingius O. M.: Loci communes theologici (Parisiis, 1565). 457.
Franciscus Sonnius: Libri demonstrationum religionis Christianae (Parisiis, 1567). 293.
Joannes a Via: Jugis Ecclesiae Catholicae Sacrificii . . . Defensio et Assertio . . . contra calumnias et cavillationes Jacobi Andreae Smidelini (Coloniae, 1570). 458, 460, 475.
Matthaeus Galenus Vestcapellius: De sacrosancto missae sacrificio commentarius (Antwerpiae, 1574). 190, 425, 426, 507, 536.
Petrus Canisius: Opus catechisticum. 204, 403.
Massuet: In Irenaei libros dissertatio. 353.
Jacobus Gordonus Huntlaeus S. J.: Controversiae christianae fidei adversus huius temporis epitome (Col. Agr. 1620). 475.
De Berulle card.: Discours II. du sacrifice de la Messe, célébré en L'Église chrétienne (Oevres complètes, éd. Migne, Paris, 1856). 153.

Estius: Commentarius in S. Schr. 335.
Salmeron: Comment. in S. Schr. 336.
Radulphus Flaviacensis: Commentarii in S. Schr. (Coloniae, 1636). 463.
Censura in Glossas additionesque Juris Canonici (1572). 342.
Nicolaus Cusa: Exercitationum libri (op. Basileae, 1565). 395.
Toletus cardinalis: In Joh. (Col. Agr. 1589). 391.
Commentarii in Summam Theol. S. Thomae. 57.
Dominicus Soto: Distinctiones. 518.
Canus: De locis theologicis (Col. Agr. 1585). 191, 425, 501, 518.
Bellarminus cardinalis: De missa. 28, 519, 543.
Vasquez: Commentarii in S. Theol. S. Thomae (disputationes). 28, 192, 196, 219, 505, 524, 539.
De Incarnatione. 287.
Suarez: Disputationes (Commentarii in S. Thomam). 344, 345, 500, 503, 509, 520, 524.
De Incarnatione (in S. Th.). 51, 60, 62, 168, 287.
De Sacramentis in genere. 520.
De Eucharistia. 28, 38, 63, 520.
De vitiis et peccatis. 259.
Salmanticenses: De SS. Eucharistiae Sacramento. 500, 519.
De Incarnatione. 257.
Hiquaeus: Quaestiones in comment. Scoti (Lugd. 1639). 505.
Henricus Henriquez: Summa Theologiae Moralis. 505.

Lessius: De perfectionibus divinis. 543.
Petavius: De poenitantia et reconciliatione. 374.
De potestate consecrandi et sacrificandi (ed. Bar. Duc.). 373, 374.
De Incarnatione. 287.
Azorius: Institutiones Mor. (Lugd. 1602). 505.
Gerson: Compendium theologiae. De septem sacramentis. De sacramento Eucharistiae (Op. Parisiis, 1606). 341.
F. Amicus: De Sacramentis (Cursus Theol. Duavci. 1640). 505, 506.
Lugo: Disputationes. 28, 341, 345, 545, 546.
De mysterio incarnationis. 302.
De venerabili eucharistiae sacramento. 519, 522, 523.
Th. Raynaudus: Candelabrum sanctum septilustre, divinae mensae illucens 522, 524, 527, 545.
De communione pro mortuis (op. omn. Lugd. 1665). 521.
Heteroclyta spiritualia. 521.
Zachar. Pasqualigo: De sacrificio Novae Legis (Roma, 1707). 343, 543.
Gabriel a S. Vincentio: Tractatus de Sacramentis. 519.
Paulus Maria Quarti: Commentaria in Rubricas Missalis (appendix quaestionum de sacrificio Missae, Venetiis, 1717). 343.
Becanus: Summa Theologiae Scholasticae (Lugd. 1679). 505.
Thomassinus: De Incarnatione Verbi Dei. 24, 234, 238, 241, 287, 297, 298, 307, 486, 492.
Herissonius: De manuductione sacerdotis ad primum eius et praecipuum officium (Lugd. 1691). 475.
Condren: L'idée du sacerdoce et du sacrifice de Jesus-Christ (Paris, 1677). 246, 303, 304, 305, 306.
Gonet: Clypeus (Lyon, 1681). 522.
Manuale Thomistarum. 543.
Franciscus Babin: Conférences ecclesiastiques du Diocèse d'Angérs sur le sacrement de l'Eucharistie, tenues en l'année 1716, rédigée par M. Babin, doyen de la faculté de Theologie d'Angers (Angers, 1755). 460.
J. Ulloa: Theologia Scholastica (Aug. Vind. et Graecar, 1719). 524.
Cienfuegos cardinalis: Vita abscondita (Romae, 1728). 343, 344, 525.
Fr. Salesius: Traité de l'amour de Dieu. 55.
Benedictus papa XIV.: De sacrosancto Missae sacrificio (op. omn. Prati, 1842). 243, 247.

L. A. Joly de Choin, évêque de Toulon: Instructions sur le Rituel. Du sacrifice de la messe. Excellence du sacrifice (de. Bisunt. 1827). 427, 461, 476.

Batiffol: Eucharistie. 102, 354, 391, 496, 497.
Étude d'Histoire et de Theologie Positive, 2-e série 3. 71, 315, 354.
Madureira: Institutiones thologiae dogmaticae specialis. 47.
Billuart: De almo eucharistiae sacramento. 543.
J. J. Olier: L'Explication des cérémonies de la grand'messe de paroisse (Paris, 1858). 246, 304.
Traité des Ordres (Paris, 1856). 305.
Döllinger: Heidentum und Judentum (1857). 34, 283.
Albert Stöckl: Das Opfer nach seinem Wesen und nach seiner Geschichte (Mainz, 1861). 64.
Franzelin: De SS. Eucharistiae sacramento et sacrificio (1868). 522, 523, 527, 538, 545, 546.
De verbo Incarnato 3. 61, 168, 293.
Thalhofer: Das Opfer des alten und des neuen Bundes, mit besonderer Rücksicht auf den Hebräerbrief und die katholische Meßopferlehre (Regensburg, 1870). 302, 303.
Probst: Die abendländische Messe vom fünften bis zum achten Jahrhundert. 339, 479.
Manning: The eternal priesthood. 517.
The glories of the Sacred Heart, by Henry Edward, Archibishop of Westminster (3rd ed. London, 1877). 118.
J. T. Franz: Die eucharistische Wandlung und die Epiklese der griechischen und orientalischen Liturgien (Würzburg, 1880). 303.
Scheeben: Handbuch der katholischen Dogmatik (Freiburg, 1882). 272, 309.
Smend: Lehrbuch der alttestamentlichen Religionsgeschichte 2 (1889). 297.
Lepin: L'Idée du sacrifice dans la religion chrétienne (1897). 246, 304, 305, 306.
Grimal: Le Sacerdoce et le sacrifice de N. S. J. C. 2em éd. 302.
J. B. Sasse: De Eucharistia. 537.
Vindication of the Bull Apostolicae Curae, by the Cardinal Archbishop and Bishops of the Province of Westminster (London, 1898). 197.

Le Grand: De incarnatione Verbi Divini. 51.
Alexandre Mac Donald: The sacrifice of the New Law (Ecclesiastical Rewiew, Dec. I. 1905). 135, 187.
Gihr: Das hl. Meßopfer. 4. 47, 61.
A. A. Paquet: Disputationes Theologicae, seu commentarii in S. Theol. D. Thomae. De Sacramentis (Quebecci, 1900). 517.
Renz: Die Geschichte des Meßopferbegriffs (1901). 38, 76, 308, 356, 359, 401, 413, 518.
Ch. Pesch: Praelectiones dogmaticae (1896). 516.
De Verbo Incarnato 2. 61.
Leo papa XIII.: Encycl. Mirae Caritatis. 490.
Berning: Die Einsetzung der hl. Eucharistie (1901). 71, 209, 221, 315, 327.
Rauschen: Die Eucharistie und das Bussakrament. 315.
Cagin: L'Eucharistie. 374.
Duchesne: Origin du Culte chrétienne 3. 373, 477.
Kramp: Die Opferanschauungen der römischen Meßliturgie. 190.
W. J. Kelly: The Veiled Majesty (London, 1903). 517.
Struckmann: Die Gegenwart Christi in der hl. Eucharistie, nach den schriftlichen Quellen der vornizäischen Zeit (1905). 371, 391.
J. Rivière: Le Dogme de la Rédemtion. Essai d'étude historique 2 (1905). 44, 102.
Le dogme de la Rédemtion, Étude theologique (1914). 48.
Révue Pratique d'Apologetique, I-er Oct. I-er Nov. 1911. 47, 48.
Janssens: Summa Theologica. 166.
Histoire litteraire de la France. 526.
Billot: De Ecclesiae Sacramentis 4. 8, 397, 520, 539, 543.
A. M. Lépicier, O. serv. B. M. V.: De sacrosancto sacrificio eucharistico (Romae, 1916). 517.
D'Ales: Theologie de Tertullien. 374.
Theologie de saint Hippolyte. 371.

Condamin: Le livre d'Isaie. 41.
Crampon: Comment. in S. Schr. 136, 297.
Maldonat: Comment. in S. Schr. 139, 140, 142.
Knabenbauer: Comment. in S. Schr. 77, 140, 142, 155, 209.
Titelmann: Comment. in S. Schr. 142.
Ciasca: Tatiani Evangelium harmoniae arabice. 139.

Moulton: Grammer of the N. T. Greek. 78.
Viteau: Étude sur le grec du N. T. 78.
Zorell: Novi Testamenti Lexicon Graecum. 78.
Sophocles: Greek Lexicon. 381.
Lebreton: Dictionnaire Apologetique. 71, 77, 102, 315, 327.
Ruch: D. T. C. art. Eucharistie d'apres la sainte Écriture. 71, 315.
Jansen: D. T. C. art. Eucharistiques (Accidents). 354.
Salaville: D. T. C. art. Epiclèse. 136, 477.
Cayré: D. T. C. art. Germain. 245.
Lejay: D. A. C. 339, 480.
Cabrol: D. A. C. 220, 339, 476.
Leclercq: D. A. C. 283, 477.
Brightmann: J. T. S. 245.
Colson: J. T. S. Jan. 1922. Notes on Justin martyr. 187.
Durand: R. S. R. nov. dec. 1911. Discours de la Cène. 155.
Hurter: Nomenclator. 343, 423, 453, 460.

SZENT LITURGIÁK:

Liturgia antiquissima, cit. a Ps. Ambrosio (De Sacramentis). 339.
Fragmenta Veronensia latina (ed. Hauler, 1900). 86.
Liturgia Ambrosiana. 95, 125, 339, 479.
Sacramentarium Abaschianum (ed. Murat). 339.
Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae, d. Leonianus. 137.
Missale Gothicum (ed. Bannister etc.). 178, 427, 446.
Missale Bobiense, seu Sacramentarium Gallicanum Mabillonense (ed. ps. Murat). 461.
Missale Francorum. 480.
Sacramentarium Gelasianum (ed. Widmann, ed Wilson). 98, 154, 427.
Gregorii M. Liber Sacramentorum. 154.
Missa mozarabica. 117, 428, 445, 480.
Stowe-Missale hibernorum (rscript. Moelchaich). 339, 427, 480.

Warner: The Stowe Missal (1915). 339, 427.
Mabillon: Liturgia Gallicana. 446.
Muratori: De rebus liturgicis dissertatio. 96, 125, 339.

Missale Romanum (hodiernum). 136, 336, 351, 428, 429, 464, 483, 485.

Anaphora graeca egyptiaca ex Crum Papyris (ed. Cabrol, in D. A. C.) 220, 338.
Missa egyptiaca VI. saeculi (ed. Baumstark). 339.
Testamentum Domini Nostri Jesu Christi (ed. Rachman). 339.
Liturgia Constitutionum Apostolicarum. 338, 339, 351, 384, 467, 478, 481.
Liturgia graeca S. Jacobi. 94, 136, 144, 145, 338, 340, 351, 465, 466, 483.
Liturgia graeca S. Marci. 95, 339, 351, 465, 477.
Liturgia gr. alexandrina S. Marci. 144.
Liturgia byzantina (antiqua et hodierna) S. Basilii. 95, 144, 339, 351, 465, 499.
Liturgia gr. alexandrina (antiqua et hodierna) S. Basilii. 339.
Liturgia graeca Chrisosthomi (antiqua et hodierna). 95, 351, 465, 499.
Liturgia gr. alexandrina S. Gregorii. 339.

Liturgia syriaca S. Basilii. 219, 220.
Liturgia syriaca S. Jacobi. 338.
Liturgia syriaca Lucae, sue Duodecim Apostolorum. 219.
Liturgia Syro-Maronitica. 429, 446.
Liturgia Philoxeni I. 211.
Liturgia Philoxeni II. 211.
Liturgia Jacobi Edesseni. 219.
Liturgia Mosis Bar-Cepha. 211.
Liturgia Dioscori, episcopi insulae Kardu. 219.
Liturgia Ignatii Bar Ma'dani. 219.
Liturgia Chaldaeorum. 117, 387.
Liturgia syriaca antiochena S. Joannis evangelistae. 95.
Liturgia syriaca antiochena hodierna. 144.
Liturgia ps. Theodori Mopsuesteni, seu Secunda. 98.
Liturgia chaldaica Nestorii. 220.
Liturgia syriaca Jacobitica. 446.

Maximilianus Saxoniae: Missa Chaldaica. 98, 117, 220, 387.
Maximilianus Saxoniae: Missa Syriaca Maronitica. 429, 446.

Liturgia Armenorum. 144, 145, 219, 465.

Maximilianus Saxoniae: Missa Armenica. 144, 145, 219, 220.

Missa coptica S. Basilii. 214, 338.

Anaphora graeca S. Basilii apud Coptas. 219.
Missa coptica S. Gregorii. 219, 338.
Missa coptica S. Cirilli. 219, 338.

Le Brun: L'Explication de la Messe (1778). 98, 145, 219, 220.

SZENT HIMNUSZOK ÉS IMÁDSÁGOK:

Responsorium in festo Corporis Christi, Cod. Praed. Vindob (s. sign. 1462). 441.
Prosa de Corpore Christi, pro feria II. infra oct. Corp. Christi (Missale suessionense, Parisiis, 1516). 95.
Prosa de SS. Eucharistia (Breviarium Bituricense, ed. Venetiis, 1481). 133.
Hymnus mozarabicus pro dominica 4. in Quadragesima, ex cod. ms. saec. X. 442.
Prosa de Corpore Christi, ex orationariis ms. Campensi (an. 1462). 438.
Psalterium Sanctae Crucis, ex cod. ms. Londinensi, s. XIII—XIV. 441, 442.
Prosa de Corpore Christi, grad. ms. Coloniensi (s. XV). 441.
Tropus quoddam ad Graduale, in Resurrect. Domini. 438.
Hymnus de resurrectione Domini, ad vesperas, Ad coenam Agni. 281, 438.
Oratio ad communionem, Orationaria ms. anglica, (saec. VIII—IX). 86.

Joannes Mauburnus, abbas Livricensis: Carmen in septem nomina sacramenti corporis et sanguinis Christi. 91.
J. Mearns: Early Latin Hymnaries. An index of hymns an hymnaries before 1100. (Cambridge, 1913). 439.
H. A. Daniel: Thesaurus Hymnologicus (Halis, 1841). 439.

Oratio ante Missam, S. Ambrosio adscripta. 282.
Breviarium Romanum. 285.
Pontificale Romanum. 463.

SZENT ZSINATOK:

Concilium oecumenicum V. 486.
Synodus Toletana. 221.
Concilium Tridentinum. 39, 47, 106, 121, 180, 181, 203, 282, 391, 499, 518.

Pallavicini: Historia Concilii Tridentini. 199.
A. Theiner: Acta genuina . . . Concilii Tridentini. 146, 199, 200, 201.
Le Plat: Monumentum . . . Concilii Tridentini. 202.

ELLENFELEK:

Scrivener: Introduction to Critical of N. T. (1874). 72.
B. Weiss: Die Evangelien des Markus und Lukas (1901). 72.
Zahn: Einleitung in das Neue Testament 2. 72.
Holtzmann: Handkommentar zum N. T. Die Synoptiker 3. 72, 77, 78.
H. v. Soden: Die Schriften des N. T. (1913). 72.
Tischendorf—Gebhardt: Nestle: W. Larfeld: Griechische Synopse der vier neutestamentlichen Evangelien (1911). 72, 139.
Westcott—Hort: The New Testament in the original Greek. 69.
Westcott: The Epistle of the Hebrews 3. 361.
Cheyne: Enzyclopedia Biblica. 72.
J. Armitage Robinson: art. Eucharistie, in Cheyne: Enz. Bibl. 72.
Franz Dibelius: Das Abendmahl (1911). 72, 315.
Milligan: Heaverly Priesthood. 307.
Sanday: D. B. 72.
Hastings: D. B. 307.
Plummer: D. B. art. Lord's Supper. 72.
A critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. Luke 4. 72, 78.
Weizsäcker: Die apostolische Zeitalter der christlichen Kirche 2. 71.
A. Jülicher: Theologische Abhandlungen, C. v. Weizsäcker gewidmet (1892). Zur Geschichte der Abendmahlsfeier in der ältesten Kirche. 71, 315.
Spitta: Zur Geschichte und Literatur des Urchristentums (1893). 72.
Brandt: Die evangelische Geschichte und der Ursprung des Christentums (1893). 72, 325.
Wieland: Mensa und Confessio. 347, 348, 352, 355, 356, 364, 368, 377, 380.
Der vorirenäische Opferbegriff. 347, 350, 352, 355, 357, 366, 368, 375, 380, 382.
Die Schrift M. u. C. und P. Emil Dorsch. 377, 380.

Harnack: Dogmengeschichte 4. 316, 348.
Schultzen: Das Abendmahl im neuen Testament (1895). 71.
Erich Haupt: Über die ursprüngliche Form und Bedeutung der Abendmahlsworte (1895). 72, 315.
P. A. Hoffmann: Abendmahlsgedanken Jesu Christi (1896). 71.
Das Abendmahl im Urchristentum (1903). 316, 319, 320.
C. Clemen: Der Ursprung des Abendmahls (1898). 72.
Der Einfluß der Mysterienreligionen auf das älteste Christentum (1913). 72.
Götz: Die heutige Abendmahlsfrage 2. 78, 194.
Kalthoff: Das Christusproblem, Grundlinien zu einer Sozialtheologie 2 (1903). 322.
Jensen: Das Gilgamesch Epos in der Weltliteratur. I. Die Ursprünge der alttestamentlichen Patriarchen-Profeten und Befreier-Sage, und der neutestamentlichen Jesu-Sage (1906). 322.
Moses, Jesus, Paulus 2 (1909). 322.
Hat Jesus wirklich gelebt? (1910). 322.
Salomon Reinach: Cultes, Mythes, Religions (1906). 322, 323.
J. Reville: Les Origines de l'Eucharistie (1908). 71, 321.
Loisy: Les évangiles synoptiques. 72, 321, 327.
L'initiation chrétienne. 321, 327.
Autour d'un petit livre. 72.
L'Évangile et l'Eglise 2. 72.
Orpheus: opus terium. 322.
Transactions of the third international congress for the history of religions (1908). 322.
Goguel: L'Eucharistie des origines à Justin martyr (1910). 71, 209, 316, 319, 321, 325.
Axel Andersen: Das Abendmahl in den ersten zwei Jahrhunderten nach Christus 2. (1910). 72, 321.
Drews: Die Christusmythe (Ausgeb. u. erweit. Augsburg, 1910). 323.
Hat Jesus gelebt? (1910). 323.
Die Petruslegende. Ein Beitrag zur Mythologie des Christentums (1910). 323.
Huby: Christus (1912). 322.